అభివృద్ధి అర్ధశాస్త్రము- భారత దేశం మరియు ఆంధ్ర ప్రదేశ్

బి.ఎ. (ఎకనామిక్స్)

రెండవ సంవత్సరం, సెమిస్టర్ -IV

రచయితలు

డా.పి.వేణు గోపాల్
ఆర్ధికశాస్త్రం విభాగాధిపతి
డిపార్ట్మెంట్ ఆఫ్ ఎకనామిక్స్
హిందూ కళాశాల
గుంటూరు.

డా.సిహెచ్. శంకర్ రావు
అసిస్టెంట్ ప్రొఫెసర్
డిపార్ట్మెంట్ ఆఫ్ ఎకనామిక్స్
TRR ప్రభుత్వం డిగ్రీ కళాశాల
కందుకూరు, నెల్లూరు

డా.బాబు రావు
అసోసియేట్. ప్రొఫెసర్ ఎకనామిక్స్
ప్రభుత్వం మహిళా కళాశాల
ఉలవపాడు,

శ్రీమతి SK. హసీనా
లెక్చరర్
డిపార్ట్మెంట్ ఆఫ్ ఎకనామిక్స్
హిందూ కళాశాల, గుంటూరు.

రచయిత మరియు ముఖ్య సంపాదకులు

ప్రొఫెసర్. కె.మధు బాబు
డిపార్ట్మెంట్ ఆఫ్ ఎకనామిక్స్
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, గుంటూరు.

డైరెక్టర్
డా. నాగరాజు బట్టు
యంహెచ్ఆర్ఎమ్., ఎంబిఎ., ఎల్ఎల్ఎమ్., ఎం.ఎ (సై) ఎం.ఎ (సో)., ఎం.ఇడి., ఎంఫిల్., పిహెచ్.డి
దూరవిద్యా కేంద్రం
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం, నాగార్జున నగర్ – 522 510
ఫోన్ నెం.0863-2346208, 0863-2346222, 0863-2346259 (స్టడీ మెటీరియల్)
వెబ్సైట్: www.anucde.info, ఇమెయిల్:anucdedirector@gmail.com

బి.ఎ. (ఎకనామిక్స్)– అభివృద్ధి అర్ధశాస్త్రము- భారత దేశం మరియు ఆంధ్ర ప్రదేశ్

First Edition: 2023

No. of Copies :

©**Acharya Nagarjuna University**

This book is exclusively prepared for the use of students of B.A. (Economics) Centre for Distance Education, Acharya Nagarjuna University and this book is meant for limited Circulation only.

Published by:

Dr. NAGARAJU BATTU,
Director
Centre for Distance Education,
Acharya Nagarjuna University

Printed at:

ముందుమాట

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం 1976లో స్థాపించినది మొదలు నేటి వరకు ప్రగతి పథంలో పయణిస్తూ వివిధ కోర్సులు, పరిశోధనలు అందిస్తూ, 2016 నాటికి NAAC చే A గ్రేడును సంపాదించుకొని, దేశంలోనే ఒక ప్రముఖ విశ్వ విద్యాలయంగా గుర్తింపు సాధించుకొన్నదని తెలియజేయటానికి సంతోషిస్తున్నాను. ప్రస్తుతం గుంటూరు, ప్రకాశం జిల్లాలలోని 447 అనుబంధ కళాశాలల విద్యార్థులకు డిప్లమో, డిగ్రీ, పి.జి. స్థాయి విద్యాబోధనను ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం అందిస్తోంది.

ఆచార్య నాగార్జున విశ్వవిద్యాలయం ఉన్నత విద్యను అందరికి అందించాలన్న లక్ష్యంతో 2003-04లో దూరవిద్యా కేంద్రాన్ని స్థాపించింది. పూర్తి స్థాయిలో కళాశాలకు వెళ్ళి విద్యనభ్యసించలేని వారికి, వ్యయభరితమైన ఫీజులు చెల్లించలేని వారికి, ఉన్నత విద్య చదవాలన్న కోరిక ఉన్న గృహిణులకు, ఈ దూర విద్యా కేంద్రం ఎంతో ఉపయోగపడుతుంది. ఇప్పటికే డిగ్రీ స్థాయిలో బి.ఏ., బి.కాం., బి.ఎస్.సి. మరియు పి.జి. స్థాయిలో ఎం.ఏ., ఎం.కాం., ఎం.ఎస్.సి., ఎం.బి.ఏ., కోర్సులను ప్రారంభించిన విశ్వవిద్యాలయం గత సంవత్సరం కొత్తగా 'జీవన నైపుణ్యాలు' అనే సర్టిఫికేట్ కోర్సును కూడా ప్రారంభించింది.

ఈ దూరవిద్యా విధానం ద్వారా విద్యనభ్యసించే విద్యార్థుల కొరకు రూపొందించే పాఠ్యాంశాలు, సులభంగాను, సరళంగాను, విద్యార్థి తనంతట తానుగా అర్థం చేసుకొనేలా ఉండాలనే ఉద్దేశ్యంతో విశేష బోధనానుభవం కలిగి, రచనా వ్యాసంగంలో అనుభవం గల అధ్యాపకులతో పాఠ్యాంశాలను వ్రాయించడం జరిగింది. వీరు ఎంతో నేర్పుతో, నైపుణ్యంతో, నిర్ణీత సమయంలో పాఠ్యాంశాలను తయారు చేశారు. ఈ పాఠ్యాంశాల పై విద్యార్థినీ, విద్యార్థులు, ఉపాధ్యాయులు నిష్ణాతులైన వారు ఇచ్చే సలహాలు, సూచనలు సహృదయంతో స్వీకరించబడతాయి. నిర్మాణాత్మకమైన సూచనలను గ్రహించి, మున్ముందు మరింత నిర్దిష్టంగా, అర్థమయ్యే రీతిలో ప్రచురణ చేయగలం. ఈ పాఠ్యాంశాల అవగాహన కోసం, సంశయాల నివృత్తి కోసం వారాంతపు తరగతులు, కాంటాక్టు క్లాసులు ఏర్పాటు చేయటం జరిగింది.

దూరవిద్యా కేంద్రం ద్వారా విజ్ఞాన సముపార్జన చేస్తున్న విద్యార్థులు, ఉన్నత విద్యార్హతలు సంపాదించి జీవనయాత్ర సుగమం చేసుకోవడమే గాక, చక్కటి ఉద్యోగావకాశాలు పొంది, ఉద్యోగాలలో ఉన్నత స్థాయికి చేరాలని, తద్వారా దేశ పురోగతికి దోహదపడాలని కోరుకుంటున్నాను. రాబోయే సంవత్సరాలలో దూర విద్యా కేంద్రం మరిన్ని కొత్త కోర్సులతో దినదినాభివృద్ధి చెంది, ప్రజలందరికి అందుబాటులో ఉండాలని ఆకాంక్షిస్తున్నాను. ఈ ఆశయ సాధనకు సహకరిస్తున్న, సహకరించిన దూరవిద్యా కేంద్రం డైరెక్టర్లకు, సంపాదకులకు, రచయితలకు, అకడమిక్ కో-ఆర్డినేటర్లకు మరియు అధ్యాపకేతర సిబ్బందికి నా అభినందనలు.

ప్రొఫెసర్ పి. రాజశేఖర్
ఉప కులపతి
ఆచార్య నాగార్జున విశ్వ విద్యాలయం.

B.A – ECONOMICS
YEAR – II, SEMESTER – IV
401ECO21 – ECONOMIC DEVELOPMENT- INDIA AND ANDHRA PRADESH
SYLLABUS

Module – 1 Basic Features

Basic characteristics of Indian Economy as a developing economy – Economic development since independence - Objectives and achievements of planning – Planning Commission/NITIAyog and their approaches to economic development - India's Rank in Global Human Development Index .

Module 2 National Income and Demography

Trends in National income - Demographic trends - Poverty and Inequalities – Occupational Structure and Unemployment - Various Schemes of employment generation and eradication of poverty – Issues in Rural Development and Urban Development –Intra-state and Inter-state Labour Migration and unorganized sector Problems of Migrant Labour

Module – 3 Agricultural and Industrial Developments

Indian Agriculture – Agricultural Strategy and Agricultural Policy – Agrarian Crisis and land reforms – Agricultural credit – Minimum Support Prices -Malnutrition and Food Security - Indian Industry - Recent Industrial Policy – Make-in India – Start-up and Stand-up programmes – SEZs and Industrial Corridors - Economic Reforms and their impact - Economic initiatives by government of India during COVID - Atmanirbhar Bharat package.

Module –4Indian Public Finance

Indian Tax System and Recent changes – GST and its impact on Commerce and Industry – Centre, States financial relations- Recommendations of Recent Finance Commission – Public Expenditure and Public Debt - Fiscal Policy and Budgetary Trends

Module- 5Andhra Pradesh Economy

The basic characteristics of Andhra Pradesh economy after bifurcation in 2014 – Impact of bifurcation on the endowment of natural resources and state revenue – new challenges to industry and commerce - the new initiatives to develop infrastructure – Power and Transport - Information Technology and e-governance – Urbanization and smart cities – Skill development and employment –Social welfare programmes.

Reference Books:

1. Dhingra, I.C., Indian Economy, Sultan Chand, New Delhi, 2014.
2. Gaurav Datt and Ashwani Mahajan, Datt and Sundharam's Indian Economy, S.Chand& Co., 2016.
3. G. M. Meier, Leading Issues in Economic Development, Oxford University Press, New York, 3/e.
4. M. P. Todaro and Stephen C. Smith, Economic Development, 10/e, Indian Edition Published by Dorling Kindersley India Pvt. Ltd. 2012.
5. P. K. Dhar, Indian Economy: Its Growing Dimensions, Kalyani Publishers, Ludhiana, 2018.
6. Reserve Bank of India, Handbook of Statistics on Indian Economy (Latest).
7. S.K.Misra & V,K,Puri, Indian Economy, Himalaya Publishing House, 2015.
8. R.S.Rao, V.Hanumantha Rao & N.Venu Gopal (Ed.), Fifty Years of Andhra Pradesh (1956-2006), Centre for Documentation, Research and Communications, Hyderabad, 2007.
9. G. Omkarnath, Economics - A Primer for India - Orient Blackswan, 2012.
10. A.P Economy- Telugu Academy,

MODEL QUESTION PAPER **(401ECO21)**

B. A. Degree Examination

Second Year – Fourth Semester

Part – II : Economics

Paper – IV : ECONOMIC DEVELOPMENT IN INDIA AND ANDHRA PRADESH

Time : Three hours **Maximum Marks : 70**

Section – A

Answer any FIVE of the following questions. (5 x 4 = 20 Marks)

1) Food security.
ఆహార భద్రత

2) Micro Finance.
సూక్ష్మ విత్తం.

3) Agriculture price policy.
వ్యవసాయ ధరల విధానము.

4) Reforms in Banking.
బ్యాంకింగ్ రంగంలోని సంస్కరణలు.

5) Gross state Domestic product.
రాష్ట్ర స్థూల దేశీయోత్పత్తి.

6) Define planning.
ప్రణాళికను నిర్వచింపుము.

7) Rural credit.
గ్రామీణ పరపతి.

8) PMFBY.
ప్రధాన మంత్రి ఫసల్ భీమా యోజన.

Section – B

Answer the following questions. (5 x 10 = 50 Marks)

9) (a) Explain the importance of agriculture sector in Indian Economy.
భారత దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాధాన్యతను వివరింపుము.

Or

(b) Explain the factors determining the productivity in agriculture in India.
భారత దేశంలో వ్యవసాయ ఉత్పాదకను నిర్ణయించే కారణాంశాలను వివరింపుము.

10) (a) What is meant by Small Scale Industries? Explain the problems of Small Scale industries in India.
చిన్న తరహా పరిశ్రమలు అనగానేమి ? భారత దేశంలో చిన్న తరహా పరిశ్రమలు ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను వివరింపుము.

Or

(b) Explain the New industrial policy Resolution 1991.
1991 నూతన పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానమును గూర్చి వివరింపుము.

11) (a) Discuss about disinvestment policy in India.
భారత దేశంలో పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ విదహనము గూర్చి వివరించండి.

Or

(b) Explain the role of service sector in Indian Economy.
భారత దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలో సేవా రంగం యొక్క పాత్రను పరిశీలింపుము.

12) (a) Mention the objectives of Five Year plans and explain about 12th Five Year plan.
పంచవర్ష ప్రణాళిక లక్ష్యాలను పేర్కొని 12 వ పంచవర్ష ప్రణాళికను గూర్చి వివరింపుము.

Or

(b) Explain the Welfare Schemes implementation in Andhra Pradesh.
ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో అమలులో ఉన్న సంక్షేమ పథకాలను గూర్చి వివరింపుము.

13) (a) India Tax System and recent changes.
భారత శిస్తు విధానము మరియు దీనిలో మార్పులు.

Or

(b) The basic characteristics of Andhra Pradesh economy after bifurcation in 2014.
2014 లో ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్ర వేర్పాటు తరువాత వచ్చిన ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు.

విషయ సూచిక

సంఖ్య	పాఠం	పుట
1.	భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ - అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ	1.1 – 1.15
2.	స్వాతంత్ర్యానంతరం నుండి భారతదేశంలో ఆర్థిక అభివృద్ధి	2.1 – 2.18
3.	ప్రణాళిక	3.1 – 3.16
4.	మానవ పురోగతి సూచిక	4.1 – 4.17
5.	భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయం మరియు జనాభాలో ధోరణులు	5.1 – 5.14
6.	పేదరికం, అసమానతపోకడలు మరియు నిరుద్యోగిత	6.1 – 6.24
7.	గ్రామీణాభివృద్ధి మరియు పట్టణాభివృద్ధి	7.1 – 7.18
8.	శ్రామిక వలస	8.1 – 8.13
9.	భారత వ్యవసాయ రంగం స్థితిగతులు	9.1 – 9.31
10.	భారతదేశంలో ఆహార భద్రత మరియు పోషకాహార లోపం	10.1 – 10.18
11.	భారత పారిశ్రామిక రంగ స్థితి గతులు	11.1 – 11.20
12.	భారతదేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణలు	12.1 – 12.16
13.	ఇండియన్ టాక్స్ సిస్టమ్	13.1 – 13.19
14.	పబ్లిక్ వ్యయం మరియు ప్రజా రుణం	14.1 – 14.17
15.	బడ్జెట్ ట్రెండ్స్ మరియు కోశ విధానం	15.1 – 15.23
16.	కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు మరియు ఆర్థిక సంఘం	16.1 – 16.29
17.	విభజన తర్వాత AP ఆర్థిక వ్యవస్థ	17.1 – 17.20
18.	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పరిశ్రమ మరియు వాణిజ్యానికి సవాళ్లు	18.1 – 18.12
19.	ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి	19.1 – 19.24
20.	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉపాధి, నైపుణ్యాభివృద్ధి మరియు సంక్షేమ కార్యక్రమాలు	20.1 – 20.17

పాఠం- 1

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ - అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

- అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు ఏమిటో అర్థం చేసుకోవడం.
- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రధాన లక్షణాలను అర్థం చేసుకోవడం.
- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ఇప్పటికీ అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థగా ఎందుకు ఉంది అని తెలుసుకోవడం.
- ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను అర్థం చేసుకోవడం.

నిర్మాణం

1.1 పరిచయం

1.2 అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలు

1.2.1 అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థ

1.2.2 అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ

1.3 అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల మధ్య వ్యత్యాసం

1.4 భారత దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ

1.5 భారత దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు

1.6 భారతదేశం అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థగా ఉందా?

1.7 సారాంశం

1.8 కీలక పదాలు

1.9 స్వీయ- అంచనా ప్రశ్నలు

1.10 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

1.1 పరిచయం

భారతదేశం ఒక అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశం. ఇది మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ, ఇక్కడ ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాలను కలిసి పని చేస్తాయి. ఇటీవలి కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ చాలా వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతోంది. భారతదేశం ప్రస్తుతం USA, చైనా మరియు జపాన్ తర్వాత వాస్తవ GDP పరంగా ప్రపంచంలో నాల్గవ అతిపెద్దది మరియు చైనా తర్వాత ప్రపంచంలో రెండవ అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ప్రధాన ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు ఇది ప్రపంచంలో ఆరవ- అతిపెద్ద ఆర్థిక వ్యవస్థ.

భారతదేశం ప్రపంచంలోని అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఒకటి మరియు 2047 నాటికి అధిక మధ్య- ఆదాయ స్థితికి చేరుకోవాలనే ఆకాంక్షతో ఈ మార్గంలో కొనసాగడానికి

సిద్ధంగా ఉంది. గత రెండు దశాబ్దాలలో భారతదేశం పేదరికాన్ని తగ్గించడంలో అద్భుతమైన పురోగతిని సాధించింది. 2011 మరియు 2019 మధ్య, దేశం ఒక వ్యక్తికి రోజుకు $2.15 (2017 PPP) కంటే తక్కువ పేదరికంలో నివసిస్తున్న జనాభా వాటాను సగానికి తగ్గించినట్లు అంచనా వేయబడింది. అయితే, ఇటీవలి సంవత్సరాలలో, ముఖ్యంగా COVID-19 మహమ్మారి సమయంలో పేదరికం తగ్గింపు వేగం మందగించింది. అయితే 2021-22లో అది నియంత్రించబడింది.

వినియోగంలో అసమానత కొనసాగుతోంది. గత రెండు దశాబ్దాలుగా గిని ఇండెక్స్ దాదాపు 35గా ఉంది. 5 సంవత్సరాల కంటే తక్కువ వయస్సు ఉన్న పిల్లలలో 35.5 శాతం మంది పిల్లల పోషకాహార లోపం ఎక్కువగానే ఉంది. 2020 నుండి ఉపాధి అవకాశాలు మెరుగుపడ్డాయి. అయితే సృష్టించబడిన ఉద్యోగాల నాణ్యత మరియు వేతనాలలో నిజమైన పెరుగుదల, అలాగే శ్రామిక శక్తిలో మహిళల తక్కువ భాగస్వామ్యం గురించి ఆందోళనలు ఉన్నాయి. 2047 నాటికి అధిక ఆదాయ స్థితిని సాధించాలనే భారతదేశ ఆకాంక్షను, జనాభాలో దిగువ సగం మందికి విస్తృత- ఆధారిత లాభాలను అందించే వాతావరణ- తట్టుకునే వృద్ధి ప్రక్రియ ద్వారా గ్రహించాల్సిన అవసరం ఉంది. ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రభుత్వంతో భాగస్వామ్యం కలిగి ఉంది. గ్రీన్, స్థితిస్థాపకత మరియు సమ్మిళిత అభివృద్ధి ద్వారా దేశానికి మరియు దాని ప్రజలకు మంచి భవిష్యత్తును సృష్టించడానికి విధానాలు, సంస్థలు మరియు పెట్టుబడులను బలోపేతం చేస్తోంది.

భౌగోళిక రాజకీయ ఒత్తిళ్ల పెరుగుదల. ప్రపంచ ద్రవ్య విధానాల సమకాలీకరణ మరియు ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిళ్ల తర్వాత సరఫరా లైన్లలో పునరుద్ధరించబడిన అంతరాయాలతో సహా ప్రపంచ వాతావరణంలో గణనీయమైన సవాళ్లు ఉన్నప్పటికీ, భారతదేశం ప్రపంచంలో అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఒకటిగా అవతరించింది. ఈ పాఠం ప్రధానంగా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ, దాని లక్షణాలు మరియు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందుతున్నదని ఎలా చెప్పవచ్చో చర్చిస్తుంది.

1.2 అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలు:

వివిధ సంస్థలు అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థల భావనను వివిధ మార్గాల్లో నిర్వచించాయి. ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP) ప్రకారం ప్రపంచంలోని ఆర్థిక వ్యవస్థలు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలుగా విభజించబడ్డాయి. దాని వర్గీకరణ వ్యవస్థలో, అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు HDI పంపిణీలో అగ్ర క్వార్టైల్ ఉన్న దేశాలు. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో అధిక సమూహం (HDI పర్సంటైల్స్ 51-75), మీడియం గ్రూప్ (HDI పర్సంటైల్స్ 26-50) మరియు దిగువ క్వార్టైల్ HDI ఉన్న తక్కువ సమూహంలోని దేశాలు ఉంటాయి.

అంతర్జాతీయ ద్రవ్య నిధి (IMF) ప్రకారం అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న మరియు అభివృద్ధి చెందని దేశాలుగా వర్గీకరించబడ్డాయి. అడ్వాన్స్‌డ్ ఎకానమీలు యూరో ఏరియా, మేజర్ అడ్వాన్స్‌డ్ ఎకానమీస్ (G7), కొత్తగా పారిశ్రామికీకరించబడిన ఆసియా ఆర్థిక వ్యవస్థలు, ఇతర అడ్వాన్స్‌డ్ ఎకానమీలు మరియు యూరోపియన్ యూనియన్‌గా ఉప- వర్గీకరించబడ్డాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక

వ్యవస్థలు మధ్య మరియు తూర్పు యూరప్, కామన్వెల్త్ ఆఫ్ ఇండిపెండెంట్ స్టేట్స్, డెవలపింగ్ ఆసియా, ASEAN-5, లాటిన్ అమెరికా మరియు కరేబియన్, మిడిల్ ఈస్ట్ మరియు నార్త్ ఆఫ్రికా, సబ్- సహారా ఆఫ్రికాగా ఉప వర్గీకరించబడ్డాయి..

దేశ వర్గీకరణలో IMF ఉపయోగించే ప్రధాన ప్రమాణాలు

i) తలసరి ఆదాయ స్థాయి

ii) ఎగుమతి వైవిధ్యం

iii) ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఏకీకరణ డిగ్రీ. IMF వ్యక్తిగత దేశాల కోసం మొత్తాలను లేదా సగటు డేటాను ఉపయోగిస్తుంది.

ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రకారం అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు అధిక-ఆదాయ దేశాలు మరియు తక్కువ మరియు మధ్య- ఆదాయ దేశాలు. ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థల వర్గీకరణ తలసరి స్థూల జాతీయాదాయం (GNI) అంచనాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. తలసరి GNI ద్వారా ప్రపంచ బ్యాంకు ఆదాయ వర్గీకరణలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

- తక్కువ ఆదాయం: $1,025 లేదా అంతకంటే తక్కువ
- దిగువ మధ్య ఆదాయం: $1,026 నుండి $4,035
- ఎగువ మధ్యస్థ ఆదాయం: $4,036 నుండి $12,475
- అధిక ఆదాయం: $12,476 లేదా అంతకంటే ఎక్కువ

తక్కువ మరియు మధ్య- ఆదాయ ఆర్థిక వ్యవస్థలను సాధారణంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలుగా సూచిస్తారు మరియు ఎగువ మధ్యతరగతి మరియు అధిక ఆదాయాన్ని అభివృద్ధి చెందిన దేశాలుగా సూచిస్తారు.

1.2.1 అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థ

సాధారణంగా, అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థలు అధిక తలసరి ఆర్థిక వ్యవస్థలను సూచిస్తాయి. ఆదాయం. వాటిని మొదటి ప్రపంచ దేశాలు, పారిశ్రామిక అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు లేదా అని కూడా పిలుస్తారు. స్వయం సమృద్ధి గల దేశాలు. అవి అధిక పారిశ్రామికీకరణ కలిగిన ఆర్థిక వ్యవస్థలు, అధిక- ఆదాయం, మరియు అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థలు. అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థ సాధారణంగా అధిక స్థాయి తలసరి ఆదాయం లేదా తలసరి స్థూల జాతీయోత్పత్తి, మంచి ఆర్థిక వృద్ధి మరియు భద్రతతో కూడిన లక్షణం. అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో సాధారణ జీవన ప్రమాణాలు మరియు ఉన్నత సాంకేతిక మౌలిక సదుపాయాలు గమనించబడతాయి.

ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి స్థాయిని అర్థం చేసుకోవడానికి పైన పేర్కొన్న లక్షణాలతో పాటు, మానవ అభివృద్ధి సూచిక (HDI) వంటి ఆర్థికేతర కారకాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకోవచ్చు. మానవ అభివృద్ధి సూచిక ఒక దేశం యొక్క విద్య, అక్షరాస్యత మరియు ఆరోగ్య స్థాయిలను అంచనా వేస్తుంది. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అభివృద్ధి స్థాయిని అంచనా వేయడానికి ఉపయోగపడుతుంది. హెచ్‌డిఐ ప్రకారం, ఉన్నత

జీవన ప్రమాణాలు, అధిక జిడిపి, అధిక శిశు సంక్షేమం, ఆరోగ్య సంరక్షణ, అద్భుతమైన వైద్యం, రవాణా, కమ్యూనికేషన్ మరియు విద్యా సౌకర్యాలు, మెరుగైన గృహాలు మరియు జీవన పరిస్థితులు, పారిశ్రామిక, మౌలిక సదుపాయాలు మరియు సాంకేతిక అభివృద్ధి, అత్యధికంగా తలసరి ఆదాయం, ఆయుర్దాయం పెరుగుదల మొదలైనవాటిని అభివృద్ధి చెందిన దేశం అంటారు. ఈ దేశాలు పారిశ్రామిక అనంతర ఆర్థిక వ్యవస్థను కలిగి ఉన్నందున సేవా రంగంతో పోలిస్తే పారిశ్రామిక రంగం నుండి ఎక్కువ ఆదాయాన్ని పొందుతున్నాయి. యునైటెడ్ స్టేట్స్, కెనడా, ఆస్ట్రేలియా, ఫ్రాన్స్, జర్మనీ, ఇటలీ, జపాన్, స్వీడన్, స్విట్జర్లాండ్, పశ్చిమ ఐరోపా, యునైటెడ్ కింగ్‌డమ్ మరియు అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థలు కలిగిన దేశాల ఉదాహరణలు ఫ్రాన్స్.

అభివృద్ధి చెందిన దేశాల ప్రధాన లక్షణాలు:

1. తలసరి అధిక GDPని కలిగి ఉంటాయి.
2. అక్షరాస్యత శాతం ఎక్కువగా ఉంటుంది
3. వారు దేశంలో అధునాతన మౌలిక సదుపాయాలను కలిగి ఉంటాయి.
4. సగటు ఆయుర్దాయం కూడా ఎక్కువ.
5. ఈ దేశాల్లో జనాభా పెరుగుదల రేటు తక్కువగా ఉంది.
6. బలమైన మరియు స్థిరమైన రాజకీయ నిర్మాణాలు ఉంటాయి.
7. అధునాతన సాంకేతికత మరియు ఆవిష్కరణలను కలిగి ఉంటారు.
8. తృతీయ రంగానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇస్తారు.
9. విభిన్న ఆర్థిక వ్యవస్థను కలిగి ఉంటాయి.
10. అధిక మానవ అభివృద్ధి సూచికను కలిగి ఉంటాయి.
11. విద్యా విధానం బాగా అభివృద్ధి ఉంటుంది.

1.2.2 అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలను అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు లేదా తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు లేదా మూడవ ప్రపంచ దేశాలుగా కూడా సూచిస్తారు. అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ అంటే తక్కువ మానవ అభివృద్ధి సూచిక, తక్కువ వృద్ధి, పేద తలసరి ఆదాయం మరియు పారిశ్రామికీకరణ మరియు వాణిజ్యం కంటే వ్యవసాయ ఆధారిత కార్యకలాపాల వైపు ఎక్కువ మొగ్గు చూపడం. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థను తరచుగా అభివృద్ధి చెందని దేశం లేదా తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థగా సూచిస్తారు. అటువంటి ఆర్థిక వ్యవస్థలో, ప్రభుత్వానికి తరచుగా జనాభా పెరుగుదల, నిరుద్యోగం, పెరుగుతున్న పేదరికం, పేద మౌలిక సదుపాయాలు, తక్కువ జీవనశైలి నాణ్యత మొదలైన కొన్ని సమస్యలు ఉంటాయి. ఫలితంగా, అటువంటి దేశాల పౌరులు మెరుగైన జీవితాన్ని కొనసాగించడానికి ప్రభుత్వ విధానాలపై ఆధారపడతారు.

సరిపోని వనరులు మరియు ఆదాయం కారణంగా. అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామికీకరణ, సాంకేతికత మరియు వ్యాపార వాణిజ్యంలో బాగా పని చేయని దేశాలు ఉంటాయి. ఈ దేశాల్లోని సాధారణ సమస్యలు దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న అనేక మంది ప్రజలు, నిరుద్యోగం, మెరుగైన వనరులు లేవు, అవకాశాల కొరత, ఆకలి, జీవన ప్రమాణాలు మరియు మౌలిక సదుపాయాలు మొదలైనవి. అదనంగా, అటువంటి దేశాల ప్రభుత్వాలు తరచుగా ఇతర దేశాలకు నుండి లేదా ప్రపంచ బ్యాంకు మరియు ఇతర అంతర్జాతీయ ఆర్థిక సంస్థలు లేదా నియంత్రణ పై అప్పులు చేస్తాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల ఉదాహరణలు: అల్జీరియా, ఆఫ్రికన్ దేశాలు, మొరాకో, పాకిస్థాన్, ఈజిప్ట్, ట్యునీషియా మరియు మరిన్ని జాబితాలో ఉన్నాయి. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల జాబితాలో భారత్ కూడా చేరింది.

UN ప్రకారం, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశం అనేది సాపేక్షంగా తక్కువ జీవన ప్రమాణాలు, అభివృద్ధి చెందని పారిశ్రామిక స్థావరం మరియు మితమైన నుండి తక్కువ మానవ అభివృద్ధి సూచిక (HDI) కలిగిన దేశం. ఈ సూచిక ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఉన్న దేశాలలో పేదరికం, అక్షరాస్యత, విద్య, ఆయుర్దాయం మరియు ఇతర అంశాల తులనాత్మక కొలత.

అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థల యొక్క ప్రధాన లక్షణాలు:

1. వారి తలసరి GDP తక్కువగా ఉంది.
2. వారికి తక్కువ జీవన ప్రమాణాలు ఉన్నాయి.
3. వారికి దేశంలో మౌలిక సదుపాయాలు తక్కువగా ఉన్నాయి.
4. ఆయుర్దాయం కూడా తక్కువ.
5. ఈ దేశాల్లో జనాభా పెరుగుదల రేటు ఎక్కువగా ఉంది.
6. వారికి అస్థిర రాజకీయ నిర్మాణాలు ఉన్నాయి.
7. వారు పేలవమైన సాంకేతికత మరియు ఆవిష్కరణ వ్యవస్థలను కలిగి ఉన్నారు.
8. వారు ప్రాథమిక మరియు ద్వితీయ రంగంపై ఎక్కువ ప్రాధాన్యతనిస్తారు.
9. సమాజంలోని కొన్ని రంగాలపై ఆర్థిక వ్యవస్థ ఎక్కువగా ఆధారపడి ఉంటుంది.
10. వారు తక్కువ మానవ అభివృద్ధి సూచికను కలిగి ఉన్నారు.
11. అధిక నిరక్షరాస్యత రేటు ఉంది.
12. పేదరికం, నిరుద్యోగం, అధిక జనాభా మొదలైన దీర్ఘకాలిక సమస్యలు ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఉన్నాయి.
13. వ్యాపార వాణిజ్యం, ప్రపంచీకరణ మరియు సాంకేతిక పురోగతిపై అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలు తక్కువగా ఉన్నాయి.
14. ఈ దేశాలు తక్కువ లేదా విదేశీ నిల్వలను కలిగి ఉన్నాయి.
15. అటువంటి దేశాల కరెన్సీ మారకం రేటు చాలా తక్కువగా ఉంటుంది మరియు అవి ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థకు ఎటువంటి పాత్రను పోషించవు లేదా దోహదం చేయవు.

1.3 అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల మధ్య వ్యత్యాసం

అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల మధ్య ప్రధాన తేడాలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

	అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు	అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు
1	తలసరి GDP మరియు జాతీయ ఆదాయం కూడా ఎక్కువగా ఉంటుంది.	తలసరి GDP మరియు జాతీయ ఆదాయం తులనాత్మకంగా తక్కువ.
2	సమాజంలోని అన్ని రంగాలు బాగా అభివృద్ధి చెంది ఉంటాయి.	ప్రధానంగా వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థలు మరియు అభివృద్ధిలో నెమ్మదిగా ఉన్నాయి.
3	విద్యా విధానం బాగా అభివృద్ధి చెందింది మరియు అభివృద్ధి చెందింది	నిరక్షరాస్యత రేటు ఎక్కువగా ఉంది.
4	శ్రామిక జనాభాలో జీవన ప్రమాణాలు మరియు నైపుణ్యాలు ఎక్కువగా ఉన్నాయి.	వారు తక్కువ జీవన ప్రమాణాలను కలిగి ఉన్నారు మరియు శ్రామిక జనాభాలో నైపుణ్యం కూడా తులనాత్మకంగా తక్కువగా ఉన్నట్లు గమనించబడింది.
5	వారు దేశంలో అధునాతన మౌలిక సదుపాయాలను కలిగి ఉన్నారు.	దేశంలో వారికి మౌలిక సదుపాయాలు తక్కువగా ఉన్నాయి
6	జీవన కాలపు అంచనా మరియు జీవన నాణ్యత ఎక్కువగా ఉంటుంది	ఆయుర్దాయం మరియు జీవన నాణ్యత తక్కువగా ఉంది.
7	ఈ దేశాల్లో జనాభా పెరుగుదల రేటు తక్కువగా ఉంది	ఈ దేశాల్లో జనాభా పెరుగుదల రేటు ఎక్కువగా ఉంది
8	వారు బలమైన మరియు స్థిరమైన రాజకీయ నిర్మాణాన్ని కలిగి ఉన్నారు	అవి అస్థిర నిర్మాణాలను రాజకీయ కలిగి ఉంటాయి.
9	అధునాతన సాంకేతికత మరియు ఆవిష్కరణలను కలిగి ఉంటారు.	పేలవమైన సాంకేతికత మరియు ఆవిష్కరణ వ్యవస్థలను కలిగి ఉంటారు.
10	తృతీయ రంగానికి ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇస్తారు	ప్రాథమిక మరియు ద్వితీయ రంగాలకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇస్తారు.
11	విభిన్న ఆర్థిక వ్యవస్థను కలిగి ఉన్నారు	సమాజంలోని కొన్ని రంగాలపై ఆర్థిక వ్యవస్థ ఎక్కువగా ఆధారపడి ఉంటుంది.
12	అధిక మానవ అభివృద్ధి సూచిక ఉంటుంది.	సాపేక్షంగా తక్కువ మానవ అభివృద్ధి సూచికను కలిగి ఉన్నారు.
13	సాధించిన అభివృద్ధి స్థాయిని కొనసాగించడం మరియు వారి వృద్ధి రేటును కొనసాగించడం వారి ప్రధాన సమస్య.	పేదరికం, నిరుద్యోగం, అసమానతలు, అధిక జనాభా మొదలైన దీర్ఘకాలిక సమస్యలు దేశం ఎదుర్కొంటున్న ప్రధాన సమస్యలు.

14	ఆర్థిక వ్యవస్థలో అభివృద్ధి చెందిన మారకపు నిల్వలు ఉంటాయి	ఈ దేశాలు తక్కువ లేదా విదేశీ మారకపు నిల్వలను కలిగి ఉన్నాయి.
15	స్విట్జర్లాండ్. నార్వే. యుఎస్, ఆస్ట్రేలియా, న్యూజిలాండ్, కొరియా, జపాన్, డెన్మార్క్, యుకె మొదలైనవి అభివృద్ధి చెందిన దేశాల క్రిందకు వస్తాయి	ఆఫ్రికన్ మరియు ఆసియా దేశాలు చాలా వరకు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల జాబితాలో ఉన్నాయి

1.4 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ

భారతదేశం మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థతో కూడిన అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ,. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో ఉన్న చాలా లక్షణ లక్షణాలను భారతదేశం కలిగి ఉంది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో అధిక జనాభా పేదరికం, పేలవమైన మౌలిక సదుపాయాలు, వ్యవసాయ ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థ, మూలధన అభివృద్ధి మందగమనం మరియు తలసరి ఆదాయం తక్కువగా ఉంది. స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి, భారతదేశం ద్రవ్య దృక్పథం ప్రకారం అనేక దృక్కోణాలను సృష్టిస్తోంది మరియు కాలానుగుణంగా మారుతుంది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ మిశ్రమ ప్రణాళిక ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి మిశ్రమ మధ్య- ఆదాయ అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థగా మారింది. వ్యూహాత్మక రంగాలలో పెద్ద ప్రభుత్వ రంగంతో భారతదేశం అతిపెద్ద దక్షిణాసియా ఆర్థిక వ్యవస్థగా కూడా మారింది. ఇది నామమాత్రపు GDPలో ప్రపంచంలోని ఐదవ అతిపెద్ద ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు కొనుగోలు శక్తి సమానత్వం (PPP)లో మూడవ అతిపెద్దది. ఇంటర్నేషనల్ మానిటరీ ఫండ్ (IMF) ప్రకారం, తలసరి ఆదాయం ఆధారంగా, భారతదేశం GDP ప్రకారం 139వ స్థానంలో ఉంది (నామమాత్రం మరియు GDP (PPP) ప్రకారం 127వ స్థానం). భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందుతున్న దశలో ఉన్నప్పటికీ, అది క్రమంగా ముందుకు సాగుతుంది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో 1991 సంవత్సరంలో గణనీయమైన మార్పులు జరిగాయి.

స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి అన్ని ప్రభుత్వాలు సోవియట్ నమూనాను అనుసరించాయి మరియు రక్షణవాద ఆర్థిక విధానాలను ప్రోత్సహించాయి. కానీ 1991 తర్వాత పరిస్థితులు మారాయి. భారత ప్రభుత్వం విస్తృత ఆర్థిక సరళీకరణ, సూచనాత్మక ప్రణాళిక, ప్రైవేటీకరణ మరియు ప్రపంచీకరణను అనుసరించింది. 21 శతాబ్దంలో, వార్షిక సగటు GDP 6 నుండి 7% ఉంది. 19వ శతాబ్దం ప్రారంభంలో వలసవాదం ప్రారంభమయ్యే వరకు భారత ఉపఖండం యొక్క ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రపంచంలోనే అతిపెద్దది. PPP పరంగా 2022లో గ్లోబల్ ఎకానమీలో భారతదేశం 7.2% మరియు 2022లో నామమాత్రంగా 3.4% వాటాను కలిగి ఉంది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అనేక హెచ్చు తగ్గులు ఎదుర్కొంది. కోవిడ్ 19 కారణంగా ఆర్థిక వ్యవస్థ చాలా వరకు తారుమారైంది. ఆర్థిక వృద్ధి మందగించింది. 2016లో డీమోనిటైజేషన్ మరియు 2017లో జీఎస్టీని ప్రవేశపెట్టడం వల్ల దేశంలో మరిన్ని మార్పులు చోటు చేసుకున్నాయి.

ఆర్థిక వృద్ధి ప్రక్రియ సమతుల్యంగా లేదు. కనీసం ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ప్రధాన రంగాలలో వ్యవసాయం, తయారీ మరియు సేవలు. ఆర్థిక వృద్ధి సగటు వార్షిక రేటు 1965-79లో 2.9 శాతం నుండి 1980-90లో 5.8

శాతానికి పెరిగింది. సేవా రంగం మరియు తయారీ రంగం వృద్ధి రేట్లు పెరగడం దీనికి కారణం. 2000లో, వార్షిక సగటు ఆర్థిక వృద్ధి రేటు 2000-01 నుండి 2010-11 వరకు 6.9 శాతం మరియు 2011-12 నుండి 2021-22 వరకు 5.4 శాతం. వ్యవసాయ రంగం యొక్క వార్షిక సగటు వృద్ధి రేటు 1991-2021 కంటే దాదాపు 3 శాతంగా ఉంది. 1980ల ప్రారంభం నుండి భారతదేశంలో ఆర్థిక వృద్ధిలో వ్యవసాయం వెనుకబడి ఉంది.

స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన ఆరు దశాబ్దాలలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణంలో గణనీయమైన మార్పు వచ్చింది. 1955లో వ్యవసాయం ఉత్పత్తిలో 57 శాతం, 2021లో 15 శాతం మాత్రమే. 1955లో, తయారీ రంగం ఉత్పత్తిలో 9.9 శాతం ఉండగా, 2021లో అది 18 శాతానికి చేరుకుంది. 1955లో 4.9 శాతం నుండి 2012లో 11.2 శాతానికి, వ్యవస్థీకృత లేదా అధికారిక తయారీ రంగం యొక్క ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల కారణంగా ఇది ఎక్కువగా జరిగింది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క నిర్మాణాత్మక మార్పు యొక్క అత్యంత విశేషమైన లక్షణం వాటాలో పెరుగుదల. సేవా రంగం-1955లో GDPలో 19 శాతం నుండి 2021 నాటికి 54 శాతానికి చేరింది.

1.5 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు

భారతదేశం, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశంగా, ప్రపంచంలో మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థను కలిగి ఉంది. అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రధాన లక్షణాలు తక్కువ తలసరి ఆదాయం, అధిక జనాభా, దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న గరిష్ట జనాభా, పేద మౌలిక సదుపాయాలు, వ్యవసాయ ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు తక్కువ మూలధన నిర్మాణం. దేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారతదేశం అభివృద్ధి చెందుతోంది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అనేక అవరోధాలు ఉన్నప్పటికీ క్రమంగా అభివృద్ధి చెందుతూ, అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థ వైపు పయనిస్తుంది.

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు:

1. తక్కువ తలసరి ఆదాయం: తలసరి ఆదాయం డబ్బు మొత్తాన్ని కొలమానం. ఒక దేశంలో ఒక వ్యక్తికి సంపాదించినది. తలసరి ఆదాయం సగటు ఆదాయస్థాయిని నిర్ణయించడానికి ఉపయోగించబడుతుంది. ఒక ప్రాంతానికి వ్యక్తి ఆదాయం మరియు జీవన ప్రమాణం మరియు జీవన నాణ్యతను అంచనా వేయడానికి సహాయ పడుతుంది. ఇది దేశ జాతీయ ఆదాయాన్ని దానితో భాగించడం ద్వారా లెక్కించబడుతుంది. జనాభా భారతదేశ తలసరి ఆదాయం అభివృద్ధి చెందిన వారి కంటే చాలా తక్కువ దేశాలు. 31 మే, 2023న ప్రచురించబడిన తాజా తాత్కాలిక అంచనా ప్రకారం, భారతదేశం యొక్క ప్రతి స్థిరమైన (2011-12) ధరల వద్ద తలసరి నికర జాతీయ ఆదాయం (NNI) 35.12 పెరిగింది. శాతం నుండి రూ. 2014-15లో 72,805 నుంచి రూ. 2022-23లో 98,374.

2. వ్యవసాయ ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థ: భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ పూర్తిగా వ్యవసాయ ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థ. భారతదేశ జిడిపిలో దాదాపు 14.2% వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ రంగాల ద్వారా దోహదపడుతుంది, అయితే దేశంలోని మొత్తం జనాభాలో 53% మంది వ్యవసాయ రంగంపై ఆధారపడి ఉన్నారు.

భారతదేశంలోని శ్రామిక జనాభాలో అత్యధికులు వ్యవసాయంపై ఆధారపడి జీవిస్తున్నారు. 2011లో, భారతదేశ శ్రామిక శక్తిలో దాదాపు 58% మంది వ్యవసాయంలో నిమగ్నమై ఉన్నారు. అయినప్పటికీ, భారతదేశ స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో వ్యవసాయం కేవలం 17% మాత్రమే. భారతీయ వ్యవసాయానికి ప్రధాన ఆందోళన ఈ రంగం యొక్క అతి తక్కువ ఉత్పాదకత. భూమి పెద్ద సంఖ్యలో ఆహారం కోసం బలమైన జనాభా ఒత్తిడిని కలిగి ఉంది. గ్రామీణ జనాభా ఒత్తిడి కారణంగా, తలసరి అందుబాటులో ఉన్న భూభాగం చాలా తక్కువగా ఉంది మరియు అధిక దిగుబడిని పొందడం వల్ల ప్రయోజనం లేదు. రెండవది, ఒక వ్యక్తికి తక్కువ భూమి అందుబాటులో ఉంది, ఎక్కువ మంది ప్రజలు తక్కువ జీతంతో వ్యవసాయ కూలీలుగా మారవలసి వస్తుంది. మూడవది, భారతీయ వ్యవసాయం మెరుగైన సాంకేతికత మరియు నీటిపారుదల సౌకర్యాల కొరతతో బాధపడుతోంది. నాల్గవది, విద్య లేదా శిక్షణ లేని భారతీయ ప్రజలు వ్యవసాయంలో పనిచేస్తున్నారు. అందువల్ల, వ్యవసాయ ఉత్పాదకత తగ్గడానికి ఇది ఒక కారణం.

3. అధిక జనాభా: భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రధాన ఆందోళనల్లో అధిక జనాభా ఒకటి. భారతదేశ జనాభా ప్రతి దశాబ్దంలో దాదాపు 20% పెరుగుతుంది. ప్రపంచ జనాభాలో దాదాపు 17.5% మంది భారతదేశం ఉన్నారు. ప్రపంచ జనాభాలో ఆరవ వంతు ఉన్న భారతదేశం ప్రపంచంలోనే అత్యధిక జనాభా కలిగిన దేశం. UN అంచనాల ప్రకారం, ఏప్రిల్ 2023 చివరి నాటికి 1,425,775,850 జనాభాతో ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద జనాభాను కలిగి ఉన్న చైనాను భారతదేశం అధిగమించింది.

4. ఆదాయంలో అసమానతలు: భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో అత్యంత ఆందోళనకరమైన విషయం సంపద కేంద్రీకరణ. తాజా నివేదిక ప్రకారం, దేశ సంపదలో 53% మంది భారతీయుల వద్ద 1% మంది ఉన్నారు. ఇందులో, టాప్ 10% 76.30% వాటాను కలిగి ఉంది. దేశంలోని 90% మంది దేశ సంపదలో నాలుగింట ఒక వంతు కంటే తక్కువ కలిగి ఉన్నారని నివేదిక పేర్కొంది. భారతదేశ తలసరి నికర జాతీయ ఆదాయం లేదా ఎన్ఎన్ఐ 2023 ఆర్థిక సంవత్సరంలో సుమారు 170 వేల రూపాయలుగా ఉంది. అంతకుముందు సంవత్సరం వార్షిక వృద్ధి రేటు 13.7 శాతంగా ఉంది.

సంవత్సరం. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో అత్యంత ఆందోళనకరమైన విషయం సమృద్ధి కలయిక. భారతదేశంలోని కొంతమంది వ్యక్తులు భౌతిక ఆస్తులను కలిగి ఉన్నారు, కానీ మెజారిటీకి భూమి, ఇళ్లు, ఫిక్స్డ్ డిపాజిట్లు, కంపెనీ షేర్లు, పొదుపులు మొదలైన వాటి రూపంలో తక్కువ లేదా ఆస్తులు లేవు. ఇటీవలి నివేదిక ప్రకారం, 1% మంది భారతీయులు 53% వాటాను కలిగి ఉన్నారు. వీటిలో, టాప్ 10% 76.30% భాగాన్ని క్లెయిమ్ చేస్తున్నారు. దేశంలోని 90% మంది దేశ సంపదలో నాల్గవ వంతు కింద క్లెయిమ్ చేస్తున్నారని నివేదిక వ్యక్తం చేసింది. ఈ ఆర్థిక శక్తి చాలా కొద్ది మంది చేతుల్లోనే కేంద్రీకృతమై ఉందని చూపిస్తుంది.

5. క్యాపిటల్ ఫార్మేషన్‌లో పతనం: మూలధన నిర్మాణం రేటు సానుకూలంగా పరస్పర సంబంధం కలిగి ఉంటుంది. తక్కువ స్థాయి ఆదాయంతో. గత సంవత్సరాలతో పోలిస్తే స్థూల దేశీయ మూలధనంలో భారీ పతనం ఉంది. మూలధన అభివృద్ధి రేటు తక్కువ స్థాయిలతో ముడిపడి ఉంటుంది. జీతం లేదా ఆదాయం.

స్థూల దేశీయ మూలధనంలో విపరీతమైన తగ్గుదల ఉంది మునుపటి సంవత్సరాలతో విరుద్ధంగా. ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం స్థూల మూలధన నిర్మాణం (GCF) 55.27 లక్షల కోట్లతో పోలిస్తే 2021-22 సంవత్సరానికి రూ.73.62 లక్షల కోట్లుగా అంచనా వేయబడింది. 2020-21 నుండి 2021-22లో GCF నుండి GDP రేటు 31.4 శాతంగా ఉంది. 2020-21లో 27.9 శాతం.

6. పేద మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి: ఇటీవలి అధ్యయనం ప్రకారం, దాదాపు 25% భారతీయ కుటుంబాలకు విద్యుత్ సౌకర్యం లేదు మరియు 97 మిలియన్ల మందికి విద్యుత్ సురక్షితమైన త్రాగునీటికి ప్రాప్యత అందుబాటులో లేదు. పారిశుద్ధ్య సేవలను 840 మిలియన్లు యాక్సెస్ చేయలేరు ప్రజలు. ఈ మౌలిక సదుపాయాలను తొలగించడానికి భారతదేశానికి 100 మిలియన్ డాలర్లు అవసరం.

7. అసంపూర్ణ మార్కెట్: వనరుల యొక్క వాంఛనీయ వినియోగాన్ని కుదించే ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి గమనశీలత లేకపోవడం వల్ల భారతీయ మార్కెట్లు అసంపూర్ణంగా ఉన్నాయి. ఫలితంగా, ధరల హెచ్చుతగ్గులు సంభవిస్తాయి.

8. పేదరిక విష వలయం: 'ఒక దేశం పేదది కాబట్టే అది పేదగా ఉంది' అనే పదానికి భారతదేశం సరైన ఉదాహరణ. పేదరికం అనే విష వలయం ఈ దేశాలను ఉచ్చులోకి నెట్టింది. అవసరం మరియు పేదరికం యొక్క అంతులేని లూప్ డిమాండ్ వైపు వలె సరఫరా వైపు రెండింటితో వ్యవహరిస్తుంది. సరఫరా వైపు, పెట్టుబడులపై తక్కువ రేట్లకు మూలధనం పురోగమించడం లేదా రుణాలు ఇవ్వడంలో లోపం ఉంది. డిమాండ్ వైపు, అంతులేని పేదరికం దేశం యొక్క నిజమైన ఆదాయంపై ఆధారపడిన కొనుగోలు శక్తి తక్కువగా ఉన్నప్పుడు సూచిస్తుంది. ఇది అవసరం యొక్క అంతులేని లూప్ పని చేసే మార్గం, మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థలలో కనుగొనడం కొంత సాధారణం.

భారత ప్రభుత్వం ప్రకారం, 2011-2012 వరకు భారతదేశంలో దాదాపు 269.3 మిలియన్ల మంది పేదరికంలో ఉన్నారు. ఇది భారతదేశ జనాభాలో దాదాపు 22%. ఒక వ్యక్తి గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో కనీస కేలరీల సంఖ్య 2400 మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లో 2100 చేరుకోవడానికి అవసరమైన ఆహారాన్ని తీసుకోలేకపోతే పేదవాడు అని అంటారు.

9. కాలం చెల్లిన సాంకేతికత: భారతీయ ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో శ్రమతో కూడుకున్నది. ఆధునిక యంత్రాలు, సాంకేతికతల కొరత ఉంది. భారతదేశం పరిశీలనాత్మక మిశ్రమాల దేశం. ఒక వైపు, ఒక కంపెనీ అత్యంత ఆధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగిస్తుండగా, అదే పరిశ్రమకు చెందిన మరో కంపెనీ అత్యంత ప్రాచీనమైన దానిని ఉపయోగిస్తుంది. చాలా వరకు ఉత్పత్తులు నాసిరకం టెక్నాలజీల సహాయంతో తయారు చేయబడ్డాయి. మీరు అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందని దేశం యొక్క ఉత్పాదకతను సరళంగా పరిశీలిస్తే, అభివృద్ధి చెందిన దేశం ఉన్నతమైన సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగిస్తుంది కాబట్టి మెరుగైన ఉత్పాదకతను కలిగి ఉంటుంది.

10. వెనుకబడిన సమాజం: భారతీయ సమాజాలు కుల వ్యవస్థ, మతతత్వం, పురుషాధిక్య సమాజం, మూఢనమ్మకాలు మొదలైన వాటి శాపంలో చిక్కుకున్నాయి. పైన పేర్కొన్న అంశాలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధికి ప్రధాన అడ్డంకులు.

11. వ్యవసాయ ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థ: భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ పూర్తిగా వ్యవసాయ ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థ. ఆర్థిక సర్వే 2022-23 ప్రకారం, భారతదేశ జనాభాలో 65% మంది గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసిస్తున్నారు మరియు 47% జనాభా జీవనోపాధి కోసం వ్యవసాయంపై ఆధారపడి ఉన్నారు. GDPకి వ్యవసాయం యొక్క సహకారం 2019-20లో 17.8% నుండి 2020-21లో 19.9%కి పెరిగింది. తాజా గణాంక రికార్డుల ప్రకారం, 2020-21 వ్యవసాయం యొక్క GVA సహకారం మరియు అనుబంధ కార్యకలాపాలు 20.19%.

12. నిరుద్యోగం: శ్రామికశక్తిలో పని చేయడానికి ఇష్టపడే పెద్దలు ఉంటారు. తగినంత ఉద్యోగాలు లేకపోతే ప్రతి సంవత్సరం సృష్టించబడతాయి. నిరుద్యోగ సమస్య పెరుగుతుంది. భారతదేశంలో, పెద్దది జనాభా పెరుగుదల కారణంగా ప్రతి సంవత్సరం అనేక మంది వ్యక్తులు శ్రామికశక్తిలో చేరుతున్నారు. మరికొంత మంది విద్యావంతులు, పారిశ్రామిక మరియు సేవల విస్తరణ లేకపోవడం వల్ల నిరుద్యోగులు గా మారుతున్నారు. భారతదేశంలో మూలధన కొరత కారణంగా, మొత్తం నిమగ్నం చేయడం కష్టం లాభదాయక ఉపాధిలో జనాభా. అందువల్ల, చౌకగా కార్మిక శక్తి అందుబాటులో ఉంది సమృద్ధి. ఫలితంగా, మనలో దీర్ఘకాలిక నిరుద్యోగం మరియు తక్కువ ఉపాధి ఉంది.

13. ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థిక వ్యవస్థ: భారతదేశం ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థిక వ్యవస్థ. అభివృద్ధి ప్రక్రియ కొనసాగింది 1951 నుండి 1956లో మొదటి ప్రణాళికా కాలం. ప్రణాళిక ద్వారా, దేశం మొదట ప్రాధాన్యతలను ఏర్పరుస్తుంది మరియు ఆర్థికంగా అందిస్తుంది అదే సాధించడానికి అంచనాలు. అందుకోసం వనరుల సమీకరణకు ప్రయత్నాలు చేస్తున్నారు. భారత్ ఇప్పటికే 12పంచవర్ష ప్రణాళికలు పూర్తి చేసుకుంది. ప్రతి ప్రణాళిక తర్వాత, విశ్లేషించడానికి సమీక్ష నిర్వహించబడుతుంది విజయాలు మరియు లోపాలు. కానీ 12 పంచవర్ష ప్రణాళికల తర్వాత కూడా మనం ఇంకా అభివృద్ధి చెందుతున్నా దేశం గానే ఉన్నాం.

అనేక ప్రతికూల అంశాలు ఉన్నప్పటికీ, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో కొన్ని సానుకూల అంశాలు ఉన్నాయి. వివిధ ప్రభుత్వ పథకాలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు ఊతమిచ్చాయి. భారతదేశం 'మేక్ ఇన్ ఇండియా', 'డిజిటల్ ఇండియా," మొదలైన వాటి సహాయంతో మెరుగైన ఆర్థిక నిర్మాణం దిశగా ముందుకు సాగుతోంది. నేడు, భారతదేశం ఆర్థిక వృద్ధిని ఎదుర్కొంటోంది మరియు భవిష్యత్ ఆర్థిక శక్తిగా విస్తృతంగా గుర్తించబడింది. భారతదేశ తలసరి ఆదాయం కంటే వేగంగా వృద్ధి చెందుతోంది. మునుపెన్నడూ లేనివిధంగా భారతదేశం వివిధ ఉత్పత్తులకు పెద్ద మార్కెట్‌గా పరిగణించబడుతుంది.ఇదంతా భారతదేశంలో ప్రణాళికాబద్ధంగా సాధ్యమైంది.

1.6 భారతదేశం అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థగా ఉందా?

ప్రపంచంలో అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో భారత్ ఒకటి. ఇతర దేశాలతో పోలిస్తే మనదేశంలో అభివృద్ధి వేగం తక్కువ. భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం పొందిన 76 సంవత్సరాల తర్వాత కూడా ఆర్థిక వ్యవస్థ అనేక లక్షణాలను సాధించలేదు, దీని కోసం భారతదేశం ఇప్పటికీ అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశంగా పరిగణించబడుతుంది. భారతదేశాన్ని అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలుగా పిలవడానికి కొన్ని ముఖ్యమైన కారణాలు ఉన్నాయి. ఈ పదజాలం వెనుక కొన్ని ముఖ్యమైన కారణాలు ఉన్నాయి:

1. **జనాభాపై నియంత్రణ లేదు:** జనాభాలో భారతదేశం ప్రథమ స్థానం లో ఉంది, కానీ జనాభా నాణ్యత పరంగా, నైపుణ్యం కలిగిన వ్యక్తుల కొరత కారణంగా ఇది తక్కువగా ఉంది. కానీ జనాభా నాణ్యత మరియు నైపుణ్యం దానిని అభివృద్ధి చెందిన దేశం అని పిలవడానికి గుర్తించదగిన స్థాయిలో లేదు.

ఇటీవలి UN డేటా ఆధారంగా భారతదేశం యొక్క 2021 జనాభా 1.4 బిలియన్లుగా అంచనా వేయబడింది; కేవలం 40 ఏళ్లలో దేశం రెండింతలు పెరిగింది. UN అంచనాల ప్రకారం, ఏప్రిల్ 2023 చివరి నాటికి 1,425,775,850 జనాభాతో ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద జనాభాను కలిగి ఉన్న చైనాను భారతదేశం అధిగమించింది.

ఇండియా స్కిల్ రిపోర్ట్ 2023 యువకులలో మొత్తం ఉపాధిని పరిశీలించింది. ఈ సంవత్సరం 46.2 శాతం నుండి 50.3 శాతానికి పెరిగింది. అదనంగా, ఉపాధి పొందగల మహిళా శ్రామికశక్తి గణనీయంగా 52.8 శాతానికి పెరిగింది, పురుషుల ఉపాధి రేటును 47.2 శాతానికి అధిగమించింది. స్వీడన్, స్విట్జర్లాండ్, సింగపూర్, డెన్మార్క్, ఆస్ట్రేలియా వంటి దేశాల్లో భారతదేశంలో కంటే మెరుగైన నైపుణ్యం కలిగిన కార్మికులు ఉన్నారు. భారతదేశ కార్మికుల నాణ్యత మరియు నైపుణ్యం రెండూ ఈ దేశాల కంటే తక్కువగా ఉన్నాయి.

2. **అవినీతి:** అవినీతిలో భారత్ 85వ స్థానంలో ఉంది. భారతదేశంలో, చాలా ప్రభుత్వ శాఖలు అవినీతికి గురవుతున్నాయి. పేదరికానికి అతిపెద్ద కారణం అవినీతి. ఇది పేద జీవనశైలికి మరొక కారణం. దేశాభివృద్ధికి అవరోధాలలో ఇదొకటి. పేదరికం మరియు అవినీతి ఒకదానికొకటి ముడిపడి ఉన్నాయి.

3. **ఆదాయంలో అసమానత:** భారతదేశంలో, 25 శాతం కంటే ఎక్కువ మంది ప్రజలు పేదరికంలో నివసిస్తున్నారు. భారతదేశంలో, ఈ ఆదాయ అసమానత పేద ప్రజల ప్రాప్యతను ప్రతికూలంగా ప్రభావితం చేసింది చాలా చోట్ల, ప్రజలకు రోజువారీ వేతనాలు చాలా తక్కువ. ప్రభుత్వం అనేక కార్యక్రమాలను అభివృద్ధి చేసింది పిల్లలకు పదోతరగతి వరకు ఉచిత విద్యను అందిస్తున్నారు, కానీ ఇప్పటికీ చాలా సమస్యలు పరిష్కరించబడలేదు.

4. **నేరాలు, రాజకీయ ప్రభావం:** నేరాలు మరియు రాజకీయ ప్రభావం గణనీయమైన ప్రభావాన్ని చూపుతాయి భారతదేశ అభివృద్ధిపై. అవి అవినీతి సంస్కృతిని సృష్టించి అణగదొక్కగలవు చట్టం యొక్క పాలన, ఇది ఆర్థిక వృద్ధికి మరియు సామాజిక పురోగతికి ఆటంకం కలిగిస్తుంది. వారు ప్రతిఘటిస్తారు దేశం

యొక్క అభివృద్ధి. ఇది జవాబుదారీతనం లోపానికి కూడా దోహదపడుతుంది మరియు ప్రభుత్వంలో పారదర్శకత, ఇది ప్రభుత్వ సంస్థలపై నమ్మకాన్ని మరింత దెబ్బతీస్తుంది మరియు పెట్టుబడి మరియు ఆర్థిక వృద్ధిని అడ్డుకుంటుంది. అవినీతి వంటి అనైతిక చర్యలు, లంచం మరియు దోపిడీ కొన్ని వ్యాపారాలు మరియు పెట్టుబడిదారులకు అన్యాయమైన ప్రయోజనాన్ని అందిస్తాయి ఇతరులపై. ఇది నిజాయితీగల పెట్టుబడిదారులను తమ డబ్బును పెట్టకుండా నిరుత్సాహపరుస్తుంది వ్యాపారాలు లేదా ప్రాజెక్టులు.

5. **జ్ఞానం లేకపోవడం:** చాలామంది భారతీయులకు మన హక్కుల గురించి ఎటువంటి ఆలోచన లేదు, మనకు తెలియదు, మరియు ఈ జ్ఞానం లేకపోవడం మన మరియు మన దేశం అభివృద్ధి చెందకుండా నిరోధించే అతిపెద్ద అడ్డంకి. మనల్ని మనం ఇతర దేశ పౌరులతో పోల్చుకుంటే, వారి హక్కుల గురించి అందరికీ తెలుసు, కానీ భారతీయ పౌరులుగా, మనకు ఉన్న అన్ని హక్కుల గురించి మాకు తెలియదు. జ్ఞానం ఎల్లప్పుడూ ప్రతి నడకలో సహాయపడుతుంది. జ్ఞానం ఎప్పుడూ విఫలం కానందున, మీ మనస్సును ఎల్లప్పుడూ సానుకూల జ్ఞానం మరియు సాంస్కృతిక మరియు విద్యా హక్కులతో నింపండి.

6. **నికర జాతీయోత్పత్తిలో పెరుగుదల:** CSO (సెంట్రల్ స్టాటిస్టికల్ ఆర్గనైజేషన్) ప్రకారం, కారకం వ్యయంతో భారతదేశ నికర జాతీయ ఉత్పత్తి అంటే 1950-51లో జాతీయ ఆదాయం రూ. 1, 32,367 కోట్లు మాత్రమే 2003-04 నాటికి రూ. 12,66,005 కోట్లకు పెరిగింది. . గత రెండు దశాబ్దాలలో జాతీయ ఆదాయం మొదటి మూడు దశాబ్దాలలో 3.4% నుండి సంవత్సరానికి 5.8%కి గణనీయంగా పెరిగింది. నికర జాతీయ ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల నెమ్మదిగా ఉంది.

7. **తలసరి ఆదాయంలో పెరుగుదల:** కారక వ్యయంతో తలసరి నికర జాతీయ ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల ఆర్థిక వృద్ధికి మెరుగైన సూచికగా పరిగణించబడుతుంది. 1993-94 ధరల ప్రకారం, 1950-51లో భారతీయ తలసరి ఆదాయం రూ. 3,687.1. 2003-04లో తలసరి ఆదాయం రూ.11,798.7కి పెరిగింది.

ఇరవై ఏళ్లలో తలసరి ఆదాయం రెట్టింపు అవుతుందని ప్రణాళికా సంఘం అంచనా వేసింది. కానీ ఇది సాధించలేకపోయింది. 1992 నుండి పన్నెండు సంవత్సరాలలో, తలసరి ఆదాయం సంవత్సరానికి 4.2% చొప్పున పెరిగింది. 10వ పంచవర్ష ప్రణాళికలో మొదటి రెండు సంవత్సరాలలో తలసరి NNP కారకం ధరలో సంవత్సరానికి 4.7 చొప్పున పెరిగింది. ఏది ఏమైనప్పటికీ, దీర్ఘకాల వలస దోపిడీ కారణంగా ప్రణాళికా కాలంలో మొత్తం పనితీరు సరిపోలేదు.

8. **స్లో ఇండస్ట్రియల్ గ్రోత్:** మూడవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో భారతీయ పరిశ్రమలు సుమారు 8% మంచి వృద్ధిని గమనించాయి, అయితే ఆ తర్వాత పారిశ్రామిక స్తబ్దత ఏర్పడింది. 1976-77లో, వృద్ధి అసాధారణంగా ఎక్కువగా ఉంది, కానీ అది 1979 80లో క్రమంగా తగ్గింది. మళ్లీ, 80లలో పెరిగింది, ఆర్థిక సర్వే ప్రకారం, భారతదేశంలో సగటు వార్షిక పారిశ్రామిక వృద్ధి రేటు మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికలో 5.6% ఉంది. పదవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో 8.6%కి పెరిగింది.

9. **వ్యవసాయ అభివృద్ధి:** భారతీయ వ్యవసాయం ఇప్పటికీ దేశంలో కీలక రంగం ఆర్థిక వ్యవస్థ. భారతదేశ వ్యవసాయ రంగం దానిలో 58 శాతానికి పైగా జీవనోపాధిని అందిస్తుంది నివాసితులు. 57 శాతం భూమి పంటల సాగుకు కేటాయించబడింది, ప్రపంచ వాటా సుమారు 12 శాతం. భారతీయ రైతులు ఇప్పటికీ పాత పద్ధతులనే ఉపయోగిస్తున్నారు. సాగు చేయడానికి సాంకేతికత మరియు ప్రధానంగా రుతుపవనాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వీటన్నింటి వల్ల భారతీయుడు వ్యవసాయం సాధించగలిగిన విజయ ధృవానికి చేరుకోలేదు.

10. **సోషల్ ఓవర్ హెడ్ క్యాపిటల్ నెమ్మదిగా పెరుగుతుంది:** సోషల్ ఓవర్ హెడ్ క్యాపిటల్ కూడా ఉంటుంది రవాణా, నీటిపారుదల, ఇంధన ఉత్పత్తి, విద్య, వైద్య సదుపాయాలు మొదలైనవి. మొత్తం ప్రణాళికా కాలంలో ఈ రంగాలు గణనీయంగా పెరిగాయి కానీ భారతదేశాన్ని అభివృద్ధి చెందిన దేశంగా పిలవగల సంతృప్తికరమైన స్థాయిలో లేదు.

11. **తక్కువ అక్షరాస్యత రేటు:** భారతదేశం ప్రపంచంలో అత్యధిక సంఖ్యలో నిరక్షరాస్యులను కలిగి ఉంది జనాభాలో 25% పైగా ఇప్పటికీ చదువుకోలేదు.

1.7 సారాంశం

భారతదేశం అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశం అనడంలో సందేహం లేదు. ఇది మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ, ఇక్కడ మేము రెండింటినీ పబ్లిక్‌గా గుర్తించాము మరియు ప్రైవేట్ రంగాలు కలిసి. ఇటీవలి కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ చాలా వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతోంది. భారతదేశం ప్రస్తుతం USA, చైనా మరియు వాస్తవ GDP పరంగా ప్రపంచంలో నాల్గవ అతిపెద్దది జపాన్ మరియు చైనా తర్వాత ప్రపంచంలో రెండవ అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ప్రధాన ఆర్థిక వ్యవస్థప్రపంచంలో ఆరవ అతిపెద్ద ఆర్థిక వ్యవస్థ.

మనది అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశమని, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ లక్షణాలు ఉన్నప్పటికీ, రాబోయే సంవత్సరాల్లో భారతదేశం ప్రపంచంలోని అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో ఒకటిగా మారుతుందనే గొప్ప ఆశ మరియు పరిధి ఇప్పటికీ ఉంది. సమీప భవిష్యత్తులో భారతదేశం ఖచ్చితంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న రేటు అభివృద్ధి చెందిన దేశాల సమూహంలో వర్గీకరించబడుతుంది. 2047 నాటికి ప్రపంచంలోని అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో ఒకటిగా మారాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాం.

1.8 కీలక పదాలు

అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు: అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు HDI పంపిణీలో అగ్ర క్వార్టర్ ఉన్న దేశాలు. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో అధిక సమూహం (HDI పర్సంటైల్స్ 51-75), మీడియం గ్రూప్ (HDI పర్సంటైల్స్ 26-50) మరియు దిగువ క్వార్టైల్ HDI ఉన్న తక్కువ సమూహంలోని దేశాలు ఉంటాయి.

అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు: అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలను అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు లేదా తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు లేదా మూడవ ప్రపంచ దేశాలు అని కూడా సూచిస్తారు. అభివృద్ధి

చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ అంటే తక్కువ మానవ అభివృద్ధి సూచిక, తక్కువ వృద్ధి, పేద తలసరి ఆదాయం మరియు పారిశ్రామికీకరణ మరియు వ్యాపారం కంటే వ్యవసాయ ఆధారిత కార్యకలాపాల వైపు ఎక్కువ మొగ్గు చూపడం. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థను తరచుగా అభివృద్ధి చెందని దేశం లేదా తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థగా సూచిస్తారు.

1.9 సెల్ఫ్ అసెస్మెంట్ ప్రశ్నలు

దీర్ఘ సమాధానాలు

1. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రధాన లక్షణాలు ఏమిటి?
2. భారతదేశం అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశం. చర్చింపుము
3. అభివృద్ధి చెందిన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల మధ్య తేడాలు ఏమిటి?
4. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై ఒక వ్యాసాన్ని రాయండి.

చిన్న సమాధానాలు

1. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలను నిర్వచించండి.
2. అభివృద్ధి చెందిన దేశాలను నిర్వచించండి.
3. అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థల లక్షణాలు ఏమిటి?
4. అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థల లక్షణాలు ఏమిటి?

1.10 సూచించిన రీడింగ్లు

1. ధింగ్రా, I.C., ఇండియన్ ఎకానమీ, సుల్తాన్ చంద్, న్యూఢిల్లీ, 2014.
2. గౌరవ్ దత్ మరియు అశ్వనీ మహాజన్, దత్ అండ్ సుందరంస్ ఇండియన్ ఎకానమీ, ఎస్.చంద్&కో., 2016.
3. G. M. మీయర్, ఆర్థికాభివృద్ధిలో ప్రముఖ సమస్యలు, ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్సిటీ ప్రెస్, న్యూయార్క్, 3/ e.
4. M. P. తోడారో మరియు స్టీఫెన్ C. స్మిత్, ఎకనామిక్ డెవలప్‌మెంట్, 10వ ఇండియన్ ఎడిషన్ ప్రచురించినది డోర్లింగ్ కిండర్స్లీ ఇండియా ప్రైవేట్ లిమిటెడ్. Ltd. 2012.
5. P. K. ధర్, ఇండియన్ ఎకానమీ: ఇట్స్ గ్రోయింగ్ డైమెన్షన్స్, కళ్యాణి పబ్లిషర్స్, లూథియానా, 2018.
6. S.K.మిస్రా&V,K,పూరి, ఇండియన్ ఎకానమీ, హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, 2006

- ప్రొఫెసర్. కె.మధు బాబు

పాఠం-2

స్వాతంత్ర్యానంతరం నుండి భారతదేశంలో ఆర్థిక అభివృద్ధి

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

- ఆర్థిక అభివృద్ధి భావనను అర్థం చేసుకోవడానికి.
- ఆర్థిక అభివృద్ధి సూచికలను తెలుసుకోవడం
- భారతదేశంలో అభివృద్ధి విధానాన్ని తెలుసుకోవడం.
- స్వాతంత్ర్యం తర్వాత భారతదేశంలోని నిర్మాణాత్మక మార్పులను అర్థం చేసుకోవడానికి
- స్వాతంత్ర్యం తర్వాత భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక అభివృద్ధి స్థాయిని అర్థం చేసుకోవడం.

నిర్మాణం

2.1 పరిచయం

2.2 ఆర్థిక అభివృద్ధి

2.3 ఆర్థికాభివృద్ధి సూచికలు

2.4 భారతదేశంలో ఆర్థిక అభివృద్ధి

2.5 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణాత్మక మార్పులు

2.6 వివిధ రంగాలలో ఆర్థికాభివృద్ధి

2.6.1 వ్యవసాయ రంగం

2.6.2 పారిశ్రామిక రంగం

2.6.3 సేవా రంగం

2.6.4 ప్రాంతీయ వృద్ధిలో అసమానతలు

2.6.5 భారతదేశ ఆర్థికాభివృద్ధి 2014 తర్వాత కాలం

2.7 సారాంశం

2.8 కీలక పదాలు

2.9 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

2.10 సూచించిన రీడింగ్‌లు

2.1 పరిచయం

ప్రపంచంలోని మెజారిటీ దేశాల ప్రధాన లక్ష్యం ఆర్థికాభివృద్ధి. ప్రతిచోటా ప్రజల శ్రేయస్సు మరియు సామాజిక ఆర్థిక సామర్థ్యాలను పెంచడం అత్యంత కీలకమైన అవసరం. అభివృద్ధి ప్రక్రియలో భారతదేశం వివిధ దశల్లో అభివృద్ధి చెందింది. స్వాతంత్ర్యానంతరం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధికి గొప్ప కసరత్తు జరిగింది. బ్రిటీష్ పాలన ముగిసే సమయానికి పేదరికం గణనీయంగా పెరిగింది, వ్యవసాయ ఉత్పత్తి నిలిచిపోయింది మరియు చేతివృత్తుల పరిశ్రమ పతనం అయింది. వాణిజ్యం మరియు భారీ పరిశ్రమలు, ముఖ్యంగా వస్త్రాలు వంటి రంగాలలో అభివృద్ధి జరిగింది. నీటిపారుదల మరియు అవస్థాపనలో వలసరాజ్యాల పెట్టుబడులకు అనుకూలమైన ప్రాంతాలలో ఆర్థిక వ్యవస్థలో చాలా వృద్ధి సంభవించింది మరియు స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన సమయంలో ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రాదేశికంగా మరియు రంగపరంగా అసమతుల్యతతో ఉంది. ఈ అధ్యాయం భారతీయ ఆర్థిక శాస్త్రం స్వాతంత్ర్యం యొక్క వివిధ రంగాలలో ఆర్థిక అభివృద్ధి గురించి వివరిస్తుంది.

2.2 ఆర్థిక అభివృద్ధి

సరళంగా చెప్పాలంటే ఆర్థికాభివృద్ధి అనేది ఒక దేశం యొక్క సామాజిక- ఆర్థిక నిర్మాణంలో ప్రగతిశీల మార్పులను సూచిస్తుంది. ఆర్థిక వృద్ధి భావన కంటే ఆర్థికాభివృద్ధి భావన చాలా విస్తృతమైనది. చాలా సార్లు ఈ రెండు పదాలు ఒకేలా ఉంటాయి, కానీ అవి వేర్వేరు భావనలు మరియు విస్తృత వ్యత్యాసాలను కలిగి ఉంటాయి. ఆర్థిక అభివృద్ధి అనేది వాస్తవ జాతీయ ఆదాయం, వాస్తవ తలసరి ఆదాయం, ఆర్థిక సంక్షేమం, మానవుల పెరుగుదల వంటి పరిమాణాత్మక మరియు గుణాత్మక భావన. సమాజంలో అభివృద్ధి, సంస్థాగత మరియు సాంకేతిక మార్పులు ఆర్థిక వృద్ధి సూచిస్తుంది.

ఆర్థిక అభివృద్ధి భావనను వివిధ ఆర్థికవేత్తలు వివిధ మార్గాల్లో నిర్వచించారు. సి.పి. కిండ్ల్ బెర్గర్ ఈ భావనలను ఇలా నిర్వచించారు: "ఆర్థిక వృద్ధి అంటే ఎక్కువ ఉత్పత్తి మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధి అనేది మరింత ఉత్పత్తిని సూచిస్తుంది మరియు అది ఉత్పత్తి చేయబడిన సాంకేతిక మరియు సంస్థాగత ఏర్పాట్లలో మార్పులను సూచిస్తుంది".

కోలిన్ క్లార్క్ ప్రకారం, "ఆర్థిక అభివృద్ధి కేవలం ఆర్థిక సంక్షేమంలో పెరుగుదల". G. M. మేయర్ ప్రకారం, "దేశపు నిజమైన తలసరి ఆదాయం చాలా కాలం పాటు పెరిగే ప్రక్రియగా ఆర్థిక అభివృద్ధిని నిర్వచించారు".

మైఖేల్ పి. తోడారో ప్రకారం, "ఆర్థిక అభివృద్ధి అనేది సామాజిక నిర్మాణాలు, జనాదరణ పొందిన వైఖరులు మరియు జాతీయ సంస్థలలో ప్రధాన మార్పులతో పాటు ఆర్థిక వృద్ధిని వేగవంతం చేయడం, అసమానతలను తగ్గించడం మరియు సంపూర్ణ పేదరిక నిర్మూలనతో కూడిన బహుమితీయ ప్రక్రియ". ఆర్థిక అభివృద్ధి భావనను ఇలా సంగ్రహించవచ్చు:

1. ఆర్థికాభివృద్ధిని వాస్తవ తలసరి ఆదాయంతో కొలుస్తారు.
2. ఇది ఆదాయం మరియు సంపద యొక్క సమాన పంపిణీని నిర్ధారిస్తుంది.
3. ఆర్థికాభివృద్ధిలో నిర్మాణాత్మక మార్పులతో కూడిన వృద్ధి ఉంటుంది.
4. ఇది డైనమిక్ మరియు దీర్ఘకాలిక ప్రక్రియ.
5. ఇది ప్రజల జీవన ప్రమాణాల మెరుగుదలకు, ఉపాధి అవకాశాల పెరుగుదలకు మరియు పేదరిక నిర్మూలనకు దారితీస్తుంది.
6. ఇది బహుమితీయ దృగ్విషయం.
7. ఇది విస్తృత భావన మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు సంబంధించినది.
8. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థలో గుణాత్మక మార్పులను సూచిస్తుంది.
9. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అన్ని అభివృద్ధిపై ఉంది మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆదాయం మరియు సంపద పంపిణీని సూచిస్తుంది.
10. ప్రభుత్వ జోక్యం ద్వారానే ఆర్థికాభివృద్ధి సాధ్యమవుతుంది.

2.3 ఆర్థిక అభివృద్ధి సూచికలు

ఆర్థిక సూచికలు ఏదైనా ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరును అర్థం చేసుకోవడానికి సహాయపడతాయి. ఈ సూచికలు ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించే దిశగా మెరుగైన ప్రణాళికను రూపొందించడంలో సహాయపడతాయి. ఆర్థికాభివృద్ధికి సంబంధించిన సూచికలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

1. వాస్తవిక జాతీయ ఆదాయం: ఆర్థిక అభివృద్ధి స్థాయిని అర్థం చేసుకోవడానికి నిజమైన ఆదాయాన్ని స్థిరమైన ధరలపై లెక్కిస్తారు. జాతీయాదాయం పెరిగితే, ఆర్థిక వ్యవస్థ ఆర్థికాభివృద్ధి పథంలో పయనిస్తోందని తెలియజేస్తోంది. జాతీయ ఆదాయంలో అధిక పెరుగుదల రేటు ఉంటే, అభివృద్ధి రేటు కూడా ఎక్కువగా పరిగణించబడుతుంది మరియు దీనికి విరుద్ధంగా ఉంటుంది.

2. తలసరి ఆదాయం: తలసరి ఆదాయం అంటే దేశ జనాభాతో జాతీయ ఆదాయాన్ని భాగించడం. ఇది దేశంలో నివసిస్తున్న ప్రజల సగటు ఆదాయం. తలసరి ఆదాయం పెరగడం దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిని తెలియజేస్తుంది. తలసరి ఆదాయం పెరగడం కూడా దేశ ఆర్థిక సంక్షేమాన్ని సూచిస్తుంది.

వివిధ దేశాల మధ్య జీవన ప్రమాణాలను పోల్చడానికి ఇది ఉపయోగించబడుతుంది. ఇది దేశంలో అభివృద్ధి స్థాయిని అర్థం చేసుకోవడానికి మరియు నిర్ధారించడానికి సహాయపడుతుంది. దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిని తెలుసుకోవడంలో సహాయపడే సంతృప్తికరమైన కొలతలలో ఇది ఒకటి.

3. తలసరి వినియోగం: తలసరి వినియోగం అంటే దేశంలోని ప్రజలు వస్తువులు మరియు సేవల వినియోగం. తలసరి ఆదాయంలో పెరుగుదల ఉంటే, ఆర్థిక వ్యవస్థ ఆర్థికాభివృద్ధి ప్రక్రియలో ఉందని చూపిస్తుంది. దేశంలో ఆర్థికాభివృద్ధి స్థాయిని అర్థం చేసుకోవడానికి తలసరి వినియోగం మంచి సూచిక. దుస్తులు, ఆహారం, విద్య, ఆరోగ్యం మొదలైన వినియోగ వస్తువులు మరియు సేవల వినియోగంలో

పెరుగుదల దేశంలో అభివృద్ధిని చూపుతుంది. తలసరి వినియోగంలో పెరుగుదల ప్రజల జీవన నాణ్యతను మరియు దేశం యొక్క అధిక ఆర్థికాభివృద్ధిని చూపుతుంది.

4. ఫిజికల్ క్వాలిటీ ఆఫ్ లైఫ్ ఇండెక్స్: ఇది సమాజం యొక్క సామాజిక పురోగతిని కొలుస్తుంది. దీనిని ప్రముఖ ఆర్థికవేత్త మోరిస్ డేవిడ్ మోరిస్ అభివృద్ధి చేశారు. ఇది ఆయుర్దాయం, శిశు మరణాల రేటు, జీవన ప్రమాణం, ఆరోగ్యం, విద్య, పారిశుద్ధ్యం, పోషకాహారం మొదలైన వాటిలో ప్రజల మొత్తం సంక్షేమాన్ని చూపుతుంది. ఇది ఆయుర్దాయం, శిశు మరణాల రేటు, అక్షరాస్యత రేటు అనే మూడు పారామితుల ఆధారంగా లెక్కించబడుతుంది. మూడు సూచికలు 1 నుండి 1000 వరకు స్కేల్‌లో కొలుస్తారు, ఇక్కడ ఒకటి అల్ప పనితీరును మరియు 100 ఉత్తమ పనితీరును సూచిస్తుంది. ఈ మూడు భాగాల సగటు విలువ భౌతికమైనది జీవన నాణ్యత సూచిక. HDI ఆయుర్దాయం, విద్య మరియు జీవన ప్రమాణాలను కొలుస్తుంది. భౌతిక నాణ్యత జీవన సూచిక మరియు మానవ అభివృద్ధి సూచికలో పెరుగుదల ప్రజల జీవన నాణ్యత మరియు తద్వారా ఆర్థిక అభివృద్ధిలో మెరుగుదలని చూపుతుంది. ఇది సమాజం యొక్క శ్రేయస్సును అర్థం చేసుకోవడానికి సహాయపడుతుంది మరియు కాబట్టి సామాజిక సూచికగా పరిగణించబడుతుంది.

5. పారిశ్రామిక ప్రగతి: పారిశ్రామిక ప్రగతి అనేది దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి ముఖ్యమైన సూచిక. ఇది దేశ తలసరి ఆదాయం మరియు జాతీయ ఉత్పత్తిని పెంచడానికి సహాయపడుతుంది.

6. రాజధాని నిర్మాణం: రాజధాని నిర్మాణం అనేది రవాణా, నీటిపారుదల, రోడ్లు, విద్యుత్, సాంకేతికత మొదలైన వాటిలో పెట్టుబడికి సంబంధించినది. అధిక మూలధన నిర్మాణం అధిక ఆర్థిక అభివృద్ధికి దారి తీస్తుంది.

7. ఆర్థిక సంక్షేమం యొక్క కొలత: ఈ భావనను విలియం నార్డాస్ మరియు జేమ్స్ టోబిన్ ప్రవేశపెట్టారు. ఇది స్థూల జాతీయోత్పత్తికి అదనం మరియు దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిని కొలవడానికి సూచిక. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థలో జాతీయ అవుట్‌పుట్ మరియు విశ్రాంతి సమయం విలువ, చెల్లించని పని మొత్తం వంటి ఇతర సూచికలను పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. ఇంకా ఇది పర్యావరణ నష్టం యొక్క విలువను తీసివేస్తుంది. పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి మరియు వినియోగం స్థూల జాతీయ విలువను మారుస్తుంది.

8. నికర ఆర్థిక సంక్షేమం: ఆర్థిక సంక్షేమాన్ని కొలవడానికి ఇది విస్తృత భావన. ఇదిలాభదాయకమైన మార్కెట్యేతర కార్యకలాపాల విలువను జోడించడం ద్వారా స్థూల జాతీయ ఉత్పత్తిని సర్దుబాటు చేస్తుంది. విశ్రాంతి మరియు దాని నుండి నష్టాలు లేదా కాలుష్యం వంటి చెడు విషయాలను తీసివేయడం వంటివి ఇది చేయవచ్చు.

దీనిని క్రింది ఫార్ములాలో వ్యక్తీకరించాలి:

కొత్త ఆర్థిక సంక్షేమం GNP + గృహిణుల సేవల విలువ + విశ్రాంతి విలువ - రక్షణపై వ్యయం - పర్యావరణ క్షీణత వ్యయం.

9. హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్: ఈ సూచిక దేశం యొక్క సామాజిక మరియు ఆర్థిక అంశాలలో సాధారణ సాఫల్యతను అంచనా వేయడానికి ఉపయోగించబడుతుంది. శ్రేయస్సును కొలవడానికి 1990లో ప్రపంచ మానవాభివృద్ధి నివేదికలో ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP) దీనిని ప్రవేశపెట్టింది.

ఇది మహబూబ్ ఉల్ హక్ అనే ఆర్థికవేత్త చేసిన నమూన. ముందు చెప్పినట్లుగా దేశ అభివృద్ధి స్థాయిని తెలుసుకోవడానికి మూడు భావనలను సూచికలుగా తీసుకుంటారు.

ఎ. ఆయుర్దాయం దేశంలోని ప్రజలు ఎంత ఆరోగ్యంగా మరియు దీర్ఘకాలం జీవిస్తున్నారో తెలుసుకోవడం ద్వారా లెక్కించబడుతుంది.
బి. అక్షరాస్యతను దేశంలోని విద్యను పొందడం ఆధారంగా కొలుస్తారు. ఇది వయోజన అక్షరాస్యత రేటు మరియు నమోదు నిష్పత్తిని కూడా పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది.
సి. దేశం యొక్క స్థూల జాతీయ ఆదాయం ఆధారంగా జీవన ప్రమాణం లెక్కించబడుతుంది.ఆర్థికాభివృద్ధిలో ఉన్న సూచికలు దేశంలోని ప్రజల గుణాత్మక మెరుగుదల వైపు ఎక్కువగా ఉన్నాయి. ఈ సూచికల యొక్క అధిక రేటు అధిక స్థాయి ఆర్థిక అభివృద్ధిని చూపుతుంది.

2.4 భారతదేశంలో ఆర్థిక అభివృద్ధి

స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారతదేశం యొక్క అభివృద్ధి వ్యూహం యొక్క లక్ష్యం స్వావలంబన, సామాజిక న్యాయం మరియు పేదరిక నిర్మూలనతో ఆర్థిక వృద్ధి ద్వారా సమాజం యొక్క సామ్యవాద నమూనాను స్థాపించడం. ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాలు రెండూ కలిసి ఉండే మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క యంత్రాంగాన్ని ఉపయోగించి ఈ లక్ష్యాలను ప్రజాస్వామ్యం సాధించాలి. ప్రణాళికా సంఘం ఏర్పాటుతో భారతదేశం జాతీయ ఆర్థికాభివృద్ధికి ప్రణాళికను ప్రారంభించింది.

మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళిక (1951-56) యొక్క లక్ష్యం వృద్ధి కోసం దేశీయ పొదుపులను పెంచడం మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ వలస పాలన నుండి పునరుత్థానం కావడం. నెహ్రూ- మహలనోబిస్ ప్రణాళిక అని కూడా పిలువబడే రెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక పారిశ్రామికీకరణకు ప్రాధాన్యతనిచ్చింది. ప్రొఫెసర్ మహలనోబిస్ రూపొందించిన పారిశ్రామికీకరణ వ్యూహం ఆర్థిక వ్యవస్థలో భారీ పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ప్రాధాన్యతనిచ్చింది. పారిశ్రామిక రంగాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి రాష్ట్ర వ్యవస్థాపక పాత్రను ఉద్ఘాటించారు.

పారిశ్రామిక విధానం యొక్క లక్ష్యాలు: అధిక వృద్ధి రేటు, జాతీయ స్వావలంబన, విదేశీ ఆధిపత్యాన్ని తగ్గించడం, స్వదేశీ సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించడం, చిన్న తరహా పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించడం, సమతుల్య ప్రాంతీయ అభివృద్ధిని తీసుకురావడం, ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకరణను నిరోధించడం, ఆదాయ అసమానతలను తగ్గించడం. మరియు రాష్ట్రం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థ నియంత్రణ.

మొదటి మూడు ప్రణాళికలలోని వ్యూహం వృద్ధి ప్రక్రియను స్థాపించిన తర్వాత, సంస్థాగత మార్పులు వృద్ధి యొక్క ప్రయోజనాలు పేదలకు అందేలా చూస్తాయని భావించారు. ప్రభుత్వ రంగం మూలధన సంచితం యొక్క వేగాన్ని వేగవంతం చేయడానికి మరియు అసమానతలను తగ్గించడంలో సహాయపడటానికి మిగులును ఉత్పత్తి చేసే అంచనాలను అందుకోలేకపోయింది. వ్యవసాయ వృద్ధి

సంస్థాగత పరిస్థితులచే నిర్బంధించబడింది. మొదటి మూడు పంచవర్ష ప్రణాళికల్లో సాధించిన వృద్ధి చిన్నది కాదు, అయితే అభివృద్ధి యొక్క లక్ష్యాలు మరియు లక్ష్యాలను చేరుకోవడానికి ఇది సరిపోదు.

ఐదవ ప్రణాళిక (1974-79)లో వృద్ధిని నొక్కి చెప్పడం ద్వారా విధానంలో మార్పు కోసం పిలుపునిచ్చారు=2.5భారతదేశంలో ఆర్థికాభివృద్ధి...పునఃపంపిణీతో. 1980ల మధ్యలో ఆర్థిక సరళీకరణ ప్రారంభమైంది. 1980ల ప్రారంభంలో మూడు ముఖ్యమైన కమిటీలను ఏర్పాటు చేశారు, అవి ఆర్థిక సంవత్సరానికి నర్సింహన్ కమిటీ. నియంత్రణలు, ప్రభుత్వ రంగంపై సేన్‌గుప్తా కమిటీ మరియు వాణిజ్య విధానంపై హుస్సేన్ కమిటీ. ఫలితంగా 1980లలో నియంత్రణ సడలింపు ప్రక్రియలో కొంత పురోగతి కనిపించింది. 1950 మరియు 1990 మధ్య, భారతదేశ వృద్ధి రేటు సంవత్సరానికి సగటున 4 శాతం కంటే తక్కువగా ఉంది మరియు సబ్- సహారా ఆఫ్రికా మరియు ఇతర తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలతో సహా అభివృద్ధి చెందుతున్న ప్రపంచం సంవత్సరానికి 5.2% వృద్ధి రేటును చూపుతున్న సమయంలో ఇది జరిగింది.

ప్రభుత్వం తన సొంత ఆదాయ వ్యయాలను తీర్చుకోవడానికి మాత్రమే కాకుండా ప్రభుత్వ రంగ లోటులు మరియు పెట్టుబడులకు ఆర్థిక సహాయం చేయడం ప్రారంభించింది. 1960-1975లో, మొత్తం ప్రభుత్వ రంగ రుణాలు GDPలో సగటున 4.4%. ఇవి 1980-81 నాటికి GDPలో 6%కి మరియు 1989-90 నాటికి 9%కి పెరిగాయి. ఆ విధంగా, మిగిలిన ఆర్థిక వ్యవస్థల వృద్ధికి వనరులను ఉత్పత్తి చేయాల్సిన ప్రభుత్వ రంగం క్రమంగా మొత్తం సమాజానికి నికర ప్రవాహంగా మారింది. 1990ల ప్రారంభంలో అప్పటి భారత ఆర్థిక మంత్రి సంస్కరణ ప్రక్రియను ప్రారంభించారు. ఈ సమయంలో భారతదేశం తీవ్రమైన మార్పుకు గురైంది, ఈ క్రింది అంశాలలో దీనిని అర్థం చేసుకోవచ్చు:

1. భారతదేశ ఆర్థిక సంస్కరణలు 1991లో శ్రీ పి.వి. నర్సింహారావు ప్రభుత్వంలో ప్రారంభమయ్యాయి. 1990లో గల్ఫ్ యుద్ధం కారణంగా చెల్లింపుల బ్యాలెన్స్ పూర్తిగా దెబ్బతింది. ఆర్థిక వ్యవస్థలో అంతర్గత రాజకీయ అస్థిరత ఉంది, చెల్లింపుల సంతులనం సంక్షోభానికి దారితీసింది, ఇది 1991లో తీవ్రమైంది. విదేశీ మారక నిల్వలు 1991లో $1.2 బిలియన్ల కనిష్ట స్థాయి పడిపోయాయి. ఇది రెండు వారాల దిగుమతులకు సరిపోతుంది తర్వాత బాహ్య చెల్లింపులపై డిఫాల్ట్‌గా మారుతుంది. అనివార్యంగా మారిన పరిస్థుతులలో విదేశీ మారకద్రవ్యం కొరత దిగుమతి పరిమితులను కఠినతరం చేసింది. ఇది పారిశ్రామిక ఉత్పత్తిలో పతనానికి దారితీసింది.

2. 1990ల ఆర్థిక సంస్కరణలు రెండు విస్తృత లక్ష్యాలను కలిగి ఉన్నాయి. ఒకటి, ఆర్థిక వ్యవస్థను గణాంకపేత్త, కేంద్ర నిర్దేశిత మరియు అత్యంత నియంత్రిత ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి ప్రస్తుత పరిభాషలో 'మార్కెట్-స్నేహపూర్వక ఆర్థిక వ్యవస్థ'గా పేర్కొనడం. రెండవ లక్ష్యం ఆర్థిక లోటులను తగ్గించడం మరియు సమాజం యొక్క పొదుపుపై ప్రభుత్వ ముసాయిదా ద్వారా స్థూల- ఆర్థిక స్థిరీకరణ.

3. చారిత్రక ధోరణితో పోలిస్తే, ఈ విధానాల ప్రభావం సానుకూలంగా మరియు ముఖ్యమైనదిగా ఉంది. 1992-93 నుండి 1999-2000 మధ్య ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధి రేటు సంవత్సరానికి 6.5 శాతానికి దగ్గరగా ఉంది. చెల్లింపుల బ్యాలెన్స్ స్థాయిలు కూడా గణనీయంగా మెరుగుపడింది. 1998లో ఆంక్షలు విధించడం మరియు 2000-01లో చమురు ధరలు భారీగా పెరగడం వంటి అనేక బాహ్య పరిణామాలు ఉన్నప్పటికీ, విదేశీ మారక నిల్వలు రికార్డు స్థాయిలో కొనసాగాయి. కరెంట్ ఖాతా లోటులు మధ్యస్తంగా ఉన్నాయి మరియు భారతదేశం యొక్క బాహ్య రుణం (GDP శాతంగా) మరియు రుణ సేవల భారం నిజానికి తొంభైల ప్రారంభం నుండి తగ్గాయి. ద్రవ్యోల్బణం రేటు కూడా బాగా తగ్గింది.

4. వ్యవసాయ మరియు పారిశ్రామిక ఉత్పత్తిలో వృద్ధి రేట్లు ఎనభైలతో పోలిస్తే తొంభైలలో అస్సలు పెరగలేదు. 1990లలో మొత్తం వృద్ధిలో పెరుగుదల 'సేవా' రంగం యొక్క వేగవంతమైన వృద్ధి ద్వారా అధికంగా నడపబడుతుంది. సేవ రంగం ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ మరియు ఎలక్ట్రానిక్ ఉపయోగాలు వంటి కొన్ని రంగాలను కలిగి ఉంటుంది సర్వీసింగ్, ఈ రెండింటిలోనూ భారతదేశం అద్భుతమైన పురోగతిని సాధించింది. సరళీకరణ విధానాల ఫలితంగా ఇది ఎక్కువగా ఉండేది. భారతీయులకు ప్రస్తుత పునర్నిర్మాణం సమాజంలోని ఒక నిర్దిష్ట వర్గం మాత్రమే ఈ నైపుణ్యం మరియు విద్య- ఇంటెన్సివ్ రంగం వైపు ఆర్థిక వ్యవస్థ వనరులను బలోపేతం చేస్తుంది.

5. భారతదేశంలో ఆర్థిక వృద్ధి సాధారణంగా ఉందని 1990లకు ముందు అనుభవం సూచిస్తుంది. 1958 నుండి 1991 వరకు డేటాను ఉపయోగించి, Ravallion మరియు Datt (1996) తలసరి నికర దేశీయ ఉత్పత్తికి సంబంధించి పేదరికం యొక్క స్థితిస్థాపకత -0.75 మరియు తలసరి ప్రైవేట్ వినియోగానికి సంబంధించి అది 0.9 అని కనుగొన్నారు. గతంలో కంటే 1990లలో పేదరికం చాలా వేగంగా పడిపోయిందని కొందరు ఆర్థికవేత్తలు వాదించారు. మరికొందరు పేదరికం తగ్గుదల నిలిచిపోయిందని మరియు పేదరికం రేటు కూడా పెరిగి ఉండవచ్చని వాదించారు. సర్వే డేటా యొక్క కవరేజీ మరియు పోలికతో ఉన్న ఇబ్బందుల కారణంగా భారతదేశ పేదరికం రేటును కొలిచే ప్రాథమిక ప్రశ్నకు సమాధానం చెప్పడం కష్టంగా మారింది. వీటన్నింటిని సరిచేస్తూ, ఇటీవలి అధ్యయనంలో డాట్ మరియు రావలియన్‌లు 1980ల నాటి పేదరికం తగ్గింపు రేటును 1990లలో కొనసాగించారని కనుగొన్నారు. అయినప్పటికీ పేదరికం క్షీణించడంలో త్వరితగతిన ఎటువంటి నమ్మకమైన సాక్ష్యాలను వారు కనుగొనలేకపోయారు. అంచనాలన్నీ హెడ్- కౌంట్ ఇండెక్స్‌లకు సంబంధించి తయారు చేయబడ్డాయి.

6. సంస్కరణల యొక్క మొదటి రెండు సంవత్సరాలలో ఆర్థిక స్థిరీకరణ పరిమితులు ప్రబలంగా ఉన్నప్పుడు అది కొద్దిగా తగ్గింది, కానీ ఆ తర్వాత అది పెరిగింది. ఏదేమైనప్పటికీ, ఈ ప్రాంతంలోని మొత్తం వ్యయంలో 80 శాతం వాటా ఉన్న రాష్ట్రాలలో వ్యయ ధోరణులు, సంస్కరణల అనంతర కాలంలో GDP శాతంగా ఖచ్చితమైన క్షీణతను చూపుతాయి. కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర వ్యయాలను కలిపి తీసుకుంటే, సామాజిక రంగ వ్యయం GDP శాతంగా ఎక్కువ లేదా తక్కువ స్థిరంగా ఉంది.

7. శిశు మరణాల క్షీణత ఇటీవలి సంవత్సరాలలో మందగించినట్లు కనిపిస్తోంది. 80వ దశకంలో భారతదేశం శిశు మరణాల రేటులో 30 శాతం 1980 మరియు 1990 మధ్య 114 నుండి 80కి తగ్గింపును సాధించింది. అయితే, 90వ దశకంలో, శిశు మరణాల రేటు 80 నుండి 70కి 12.5 శాతం మాత్రమే తగ్గింది.

8. అదే విధంగా, వాస్తవ వ్యవసాయ వేతనాల వృద్ధి రేటు 1980లలో సంవత్సరానికి 5 శాతం నుండి 1990లలో 2.5 శాతానికి లేదా అంతకు పడిపోయింది.

9. సంస్కరణల సమయంలో అక్షరాస్యత బాగా మెరుగుపడింది. అక్షరాస్యత రేటు 1991లో 52 శాతం నుండి 2001లో 65 శాతానికి పెరిగింది. గత దశాబ్దం కంటే 1990లలో వేగంగా వృద్ధి చెందింది మరియు బీహార్, మధ్యప్రదేశ్, ఉత్తరప్రదేశ్ మరియు రాజస్థాన్ వంటి తక్కువ అక్షరాస్యత ఉన్న రాష్ట్రాల్లో ఈ పెరుగుదల చాలా ఎక్కువగా ఉంది.

10. సంస్కరణల కాలంలో ఆర్థిక అసమానతలు పెరగడం గమనించబడింది. రెండు అంశాలు బాగా స్థిరపడ్డాయి. మొదటిది, 90వ దశకంలో అంతర్రాష్ట్ర ఆర్థిక అసమానతలు పెరిగాయి మరియు రెండవది, 90వ దశకంలో గ్రామీణ- పట్టణ అసమానతలు పెరగడానికి బలమైన సాక్ష్యం కూడా ఉంది. ఇంతకు ముందు చర్చించిన రంగాల అసమతుల్యతలను బట్టి ఎవరైనా ఊహించి ఉండవచ్చు.భారతదేశం తన ప్రణాళికా ప్రక్రియలో పెద్ద ఎదురుదెబ్బ తగిలింది 1956-57లో చెల్లింపుల బ్యాలెన్స్ సంక్షోభం. IS వ్యూహం (దిగుమతిప్రత్యామ్నాయం) యొక్క స్పష్టమైన వ్యూహం అప్పుడు సాగే నిరాశావాదం యొక్క ఆర్థిక తర్కాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది

భారతీయ ప్రణాళికాకర్తల ఆలోచనా విధానాన్ని వర్ణించారు. ఫలితంగా ఇన్వెస్ట్ చేయడానికి ప్రేరణ ఏర్పడింది వ్యవసాయ రంగం నుండి డిమాండ్ పెరగడం వల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రభుత్వ రంగ పొదుపు నిర్బంధించబడింది. కానీ వ్యవసాయం ఒక దశాబ్దానికి పైగా నిరంతర కాలంలో వార్షికంగా ఎక్కడా 4 శాతానికి మించి వృద్ధి చెందలేదు.. మన్మోహన్ యొక్క1991 సరళీకరణ కార్యక్రమం సంస్కరణలను స్వాగతించే అడుగు. దురదృష్టవశాత్తు, రెండవ దశ అభివృద్ధి ప్రక్రియ, విద్య మరియు ఇతర సామాజిక సమస్యల కోసం ఉత్పన్నమైన డిమాండ్,సంస్కరణల ప్రక్రియ తర్వాత కనీసం ఒక దశాబ్దం తర్వాత సాకారం కాలేదు.

2.5 స్వాతంత్ర్యం నుండి భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణాత్మక మార్పులు

ఆర్థికాభివృద్ధి చారిత్రాత్మకంగా 'లో నిర్మాణాత్మక మార్పులతో ముడిపడి ఉందిఆర్థిక వ్యవస్థ. నిర్మాణాత్మక మార్పు తరచుగా బదిలీ చేసే ప్రక్రియగా నిర్వచించబడింది సంబంధిత రంగాల పంపిణీలలో ప్రధాన మార్పుల పరంగా ఆర్థిక ప్రయోజనాలు రుజువు చేయబడ్డాయి ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆదాయం మరియు ఉపాధి కీలకమైనవి. చారిత్రాత్మకంగా గమనించిన అత్యంత సాధారణ నిర్మాణాత్మక మార్పు ఆర్థిక వ్యవస్థలోని మూడు ప్రధాన రంగాలలో ఆదాయం మరియు ఉపాధి వాటాల పరంగా వృద్ధి. వ్యవసాయం, పరిశ్రమలు మరియు సేవల రంగాలు. దీని వెలుగులో, ఆదాయం మరియు ఉపాధిలో వ్యవసాయం యొక్క ప్రధాన వాటా ద్వారా వర్గీకరించబడిన ఆర్థిక వ్యవస్థ 'అభివృద్ధి చెందనిదిగా వర్ణించబడింది.

భారతదేశంలో, 1990ల నుండి ఆర్థిక సంస్కరణలు మరియు వృద్ధి రేటులో త్వరణం ప్రారంభమైనప్పటి నుండి, ఆర్థిక వ్యవస్థ కొంత భిన్నమైన వృద్ధి నమూనాను అనుసరించింది. దీనిలో పరిశ్రమ యొక్క వాటా పెద్దగా పెరగలేదు కానీ సేవల వాటా చాలా విస్తరించింది. పరిమాణాత్మక పరంగా వృద్ధి కాకుండా, స్వాతంత్ర్యం తర్వాత భారతదేశ ఆర్థిక నిర్మాణంలో గణనీయమైన మార్పులు వచ్చాయి.

1. దేశీయ ఉత్పత్తి యొక్క రంగాల పంపిణీని మార్చడం: దేశీయ ఉత్పత్తి కూర్పులో మార్పు లేదా మూలాధార పరిశ్రమ ద్వారా జాతీయ ఆదాయంలో మార్పు అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వివిధ రంగాల సాపేక్ష ప్రాముఖ్యతలో మార్పును సూచిస్తుంది. సాధారణంగా, ఆర్థిక వ్యవస్థ మూడు ప్రధాన రంగాలుగా విభజించబడింది. ప్రాథమిక, ద్వితీయ మరియు తృతీయ రంగాలు.

ప్రాథమిక రంగంలో వ్యవసాయ మరియు అనుబంధ కార్యకలాపాలు ఉన్నాయి. ద్వితీయ రంగం తయారీ పరిశ్రమలను కలిగి ఉంటుంది మరియు తృతీయ రంగం సేవలను కలిగి ఉంటుంది. అభివృద్ధి ప్రక్రియతో, ప్రాథమిక రంగం ప్రాముఖ్యత తగ్గుతుంది. ద్వితీయ మరియు తృతీయ రంగాల ప్రాముఖ్యత పెరుగుతుంది. స్వాతంత్ర్యానంతరం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ కూడా అలాంటి మార్పులను చవిచూసింది. 1950-51లో 56.5 శాతంగా ఉన్న ఫ్యాక్టర్ కాస్ట్‌లో (1999-2000 ధరల ప్రకారం) GDPలో ప్రాథమిక రంగం వాటా 1990 91లో 34.6 శాతానికి మరియు 2007-08లో 19.7 శాతానికి తగ్గింది.

1950-51లో GDPలో ద్వితీయ రంగం వాటా 13.6 శాతంగా ఉంది. 1990-91లో 23.2 శాతానికి మరియు 2022-23లో 24.29 శాతానికి పెరిగింది. GDPలో తృతీయ రంగం వాటా 1950-51లో 29.9 శాతం నుండి 2007-08లో 55.6 శాతానికి పెరిగింది మరియు 2022-23లో అది 59 శాతానికి పెరిగింది.

2. బేసిక్ క్యాపిటల్ గూడ్స్ పరిశ్రమల వృద్ధి: దేశం స్వాతంత్ర్యం పొందినప్పుడు, మొత్తం పారిశ్రామిక ఉత్పత్తిలో ప్రాథమిక మరియు మూలధన వస్తువుల పరిశ్రమల వాటా దాదాపు నాలుగింట ఒక వంతు. రెండవ ప్రణాళిక ప్రకారం, మూలధన వస్తువుల పరిశ్రమలకు అధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. ఎందుకంటే వాటి అభివృద్ధి ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క మొత్తం వృద్ధికి ముందస్తు అవసరం. పర్యవసానంగా, పెద్ద సంఖ్యలో మూలధన పరికరాలు మరియు ఉపయోగకరమైన ముడి పదార్థాలను ఉత్పత్తి చేసే ప్రాథమిక పరిశ్రమలు దేశంలోని పారిశ్రామిక నిర్మాణాన్ని మరింతగా పటిష్టం చేస్తున్నాయి.

3. సామాజిక ఓవర్‌హెడ్ క్యాపిటల్‌లో విస్తరణ: సామాజిక ఓవర్‌హెడ్ క్యాపిటల్ స్థూలంగా ఉంటుంది. ఇవి రవాణా సౌకర్యాలు, నీటిపారుదల వ్యవస్థలు, శక్తి ఉత్పత్తి, విద్యా వ్యవస్థ మరియు సంస్థ మరియు ఆరోగ్య సౌకర్యాలు మొదలైనవి. వీటి పెరుగుదల మరియు మెరుగైన మానవ జీవనం కోసం వారి అభివృద్ధి అనుకూలమైన పరిస్థితులను సృష్టిస్తుంది. భారతదేశంలో రవాణా వ్యవస్థ సామర్థ్యం మరియు ఆధునికీకరణ పరంగా పెరిగాయి. రైల్వే మార్గం పొడవు 9 వేల కిలోమీటర్లకు పైగా పెరిగింది ఆపరేషన్ ఫ్లీట్ ఆచరణాత్మకంగా రెట్టింపు అయింది. భారతీయ రహదారి నెట్‌వర్క్ ఇప్పుడు ప్రపంచంలో అతిపెద్ద వాటిలో ఒకటి వివిధ

ప్రణాళికల క్రింద రోడ్ల యొక్క అద్భుతమైన అభివృద్ధి ఫలితంగా. భారతదేశం ఆయుర్దాయం మరియు అక్షరాస్యత రేటులో కూడా పెరుగుదల కనిపించింది, అయితే విద్యలో వృద్ధి కనిపించలేదు
కావలసిన రేటుతో విస్తరించింది.

4. బ్యాంకింగ్ మరియు ఆర్థిక రంగంలో పురోగతి: స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి, ముఖ్యమైనది భారతదేశ బ్యాంకింగ్ మరియు ఆర్థిక నిర్మాణంలో ప్రగతిశీల మార్పులు చోటుచేసుకున్నాయి. వాణిజ్య బ్యాంకులు మరియు సహకార పరపతి సంఘాల వృద్ధి నిజంగా ఉంది అద్భుతమైన మరియు దాని ఫలితంగా స్వదేశీ బ్యాంకర్ల ప్రాముఖ్యత మరియు డబ్బు-రుణదాతలు తిరస్కరించారు.
జాతీయీకరణ తర్వాత, ఈ బ్యాంకులు తమ క్రెడిట్ విధానాన్ని సమూలంగా మార్చుకున్నాయి. ఇప్పుడు వ్యవసాయం, చిన్న తరహా పరిశ్రమలు, రవాణా మొదలైన ప్రాధాన్యతా రంగాలకు మరిన్ని నిధులు అందుబాటులోకి వచ్చాయి. క్యాపిటల్ గూడ్స్ పరిశ్రమల వృద్ధి, మౌలిక సదుపాయాల విస్తరణ, ప్రభుత్వ రంగ పనితీరు మొదలైనవాటిని పరిగణనలోకి తీసుకున్నప్పుడు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణాత్మకంగా పురోగమించింది. సంవత్సరాలుగా ఈ కారకాలు దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలో చైతన్యం యొక్క మూలకాన్ని సృష్టించాయని నమ్ముతారు మరియు భవిష్యత్తులో ఇది అభివృద్ధిని కొనసాగించగలదని ఇప్పుడు ఆశాజనకంగా చెప్పవచ్చు.

5. జాతీయ ఆదాయంలో పురోగతి: భారతదేశంలో, స్వాతంత్ర్యం తర్వాత, జాతీయ ఆదాయ అంచనాలపై మొదటి నివేదిక 1951లో ప్రచురించబడింది. ఈ నివేదికను ప్రొఫెసర్ పి.సి మహలనోబిస్ అధ్యక్షతన ఒక కమిటీ తయారు చేసింది. మహలనోబిస్ తో ప్రొఫెసర్ డి.ఆర్. గాడ్గిల్ మరియు డాక్టర్ వి.కె.ఆర్.వి. రావు సభ్యులుగా ఉన్నారు. 1948-49 సంవత్సరానికి అంచనా వేసిన మొత్తం జాతీయాదాయం రూ. 8,830 కోట్లు. తదనంతరం, జాతీయ ఆదాయం అంచనాలు ఏటా ప్రచురించబడతాయి. జాతీయ అకౌంట్స్ స్టాటిస్టిక్స్ (CSO) అని పిలువబడే వార్షిక ప్రచురణలో ఈ రోజుల్లో జాతీయ ఆదాయం యొక్క అంచనాలు ప్రస్తుత మరియు స్థిరమైన ధరల శ్రేణిలో ప్రదర్శించబడ్డాయి.
1951 నుండి 1979 మూడు దశాబ్దాల కాలంలో, కేవలం రెండు ప్రణాళికా కాలాలలో అంటే మొదటి మరియు ఐదవ ప్రణాళిక కాలాలలో మాత్రమే భారతదేశం నిర్దేశించిన లక్ష్యాన్ని చేరుకోగలిగింది. అందువల్ల ఈ కాలాన్ని భారతదేశం ఒక మోస్తరు వృద్ధి రేటును సాధించిన కాలంగా వర్ణించవచ్చు. నిర్దేశించిన లక్ష్యాన్ని సాధించకపోవడానికి రెండు ప్రధాన కారణాలు:

(i) పొరుగు దేశాలతో 1962, 1965 మరియు 1971లో జరిగిన మూడు యుద్ధాలు. 1966, 1972 మరియు 1979లో మూడు ప్రధాన కరువులు జరిగాయి. ఇది దేశ ఆర్థిక పనితీరును ప్రభావితం చేసింది. భారతదేశ జాతీయాదాయం దాదాపు 3.5 శాతంగా ఉంది, దీనిని ఆర్థికవేత్త రాజ్ కృష్ణ హిందూ వృద్ధి రేటుగా అభివర్ణించారు. ఇది 1979-80 సంవత్సరంలో ప్రతికూల వృద్ధిని నమోదు చేసినప్పటికీ ఐదవ ప్రణాళికా కాలంలో వార్షిక వృద్ధి రేటు 5 శాతం ఉంది.

(ii) 1980లలో, 1960లు మరియు 1970లలోని తక్కువ వృద్ధి రేటుతో పోలిస్తే భారతదేశం జాతీయాదాయ వృద్ధిని వేగవంతం చేసింది. 1980లలోని ఆరవ మరియు ఏడవ ప్రణాళిక కాలాలలో, అలాగే తరువాతి ఎనిమిదవ ప్రణాళిక కాలంలో, జాతీయ ఆదాయంలో వృద్ధి రేట్లు లక్ష్య వృద్ధి రేటు కంటే ఎక్కువగా ఉన్నాయి. అయితే, వరుసగా మూడు ప్లాన్ పీరియడ్‌లలో. తొమ్మిదవ, పదో మరియు పదకొండవ ప్రణాళిక కాలాల్లో, లక్ష్య వృద్ధి రేటుకు సంబంధించి నమోదైన NI వృద్ధి రేటులో మరోసారి క్షీణత ఉంది. ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థతో పోలిస్తే, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నెమ్మదిగా వృద్ధి రేటును చవిచూసింది. 1990 లలోఆర్థిక సంస్కరణల స్వీకరణ కారణంగా ఆర్థిక వ్యవస్థలో అనేక హెచ్చు తగ్గులు ఉన్నాయి. 1990వ దశకంలో సంకీర్ణ ప్రభుత్వాలు చాలా తక్కువ కాలం అధికారంలో ఉన్నాయి. ఇది 1999 చివరి నాటికి కొంతవరకు మాత్రమే స్థిరమైన ప్రభుత్వం అధికారంలోకి వచ్చింది మరియు సంస్కరణలను కొనసాగించడంలో విజయం సాధించింది. అస్థిరత ఏర్పడింది 2004లో 5 సంవత్సరాల తర్వాత 2009-2014లో రాజకీయ వాతావరణంలో సాపేక్ష స్థిరత్వం సాధించింది. 2009-14లో అనేక మోసాలు వెలుగులోకి వచ్చాయి. ఇవన్నీ జాతీయంపై ప్రత్యక్షంగా లేదా పరోక్షంగా దేశం యొక్క ఆదాయం ప్రభావం చూపాయి.

పన్నెండవ ప్రణాళిక గణాంకాలు, సగటు దీర్ఘకాలిక వృద్ధి రేట్లు భారతదేశ జాతీయ ఆదాయం.

దశ -I, 1951-1979లో జాతీయ ఆదాయం 4 శాతం పెరిగింది;

దశ - II, 1980-1997, 6 శాతం; మరియు 1997-2017, 7 శాతం. ఇది భారతదేశాన్ని నిలబెట్టింది

ఇది ప్రపంచంలోని అత్యంత వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న మార్కెట్ ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఒకటిగా పరిగణించబడుతుంది 1990వ దశకం చివరి నాటికి కూడా ధోరణి సాక్ష్యంగా ఉంది.

2.6 వివిధ రంగాలలో ఆర్థిక అభివృద్ధి

2.6.1 వ్యవసాయ రంగం:

1950వ దశకంలో నెమ్మదిగా వృద్ధి చెందిన కాలం తర్వాత, 1960ల మధ్యలో ప్రవేశపెట్టిన కొత్త బోర్లాగ్ విత్తన- ఎరువుల సాంకేతికత కొన్ని పంటల దిగుబడులు మరియు అవుట్‌పుట్ స్థాయిలను పెంచడంపై గణనీయమైన ప్రభావాన్ని చూపింది మరియు హరిత విప్లవానికి నాంది పలికింది మరియు భారతదేశం యొక్క మొత్తం వ్యవసాయ ఉత్పత్తిలో పెరుగుదలకు దారితీసింది. .

ప్రారంభంలో, కొత్త సాంకేతికత భారతదేశంలోని నీటిపారుదల గల వాయువ్య ప్రాంతంలో గోధుమల కోసం ప్రారంభించబడింది. అయితే 1970ల నాటికి, హరిత విప్లవం వరి మరియు ఇతర పంటలను కవర్ చేసింది మరియు దేశంలోని ఇతర ప్రాంతాలకు మరియు చిన్న ఉత్పత్తిదారులకు వ్యాపించింది. అఖిల భారత స్థాయిలో వ్యవసాయ ఉత్పత్తి వృద్ధి రేటు 1962-83లో సంవత్సరానికి 2.24 శాతం నుండి 1980-93లో సంవత్సరానికి 3.37 శాతానికి పెరిగింది. ఉత్పాదకత కారణంగా చాలా వరకు ఉత్పాదక వృద్ధి జరిగింది, ఉత్పాదక వృద్ధిలో దిగుబడి 85.2 శాతంగా ఉంది. 1980-93లో, తూర్పు భారతదేశంలోని గతంలో స్తబ్దుగా ఉన్న రాష్ట్రాల్లో వ్యవసాయ వృద్ధి ప్రారంభమైంది. 1992-93 నాటికి, గ్రీన్ రెవల్యూషన్‌కు ఆధారమైన అధిక

దిగుబడినిచ్చే రకాల విత్తనాల వ్యాప్తి ఎక్కువ లేదా తక్కువ పూర్తయింది. గోధుమ విస్తీర్ణంలో 90 శాతం మరియు వరి విస్తీర్ణంలో 70 శాతం వారిచే ఆక్రమించబడ్డాయి. ఈ కాలంలో వ్యవసాయ వృద్ధి మరియు గ్రామీణ పేదరికం తగ్గుదల మధ్య బలమైన సంబంధం ఉంది. అయినప్పటికీ, 1993 నుండి, ఉత్పత్తి వృద్ధి సంవత్సరానికి 1.74 శాతానికి క్షీణించింది,భారతదేశంలోని చాలా రాష్ట్రాల్లో మందగమనం గమనించబడింది. అదే సమయంలో పంటల సాగులో మార్పు వచ్చింది

1980-93కి ముందు కాలంతో పోలిస్తే అధిక- విలువైన పంటల వైపు నమూనా మార్పులు వ్యవసాయ సంస్కరణలు. అదనంగా, భారతదేశంలోని చాలా ప్రాంతాలలో భూమి/ కార్మిక నిష్పత్తి పెరిగింది. కొంతవరకు వ్యవసాయేతర రంగం నుండి కార్మికులకు బలహీనమైన డిమాండ్ కారణంగా మరియు కొంత భాగం కారణంగా సంస్కరణల అనంతర కాలంలో వ్యవసాయ ఉత్పాదకతలో క్షీణత, ఇది పడిపోవడాన్ని సూచిస్తుంది. వ్యవసాయ రంగం నుండి కార్మికులకు ఉత్పాదకత- ప్రేరిత డిమాండ్. యొక్క అలసట భారతదేశంలోని చాలా ప్రాంతాలలో స్థూల పంట విస్తీర్ణం పెరిగే అవకాశం ఉంది వ్యవసాయ అభివృద్ధి ఇంటెన్సివ్ గ్రోత్‌పై ఎక్కువగా ఆధారపడింది. సంస్కరణల అనంతర కాలంలో వ్యవసాయ ఉత్పాదకత క్షీణత ప్రభుత్వ పెట్టుబడిలో క్షీణతవ్యవసాయానికి ఇన్‌పుట్ రాయితీలు ఉన్నప్పటికీ, వ్యవసాయంలో దోహదపడే అంశం కావచ్చు. అదనంగా, ప్రభుత్వ రంగ వ్యవసాయంపై ఖర్చు పరిశోధన వ్యవస్థ యొక్క ఉత్పాదకత వలె వ్యవసాయం కోసం పరిశోధనా వ్యవస్థ క్షీణించింది. ఆర్థిక సంస్కరణలు నేరుగా వ్యవసాయ రంగాన్ని లక్ష్యంగా చేసుకోలేదు.క్రెడిట్ వ్యవస్థలో మార్పుల ద్వారా పరోక్ష ప్రభావాలు పని చేస్తున్నప్పటికీ వ్యవసాయం, వాణిజ్య బ్యాంకులు తెరవడానికి తప్పనిసరి అవసరాలు బలహీనపడటం గ్రామీణ మరియు సెమీ- అర్బన్ శాఖలు, అలాగే వ్యవసాయం కోసం వాణిజ్య నిబంధనలలో మెరుగుదల

1990వ దశకంలో పరిశ్రమకు రక్షణ తొలగించబడింది, ఇది పారిశ్రామిక ధరల పతనానికి దారితీసింది. GDPలో వ్యవసాయం వాటా 1950-51లో 53 శాతం నుండి 2012లో శాతం 14కి మాత్రమే తగ్గింది. సంవత్సరాల్లో నికర క్షీణత దాదాపు 39 శాతం. క్షీణిస్తున్న వాటా వ్యవసాయ రంగం అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అభివృద్ధి పథానికి అనుగుణంగా ఉంటుంది. అయినప్పటికీ, సాపేక్షంగా అధిక ఉపాధి వాటా యొక్క నిరంతర ఆధిపత్యం దృష్ట్యా వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ కార్యకలాపాలు 2011-12లో 48.9 శాతంగా ఉన్నాయి.

2.6.2 పారిశ్రామిక రంగం:

సంస్కరణలకు ముందు, లైసెన్సింగ్ విధానం మార్కెట్ నిర్ణయించిన అంతర్జాతీయ అవకాశ ఖర్చులు కలిగి ఉండే ఏవైనా మార్గదర్శకాల నుండి పెట్టుబడి నిర్ణయాలు చేయడానికి సహాయ పడింది.

దేశీయ మార్కెట్‌కు ఉత్పత్తి చేసే అధిక లాభదాయకత కారణంగా, ఎగుమతి చేయడానికి సంస్థలకు తక్కువ ప్రోత్సాహం లభించింది, తద్వారా పారిశ్రామిక రంగంలో అసమర్థత అధిక స్థాయిలో ఉంది. సంస్కరణల ఫలితంగా, దేశీయ సడలింపు ఉత్పాదకత మరియు ఆవిష్కరణలపై తక్కువ ప్రభావం

చూపుతుంది. వాణిజ్య సరళీకరణ, ముఖ్యంగా దిగుమతి చేసుకున్న మాధ్యమిక వస్తువులకు ప్రాప్యత రూపంలో, భారతీయ తయారీలో ఉత్పాదకత పెరుగుదల వెనుక ప్రధాన అంశం. పారిశ్రామిక రంగం ఇప్పటికీ ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలోని సంస్థలు మరియు వ్యాపార సమూహాలచే ఆధిపత్యం చెలాయిస్తోంది మరియు అధికారిక తయారీ రంగంలో పరిమిత కొత్త సంస్థల ప్రవేశం ఉంది. దీనికి కారణాలు మొదటిగా, కఠినమైన దివాలా చట్టాల రూపంలో సంస్థ నిష్క్రమణకు ముఖ్యమైన అవరోధాలు కనిపిస్తాయి. ఇవి ఇప్పటికే ఉన్న నష్టాలను మూటగట్టుకునే సంస్థల పునర్నిర్మాణానికి అనుకూలంగా ఉంటాయి మరియు రెండవది, అధికారంలో ఉన్నవారు. కొత్త సంస్థలు, ప్రత్యేకించి కేంద్రీకృత, లాభదాయక పరిశ్రమలు మరియు ప్రభుత్వ-యాజమాన్య సంస్థల ఆధిపత్యం ఉన్న పరిశ్రమలలో ప్రవేశించకుండా నిరోధించడానికి అనుమతించే రాజకీయ సంబంధాలు. GDPలో పరిశ్రమల వాటా 1950-51లో 17 శాతం నుండి 2012లో 27 శాతానికి పెరిగింది. పరిశ్రమ యొక్క పెరిగిన వాటా 60+ సంవత్సరాల కాలంలో కేవలం 10 శాతం మాత్రమే. దీనర్థం, NIలో వ్యవసాయ వాటా క్షీణత కారణంగా పరిశ్రమల ద్వారా వచ్చే లాభం మూడింట ఒక వంతు కంటే తక్కువ

2.6.3 సేవల రంగం:

సేవా రంగం 1991 తర్వాత కాలంలో మూడు రంగాల కంటే వేగవంతమైన వృద్ధి రేటును కలిగి ఉంది. 1993 మరియు 2004 మధ్య, రెండు వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న సేవా రంగాలు వ్యాపార సేవలు మరియు కమ్యూనికేషన్లు. కమ్యూనికేషన్ సేవలపై తన గుత్తాధిపత్య నియంత్రణను వదులుకోవడం ద్వారా ప్రభుత్వం ప్రైవేట్ రంగానికి టెలికమ్యూనికేషన్లను తెరిచింది కాబట్టి సెల్యులార్ టెక్నాలజీ ఆగమనం కారణంగా ఇది ఎక్కువగా జరిగింది. సేవల రంగంలోకి విదేశీ సంస్థల ప్రవేశాన్ని సడలించిన ఆర్థిక సంస్కరణలు సేవా రంగ వృద్ధికి నేరుగా వెనుకబడి ఉన్నాయి, ఎందుకంటే విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడిలో సేవల వాటా 1990ల ప్రారంభంలో 10.5 శాతం నుండి దశాబ్దం రెండవ అర్ధ భాగంలో దాదాపు 30 శాతానికి పెరిగింది. . 1992 తర్వాత ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ రంగంలోకి బాహ్య- ఆధారిత విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడుల (FDI) ప్రవేశం ఫలితంగా, సాఫ్ట్‌వేర్ ఎగుమతులు ప్రపంచ సేవల ఎగుమతుల రేటు కంటే దాదాపు ఆరు రెట్లు పెరిగాయి.

సేవల రంగంలో ఆరు దశాబ్దాల కాలంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో అనేక ప్రధాన నిర్మాణాత్మక మార్పులు వచ్చాయి. సేవా రంగం వాటా 1951లో GDPలో దాని వాటాలో 30 శాతం నుండి 2012లో 59 శాతానికి మారింది. కమ్యూనికేషన్లు, బ్యాంకింగ్ మరియు బీమా వంటి సేవల రంగ విభాగాల వృద్ధి కారణంగా ఈ విస్తరణ వేగం పెరిగింది. సేవల రంగం వేగంగా వృద్ధి చెందడానికి కారణాలు:

ఎ) ఆర్థిక వృద్ధి మరియు పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కారణంగా, రవాణా వంటి సేవలకు డిమాండ్, కమ్యూనికేషన్, విద్యుత్, నిల్వ, ఫైనాన్స్ మొదలైనవి సేవల రంగం విస్తరణకు విపరీతంగా అగ్రగామిగా నిలిపాయి.

బి) ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ సేవల వేగవంతమైన కమ్యూనికేషన్ రంగానికి విస్తరణ అభివృద్ధి గొప్పదని నిరూపించబడింది మూలం

సి) రక్షణ, పౌర పరిపాలన, ఆరోగ్యం మరియు విద్య వంటి ఆర్థిక మరియు సామాజిక సేవలు సేవా రంగం వృద్ధికి కూడా భారీ సహకారం అందించాయి
డి) పెద్ద మధ్యతరగతి విభాగం యొక్క పునర్వినియోగపరచదగిన ఆదాయంలో పెరుగుదల కారణంగా, డిమాండ్ హోటళ్లు మరియు రెస్టారెంట్లు, పర్యాటకం మరియు రవాణా, కమ్యూనికేషన్ మొదలైన సేవలు ఉన్నాయి పెరిగింది.

GDPలో పరిశ్రమల వాటా 1991 నుండి దాదాపు 27 శాతం వద్ద స్తబ్దుగా ఉంది. భారతదేశం మొదట పారిశ్రామిక అభివృద్ధిని దాటవేస్తూ సేవా రంగాన్ని అభివృద్ధి చేసింది. ఈ ధోరణికి కారణాలు:
1. నైపుణ్యం కలిగిన ఉద్యోగాల కోసం డిమాండ్‌ను సృష్టించిన కమ్యూనికేషన్ టెక్నాలజీల అభివృద్ధి, దేశాలలో ప్రజల కదలికలకు కారణమవుతుంది
2. అభివృద్ధి చెందిన దేశాల ప్రదర్శన ప్రభావం భారతదేశంలో సేవలకు డిమాండ్ నమూనాలో మార్పుకు దారితీసింది.

2.6.4 ప్రాంతీయ వృద్ధిలో అసమానతలు:

1980ల మధ్య నుంచి భారతదేశంలో ఆర్థిక వృద్ధి బలంగా ఉంది. అయితే, భారతదేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలు సమానంగా ప్రయోజనం పొందలేదు. ఆంధ్రప్రదేశ్, గుజరాత్, కర్ణాటక, కేరళ మరియు తమిళనాడు వంటి రాష్ట్రాలు ఈ కాలంలో సంవత్సరానికి 4.5 శాతానికి మించి తలసరి ఆదాయంలో వృద్ధి చెందాయి. మరోవైపు, అస్సాం, బీహార్ మరియు మధ్యప్రదేశ్ వంటి రాష్ట్రాలు ఇదే కాలంలో దాదాపు 2 శాతం లేదా అంతకంటే తక్కువ వృద్ధిని సాధించాయి. పంజాబ్ మరియు హర్యానా వంటి భూ- పరివేష్టిత రాష్ట్రాలు బలమైన ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రదర్శించాయి మరియు ఒరిస్సా వంటి తీరప్రాంత రాష్ట్రాలు గణనీయంగా బలహీనమైన ఆర్థిక పనితీరును కనబరిచాయి.

భారతదేశ సమాఖ్య నిర్మాణం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అనుభవిస్తున్న ముఖ్యమైన రాజకీయ స్వయంప్రతిపత్తి మరియు స్వాతంత్ర్యం, ఆర్థిక మరియు రాజకీయ ప్రముఖుల సమిష్టి బలంలో ప్రాంతీయ వైవిధ్యాలతో పాటు తేడాలను వివరించడానికి ముఖ్యమైన ప్రాంతీయ సంస్థాగత నాణ్యతలో వైవిధ్యాన్ని అనుమతించాయి. భారతదేశంలోని రాష్ట్రాలు ప్రైవేట్ రంగం మరియు ఆర్థిక వృద్ధికి సంబంధించి చాలా భిన్నమైన వ్యూహాలను అనుసరించాయి. సంస్థాగత నాణ్యతలో వ్యత్యాసాలతో పాటు, వ్యవసాయ-వాతావరణ కారకాలలో తేడాలు వంటి ప్రారంభ పరిస్థితులు హరిత విప్లవం యొక్క అసమాన ప్రభావానికి దారితీశాయి మరియు తత్ఫలితంగా, వ్యవసాయ వృద్ధిలో విభేదాలు వచ్చాయి. ఇది దేశవ్యాప్తంగా ప్రాంతీయ ఆర్థికాభివృద్ధిలో తేడాలకు కూడా దోహదపడింది.ప్రాంతీయ అసమానతలను తగ్గించడానికి వివిధ రాష్ట్రాల్లో దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న జనాభా శాతాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి. ఉదాహరణకు, 2011-12లో కేవలం మూడు రాష్ట్రాలు. దేశంలోని మొత్తం జనాభాలో బీహార్, యూపీ, ఎంపీలు కలిపి 44 శాతం మంది ఉన్నారు. దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న జనాభా శాతం కూడా అఖిల భారత స్థాయి (27.5 శాతం) కంటే చాలా

ఎక్కువగా ఉంది. దీనికి సంబంధించి కొన్ని రాష్ట్రాల్లో దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న జనాభా శాతం: బీహార్ 41.9 శాతం, ఛత్తీస్‌గఢ్ 40.9 శాతం, జార్ఖండ్ 40.3 శాతం, ఉత్తరాఖండ్ 39.6 శాతం, ఎంపీ 38.3 శాతం. ఆర్థికంగా వెనుకబడిన రాష్ట్రాల్లో పేదరికం విపరీతంగా ఉందని మరియు వారి పరిస్థితిని మెరుగుపరిచేందుకు మరిన్ని ప్రయత్నాలు ఈ రాష్ట్రాల్లో కేంద్రీకరించాల్సిన అవసరం ఉందని ఇది సూచిస్తుంది.

మానవ అభివృద్ధి సూచికల పరంగా, అంతటా గణనీయమైన వైవిధ్యాలు ఉన్నాయి. భారతదేశంలోని రాష్ట్రాలు. ఉదాహరణకు, 93.9 శాతం అక్షరాస్యతతో కేరళ అత్యుత్తమ పనితీరు కనబరిచింది.స్త్రీల అక్షరాస్యత రేటు 92 శాతం మరియు శిశు మరణాల రేటు 12. కానీ చివరిలో బీహార్, రాజస్థాన్, హర్యానా, ఎంపీ మరియు అస్సాం వంటి అధ్వాన్నమైన ప్రదర్శనలు ఉన్నాయి. మరొకటి ప్రాంతీయ అసమానత యొక్క ముఖ్యమైన సూచిక అభివృద్ధి స్థాయిలలో తేడాలు దేశంలోని వివిధ రాష్ట్రాల మధ్య వ్యవసాయం. పంజాబ్, హర్యానా వంటి రాష్ట్రాలు మరియు కొంత భాగం ఉత్తరప్రదేశ్‌లో వ్యవసాయ ఉత్పాదకత అధికంగా ఉంది. ఇది హై దత్తత అని చెప్పాలి వ్యవసాయంలో వివిధ రకాల విత్తనాల దిగుబడి ప్రాంతీయ అసమానతలను తీవ్రతరం చేసింది. పారిశ్రామికంగా నాలుగింటిలో పరిశ్రమల ప్రాంతీయ కేంద్రీకరణ గణనీయంగా ఉంది. మహారాష్ట్ర, గుజరాత్, కర్ణాటక మరియు తమిళనాడు రాష్ట్రాలు అభివృద్ధి చెందాయి.

వనరుల బదిలీ, నిర్దిష్ట ప్రాంత అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు, రాయితీ ఫైనాన్స్ మొదలైన ప్రత్యేక కార్యక్రమాల ద్వారా పరిశ్రమల పంపిణీకి వంతెన అవసరం.

ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు పశ్చిమ బెంగాల్ రాష్ట్రాల ఆర్థిక వృద్ధి మార్గం ఈ రెండు రాష్ట్రాల ఆర్థిక పనితీరులో భౌగోళిక కారకాల కంటే చాలా ఎక్కువ. రాజకీయ మరియు ఆర్థిక సంస్థలు కీలక పాత్ర పోషిస్తాయనే వాదనకు బలమైన మద్దతునిస్తుంది. పశ్చిమ బెంగాల్ స్వాతంత్ర్యం సమయంలో సాపేక్షంగా పెద్ద పారిశ్రామిక రంగం మరియు పెద్ద వృత్తిపరమైన తరగతితో అనుకూలమైన ప్రారంభ పరిస్థితులను కలిగి ఉంది. ఏది ఏమైనప్పటికీ, పశ్చిమ బెంగాల్ నెమ్మదిగా ఆర్థిక వృద్ధిని సాధించింది, ప్రత్యేకించి 1960ల చివరి నుండి, మరియు దాని తయారీ రంగంలో క్రమంగా క్షీణించింది.

భారతదేశంలోని వివిధ రాష్ట్రాలు మూడు గ్రూపులుగా వర్గీకరించబడ్డాయి. అధిక ఆదాయ రాష్ట్రాలు, మధ్య ఆదాయ రాష్ట్రాలు మరియు తక్కువ ఆదాయ రాష్ట్రాలు. రాష్ట్రాల సాపేక్ష స్థానాలు 1981-2008 మధ్య కాలంలో వారి తలసరి వాస్తవ SGDP సగటు ద్వారా నిర్ణయించబడతాయి. నియంత్రణలను తొలగించడం మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ తెరవడంతో, మార్కెట్ శక్తుల ఒత్తిడి అంతర్ మరియు అంతర్- రాష్ట్ర అసమానతలను మరింత తీవ్రతరం చేసింది. రాష్ట్రాలు మరియు ప్రాంతాల మధ్య ఈక్విటీని ప్రోత్సహించడంలో కేంద్రం పాత్ర, కాబట్టి, సరళీకరణ అనంతర కాలంలో అదనపు ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకుంది. వేగవంతమైన మరియు మరింత సమ్మిళిత వృద్ధిని సాధించే లక్ష్యంతో ప్రభుత్వ విధానాలు తిరిగి మార్చబడ్డాయి. ఈ దిశగా, వివిధ కార్యక్రమాలు మరియు పథకాల కింద ప్రత్యేక శ్రద్ధ అవసరమయ్యే రంగాలు మరియు రంగాలలోకి నిధులను మార్చడానికి ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి.

2.6.5 2014 తర్వాత భారతదేశ ఆర్థికాభివృద్ధి

మే 2014లో, నేషనల్ డెమోక్రటిక్ అలయన్స్ (NDA) సంకీర్ణంలో భాగంగా భారతీయ జనతా పార్టీ (BJP) నేతృత్వంలోని కొత్త ప్రభుత్వం భారతదేశంలో కేంద్ర స్థాయిలో అధికారం చేపట్టి, పాలించిన యునైటెడ్ ప్రోగ్రెసివ్ అలయన్స్ (UPA) ప్రభుత్వం స్థానంలో ఉంది. 2014 తర్వాతి కాలంలో అత్యంత నాటకీయ విధాన కార్యక్రమం పెద్ద నోట్ల రద్దు. విదేశాల్లో ఉన్న నల్లధనాన్ని వెలికి తీసేందుకు వరుస ప్రయత్నాలు చేసినా పెద్దగా సఫలం కాలేదు.8 నవంబర్ 2016న, ప్రభుత్వం 500 మరియు 1000 రూపాయల నోట్లను రద్దు చేస్తున్నట్లు ఊహించని ప్రకటన చేసింది. రద్దు చేసిన నోట్లకు బదులుగా కొత్త 500, 2000 రూపాయల నోట్లను కూడా విడుదల చేస్తున్నట్లు ప్రకటించింది. తీవ్రవాదం మరియు చట్టవిరుద్ధ కార్యకలాపాలకు నిధుల కోసం అక్రమ నగదు వినియోగాన్ని తగ్గించడం ద్వారా నల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థకు చావు దెబ్బ తగలడం నోట్ల రద్దు విధానం లక్ష్యం. ద్వితీయ లక్ష్యం నగదుకు బదులుగా సాధారణ లావాదేవీలలో క్రెడిట్ మరియు డెబిట్ కార్డుల వినియోగాన్ని ప్రోత్సహించడం ద్వారా ఆర్థిక కార్యకలాపాల లాంఛనప్రాయానికి ఊతమివ్వడం.ఆర్థిక ప్రభావం పరంగా, ఆర్థిక వృద్ధి తరువాత గణనీయంగా మందగించింది డీమోనిటైజేషన్. రెండు పెద్ద షాక్‌ల కారణంగా ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రతికూలంగా ప్రభావితమైంది:

(ఎ) డబ్బు సరఫరాలో తగ్గుదల కారణంగా మొత్తం డిమాండ్ షాక్అధిక విలువ కలిగిన కరెన్సీ నోట్ల ఉపసంహరణ

(బి) వ్యవసాయం వంటి రంగాలలో నగదు కొరత కారణంగా మొత్తం సరఫరా షాక్వంటి క్లిష్టమైన ఇన్‌పుట్‌ల కొనుగోలు కోసం ద్రవ నిధుల లభ్యతపై ఆధారపడి ఉంటుంది. పర్యవసానంగా, 2018లో ఆర్థిక వృద్ధి నాలుగేళ్ల కనిష్ట స్థాయికి పడిపోయింది.

ప్రభుత్వం యొక్క రెండవ సాహసోపేతమైన విధానం వస్తు సేవల పన్నును ప్రారంభించడం. (GST) జులై 2017లో. కొత్త GST వ్యవస్థ అనేక కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర పన్నులను భర్తీ చేసింది. దేశవ్యాప్త ఉమ్మడి ఫ్రేమ్‌వర్క్‌తో బేస్ మరియు వర్తింపజేయడం ద్వారా సంక్లిష్టతను తగ్గించింది దేశం మొత్తం మీద సాధారణ బేస్ మరియు రేట్లు. వర్తకంపై కనీస పన్ను ఆధారిత పరిమితులను అనుమతించే వస్తువులు రాష్ట్ర సరిహద్దులను దాటినప్పుడు వర్తించే ఏదైనా పన్నుల యొక్క నాలుగు రేట్ల పన్నులను వ్యవస్థ ఎక్కువగా ఉపయోగించింది. కొత్త పన్ను విధానం పన్ను సమ్మతిని మెరుగుపరచడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. GST విధానం యొక్క లక్ష్యం భారతదేశంలో ఏకీకృత పన్ను వ్యవస్థను రూపొందించడం. జీఎస్టీ ప్రవేశపెట్టిన తొలి ప్రభావం ఆర్థిక వ్యవస్థపై ప్రతికూలంగా పడింది. అయితే, కొత్త GST వ్యవస్థ మునుపటి పన్ను వ్యవస్థలో గణనీయమైన అసమర్థతలను తగ్గించి, భారతదేశంలో ఏకీకృత మార్కెట్‌ను సృష్టించేందుకు దారితీసే అవకాశం ఉంది. అందువల్ల, జిఎస్‌టి ప్రారంభించడం వల్ల భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో అధిక వృద్ధి అవకాశాలు సానుకూలంగా ఉన్నాయి.

COVID-19 మహమ్మారి కాలంలో, జాతీయ మరియు ప్రాంతీయ లాక్‌డౌన్‌ల కలయిక మరియు తక్కువ ఆర్థిక కార్యకలాపాల కారణంగా 6.6 శాతం ప్రతికూల GDP వృద్ధి రేటుతో 2020-21 ఆర్థిక సంవత్సరంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ తీవ్ర తిరోగమనాన్ని చవిచూసింది. తర్వాతి ఆర్థిక సంవత్సరంలో ఆర్థిక వృద్ధి 8.7 శాతం స్వల్పంగా పుంజుకుంది. 2023లో, అంతర్జాతీయ ద్రవ్య నిధి భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ 6.1 శాతం వృద్ధి చెందుతుందని అంచనా వేస్తోంది, ఇది అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో అత్యధిక వృద్ధి రేటు. ఇటీవలి సంవత్సరాలలో భారతదేశం యొక్క పునరుజ్జీవన వృద్ధిలో ఎక్కువ భాగం పెద్ద మరియు విస్తరిస్తున్న దేశీయ మార్కెట్‌కు కారణమని చెప్పవచ్చు. ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ మరియు ఇ- కామర్స్ రంగాలలో నిర్దిష్ట పెట్టుబడులు బలమైన వృద్ధికి దారితీశాయి. ఏది ఏమైనప్పటికీ, నైపుణ్యం లేని మరియు పేదలకు, ముఖ్యంగా 2010 తర్వాత కాలంలో భారతదేశంలోని అధిక సంఖ్యలో శ్రామిక శక్తికి ఉద్యోగాలు కల్పించడంలో విజయం సాధించలేదు.

2.7 సారాంశం

స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ గణనీయమైన వృద్ధిని మరియు నిర్మాణాత్మక పరివర్తనను కనబరిచింది. ఒక చిన్న ఆధునిక పారిశ్రామిక రంగం మరియు అతితక్కువ సేవల రంగంతో ఎక్కువగా వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థతో ప్రారంభమైన భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రస్తుతం అనేక ఆధునిక పరిశ్రమలు మరియు ఎగుమతి ఆధారిత డైనమిక్ ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీతో స్థూల దేశీయోత్పత్తి పరంగా ప్రపంచంలోనే అతిపెద్దది. రంగం. భారతదేశం అన్ని రంగాలలో మంచి అభివృద్ధిని కలిగి ఉంది కానీ అధికారిక తయారీలో, ముఖ్యంగా ఎగుమతి ఆధారిత పరిశ్రమలలో తగినంతగా లేదు. ప్రాంతీయ అసమానతలు తగినంతగా ఉన్నాయి. అందువల్ల, స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటితో పోలిస్తే 2000లలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ఆర్థిక పునాది గణనీయంగా బలంగా ఉన్నప్పటికీ, స్వాతంత్ర్యం తర్వాత ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అన్ని రంగాలు లేదా ప్రాంతాలు బలమైన ఆర్థికాభివృద్ధిని చూపలేదు.

2.8 కీలక పదాలు

ఆర్థిక అభివృద్ధి : సామాజిక- ఆర్థిక నిర్మాణంలో ప్రగతిశీల మార్పులను సూచిస్తుందిదేశం. ఆర్థిక అభివృద్ధి భావన కంటే చాలా విస్తృతమైనది

ఆర్థిక వృద్ధి: చాలా సార్లు ఈ రెండు పదాలు ఒకే విధంగా ఉంటాయి. కానీ అవివిభిన్న భావనలు మరియు విస్తృత వ్యత్యాసాలను కలిగి ఉంటాయి.

కొత్త ఆర్థిక సంక్షేమం GNP + గృహిణుల సేవల విలువ + విశ్రాంతి విలువ పర్యావరణ క్షీణత రక్షణ వ్యయం హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్: ఈ ఇండెక్స్ ఒక దేశం యొక్క జనరల్‌ను అంచనా వేయడానికి ఉపయోగించబడుతుంది. దాని సామాజిక మరియు ఆర్థిక అంశాలలో సాఫల్యం. దీనిని ఐక్యరాజ్యసమితి

ప్రవేశపెట్టింది. 1990లో ప్రపంచ మానవాభివృద్ధి నివేదికలో అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP). శ్రేయస్సును కొలవండి. దీనిని మహబూబ్ ఉల్ హక్ అనే ఆర్థికవేత్త చేసిన అభివృద్ధి చేశారు.

2.9 సెల్ఫ్ అసెస్‌మెంట్ ప్రశ్నలు

దీర్ఘ సమాధానాలు

1. ఆర్థికాభివృద్ధికి సూచికలు ఏమిటి?
2. స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారతదేశంలో అభివృద్ధిలో ఉన్న ధోరణులను వివరించండి.
3. స్వాతంత్ర్యం తర్వాత భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణాత్మక మార్పులను వివరించండి.
4. ప్రాంతీయ అసమానతలు
5. వ్యవసాయ రంగంలో అభివృద్ధి ధోరణులను వివరించండి.

చిన్న సమాధానాలు

1. ఆర్థికాభివృద్ధి భావనను వివరించండి.
2. ఆర్థికాభివృద్ధి అంటే ఏమిటి?
3. ఇటీవలి కాలంలో ఆర్థికాభివృద్ధిని వివరించండి.

2.10 సూచించిన రీడింగ్‌లు

1. అతుకోరాల పి & సేన్ కె (2002). సేవింగ్, ఇన్వెస్ట్‌మెంట్ మరియు గ్రోత్ ఇన్ ఇండియా, ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్శిటీ ప్రెస్, న్యూఢిల్లీ.
2. భగవతి, జె.ఎన్. మరియు P. దేశాయ్ (1970), ఇండియా: ప్లానింగ్ ఫర్ ఇండస్ట్రియలైజేషన్. ఆక్స్‌ఫర్డ్: ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్సిటీ ప్రెస్.
3. చందా, ఆర్. (2007). "సేవలు'. కె. బసు (ed) ఆక్స్‌ఫర్డ్ కంపానియన్ టు ఎకనామిక్స్ ఇన్ ఇండియా. న్యూ ఢిల్లీ: ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్శిటీ ప్రెస్.
4. భట్టాచార్య, B. B. & శక్తివేల్ S. (2004). "భారతదేశంలో ప్రాంతీయ వృద్ధి మరియు అసమానత: సంస్కరణకు ముందు మరియు పోస్ట్- సంస్కరణ దశాబ్దాల పోలిక, ఎకనామిక్ అండ్ పొలిటికల్ వీక్లీ 29(10), 6 మార్చి.
5. భల్లా, G.S. మరియు G. సింగ్ (2009). "ఎకనామిక్ లిబరలైజేషన్ అండ్ ఇండియన్ అగ్రికల్చర్: ఎ స్టేట్- వైజ్ ఎనాలిసిస్", ఎకనామిక్ అండ్ పొలిటికల్ వీక్లీ, 44(52): 34-44.
6. జోషి, విజయ్ మరియు I.M.D. లిటిల్ (2005). ఇండియా, మాక్రో ఎకనామిక్స్ అండ్ పొలిటికల్ ఎకానమీ 1964 నుండి 1991 వరకు, ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్శిటీ ప్రెస్, న్యూఢిల్లీ.

- ప్రొఫెసర్. కె.మధు బాబు

పాఠం-3

ప్రణాళిక

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

- ప్రణాళిక యొక్క భావనను అర్థం చేసుకోవడానికి.
- భారతదేశంలో ప్రణాళిక యొక్క లక్ష్యాలను అర్థం చేసుకోవడానికి.
- భారతదేశంలో ప్రణాళిక యొక్క రకాలు, లక్షణాలు మరియు విజయాలను తెలుసుకోవడానికి.
- ప్రణాళిక వైఫల్యాల కారణాలను విశ్లేషించడానికి.
- NITI అయోగ్ మరియు భారతదేశంలో ఆర్థిక అభివృద్ధికి వారి విధానాల గురించి అర్థం చేసుకోవడానికి.

నిర్మాణం

3.1 పరిచయం

3.2 ఆర్థిక ప్రణాళిక

3.3 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక

3.4 భారతదేశంలోని ప్రణాళిక రకాలు

3.5 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క లక్ష్యాలు

3.6 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క లక్షణం

3.7 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక ఆవశ్యకత

3.8 భారతదేశంలో ప్రణాళికా సాధించిన విజయాలు

3.9 భారతదేశంలో ప్రణాళికా వైఫల్యాలు

3.10 నీతి ఆయోగ్

3.10.1 ఆర్థిక ప్రణాళికలో నీతి ఆయోగ్

3.10.2 NITI ఆయోగ్ స్వభావం

3.10.3 NITI ఆయోగ్ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలు

3.10.4 NITI ఆయోగ్ యొక్క సంస్థాగత నిర్మాణం

3.10.5 NITI ఆయోగ్ యొక్క విధులు

3.11 సారాంశం

3.12 కీలక పదాలు

3.13 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

3.14 సూచించిన రీడింగ్‌లు

3.1 పరిచయం

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి దీర్ఘకాలిక దృష్టి మరియు వ్యూహాన్ని రూపొందించే ప్రక్రియను సూచిస్తుంది. భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక 1951లో ప్రారంభమైంది. ఇది ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి, పేదరికం మరియు నిరుద్యోగాన్ని తగ్గించడానికి మరియు ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను మెరుగుపరచడానికి రూపొందించబడిన మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికను ఆమోదించడంతో ప్రారంభమైంది.భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం సమతుల్యతను సాధించడం మరియు సమాజంలోని అన్ని వర్గాలకు ప్రయోజనం చేకూర్చే స్థిరమైన ఆర్థిక వృద్ధి. ఈ లక్ష్యాలను సాధించడానికి ఈ ప్రక్రియలో వనరుల కేటాయింపు, విధానాల రూపకల్పన మరియు ఆశించిన ఆర్థిక ఫలితాలను సాధించడానికి కార్యక్రమాల అమలు వంటివి ఉంటాయి. ఇతర భావనల మాదిరిగానే, ఆర్థిక ప్రణాళిక కూడా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై మంచి మరియు చెడు ఫలితాలను కలిగి ఉంటుంది. భారతదేశం ఆర్థికంగా అభివృద్ధి చెందినప్పటికీ, పేదరికం తగ్గింది గత కొన్ని సంవత్సరాలుగా, అసమానత, నిరుద్యోగం మరియు అసమానత వంటి కొన్ని సమస్యలు ఇప్పటికీ ఉన్నాయి ఈ సమస్యలను పరిష్కరించేందుకు మరియు ఆర్థిక వృద్ధి స్థిరంగా ఉండేందుకు ప్రణాళికా ఫలితాలను మెరుగుపరచడానికి ప్రభుత్వం తీవ్రంగా కృషి చేస్తోంది. ఇప్పటికీ మనం సాధించాలనుకున్న లక్ష్యాలను చేరుకోలేదు.

3.2 ఆర్థిక ప్రణాళిక

ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది ఆర్థిక లక్ష్యాలను సాధించడానికి వ్యూహాలు మరియు విధానాలను అభివృద్ధి చేయడం, లక్ష్యాలను నిర్దేశించడం, వాటికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం, వనరులను కేటాయించడం మరియు చర్యలను అమలు చేయడం ద్వారా ఇది జరుగుతుంది. జాతీయ, ప్రాంతీయ లేదా స్థానికం వంటి వివిధ స్థాయిలలో ప్రణాళికను రూపొందించవచ్చు. లక్ష్యాలు మరియు ప్రాధాన్యతలను గుర్తించిన తర్వాత, మౌలిక సదుపాయాలపై దృష్టి పెట్టడం, ఎగుమతులను ప్రోత్సహించడం లేదా విద్య మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణకు ప్రాప్యతను మెరుగుపరచడం వంటి విధానాలు మరియు వ్యూహాలు అభివృద్ధి చేయబడతాయి. ఈ విధానాలు కార్యక్రమాలు మరియు పథకాల ద్వారా అమలు చేయబడతాయి. వాటిని అమలు చేయండి. ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది ప్రభుత్వం లేదా సంస్థ ఏవి ముఖ్యమైనవి మరియు నిర్దిష్ట లక్ష్యాలను సాధించడానికి డబ్బును ఎలా ఉపయోగించాలో నిర్ణయించడం. వారు అంచనాల ఆధారంగా ప్రణాళికలు తయారు చేస్తారు మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను నియంత్రించడానికి ఏ నియమాలను ఉంచాలో నిర్ణయిస్తారు. ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధి చెందడానికి మరియు సుదీర్ఘకాలం నిర్వహించగలిగే విధంగా మెరుగుపరచడానికి సహాయం చేయడం.

Mrs.Brbara Wooton "ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది ఒక వ్యవస్థ, దీనిలో మార్కెట్ మెకానిజం ఉద్దేశపూర్వకంగా దాని స్వంత ఆకస్మిక కార్యకలాపం వల్ల ఏర్పడే నమూనాను ఉత్పత్తి చేసే వస్తువుతో ఉద్దేశపూర్వకంగా తారుమారు చేయబడుతుంది" అని నిర్వచించారు.

హెర్మన్ లెవీ క్రింది విధంగా నిర్వచించారు "ఆర్థిక ప్రణాళిక అంటే మెరుగైన సమతుల్యతను కాపాడుకోవడం స్పృహ మరియు ఆలోచనాత్మక నియంత్రణ ద్వారా డిమాండ్ మరియు సరఫరా మధ్య ఉత్పత్తి లేదా పంపిణీ".

డా. డాల్టన్ ప్రకారం, "విస్తృత కోణంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది ఎంచుకున్న ముగింపు వైపు ఆర్థిక కార్యకలాపాల యొక్క పెద్ద వనరులకు బాధ్యత వహించే వ్యక్తులచే ఉద్దేశపూర్వక దిశ."

లూయిస్ లోర్విన్ ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థిక వ్యవస్థను "వ్యక్తిగత మరియు ప్రత్యేక ప్లాంట్లు, సంస్థలు మరియు పరిశ్రమలు ఒకే వ్యవస్థ యొక్క కోఆర్డినేట్ యూనిట్లుగా పరిగణించబడే ఆర్థిక సంస్థ యొక్క పథకంగా నిర్వచించాడు.

జాతీయ ప్రణాళికా సంఘం ఆఫ్ ఇండియా- "ప్రజాస్వామ్య వ్యవస్థలో ప్రణాళిక అనేది దేశం యొక్క ప్రతినిధుల ద్వారా నిర్దేశించబడిన సామాజిక లక్ష్యాలకు అనుగుణంగా వినియోగం, ఉత్పత్తి, పెట్టుబడి, వాణిజ్యం మరియు ఆదాయ పంపిణీ యొక్క ఆసక్తిలేని నిపుణులచే సాంకేతిక సమన్వయంగా నిర్వచించబడవచ్చు. ఇటువంటి ప్రణాళికలు ఆర్థిక శాస్త్రం మరియు జీవన ప్రమాణాల పెంపుదల కోణం నుండి మాత్రమే పరిగణించబడవు.

సంగ్రహంగా చెప్పాలంటే, ప్రణాళిక క్రింది ప్రధాన లక్షణాలను కలిగి ఉంటుంది:

1. ముందుగా నిర్ణయించిన మరియు బాగా రూపొందించిన లక్ష్యాలు.
2. ఆర్థిక ప్రణాళిక కోసం ఉద్దేశపూర్వక నియంత్రణ మరియు కేంద్రం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క దిశ అధికారం, ఉదా., రాష్ట్రం
3. కొరత మరియు శ్రమతో కూడిన సహజ వనరులు మరియు మూలధనం యొక్క సరైన వినియోగం అది సమృద్ధిగా ఉండవచ్చు.
4. 5 సంవత్సరాల, 7 సంవత్సరాల వ్యవధిలో నిర్ణీత వ్యవధిలో లక్ష్యాలను సాధించాలి.
5. ఉత్పత్తిని పెంచడం, గరిష్టీకరించడం యొక్క ఆర్థిక విధుల పనితీరు ఉపాధి మరియు జనాభా పెరుగుదలను నియంత్రించడం ద్వారా ఉత్పత్తిని పెంచడం.

3.3 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక

ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది సామాజిక- ఆర్థిక లక్ష్యాలను సాధించడానికి ఆర్థిక వనరులను గరిష్ట ప్రయోజనం కోసం నిర్వహించడం మరియు ఉపయోగించడం. భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక భావన కొత్తది కాదు. బ్రిటీష్ పాలనలో కూడా, ఆర్థిక ప్రణాళిక అమలులో ఉంది. భారతదేశం కోసం ప్రణాళిక మొదటి ఆలోచనను సర్ మోక్షగుండం విశ్వేశ్వరయ్య 1934లో "ప్లాన్డ్ ఎకానమీ ఫర్ ఇండియా" పేరుతో పుస్తకాన్ని ప్రచురించారు. అతను భారతీయ ఆర్థిక ప్రణాళిక రూపశిల్పి. అతను భారతదేశ ఆర్థిక ప్రణాళిక మరియు అభివృద్ధిని రూపొందించడంలో కీలక పాత్ర పోషించిన ప్రముఖ భారతీయ ఇంజనీర్, రాజనీతిజ్ఞుడు మరియు

పండితుడు. అతను భారత ప్రణాళికా సంఘం సభ్యునిగా పనిచేశాడు మరియు 1951లో అమలు చేయబడిన మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికను రూపొందించడంలో కీలక పాత్ర పోషించాడు.

1937లో, భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ జాతీయ ప్రణాళికా సంఘాన్ని దివంగత పండిట్ జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ అధ్యక్షతన ఏర్పాటు చేసింది. అయితే పెను రాజకీయ మార్పుల కారణంగా. కమిటీ పని 1944 నుండి 1946 వరకు నిలిపివేయబడింది. 1949లో దాని నివేదిక కమిటీ సమర్పించింది. భారతదేశంలో ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థికాభివృద్ధి 1951లో ప్రారంభమైనప్పటికీ మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళిక ప్రారంభం, సైద్ధాంతిక ప్రయత్నాలు చాలా ముందుగానే ప్రారంభమయ్యాయి స్వాతంత్ర్యం. భారత జాతీయ కాంగ్రెస్ ద్వారా జాతీయ ప్రణాళిక కమిటీని ఏర్పాటు చేయడం 1938, 1944లో బాంబే ప్లాన్ & గాంధేయ ప్రణాళిక, 1945లో పీపుల్స్ ప్లాన్ (యుద్ధానంతర ద్వారా రీకన్‌స్ట్రక్షన్ కమిటీ ఆఫ్ ఇండియన్ ట్రేడ్ యూనియన్), 1950లో జైప్రకాష్ నారాయణ్ చేత సర్వోదయ ప్రణాళిక నారాయణ్ ఈ దిశగా అడుగులు వేశారు.

భారతదేశంలో ప్రణాళికల సంక్షిప్త చరిత్ర:

ఆర్థిక వ్యవస్థను పునర్నిర్మించే ప్రక్రియగా ప్రణాళిక అనే భావన 1940-50లలో ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకుంది.

- వివిధ పారిశ్రామికవేత్తలు 1944లో కలిసి భారతదేశంలో ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థిక వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేయడానికి ఉమ్మడి ప్రతిపాదనను రూపొందించారు. ఇది బొంబాయి ప్రణాళికగా ప్రసిద్ధి చెందింది
- స్వాతంత్ర్యానంతరం దేశానికి అభివృద్ధికి సంబంధించిన ప్రణాళిక కీలకమైన ఎంపికగా భావించబడింది.
- 1928లో సోవియట్ యూనియన్‌లో పంచవర్ష ప్రణాళికను అమలు చేసిన మొదటి వ్యక్తి జోసెఫ్ స్టాలిన్.
- భారతదేశం తన ఆర్థిక వ్యవస్థను నిర్మించడానికి మరియు అభివృద్ధిని సాధించడానికి స్వాతంత్ర్యం తర్వాత పంచవర్ష ప్రణాళికల శ్రేణిని ప్రారంభించింది.
- పంచవర్ష ప్రణాళికల ఆలోచన చాలా సులభం. భారత ప్రభుత్వం ఐదేళ్లకు తన మొత్తం ఆదాయం మరియు ఖర్చుతో ఒక పత్రాన్ని సిద్ధం చేస్తుంది.

కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు అన్ని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల బడ్జెట్ రెండు భాగాలుగా విభజించబడింది: ప్రణాళికేతర బడ్జెట్ వార్షిక వస్తువులపై ఖర్చు చేయబడుతుంది. ప్రణాళికాబద్ధమైన బడ్జెట్ ప్రణాళిక ద్వారా నిర్ణయించబడిన ప్రాధాన్యతల ప్రకారం ఐదు సంవత్సరాల ప్రాతిపదికన ఖర్చు చేయబడుతుంది.

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ప్రణాళికా నమూనా భావనపై ఆధారపడింది 1951-2017 నుండి పంచవర్ష ప్రణాళికలు.
- పంచవర్ష ప్రణాళికలు ప్రణాళిక సంఘం సంస్థచే రూపొందించబడింది, అమలు చేయబడింది మరియు నియంత్రించబడుతుంది.

- ప్రణాళికా సంఘం స్థానంలో నీతి ఆయోగ్ అనే థింక్ ట్యాంక్ 2015లో వచ్చింది.
- నీతి ఆయోగ్ 3 సంవత్సరాల యాక్షన్ ఎజెండా, 7 సంవత్సరాల మూడు డాక్యుమెంట్లతో బయటకు వచ్చింది మీడియం- టర్మ్ స్ట్రాటజీ పేపర్ మరియు 15 సంవత్సరాల విజన్ డాక్యుమెంట్.

3.4 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక రకాలు

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళికను విధానం, దృష్టి, పరిధి మరియు కేంద్రీకరణ స్థాయి వంటి వివిధ అంశాల ఆధారంగా వివిధ రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. భారతదేశంలోని ఆర్థిక ప్రణాళిక రకాలు స్థిరమైన ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడం, పేదరికం మరియు అసమానతలను తగ్గించడం మరియు సమాజంలోని అన్ని వర్గాలకు ప్రాథమిక సౌకర్యాలను అందించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాయి. భారతదేశంలో అనుసరించే వివిధ రకాల ఆర్థిక ప్రణాళికలు క్రింద ఇవ్వబడ్డాయి:

దిశ ద్వారా ప్రణాళిక: దిశ ద్వారా ప్రణాళిక అనేది ఒక ప్రణాళిక నమూనా. వనరుల కేటాయింపు మరియు ఉత్పత్తిని ప్రభుత్వం నియంత్రిస్తుంది మరియు నిర్దేశిస్తుంది వస్తువులు మరియు సేవలు.

ప్రేరణ ద్వారా ప్రణాళిక: ప్రేరేపణ ద్వారా ప్రణాళిక, మరోవైపు, ప్రోత్సాహకాలు మరియు మార్కెట్- ఆధారిత విధానాల ద్వారా ప్రైవేట్ పెట్టుబడి మరియు వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించే విధమైన ప్రణాళిక.

ఆర్థిక ప్రణాళిక: ఆర్థిక ప్రణాళిక ఆర్థిక వనరుల కేటాయింపుపై దృష్టి పెడుతుంది.

భౌతిక ప్రణాళిక: ఇది భూమి వంటి భౌతిక వనరుల కేటాయింపుపై దృష్టి పెడుతుంది. స్థిరత్వాన్ని సాధించడానికి రెండు రకాల ప్రణాళికలు ముఖ్యమైనవి అవి: ఆర్థిక వృద్ధి మరియు అభివృద్ధి.

సూచిక ప్రణాళిక: ప్రైవేట్ రంగం మరియు మార్కెట్ శక్తులు అనుసరించాల్సిన మార్గదర్శకాలు మరియు లక్ష్యాలను సూచిక ప్రణాళిక అందిస్తుంది.

అత్యవసర ప్రణాళిక: నిర్దిష్ట లక్ష్యాలను సాధించడానికి తప్పనిసరి నిబంధనలు మరియు నియంత్రణలను అత్యవసర ప్రణాళిక కలిగి ఉంటుంది.

కేంద్రీకృత ప్రణాళిక: కేంద్రీకృత ప్రణాళికలో కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రణాళిక మరియు అమలు ప్రక్రియలో నాయకత్వం వహిస్తుంది.

వికేంద్రీకృత ప్రణాళిక: రాష్ట్రాలు, జిల్లాలు మరియు స్థానిక సంస్థల వంటి దిగువ స్థాయి ప్రభుత్వాలకు ప్రణాళిక మరియు అమలు బాధ్యతలను అప్పగించడం వికేంద్రీకృత ప్రణాళిక.

రోలింగ్ ప్లాన్‌లు: ఇవి మారుతున్న ఆర్థిక పరిస్థితులు మరియు ప్రాధాన్యతలను ప్రతిబింబించేలా ప్రతి సంవత్సరం సమీక్షించబడతాయి మరియు సవరించబడతాయి.

స్థిర ప్రణాళికలు: ఈ ప్లాన్‌లు నిర్ణీత వ్యవధిని కలిగి ఉంటాయి మరియు మధ్య- కాల సవరణలకు లోబడి ఉండవు.

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక ఉమ్మడి జాబితాలోకి వస్తుంది, అంటే, కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రెండూ ఈ అంశంపై చట్టాలు చేసే అధికారం కలిగి ఉంటాయి. ఆర్థిక ప్రణాళికకు ప్రాథమిక బాధ్యత కేంద్ర ప్రభుత్వంపై ఉంటుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ప్రణాళికా ప్రక్రియలో పాల్గొనవచ్చు మరియు వారి సంబంధిత

అధికార పరిధిలో ప్రణాళికలను అమలు చేయవచ్చు. భారత రాజ్యాంగంలోని ఏడవ షెడ్యూల్‌లోని ఉమ్మడి జాబితా (జాబితా III)లో ఆర్థిక ప్రణాళిక అంశం చేర్చబడింది. అంటే కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రెండూ ఆర్థిక ప్రణాళికకు సంబంధించిన చట్టాలు మరియు విధానాలను రూపొందించవచ్చు.

3.5 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క లక్ష్యాలు

భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది భారతదేశ అభివృద్ధి వ్యూహంలో అంతర్భాగంగా ఉంది. భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం సామాజిక న్యాయాన్ని ప్రోత్సహించడం మరియు పేదరికాన్ని తగ్గించడంతోపాటు వేగవంతమైన ఆర్థిక వృద్ధిని సాధించడం. దేశం యొక్క ఆర్థిక మరియు సామాజిక లక్ష్యాలు మరియు వాటిని సాధించే విధానాలను వివరించే వివిధ పంచవర్ష ప్రణాళికల ద్వారా ఇది సాధించబడింది.

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క కొన్ని లక్ష్యాలు:

1. ఆర్థిక వృద్ధి: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రాథమిక లక్ష్యాలలో ఒకటి ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడం, ఇది స్థూల జాతీయోత్పత్తి (GDP) పరంగా కొలవబడుతుంది. ఇది దేశంలో వస్తువులు మరియు సేవల ఉత్పత్తి మరియు వినియోగాన్ని పెంచడం, ఉద్యోగాలను సృష్టించడం మరియు పేదరికాన్ని తగ్గించడం వంటివి సాధించడం.

2. పేదరికాన్ని తగ్గించడం: శ్రామికశక్తి ఉత్పాదకతను పెంచడం ద్వారా పేదరికాన్ని తగ్గించడం మరియు ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించడం మరియు పేదలకు ప్రాథమిక సౌకర్యాలను కల్పించడం కూడా ఆర్థిక ప్రణాళిక లక్ష్యం.

3. స్వయం సమృద్ధి: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలలో ఒకటి ఆహారం, శక్తి మరియు రక్షణ వంటి కీలక రంగాలలో స్వయం సమృద్ధిని సాధించడం. దేశీయ ఉత్పత్తిని ప్రోత్సహించడం, దిగుమతులపై ఆధారపడటాన్ని తగ్గించడం మరియు స్వదేశీ పరిశోధన మరియు అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడం ద్వారా దీనిని సాధించవచ్చు.

4. సామాజిక న్యాయం మరియు ఈక్విటీ: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది సామాజిక న్యాయం మరియు ఈక్విటీని ప్రోత్సహించడం ద్వారా ఆర్థిక వృద్ధి యొక్క ప్రయోజనాలు సమాజంలోని అన్ని వర్గాలలో న్యాయబద్ధంగా పంపిణీ చేయబడిందని నిర్ధారించడం ద్వారా కూడా లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

5. ప్రాంతీయ అభివృద్ధి: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక ప్రాంతీయ అసమతుల్యతలను తగ్గించడం మరియు వెనుకబడిన ప్రాంతాల అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడం ద్వారా ప్రాంతీయ అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడం కూడా లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. ఈ ప్రాంతాలలో పారిశ్రామికీకరణ మరియు ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి మౌలిక సదుపాయాలు, ప్రోత్సాహకాలు మరియు రాయితీలను అందించడం ద్వారా ఇది జరుగుతుంది.

6. ఉపాధి కల్పన: భారతదేశం అధిక మరియు పెరుగుతున్న జనాభాను కలిగి ఉంది. అసంఘటిత రంగంలో ప్రధాన శ్రామిక శక్తి ఉంది. ఆర్థిక ప్రణాళిక కొత్త ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించడం, ముఖ్యంగా తయారీ

మరియు సేవల రంగాలలో మరియు వ్యవస్థాపకత మరియు స్వయం ఉపాధిని ప్రోత్సహించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

7. ప్రాంతీయ అసమానతలను తగ్గించడం: భారతదేశం ఆదాయం, మౌలిక సదుపాయాలు మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణ మరియు విద్య వంటి ప్రాథమిక సేవలకు ప్రాప్యత పరంగా ప్రాంతీయ అసమానతలు కలిగిన విస్తారమైన దేశం. ఆర్థిక ప్రణాళిక అభివృద్ధి చెందని ప్రాంతాలకు వనరులను కేటాయించడం మరియు సమతుల్య ప్రాంతీయ అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడం ద్వారా ఈ అసమానతలను తగ్గించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

8. సమతుల్య ప్రాంతీయ అభివృద్ధి: అభివృద్ధి యొక్క ప్రయోజనాలు దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలకు చేరేలా చూడటం ద్వారా సమతుల్య ప్రాంతీయ అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడం కూడా ఆర్థిక ప్రణాళిక లక్ష్యం. అవస్థాపనలో పెట్టుబడులు పెట్టడం, వెనుకబడిన ప్రాంతాల్లో పరిశ్రమల స్థాపన మరియు వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించడం ద్వారా ఇది సాధించబడుతుంది.

9. పెరిగిన జీవన ప్రమాణాలు: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడం ద్వారా మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణ, విద్య మరియు గృహాల వంటి ప్రాథమిక సౌకర్యాలను అందించడం ద్వారా ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను పెంచడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

10. ఆర్థిక స్థిరత్వం: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక కూడా ఆర్థిక స్థిరత్వాన్ని లక్ష్యంగా చేసుకుంటుంది. దీని అర్థం ద్రవ్యోల్బణాన్ని తక్కువగా ఉంచడంతోపాటు ధరలలో ప్రతి ద్రవ్యోల్బణం జరగకుండా చూసుకోవాలి. టోకు ధరల సూచిక చాలా ఎక్కువగా లేదా చాలా తక్కువగా పెరిగితే, ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణ లోపాలు సృష్టించబడతాయి మరియు ఆర్థిక ప్రణాళిక దీనిని నివారించే లక్ష్యంతో ఉంటుంది.

11. సాంఘిక సంక్షేమం మరియు సమర్ధవంతమైన సామాజిక సేవలను అందించడం: అందరి లక్ష్యాలు పంచవర్ష ప్రణాళికలు కార్మిక సంక్షేమం, సామాజిక సంక్షేమాన్ని అన్ని వర్గాలకు పెంచడం లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాయి సమాజం. విద్య, ఆరోగ్య సంరక్షణ మరియు అత్యవసర వంటి సామాజిక సేవల అభివృద్ధి సేవలు భారతదేశంలో ప్రణాళికలో భాగంగా ఉన్నాయి.

12. స్థిరమైన అభివృద్ధి: వ్యవసాయం వంటి అన్ని ఆర్థిక రంగాల అభివృద్ధి, పరిశ్రమ మరియు సేవలు ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలలో ఒకటి.

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ముఖ్యమైన లక్షణాలు:

- ఆర్థిక ప్రణాళిక ఆధునిక మౌలిక సదుపాయాల కల్పన మరియు అభివృద్ధిపై దృష్టి పెడుతుంది.
- విద్యా రంగం అభివృద్ధికి తోడ్పడడమే దీని లక్ష్యం.
- సంబంధిత దేశాన్ని బట్టి సాధించాల్సిన ప్రధాన లక్ష్యాలను ప్రధానంగా గుర్తించడంపై ఆర్థిక ప్రణాళికలు దృష్టి సారిస్తాయి.
- భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్షణాలలో వనరుల కేటాయింపు ఒకటి.
- వాస్తవిక లక్ష్యాలను నిర్దేశించడం కూడా ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ముఖ్యమైన లక్షణాలలో ఒకటి.

3.7 భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక అవసరం

స్వాతంత్ర్యానంతరం భారతదేశం స్వతంత్ర దేశంగా అవతరించింది. బ్రిటిష్ పాలన వల్ల భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నష్ట పోయింది. ఆర్థిక వ్యవస్థను స్థిరంగా మరియు బలంగా మార్చడం నాయకులకు నిజమైన సవాలు. ప్రతి ప్రణాళికకు దాని స్వంత లక్ష్యాలు మరియు సాధించాల్సిన లక్ష్యాలు ఉన్నాయి. భారత ప్రభుత్వం 1950 మార్చి 15న మాజీ ప్రధాని జవహర్‌లాల్ నెహ్రూ ఛైర్మన్‌గా ప్రణాళికా సంఘాన్ని ఏర్పాటు చేసింది. ప్రణాళికా సంఘం నేరుగా భారత ప్రధానికి నివేదించేది. అయితే, ఇటీవలి కాలంలో ఈ ప్రణాళికా సంఘం స్థానంలో నీతి ఆయోగ్ (నేషనల్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఫర్ ట్రాన్స్‌ఫార్మింగ్ ఇండియా ఆయోగ్)ని 1 జనవరి 2015న ప్రధాని నరేంద్ర మోదీ స్థాపించారు.

భారతదేశంలోని ప్రధాన లక్ష్యం ఆర్థిక ప్రణాళిక వనరుల అత్యంత ప్రభావవంతమైన మరియు సమతుల్య వినియోగం కోసం ప్రణాళికలను రూపొందించడం మరియు ప్రాధాన్యతలను నిర్ణయించడం. అప్పటి నుండి, ప్లానింగ్ కమీషన్ కేంద్రీకృత మరియు సమీకృత జాతీయ ఆర్థిక ప్రణాళికలను ప్రతి ఐదు సంవత్సరాల వ్యవధిలో రూపొందించుతారు. కాబట్టి వీటిని పంచవర్ష ప్రణాళికలు అని పిలుస్తారు.

3.8 భారతదేశంలో ప్లానింగ్ సాధించిన విజయాలు

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక క్రింది లక్ష్యాలను సాధించడంలో విజయవంతమైంది-

<u>ఆర్థిక వృద్ధిలో విజయాలు</u>: భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన విజయాలలో ఒకటి ఆర్థిక వృద్ధిని పెంచడం. పారిశ్రామిక మరియు వ్యవసాయ రంగాల ఉత్పాదకత పెరుగుదలలో ఇది విజయవంతమైంది, ఇది తలసరి ఆదాయాన్ని మరియు జాతీయ ఆదాయాన్ని కూడా పెంచింది.

<u>మౌలిక సదుపాయాల కల్పన</u>: సమయం మరియు సరైన ప్రణాళికతో, మెరుగైన మౌలిక సదుపాయాలు, నీటిపారుదల మరియు జలవిద్యుత్ ప్రాజెక్టులు, మెరుగైన రోడ్లు మరియు రైల్వే నెట్‌వర్క్‌లు భారతదేశం సృష్టించగలిగింది.

<u>విద్యలో అభివృద్ధి</u>: ఆర్థిక ప్రణాళికతో పాఠశాలలు, కళాశాలలు మరియు విశ్వవిద్యాలయాలలో పెద్ద సంఖ్యలో పిల్లలు నమోదు అవుతున్నారని గుర్తించబడింది.

<u>సైన్స్ అండ్ టెక్నాలజీ అభివృద్ధి</u>: సాంకేతిక నైపుణ్యాలు మరియు నైపుణ్యం కలిగిన మానవశక్తి పెరుగుదల ఫలితంగా కనిపించింది. అలాగే,సాంకేతిక నిపుణులను విదేశాలకు భారత్ పంపగలుగుతోంది.

<u>విదేశీ వాణిజ్యం విస్తరణ</u>: పారిశ్రామికీకరణ స్థాయి పెరుగుదల కారణంగా, తయారీ మరియు ఇంజనీరింగ్ వస్తువుల ఎగుమతి పెరిగింది. తద్వారా అంతిమంగా విదేశీ వాణిజ్యం పెరిగింది.

భారతదేశంలో అమలు చేయబడిన అన్ని పంచవర్ష ప్రణాళికల యొక్క అవలోకనం:

పంచవర్ష ప్రణాళికలు	లక్ష్యాలు	విజయాలు

మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళిక (1951- 1956)	సాధ్యమైనంత తక్కువ సమయంలో ఆహార స్వయం సమృద్ధిని సాధించడానికి మరియు ద్రవ్యోల్బణ నియంత్రణకు వేగవంతమైన వ్యవసాయ అభివృద్ధి.	దాదాపు అన్ని లక్ష్యాలు ఎక్కువ లేదా తక్కువ సాధించబడ్డాయి. అన్ని ఆర్థిక రంగాలలో రాష్ట్రం యొక్క క్రియాశీల పాత్రతో వృద్ధి సాధించారు.
రెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1956-1961)	నెహ్రూ- మహాలనోబిస్ మోడల్ 'రాపిడ్' కోసం పారిశ్రామికీకరణను స్వీకరించింది	విదేశీ మారకద్రవ్యం కొరత కారణంగా ఇది పూర్తిగా అమలు కాలేదు. లక్ష్యాలను తగ్గింపవలసి వచ్చింది.
మూడవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1961-1966)	స్వావలంబన మరియు స్వీయ-ఉత్పత్తి ఆర్థిక వ్యవస్థ స్థాపన'	యుద్ధాలు మరియు కరువులు ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్దేశించిన లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి సాధ్యపడలేదు.
వార్షిక ప్రణాళిక లు ప్రణాళికా విరామం (1966-1969)	వ్యవసాయంలో సంక్షోభం మరియు తీవ్రమైన ఆహార కొరత	కొత్త వ్యవసాయ వ్యూహం అమలులోకి వచ్చింది. ఇందులో అధిక దిగుబడినిచ్చే రకాల విత్తనాల పంపిణీ, ఎరువుల విస్తృత వినియోగం, నీటిపారుదల సామర్థ్యాన్ని దోపిడీ చేయడం మరియు నేల పరిరక్షణ చర్యలు ఉన్నాయి.
నాల్గవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1969-1974)	ఇది స్థిరత్వంతో వృద్ధిని సాధించడం మరియు స్వావలంబన గరీబీ హటావో యొక్క ప్రగతిశీల సాధన లక్ష్యం	లక్ష్యాలు ప్రతిష్టాత్మకంగా ఉన్నాయి. కాబట్టి అది విఫలమైంది. 3.5 శాతం వృద్ధిని సాధించింది, అయితే ఈ కాలంలో ద్రవ్యోల్బణంతో ఉంది. ఈ ప్రణాళికా కాలంలోనే ప్రభుత్వం 14 ప్రధాన భారతీయ బ్యాంకులను జాతీయం చేసింది భారతదేశంలో హరిత విప్లవం వ్యవసాయాన్ని అభివృద్ధి చేసింది.
ఐదవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1974-1979)	పేదరిక నిర్మూలన స్వయం పోషకత్వం మరియు స్వయం ఆధారిత	అధిక ద్రవ్యోల్బణాన్ని అప్పటి ప్రభుత్వం అదుపు చేసింది. భారత జాతీయ రహదారి వ్యవస్థను తొలిసారిగా ప్రవేశపెట్టారు.
ఆరవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1980-1985)	విస్తరిస్తున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క పరిస్థితులను సృష్టించడం ద్వారా పేదరిక సమస్యను ఎదుర్కోవడం	చాలా వరకు లక్ష్యాలను సాధించారు. కుటుంబ నియంత్రణ కూడా విస్తరించిన జనాభా ను నియంత్రించడానికి

ఏడవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1985-1990)	ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తిలో వృద్ధిని వేగవంతం చేసే, ఉపాధి అవకాశాలను పెంచే మరియు ఉత్పాదకతను పెంచే విధానాలు మరియు కార్యక్రమాలపై దృష్టి పెట్టడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.	మొదటి మూడు సంవత్సరాలు వరుసగా తీవ్రమైన కరువు పరిస్థితులు ఉన్నప్పటికీ 6 శాతం వృద్ధి రేటుతో, ఈ ప్రణాళిక విజయవంతమైంది. జవహర్ రోజ్‌గార్ యోజన వంటి కార్యక్రమాలను ప్రవేశపెట్టింది
వార్షిక ప్రణాళిలు (1989-1991)	రాజకీయ అనిశ్చితి కారణంగా ప్రణాళిక లేదు	ఇది భారతదేశంలో ప్రైవేటీకరణ మరియు సరళీకరణకు నాంది
ఎనిమిదవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1992-1997)	వేగవంతమైన ఆర్థిక వృద్ధి, వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ రంగాలలో అధిక వృద్ధిరంగం, మరియు తయారీ రంగం, ఎగుమతులు మరియు దిగుమతులలో వృద్ధి, వాణిజ్యం మరియు కరెంట్ ఖాతా లోటు మెరుగుదల, వార్షిక సగటు వృద్ధి 5.6%	పాక్షికంగా విజయం సాధించింది. సగటు వార్షిక వృద్ధి రేటు 6.78% సాధించారు.
తొమ్మిదవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (1997-2002)	జిడిపి వృద్ధి రేటు 5.4%, లక్ష్యం అయినప్పటికీ పారిశ్రామిక వృద్ధి 4.5% కంటే ఎక్కువ లక్ష్యం 3% నమోదైంది. సేవ పరిశ్రమ వృద్ధి రేటు 7.8%. సగటు వార్షిక వృద్ధి రేటు 6.7% చేరుకుంది.	జీవన నాణ్యత, ఉత్పాదక ఉపాధి కల్పన, ప్రాంతీయ సమతుల్యత మరియు స్వావలంబన. సామాజిక న్యాయం మరియు సమానత్వంతో అభివృద్ధి. వృద్ధి లక్ష్యం 6.5%
పదవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (2002 –2007)	8% GDP వృద్ధి రేటు సాధించడానికి. పేదరికాన్ని 5 పాయింట్లు తగ్గించి దేశంలో అక్షరాస్యత శాతాన్ని పెంచండం.	పేదరికం నిష్పత్తిని 5% తగ్గించడంలో, అటవీ విస్తీర్ణాన్ని 25%కి పెంచడంలో, అక్షరాస్యత రేటును 75%కి పెంచడంలో మరియు దేశ ఆర్థిక వృద్ధిని 8%కి పైగా పెంచడంలో విజయవంతమైంది.
పదకొండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (2007-2012)	వేగవంతమైన మరియు సమ్మిళిత వృద్ధి. సాధికారత విద్య. మరియు నైపుణ్యం అభివృద్ధి ద్వారా. లింగ అసమానత తగ్గింపు. పర్యావరణ సమతుల్యత. వ్యవసాయం,	భారతదేశం సగటు వార్షిక ఆర్థిక వృద్ధి రేటు 8% నమోదు చేసింది. వ్యవసాయ రంగం 4% లక్ష్యంతో పోలిస్తే సగటు రేటు 3.7% వద్ద వృద్ధి చెందింది. ఈ పరిశ్రమ 10% లక్ష్యంతో పోలిస్తే 7.2% వార్షిక సగటు

	పరిశ్రమలు మరియు సేవలలో వృద్ధి రేటును 4%,10% మరియు 9%కి పెంచడం. 2009 నాటికి అందరికీ స్వచ్ఛమైన తాగునీటిని అందించండి.	వృద్ధితో వృద్ధి చెందింది.
పన్నెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక(2012-2017)	వేగవంతమైన, స్థిరమైన మరియు మరింత సమ్మిళిత వృద్ధి". వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని 4 శాతానికి పెంచడం. తయారీ రంగం వృద్ధి 10 %. 88,000 మెగావాట్ల విద్యుత్ ఉత్పత్తి సామర్థ్యాన్ని జోడించడం లక్ష్యం.	దీని వృద్ధి రేటు లక్ష్యం 8%.

3.9 భారతదేశంలో ప్రణాళికా వైఫల్యాలు

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక కొన్ని లక్ష్యాలను నెరవేర్చగలిగినప్పటికీ, కింది వాటిని నిర్మూలించలేకపోయింది-

- **పేదరికం మరియు అసమానతలను పూర్తిగా తొలగించడంలో వైఫల్యం:** ఇవి ఆర్థికాభివృద్ధికి అవరోధాలు కానీ భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక ఇప్పటికీ ఈ రెండు సమస్యల నుండి బయటపడలేకపోయింది.
- **నిరుద్యోగం**: ఇది ప్రతి సంవత్సరం కొంతమంది కార్మికులకు అవకాశాలు పెరుగుతున్నప్పటికీ, అయితే భారతదేశంలో పెద్ద సంఖ్యలో కార్మికులు ఇప్పటికీ ఉపాధి కోసం వెతుకుతున్నారు. గణాంకాల ప్రకారం, భారతదేశంలో నిరుద్యోగం రేటు 6.6%.
- **అవినీతి నిర్మూలన, నల్లధనాన్ని అరికట్టడంలో వైఫల్యం**: వ్యూహం తర్వాత కూడా ప్రణాళిక, నల్లధనం మరియు అవినీతి ఇప్పటికీ ఆందోళన కలిగించే అంశం.
- **ద్రవ్యోల్బణం**: 70 ఏళ్ల తర్వాత కూడా వస్తువుల ద్రవ్యోల్బణాన్ని ఆపలేకపోయింది.
- జీవన ప్రమాణాలను మెరుగుపరచడంలో వైఫల్యం
- ఉత్పత్తి రంగంలో నెమ్మదిగా వృద్ధి
- ప్రణాళికల కోసం అదనపు ప్రతిష్టాత్మక లక్ష్యాలు మరియు లక్ష్యాలు
- అసమర్థ పరిపాలన

3.10 నీతి ఆయోగ్

భారత ప్రభుత్వం పన్నెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (2012-2017) తర్వాత పంచవర్ష ప్రణాళికలను నిలిపివేసింది మరియు వాటి స్థానంలో నీతి ఆయోగ్ అనే కొత్త థింక్ ట్యాంక్ బాడీని ఏర్పాటు చేసింది, ఇది స్థిరమైన అభివృద్ధి లక్ష్యాలు మరియు దీర్ఘకాలిక ప్రణాళికపై దృష్టి సారిస్తుంది.

3.10.1 ఆర్థిక ప్రణాళికలో నీతి ఆయోగ్ పాత్ర

NITI ఆయోగ్, (నేషనల్ ఇన్స్టిట్యూషన్ ఫర్ ట్రాన్స్ఫార్మింగ్ ఇండియా) ఇది 1 జనవరి 2015న స్థాపించబడిన భారత ప్రభుత్వ విధాన థింక్ ట్యాంక్. ఇది స్వాతంత్ర్యం తర్వాత ఏర్పడిన ప్లానింగ్ కమిషన్‌ను భర్తీ చేసింది. ఇది సాధించడానికి ప్రధానంగా రెండు లక్ష్యాలను కలిగి ఉంది అవి: స్థిరమైన అభివృద్ధి లక్ష్యాలు మరియు దిగువ నుండి పై స్థాయి విధానంతో సహకార భూస్వామ్య విధానాన్ని పెంపొందించడం.

దాని చొరవలు:

(ఎ) కార్యాచరణ ప్రణాళిక - 3 సంవత్సరాలు

(బి) వ్యూహ ప్రణాళిక-7 సంవత్సరాలు

(సి) విజన్ ప్లాన్ – 15 సంవత్సరాలు

3.10.2 NITI ఆయోగ్ స్వభావం

నీతి ఆయోగ్ కేంద్రం మరియు భారత రాష్ట్రాల భాగస్వామ్యం కోసం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. ప్రణాళికా ప్రక్రియలో భాగంగా రాష్ట్రాలను వారి అవసరాలకు వెయిటేజీ ఇవ్వడం దీని ప్రధాన లక్ష్యాలలో ఒకటి. బలమైన రాష్ట్రాలు బలమైన దేశంగా మారుతాయని విశ్వసిస్తూ సహకార సమాఖ్యను అభివృద్ధి చేయడానికి, ప్రోత్సహించడానికి మరియు బలోపేతం చేయడానికి ఇది సహాయపడుతుంది. ఇది గ్రామ స్థాయి ప్రణాళికలను సిద్ధం చేయడంలో సహాయపడుతుంది మరియు తరువాత ప్రభుత్వ ఉన్నత స్థాయిలలో వాటిని ఏకీకృతం చేస్తుంది. ఇది ఆర్థిక ప్రక్రియల నుండి సమాజంలోని అన్ని వర్గాలు తగినంతగా ప్రయోజనం పొందేలా చేస్తుంది. ఇది సహకారాల ద్వారా జ్ఞానం, ఆవిష్కరణ మరియు వ్యవస్థాపక మద్దతును సృష్టిస్తుంది. ఇది కేంద్రీకృత ప్రణాళికకు తగ్గించబడిన మరియు పునర్నిర్వచించబడిన పాత్రను అందిస్తుంది. పారిశ్రామిక, సేవారంగంలో ప్రభుత్వ పాత్రను తగ్గించాలన్నారు.

3.10.3 NITI ఆయోగ్ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలు

1. ప్రభుత్వ పాత్రను మొదటి మరియు చివరి రిసార్ట్ ప్రొవైడర్ నుండి 'ఎనేబుల్'గా మార్చడం.
2. రాష్ట్రాల క్రియాశీల ప్రమేయంతో జాతీయ అభివృద్ధి ప్రాధాన్యతలు, రంగాలు మరియు వ్యూహాల భాగస్వామ్య దృష్టిని రూపొందించడం.
3. గ్రామ స్థాయిలో విశ్వసనీయమైన ప్రణాళికలను రూపొందించడానికి మరియు ప్రభుత్వ ఉన్నత స్థాయిలలో క్రమంగా వీటిని సమగ్రపరచడానికి యంత్రాంగాలను అభివృద్ధి చేయడం.
4. జాతీయ భద్రత యొక్క ప్రయోజనాలను ఆర్థిక వ్యూహం మరియు విధానంలో పొందుపరిచినట్లు నిర్ధారించడం.
5. ఆర్థిక పురోగతి నుండి తగినంతగా ప్రయోజనం పొందని ప్రమాదంలో ఉన్న మన సమాజంలోని విభాగాలపై ప్రత్యేక శ్రద్ధ చూపడం.

6. కీలకమైన వాటాదారులు మరియు జాతీయ మరియు అంతర్జాతీయ ఆలోచనాపరుల మధ్య భాగస్వామ్యాలను ప్రోత్సహించడం మరియు సలహాలను అందించడం.
7. విధానాలు మరియు కార్యక్రమాల అమలును పర్యవేక్షించడం మరియు వాటి ప్రభావాన్ని అంచనా వేయడం.

3.10.4 NITI ఆయోగ్ యొక్క సంస్థాగత నిర్మాణం

NITI ఆయోగ్ క్రింది పద్ధతిని కలిగి ఉంటుంది:

1. చైర్మన్: ప్రధాన మంత్రి.
2. ప్రధానమంత్రిచే నియమించబడే ఉపాధ్యక్షుడు.
3. ప్రాంతీయ కౌన్సిల్‌లు ప్రధానమంత్రి, రాష్ట్రాల ముఖ్యమంత్రి మరియు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్‌లను కలిగి ఉంటాయి.
4. ప్రధానమంత్రి నామినేట్ చేసిన ప్రత్యేక ఆహ్వానితులుగా సంబంధిత డొమైన్ పరిజ్ఞానం ఉన్న నిపుణులు, నిపుణులు మరియు అభ్యాసకులు.
5. పూర్తి- సమయ సంస్థాగత ఫ్రేమ్‌వర్క్‌లో ప్రధానమంత్రి చైర్‌పర్సన్‌తో పాటు:

ఎ. వైస్ చైర్‌పర్సన్‌ను ప్రధాని నియమించాలి.

బి. పూర్తి సమయం సభ్యులు.

సి. ఎక్స్- ఆఫీషియో హోదాలో ప్రముఖ విశ్వవిద్యాలయాలు, పరిశోధన సంస్థలు మరియు ఇతర సంబంధిత సంస్థల నుండి గరిష్టంగా 2 పార్ట్- టైమ్ సభ్యులు.

డి. కేంద్ర మంత్రి మండలిలో గరిష్టంగా 4 మంది సభ్యులను ప్రధానమంత్రి ఎక్స్- అఫీషియో సభ్యులుగా నామినేట్ చేయాలి. ప్రధాన కార్యనిర్వహణాధికారి భారత ప్రభుత్వ కార్యదర్శి హోదాలో నిర్ణీత పదవీకాలం కోసం ప్రధానమంత్రిచే నియమించబడతారు.

ఇ. సచివాలయం అవసరమని భావించారు.

NITI ఆయోగ్ యొక్క సంస్థాగత నిర్మాణం

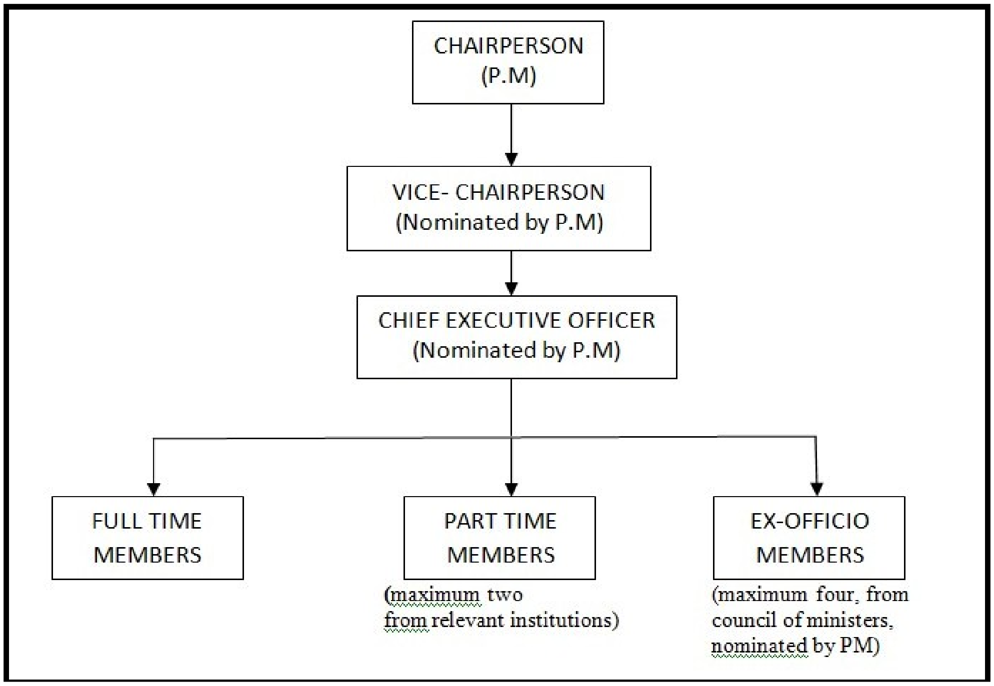

3.10.5 NITI ఆయోగ్ యొక్క విధులు

1. భారతదేశాన్ని సహకార మరియు పోటీ సమాఖ్య వ్యవస్థగా మార్చడానికి ఇది సులభతరం చేస్తుంది.
2. ప్రాధాన్యతలు మరియు వ్యూహాలతో పాటుగా అభివృద్ధి కోసం ప్రధానమంత్రికి జాతీయ ఎజెండా అందించబడుతుంది.
3. మన సమాజంలోని ఆర్థిక పురోగతి నుండి తగిన ప్రయోజనం పొందలేని ప్రమాదంలో ఉన్న వర్గాలపై ప్రత్యేక శ్రద్ధ చూపడం.
4. వ్యూహాత్మక మరియు దీర్ఘకాలిక విధానం మరియు ప్రోగ్రామ్ ఫ్రేమ్‌వర్క్‌లు మరియు చొరవలను రూపొందించడం మరియు వాటి పురోగతి మరియు వాటి సామర్థ్యాన్ని పర్యవేక్షించడం.
5. కీలకమైన వాటాదారులు మరియు జాతీయ మరియు అంతర్జాతీయ లైక్ మైండెడ్ థింక్ ట్యాంక్‌లతో పాటు విద్యా మరియు విధాన పరిశోధనా సంస్థల మధ్య భాగస్వామ్యాన్ని అందించడానికి మరియు ప్రోత్సహించడానికి.
6. అభివృద్ధి ఎజెండా అమలును వేగవంతం చేయడానికి ఇంటర్ సెక్టోరల్ మరియు ఇంటర్ డిపార్ట్‌మెంటల్ సమస్యల పరిష్కారానికి వేదికను అందించడం..
7. ప్రోగ్రామ్‌లు మరియు చొరవలను అమలు చేయడానికి సాంకేతికతను పెంచడం మరియు సామర్థ్యాన్ని పెంచడంపై దృష్టి పెట్టడం.

ఈ విధంగా, NITI ఆయోగ్ దేశం కోసం సరైన అభివృద్ధి విధానాన్ని రూపొందించే మార్గంలో ఉంది మరియు మెరుగైన అంతర్- మంత్రిత్వ సమన్వయాన్ని పెంపొందించడం ద్వారా నెమ్మదిగా మరియు

ఆలస్యంగా అమలు చేయబడే విధానాన్ని అంతం చేయడానికి కూడా ప్రయత్నిస్తుంది. అంతేకాకుండా కార్యక్రమాల అమలును చురుగ్గా పర్యవేక్షించడం మరియు మూల్యాంకనం చేయడం NITI ఆయోగ్ యొక్క ప్రధాన కార్యాలలో ఒకటి.

3.11 సారాంశం

భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది దేశ ఆర్థికాభివృద్ధికి దీర్ఘకాలిక దృష్టి మరియు వ్యూహాన్ని రూపొందించే ప్రక్రియను సూచిస్తుంది. భారతదేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక 1951లో ప్రారంభమైంది. ఇది ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి, పేదరికం మరియు నిరుద్యోగాన్ని తగ్గించడానికి మరియు ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను మెరుగుపరచడానికి రూపొందించబడిన మొదటి పంచవర్ష ప్రణాళికను ఆమోదించడంతో ప్రారంభమైంది. ఆర్థిక ప్రణాళిక అనేది ఆర్థిక లక్ష్యాలను సాధించడానికి వ్యూహాలు మరియు విధానాలను అభివృద్ధి చేయడం. లక్ష్యాలను నిర్దేశించడం, వాటికి ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం, వనరులను కేటాయించడం మరియు చర్యలను అమలు చేయడం ద్వారా ఇది జరుగుతుంది. జాతీయ, ప్రాంతీయ లేదా స్థానికం వంటి వివిధ స్థాయిలలో ప్రణాళికను రూపొందించవచ్చు. భారతదేశంలోని ప్రధాన లక్ష్యం ఆర్థిక ప్రణాళిక వనరుల అత్యంత ప్రభావవంతమైన మరియు సమతుల్య వినియోగం కోసం ప్రణాళికలను రూపొందించడం మరియు ప్రాధాన్యతలను నిర్ణయించడం. అప్పటి నుండి, ప్లానింగ్ కమీషన్ కేంద్రీకృత మరియు సమీకృత జాతీయ ఆర్థిక ప్రణాళికలను ప్రతి ఐదు సంవత్సరాల వ్యవధిలో రూపొందించింది, తద్వారా పంచవర్ష ప్రణాళికలు అని పిలుస్తారు. పంచవర్ష ప్రణాళిక కాలంలో భారతదేశం అనేక హెచ్చు తగ్గులను చవిచూసింది. పన్నెండు ప్రణాళికలను పూర్తి చేసి మరియు అనేక విజయాలు మరియు వైఫల్యాలను చూశాము.

భారత ప్రభుత్వం పన్నెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (2012-2017) తర్వాత పంచవర్ష ప్రణాళికలను నిలిపివేసింది మరియు వాటి స్థానంలో నీతి ఆయోగ్ అనే కొత్త థింక్ ట్యాంక్ బాడీని ఏర్పాటు చేసింది. ఇది స్థిరమైన అభివృద్ధి లక్ష్యాలు మరియు దీర్ఘకాలిక ప్రణాళికపై దృష్టి సారిస్తుంది.

3.12 కీలక పదాలు

దిశ ద్వారా ప్రణాళిక: దిశ ద్వారా ప్రణాళిక అనేది ఒక రకమైన ప్రణాళికవనరుల కేటాయింపు మరియు ఉత్పత్తిని ప్రభుత్వం నియంత్రిస్తుంది మరియు నిర్దేశిస్తుంది

ప్రేరణ ద్వారా ప్రణాళిక: ప్రేరేపణ ద్వారా ప్రణాళిక, మరోవైపు, ఒక రకం ప్రోత్సాహకాల ద్వారా ప్రైవేట్ పెట్టుబడి మరియు వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించే ప్రణాళి మరియు మార్కెట్ ఆధారిత విధానాలు.

రోలింగ్ ప్లాన్‌లు: ఇవి మారుతున్న ఆర్థిక పరిస్థితులు మరియు ప్రాధాన్యతలను ప్రతిబింబించేలా ప్రతి సంవత్సరం సమీక్షించబడతాయి మరియు సవరించబడతాయి

స్థిర ప్రణాళికలు: ఈ ప్లాన్‌లు నిర్ణీత వ్యవధిని కలిగి ఉంటాయి మరియు మధ్య కాలానికి లోబడి ఉండవు.

సూచిక ప్రణాళిక: ప్రైవేట్ రంగం మరియు మార్కెట్ శక్తులు అనుసరించాల్సిన మార్గదర్శకాలు మరియు లక్ష్యాలను సూచిక ప్రణాళిక అందిస్తుంది.

అత్యవసర ప్రణాళిక: నిర్దిష్ట లక్ష్యాలను సాధించడానికి తప్పనిసరి నిబంధనలు మరియు నియంత్రణలను అత్యవసర ప్రణాళిక కలిగి ఉంటుంది.

3.13 స్వీయ అంచనా ప్రశ్నలు

దీర్ఘ సమాధానాలు

1. భారత ఆర్థిక ప్రణాళిక సాధించిన విజయాలు మరియు వైఫల్యాలు ఏమిటి?
2. వివిధ ఆర్థిక ప్రణాళికలను వివరించండి.
3. NITI ఆయోగ్ అంటే ఏమిటి. వివరంగా వివరించండి.

చిన్న సమాధానాలు

1. భారతీయ ఆర్థిక ప్రణాళికను గురించి క్లుప్తంగా వ్రాయండి
2. వివిధ రకాల ప్రణాళికలు ఏమిటి.
3. NITI ఆయోగ్‌పై ఒక గమనిక రాయండి.

3.14 సూచించిన రీడింగ్‌లు

1. ధింగ్రా, I.C., ఇండియన్ ఎకానమీ, సుల్తాన్ చంద్, న్యూఢిల్లీ, 2014.
2. గౌరవ్ దత్ మరియు అశ్వని మహాజన్, దత్ మరియు సుందరం భారతీయ ఆర్థిక వ్యవస్థ, ఎస్.చంద్&కో., 2016.
3. G. M. మీయర్, ఆర్థికాభివృద్ధిలో ప్రముఖ సమస్యలు, ఆక్స్‌ఫర్డ్ యూనివర్సిటీ ప్రెస్, న్యూయార్క్, 3/ e.
4. P. K. ధర్, ఇండియన్ ఎకానమీ: ఇట్స్ గ్రోయింగ్ డైమెన్షన్స్, కళ్యాణి పబ్లిషర్స్, లూధియానా, 2018.
5. రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా, హ్యాండ్‌బుక్ ఆఫ్ స్టాటిస్టిక్స్ ఆన్ ఇండియన్ ఎకానమీ (తాజా).
6. S.K.మిస్రా &V, K, పూరి, ఇండియన్ ఎకానమీ, హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, 2015.

- ప్రొఫెసర్. కె.మధు బాబు

పాఠం-4

మానవ పురోగతి సూచిక

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

- మానవ అభివృద్ధి సూచిక (HDI) భావనను అర్థం చేసుకోవడం.
- HDI యొక్క సూచికలు, ప్రాముఖ్యత మరియు భాగాలను అర్థం చేసుకోవడం.
- గ్లోబల్ హెచ్‌డిఐలో భారతదేశం ర్యాంక్‌ని తెలుసుకోవడం.
- భారతదేశం తన హెచ్‌డిఐలో గత సంవత్సరాల్లో ఎలా పురోగమించిందో అర్థం చేసుకోవడం.

నిర్మాణం

4.1 పరిచయం.

4.2 మానవ అభివృద్ధి సూచిక

4.3 మానవ అభివృద్ధి సూచిక యొక్క ప్రాముఖ్యత

4.4 మానవ అభివృద్ధి వర్గాలు

4.5 HDIలో భారతదేశం యొక్క ర్యాంకింగ్

4.6 హెచ్‌డిఐలో భారతదేశం పనితీరు తక్కువగా ఉండటానికి కారణాలు

4.7 HDI పై విమర్శలు

4.8 మానవ అభివృద్ధి నివేదిక - భారతదేశ భవిష్యత్తు అవకాశాలు

4.9 సారాంశం

4.10 కీలక పదాలు

4.11 స్వీయ- అంచనా ప్రశ్నలు

4.12 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

4.1 పరిచయం

మానవ అభివృద్ధి సూచిక (HDI) అనేది ఒక దేశం యొక్క సాంఘిక మరియు ఆర్థిక అంశాలలో సాధించిన మొత్తం విజయాన్ని కొలవడానికి ఉపయోగించే ఒక గణాంక సాధనం. ఒక దేశం యొక్క సామాజిక మరియు ఆర్థిక పరిమాణాలు ప్రజల ఆరోగ్యం, వారి విద్యా స్థాయి మరియు జీవన ప్రమాణం వంటి కొన్ని సూచికలపై ఆధారపడి ఉంటాయి. HDI మానవ అభివృద్ధి యొక్క ప్రధాన, ఉత్తమమైన సాధనాల్లో ఒకటి. ఒక దేశం యొక్క అభివృద్ధి స్థాయి, ఇది ఆర్థిక అభివృద్ధికి బాధ్యత వహించే అన్ని ప్రధాన సామాజిక మరియు ఆర్థిక సూచికలను మిళితం చేస్తుంది.

మానవ అభివృద్ధి సూచిక ఆయుర్దాయం, విద్య మరియు తలసరి ఆదాయం వంటి అనేక గణాంక కారకాల సమ్మేళనం. ఇది దేశాలను మానవ అభివృద్ధిలో నాలుగు విభాగాలుగా వర్గీకరించడానికి

ఉపయోగించబడుతుంది. అన్ని దేశాల్లోని వ్యక్తుల అభివృద్ధి స్థాయిని కొలవడానికి ఇతర దేశాలతో పోల్చడానికి మరియు ర్యాంక్ చేయడానికి సగటు వార్షిక ఆదాయం మరియు విద్యా అంచనాలను HDI ఉపయోగించుకుంటుంది.

ప్రతి సంవత్సరం ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP) వారి వార్షిక నివేదికలో విడుదల చేసిన హెచ్‌డిఐ నివేదిక ఆధారంగా దేశాలకు ర్యాంక్ ఇస్తుంది. పాకిస్తానీ ఆర్థికవేత్త మహబూబ్ ఉల్ హక్ 1990లో ఈ వార్షిక నివేదికలలో హెచ్‌డిఐని సృష్టించారు. ఇది UNDP ద్వారా దేశ అభివృద్ధిని కొలవడానికి మరింత ఉపయోగించబడింది. ఇండెక్స్ యొక్క గణన నాలుగు ప్రధాన సూచికలను మిళితం చేస్తుంది: ఆరోగ్యానికి ఆయుర్దాయం, పాఠశాల విద్య ఆశించిన సంవత్సరాలు, విద్య కోసం పాఠశాల విద్య మరియు జీవన ప్రమాణానికి తలసరి స్థూల జాతీయ ఆదాయం.

వ్యక్తుల సామర్థ్యాన్ని మరియు మానవ అభివృద్ధిని కొలవడం దేశం యొక్క అభివృద్ధి స్థితిని కొలవడానికి అనుబంధ మెట్రిక్‌ను సులభతరం చేస్తుంది. HDI అనేది మానవాభివృద్ధికి సంబంధించిన మూడు ప్రాథమిక అంశాలలో ఆరోగ్యం, జ్ఞానం మరియు జీవన ప్రమాణాలలో దేశం యొక్క సగటు విజయాల యొక్క సారాంశ మిశ్రమ కొలత. ఇది మానవ అభివృద్ధి యొక్క మూడు కోణాలలో దేశం యొక్క సగటు విజయాల కొలమానం:

- దీర్ఘ మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితం, పుట్టినప్పుడు ఆయుర్దాయం ద్వారా కొలుస్తారు.
- జ్ఞానాన్ని, పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు మరియు పాఠశాల విద్య అంచనా సంవత్సరాల ద్వారా కొలుస్తారు, మరియు
- GNI తలసరి ద్వారా కొలవబడిన జీవన ప్రమాణం.

HDI "గోల్‌పోస్ట్‌లు" అని పిలువబడే ప్రతి డైమెన్షన్‌కు కనిష్ట మరియు గరిష్టాన్ని సెట్ చేస్తుంది. ఆపై ఈ గోల్‌పోస్ట్‌లకు సంబంధించి ప్రతి దేశం ఎక్కడ ఉందో చూపిస్తుంది. ఇది 0 మరియు 1 మధ్య విలువగా వ్యక్తీకరించబడింది. దేశం యొక్క మానవాభివృద్ధి ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే, దాని HDI విలువ అంత ఎక్కువగా ఉంటుంది.

4.2 మానవ అభివృద్ధి సూచిక

హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్ (HDI) అనేది మానవ అభివృద్ధి యొక్క కీలక కోణాలలో సగటు సాధన యొక్క సారాంశ కొలత. సుదీర్ఘమైన మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితం, జ్ఞానం మరియు మంచి జీవన ప్రమాణాలను కలిగి ఉండటం. HDI అనేది ప్రతి మూడు కోణాలకు సాధారణీకరించిన సూచికల రేఖాగణిత సగటు. పైన పేర్కొన్నట్లుగా, హెచ్‌డిఐ అనేది పాకిస్తానీ ఆర్థికవేత్త అయిన మహబూబ్ ఉల్ హక్ అభివృద్ధి చేసిన గణాంక కొలత. దేశాల అభివృద్ధిని కొలవడానికి యునైటెడ్ నేషన్స్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రాం

(UNDP) తరువాత దీనిని ఆమోదించింది.HDI అనేది ఆయుర్దాయం, అక్షరాస్యత రేటు లేదా పొందిన విద్య స్థాయి మరియు తలసరి ఆదాయం వంటి నిర్దిష్ట పారామితుల ఆధారంగా దేశ అభివృద్ధిని కొలుస్తుంది.

హెచ్‌డిఐ అనేది ఐక్యరాజ్యసమితిలో అనేక దేశాల సామాజిక మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధి స్థాయిలను గణించడానికి గణాంకపరంగా రూపొందించబడిన మరియు సహకరించినది. ఒక దేశం యొక్క అభివృద్ధిని కొలవడానికి వ్యక్తులు మరియు వారి సామర్థ్యాలు తుది ప్రమాణాలుగా ఉండాలి. ఆర్థిక వృద్ధి మాత్రమే కాదు అనే దానిపై దృష్టి పెట్టడానికి మరియు నొక్కిచెప్పడానికి HDI స్థాపించబడింది. హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్‌లో ఒక విభాగంగా, ప్రతి సంవత్సరం యునైటెడ్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్ హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ రిపోర్ట్ (హెచ్‌డిఆర్)ని అందజేస్తుంది.

HDR మొదటిసారిగా 1990లో ప్రారంభించబడింది మరియు అప్పటి నుండి ఇది 2012లో మినహా ప్రతి సంవత్సరం లెక్కించబడుతోంది. చివరి మానవ అభివృద్ధి నివేదిక ప్రకారం, భారతదేశం 0.633 స్కోర్‌తో 132వ స్థానంలో నిలిచింది. మానవ అభివృద్ధి నివేదిక (HDR) ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP)చే ముద్రించబడింది. మానవ అభివృద్ధికి దారితీసే విధానంపై యుఎన్‌డిపి ప్రధాన ప్రాధాన్యతనిస్తుంది. మానవ అభివృద్ధి నివేదికను ప్రచురించడం వెనుక ఉన్న ప్రధాన లక్ష్యాలు:

- పురోగతి మరియు మానవ అభివృద్ధిని మెరుగుపరచడం.
- అవకాశాలు మరియు ఎంపికల పెంపుదల, మరియు ప్రపంచవ్యాప్తంగా ప్రజలకు స్వేచ్ఛను సులభతరం చేయడం.
- మానవ అభివృద్ధికి సంబంధించిన సృజనాత్మక ఆలోచనలకు సంస్థ.
- విధానంలో ఆచరణాత్మక సవరణలను సమర్థించడం.
- మానవాభివృద్ధికి అడ్డంకిగా వస్తున్న విధానాలను వ్యతిరేకిస్తున్నారు.

మొదటి మానవ అభివృద్ధి నివేదికను 1990లో పాకిస్తానీ ఆర్థికవేత్త మహబూబ్ ఉల్ హక్ మరియు భారతదేశం యొక్క విశిష్ట గ్రహీత అమర్త్య సేన్ ముద్రించారు. మానవ అభివృద్ధి నివేదిక 13 కోణాలను కలిగి ఉంది:

1. లింగం
2. ఆరోగ్యం
3. మానవ భద్రత
4. మొబిలిటీ & కమ్యూనికేషన్
5. సామాజిక- ఆర్థిక స్థిరత్వం
6. వాణిజ్యం మరియు ఆర్థిక ప్రవాహాలు
7. పని, ఉపాధి మరియు దుర్బలత్వం
9. అసమానత

10. మానవుల అభివృద్ధి
11. డెమోగ్రఫీ
12. విద్య
13. పర్యావరణ సుస్థిరత

యునైటెడ్ నేషన్స్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్ (UNDP) ప్రతి సంవత్సరం HDRని 5 మిశ్రమ సూచికలతో విడుదల చేస్తుంది, అవి:

1. మానవ అభివృద్ధి సూచిక
2. అసమానత- సర్దుబాటు మానవ అభివృద్ధి సూచిక ('అసమానత'ను నాల్గవ స్తంభంగా పరిగణిస్తుంది)
3. లింగ అభివృద్ధి సూచిక
4. లింగ అసమానత సూచిక
5. బహుమితీయ పేదరిక సూచిక

పైన పేర్కొన్న పారామితులపై ప్రపంచ దేశాలను అంచనా వేయడం ద్వారా UNDP వార్షిక నివేదికను విడుదల చేస్తుంది. ఆర్థికాభివృద్ధిని నిర్ణయించడానికి అవసరమైన అన్ని ముఖ్యమైన సూచికలను కలిగి ఉన్నందున ఇది ఒక దేశం యొక్క అభివృద్ధి యొక్క ఉత్తమ సూచికలలో ఒకటిగా పరిగణించబడుతుంది. మానవాభివృద్ధి సూచిక మానవాభివృద్ధిలో మూడు ప్రధాన అంశాలలో దేశం సాధించిన సగటు విజయాన్ని కొలుస్తుంది. అవి: సుదీర్ఘమైన మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితం, విద్య మరియు మంచి జీవన ప్రమాణం. కింది నాలుగు సూచికలను ఉపయోగించి HDI లెక్కించబడుతుంది:

1. పుట్టిన సమయంలో ఆయుర్దాయం.
2. పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు.
3. ఊహించిన సంవత్సరాల పాఠశాల విద్య
4. తలసరి స్థూల జాతీయ ఆదాయం.

ఈ సూచికలను రేఖాచిత్రంగా ఇలా వ్యక్తీకరించవచ్చు:

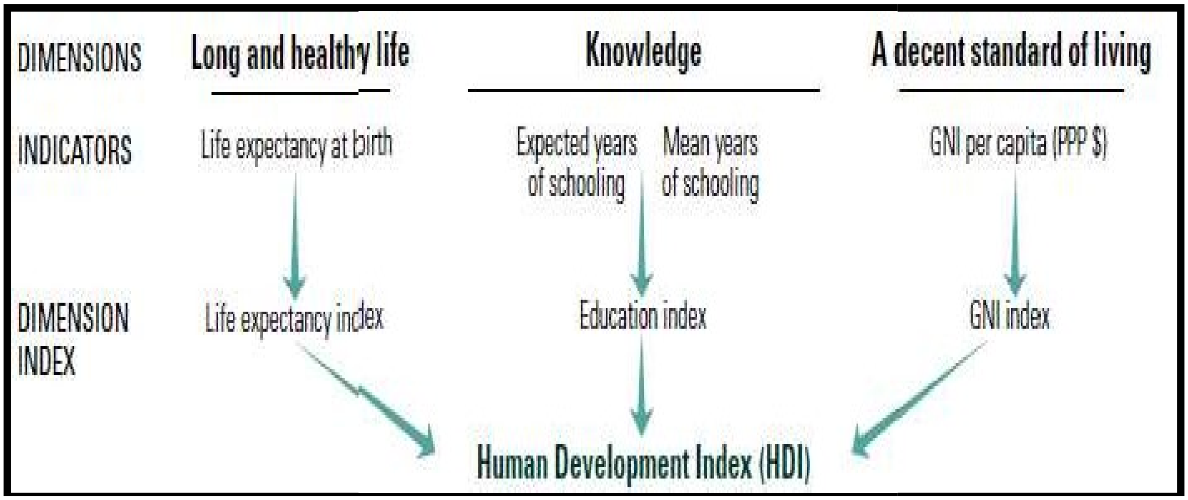

1. ఆరోగ్యం: ఆరోగ్య కోణాన్ని పుట్టిన సమయంలో ఆయుర్దాయం ద్వారా అంచనా వేస్తారు. పుట్టినప్పుడు ఆయుర్దాయం అనేది పుట్టిన సంవత్సరం మరియు ప్రస్తుత వయస్సు వంటి జనాభా కారకాల ఆధారంగా సగటు వ్యక్తి ఎంతకాలం జీవించాలని అంచనా వేయాలి అనే గణాంక కొలత. భారతదేశంలో పుట్టినప్పుడు ఆయుర్దాయం పురుషులకు 67.34 సంవత్సరాలు మరియు స్త్రీలకు 69.64 సంవత్సరాలు. ఆరోగ్య అంశంలో వాస్తవానికి మరణాల రేటు మరియు ప్రసూతి మరణాల రేటు కూడా దేశం యొక్క హెచ్‌డిఐని తెలుసుకోవడానికి చాలా లెక్కించబడతాయి.

భారతదేశంలో శిశు మరణాల రేటు:

- ఇది 1000 మంది శిశువులలో 1 సంవత్సరం కంటే తక్కువ వయస్సు ఉన్న శిశువుల మొత్తం సంఖ్య.
- 2021లో భారతదేశంలో శిశు మరణాల రేటు 1000 సజీవ జననాలకు 28.771 మరణాలు, 2020 నుండి 3.61% క్షీణత.
- 2020లో భారతదేశంలో శిశు మరణాల రేటు 1000 సజీవ జననాలకు 29.848 మరణాలు, 2019 నుండి 3.48% క్షీణత.

భారతదేశంలో మాతాశిశు మరణాల రేటు:

- ఇది శిశువులకు జన్మనిచ్చేటప్పుడు 1000 మంది తల్లులలో మరణిస్తున్న తల్లుల సంఖ్య.
- 2011-13 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, భారతదేశంలో మాతాశిశు మరణాల రేటు 167 మరణాలు.
- 2023-24లో ఆరోగ్య శాఖ కోసం పాలసీ నోట్స్ ఇలా పేర్కొన్నాయి: "SRS 2020 ప్రకారం ప్రతి లక్ష సజీవ జననాలకు MMR 52, 2020లో భారతదేశానికి 97 (SRS 2018-20)".

2. విద్య: 25 ఏళ్లు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ వయస్సు ఉన్న పెద్దల పాఠశాల విద్యను బట్టి విద్య పరిమాణం కొలవబడుతుంది. పాఠశాలలో ప్రవేశించే వయస్సులో ఉన్న పిల్లలకు పాఠశాల విద్యను మరింతగా ఊహించిన సంవత్సరాలను కూడా పరిగణనలోకి తీసుకుంటారు. పాఠశాల విద్య అంచనా

సంవత్సరాలు మరియు పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు విద్యా సూచికలు. ఐక్యరాజ్యసమితి ప్రకారం, పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు గరిష్ట సంఖ్య 18 సంవత్సరాలు, అయితే పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంఖ్య 15 సంవత్సరాలు.

డిసెంబర్ 2023 నాటికి భారతదేశంలో స్త్రీలలో అక్షరాస్యత రేటు 77 శాతానికి పెరిగింది. అయితే పురుషుల అక్షరాస్యత రేటు 84.7 శాతంగా ఉంది. విద్యా మంత్రిత్వ శాఖ పేర్కొన్న విధంగా అరుణాచల్ ప్రదేశ్ మరియు రాజస్థాన్‌లతో పాటు బీహార్ దేశంలో అత్యల్ప అక్షరాస్యత రేటును కలిగి ఉంది. 2023 పరిశోధనా రికార్డుల ప్రకారం, కేరళ గొప్పగా చెప్పుకోవచ్చు. అత్యధిక అక్షరాస్యత రేటు 96.2%, ఆంధ్రప్రదేశ్ అత్యల్పంగా 66.4%. ముఖ్యంగా, జాతీయ పురుష- స్త్రీ అక్షరాస్యత అంతరం 12.9%గా ఉంది.
అతి తక్కువ లింగ వ్యత్యాసం 2.2% కేరళ, అత్యధికంగా 23.3% రాజస్థాన్ లోనూ గలదు.

3. జీవన ప్రమాణాలు: జీవన ప్రమాణం స్థూల జాతీయం ద్వారా కొలుస్తారు. తగ్గుదలని ప్రతిబింబించడానికి HDI ఆదాయం యొక్క సంవర్గమానాన్ని ఉపయోగిస్తుంద పెరుగుతున్న GNIతో ఆదాయం యొక్క ప్రాముఖ్యత. దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న జనాభా శాతం సహాయంతో విశ్లేషిస్తుంది. దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న వ్యక్తులు ప్రతి ఒక్కరూ వినియోగించే కేలరీలను బట్టి వర్గీకరించబడ్డారు రోజుకు వ్యక్తి, గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో 2400 మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లో 2100 గా నిర్ణ ఇంచారు.
ఏ వ్యక్తి అయినా పైన పేర్కొన్న కనీస పరిమితి కంటే తక్కువ కేలరీలు తీసుకుంటాడని చెప్పబడింది దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉండాలి. జీవన నాణ్యత సూచికలో ర్యాంకింగ్ ప్రకారం, భారతదేశం నాణ్యతతో 56వ స్థానంలో (2023) ఉంది-

మూడు హెచ్‌డిఐ డైమెన్షన్ సూచికల స్కోర్‌లు అప్పుడు జ్యామితీయ సగటును ఉపయోగించి మిశ్రమ సూచికగా సమగ్రపరచబడతాయి. జాతీయ విధానాన్ని సమీక్షించడానికి హెచ్‌డిఐని ఉపయోగించవచ్చు. ఎంపికలు, తలసరి GNI ఒకే స్థాయిలో ఉన్న రెండు దేశాలు వేర్వేరు మానవ అభివృద్ధి ఫలితాలతో ఎలా ముగుస్తాయి అని అడుగుతుంది. హెచ్‌డిఐ మానవ అభివృద్ధిలో కొంత భాగాన్ని మాత్రమే సులభతరం చేస్తుంది మరియు వివరిస్తుంది. ఇది అసమానతలు, పేదరికం, మానవ భద్రత, సాధికారత మొదలైన వాటిపై ప్రతిబింబించదు.

4.3 హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్ యొక్క ప్రాముఖ్యత

HDI యొక్క ప్రాముఖ్యత క్రింద ఇవ్వబడింది:

1. మానవ- కేంద్రీకృత విధానం: ఆదాయంతో పాటు ఆయుర్దాయం మరియు విద్యపై దృష్టి సారించడం ద్వారా, HDI ప్రజల శ్రేయస్సు మరియు సామర్థ్యాలపై ఉద్ఘాటిస్తుంది. అభివృద్ధి అనేది అంతిమంగా వ్యక్తుల జీవితాలను మెరుగుపరచడమే. దేశంలోని హెచ్‌డిఐని విశ్లేషించడం ద్వారా దేశంలోని వ్యక్తుల సంపూర్ణ అభివృద్ధిని అర్థం చేసుకోవచ్చు.

2. సమగ్ర కొలత: ఆయుర్దాయం, విద్య మరియు తలసరి ఆదాయం వంటి అభివృద్ధి యొక్క వివిధ కోణాలను HDI పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. ఇది GDP వంటి పూర్తిగా ఆర్థిక సూచికల కంటే దేశం యొక్క అభివృద్ధి గురించి మరింత సమగ్రమైన అవగాహనను అందిస్తుంది. అందువల్ల, ఇది మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క మరింత సమగ్ర చిత్రాన్ని ఇస్తుంది.

3. గ్లోబల్ పోలికలు: దేశాల మధ్య సులువుగా పోలికలను హెచ్‌డిఐ ఎనేబుల్ చేస్తుంది. విధాన రూపకర్తలు మరియు పరిశోధకులను ఇతరులతో పోలిస్తే మానవాభివృద్ధి పరంగా దేశం ఎక్కడ ఉందో అంచనా వేయడానికి వీలు కల్పిస్తుంది. ఇది ఉత్తమ పద్ధతులు మరియు అభివృద్ధి కోసం ప్రాంతాలను గుర్తించడంలో సహాయపడుతుంది. ఇది మరింత అభివృద్ధి మరియు వివిధ కోణాలలో అధ్యయనానికి అవకాశం ఇస్తుంది. ఇది మానవ జాతి యొక్క మెరుగైన అభివృద్ధికి సహాయపడుతుంది.

4. పాలసీ గైడెన్స్: ప్రభుత్వాలు మరియు సంస్థలు శ్రద్ధ అవసరమయ్యే ప్రాంతాలను గుర్తించడానికి మరియు మొత్తం మానవ శ్రేయస్సును మెరుగుపరచడానికి వనరులను కేటాయించడానికి హెచ్‌డిఐని ఉపయోగించవచ్చు. ఇది విద్య, ఆరోగ్య సంరక్షణ మరియు ఆదాయంలో అంతరాలను హైలైట్ చేయడం ద్వారా విధాన నిర్ణయాలకు మార్గనిర్దేశం చేస్తుంది. దీని ద్వారా దేశ సర్వతోముఖాభివృద్ధికి మరిన్ని అవకాశాలు ఉన్నాయి.

5. జవాబుదారీతనం: హెచ్‌డిఐ వారి పౌరుల శ్రేయస్సు కోసం ప్రభుత్వాలను జవాబుదారీగా ఉంచుతుంది. అభివృద్ధి లక్ష్యాలు మరియు పురోగతిపై అంతర్జాతీయ చర్చలకు ఇది ఒక ఆధారాన్ని అందిస్తుంది.

దేశం యొక్క మొత్తం అభివృద్ధిని లెక్కించడానికి అభివృద్ధి యొక్క సామాజిక చర్యలను నిర్ణయించడం అవసరం. మానవ అభివృద్ధి సూచిక సామాజిక- ఆర్థిక కారకాలను కొలుస్తుంది మరియు అందువల్ల, ఈ అంశాల పరంగా దేశం యొక్క పనితీరును కొలిచేందుకు చాలా ప్రభావవంతంగా పరిగణించబడుతుంది.HDI ప్రతి సంవత్సరం ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఉన్న దేశాల సామాజిక- ఆర్థిక స్థితిని అంచనా వేయడానికి ఒక సాధనంగా పనిచేస్తుంది. అటువంటి చర్యలు దేశాల అభివృద్ధికి నమ్మకమైన సూచికగా ఉంటాయి.

ఒక దేశం యొక్క సామాజిక మరియు ఆర్థిక కోణాలు రెండూ ప్రజల ఆరోగ్యం, వారి విద్యా సామర్థ్యాలు, వారి జీవన ప్రమాణాలు మరియు తలసరి స్థూల జాతీయ ఆదాయం (GNI)ను పరిగణనలోకి తీసుకుంటాయి. మానవ అభివృద్ధి సూచిక ప్రతి సాధారణ సూచికల ద్వారా లెక్కించబడుతుంది
దేశం యొక్క జాతీయ విధానాన్ని ప్రశ్నించడానికి మరియు దేశాలను ఒకే విధమైన GNIతో పోల్చడానికి ఉపయోగిస్తారు తలసరి స్థూల జాతీయ ఆదాయం (GNI) ఒకే విధంగా ఉన్నప్పటికీ ఈ దేశాల మానవ అభివృద్ధి ఎందుకు భిన్నంగా ఉందని తలసరి ప్రశ్నించాలి.

మానవ అభివృద్ధి సూచిక యొక్క ప్రాముఖ్యత ఏమిటంటే ఇది ఒక దేశం మరియు దాని నివాసితుల మొత్తం సామాజిక- ఆర్థిక పరిస్థితుల యొక్క ముఖ్యమైన సూచిక. ఆ ప్రాంతాల అభివృద్ధిని

నిర్ణయించడానికి ఇది వివిధ పారామితులను పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. కాబట్టి, ప్రతి దేశం యొక్క పనితీరును అంచనా వేయడానికి ఇది ఒక ప్రభావవంతమైన మార్గం.

పర్యవసానంగా, సర్వే తర్వాత, ప్రతి దేశానికి ఏటా ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం ద్వారా ర్యాంక్ ఇవ్వబడుతుంది. అన్ని లేదా చాలా పారామితులలో బాగా పనిచేసిన వ్యక్తికి అధిక ర్యాంక్ కేటాయించబడుతుంది. అదేవిధంగా, అన్ని లేదా చాలా పారామితులలో రాణించని దేశాలు తక్కువ ర్యాంక్‌ను పొందుతాయి. ఫలితంగా, HDI ప్రతి సంవత్సరం దేశాల సామాజిక- ఆర్థిక పరిస్థితులను అంచనా వేయడంలో సహాయపడే కొలిచే సాధనంగా పనిచేస్తుంది

4.4 మానవ అభివృద్ధి వర్గాలు

మానవ అభివృద్ధి అనేది మానవ సామర్థ్యాల విస్తరణ, ఎంపికల విస్తరణ, మానవ హక్కుల నెరవేర్పు, స్వేచ్ఛ మరియు అవకాశాలను మెరుగుపరచడం మరియు వారి శ్రేయస్సును మెరుగుపరచడం వంటి ప్రక్రియగా నిర్వచించబడింది. ఐక్యరాజ్యసమితి ప్రకారం, ప్రజలకు మూడు ముఖ్యమైన ఎంపికలు ఉన్నాయి: దీర్ఘ మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితాన్ని గడపడం; జ్ఞానాన్ని పొందడం; మరియు మంచి జీవన ప్రమాణాలకు అవసరమైన వనరులను పొందడం.

HDI సూచిక ఆధారంగా దేశాలు నాలుగు విస్తృత మానవ అభివృద్ధి వర్గాలలోకి వస్తాయి: తక్కువ మానవ అభివృద్ధి, మధ్యస్థ మానవ అభివృద్ధి, అధిక మానవ అభివృద్ధి మరియు చాలా ఎక్కువ మానవ అభివృద్ధి.

దిగువ చూపిన విధంగా మూడు సూచికల రేఖాగణిత సగటును తీసుకోవడం ద్వారా HDI గణించబడుతుంది: ఫలిత విలువ 0 మరియు 1 మధ్య ఉండే సంఖ్య. హెచ్‌డిఐ మరియు అది విధాన రూపకల్పన యొక్క ప్రకృతి దృశ్యాన్ని ఎలా సమూలంగా మార్చింది. హెచ్‌డిఐ విలువ ఆధారంగా దేశాల వర్గీకరణ ఒక కోణంలో వారి సామాజిక- ఆర్థిక స్థితికి నిజమైన సూచన.

వర్గం	HDI విలువ
చాలా ఉన్నతమైన మానవ అభివృద్ధి	20.8
అధిక మానవ అభివృద్ధి	0.7-0.79
మధ్యస్థ మానవ అభివృద్ధి	0.55-0.69

తక్కువ మానవ అభివృద్ధి	≤0.54

2020 HDR ప్రకారం, నార్వే 0.957 HDIతో అగ్రస్థానంలో ఉండగా, విశ్లేషించబడిన 189 దేశాలలో భారతదేశం 131వ స్థానంలో ఉంది. 2019 నివేదికతో పోల్చితే, హెచ్‌డిఐలో 0.647 నుండి 0.645కి స్వల్ప మార్పుతో భారతదేశం రెండు ర్యాంక్‌లు పడిపోయింది. ఇది 2020లో సాపేక్షంగా తక్కువ స్థూల జాతీయాదాయానికి ఆపాదించబడింది. అయినప్పటికీ, డేటాతో కలిసి 1990 నుండి 2018 వరకు సంవత్సరాల్లో భారతదేశం యొక్క HDI సగటు వార్షిక వృద్ధి 1.46%తో క్రమంగా పెరిగింది. ఇది చాలా మధ్యస్థ మానవ అభివృద్ధి దేశాలకు వర్తిస్తుంది.

4.5 హెచ్‌డిఐలో భారతదేశం ర్యాంకింగ్

ముందు చెప్పినట్లుగా, దేశంలోని ప్రజల జీవన కాలపు అంచనా, విద్య లేదా జ్ఞానం మరియు ఆదాయం లేదా జీవన ప్రమాణాలకు ప్రాప్యత వంటి మరికొన్ని సూచికలతో పాటు జీవన నాణ్యతలో స్థాయి మరియు మార్పులను హెచ్‌డిఐ కొలుస్తుంది. స్థూల దేశీయోత్పత్తికి ఒక పూరకంగా హెచ్‌డిఐ సృష్టించబడింది, ఎందుకంటే ఇది దేశ అభివృద్ధి ప్రక్రియలో మానవాభివృద్ధి యొక్క ప్రాముఖ్యతను నొక్కి చెబుతుంది. హెచ్‌డిఐలో దేశం యొక్క ఎక్కువ, స్కోర్ ప్రజల జీవిత కాలం, దేశంలో అక్షరాస్యత రేటు మరియు దేశ తలసరి స్థూల జాతీయ ఆదాయం ను సూచిస్తుంది.

మానవ అభివృద్ధి నివేదిక 2020: ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP) రూపొందించిన మానవాభివృద్ధి సూచిక 2021-22లో 191 దేశాలలో భారతదేశం 132వ స్థానంలో ఉంది. భారతదేశం ప్రతి సంవత్సరం HDI అభివృద్ధి రికార్డులను నిర్వహిస్తుంది. ఇటీవలి కాలంలో భారతదేశ హెచ్‌డిఐ విలువ 0.633. ఇది 2020 రికార్డులలో దాని విలువ 0.645 కంటే తక్కువగా ఉన్న మధ్యస్థ మానవ అభివృద్ధి విభాగంలో దేశాన్ని ఉదహరించింది. నివేదికలు. హెచ్‌డిఐ విలువ 2019లో 0.645 నుండి 2021లో 0.633కి తగ్గడానికి ప్రధాన కారణం, సర్వే కాలంలో భారతదేశపు ఆయుర్దాయం 69.7 సంవత్సరాల నుండి 69.2 సంవత్సరాలకు పడిపోయింది.

ఈ స్కోరు దక్షిణాసియా ప్రాంతం యొక్క సగటు విలువ 0.508తో పోల్చితే చెప్పుకోదగిన మెరుగుదల మరియు ప్రపంచ సగటు 0.465కి దగ్గరగా ఉంది మరియు 191 దేశాలలో భారతదేశం 132వ స్థానంలో ఉంది. మానవ అభివృద్ధి సూచిక ర్యాంక్ నివేదిక ప్రపంచంలోని టాప్ 10 దేశాల కోసం క్రింద ఇవ్వబడింది:

వరుస సంఖ్య	దేశం	HDI
1	స్విట్జర్లాండ్	.962
2	నార్వే	.961

3	ఐస్లాండ్	.959
4	హాంకాంగ్ (చైనా)	.952
5	ఆస్ట్రేలియా	.951
6	డెన్మార్క్	.948
7	స్వీడన్	.947
8	ఐర్లాండ్	.945
9	జర్మనీ	.942
10	నెదర్లాండ్స్	.941

భారత్ పొరుగు దేశాలలో శ్రీలంక 73వ స్థానంలో, చైనా 79వ స్థానంలో, బంగ్లాదేశ్ 129వ స్థానంలో, భూటాన్ 127వ స్థానంలో ఉన్నాయి. ఈ దేశాలన్నీ భారత్ కంటే అగ్రస్థానంలో నిలిచాయి. కానీ పాకిస్థాన్ 161వ స్థానంలో భారత్ కంటే దిగువన ఉంది. పాకిస్థాన్ తర్వాత పొరుగున ఉన్న నేపాల్, మయన్మార్ 143, 149వ స్థానాల్లో నిలిచాయి. 2020లో లేదా 2021లో 90 శాతం దేశాలు తమ హెచ్‌డిఐ విలువల్లో క్షీణతను నమోదు చేసుకున్నారని నివేదిక వర్ణిస్తుంది. ఆ కాలంలో ప్రపంచంలోని అన్ని దేశాలు ఎదుర్కొన్న మహమ్మారి (COVID) దీనికి కారణం కావచ్చు.

మానవ అభివృద్ధి సూచిక: 2021 జాబితాలో అగ్ర మరియు ముఖ్యమైన దేశాలు

HDI ర్యాంక్	**దేశం**	**HDI విలువ 2021**
1	స్విట్జర్లాండ్	0.962
2	నార్వే	0.961
3	ఐస్లాండ్	0.959
4	హాంకాంగ్ (చైనా)	0.952
5	ఆస్ట్రేలియా	0.951
6	డెన్మార్క్	0.948
7	స్వీడన్	0.947
8	ఐర్లాండ్	0.945
9	జర్మనీ	0.942
10	నెదర్లాండ్స్	0.941
18	యునైటెడ్ కింగ్‌డమ్	0.929
19	జపాన్	0.925
21	సంయుక్త రాష్ట్రాలు.	0.921

79	చైనా	0.768
132	భారతదేశం	**0.633**

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు సంబంధించిన హెచ్‌డిఐ సూచికలకు సంబంధించి కొన్ని ప్రధాన ముఖ్యాంశాలు:

- భారతదేశంలో పాఠశాల విద్య యొక్క అంచనా సంవత్సరాలు 11.9 సంవత్సరాలు, 2020 నివేదికలో 12.2 సంవత్సరాల నుండి తగ్గింది, అయితే 2020 నివేదికలో పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు 6.5 సంవత్సరాల నుండి 6.7 సంవత్సరాలు పెరిగాయి.
- జెండర్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్‌లో భారతదేశం తన 132వ స్థానాన్ని నిలబెట్టుకున్నప్పటికీ, 2020 నివేదికలో స్త్రీల ఆయుర్దాయం 71 సంవత్సరాల నుండి 2021 నివేదికలో 68.8 సంవత్సరాలకు పడిపోయింది.
- ఆడవారి పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు సంబంధిత కాలంలో 12.6 నుండి 11.9 సంవత్సరాలకు తగ్గాయి.
- భారతదేశం తన GDPని అనేక రెట్లు పెంచడానికి అద్భుతమైన పని చేసినట్లు కనిపిస్తోంది, కానీ HDI ముందు అభివృద్ధి నిరాశాజనకంగా ఉంది.
- హెచ్‌డిఐ డేటా ప్రకారం, భారతదేశం యొక్క హెచ్‌డిఐ స్కోరు గత మూడు దశాబ్దాల్లో వార్షిక సగటు రేటు 1.42 శాతం పెరిగింది.
- ఆడవారి పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు సంబంధిత కాలంలో 12.6 నుండి 11.9 సంవత్సరాలకు తగ్గాయి.
- భారతదేశం మల్టీ డైమెన్షనల్ పావర్టీ ఇండెక్స్ (MPI)లో 27.9 శాతం హెడ్‌కౌంట్ నిష్పత్తితో 0.123 స్కోర్ సాధించింది, 8.8 శాతం జనాభా తీవ్ర బహుమితీయ పేదరికంలో కొట్టుమిట్టాడుతోంది. గత దశాబ్దంలో, భారతదేశం 271 మిలియన్ల మందిని బహుమితీయ పేదరికం నుండి బయటపడిందని నివేదిక పేర్కొంది. ఫలితంగా, భారతదేశం అగ్రరాజ్యం కావాలనే తన లక్ష్యాన్ని సాధించాలంటే, పేదలపై సామాజిక మరియు ఆర్థిక ప్రతికూలతల భారాన్ని తగ్గించడానికి పెట్టుబడి పెట్టాలి.
- UNDP యొక్క HDR నివేదిక 2019 ప్రకారం భారతదేశం యొక్క స్థూల జాతీయ తలసరి ఆదాయం 2005 నుండి రెట్టింపు కంటే ఎక్కువ పెరిగింది మరియు 2005-06 నుండి "బహుళ డైమెన్షనల్ పేద" వ్యక్తుల సంఖ్య 271 మిలియన్ కంటే ఎక్కువ తగ్గింది. మానవాభివృద్ధికి సంబంధించిన "ప్రాథమిక రంగాలలో" అసమానతలు కూడా తగ్గాయి.
- విద్యా సాధన పరంగా, చారిత్రాత్మకంగా అట్టడుగున ఉన్న సమూహాలు, ఉదాహరణకు, మిగిలిన జనాభాతో సమానంగా ఉంటాయి.

భారతదేశం యొక్క హెచ్‌డిఐని అర్థం చేసుకోవడానికి మొత్తం వీక్షణను తీసుకుంటే మనం వీటిని గమనించవచ్చు:

- ✓ భారతదేశం తన స్థూల దేశీయోత్పత్తిని అనేక రెట్లు పెంచుకోవడంలో అద్భుతమైన పని చేసినట్లు కనిపిస్తోంది, అయితే HDIలో అభివృద్ధి మార్క్కు చేరుకోలేదు.
- ✓ HDI డేటా ప్రకారం భారతదేశం యొక్క HDI స్కోర్ నిస్సందేహంగా గత మూడు దశాబ్దాలలో వార్షిక సగటు రేటు 1042 శాతం పెరిగింది, అయితే ఇప్పటికీ ప్రపంచవ్యాప్తంగా చాలా ఉన్నత స్థానంలో ఉంది. హెచ్‌డిఐ ఉన్నత లక్ష్యాలను సాధించడానికి, భారతదేశం హెచ్‌డిఐ యొక్క అన్ని కోణాలను అభివృద్ధి చేయాలి
- ✓ సూపర్ పవర్ కావాలనే లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి, పేదలపై సామాజిక మరియు ఆర్థిక ప్రతికూలతల భారాన్ని తగ్గించడానికి భారతదేశం పెట్టుబడి పెట్టాలి.
- ✓ భారతదేశం దేశంలో పేదరికం మరియు అసమానత స్థాయిని తగ్గించాలి మరియు అక్షరాస్యత స్థాయితో పాటు ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను మెరుగుపరచాలి.
- ✓ రికార్డులలో లెక్కలు చాలా ప్రోత్సాహకరంగా ఉన్నాయి కానీ ఆర్థిక వ్యవస్థను విశ్లేషించినప్పుడు. హెచ్‌డిఐ ఇండికేటర్‌ల యొక్క అన్ని అంశాలలో అగ్రస్థానంలో ఉండటానికి మరింత మెరుగుపడాలి.

4.6 హెచ్‌డిఐలో భారతదేశం పనితీరు తక్కువగా ఉండటానికి కారణాలు

2021-22 HDIలో భారతదేశం 132వ స్థానంలో ఉంది. లోతుగా పాతుకుపోయిన సామాజిక మరియు ఆర్థిక ప్రతికూలతలు పరిమాణం పరంగా ప్రపంచంలోని మొదటి ఆరు స్థానాల్లో ఉన్న ఆర్థిక వ్యవస్థకు పేలవమైన ర్యాంకింగ్‌ను కలిగి ఉన్నాయి. భారతదేశం యొక్క పేలవమైన HDI పనితీరుకు ఈ క్రింది కారణాలు కారణమని చెప్పవచ్చు:

1. పెరుగుతున్న ఆదాయ అసమానతలు: ఆదాయ అసమానతలు ఇతర HDI మానవ అభివృద్ధి సూచికలపై వైఫల్యాలను పెంచుతాయి. గణనీయమైన ఆదాయ అసమానత కలిగిన దేశాల్లో, తరాల మధ్య ఆదాయ చలనశీలత తక్కువగా ఉంటుంది. డిసెంబర్ 2023లో భారతదేశంలో అసమానతపై ఆక్స్‌ఫామ్ ఇండియా యొక్క నివేదిక ప్రకారం కేవలం 5 శాతం మంది భారతీయులు 60 శాతం కంటే ఎక్కువ సంపద కలిగి ఉన్నారు. దేశ సంపదలో శాతం, అట్టడుగున ఉన్న 50 శాతం జనాభా వద్ద కేవలం 3 శాతం సంపద మాత్రమే ఉంది. "సర్వైవల్ ఆఫ్ ది రిచెస్ట్: ది ఇండియా స్టోరీ" అనే నివేదిక కూడా 2012 మరియు 2021 మధ్యకాలంలో భారతదేశంలో సృష్టించబడిన సంపదలో 40 శాతం జనాభాలో కేవలం 1 శాతం మందికి మాత్రమే వెళ్లిందని పేర్కొంది. 3శాతం సంపద దిగువ 50 శాతానికి చేరుకుంది, భారతదేశంలోని మొత్తం బిలియనీర్ల సంఖ్య 2020లో 102 నుండి 2022 నాటికి 166 బిలియనీర్లకు పెరిగింది. ఈ నివేదిక ప్రకారం - భారతదేశంలోని 100 మంది సంపన్నుల ఉమ్మడి సంపద $660 బిలియన్లకు (రూ. 54.12 లక్షలు) చేరుకుంది. కోటి) 18 నెలలకు పైగా మొత్తం యూనియన్ బడ్జెట్‌కు నిధులు ఇవ్వగల మొత్తం. భారతదేశంలోని టాప్ 10 సంపన్నుల సంపద రూ. 27.52 లక్షల కోట్లు ($335.7 బిలియన్లు, ఒక సుమారు $110 బిలియన్ల పెరుగుదల, ఇది 2021 నుండి 32.8 శాతం పెరుగుదల). అందువల్ల, దేశంలో ఆదాయ అసమానతలలో విస్తృత అంతరం ఉంది.

2. లింగ అసమానత: గణాంకాల ప్రకారం, భారతదేశంలో స్త్రీ తలసరి ఆదాయం పురుషులతో పోలిస్తే కేవలం 21.8 శాతం మాత్రమే, ఇతర అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో ఇది 49 శాతం కంటే రెండు రెట్లు ఎక్కువ. వార్షిక లింగ వ్యత్యాస నివేదిక, 2023లో భారతదేశం ఎనిమిది స్థానాల్లో ఉంచబడింది మరియు లింగ సమానత్వం పరంగా 146 దేశాలలో గత సంవత్సరం 135 నుండి 127వ స్థానంలో ఉంది. కానీ ఈ మెరుగైన గణాంకం, మొత్తం లింగ వ్యత్యాసాన్ని 64.3% చేర్చింది. ఇండెక్స్ ఆర్థిక భాగస్వామ్యం మరియు అవకాశం, విద్యా సాధన, ఆరోగ్యం మరియు మనుగడ మరియు రాజకీయ సాధికారత యొక్క నాలుగు ముఖ్య సూచీకలలో ప్రతిదానిలో మెరుగుపరచడానికి అవకాశాల విండోను భారతదేశం కలిగి ఉంది. తద్వారా ప్రపంచంలోని అత్యధిక జనాభా కలిగిన దేశంలో పెరుగుదల మరియు సమాజం యొక్క మొత్తం శ్రేయస్సు కల్పనకు సగం ఆర్థిక వ్యవస్థకు దోహదం చేస్తుంది, స్థానికంగా 40% కంటే ఎక్కువ మహిళల ప్రాతినిధ్యంతో భారతదేశం విద్యలో మరియు రాజకీయ సాధికారతలో బాగా రాణిస్తోంది. ప్రభుత్వం తీసుకున్న తాజా నిర్ణయాల కారణంగా వృద్ధి కొనసాగుతుంది. ఆర్థిక భాగస్వామ్యం మరియు అవకాశాలపై పురుషులు మరియు మహిళలకు సమాన ప్రాప్తిని అందించడంలో, భారతదేశం 40% కంటే తక్కువ సమానత్వంతో దిగువ స్థానంలో ఉంది, ఇది దేశంలో తక్కువ HDIకి కారణాల్లో ఒకటి.
ఈ ఎడిషన్‌లో చేర్చబడిన మొత్తం 146 దేశాలలో 2023లో గ్లోబల్ జెండర్ గ్యాప్ స్కోర్ 68.4% గా ఉంది. 2022 మరియు 2023 ఎడిషన్‌లలో కవర్ చేయబడిన 145 దేశాల స్థిరమైన నమూనాను పరిశీలిస్తే, మొత్తం స్కోర్ 68.1% నుండి 68.4%కి మారింది, గత సంవత్సరం ఎడిషన్‌తో పోలిస్తే 0.3 శాతం పాయింట్ల మెరుగుదల సాధించింది. 2006 నుండి 2023 వరకు నిరంతరంగా కవర్ చేయబడిన 102 దేశాలను పరిగణనలోకి తీసుకున్నప్పుడు, అంతరం 68.6% ఉంది.

3. క్యుములేటివ్ ఇంపాక్ట్: ఈ మూలకాలు తరతరాలుగా విస్తరించే దీర్ఘకాలిక ప్రభావాన్ని కలిగి ఉంటాయి. ఈ ఇంటర్జెనరేషన్ లూప్ పిరమిడ్ దిగువన ఉన్న వ్యక్తులకు అవకాశాలను దూరం చేస్తుంది.

4.7 మానవ అభివృద్ధి సూచిక యొక్క విమర్శలు

సరళీకరణ: హెచ్‌డిఐ విభిన్న సూచికలను ఒకే సూచికగా మిళితం చేస్తుంది. సంక్లిష్ట వాస్తవాలను మరియు అభివృద్ధి పరిమాణాల మధ్య పరస్పర చర్యలను సమర్థవంతంగా సులభతరం చేస్తుంది.

పరిమిత సూచికలు: అభివృద్ధి యొక్క ముఖ్యమైన అంశాలను హెచ్‌డిఐ సంగ్రహించినప్పటికీ, ఇది అసమానత, పర్యావరణ స్థిరత్వం మరియు రాజకీయ స్వేచ్ఛ వంటి అంశాలను పరిగణనలోకి తీసుకోదు, ఇవి మొత్తం శ్రేయస్సుకు కీలకమైనవి.

సూచీలు మరియు అగ్రిగేషన్: వేర్వేరు సూచికలను కలపడానికి మరియు వెయిట్ కేటాయించడానికి ఉపయోగించే పద్ధతిని చర్చించవచ్చు. ఒక్కొక్కరికి తూకాలు కేటాయించారని కొందరు వాదిస్తున్నారు పరిమాణం వాటి సాపేక్ష ప్రాముఖ్యతను ఖచ్చితంగా ప్రతిబింబించకపోవచ్చు.

డేటా నాణ్యత: HDI లెక్కలు డేటా లభ్యత మరియు ఖచ్చితత్వంపై ఆధారపడి ఉంటాయి, ఇది దేశాలు మరియు ప్రాంతాల వారీగా మారవచ్చు. మానవ అభివృద్ధి యొక్క అంచనా సరికాని లేదా పాత డేటా వక్రీకరించవచ్చును.

పట్టణ- గ్రామీణ అసమానతలు: పట్టణ మరియు గ్రామీణ మధ్య అసమానతలను HDI కప్పి ఉంచగలదు. జాతీయ సగటులు విభిన్న సవాళ్లను ప్రతిబింబించకపోవచ్చు.

సబ్జెక్టివ్ కారకాలు: హెచ్‌డిఐ సూచికలు ఆబ్జెక్టివ్‌గా ఉంటాయి, అయితే ఇండెక్స్ వ్యక్తుల ఆత్మాశ్రయ శ్రేయస్సు, వ్యక్తిగత సంతృప్తి లేదా ఆనందాన్ని పరిగణించదు.
అభివృద్ధి మరియు సుస్థిరత: అభివృద్ధి లేదా దేశం యొక్క స్థిరమైన అభ్యాసాల యొక్క పర్యావరణ ప్రభావానికి HDI ఖాతా లేదు.

HDI పరిమితులు:

1. ఒకే దేశం కోసం ఒక 'సగటు' హెచ్‌డిఐ కొలమానం కలిగి ఉండటం వల్ల దేశంలోని అభివృద్ధి వైవిధ్యాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకోవడంలో విఫలమవుతుంది.
2. ఇది దేశంలోని అసమానత మరియు పేదరికం మేరకు కూడా వర్తించవచ్చు.
3. GNI సూచిక తప్పుదారి పట్టించగలదు ఎందుకంటే GNIకి జోడించే కార్యకలాపాలు ఆర్థిక సంక్షేమాన్ని తగ్గించగలవు. GNIకి జోడించే వాహనాలను ఎక్కువగా ఉపయోగించడం వంటివి ప్రతికూల బాహ్యాలను సృష్టించడం లేదా GDIకి జోడించే రహదారి నిర్మాణం వంటివి ప్రతికూల బాహ్యతలకు దారితీయవచ్చు.
4. విధానంలో మార్పులు హెచ్‌డిఐని ప్రభావితం చేయడానికి చాలా సమయం పట్టవచ్చు. ఇది రాజకీయ నాయకులు మార్పులు చేయడానికి నిరుత్సాహాన్ని సృష్టిస్తుంది.
5. చాలా మంది ఆర్థికవేత్తలు వాదించినట్లుగా, వనరులను ఉపయోగించడం యొక్క స్థిరత్వం మరియు 'ఆనందం మరియు శ్రేయస్సు' యొక్క ఆత్మాశ్రయ అంచనా వంటి అభివృద్ధికి జోడించే ఆర్థిక మరియు సామాజిక జీవితంలోని కొన్ని లక్షణాలను HDI చేర్చలేదు.
6. కొన్ని తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థల నుండి సేకరించిన డేటా నమ్మదగనిది కావచ్చు.
7. తలసరి GNI యొక్క మూడు భాగాలు, ఆయుర్దాయం మరియు విద్య సూచికలో సమానంగా బరువును కలిగి ఉంటాయి. ఇవి బరువుల యొక్క ఏకపక్ష కేటాయింపు.

4.8 మానవ అభివృద్ధి నివేదిక- భారతదేశం యొక్క భవిష్యత్తు అవకాశాలు

UNDP యొక్క మానవ అభివృద్ధి నివేదిక మానవులలో అభివృద్ధి యొక్క మూడు ప్రాథమిక పారామితుల ఆధారంగా దేశం యొక్క వృద్ధిని అంచనా వేయడానికి వ్యక్తులు మరియు వారి సామర్థ్యాలు

ప్రధాన కారకాలుగా ఉండాలని నొక్కి చెప్పింది- దీర్ఘ మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితాలు, సమాచారాన్ని యాక్సెస్ చేయగల సామర్థ్యం మరియు ఒక ఆమోదయోగ్యమైన జీవన ప్రమాణం.

- భారత్ ర్యాంకింగ్స్‌లో ఎనిమిది స్థానాలు ఎగబాకవచ్చు.
- పారిస్ ఒప్పందం ప్రకారం, భారతదేశం తన GDP యొక్క ఉద్గారాల తీవ్రతను 2005 స్థాయి నుండి 2030కి ముందు 33-35% నుండి తగ్గించుకోవాలని మరియు 2030 నాటికి నాన్- ఫాసిల్ ఇంధన వనరుల నుండి 40% విద్యుత్ ఉత్పత్తిని పొందాలని ప్రతిజ్ఞ చేసింది.
- భారతదేశంలో సౌర శక్తి మార్చి 2014లో 2.6 గిగావాట్‌ల నుండి జులై 2019 నాటికి 30 గిగావాట్‌లకు పెరిగింది. షెడ్యూల్ కంటే నాలుగు సంవత్సరాల ముందు దాని లక్ష్యమైన 20 గిగావాట్‌లను అధిగమించింది.
- 2019 సంవత్సరంలో, సౌర ఫలకాలను అమర్చిన సామర్థ్యంలో భారతదేశం ఐదవ స్థానంలో నిలిచింది.
- జాతీయ సౌర మిషన్ శిలాజ ఇంధన ఆధారిత ప్రత్యామ్నాయాలతో పోలిస్తే సౌరశక్తిని తయారు చేయడానికి విద్యుత్ ఉత్పత్తి మరియు ఇతర ఉపయోగాల కోసం సౌరశక్తి వినియోగాన్ని పెంచడానికి ప్రయత్నిస్తుంది.

మానవాభివృద్ధి పెరుగుతోంది మరియు బాలికల సంఖ్య పెరుగుతోంది ఉన్నత విద్యను అభ్యసిస్తున్న మహిళలు, ఇప్పుడు ఆర్థికంగా సాధికారత పొందిన మహిళలు ఎక్కువగా ఉన్నారు. పేదరికం క్రమంగా తగ్గుతోంది.

4.9 సారాంశం

హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్ అనేది దేశాలలో మానవ అభివృద్ధిని అంచనా వేయడానికి మరియు పోల్చడానికి ఒక విలువైన సాధనం మరియు ఇది అభివృద్ధి విధానాలు మరియు చర్చలను రూపొందించడంలో ముఖ్యమైన పాత్రను పోషించింది. అయితే, దాని పరిమితులను గుర్తించడం మరియు అభివృద్ధిపై మరింత సమగ్రమైన అవగాహనను నిర్ధారించడానికి ఇతర చర్యలు మరియు సూచికలను పరిగణనలోకి తీసుకోవడం చాలా అవసరం.

ఒక దేశం యొక్క అభివృద్ధిని అంచనా వేయడానికి వ్యక్తులు మరియు వారి సామర్థ్యాలు అంతిమ ప్రమాణాలుగా ఉండాలని నొక్కిచెప్పడానికి HDI సృష్టించబడింది, ఆర్థిక వృద్ధి మాత్రమే కాదు. జాతీయ విధాన ఎంపికలను ప్రశ్నించడానికి కూడా HDIని ఉపయోగించవచ్చు, తలసరి GNI ఒకే స్థాయిలో ఉన్న రెండు దేశాలు వేర్వేరు మానవ అభివృద్ధి ఫలితాలతో ఎలా ముగుస్తాయి అని అడుగుతుంది. ఈ వైరుధ్యాలు ప్రభుత్వ విధాన ప్రాధాన్యతల గురించి చర్చను ప్రేరేపించగలవు. హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్ (HDI) అనేది మానవ అభివృద్ధి యొక్క కీలక కోణాలలో సగటు సాధన యొక్క సారాంశ కొలత: సుదీర్ఘమైన మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితం, జ్ఞానం మరియు మంచి జీవన ప్రమాణం. HDI అనేది ప్రతి మూడు

కోణాలకు సాధారణీకరించిన సూచికల రేఖాగణిత సగటు. మానవ అభివృద్ధి విధానంలో ప్రధానమైనది సామర్థ్యాల భావన. వ్యక్తులు ఏమి చేయగలరో మరియు వారు ఏమి చేయగలరో సామర్థ్యాలు- విలువైన జీవితాన్ని కొనసాగించడానికి అవసరమైన పరికరాలు. వాస్తవంగా ప్రతి ఒక్కరూ విలువైన ప్రాథమిక సామర్థ్యాలు: మంచి ఆరోగ్యం, జ్ఞానానికి ప్రాప్యత మరియు మంచి జీవన ప్రమాణాలు. సంతృప్తికరమైన జీవితానికి కేంద్రమైన ఇతర సామర్థ్యాలలో ఒకరి జీవితాన్ని ప్రభావితం చేసే నిర్ణయాలలో పాల్గొనడం, ఒకరి జీవన వాతావరణంపై నియంత్రణ కలిగి ఉండటం, హింస నుండి స్వేచ్ఛను ఆస్వాదించడం, సామాజిక గౌరవం మరియు విశ్రాంతి మరియు ఆనందించడం వంటివి ఉంటాయి.

4.10 ముఖ్య పదాలు

1. హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ ఇండెక్స్ (HDI): ఇది మానవ అభివృద్ధి యొక్క కీలక కోణాలలో సగటు సాధన యొక్క సారాంశం కొలత: సుదీర్ఘమైన మరియు ఆరోగ్యకరమైన జీవితం, పరిజ్ఞానం మరియు మంచి జీవన ప్రమాణాలను కలిగి ఉండటం. HDI అనేది ప్రతి మూడు కోణాలకు సాధారణీకరించిన సూచికల రేఖాగణిత సగటు.

2. HDI సూచికలు: పుట్టిన సమయంలో ఆయుర్దాయం. పాఠశాల విద్య యొక్క సగటు సంవత్సరాలు. ఊహించిన సంవత్సరాలలో పాఠశాల విద్య తలసరి స్థూల జాతీయ ఆదాయం.

3. మానవ- కేంద్రీకృత విధానం: ఆదాయంతో పాటు ఆయుర్దాయం మరియు విద్యపై దృష్టి సారించడం ద్వారా, HDI ప్రజల శ్రేయస్సు మరియు సామర్థ్యాలపై నొక్కి చెబుతుంది. అభివృద్ధి అనేది అంతిమంగా వ్యక్తుల జీవితాలను మెరుగుపరచడమే అనే వాస్తవాన్ని ఇది ప్రతిబింబిస్తుంది. దేశంలోని హెచ్‌డిఐని విశ్లేషించడం ద్వారా దేశంలోని వ్యక్తుల సంపూర్ణ అభివృద్ధిని అర్థం చేసుకోవచ్చు.

4. సమగ్ర కొలత: ఆయుర్దాయం, విద్య మరియు తలసరి ఆదాయం వంటి అభివృద్ధి యొక్క వివిధ కోణాలను HDI పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. ఇది GDP వంటి పూర్తిగా ఆర్థిక సూచికల కంటే దేశం యొక్క అభివృద్ధి గురించి మరింత సమగ్రమైన అవగాహనను అందిస్తుంది. అందువల్ల, ఇది మొత్తం యొక్క మరింత సమగ్ర చిత్రాన్ని ఇస్తుంది మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ.

4.11 సెల్ఫ్ అసెస్‌మెంట్ ప్రశ్నలు

దీర్ఘ సమాధానాలు

1. మానవ అభివృద్ధి సూచిక యొక్క ప్రాముఖ్యతను వివరించండి.
2. హెచ్‌డిఐలో భారతదేశం పనితీరు తక్కువగా ఉండటానికి కారణాలు ఏమిటి?
3. HDIలో భారతదేశం యొక్క ర్యాంకింగ్‌ను వివరించండి.
4. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు సంబంధించి HDI యొక్క ప్రధాన సూచికలను వివరించండి.

సంక్షిప్త సమాధానాలు

1. మానవ అభివృద్ధి సూచిక అంటే ఏమిటో వివరించండి.

2. మానవ అభివృద్ధి యొక్క వర్గాలు ఏమిటి?

3. HDI యొక్క సూచికలు ఏమిటి?

4.12 సూచించిన రీడింగ్‌లు

1. క్లగ్మాన్ J, రోడ్రిగ్జ్ F, చోయ్ HJ. HDI 2010: కొత్త వివాదాలు, పాత విమర్శలు. మానవ అభివృద్ధి పరిశోధన పత్రం 2011/01. న్యూయార్క్: ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం; 2011 వివాదాలు- పాత- విమర్శలు). (http:// hdr.undp.org/ en/ content/ hdi-2010- new-
2. ఐక్యరాజ్యసమితి అభివృద్ధి కార్యక్రమం (UNDP). మానవ అభివృద్ధి డేటా (http:// hdr.undp.org/ en/ data/).
3. UNDP. మానవ అభివృద్ధి సూచిక (http:// hdr.undp.org/ en/ statistics/ hdi/).
4. రామి, గౌరంగ్. "భారత మానవాభివృద్ధి సూచిక." ఇన్ ది రూట్‌లెడ్జ్ హ్యాండ్‌బుక్ ఆఫ్ పోస్ట్- రిఫార్మ్ ఇండియన్ ఎకానమీ, 459-78. లండన్: రూట్‌లెడ్జ్ ఇండియా, 2021. http:// dx.doi.org/ 10.4324/9780367855741-29.
5. హిరాయ్, తదాశి. "మానవ అభివృద్ధి సూచిక మరియు దాని పరిణామం." ఇన్ ది క్రియేషన్ ఆఫ్ ది హ్యూమన్ డెవలప్‌మెంట్ అప్రోచ్, 73-121. చామ్: స్ప్రింగర్ ఇంటర్నేషనల్ పబ్లిషింగ్, 2017. http:// dx.doi.org/ 10.1007/978-3-319-51568-7

- ప్రొఫెసర్. కె.మధు బాబు

పాఠం-5

భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయం మరియు జనాభాలో ధోరణులు

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

- ❖ పాఠం పూర్తయిన తర్వాత విద్యార్థి చేయగలడు
- ❖ జాతీయ ఆదాయం అంటే ఏమిటి
- ❖ జాతీయ ఆదాయంలో విభిన్న ధోరణులను అర్థం చేసుకోగలడు
- ❖ జనాభా పరివర్తన దశలను విశ్లేషించగలడు

నిర్మాణం

5.1 పరిచయం

5.2 భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయంలో ధోరణులు

5.3 జాతీయ ఆదాయం యొక్క వివిధ రంగాల కూర్పు

5.4 జనాభా ధోరణులు

5.5 భారత జనాభా యొక్క జనాభా లక్షణాలు

5.6 భారతదేశంలో జనాభా విధానం, 2000

5.1 పరిచయం

జాతీయ ఆదాయం అనేది అనిశ్చిత పదం, ఇది జాతీయ డివిడెండ్, జాతీయ ఉత్పత్తి మరియు జాతీయ వ్యయంతో పరస్పరం మార్చుకోబడుతుంది. సాధారణ పరిభాషలో, జాతీయ ఆదాయం అంటే ఒక సంవత్సరం వ్యవధిలో దేశం ఉత్పత్తి చేసే అన్ని తుది వస్తువులు మరియు సేవల ద్రవ్య రూప విలువ. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, ఒక సంవత్సర కాలంలో ఆర్థిక కార్యకలాపాల ద్వారా దేశానికి వచ్చే మొత్తం ఆదాయాన్ని జాతీయ ఆదాయం అంటారు. ఇది వేతనాలు, వడ్డీ, భాటకం మరియు లాభాల రూపంలో అన్ని వనరులకు చేసిన చెల్లింపులను కలిగి ఉంటుంది.

5.2 భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయంలో ధోరణులు:

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై ప్రణాళిక ప్రభావం గురించి స్పష్టమైన అవగాహన పొందడానికి, గత 60 ఏళ్లలో భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయం యొక్క ధోరణిని వివరంగా అధ్యయనం చేయడం చాలా అవసరం. దీని కోసం జాతీయ ఆదాయం మరియు తలసరి ఆదాయం రెండూ మొదట ప్రస్తుత ధరల వద్ద సేకరించబడతాయి మరియు ఆ కాలంలో ధర స్థాయి ఏదైనా మార్పు యొక్క ప్రభావాన్ని తొలగించడానికి స్థిరమైన ధరల వద్ద లెక్కించబడతాయి. జాతీయ ఆదాయంలో ఈ ధోరణి భారతదేశ ప్రజల జీవన ప్రమాణాలపై కూడా ప్రతిబింబిస్తుంది. అందువల్ల ప్రస్తుత ధరల వద్ద జాతీయ ఆదాయం వస్తువులు మరియు సేవల ఉత్పత్తి

పెరుగుదల మరియు ధరల పెరుగుదల రెండింటి ద్వారా ప్రభావితమవుతుంది. జాతీయ ఆదాయ గణాంకాలను పోల్చదగినదిగా చేయడానికి, దేశ ధరల స్థాయిలో ఏదైనా మార్పు యొక్క ప్రభావాన్ని తొలగించడం కోసం ఈ గణాంకాలు స్థిరమైన ధరల వద్ద కొలవబడతాయి.

CSO యొక్క కొత్త సిరీస్ ద్వారా 2004-05 బేస్ ఇయర్‌తో పొందిన ప్రస్తుత ధరలు మరియు స్థిరమైన ధరల వద్ద జాతీయ ఆదాయ గణాంకాలు మరియు భారతదేశ తలసరి ఆదాయ గణాంకాలలోని ట్రెండ్‌లను ఇప్పుడు చూద్దాం. మొత్తం సమయ శ్రేణి డేటా దిగువ పట్టిక 5.2.1లో ఇవ్వబడింది.

టేబుల్ 5.2.1: నికర జాతీయ ఉత్పత్తి మరియు తలసరి ఆదాయం

టేబుల్ 5.2.1కొత్తగా సవరించబడిన 2004-05 ఆధారిత NNP మరియు కారకం ధర వద్ద తలసరి NNP				
సంవత్సరం	2004-05 ధరల వద్ద		ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం	
	ఫాక్టర్ ధర వద్ద నికర జాతీయ ఉత్పత్తి (రూ. కోటి)	తలసరి NNP (రూ.)	ఫాక్టర్ ధర వద్ద నికర జాతీయ ఉత్పత్తి (రూ. కోటి)	తలసరి NNP (రూ.)
1950-51	255,405	7,114	9,464	264
1970-71	541,867	10,016	41,294	763
1990-91	1,202,305	14,330	471,618	5,621
2000-01	2,074,858	20,362	1,762,358	17,295
2004-05	2,629,198	24,143	2,629,198	24,143
2005-06	2,878,410	26,025	2,999,792	27,123
2006-07	3,150,94	28,083	3,500,396	31,198
2007-08	3,451,829	30,354	4,076,878	35,825
2008-09	3,664,388	31,754	4,705,447	40,775
2009-10	3,966,408	33,901	5,411,104	46,249
2010-11	4,293,585	36,202	6,406,834	54,021
2011-12	4,573,328	38,048	7,434,965	61,855
2012-13	4,728,776	38,856	8,255,978	67,839
2013-14	4,920,183	39,904	9,171,045	74,380
2014-15	9,224,343	72,805	10,978,238	86,647
2015-16	9,963,681	77,659	12,162,398	94,797
2016-17	10,782,092	83,003	13,623,936	1,04,880
2017-18	11,508,774	87,586	15,140,418	1,15,224
2018-19(3rd RE)	12,226,019	92,133	16,713,054	1,25,946
2019-20 (2nd RE)	12,641,633	94,270	17,716,597	1,32,115
2020-21(1st RE)	11,536,004	85,110	17,194,158	1,26,855
2021-22(PE)	12,519,976	91,481	20,529,727	1,50,007
2022-23 (1st AE)	13,347,932	96,522	23,594,934	1,70,620

2004-05 ధరలు మరియు ప్రస్తుత ధరలలో 1950-51 నుండి గత 64 సంవత్సరాల కొత్త 2004-05 ఆధారిత నికర జాతీయ ఉత్పత్తి (NNP) సిరీస్ అంచనాలను టేబుల్ వివరిస్తుంది. 2004-05 ధరల వద్ద భారతదేశం యొక్క NNP 1950-51లో రూ. 255,405 కోట్ల నుండి 2004-05లో రూ.

2,629,198 కోట్లకు మరియు ఆ తర్వాత 2013-14లో రూ. 4,920,183 కోట్లకు పెరిగి (P) 1926 శాతం వృద్ధి రేటును నమోదు చేసింది. గత 64 సంవత్సరాలలో. మళ్లీ ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం భారతదేశ జాతీయాదాయం (NNP) కూడా గణనీయంగా పెరిగింది.

1950-51లో రూ.9,464 కోట్ల నుండి 2004-05లో రూ.2,629,198 కోట్లకు ఆపై రూ.9,171,045 కోట్లకు 2013-14లో గత 64 సంవత్సరాలలో దాదాపు 969 రెట్లు వృద్ధిని నమోదు చేసింది. అదేవిధంగా స్థిరమైన (2004-05) ధరల వద్ద తలసరి ఆదాయం సంఖ్య 1950లో 7,114 నుండి పెరిగింది- 2004-05లో రూ. 51 నుంచి రూ. 24,143కి ఆపై 2013-14లో రూ. 39,904కి 560 వృద్ధి రేటు నమోదు చేసింది.గత 64 ఏళ్లలో శాతం. అంతేకాకుండా, ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం తలసరి ఆదాయం కూడా పెరిగింది. 1950-51లో రూ.264 నుంచి 2004-05లో రూ.24,143కి ఆపై 2013-14లో రూ.74,380కి నమోదు గత 64 ఏళ్లలో 281 రెట్లు వృద్ధి. 2022-23 నాటికి ఇది 170620 నుకు చేరింది.

CSO యొక్క సవరించిన 2011-12 ఆధారిత NNP సిరీస్:

సెంట్రల్ స్టాటిస్టికల్ ఆర్గనైజేషన్ (CSO) కొత్త 2011-12 ఆధారిత NNP సిరీస్‌ను విడుదల చేసింది. CSO యొక్క కొత్త సిరీస్ ద్వారా 2011-12 బేస్ ఇయర్‌తో పొందిన ప్రస్తుత మరియు స్థిరమైన ధరలలో భారతదేశ జాతీయాదాయ గణాంకాలు మరియు తలసరి ఆదాయ గణాంకాల ధోరణులను ఇప్పుడు చూద్దాం. ఫ్యాక్టర్ కాస్ట్‌లో నికర జాతీయ ఆదాయానికి బదులుగా మార్కెట్ ధరల వద్ద నికర జాతీయ ఆదాయంగా ఈ కొత్త అంచనా తయారు చేయబడింది. 2011-12 ధరలు మరియు ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం 2011-12 నుండి గత 4 సంవత్సరాల కొత్త 2011-12 ఆధారిత నికర జాతీయ ఉత్పత్తి (NNP) సిరీస్ అంచనాలను కూడా టేబుల్ వెల్లడిస్తుంది. 2011-12 ధరల ప్రకారం భారతదేశం యొక్క NNP 2011-12లో రూ. 7,846,531 కోట్ల నుండి 2013-14లో రూ. 8,751,834 కోట్లకు మరియు ఆ తర్వాత 2014-15లో రూ. 9,400,266 కోట్లకు పెరిగిందని 19 శాతం వృద్ధి రేటు నమోదు చేయడం గమనించవచ్చు.

పట్టిక 5.2.1(బి) కొత్త సవరించిన 2011-12 బేస్డ్ NNP మరియు తలసరి NNP

సంవత్సరం	2011-12 ధరల వద్ద		ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం	
	మార్కెట్ ధరల వద్ద నికర జాతీయ (రూ.కోటి) ఉత్పత్తి	ధరల (రూ.) మార్కెట్‌లో తలసరి NNP	మార్కెట్ ధరల వద్ద నికర జాతీయ (రూ.కోటి) ఉత్పత్తి	ధరల (రూ.) మార్కెట్‌లో తలసరి NNP
2011-12	7,846,531	64,316	7,846,531	64,316

2012-13	8,193,427	66,344	8,841,733	71,593
2013-14	8,751,834	69,959	10,056,523	80,388
2014-15	9,400,266	74,193	11,217,079	88,533
2015-16	9,946,287	88,523	12,162,398	94,797
2016-17	10,666,303	93,653	13,623,936	1,04,880
2017-18	16,438,895	1,24,916	15,140,418	1,15,224
2019-20	19,592,890	1,30,821	16,713,054	1,25,946
2020-21	1,16,63,958	1,46,301	17,716,597	1,32,115
2021-22	1,26,70,834	1,71,498	17,194,158	1,26,855
2022-23	1,35.68,694	1,96,716	20,529,727	1,50,007

ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం భారతదేశ జాతీయాదాయం (NNP) 2011-12లో రూ. 7,846,531 కోట్ల నుండి 2013-14లో రూ. 10,056,523 కోట్లకు మరియు ఆ తర్వాత 2014-15లో రూ. 11,217,079 కోట్లకు పెరిగి 42 శాతం వృద్ధిని నమోదు చేసింది. గత 4 సంవత్సరాలు. మళ్లీ, స్థిరమైన (2011-12) ధరల వద్ద తలసరి ఆదాయం సంఖ్య 2011-12లో రూ. 64,316 నుండి 2013-14లో రూ. 69,959కి ఆపై 2014-15(ఎ)లో రూ. 74,193కి పెరిగి 15.3 శాతం వృద్ధి రేటును నమోదు చేసింది. గత 4 సంవత్సరాలలో. అంతేకాకుండా, ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం తలసరి ఆదాయం కూడా 2011-12లో రూ.64,316 నుంచి 2013-14లో రూ.80,388కి, ఆ తర్వాత 2014-15(ఎ)లో రూ.88,533కి పెరిగి అదే కాలంలో 37.6 శాతం వృద్ధిని నమోదు చేసింది.222-23 నాటికి ఇది రూ.1,50,007 నకు చేరింది.

5.3 జాతీయ ఆదాయం యొక్క వివిధ రంగాల కూర్పు:

ఒక దేశం యొక్క జాతీయ ఆదాయంలో చాలా ముఖ్యమైన అంశం దాని రంగాల కూర్పు, ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వివిధ రంగాలు దానికి చేసిన సహకారం. ఆర్థికాభివృద్ధి ప్రధానంగా రంగాల సహకారంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వ్యవసాయ రంగం నుండి సహకారం ఎక్కువగా ఉంటే, ఆ దేశం అభివృద్ధి చెందనిదిగా చెప్పబడుతుంది

పట్టిక 5.3 : పరిశ్రమ మూలాధారంగా స్థూల దేశీయోత్పత్తి వాటా

పరిశ్రమ	శాతం పంపిణీ			
	1950-51	1980-81	2013-14	2022-23

.వ్యవసాయం & అనుబంధ సేవలు	55.4	38.0	13.9	18.3
II.పరిశ్రమ	15.0	24.0	26.2	25.92
(ఎ) మైనింగ్ & క్వారీయింగ్	1.4	2.0	1.9	1.63
(బి) తయారీ	8.9	13.8	14.9	14.43
(సి) విద్యుత్, గ్యాస్ & నీటి సరఫరా	0.3	1.6	1.9	2.7
(డి) నిర్మాణం	4.4	6.6	7.4	7.16
III.సేవలు	29.6	38.0	59.9	53.89
(ఎ) ట్రేడ్ ట్రాన్స్పోర్ట్&కమ్యూనికేషన్స్	11.3	17.4	26.4	16.42
(బి) ఫైనాన్స్, ఇన్సూరెన్స్ & రియల్ ఎస్టేట్	7.7	7.5	20.6	22.05
(సి)సంఘం,సామాజికమరియు వ్యక్తిగతసేవలు	10.6	13.1	12.9	15.42
Total	**100**	**100**	**100**	**100**

5.3.1 GDP (స్థూల దేశీయోత్పత్తి)కి ప్రాథమిక రంగం సహకారం

స్వాతంత్ర్యానంతర కాలంలో, స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో ప్రాథమిక రంగం (వ్యవసాయం, అటవీ మరియు చేపలు పట్టడం) వాటా 51లో గరిష్టంగా 55.4 శాతం నుండి 2022-23లో కనిష్టంగా 18.3 శాతానికి మారుతోంది. ఒక్క వ్యవసాయం వాటా వేగంగా పడిపోవడమే క్షీణతకు ప్రధాన కారణం. జీడీపీలో అటవీశాఖ వాటా తగ్గుతోంది. మత్స్య సంపద వాటా ఎక్కువ లేదా తక్కువ స్థిరంగా ఉంది. ఇటీవలి సంవత్సరాలలో, దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ కొన్ని నిర్మాణాత్మక మార్పులకు గురైంది. రవాణా మరియు వాణిజ్యం, బ్యాంకింగ్ మరియు బీమా మరియు ఇతర సేవా రంగాలు వ్యవసాయం కంటే వేగంగా అభివృద్ధి చెందాయి. ఇప్పటికీ, దేశ స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో వాటా పరంగా వ్యవసాయ రంగం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఒక ముఖ్యమైన రంగంగా మిగిలిపోయింది.

5.3.2 GDPకి ద్వితీయ రంగం యొక్క సహకారం

మైనింగ్, క్వారీ, తయారీ, నిర్మాణం మరియు విద్యుత్, గ్యాస్ మరియు నీటి సరఫరాతో కూడిన పరిశ్రమల వాటా 1950-51లో 15 శాతం నుండి 2013-14 నాటికి 26.2కి స్థిరంగా పెరిగింది. 1980-81లో దీని వాటా 24 శాతం. 1980-81 నుండి, కొంచెం మెరుగుపడింది. 2022-23 నాటికి ఇది 26శాతం కు చేరింది స్థూల దేశీయోత్పత్తికి పారిశ్రామిక రంగం వాటాలో. పరిశ్రమలో రెండు ప్రధాన భాగాలు తయారీ మరియు నిర్మాణం. తయారీ రంగం వాటా 1950-51లో 8.9 శాతం నుంచి 2013-14 నాటికి 14.9 శాతానికి పెరిగింది. అదేవిధంగా 1950-51లో నిర్మాణరంగం వాటా 4.4 శాతం నుంచి 2013-14 నాటికి 7.4 శాతానికి పెరిగింది. అయితే, వ్యవస్థీకృత పారిశ్రామిక రంగం వాటా క్షీణించింది మరియు 2011-12లో కేవలం 8.4 శాతంగా ఉంది. తయారీ రంగం వాటా 2013-14లో 7.4 శాతం నుంచి 2022-23 నాటికి 7.6 శాతానికి పెరిగింది.

5.3.3 GDPకి తృతీయ రంగం సహకారం

తృతీయ రంగం వాటా (వాణిజ్యం, రవాణా, ఫైనాన్సింగ్, బీమా, రియల్ ఎస్టేట్, బ్యాంకింగ్, సామాజిక మరియు వ్యక్తిగత సేవలు మరియు వ్యాపార సేవలు) 1950-51లో 29.6 శాతం నుండి 2013-14లో దాదాపు 59.9 శాతానికి గణనీయంగా మెరుగుపడింది. . వాణిజ్యం, రవాణా మరియు కమ్యూనికేషన్ల వాటా 1950-51లో 11.3 శాతం నుండి 2013-14లో 20.6 శాతానికి గణనీయంగా పెరిగింది. ఫైనాన్స్, బీమా, రియల్ ఎస్టేట్ మరియు వ్యాపార సేవల వాటా 1950-51లో 7.7 శాతం నుండి 1980-81లో 7.5 శాతానికి స్వల్పంగా క్షీణించింది మరియు ఆ తర్వాత 2013-14లో 20.6 శాతానికి మెరుగుపడింది. వాణిజ్యం, రవాణా మరియు కమ్యూనికేషన్ల వాటా 2013-14లో 2.0.6 శాతం నుండి 2022-23లో 22.04 శాతానికి గణనీయంగా పెరిగింది. ఇది భారతదేశం వంటి అభివృద్ధి చెందని దేశానికి అవసరమైన మంచి సంకేతాన్ని చూపుతుంది.

వివిధ రంగాల వాటాల మార్పులు క్రింది వాస్తవాలను వెల్లడిస్తున్నాయి

1. ముందుగా, భారతదేశంలో, వ్యవసాయం ఇప్పటికీ ఒక ముఖ్యమైన ఆర్థిక కార్యకలాపం మరియు ఏదైనా హెచ్చుతగ్గులు; దానిలో మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థపై తీవ్రమైన పరిణామాలు ఉంటాయి. అయితే, వ్యవసాయం ప్రాధాన్యత క్రమంగా తగ్గుముఖం పడుతోంది. 1970ల ప్రారంభ సంవత్సరాల్లో, స్థూల దేశీయోత్పత్తిలో దాని వాటా దాదాపు 50 శాతంగా ఉండేది. ఇది ఇప్పుడు 2022-23లో 18.3 శాతానికి తగ్గింది
2. రెండవది, దేశం క్రమంగా పారిశ్రామికీకరణ వైపు పయనించడమే కాకుండా, పారిశ్రామిక రంగం కూడా నిర్మాణాత్మక మార్పుకు గురైంది.
3. సెకండరీ సెక్టార్‌లో రవాణా, కమ్యూనికేషన్స్, ఎనర్జీ, బ్యాంకింగ్ ఇన్సూరెన్స్ వేగంగా వృద్ధి చెందడం దేశంలో ఆర్థిక అవస్థాపన విస్తరణను ప్రతిబింబిస్తుంది.

ఆర్థిక వృద్ధి సిద్ధాంతం జాతీయ ఉత్పత్తి కూర్పులో నిర్మాణాత్మక మార్పుకు కూడా మద్దతు ఇస్తుంది. అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో స్థూల దేశీయోత్పత్తి పంపిణీ పరిశ్రమ మరియు సేవలలో చాలా ఎక్కువ వాటాను మరియు వ్యవసాయం నుండి తక్కువ వాటాను సూచిస్తుంది. అభివృద్ధి చెందిన మరియు తక్కువ- అభివృద్ధి చెందిన దేశాల మధ్య తలసరి ఆదాయంలో అసమానత వారి ఆర్థిక వ్యవస్థల నిర్మాణంలో అసమానతను ఎక్కువగా ప్రతిబింబిస్తుంది.

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ వ్యవసాయ ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి పారిశ్రామికంగా మారే ప్రక్రియ లో సాగుతుంది. ఈ ప్రక్రియలో, జాతీయ ఆదాయం కూర్పులో నిర్మాణాత్మక మార్పు అనివార్యం. నెమ్మదిగా ఉన్నప్పటికీ ఈ నిర్మాణాత్మక మార్పు జరుగుతోంది. దేశీయ ఉత్పత్తిలో నిర్మాణాత్మక మార్పు నెమ్మదించడానికి ప్రధాన కారణం తయారీ రంగం యొక్క నెమ్మదిగా వృద్ధి రేటు మందగొడిగా ఉండటం.

5.4 జనాభా ధోరణులు

జనాభా పరివర్తన అనేది అధిక సంతానోత్పత్తి, అధిక- మరణాల రేటు తక్కువ సంతానోత్పత్తి, తక్కువ- మరణాల రేటుకు మారుతున్నందున, కాలక్రమేణా జనాభా యొక్క జనన మరియు మరణాల రేట్లు మరియు నమూనాలలో మార్పు ప్రక్రియను సూచిస్తుంది. అధిక మరణాలు మరియు సంతానోత్పత్తి ఉన్న స్థిరమైన జనాభా నుండి తక్కువ మరణాలు మరియు సంతానోత్పత్తితో స్థిరమైన జనాభాకు జనాభా పరివర్తన యొక్క నాలుగు దశల నమూనాలో భారతదేశం మూడవ దశలో ఉంది. కొన్ని రాష్ట్రాలు/ UTలు ఇప్పటికే నాలుగవ దశకు చేరుకున్నాయి.

జనాభా పరివర్తన దశలు:

దశ 1:

తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు, అధిక జనన రేటు, నివారించగల కారణాల వల్ల అధిక మరణాల రేటు, కలిగి ఉండటం వల్ల స్థిరమైన జనాభా ఉంటుంది. ఉదా. దక్షిణ సూడాన్, చాద్, మాలి మొదలైన దేశాలు.

దశ 2:

మెరుగైన ప్రజారోగ్యం కారణంగా మరణాల రేటు తగ్గుతుంది, అయితే ఆరోగ్యం మరియు గర్భనిరోధక సేవలకు పరిమిత ప్రాప్యత కారణంగా అధిక సంతానోత్పత్తి, జనాభాలో పెరుగుదల ఈ దశ లక్షణం. ఉదా. ఆఫ్ఘనిస్తాన్, పాకిస్తాన్, బొలీవియా, నైజర్, ఉగాండా మొదలైన సబ్- సహారా దేశాలు.

దశ 3:

జనన , మరణాల రేటు కూడా పడిపోతుంది, పెద్ద సంఖ్య కారణంగా జనాభా పెరుగుతూనే ఉంది. పునరుత్పత్తి వయస్సు గల వ్యక్తులు అధికంగా ఉంటారు. ఉదా., కొలంబియా, ఇండియా, జమైకా, బోట్స్వానా, మెక్సికో, కెన్యా, దక్షిణాఫ్రికా మరియు UAE.

దశ 4:

ఈ దశలో స్థిరమైన జనాభా కానీ ప్రారంభ, తక్కువ జనన మరియు మరణాల రేట్లు, అధిక సామాజిక మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధి కంటే ఎక్కువ స్థాయిలో ఉంటుంది. ఉదా. అర్జెంటీనా, ఆస్ట్రేలియా, కెనడా, చైనా, బ్రెజిల్, యూరప్‌లో ఎక్కువ భాగం, సింగపూర్, దక్షిణ కొరియా మరియు U.S.

5.5 భారతీయ జనాభా యొక్క జనాభా లక్షణాలు

ప్రపంచ జనాభా ప్రపంచంలోని మొత్తం జనాభా 1830లో 1 బిలియన్ క్రమంగా 1930 నాటికి అది రెట్టింపు అయింది. 1960 నాటికి ప్రపంచ జనాభా 3 బిలియన్లకు పెరిగింది, ప్రపంచ జనాభా 1975లో 4 బిలియన్లకు మరియు 1987లో 5 బిలియన్లకు పెరిగింది. చివరి బిడ్డ 5వ బిలియన్ చివరి జననం 11-07-1987న యుగోస్లేవియాలో జన్మించింది. కాబట్టి, జులై 11వ తేదీని ప్రపంచ జనాభా దినోత్సవంగా పిలుస్తారు'

UNFPA నివేదిక ప్రకారం ప్రపంచ జనాభా 12-10-1999న 6 బిలియన్లకు చేరుకుంది మరియు UNO అక్టోబర్ 12వ తేదీని 6 బిలియన్ల దినంగా ప్రకటించింది. మార్చి 2020 నాటికి ప్రపంచ జనాభా 780 కోట్లు, ఇది 2023 నాటికి 805 కోట్లకు చేరింది.

5.5.1 భారతదేశంలో జనాభా పరిమాణం మరియు వృద్ధి రేటు

భారతదేశం ప్రపంచంలోని మొత్తం భూభాగంలో 2.4% కలిగి ఉంది మరియు 2017లో బిలియన్ల జనాభాతో 17.6% జనాభాను కలిగి ఉంది. జనాభా పరిమాణంలో ప్రపంచంలో చైనా తర్వాత భారతదేశం రెండవ అతిపెద్ద దేశం. 2017లో ప్రపంచ GDPలో భారతదేశం వాటా 7.3% మాత్రమే (ప్రపంచ బ్యాంకు: అంగస్ మాడిసన్ డేటా). 2023 లో చైనా ను అధిగమించి, అత్యధిక జనాభా గల దేశంగా భారతదేశం ఆవిర్భవించింది.

1901 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, భారతదేశ జనాభా 236 మిలియన్లు మరియు 2011 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, జనాభా 1210 మిలియన్లు మరియు 2017లో ఇది 13 బిలియన్లు. 116 సంవత్సరాల కాలంలో, దేశ జనాభా 1064 మిలియన్లు పెరిగింది. టేబుల్-5.1 (అన్ని పట్టికలు అపెండిక్స్‌లో ఇవ్వబడ్డాయి) 1891-2011 మధ్యకాలంలో భారతదేశ జనాభా పరిమాణం మరియు పెరుగుదల ధోరణులను వెల్లడిస్తుంది. 30 సంవత్సరాల మొదటి దశలో (1891 నుండి 1921 వరకు), భారతదేశ జనాభా 1891లో 236 మిలియన్ల నుండి 1921లో 251 మిలియన్లకు అంటే కేవలం 15 మిలియన్లకు పెరిగింది. సమ్మేళనం వార్షిక వృద్ధి రేటు ఈ కాలానికి సంవత్సరానికి 0.19%. ఈ కాలంలో జనన మరియు మరణాల రేట్లు ఎక్కువ లేదా తక్కువ సమానంగా ఉన్నాయి. స్తబ్దత ఉన్న జనాభాతో ఈ కాలంలో భారతదేశం జనాభా పరివర్తన యొక్క మొదటి దశలో ఉంది.

1921 నుండి 1951 వరకు రెండవ దశలో, భారతదేశ జనాభా 1921లో 251 మిలియన్ల నుండి 1951లో 361 మిలియన్లకు అంటే 110 మిలియన్లకు పెరిగింది. జనాభా సమ్మేళనం వార్షిక వృద్ధి రేటు 1.22%, ఇది మితమైనదిగా పరిగణించబడింది. దీనికి ప్రధాన కారణం మరణాల రేటు 49 వేల జనాభా నుండి 27 జనాభాకు తగ్గడం మరియు జననాల రేటు వెయ్యి జనాభాకు 49 నుండి 40 జనాభాకు చాలా తక్కువ తగ్గుదల పొందడం. ఈ కాలంలో భారతదేశం జనాభా యొక్క స్థిరమైన కానీ తక్కువ వృద్ధి రేటుతో జనాభా పరివర్తన యొక్క రెండవ ఫేస్‌లోకి ప్రవేశించింది. జనాభా తగ్గుదల మరియు జనాభా పెరుగుదల రేటు పెరుగుదలకు ఒక మలుపు కారణంగా 1921 సంవత్సరాన్ని జనాభా యొక్క గొప్ప విభజన సంవత్సరంగా పరిగణిస్తారు.

1951 నుండి 1981 వరకు మూడవ దశలో, భారతదేశ జనాభా 1951లో 361 మిలియన్ల నుండి 1981లో 683 మిలియన్లకు చేరుకుంది. ఈ 30 సంవత్సరాలలో రికార్డు స్థాయిలో 322 మిలియన్ల జనాభా పెరుగుదల నమోదైంది. సమ్మేళనం వార్షిక వృద్ధి రేటు 2.14% మునుపటి దశ వృద్ధి రేటు కంటే దాదాపు రెట్టింపు. ప్రణాళిక ప్రకారం, మరణాల నియంత్రణకు అనేక చర్యలు చేపట్టారు, దీనివల్ల మరణాల రేటు 15

స్థాయికి మరింత మరియు పదునైన క్షీణతకు దారితీసింది, అయితే ఈ కాలంలో జనన రేటు చాలా నెమ్మదిగా కేవలం 40 నుండి 37కి పడిపోయింది. కాబట్టి, ఈ దశలో జనాభా విస్ఫోటనం జరిగింది.

1981 నుండి 2011 వరకు, భారతదేశ మొత్తం జనాభా 683 మిలియన్ల 1210 మిలియన్ల నుండి పెరిగింది. ఇది 30 సంవత్సరాల కాలంలో 77% పెరుగుదలను సూచిస్తుంది. ఈ కాలంలో జనాభా వార్షిక సగటు వృద్ధి రేటు 1.84% కాబట్టి, మందగించే ఖచ్చితమైన సంకేతాలతో భారతదేశం అధిక జనాభా పెరుగుదల దశలోకి ప్రవేశించింది. దేశం జనాభా పరివర్తన యొక్క రెండవ దశలోనే కొనసాగుతున్నప్పటికీ, జనాభా వృద్ధి రేటు మందగించడం దేశాన్ని జనాభా పరివర్తన యొక్క మూడవ దశకు నడిపిస్తుంది.

5.5.2 జనన, మరణాలు మరియు శిశు మరణాల రేట్లు

జనాభా పెరుగుదల రేటు అనేది జనన రేటు, మరణాల రేటు మరియు వలసల స్థాయి మరియు దిశ. భారతీయ సందర్భంలో, వలసలు ముఖ్యమైన అంశం కాదు మరియు పరిగణించవలసిన అవసరం లేదు. కాబట్టి జనన మరియు మరణాల రేటులో వ్యత్యాసాలు జనాభా పెరుగుదలకు కారణం అవుతాయి.
1921కి ముందు భారతదేశంలో అధిక జనన మరియు అధిక మరణాల రేటు ద్వారా జనాభా పెరుగుదల ఉంది. 1901-1921 మధ్య కాలంలో జనన రేటు వెయ్యి జనాభాకు 46 మరియు 49 మధ్య హెచ్చుతగ్గులకు లోనైంది మరియు మరణాల రేటు 44 మరియు 49 మధ్య ఉంది. కాబట్టి, జనాభా పెరుగుదల తక్కువగా ఉంది. లేదా అతితక్కువ. 1921 తర్వాత, మరణాల రేటు గణనీయంగా పడిపోయింది. 1911-20లో వెయ్యికి 48.6 ఉన్న మరణాల రేటు 2010-11లో వెయ్యికి 7.1కి తగ్గింది మరియు అది 63 (2017) కానీ, జననాల రేటు ప్రారంభంలో స్వల్పంగా తగ్గుముఖం పట్టింది మరియు కుటుంబ నియంత్రణవల్ల కూడా జనన రేటు కూడా తగ్గింది. 20 11లో వెయ్యికి 21.8 మరియు 2017లో 20.21 (SRS). శిశు మరణాలలో స్థిరమైన పతనం ఉంది. 20వ శతాబ్దం రెండవ దశాబ్దంలో, శిశు మరణాల రేటు వెయ్యికి 218 సజీవ జననాలు మరియు ఇది 2010లో 1.000 సజీవ జననాలకు 47 మరియు ఇది 33 2017 లో 33 గా ఉంది. కొన్నేళ్లుగా మాతాశిశు మరణాలు కూడా తగ్గుముఖం పట్టాయి. ఇది 2007-2009లో 1 లక్ష సజీవ జననాలకు 2 కాగా 2017లో 122 కు చేరింది.

అందువల్ల, జనాభా యొక్క అధిక వృద్ధి రేటును అధిక జనన రేటు పరంగా వివరించవచ్చు కానీ సాపేక్షంగా వేగంగా క్షీణిస్తున్న మరణాల రేటుకూడా కారణం అవుతుంది. కేరళ, తమిళనాడు ఆంధ్రప్రదేశ్ (ఉమ్మడి), పశ్చిమంబెంగాల్, కర్ణాటక, మహారాష్ట్ర మరియు పంజాబ్‌లు ప్రతి 1,000 మందికి 20 కంటే తక్కువ జనన రేటును సాధించాయి. ఈ రాష్ట్రాలు జనాభా పరివర్తన యొక్క 3 దశల్లో ఉన్నాయి. కానీ, హర్యానా మరియు గుజరాత్ లుతలసరి ఆదాయంలో భారతదేశంలో ఉన్నత స్థానాన్ని ఆక్రమించినా, జననాల తగ్గింపులో చాలా వెనుకబడి ఉన్నారు. ఉత్తరప్రదేశ్, రాజస్థాన్, బీహార్ మరియు మధ్యప్రదేశ్‌లలో జననాల రేటు చాలా ఎక్కువగా ఉంది వెయ్యికి 27-28. ఈ రాష్ట్రాలు జనాభా పరివర్తన యొక్క 2వ దశలో ఉన్నాయి. సామాజిక- ఆర్థిక పరిస్థితులు పెద్ద కుటుంబానికి అనుకూలంగా ఉన్నప్పుడు జనన రేటును

తగ్గించడం సులభం కాదు. ఇప్పటికీ, కుటుంబ నియంత్రణ చాలా మందికి జీవన విధానంగా మారలేదు. జనన రేటులపట్ల జనాభా వైఖరి, వివాహం, కుటుంబం, కుటుంబ నియంత్రణ తప్పనిసరిగా మారినప్పుడు జనాభా క్షీణత వస్తుంది.

5.5.3 లింగ నిష్పత్తి

ప్రతి 1,000 మంది పురుషులకు స్త్రీల సంఖ్యను లింగ నిష్పత్తి అంటారు. టేబుల్-5.3 భారతదేశంలో లింగ నిష్పత్తిని వివరించబడింది. లింగ నిష్పత్తి 1901లో 972 నుండి 1951లో 946కి మరియు 1991లో 927కి క్షీణించింది. ఇది ఒక కలతపెట్టే లక్షణం, ఆ తర్వాత లింగ నిష్పత్తిలో స్వల్ప మెరుగుదల కనిపించింది. ఇది 2001లో 933కి మరియు 2011లో 940కి పెరిగింది. కేరళలో మాత్రమే 2011లో 1,000 మంది పురుషులకు 1,084 మంది స్త్రీలు అధికంగా ఉన్నారు. పంజాబ్ మరియు హర్యానాలో, స్త్రీలు 893 మరియు 877 మంది ఉన్నారు. 2011లో వరుసగా 1,000 మంది పురుషులు దిగువన ఉన్నారు. పేదరికం, అధిక ఆడ శిశువు మరణాల రేట్లు, పునరుత్పత్తి వయస్సులో మహిళల్లో అధిక మరణాల రేట్లు మరియు సామాజిక కారకాలు స్త్రీ జననాల పట్ల పక్షపాతంతో సహ్ లింగ నిష్పత్తి క్షీణించడానికి కారణం. అధునాతన లోపాశ్చాత్య దేశాలలో, మొత్తం జనాభాలో స్త్రీల నిష్పత్తి పురుషుల కంటే ఎక్కువ.

5.5.4 వయస్సు కూర్పు

మొత్తం జనాభాలో శ్రామిక శక్తి నిష్పత్తిని నిర్ణయించడానికి వయస్సు కూర్పు అధ్యయనం ఉపయోగపడుతుంది. జనాభా యొక్క పని వయస్సు 15-60 సంవత్సరాలుగా పరిగణించబడుతుంది. 2001లో 0-14 సంవత్సరాల వయస్సు గల పిల్లల జనాభా నిష్పత్తి 35.6% అని టేబుల్ - 5.4 సూచిస్తుంది మరియు ఇది మునుపటి గణాంకాల కంటే తక్కువగా ఉంది. 15-60 సంవత్సరాలకు సంబంధించిన పని వయస్సును ఉత్పాదక వయస్సు సమూహం అంటారు. పిల్లల జనాభా మరియు వృద్ధ జనాభా రెండూ వారి నిర్వహణ మరియు జీవనోపాధి కోసం ఉత్పాదక వయస్సు సమూహంపై ఆధారపడి ఉంటాయి. జనాభా యొక్క డిపెండెన్సీ లోడ్‌లో క్షీణత మరియు ఉత్పాదక వయస్సు సమూహం యొక్క వాటాలో పెరుగుదల ఉంది. జనాభా డివిడెండ్ 15-60 సంవత్సరాల వయస్సులో పని చేసేవారిలో క్రమంగా పెరుగుదల చూపే అవకాశం ఉంది. UN పాపులేషన్ ఫండ్ నుండి ఇటీవలి నివేదిక అంచనా ప్రకారం భారతదేశం యొక్క పని వయస్సు జనాభా 2030 నాటికి 65%కి చేరుకుంటుంది. 2055 వరకు ఏ ఇతర దేశంతో పోలిస్తే భారతదేశం కూడా అత్యధిక జనాభా డివిడెండ్‌ను పొందుతుంది. జనాభా డివిడెండ్ యొక్క వాస్తవికత ఆరోగ్య సంరక్షణ స్థాయిలను మెరుగుపరచడంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. అలాగే మానవ వనరుల అభివృద్ధి పెరుగుతుంది. జనాభాలో శ్రామిక వయస్సులో ప్రజల వాటా పెరగడం వల్ల ఆర్థిక వృద్ధి రేటు పెరగడాన్ని డెమోగ్రాఫిక్ డివిడెండ్ అంటారు. కార్మికుల వేగవంతమైన పెరుగుదల ఉపాధి అవకాశాల కల్పనపై ఒత్తిడిని సృష్టిస్తుంది. ఆర్థిక వృద్ధి ఉపాధిని సృష్టించకపోతే, నిరుద్యోగం యొక్క వేగవంతమైన వృద్ధిని పొంది ఇది సమాజంలో సామాజిక అశాంతిని మరియు సాంఘిక దురాచారాలను సృష్టించవచ్చు.

5.5.5 సగటు ఆయుర్దాయం:

వయస్సు ప్రొఫైల్ విశ్లేషణ నుండి 60 సంవత్సరాలు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ వయస్సు గల వారి నిష్పత్తి సంవత్సరాలుగా పెరిగినట్లు మనం గమనించవచ్చు. ఇది భారతీయుల సగటు జీవితంలో పెరుగుదలను దృష్టిలో ఉంచుకుని, టేబుల్ 5 నుండి చూడవచ్చు. 2010లో ఈరోజు ఒక నవజాత శిశువు సుమారు 32 సంవత్సరాలు జీవించాలని ఆశించింది. పుట్టినప్పుడు ఆయుర్దాయం 64.4 సంవత్సరాలు. ఇటీవలి దశాబ్దాలలో, ఆడవారి సగటు ఆయుర్దాయం మగవారి కంటే స్వల్పంగా ఎక్కువగా ఉండటం ఆసక్తికరంగా ఉంది.

పట్టిక 5.5.5 భారతదేశంలో పుట్టినప్పుడు ఆయుర్దాయం (సంవత్సరాలు)

కాలం/ సంవత్సరం	పురుషుడు	స్త్రీ	combined
1941-50	32.4	31.7	35.21
1951-60	41.9	40.6	35.80
1961-70	46.4	44.7	41.74
1981	50.5	50.9	50.0
1991	58.2	57.7	58.7
2001	68.6	71.1	63.0
2010	64.6	67.7	66..1
2021	73.2	68.89	69.96

5.5.6 పట్టణీకరణ:

ఆర్థికాభివృద్ధి, పారిశ్రామికీకరణ మరియు పట్టణీకరణ కలిసి వృద్ధి చెందుతాయి. ఒక దేశ జనాభా పట్టణాలు, నగరాలు మరియు మహానగరాలలో ఏ మేరకు కేంద్రీకృతమై ఉందో పట్టణీకరణ చెబుతుంది. ఒక చదరపు కిలోమీటరుకు 400 మంది జనసాంద్రతతో కనీసం 5000 మంది జనాభా ఉన్న ప్రాంతం (ప్రస్తుతం భారతదేశంలో మొత్తం సాంద్రత సుమారు 370) మరియు 75% మంది పురుష కార్మికులు వ్యవసాయేతర వృత్తుల ద్వారా జీవనోపాధి పొందుతున్నారు. ఇది దేశంలోని మొత్తం జనాభాలో పట్టణ జనాభాలో శాతం గా కొలుస్తారు. టేబుల్ 5.5.6, 1951-2021 మధ్య పట్టణీకరణ వివరాలను అందిస్తుంది.

పట్టిక 5.5.6 భారతదేశంలో పట్టణీకరణ వృద్ధి

సంవత్సరం	**పట్టణ ప్రాంతాల సంఖ్య**	**పట్టణ జనాభా**	మొత్తం జనాభాకు పట్టణ జనాభా శాతం
1951	2843	6.2	17.3
1961	2365	7.9	18.0
1971	2590	10.9	19.9
1981	3378	16.0	23.9
1991	3768	21.8	25.7
2001	NA	28.6	27.8
2011	-	39	32
2021	3962	46	35.39

5.5.7 అక్షరాస్యత స్థాయిలు:

జనాభాలోని అక్షరాస్యులు మరియు విద్యావంతులు దేశం యొక్క ముఖ్యమైన నిజమైన వనరులను కలిగి ఉంటారు. ఆదాయాల స్థాయి, సంతానోత్పత్తి రేటు మొదలైనవి మానవ వనరుల నాణ్యతను ప్రభావితం చేస్తాయి. మొత్తం అక్షరాస్యత రేటులో మెరుగుదలలు మాత్రమే కాకుండా స్త్రీ అక్షరాస్యతలో కూడా మెరుగుదలలు అవసరం.

అక్షరాస్యత రేట్లపై డేటా టేబుల్ 5. 5.7లో ఇవ్వబడింది అక్షరాస్యత రేట్లు (%)

సంవత్సరం	Combined	పురుషుడు	స్త్రీ
1951	18.3	27.15	8.86
1961	28.3	40.40	15.35
1971	34.5	45.96	21.97
1981	43.6	56.4	29.8
1991	52.2	64.1	39.3
2001	64.8	75.3	53.4
2011	74.0	82.1	65.4
2021	84.4	71.5	77.7

5. 6 భారతదేశంలో జనాభా విధానం, 2000:

జాతీయ జనాభా విధానం, 2000 తక్షణ, మధ్యకాలిక మరియు దీర్ఘకాలిక లక్ష్యాలను వివరించింది. గర్భనిరోధకం, ఆరోగ్య మౌలిక సదుపాయాలు మరియు ఆరోగ్య సిబ్బంది అవసరాలను తీర్చడం మరియు ప్రాథమిక పునరుత్పత్తి మరియు పిల్లల ఆరోగ్య సంరక్షణ కోసం సమగ్ర సేవలను అందించడం తక్షణ లక్ష్యం. మధ్యకాలిక లక్ష్యం మొత్తం సంతానోత్పత్తి రేట్లను 2010 నాటికి భర్తీ స్థాయికి తగ్గించడం. 2046 A.D నాటికి జనాభాను స్థిరీకరించడం దీర్ఘకాలిక లక్ష్యం.

జాతీయ జనాభా విధానం 2046A.D నాటికి స్థిరమైన జనాభాను సాధించడానికి క్రింది చర్యలను జాబితా చేసింది

1. 1,000 సజీవ జననాలకు 30 కంటే తక్కువ శిశు మరణాల రేటు తగ్గింపు.
2. ప్రసూతి మరణాల రేటు 1,00,000 సజీవ జననాలకు 100 కంటే తక్కువకు తగ్గింపు.
3. యూనివర్సల్ ఇమ్యునైజేషన్.
4. శిక్షణ పొందిన సిబ్బందితో రెగ్యులర్ డిస్పెన్సరీలు, ఆసుపత్రులు మరియు వైద్య సంస్థలలోకనీసం 80% డెలివరీలను సాధించండం.
5. ఎయిడ్స్‌ని కలిగి ఉన్న సమాచారానికి ప్రాప్యత, సంక్రమించే వ్యాధుల నివారణ మరియు నియంత్రణ.
6. ఇద్దరు పిల్లల చిన్న కుటుంబ నిబంధనలను స్వీకరించడానికి ప్రోత్సాహకం.
7. సురక్షితమైన గర్భస్రావాలకు సౌకర్యాలు పెంచాలి.
8. బాల్య వివాహ నిరోధక చట్టం మరియు ప్రీ- నేటల్ డయాగ్నస్టిక్ టెక్నిక్స్ చట్టం యొక్క కఠినమైన అమలు.

9. బాలికల వివాహ వయస్సును 18 సంవత్సరాల కంటే ముందుగా పెంచడం మరియు దానిని 20 సంవత్సరాలు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ వయస్సుకు పెంచడం మంచిది.
10. 21 ఏళ్ల తర్వాత వివాహం చేసుకున్న మరియు రెండవ బిడ్డ తర్వాత గర్భనిరోధక టెర్మినల్ పద్ధతిని ఎంచుకున్న మహిళలకు ప్రత్యేక బహుమతి.
11. దారిద్ర్యరేఖకు దిగువనఉండి, ఇద్దరు పిల్లలు కలిగి, స్టెరిలైజేషన్ చేయించుకున్న వారికి ఆరోగ్య బీమా వర్తిస్తుంది
12. సంతానోత్పత్తి సమాచారం, కౌన్సెలింగ్ మరియు సేవలకు సార్వత్రిక ప్రాప్యతను సాధించడం
13. కుటుంబ సంక్షేమాన్ని ప్రజల కేంద్రీకృత కార్యక్రమంగా చేయడానికి సంబంధిత సామాజిక రంగ కార్యక్రమాల అమలులో ఏకీకరణను తీసుకురావాలి. జనాభా విధానం అమలును ఎప్పటికప్పుడు సమీక్షించేందుకు జాతీయ జనాభా కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేశారు. జాతీయ జనాభా విధానం అమలును నిర్ధారించే లక్ష్యంతో జనాభాపై రాష్ట్ర స్థాయి కమీషన్లు కూడా ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. ప్రపంచంలో ఎక్కడా, విద్య వ్యాప్తి చెందకుండా మరియు జీవన ప్రమాణంలో గణనీయమైన మెరుగుదల లేకుండా జనాభా పెరుగుదల రేటు క్షీణించలేదు. భారతదేశంలో సంతానోత్పత్తి రేటును తగ్గించడానికి ఈ అంశాలు చాలా విస్మరించబడ్డాయి.

5.7 సారాంశం

జాతీయ ఆదాయం అంటే ఒక దేశం ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులు మరియు సేవల విలువఆర్థిక సంవత్సరం. ఆ విధంగా, ఇది ఒక కాలంలో ఏదైనా దేశం యొక్క అన్ని ఆర్థిక కార్యకలాపాల యొక్క నికర ఫలితంఒక సంవత్సరం మరియు ద్రవ్య పరంగా విలువైనది. జాతీయ ఆదాయం అనిశ్చిత పదం మరియు తరచుగా ఉంటుంది. జాతీయ డివిడెండ్, జాతీయ ఉత్పత్తి మరియు జాతీయ వ్యయంతో పరస్పరం మార్చుకుంటారు. ఈ అధ్యాయంలో, మేము భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయంలో ట్రెండ్‌లకు సంబంధించిన వివిధ అంశాలను అధ్యయనం చేసాము. అది1990వ దశకం ప్రారంభంలో సోవియట్ వ్యవస్థ పతనంతో, భారతదేశం ఒక శ్రేణిని అనుసరించింది.స్వేచ్ఛా- మార్కెట్ సంస్కరణలు దాని మధ్యతరగతి వృద్ధికి ఆజ్యం పోశాయి మరియు దాని ఉన్నత విద్యావంతులు మరియు బాగా-శిక్షణ పొందిన శ్రామికశక్తి భారతదేశాన్ని హై- టెక్నాలజీ బూమ్ యొక్క ప్రపంచ కేంద్రాలలో ఒకటిగా చేసింది. 20వ శతాబ్దం చివరిలో మరియు గణనీయమైన వార్షిక వృద్ధి రేటును ఉత్పత్తి చేసింది. వ్యవసాయ రంగందేశం యొక్క ప్రధాన యజమాని (సుమారు సగం మంది శ్రామికశక్తి) అయినప్పటికీ, ఐదవ వంతుతోస్థూల దేశీయోత్పత్తి (GDP), వాటా మాత్రమే కలిగి ఉంది. వాణిజ్యం, ఫైనాన్స్ మరియు ఇతర సేవలలో, సమిష్టిగా, చాలా పెద్ద భాగంGDPసాధించింది. మరోవైపు భారతదేశంలో జనాభా ధోరణులు కూడా ఈ అధ్యాయంలో చర్చించబడ్డాయి.డెమోగ్రఫీ అనేది మానవ జనాభా పెరుగుదల, నిర్మాణం మరియు కదలికల అధ్యయనం. ఇదిగణనలు (గణనలు)పై దృష్టి పెడుతుంది, ఇది ఒక సమయంలో ఒక సమయంలో జనాభాను పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది మరియు ముఖ్యమైన సంఘటనలు జననాలు, మరణాలు, వివాహాలు

మరియు వలస ఉద్యమాల ప్రవాహాలు కూడా. ఇది జనాభా విశ్లేషణ చేస్తుంది. దాని జనన మరణాల రేట్లు రెండూ ప్రపంచ సగటుకు దగ్గరగా ఉన్నాయి. జనాభాలో సగానికి పైగా 30 ఏళ్లలోపు మరియు ఒకటి కంటే తక్కువ-నాల్గవది 45 లేదా అంతకంటే ఎక్కువ వయస్సు.

5.8 పదకోశం

1. జాతీయ ఆదాయం: ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఒక సంవత్సరం లేదా నిర్దిష్ట కాలంలో ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్తువులు మరియు సేవల ప్రవాహం
2. తలసరి ఆదాయం: జాతీయ ఆదాయం/ జనాభా
3. అక్షరాస్యత రేటు: ఏడు సంవత్సరాలు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ వయస్సు గల జనాభా / జనాభాX100
4. డెమోగ్రాఫిక్ డివిడెండ్: ఇది దేశ జనాభా యొక్క వయస్సు నిర్మాణంలో మార్పు ఫలితంగా ఆర్థిక వ్యవస్థలో వృద్ధిని సూచిస్తుంది. వయస్సు నిర్మాణంలో మార్పు సాధారణంగా సంతానోత్పత్తి మరియు మరణాల రేట్లు క్షీణించడం ద్వారా తీసుకురాబడుతుంది.

5.9 ప్రశ్నలు

వ్యాసరుప ప్రశ్నలు:

1. భారతదేశంలో జాతీయ ఆదాయ ధోరణులను వివరించండి?
2. జాతీయ ఆదాయానికి రంగాల కూర్పు గురించి క్లుప్తంగా వివరించండి?
3. డెమోగ్రాఫిక్ ట్రాన్సిషన్ సిద్ధాంతాన్ని వివరించండి

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. జనాభా విధానం, 2000లోని ప్రధాన అంశాలను తెలుపుము?
2. 2021 అంచనాల జనాభా లక్షణాలు
3. ప్రపంచ జనాభా పోకడలు
4. భారతదేశంలో జనాభా పరిమాణం మరియు వృద్ధి రేటు

5.10 సూచించబడిన రీడింగులు

1. రుద్ర దత్ మరియు KPM సుందరం, "ఇండియన్ ఎకానమీ", S. చంద్ మరియు కంపెనీ, న్యూఢిల్లీ, 2019
2. మిశ్రా మరియు పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021
3. ఎకనామిక్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా, 2023
4. "ఇండియన్ ఎకానమీ", తెలుగు అకాడమీ, 2015

- శ్రీమతి SK. హసీనా

పాఠం-6

పేదరికం, అసమానతపోకడలు మరియు నిరుద్యోగిత

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

- పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత విద్యార్థికి ఈ క్రింది విషయాలపై అవగాహన ఉంటుంది:
- భారతదేశంలో పేదరికం, కారణాలు మరియు నిర్మూలన కార్యక్రమాలు ఏమిటి
- ఆదాయం మరియు సంపదలో అసమానత మరియు అసమానతకు సంబంధించిన వివిధ సమస్యల గురించి ఉద్దేశ్యం ఏమిటి.
- నిరుద్యోగం అంటే ఏమిటి, కారణాలు, చర్యలు మరియు నిరుద్యోగానికి సంబంధించిన ఇతర సమస్యలు.

నిర్మాణం

6.1 పరిచయం:

6.2 పేదరికం

6.3 అసమానతలు

6.4 నిరుద్యోగం

6.5 సారాంశం

6.6 కీలక పదాలు

6.7 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

6.8 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

6.1 పరిచయం:

అభివృద్ధి చెందని దేశాలు తమకు మరియు అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు మధ్య ప్రస్తుతం ఉన్న అంతరాన్ని తగ్గించే లక్ష్యాలతో అభివృద్ధి చెందడానికి ఇటీవలి సంవత్సరాలలో గట్టి ప్రయత్నాలు చేస్తున్నాయి. అయితే ఈ దిశగా వారు చెప్పుకోదగ్గ విజయాన్ని సాధించలేకపోయారు. ఈ వైఫల్యానికి అత్యంత ముఖ్యమైన కారణం ఆదాయం మరియు సంపద పంపిణీలో అసమానతలతో పాటు పేదరికం మరియు నిరుద్యోగం యొక్క అధిక స్థాయి లో ఉండటం. భారతదేశంలో వలస పాలన మరియు ఏకపక్ష విధాన అమలు కారణంగా, ఉత్పత్తి సాధనాల ప్రైవేట్ యాజమాన్యం అనివార్యంగా సంపదను కొద్దిమంది చేతుల్లో కేంద్రీకరించడానికి దారితీసింది. సామూహిక పేదరికం సమస్య ఆదాయ అసమానతల సహజ ఫలితం. మరోవైపు, విస్తృతమైన నిరుద్యోగం బహుశా భారతదేశంలోఅభివృద్ధి కుంటుపడడానికి కారణం అందువల్ల ఈ అధ్యాయంలో పేదరికం, నిరుద్యోగం మరియు ఆదాయం మరియు సంపద పంపిణీలో అసమానతలను వివరంగా వివరించే ప్రయత్నం చేయబడింది.

6.2 పేదరికం:

పేదరికం అనేది ఒక వ్యక్తి లేదా సంఘం ఆర్థికంగా వెనుకబడిన స్థితి లేదా స్థితి కనీస జీవన ప్రమాణాలకు వనరులు మరియు అవసరమైనవి పొందలేని స్థితి. పేదరికం అంటే పరిస్థితి సమాజంలోని ఒక వర్గం వారు ఆహారం దుస్తులు, ఆవాసం వంటి ప్రాథమిక జీవిత అవసరాలను కూడాపొందలేని స్థితి. ఇవి మానవులకు నెరవేర్చడానికి అవసరమైన ప్రాథమిక అవసరాలుగౌరవప్రదమైన జీవితాన్ని గడపడానికి అవసరం. జనాభాలో ఎక్కువ భాగం వీటిని పొందలేని దేశం చాలా కాలం నుండి జీవితంలో కనీస సౌకర్యాలు, దేశం ఒక విష వలయంలో ఉందని మనం చెప్పవచ్చు

పేదరికం:

ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రకారం, పేదరికం శ్రేయస్సులో లేమిగా ఉచ్చరిస్తారు ఇది అనేక కోణాలను కలిగి ఉంటుంది. ఇది తక్కువ ఆదాయాలు మరియు గౌరవప్రదంగా మనుగడకు అవసరమైన ప్రాథమిక వస్తువులు మరియు సేవలను పొందలేకపోవడం. పేదరికం తక్కువ స్థాయి ఆరోగ్యం మరియు విద్య, స్వచ్ఛమైన నీరు మరియు పారిశుద్ధ్యానికి సరైన ప్రాప్యత, సరిపోని భౌతిక భద్రత, వాయిస్ లేకపోవడం మరియు ఒకరి జీవితాన్ని మెరుగుపరచడానికి తగినంత సామర్థ్యం మరియు అవకాశాలను కూడా కలిగి ఉండవు. భారతదేశంలో, 2023లో 14.96% జనాభా జాతీయ దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన నివసిస్తున్నారు. 2018లో, ప్రపంచంలోని దాదాపు 8% మంది కార్మికులు మరియు వారి కుటుంబాలు ఒక వ్యక్తికి రోజుకు US$1.90 కంటే తక్కువ (అంతర్జాతీయ దారిద్ర్య రేఖ)తో జీవిస్తున్నారు.

6.2.1 పేదరికం రకాలు

పేదరికంలో రెండు ప్రధాన వర్గీకరణలు ఉన్నాయి సంపూర్ణ పేదరికం: గృహ ఆదాయం ప్రాథమిక జీవన ప్రమాణాలను (ఆహారం, నివాసం, గృహాలు) నిర్వహించడానికి అవసరమైన స్థాయి కంటే తక్కువగా ఉన్న పరిస్థితి. ఈ పరిస్థితి వివిధ దేశాల మధ్య మరియు కాలక్రమేణా పోల్చడం చేస్తుంది. ఇది మొదటిసారిగా 1990లో ప్రవేశపెట్టబడింది, "రోజుకు డాలర్" దారిద్ర్య రేఖ ప్రపంచంలోని అత్యంత పేద దేశాల ప్రమాణాల ద్వారా సంపూర్ణ పేదరికాన్ని కొలుస్తుంది. అక్టోబర్ 2015లో, ప్రపంచ బ్యాంకు దానిని రోజుకు $1.90కి రీసెట్ చేసింది. అందువల్ల ప్రతి దేశంలో కనీస జీవన ప్రమాణాన్ని కొలవడానికి ప్రాథమిక వినియోగ సాయిని పరిగణనలోకి తీసుకుంటారు, ఇందులో ఆరోగ్యకరమైన జీవనాన్ని సాధించడానికి అవసరమైన నిర్దిష్ట సమాజంలో వినియోగించే ఆహార పదార్థాలు ఉంటాయి. దానితో పాటు, ఇతర ముఖ్యమైన ఆహారేతర వస్తువులకు ప్రాప్యత కూడా పరిగణించబడుతుంది. ఆహార మరియు ఆహారేతర వస్తువులు దానిని దారిద్ర్య రేఖగా నిర్వచించడానికి ద్రవ్య యూనిట్లుగా మార్చబడతాయి. వినియోగ ఖర్చులు దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న వ్యక్తులు సంపూర్ణ పేదరికంతో బాధపడుతున్న వ్యక్తులు, అంటే వారి ఆదాయం గౌరవప్రదమైన జీవితాన్ని గడపడానికి వారి ప్రాథమిక మరియు ప్రాథమిక అవసరాలను తీర్చడానికి సరిపోదు.

సాపేక్ష పేదరికం: పరిసరాల్లో నివసించే జనాభా ఆర్థిక ప్రమాణాలతో పోలిస్తే జీవన ప్రమాణం సామాజిక దృక్కోణం నుండి నిర్వచించబడింది. అందుకే ఇది ఆదాయ అసమానత కొలమానం. సాధారణంగా, సాపేక్ష

పేదరికాన్ని మధ్యస్థ ఆదాయంలో కొంత స్థిర నిష్పత్తి కంటే తక్కువ ఆదాయం ఉన్న జనాభా శాతంగా కొలుస్తారు. సాపేక్ష పేదరికం యొక్క గణనలో అత్యధిక 10% జనాభా ఆదాయం లేదా వినియోగం యొక్క పరిధిని దిగువ 10% జనాభాతో పోల్చుతారు సాధారణంగా సాపేక్ష పేదరికం యొక్క కొలమానం సంపన్న లేదా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలోఉపయోగించబడుతుంది. కానీ అభివృద్ధి చెందని దేశాలు సంపూర్ణ మరియు సామూహిక పేదరికం యొక్క ఉనికి ఆందోళన కలిగిస్తాయి.

6.2.2 భారతదేశంలో పేదరికం అంచనా

ఆదాయ పంపిణీకి సంబంధించి గణాంక సమాచారాన్ని సేకరించడానికి ఈ దేశంలో ఇప్పటివరకు ఎటువంటి ప్రయత్నం జరగనందున, పేదరికం యొక్క పరిధిని ప్రత్యక్షంగా అంచనా వేయడానికి భారతదేశంలో సరైన మరియు నమ్మదగిన డేటా లేదు. ఏది ఏమైనప్పటికీ, వినియోగ వ్యయంపై NSSO డేటా సమాచారాన్ని అందజేస్తుంది. ఇది పట్టణ మరియు గ్రామీణ రంగాలలో పేదరికం యొక్క సంభావ్యతను నిర్ణయించడానికి ఉపయోగపడుతుంది.

భారతదేశంలో పేదరికాన్ని అంచనా వేయడం నీతి ఆయోగ్ యొక్క టాస్క్ ఫోర్స్ ద్వారా పేదరిక రేఖను లెక్కించడం ద్వారా స్టాటిస్టిక్స్ అండ్ ప్రోగ్రామ్ ఇంప్లిమెంటేషన్ మంత్రిత్వ శాఖ (MOSPI) కింద నేషనల్ శాంపిల్ సర్వే వారి డేటా ఆధారంగాకొలుస్తుంది.

భారతదేశంలో దారిద్ర్యరేఖ అంచనా వినియోగ వ్యయంపై ఆధారపడి ఉంటుంది మరియు ఆదాయ స్థాయిలపై కాదు. నేషనల్ శాంపిల్ సర్వే ఆర్గనైజేషన్ యొక్క వినియోగదారుల వ్యయ సర్వేల ఆధారంగా పేదరికాన్ని కొలుస్తారు. పేద కుటుంబం నిర్దిష్ట దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న వ్యయ స్థాయిని కలిగి ఉంటుంది. పేదరికం యొక్క సంభావ్యతను పేదరిక నిష్పత్తి ద్వారా కొలుస్తారు. ఇది మొత్తం జనాభాకు పేదల సంఖ్య యొక్క నిష్పత్తి శాతంగా వ్యక్తీకరించబడింది. దీనిని హెడ్ కౌంట్ నిష్పత్తి అని కూడా అంటారు. దారిద్ర్య రేఖ అనేది శారీరక సామర్థ్యం ఉన్న వ్యక్తి యొక్క ఉనికి మరియు మనుగడకు అవసరమైన కనీస మొత్తం డబ్బు, నిర్దేశించిన దాని కంటే తక్కువ సంపాదిస్తున్న ఏ వ్యక్తి అయినా ఈ కోణంలో నష్టపోయినట్లు పరిగణించబడతారు. టెండూల్కర్ కమిటీ నివేదికను ప్రచురించడానికి ముందు, టాస్క్ ఫోర్స్ (1979) సిఫార్సుపై భారతదేశంలో దారిద్ర్యరేఖ ఆధారపడింది.

అలఘ్ కమిటీ (1979) గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతంలోని పెద్దలకు కనీసం రోజువారీ అవసరాలు 2400 మరియు 2100 కేలరీలు ఆధారంగా దారిద్ర్య రేఖను నిర్ణయించింది. గ్రామీణ భారతదేశం కోసం వ్యవసాయ కార్మికుల కోసం వినియోగదారు ధర సూచిక మరియు పట్టణ భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక కార్మికుల కోసం వినియోగదారుల ధరల సూచికను ఉపయోగించి దారిద్ర్య రేఖను తదుపరి 35 సంవత్సరాలుగా పెంచడం ద్వారా దారిద్ర్య రేఖను రూపొందించడం జరిగింది. తదనంతరం వివిధ కమిటీలు; లక్డావాలా కమిటీ (1993), టెండూల్కర్ కమిటీ (2009), రంగరాజన్ కమిటీ (2012) పేదరికాన్ని అంచనా వేసింది. రంగరాజన్ కమిటీ నివేదిక (2014) ప్రకారం దారిద్ర్యరేఖ నెలవారీ తలసరి వ్యయం రూ. 1407, పట్టణ ప్రాంతాల్లో రూ. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో 972. MPIపై UNDP యొక్క 2022 నివేదిక అక్టోబర్ 2022లో విడుదల

చేయబడింది మరియు 111 అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలను అంచనా వేసింది. భారతదేశానికి సంబంధించి, 2019-21 సర్వే డేటా ఉపయోగించబడింది. ఈ అంచనాల ఆధారంగా, భారతదేశంలోని జనాభాలో 16.4 శాతం (2020లో 228.9 మిలియన్ల మంది) అవి పేదలు కాగా, అదనంగా 18.7 శాతం మంది అవి పేదరికానికి (2020లో 260.9 మిలియన్ల మంది) దగ్గరగా వర్గీకరించబడ్డారు. భారతదేశంలో లేమి తీవ్రత, అవి పేదరికంలో నివసిస్తున్న ప్రజల మధ్య సగటు లేమి MPI విలువ స్కోరు 42 శాతం. నివేదిక బహుమితీయ పేదరికాన్ని ద్రవ్య పేదరికంతో పోల్చింది, 2011 లో రోజుకు US$1.90 కంటే తక్కువ PPP ఉన్న నివసిస్తున్న జనాభా శాతం ద్వారా కొలుస్తారు. అవి పేదరికం యొక్క ముఖ్యు సంఖ్య లేదా కంటే 6.1 శాతం పాయింట్లు తక్కువగా ఉంది.

2005-06 మరియు 2019-21 మధ్య భారతదేశంలో 41.5 కోట్ల మంది ప్రజలు పేదరికం నుండి బయటపడ్డారని నివేదిక యొక్క పరిశోధనలు సూచిస్తున్నాయి, SDG లక్ష్యం 1.2 కోట్ల పురుషులు, మహిళలు మరియు అన్ని వయసుల పిల్లల నిష్పత్తిని కనీసం సగానికి తగ్గించడం. 2030 నాటికి జాతీయ నిర్వచనాల ప్రకారం అన్ని కోణాల్లో పేదరికాన్ని జయించడం సాధ్యమవుతుంది.

6.2.3 <u>భారతదేశంలో పేదరికానికి కారణాలు:</u>

తలసరి ఆదాయం చాలా తక్కువగా ఉన్న దాదాపు అన్ని అభివృద్ధి చెందని దేశాలలో, ఆదాయ అసమానత అనేక చెడులకు దారితీసింది. వీటిలో పేదరికం ఖచ్చితంగా అత్యంత తీవ్రమైనది. భారతదేశంలో, గత ఏడు దశాబ్దాలలో అన్ని అభివృద్ధి ఉన్నప్పటికీ, ఇప్పటికీ జనాభాలో దాదాపు మూడింట ఒక వంతు మంది పేదలు మరియు ఎక్కువ సమయం తీవ్ర పేదరికంతో బాధపడుతున్నారు. భారతదేశంలో ప్రస్తుత ఆదాయాన్ని సమంగా పంపిణీ చేయడం ప్రతి ఒక్కరినీ ధనవంతులను చేస్తుందని ఎవరూ చెప్పరు, అయితే ఇది అందరికీ అవసరమైన కనీస వినియోగాన్ని నిర్ధారిస్తుంది అనే వాస్తవం గురించి ఎటువంటి సందేహం లేదు. ఈ సందర్భంలో భారతదేశంలో పేదరికానికి సంబంధించిన ప్రధాన కారణాలు క్రింద వివరించబడ్డాయి.

1. జనాభా విస్ఫోటనం: భారతదేశ జనాభా సంవత్సరాలుగా క్రమంగా పెరిగింది. గత 45 సంవత్సరాలలో, ఇది సంవత్సరానికి 2.2% చొప్పున పెరిగింది, అంటే సగటున, ప్రతి సంవత్సరం దేశ జనాభాలో సుమారు 17 మిలియన్ల మంది ప్రజలు చేరుతున్నారు. ఇది వినియోగ వస్తువుల డిమాండ్‌ను కూడా విపరీతంగా పెంచుతుంది.

2. తక్కువ వ్యవసాయ ఉత్పాదకత: వ్యవసాయ రంగంలో తక్కువ ఉత్పాదకత పేదరికానికి ప్రధాన కారణం. ఉత్పాదకత తక్కువగా ఉండటానికి కారణం చాలా ఛిన్నాభిన్నమైన మరియు విభజించబడిన భూమి హోల్డింగ్‌లు, మూలధన కొరత, వ్యవసాయంలో కొత్త సాంకేతికతలపై నిరక్షరాస్యత, సాంప్రదాయ సాగు పద్ధతుల ఉపయోగం, నిల్వ సమయంలో వృధా మొదలైనవి.

3. అసమర్థ వనరుల వినియోగం: దేశంలో ప్రత్యేకించి వ్యవసాయ రంగంలో నిరుద్యోగం మరియు ముసుగు నిరుద్యోగం ఉంది. దీని ఫలితంగా తక్కువ వ్యవసాయోత్పత్తి మరియు జీవన ప్రమాణాలు కూడా పడిపోయాయి.

4. ఆర్థికాభివృద్ధి తక్కువ రేటు: భారతదేశంలో ముఖ్యంగా 1991లో LPG సంస్కరణలకు ముందు స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన మొదటి 40 సంవత్సరాలలో ఆర్థికాభివృద్ధి తక్కువగా ఉంది.

5. ధరల పెరుగుదల: దేశంలో ధరల పెరుగుదల స్థిరంగా ఉంది మరియు ఇది పేదలు మోస్తున్న భారాన్ని పెంచింది. దీని వల్ల కొంత మంది లబ్ధి పొందినప్పటికీ, తక్కువ ఆదాయ వర్గాలు దీని వల్ల నష్టపోతున్నాయి మరియు వారి కనీస అవసరాలను కూడా తీర్చుకోలేకపోతున్నాయి.

6. నిరుద్యోగం: భారతదేశంలో పేదరికానికి కారణమయ్యే మరో అంశం నిరుద్యోగం. నానాటికీ పెరుగుతున్న జనాభా ఉద్యోగార్థుల సంఖ్యకు దారితీసింది. అయితే, ఉద్యోగాల కోసం ఈ డిమాండ్‌కు సరిపోయే అవకాశాలలో తగినంత విస్తరణ లేదు.

7. **మూలధనం మరియు వ్యవస్థాపకత లేకపోవడం**: మూలధనం మరియు వ్యవస్థాపకత కొరత ఆర్థిక వ్యవస్థలో తక్కువ స్థాయి పెట్టుబడి మరియు ఉద్యోగ సృష్టికి దారితీస్తుంది.

8. సామాజిక అంశాలు: ఆర్థిక అంశాలే కాకుండా, భారతదేశంలో పేదరిక నిర్మూలనకు అడ్డుపడుతున్న సామాజిక అంశాలు కూడా ఉన్నాయి. ఈ విషయంలో కొన్ని అడ్డంకులు వారసత్వ చట్టాలు, కుల వ్యవస్థ, కొన్ని సంప్రదాయాలు మొదలైనవి.

9. వలస దోపిడీ: బ్రిటీష్ వలసరాజ్యం మరియు భారతదేశాన్ని సుమారు రెండు శతాబ్దాల పాటు పాలించిన భారతదేశం దాని సాంప్రదాయ హస్తకళలు మరియు వస్త్ర పరిశ్రమలను నాశనం చేయడం ద్వారా భారతదేశాన్ని పారిశ్రామికీకరణ తిరోగమనం చేసింది, కలోనియల్ విధానాలు భారతదేశాన్ని యూరోపియన్ పరిశ్రమలకు ముడి పదార్థాల ఉత్పత్తిదారుగా మార్చాయి.

10. వాతావరణ కారకాలు: భారతదేశంలోని చాలా మంది పేదలు బీహార్, UP, MP, ఛత్తీస్‌గఢ్, ఒడిశా, జార్ఖండ్ మొదలైన రాష్ట్రాలకు చెందినవారు. తరచుగా వచ్చే వరదలు, విపత్తులు, భూకంపం మరియు తుఫాను వంటి ప్రకృతి వైపరీత్యాలు ఈ రాష్ట్రాల్లో వ్యవసాయానికి భారీ నష్టాన్ని కలిగిస్తాయి.

6.2.4 భారతదేశంలో పేదరిక నిర్మూలన కార్యక్రమాలు

గ్రామీణాభివృద్ధి మరియు గ్రామీణ ఉపాధి కార్యక్రమాల ద్వారా పేదరికంపై ప్రత్యక్ష దాడి వ్యూహం మొదట 1970లలో అవలంబించబడింది. ఐదవ ప్రణాళికతో, పేదరిక నిర్మూలన ఈ దేశంలో ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలలో ఒకటిగా అంగీకరించబడింది. 1970లలో గ్రామీణ పేదల కోసం అనేక ప్రత్యేక కార్యక్రమాలు చేపట్టబడ్డాయి, వాటిలో ముఖ్యమైనవి SFDA, MFAL, DPAP, CSRE, PIREP మరియు FWP. ఈ ప్రోగ్రామ్‌లు ఏవీ దేశం మొత్తాన్ని సమగ్రంగా కవర్ చేయలేదు, అయితే దేశంలోని కొన్ని ప్రాంతాల్లో ఈ ప్రోగ్రామ్‌లలో కొన్ని ఒకే లక్ష్య సమూహాల కోసం ఏకకాలంలో నిర్వహించబడతాయి. అందువల్ల కవరేజీలో మరింత సమగ్రంగా ఉండటమే కాకుండా పేదరికంపై ప్రత్యక్ష దాడి చేసే కార్యక్రమాలను చేపట్టాల్సిన అవసరం ఏర్పడింది. పేదరిక నిర్మూలనకు సంబంధించిన కొన్ని ముఖ్యమైన కార్యక్రమాలు ఇక్కడ చర్చించబడ్డాయి.

1. ఇంటిగ్రేటెడ్ రూరల్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్ (IRDP): ఇది 1978-79లో ప్రవేశపెట్టబడింది మరియు 2 అక్టోబర్ 1980 నుండి సార్వత్రికీకరించబడింది. ఇది గ్రామీణ పేదలకు సబ్సిడీ మరియు బ్యాంక్ క్రెడిట్ రూపంలో ఉత్పాదక ఉపాధి అవకాశాల కోసం సహాయం అందించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

2. జవహర్ రోజ్‌గార్ యోజన/ జవహర్ గ్రామ సమృద్ధి యోజన: ఆర్థిక మౌలిక సదుపాయాల కల్పన మరియు సామాజిక మరియు సామాజిక ఆస్తుల కల్పన ద్వారా గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని నిరుద్యోగులకు మరియు నిరుద్యోగులకు అర్థవంతమైన ఉపాధి అవకాశాలను కల్పించడానికి JRY ఉద్దేశించబడింది.
3. రూరల్ హౌసింగ్ - ఇందిరా ఆవాస్ యోజన: ఇందిరా ఆవాస్ యోజన (LAY) కార్యక్రమం గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న (BPL) కుటుంబాలకు ఉచిత గృహాలను అందించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. SC/ STల కుటుంబాల కు ప్రాధాన్యత ఇస్తారు.
4. పని కి ఆహారం పథకం: ఇది వేతన ఉపాధి ద్వారా ఆహార భద్రతను పెంపొందించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. ఆహార ధాన్యాలు రాష్ట్రాలకు ఉచితంగా సరఫరా చేయబడతాయి, అయితే, ఫుడ్ కార్పొరేషన్ ఆఫ్ ఇండియా (ఎఫ్‌సిటి) గోడౌన్ల నుండి ఆహార ధాన్యాల సరఫరా నెమ్మదిగా ఉంది.
5. జాతీయ వృద్ధాప్య పింఛను పథకం (NOAPS): ఈ పెన్షన్‌ను కేంద్ర ప్రభుత్వం అందజేస్తుంది. రాష్ట్రాలు మరియు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాలలో ఈ పథకాన్ని అమలు చేసే పని పంచాయతీలు మరియు మునిసిపాలిటీలకు ఇవ్వబడుతుంది. రాష్ట్రాల సహకారం రాష్ట్రాన్ని బట్టి మారవచ్చు. వృద్ధాప్య పింఛను మొత్తం రూ. 60-79 సంవత్సరాల వయస్సు గల దరఖాస్తుదారులకు నెలకు 200. 80 ఏళ్లు పైబడిన దరఖాస్తుదారులకు, మొత్తం రూ.కి500 సవరించబడింది.
6. అన్నపూర్ణ పథకం: ఈ పథకాన్ని 1999-2000లో ప్రభుత్వం ప్రారంభించింది. తమను తాము చూసుకోలేని మరియు జాతీయ వృద్ధాప్య పింఛను పథకం (NOAPS) కింద లేని వృద్ధులకు, మరియు ఎవరూ పట్టించుకోని వారికి ఆహారం అందించడానికి ఉద్దేశించబడింది. ఈ పథకం అర్హులైన సీనియర్ సిటిజన్లకు నెలకు 10 కిలోల ఉచిత ఆహార ధాన్యాలను అందజేస్తుంది. ఎక్కువగా పేదలలోని పేద' మరియు 'నిరుపేద వృద్ధుల' సమూహాలను లక్ష్యంగా చేసుకుంటారు.
7. సంపూర్ణ గ్రామీణ రోజ్‌గార్ యోజన (SGRY): పథకం యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం వేతన ఉపాధిని సృష్టించడం. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో మన్నికైన ఆర్థిక మౌలిక సదుపాయాల కల్పన మరియు పేదలకు ఆహారం మరియు పోషకాహార భద్రత కల్పించడం.
8. మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ చట్టం (MGNREGA) 2005: చట్టం ప్రతి గ్రామీణ కుటుంబానికి ప్రతి సంవత్సరం 100 రోజుల హామీతో కూడిన ఉపాధిని అందిస్తుంది. ప్రతిపాదిత ఉద్యోగాల్లో మూడింట ఒక వంతు మహిళలకు రిజర్వ్ చేయబడుతుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వం జాతీయ ఉపాధి హామీ నిధులను కూడా ఏర్పాటు చేస్తుంది. అదేవిధంగా, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు పథకం అమలు కోసం రాష్ట్ర ఉపాధి హామీ నిధులను ఏర్పాటు చేస్తాయి. ప్రోగ్రామ్ కింద, దరఖాస్తుదారునికి 15 రోజులలోపు ఉపాధి కల్పించకపోతే, అతను రోజువారీ నిరుద్యోగ భృతికి అర్హులు.
9. జాతీయ గ్రామీణ జీవనోపాధి మిషన్: Aajeevika (2011): గ్రామీణ పేదల అవసరాలను వైవిధ్యపరచడం మరియు వారికి నెలవారీ ప్రాతిపదికన క్రమమైన ఆదాయంతో ఉద్యోగాలు కల్పించాల్సిన అవసరాన్ని ఇది రూపొందిస్తుంది. నిరుపేదలను ఆదుకునేందుకు గ్రామ స్థాయిలో స్వయం సహాయక బృందాలను ఏర్పాటు చేస్తారు.

10. నేషనల్ అర్బన్ లైవ్లీహుడ్ మిషన్: NULM పట్టణ పేదలను స్వయం సహాయక బృందాలలో నిర్వహించడం, మార్కెట్ ఆధారిత ఉపాధికి దారితీసే నైపుణ్య అభివృద్ధికి అవకాశాలను సృష్టించడం మరియు సులభంగా క్రెడిట్ యాక్సెస్‌ని నిర్ధారించడం ద్వారా స్వయం ఉపాధి వెంచర్‌లను ఏర్పాటు చేయడంలో వారికి సహాయం చేయడంపై దృష్టి పెడుతుంది.
11. ప్రధాన్ మంత్రి కౌశల్ వికాస్ యోజన: ఇది లేబర్ మార్కెట్లోకి కొత్తగా ప్రవేశించిన వారిపై దృష్టి సారిస్తుంది, ముఖ్యంగా లేబర్ మార్కెట్ మరియు X మరియు XII తరగతి డ్రాపౌట్ లకు సహకారం అందిస్తుంది.
12. ప్రధాన్ మంత్రి జన్ ధన్ యోజన: ఇది సబ్సిడీ, పెన్షన్, ఇన్సూరెన్స్ మొదలైన వాటి యొక్క ప్రత్యక్ష ప్రయోజన బదిలీని లక్ష్యంగా చేసుకుంది మరియు 1.5 కోట్ల బ్యాంకు ఖాతాలను ప్రారంభించే లక్ష్యాన్ని సాధించింది. ఈ పథకం ముఖ్యంగా బ్యాంకులు లేని పేదలను లక్ష్యంగా చేసుకుంది.
13. ప్రధాన మంత్రి గ్రామీణ ఆవాస్ యోజన: ఇది 2015 సంవత్సరంలో ప్రారంభించబడింది. ఈ కార్యక్రమం ప్రభుత్వం ప్రారంభించిన పేదరిక నిర్మూలన కార్యక్రమాల క్రింద అత్యంత అభివృద్ధి చెందుతున్న పథకాలలో ఒకటి. బీపీఎల్‌గా పరిగణించబడే గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే ప్రజలకు ఉచితంగా ఇళ్లు అందించడమే ప్రధాన లక్ష్యం. ఇక్కడ, సబ్సిడీ ప్రక్రియ, ప్రైవేట్ రంగం ప్రమేయం మరియు సబ్సిడీ రేట్లలో ప్రజలకు సహేతుకమైన గృహనిర్మాణం ద్వారా అభివృద్ధి జరుగుతుంది.
14. ప్రధాన్ మంత్రి ఉజ్వల యోజన (PMUY): 2016 సంవత్సరంలో ప్రారంభించబడింది. ఇది దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న (BPL) కుటుంబాల మహిళలకు 50 మిలియన్ల LPG కనెక్షన్‌లను పంపిణీ చేయడానికి ప్రారంభించబడింది.
15. PM గరీబ్ కళ్యాణ్ యోజన: దీనిని PM నరేంద్ర మోడీ 2016లో ప్రారంభించారు. దీనిని డిసెంబర్ 17, 2016న ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ అమలు చేసింది. PM గరీబ్ కళ్యాణ్ యోజన వెనుక ఉన్న ప్రధాన ఉద్దేశ్యం పన్ను ఎగవేతదారులకు జరిమానాలను నివారించడానికి లెక్కలో చూపని నల్లధనాన్ని బయటకు తీసుకురావడ ము. ఇది సమాజంలోని అసంఖ్యాక వర్గ సంక్షేమానికి సహాయపడుతుంది. PM గరీబ్ కళ్యాణ్ యోజన 2016 నుండి 2017 వరకు వర్తిస్తుంది. కోవిడ్-19 మహమ్మారి సమయంలో, సమాజంలోని బలహీన వర్గం ప్రాథమిక అవసరాలను తీర్చుకోవడానికి ఇబ్బంది పడ్డారు. దీని కారణంగా PMGKY పొడిగించబడింది.

పీఎం గరీబ్ ఫేజ్-2:

కళ్యాణ్ యోజన సమాజంలోని పేద వర్గాలకు ఉపశమన ప్యాకేజీలను ప్రవేశపెట్టింది. PMGKY ఆరోగ్య సంరక్షణ నుండి ఆహారం వరకు వెనుకబడిన విభాగం యొక్క జీవనోపాధిని సులభతరం చేయడానికి వివిధ సహాయ సౌకర్యాలను ప్రవేశపెట్టింది. లాక్డౌన్ సమయంలో, ప్రధాన మంత్రి గరీబ్ కళ్యాణ్ యోజన పేద కుటుంబాలకు ఒక వరం.

16. సోలార్ చరఖా మిషన్: ఇది 2018లో ప్రారంభించబడింది మరియు ఇది భారతదేశంలోని పేదరిక నిర్మూలన కార్యక్రమాలలో ఒకటి. ఇది సుమారు 1 లక్ష మందికి ఉపాధి కల్పించడం ద్వారా

భారతదేశంలోని అభివృద్ధి చెందిన రంగాలలో సౌర చరఖా క్లస్టర్‌లను ఏర్పాటు చేయడానికి నిర్ధారిస్తుంది.

17. జాతీయ పోషకాహార మిషన్: ఇది 2018లో ప్రారంభించబడింది. ఈ పథకం యొక్క లక్ష్యం దేశవ్యాప్తంగా పిల్లల పోషకాహార పరిస్థితులను మెరుగుపరచడం మరియు పోషకాహారం తక్కువగా ఉన్న కేసులను తగ్గించడం. అదనంగా, ఇది కౌమారదశలో ఉన్న గర్భిణీ తల్లులకు పాలిచ్చే తల్లులు మరియు చిన్న పిల్లలను మెరుగుపరచడంలో సహాయపడుతుంది
18. ప్రధాన మంత్రి శ్రమ యోగి మాన్ ధన్: ఇది 2019 ప్రారంభించబడింది, ఇది అసంఘటిత కార్మికుల సామాజిక భద్రత మరియు వృద్ధాప్యంలో భద్రత కోసం అమలు చేయబడిన ఒక పథకాన్ని ప్రారంభించిన కేంద్ర ప్రభుత్వం.
19. ప్రధానమంత్రి వీధి వ్యాపారులు ఆత్మనిర్భర్ నిధి PM SVanidhi: ఇది 2020 ప్రారంభించబడింది, ఈ పథకం కోవిడ్ మహమ్మారి వలన ప్రభావితమైన మైక్రో- క్రెడిట్ సౌకర్యాలతో వీధి విక్రేతలకు సహాయపడుతుంది.

6.3 ఆదాయ అసమానతలు

భారత ప్రభుత్వం 1990వ దశకం ప్రారంభంలో కొత్త ఆర్థిక సంస్కరణలను ప్రవేశపెట్టింది. సంస్కరణల అనంతర కాలం 25 సంవత్సరాలు పూర్తయిన తర్వాత కూడా, భారతదేశం పేదరికం, సరిపోని మౌలిక సదుపాయాలు మరియు ఆర్థిక అసమానత వంటి అనేక ప్రధాన సమస్యలతో పోరాడుతూనే ఉంది. యునైటెడ్ నేషనల్ యూనివర్శిటీలోని వరల్డ్ ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఫర్ డెవలప్‌మెంట్ ఆఫ్ ఎకనామిక్స్ రీసెర్చ్ చేసిన అధ్యయనం ప్రకారం, 2000 సంవత్సరం నాటికి 1 శాతం మంది ధనవంతులు మాత్రమే 40 శాతం ప్రపంచ ఆస్తులను కలిగి ఉన్నారు. ప్రపంచంలోని ముగ్గురు ధనవంతులు అత్యల్ప 48 దేశాల కంటే ఎక్కువ ఆర్థిక ఆస్తులను కలిగి ఉన్నారు. ప్రపంచంలోని 85 మంది సంపన్న వ్యక్తులు ప్రపంచ జనాభాలో దిగువ 50 శాతం మంది సంపదకు సమానమైన సంపదను కలిగి ఉన్నారు.

6.3.1 ప్రణాళికా కాలంలో మొదటి మూడు దశాబ్దాలలో ఆదాయ అసమానతలు

1950లలో వివిధ సంవత్సరాలు/ కాలాలలో ఆదాయ పంపిణీని F.H. లిడాల్, N.S. అయ్యంగార్ మరియు M. ముఖర్జీ, RBI మరియు NCAER. అంచనాలు క్రింది విధంగా ఉంది: లైడాల్ మరియు NCAER యొక్క అంచనాల ప్రకారం, రిజర్వ్ బ్యాంక్ మరియు రిజర్వ్ బ్యాంక్ అంచనాల ప్రకారం, టాప్ 10 శాతం కుటుంబాలు దాదాపు 35 శాతం ఆదాయం పొందాయి. అయ్యంగార్ మరియు ముఖర్జీ, టాప్ 10 శాతం కుటుంబాలు ఆదాయంలో 25 శాతం నుండి 28 శాతం వరకు ఉన్నాయి. NCAER చేసిన అంచనాలు మినహా అన్ని అంచనాలు దిగువన ఉన్న 20 శాతం మంది ఆదాయంలో 8 నుండి 9 శాతం పొందారని సూచిస్తున్నాయి. అయితే NCAER అంచనా ప్రకారం వారి వాటా ఇతర అధ్యయనాలు సూచించిన దానిలో దాదాపు సగం. NCAER మరియు రిజర్వ్ బ్యాంక్ అధ్యయనాలు రెండూ 1950లలో గ్రామీణ రంగంలో కంటే పట్టణ రంగంలో వ్యక్తిగత ఆదాయ పంపిణీ అసమానంగా ఉందని సూచిస్తున్నాయి.

NCAER మరియు P.D. ఓజా మరియు V.V. భట్ వ్యక్తిగత ఆదాయ పంపిణీని అంచనా వేశారు. NCAER నిర్వహించింది 1964-65లో వినియోగ వ్యయంపై డేటాను సేకరించేందుకు 1960లలో దేశవ్యాప్తంగా సర్వేలు జరిగాయి. దాని 1964-65లో ఆదాయ పంపిణీకి సంబంధించిన డేటా ఈ సర్వే యొక్క ఉప ఉత్పత్తి. లో ఓజా మరియు భట్ 1963-64 మరియు 1964-65లో ఆదాయ పంపిణీ వివిధ రకాల నుండి అందుబాటులో ఉన్న మొత్తం డేటాపై ఆధారపడింది. వారు జాతీయ ఆదాయం, చెల్లించిన ప్రత్యక్ష పన్నుల అంచనాలపై CSO డేటాను ఉపయోగించారు ఇన్కార్పొరేటెడ్ వ్యాపారం, మరియు గృహాలు మొత్తం వినియోగాన్ని అంచనా వేయడానికి డేటా ఆధారంగా దేశంలో అత్యంత ధనవంతుల ద్వారా మాత్రమే పొదుపు చేయడం జరుగుతుందని భావించారు. వారు అత్యధిక సమూహానికి వినియోగ వ్యయానికి జోడించబడ్డారు. అన్ని ఇతర సమూహాలు, ఆదాయం వారి వినియోగ వ్యయాలకు సమానంగా తీసుకోబడింది. ప్రణాళిక యొక్క రెండవ దశాబ్దంలో వివిధ సమయాలలో ఆదాయ పంపిణీని వివరించడానికి ఉపయోగించే వివిధ అంచనాలు వివిధ డేటా సమస్యలతో బాధపడుతున్నప్పటికీ, వాటి ఫలితాలు చాలా పోలికలు ఉంటాయి. అన్ని అంచనాలను కలిపి తీసుకుంటే, జనాభాలో దిగువన ఉన్న 20 శాతం మంది మొత్తం వ్యక్తిగత ఆదాయంలో దాదాపు 7.5 శాతం వాటా కలిగి ఉన్నారని చెప్పవచ్చు; జనాభాలో అగ్ర 20 శాతం మంది దాదాపు 47 శాతం వాటాను కలిగి ఉన్నారు; మరియు లోరెంజ్ నిష్పత్తి 0.35 మరియు 0.39 మధ్య ఉంది. ఈ చాలా మందికి విలక్షణమైన ఎగువన ఆదాయం యొక్క తీవ్ర ఏకాగ్రతను స్పష్టంగా సూచిస్తుంది.

అభివృద్ధి చెందని దేశాలలో గ్రామీణ రంగంలో కంటే పట్టణ రంగంలో ఎక్కువ ఆదాయం కేంద్రీకృతమై ఉంది. అగ్రశ్రేణి డెసిల్స్ యొక్క సగటు వార్షిక ఆదాయం పట్టణ రంగంలో అత్యల్పంగా 18 రెట్లు ఉండగా, గ్రామీణ రంగంలో ఇది దాదాపు 10 రెట్లు ఉంది.

1978-83 ముసాయిదా పంచవర్ష ప్రణాళికలో ప్రణాళికా సంఘం ప్రకారం, "ఆదాయం మరియు సంపద పంపిణీలో ధోరణులను గుర్తించడం కష్టం, కానీ స్థూల అసమానతలు కొనసాగడానికి రుజువు స్పష్టంగా ఉంది. వినియోగ వ్యయం యొక్క విశ్లేషణ (డేటా మూలం: జాతీయ నమూనా సర్వే - 28వ రౌండ్) 1973-74లో గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో మొత్తం వినియోగంలో అత్యల్పంగా 20 శాతం 9.5 శాతం ఉండగా అత్యధికంగా 20 శాతం 38 శాతంగా ఉంది. పట్టణ ప్రాంతాల్లో సంబంధిత గణాంకాలు 9.2 శాతం మరియు 40 శాతం గా ఉన్నాయి. ప్రపంచ బ్యాంక్ అంచనాల ద్వారా ఆదాయ అసమానతలు వినియోగ అసమానతలు పరిశీలించబడ్డాయి. 1975-76 ప్రపంచ బ్యాంకు అంచనాలు ప్రపంచంలోని ఉమ్మడి ప్రాజెక్ట్ లు మరియు ఇంటర్నేషనల్ లేబర్ ఆర్గనైజేషన్. అంచనాలు 1975-76లో అత్యల్ప 20 శాతం గృహాలు (గ్రామీణ మరియు పట్టణ గృహాలు కలిపి) 7 శాతంగా ఉన్నాయి. గృహ ఆదాయంలో అత్యధికంగా 20 శాతం 49.4 శాతంగా ఉంది. భారతదేశం లో 2021లో 302.4 మిలియన్ గృహాలను కలిగి ఉంది. సూచిక సంవత్సరానికి 1.8% పెరుగుదలను నమోదు చేసింది. 2010 మరియు 2021 మధ్య, సూచిక 24.3% పెరిగింది. గృహాల సంఖ్య భారతదేశం 2021 సంవత్సరంలో అత్యధికంగా మరియు 2010 సంవత్సరంలో అత్యల్పంగా ఉంది.

6.3.2 భారతదేశంలో ఆదాయ అసమానతలకు కారణాలు

భారతదేశంలో ఆదాయ అసమానతలు స్పష్టంగా కనిపిస్తున్నాయని గణాంకాలు చూపిస్తున్నాయి. ఈ పరిస్థితిలో దేశంలో ఆదాయం మరియు ఆస్తి పంపిణీలో ఇటువంటి అసమంజసమైన అసమానతలకు కారణమైన వివిధ కారణాలను విశ్లేషించడం చాలా ముఖ్యం. అటువంటి ప్రధాన అసమానతలకు కారణమైన ఈ కారణాలను విశ్లేషిద్దాం. భారతదేశం మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ. ఈ వ్యవస్థలో ప్రజలకు ప్రైవేట్ ఆస్తిని కలిగి ఉండే హక్కు హామీ ఇవ్వబడుతుంది. ప్రతి వ్యక్తికి భూమి, భవనాలు, కర్మాగారాలు మరియు అన్ని మార్గాలను కలిగి ఉండే హక్కు ఉంది ఉత్పత్తి, వాహనాలు, వ్యవసాయ భూమి మొదలైనవి. మన సమాజంలో వర్గ నిర్మాణం ఉంది. ఒక వర్గానికి ప్రైవేట్ ఆస్తి మరియు ఉత్పత్తి సాధనాలు రెండూ ఉన్నాయి. ఇది వారికి మరింత ఎక్కువ ఆస్తిని సంపాదించడంలో సహాయపడుతుంది. మరికొందరు జీవనోపాధి కోల్పోయి ఆధారపడి పొందుతున్నారు. మేధో కార్మికులు మరియు నిపుణులు తప్ప మిగిలిన వారందరూ తమ మనుగడ కోసం పోరాడుతున్నారు. ఇది పెరుగుతున్న అసమానతలకు మరియు తద్వారా పేదరికానికి దారితీస్తుంది.

1. గ్రామీణ రంగంలో భూ యాజమాన్యం కేంద్రీకరణ వల్ల తలెత్తే అసమానతలు

భారతదేశంలో బ్రిటీష్ కాలం నుండి జమిందారీ వ్యవస్థ ప్రాబల్యం ఫలితంగా భూమి యాజమాన్యంలో భారీ ఆర్థిక శక్తి కేంద్రీకృతమై ఉంది. స్వాతంత్ర్యానంతరం జమీందారీ వ్యవస్థ రద్దు చేయబడినప్పటికీ, యాజమాన్యం సాగు మరియు గైర్హాజరు భూస్వామ్యం పేరుతో భూ యాజమాన్యం ఏకాగ్రత మారలేదు. NSS యొక్క 26వ రౌండ్ ప్రకారం 5.44% ఉన్న పెద్ద రైతులు మొత్తం వ్యవసాయ భూమిలో 39.43% కలిగి ఉన్నారు, 43.99% సన్నకారు రైతులు (1 ఎకరం కంటే తక్కువ భూమి ఉన్నవారు) మొత్తం వ్యవసాయ భూమిలో 1.58% మాత్రమే కలిగి ఉన్నారు. అంతేకాకుండా, కాల మార్పులతో, 1953-54లో 0.27 ఎకరాల రైతుల హోల్డింగ్‌ల సగటు పరిమాణం 1971-72లో 0.14 ఎకరాలకు క్షీణించడంతో చిన్నపాటి భూ కమతాల సంఖ్య పెరిగింది. దీనికి విరుద్ధంగా పెద్ద రైతుల భూమి యొక్క సగటు పరిమాణం దాదాపు ఒకే విధంగా ఉంది. 1971-72లో బడా రైతుల భూమి పరిమాణం 73.8 ఎకరాలు. అప్పటి నుంచి భూ యాజమాన్య విధానంలో పెద్దగా మార్పు వచ్చిన దాఖలాలు లేవు. VR బ్రాండ్‌లో సురేష్ D టెండర్ మరియు VR పంచముఖి (eds) వ్రాసిన "Economic Inequalities and Poverty in India" అనే పుస్తకంలో హరిత విప్లవం ప్రభావంతో గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆదాయ అసమానతలు స్పష్టంగా పెరిగాయని చెప్పారు.

2. పరిశ్రమలు, వాణిజ్యం మరియు భవనాల ప్రైవేట్ యాజమాన్యం

1975-76లో ఎన్‌సీఏఈఆర్ నిర్వహించిన సర్వేలో పట్టణ ప్రాంతాల్లో ఆస్తుల పంపకంలో అసమానతలు ఎక్కువగా ఉన్నాయని తేలింది. అదే సంవత్సరంలో పట్టణ జనాభాలో అగ్ర 10% మంది మొత్తం సంపదలో 46.28% కలిగి ఉన్నారు, జనాభాలో దిగువన ఉన్న 60% మంది సంపదలో కేవలం 11.67% మాత్రమే ఉన్నారు. 1981-82లో NSS నిర్వహించిన ఇలాంటి సర్వే అదే విధమైన ఫలితాలను చూపింది, ఈ అసమాన

ఆస్తుల కారణంగా సగటు తెలివితేటలు ఉన్న పారిశ్రామికవేత్తలు, రియల్ ఎస్టేట్ యజమానులు, వ్యాపారులు మరియు రవాణాదారులు అధిక సంపాదన సామర్థ్యానికి దారితీసింది. మరోవైపు, ఔత్సాహిక, అత్యంత తెలివైన మరియు అర్హత కలిగిన నిపుణులు మరియు నైపుణ్యం కలిగిన జనాభా తమ విలువను నిరూపించుకోవడానికి తగినంత అవకాశాలు లేవు మరియు అసంఘటిత రంగంలో మరియు అనేక సార్లు వారుకింద స్థాయి ఉపాధి పొందుతున్నారు. నిరుద్యోగం, మేధావుల్లో పేదరికానికి దారితీసే నిరుద్యోగం హింస, రాజకీయ మరియు సామాజిక అస్థిరతకు దారితీయవచ్చు. యువతలో ఈ రకమైన విరక్తి మరియు హింస ఆర్థిక అభివృద్ధికి అవరోధం అవుతుంది.

3. వృత్తిపరమైన జ్ఞానం యొక్క స్థాయిలలో అసమానతలు

వ్యక్తిగత ఆదాయంలో అసమానతలు వృత్తిపరమైన సామర్థ్యం, జ్ఞానం మరియు శిక్షణ స్థాయిలలో కూడా అసమానతలకు దారితీస్తాయి. ఈ విధమైన అసమానతలకు మూలకారణం సంపద మరియు ఆస్తి పంపిణీలో అసమానతలు. నిరుపేదల పిల్లలు ఉన్నత చదువులు చదవాలని కలలు కనలేరు. అందువల్ల భారతదేశంలో తరతరాలుగా ఆదాయ వ్యత్యాసాలలో మార్పు లేదు.

II. వారసత్వ చట్టం

ఈ చట్టం ఆదాయ అసమానతలకు చట్టబద్ధతను అందిస్తుంది. పెద్ద పెట్టుబడిదారుడి కొడుకు క్యాపిటలిస్ట్ గానే ఉంటాడు మరియు రోజువారీ కూలీ కొడుకు సాధారణంగా కార్మికుడు అవుతాడు. ఈ చట్టం ప్రకారం తండ్రి ఆస్తి అతని పిల్లలకు సంక్రమిస్తుంది. ధనవంతుల తరగతి పిల్లలు స్వయంచాలకంగా ధనవంతులు అవుతారు మరియు దిగువ శ్రేణి పిల్లలు పేదరికంలో మగ్గిపోతారు. అందువల్ల వారసత్వ చట్టం ఆదాయ అసమానతలను వేగవంతం చేస్తుంది.

III. ఇతర కారణాలు

పైన చర్చించిన ప్రస్తుత ఆదాయ అసమానతలకు సంబంధించిన రెండు ప్రాథమిక కారణాలే కాకుండా, అసమానతలపై ప్రభావం చూపే మరికొన్ని అంశాలు కూడా ఉన్నాయి. వాటిలో ముఖ్యమైనవి ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

1. ద్రవ్యోల్బణం మరియు ధరల పెరుగుదల

1950ల మధ్యకాలం నుండి ధరలు నిరంతరం పెరుగుతూ శ్రామికవర్గం యొక్క వాస్తవ ఆదాయాన్ని క్షీణింపజేస్తూ ఉన్నాయి. అయితే పారిశ్రామికవేత్తలు, వ్యాపారులు మరియు అధిక మార్కెట్ మిగులు ఉన్న రైతులు ఈ ద్రవ్యోల్బణ ప్రక్రియ నుండి చాలా ప్రయోజనం పొందారు. భారతదేశంలో, ద్రవ్యోల్బణం యొక్క ఈ పునఃపంపిణీ ప్రభావాన్ని భర్తీ చేయడానికి చాలా తక్కువ చర్యలు జరిగాయి. ఫలితంగా ఇది ఆదాయ అసమానతలను బాగా పెంచింది.

2. క్రెడిట్ సౌకర్యాలలో అసమానత

భారతదేశంలో, క్రెడిట్ సౌకర్యాలలో అసమానత ఉంది. ఇది సంపద యొక్క అసమాన పంపిణీ నుండి ఉత్పన్నమయ్యే అసమానతలను పెంచుతుంది. వ్యాపార సంస్థలు మరియు వ్యక్తులు అధికారిక మూలధన మార్కెట్‌లకు ప్రాప్యత కలిగి ఉంటారు. అయితే చాలా అనుకూలమైన నిబంధనలపై ఫైనాన్స్ పొందగలుగుతారు.
చిన్న మరియు సన్నకారు రైతులు, వ్యవసాయ కార్మికులు మరియు చేతివృత్తులవారు అధిక వడ్డీకి వడ్డీలు వసూలు చేసే వడ్డీ వ్యాపారులపై ఎక్కువగా ఆధారపడతారు మరియు ఈ పేద ప్రజలను అనేక విధాలుగా దోపిడీ చేస్తున్నారు.

3. ప్రైవేట్ పెట్టుబడిలో పట్టణ పక్షపాతం
ఈ దేశంలో 60 శాతం జనాభా గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసిస్తుండగా, దాదాపు 20 శాతం ప్రైవేట్ పెట్టుబడులు పట్టణ ప్రాంతాల్లోని పరిశ్రమలకు వెళుతున్నాయి. అందువల్ల, ప్రైవేట్ పెట్టుబడి నమూనాలో ఒక ప్రత్యేక 'పట్టణ పక్షపాతం' ఉంది. ఈ పట్టణ పక్షపాతం అధిక యాంత్రిక ప్రాజెక్టుల రూపాన్ని తీసుకుంటుంది, దీనిలో అదనపు విలువలో వేతనాల వాటా సాపేక్షంగా తక్కువగా ఉంటుంది. అందువల్ల, కీత్ గ్రిఫిన్ గుర్తించినట్లుగా, "మూలధన- సాంద్రత సెక్టార్‌లో ఉపాధి కల్పన రేటు నెమ్మదిగా ఉంటుంది, కొన్నిసార్లు శ్రామిక శక్తి వృద్ధి రేటు అంత వేగంగా ఉండదు." ఇది సహజంగానే ఆదాయ పంపిణీలో అసమానతలకు దారి తీస్తుంది.

4. ప్రభుత్వ పాత్ర
రాష్ట్రం తరచుగా "పూర్వగామి" మరియు "ఆర్థిక మార్పుకు నాంది పలికేది" అయినప్పటికీ భారతదేశంలో, వాస్తవం ఏమిటంటే రాష్ట్ర పెట్టుబడి తప్పనిసరిగా ప్రైవేట్‌కు సహాయక పాత్ర పోషిస్తుంది పెట్టుబడిదారులు. (ముఖ్యంగా పెద్ద మరియు మూలధన- ఇంటెన్సివ్ ఎంటర్ప్రైజెస్). ఇది వాస్తవం కారణంగా ఉంది దేశం యొక్క సంపదను కలిగి ఉన్న అదే సామాజిక శక్తులపై రాష్ట్ర మద్దతు ఆధారపడి ఉంటుంది. సాంకేతిక నిపుణులు, నిర్వాహకులు మరియు ఆధిపత్య రాజకీయ సమూహాలకు సరఫరా చేస్తుంది. అటువంటి వాతావరణంలో, ప్రభుత్వం కేవలం యథాతథ స్థితిని కాపాడుతుంది మరియు సమతుల్యతతో రూపొందించబడిన విధానాలను అవలంబిస్తుంది .ఆస్తులు కలిగిన వర్గాల మరియు వారికి అనుబంధంగా ఉన్న వారి ఆధిపత్యాన్ని శాశ్వతం చేస్తుంది. (ప్రజలు కూడా సామాజిక సంక్షేమ రంగంలో వ్యయ విధానాలు, అంటే ఆరోగ్యం, విద్య, సామాజిక భద్రత మరియు పబ్లిక్ హౌసింగ్ పేదలకు సహాయం చేయడం కంటే సాపేక్షంగా మెరుగైన ప్రజలకు సహాయం చేస్తుంది.

6.3.3 భారతదేశంలో ఆదాయ పంపిణీలో అసమానతలను తొలగించే చర్యలు

స్వాతంత్ర్యానంతరం పంచవర్ష ప్రణాళికలు ప్రారంభించే సమయంలో భారత విధానాలు ఎక్కువగా ప్రపంచ బ్యాంకు ఆర్థికవేత్తల ఆలోచనల ద్వారా ప్రభావితమయ్యాయి. అన్ని వృద్ధిపై ప్రభావం చూపుతుందని ప్రభుత్వం భావించింది. కానీ 1960ల చివరినాటికి అవలంబించిన విధానాలు ఆర్థిక శక్తి మరియు ఆదాయ అసమానతల కేంద్రీకరణకు దారితీశాయని నిస్సందేహంగా నిరూపించబడింది. అందువల్ల పాల్ స్ట్రీటెన్ మరియు హోలిస్ చెనెరీ వంటి గొప్ప ఆర్థికవేత్తలు భారత ప్రభుత్వం అనుసరించిన ఆర్థిక విధానాలు వ్యాప్తి

ప్రభావం యొక్క గమనాన్ని నిరూపించాయని భావించారు. వ్యూహం మరియు ఆ విధానాలు ఆదాయం మరియు సంపద పునఃపంపిణీ లక్ష్యాన్ని సాధించడంలో విఫలమయ్యాయి. అటువంటి అభిప్రాయాలు మరియు అనుభవాల ఆధారంగా ప్రభుత్వం పేద ప్రజల సమగ్ర అభివృద్ధికి దారితీసే కార్యక్రమాలను ప్రారంభించింది, ఇది ఆదాయంలో అసమానతలను తగ్గించగలదు.

1. భూ సంస్కరణలు మరియు సీలింగ్ మిగులు భూమి పునర్విభజన:

మనం గమనించినట్లుగా భారతదేశంలోని గ్రామీణ ఆర్థిక నేపథ్యంలో ఆదాయంలో అసమానతలకు ప్రధాన కారణం సొంత సాగు (గైర్హాజరీ భూస్వామి) ముసుగులో భూమిని కేంద్రీకరించడం. జమీందారీ వ్యవస్థ రద్దు చేయబడినట్లు బాహ్యంగా కనిపించినప్పటికీ, యజమాని స్వయంగా కౌలుదారుని దోపిడీ చేస్తున్నట్లు పేర్కొన్నాడు. కౌలు సంస్కరణలు మరియు భూమి పునఃపంపిణీ, భూ హోల్డింగ్‌ల ఏకీకరణ, ఆర్థిక హోల్డింగ్‌ల సృష్టి వంటి భూ సంస్కరణల పేరుతో లోపభూయిష్ట భూ యాజమాన్య వ్యవస్థను తొలగించడానికి వివిధ శాసన చర్యలు మరియు సంస్థాగత సంస్కరణలు తీసుకోబడ్డాయి. దురదృష్టవశాత్తు ఈ చర్యలన్నీ భూమి హోల్డింగ్‌ల యొక్క కావలసిన పునఃపంపిణీని సాధించడంలో చిన్న మరియు సన్నకారు రైతులకు యాజమాన్య హక్కులను అందించడంలో విఫలమయ్యాయి. ప్రభుత్వం ఇప్పటికైనా గాంధీ సిద్ధాంతాలను పాటిస్తూ, సహకార వ్యవసాయాన్ని ప్రవేశపెడితే, అసమానతల సమస్యపై కొంతమేరకు సానుకూల దిశలో దాడి చేయవచ్చు.

2. గుత్తాధిపత్యం మరియు నిర్బంధ వాణిజ్య పద్ధతులపై నియంత్రణ

దీనిపై విచారణ చేసేందుకు ప్రభుత్వం గుత్తాధిపత్య విచారణ కమిషన్ (ఎంఐసీ)ని నియమించింది దాని నివేదికను సమర్పించిన ప్రైవేట్ రంగం యొక్క గుత్తాధిపత్య అధికారం మరియు నిర్బంధ వాణిజ్య పద్ధతులు, 1965 ను రూపొందించింది. MIC యొక్క నివేదికపై తదుపరి చర్య ఫలితంగా 1970లో MRTP చట్టం వచ్చింది. ఈ చట్టం ప్రకారం చాలా వాణిజ్యం యొక్క ప్రభావాలను ఒక్కొక్కటిగా పరిశోధించడానికి శాశ్వత చట్టబద్ధమైన కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేశారు. కానీ H.K పరాజపే ప్రకారం(కనుమరుగవుతున్న MRTP చట్టం: గ్రిన్ మాత్రమే మిగిలి ఉంటుంది) ప్రస్తుత సరళీకరణ పాలనలోపెద్ద పారిశ్రామిక సంస్థల గుత్తాధిపత్య ధోరణులు బలపడే అవకాశం ఉంది ఆర్థిక అసమానతలు మరింత పెరగవచ్చు.

3. సామాజిక భద్రతా చర్యలు

పని ప్రదేశంలో లేదా కర్మాగారాల్లో గాయాలు లేదా ప్రమాదం జరిగినప్పుడు నష్టపరిహారం అందించడం వంటి సామాజిక భద్రతా చర్యలు కార్మికుల పరిహార చట్టం, 'మహిళా కార్మికులకు ప్రసూతి ప్రయోజన చట్టం, వారి పదవీ విరమణ తర్వాత ప్రయోజనం అందించడానికి ఉద్యోగుల భవిష్య నిధి చట్టం భారత ప్రభుత్వం అందించిన భద్రతా నిబంధనలు. వీటితో పాటు, రాష్ట్రం ఉద్యోగుల ద్వారా అత్యంత సమగ్రమైన సామాజిక భద్రతా చర్యలను అందిస్తుంది.

రాష్ట్ర బీమా చట్టం, వైద్య ప్రయోజనాలు, అనారోగ్య ప్రయోజనాలు, ప్రసూతి ప్రయోజనాలు మరియు ఆధారపడిన మరియు వృద్ధులకు పెన్షన్‌లను నిర్ధారిస్తుంది. ఈ చర్యలన్నీ పేదరికాన్ని తగ్గించడం ద్వారా ఆదాయ అసమానతలను తగ్గిస్తాయనడంలో సందేహం లేదు. కానీ గమనించదగ్గ విషయం ఏమిటంటే, ఈ

చర్యలన్నీ అసంఘటిత రంగానికి మాత్రమే వర్తిస్తాయి. పట్టణ రంగంలోని అసంఘటిత కార్మికులు మరియు గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని కార్మికులు ఈ ప్రయోజనాలు పొందుతారు. గ్రామీణ మరియు పట్టణ అసంఘటిత రంగాలలో లేని ఈ ప్రయోజనాలు అసమానతలకు ప్రధాన కారణాలు. ఆదాయ అసమానతలను తగ్గించేందుకు పైన పేర్కొన్న ప్రయోజనాలను అసంఘటిత రంగంలోని కార్మికులకు కూడా వర్తింపజేయాలి.

4. ఉపాధి కార్యక్రమాలు

4వ పంచవర్ష ప్రణాళిక నుండి పెరుగుతున్న నిరుద్యోగ సమస్యతో, పేదరికం మరియు ఆదాయ అసమానతలను తొలగించడానికి ప్రభుత్వం అనేక వేతన ఉపాధి మరియు స్వయం ఉపాధి కార్యక్రమాలను అమలు చేస్తోంది.

5. ప్రత్యక్ష పన్నులను కఠినంగా అమలు చేయడం

ప్రారంభంలో, ఆదాయాన్ని తగ్గించడానికి పన్ను నిర్మాణాన్ని రూపొందించడం ఒక ముఖ్యమైన వ్యూహం అసమానతలు. పురోగామి పన్ను నిర్మాణం ఎగవేతను నివారించడానికి అసమానతలను తగ్గించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. సంపన్న వర్గం ద్వారా ప్రత్యక్ష పన్నులు, ప్రభుత్వం దాని పరిపాలనను బలోపేతం చేయాలి. యంత్రాలు మరియు పన్ను చట్టాలలోని ప్రధాన లోపాలను తొలగించడం ద్వారా వారికి అనుకూలంగా ఉపయోగించబడతాయి. పన్ను ఎగవేతదారులు మరియు పన్నుకు వ్యతిరేకంగా ప్రభుత్వం కఠినమైన చర్యలు తీసుకోవాల్సిన అవసరం ఉంది. నిజాయితీగా ఆదాయ అసమానతలను తొలగించాలనుకుంటే ఎగవేతదారు లను శిక్షించాలి.

6. ఆక్యుపేషనల్ డైవర్సిఫికేషన్:

చిన్న తరహా పరిశ్రమలకు ప్రోత్సాహం: భారతదేశంలో గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ వైవిధ్యభరితంగా లేదు. గ్రామీణ ప్రాంతంలోని జనాభాలో ఎక్కువ మంది చిన్న మరియు సన్నకారు రైతులు లేదా వ్యవసాయ కూలీలుగా వ్యవసాయంపై ఆధారపడి ఉన్నారు. కానీ భారతదేశంలో వ్యవసాయం వర్షాభావ పరిస్థితులపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ప్రత్యామ్నాయ ఉపాధి అవకాశాలు లేక గ్రామీణ జనాభా జీవనోపాధి కోసం కూడా కష్టపడుతున్నాయి. అందువల్ల మహాత్మా గాంధీ సూచించిన విధంగా చిన్న మరియు చిన్న పరిశ్రమలను ప్రభుత్వం ప్రోత్సహించాలి మరియు పారిశ్రామిక రంగంలో వారి ఉత్పాదకతను మెరుగుపరచడానికి అవసరమైన నైపుణ్యాలను అందించాలి. ప్రభుత్వం కూడా వాణిజ్య బ్యాంకుల నుండి సులభంగా రుణాన్ని అందించాలి మరియు గ్రామీణ రంగంలో ఉత్పత్తి చేయబడిన ఉత్పత్తులకు మార్కెటింగ్ సౌకర్యాలను అందించడానికి ఏర్పాట్లు చేయడం రాష్ట్ర విధి. గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థను వైవిధ్యపరచడంతోపాటు భారీ పరిశ్రమల నిర్మాణం నుండి గ్రామీణ పరిశ్రమలను రక్షించడానికి, గ్రామీణ జనాభా యొక్క ఆదాయ స్థాయిలను పెంచడానికి మరియు గ్రామీణ, పట్టణ విభజనను తగ్గించడానికి కొన్ని ఉత్పత్తుల రిజర్వేషన్ విధానాన్ని అనుసరించాలి.

7. ప్రభుత్వ పాత్ర

భారతదేశం వంటి మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రైవేట్ మరియు ప్రభుత్వ రంగాలు రెండూ ఒకదానికొకటి పరిపూరకరమైనవి. ఉత్పత్తి యొక్క వాంఛనీయ స్థాయిలను తీసుకురావడానికి ఆరోగ్యకరమైన పోటీని అందిస్తాయి. కానీ 1990ల నుండి ప్రపంచీకరణ నేపథ్యంలో ప్రభుత్వం అనుసరించిన సరళీకరణ విధానాలు, ప్రభుత్వ పాత్ర క్రమంగా తగ్గుముఖం పట్టింది. అదనంగా, TRIMS కు సంతకం చేసినందున వివిధ రంగాలలో ఎఫ్‌డిఐ ప్రవేశానికి ఇది అనివార్యం మరియు దేశం యొక్క ఆర్థిక సార్వభౌమత్వాన్ని పరిమితం చేస్తున్న MNC లు విదేశీ సంస్థలపై పట్టును క్రమంగా క్రమంగా కోల్పోతున్నందున, ప్రత్యేక ఆర్థిక మండళ్ల స్థాపన, ప్రభుత్వ పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ విధానాలు, టెలికాం, బీమా, బ్యాంకింగ్ రంగాల్లో ఎఫ్‌డిఐలు పెరగడం వల్ల ఆర్థిక వృద్ధి, మూలధన నిర్మాణం వేగవంతం పెరుగుతుంది . కానీ ఆర్థిక అసమానతలను కూడా ఖచ్చితంగా పెంచుతున్నాయి. ఉమ్మడి ఆస్తి వనరులపై హక్కులు కోల్పోతున్న నిరుపేదలకు పునరావాస సౌకర్యాలు కల్పించేలా విధానాలను రూపొందించడం ప్రభుత్వ బాధ్యత. వారికి గౌరవప్రదంగా జీవించే భరోసా కల్పించాలి. అప్పుడు మాత్రమే ఆదాయం యొక్క మెరుస్తున్న మరియు అన్యాయమైన అసమానతలు తొలగించబడతాయి.

6.4 నిరుద్యోగం

ప్రపంచంలోని అనేక ఆర్థిక వ్యవస్థల వేగవంతమైన వృద్ధిని ఎదుర్కొంటున్న అత్యంత క్లిష్టమైన సమస్యల్లో నిరుద్యోగం ఒకటి. ఎవరైనా పని చేయడానికి ఇష్టపడి, పని చేయగలిగినప్పటికీ, అమలులో ఉన్న వేతనంతో కూడిన ఉద్యోగం లేనప్పుడు నిరుద్యోగం ఏర్పడుతుంది. నిరుద్యోగ రేటు అనేది శ్రామిక శక్తిలో నిరుద్యోగులుగా ఉన్న వ్యక్తుల శాతం. పర్యవసానంగా, నిరుద్యోగిత రేటును కొలవడానికి శ్రామిక శక్తిలో ఎవరు ఉన్నారో గుర్తించడం అవసరం. ఏ దేశంలోనైనా నిరుద్యోగం స్థాయి దాని అభివృద్ధి స్థాయి మరియు దాని జనాభా కూర్పుపై ఆధారపడి ఉంటుంది. దేశం పురోగమిస్తున్న కొద్దీ దాని ఉత్పత్తి ఉపాధి అవకాశాలను విస్తరిస్తుంది. వృద్ధి ప్రక్రియను వేగవంతం చేయడం ఉత్పాదక ఉపాధిని సృష్టించడం మరియు పేదరికం మరియు అసమానతలను తగ్గించడంపై దృష్టి పెడుతుంది. ఉపాధి అవకాశాలను అందించడం భారతదేశంలో సంక్షేమ చర్య మాత్రమే కాదు, ఇది అభివృద్ధి వ్యూహంలో ఒక భాగం.

6.4.1 నిరుద్యోగం రకాలు

అభివృద్ధి చెందిన దేశంలో నిరుద్యోగ సమస్య రెండు రకాలుగా ఉంటుంది. నిరుద్యోగం మరియు ఘర్షణ నిరుద్యోగం. అటువంటి దేశాలలో నిరుద్యోగం సాధారణంగా సార్థక డిమాండ్ లోపం వల్ల ఏర్పడుతుంది. సార్థక డిమాండ్‌ను పెంచడం మరియు పెట్టుబడిదారులకు వివిధ ప్రోత్సాహకాలను అందించడం ద్వారా దీనిని తొలగించవచ్చు, ఇది చాలా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు చేసింది. భారతదేశంలో నిరుద్యోగం స్వభావం అభివృద్ధి చెందిన దేశాల కంటే చాలా భిన్నంగా ఉంటుంది. జనాభా విస్ఫోటనం కారణంగా, ఉపాధి కోసం డిమాండ్ భారీగా పెరుగుతుంది. అయితే ఉపాధి అవకాశాల వృద్ధి రేటు చాలా తక్కువగా ఉంది. ఎందుకంటే ఆర్థిక వ్యవస్థలో పొదుపు మరియు పెట్టుబడి సామర్థ్యం లేకపోవడం వల్ల, దేశాలు సాధారణంగా పారిశ్రామిక అవసరాలు లేకపోవడం వల్ల చక్రీయ నిరుద్యోగం నుండి అనుభవిస్తాయి.

కానీ భారతదేశం వంటి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు నిర్మాణాత్మక నిరుద్యోగంతో బాధపడుతున్నాయి. నిరుద్యోగం అనేక రకాలు మరియు క్రింది వివిధ రకాల నిరుద్యోగం

1. చక్రీయ నిరుద్యోగం

ఆర్థిక వ్యవస్థలో చక్రీయ హెచ్చుతగ్గుల కారణంగా చక్రీయ నిరుద్యోగం ఏర్పడుతుంది. వ్యాపార చక్రంలో బూమ్స్ మరియు డిప్రెషన్‌ల ప్రత్యామ్నాయ కాలాలు ఉంటాయి. వ్యాపార చక్రం తగ్గుముఖం పట్టిన సమయంలో ఆదాయం మరియు ఉత్పత్తి పడిపోవడం విస్తృత నిరుద్యోగానికి దారితీసింది. ఈ రకమైన నిరుద్యోగం సాధారణంగా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో కనిపిస్తుంది.

2. ఘర్షణ నిరుద్యోగం

ఈ రకమైన నిరుద్యోగం అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థలను మరింత అభివృద్ధి వైపు నెట్టడం ద్వారా వర్గీకరించబడుతుంది. ఇది ఒక తాత్కాలిక దృగ్విషయం సమ్మెలు, లాకౌట్ లు, ఒక ఉద్యోగం నుండి మరొక పనికి వెళ్లే ప్రక్రియలో కోల్పోయిన పని సమయం ఘర్షణ నిరుద్యోగం. లేబర్ మార్కెట్ యొక్క అసంపూర్ణత కారణంగా ఇది పుడుతుంది. లేబర్ మార్కెట్‌లోని అసంపూర్ణతలు ఉద్యోగ అవకాశాల గురించి కార్మికులకు తెలియకపోవడం మరియు కార్మికుల లభ్యత గురించి యజమానుల వైపు నుండి ప్రతిబింబిస్తుంది.

3.సాంకేతిక నిరుద్యోగం

ఆధునిక ఉత్పత్తి ప్రక్రియ తప్పనిసరిగా డైనమిక్‌గా ఉంటుంది. ఇక్కడ ఆవిష్కరణలు కొత్త యంత్రాలు మరియు ఆవిష్కరణల స్వీకరణకు దారితీస్తాయి. కొత్త టెక్నాలజీని ప్రవేశపెట్టడం వల్ల కార్మికుల స్థానభ్రంశం ఏర్పడినప్పుడు, ఇప్పటికే ఉన్న కార్మికులను స్థానభ్రంశం చేయడం ద్వారా నిరుద్యోగం ఏర్పడితే దానిని సాంకేతిక నిరుద్యోగం అంటారు.

4. నిర్మాణాత్మక నిరుద్యోగం

ప్రాథమికంగా భారతదేశ నిరుద్యోగం నిర్మాణాత్మక స్వభావం కలిగి ఉంది. సామర్థ్యం మరియు పని చేయడానికి ఇష్టపడే వారందరికీ తగినంత ఉద్యోగాలను సృష్టించడానికి ఉత్పాదక సామర్థ్యం యొక్క అసమర్థతకు సంబంధించినది. ఇది దీర్ఘకాలికమైనది మరియు వెనుకబాటుతనం మరియు తక్కువ ఆర్థికాభివృద్ధి రేటు ఫలితంగా ఉంటుంది. ఈ కేటగిరీ కింద నిరుద్యోగం అనేది ఒక పెద్ద శ్రామిక శక్తి వారికి క్రమమైన ఆదాయాన్ని అందించే ఉపాధి అవకాశాలను పొందని పరిస్థితిని సూచిస్తుంది. ఇది పరిపూరకరమైన వనరులు, ప్రత్యేకంగా మూలధనం లేకపోవడం యొక్క ఫలితం. జనాభా పెరుగుదల రేటు కంటే మూలధన సంచిత రేటు వెనుకబడి ఉంది. నిర్మాణాత్మక నిరుద్యోగాన్ని బహిరంగ నిరుద్యోగం అని కూడా అంటారు.

5. కాలానుగుణ నిరుద్యోగం

డిమాండ్‌లో కాలానుగుణ హెచ్చుతగ్గుల వల్ల సీజనల్ నిరుద్యోగం ఏర్పడుతుంది. సాధారణంగా వ్యవసాయంలో ప్రకృతి ప్రధానమైనందున నిరుద్యోగం కాలానుగుణంగా ఉంటుంది .వ్యవసాయ రంగానికే ఇది పరిమితమైంది. విత్తనం మరియు పంట కోసే సమయంలో వ్యవసాయ కూలీలకు డిమాండ్ పెరుగుతుంది.

ఆరు నుండి ఎనిమిది నెలల వరకు మరియు మిగిలిన కాలానికి చాలా వరకు ఉపాధిని అందిస్తుంది వ్యవసాయ కార్మికులు నిరుద్యోగులుగా మిగిలిపోతున్నారు. ఇది ఒక తాత్కాలిక రకం నిరుద్యోగం.

6. అసంకల్పిత నిరుద్యోగం

ప్రొఫెసర్ కీన్స్ ప్రకారం అసంకల్పిత నిరుద్యోగం అనేది ప్రస్తుత వేతన రేటుతో పనిని అంగీకరించడానికి సిద్ధంగా ఉన్నప్పటికీ అదే వేతనాన్ని పొందడంలో విఫలమయ్యే పరిస్థితిని సూచిస్తుంది. సాధారణంగా పెట్టుబడిదారీ దేశాల్లో ఇలాంటి పరిస్థితి ఉంటుంది.

7. ప్రచ్ఛన్న ఉన్న నిరుద్యోగం లేదా గ్రామీణ నిరుద్యోగం

వాస్తవానికి అవసరమైన దానికంటే ఎక్కువ మంది వ్యక్తులు ఉద్యోగంలో నిమగ్నమై ఉన్నప్పుడు, దానిని ప్రచ్ఛన్న నిరుద్యోగం అంటారు: అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో వ్యవసాయ రంగంలో ఈ రకమైన నిరుద్యోగాన్ని ఉంటుంది. భారతీయ వ్యవసాయ రంగం గణనీయమైన మొత్తంలో శ్రమ మిగులు ఉనికిని కలిగి ఉంది . ప్రజలు వ్యవసాయ పనుల్లో నిమగ్నమై ఉన్నట్లు తెలుస్తోంది. కానీ అలాంటి ఉపాధి ఎక్కువగా భాగస్వామ్య పరికరం. అటువంటి పరిస్థితిలో, చాలా మంది కార్మికులు ఉపసంహరించబడినప్పటికీ, మొత్తం ఉత్పత్తిలో మార్పు ఉండదు. ఉత్పత్తికి అటువంటి వారి యొక్క సహకారం సున్నా లేదా సున్నా అంకెకు సమీపంలో ఉంటుంది

8. అల్ప ఉపాధి

తగు ఉపాధి లేకపోవడంతో కూలీకి తగిన విధంగా పనులు లభించని పరిస్థితి. ఈ పరిస్థితిలో ఉత్పత్తికి వారి సామర్థ్యం కంటే ఉద్యోగస్తుల సహకారం తక్కువగా ఉంటుంది. ఈ రకమైన నిరుద్యోగం ఉన్న దేశం తమ కార్మికుల సామర్థ్యాన్ని వినియోగించుకోవడంలో విఫలమవుతుంది. ఆపరేటర్‌గా పనిచేస్తున్న ఇంజనీర్ గ్రాడ్యుయేట్ చిన్నపాటి ఉపాధి పొందుతున్నారన్నారు.

9. విద్యావంతులైన నిరుద్యోగం

విద్యావంతులైన నిరుద్యోగం అనేది చదువుకున్న లే మెట్రిక్యులేట్ లేదా ఉన్నత విద్యావంతులలో ఉద్యోగ రాహిత్యానికి సంబంధించినది. చదువుకున్న/ శిక్షణ పొందిన మరియు నైపుణ్యం కలిగిన వ్యక్తి తన అర్హతలకు తగిన స్థిరమైన ఉద్యోగాన్ని పొందడంలో విఫలమైతే, అతను చదువుకున్న నిరుద్యోగి అని చెప్పబడుతుంది. ప్రస్తుతం ఈ రకమైన నిరుద్యోగం అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థకు, ముఖ్యంగా భారతదేశానికి సమస్యగా మారింది. పట్టణ ప్రాంతాలలో నిరుద్యోగం రేటు చదువుకోని వారి కంటే విద్యావంతులలోనే ఎక్కువగా ఉంది

10. నిరుద్యోగం లేదా పట్టణ నిరుద్యోగం

జనాభా వేగంగా పెరిగినప్పుడు, ఆర్థికంగా చురుకైన జనాభా పరిమాణం పెరుగుతుంది. పట్టణీకరణ విస్తరిస్తే ప్రజలు గ్రామీణ ప్రాంతాల నుంచి పట్టణాలకు వలసపోతారు. అంతేకాకుండా, ఆఫ్ సీజన్‌లో చాలా మంది వ్యవసాయం నుండి కార్మికులు కర్మాగారాల్లో ఉపాధి కోసం పారిశ్రామిక కేంద్రాలకు వస్తారు. పరిశ్రమల

విస్తరణ జరుగుతున్న రేటు పట్టణ శ్రామిక శక్తి పెరుగుదలకు అనుగుణంగా లేదు. ఇది పారిశ్రామిక నిరుద్యోగానికి దారితీసింది.

6.4.2 భారతదేశంలో నిరుద్యోగానికి కారణాలు

నిరుద్యోగం, భారతదేశంలో ఉన్న నిరుద్యోగం, వివిధ సమయాల్లో విభిన్నంగా పనిచేసే అనేక రకాల కారకాల కారణంగా ఉంది. భారతదేశంలో నిరుద్యోగానికి ప్రధాన కారణాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

1. కార్మిక శక్తి పెరుగుదల.

శ్రామిక శక్తికి అదనంగా స్థిరమైన మరియు నిరంతర పెరుగుదల రూపంలో జనాభా ఒత్తిడి సంవత్సరాలుగా నిరుద్యోగానికి దారితీసింది. NSS డేటా (55 రౌండ్లు) ఆధారంగా, నిరుద్యోగుల సంఖ్య 1993-94లో 20.13 మిలియన్ల నుండి 1999-2000 నాటికి 26.58 మిలియన్లకు పెరిగిందని వెల్లడైంది. శ్రామిక శక్తి నిష్పత్తిలో, నిరుద్యోగిత రేటు 1993-94లో 6.0 శాతం నుండి 1999-2000 నాటికి 7.32 శాతానికి పెరిగింది. పదకొండవ ప్రణాళిక యొక్క అప్రోచ్ పేపర్ ప్రకారం, నిరుద్యోగిత రేటు 2004-05లో 8.3 శాతానికి పెరిగింది. అయితే, ఆర్థిక వ్యవస్థ ఈ సవాళ్లకు ప్రతిస్పందించడంలో విఫలమైంది దీని నికర ఫలితం నిరుద్యోగంలో నిరంతర పెరుగుదల. మొత్తం జనాభా 1981లో 68.3 మిలియన్ల నుండి 2011లో 121.0 మిలియన్లకు పెరిగింది, ఇదే 30 సంవత్సరాల కాలంలో 77.2 శాతం పెరుగుదలను సూచిస్తుంది. 1981 నుండి 2011 వరకు వార్షిక సగటు జనాభా పెరుగుదల రేటు 1.84 శాతం. జనాభా 2023 నాటికి చైనాను అధిగమించి , మిగిలిన ఇరవై ఒకటవ శతాబ్దంలో ప్రపంచంలో అత్యధిక జనాభా కలిగిన దేశంగా ఇది అవతరించింది. దేశం యొక్క ఆర్థిక వృద్ధి జనాభా పెరుగుదలకు అనుగుణంగా లేనందున, జనాభాలో పెరుగుతున్న నిష్పత్తిలో నిరుద్యోగులు ఉన్నారు.

2. సరిపోని మరియు లోపభూయిష్ట ఉపాధి ప్రణాళిక:

ప్రణాళిక ప్రక్రియ యొక్క ఉత్పత్తి ద్వారా ఉపాధి తరచుగా యాదృచ్ఛికంగా వస్తుంది. ఆర్థిక ప్రణాళిక యొక్క మొదటి మూడు దశాబ్దాలలో, ఉపాధి సంవత్సరానికి 2 శాతం చొప్పున పెరిగింది. అయితే ఆ తర్వాత GDP వృద్ధి రేటు గణనీయంగా పెరిగినప్పటికీ, ఉపాధి వృద్ధి రేటు గణనీయంగా పడిపోయింది. అధిక ఆర్థిక వృద్ధి రేటు అధిక ఉపాధి వృద్ధిని సృష్టించగలిగింది మరియు ఇది ఇటీవలి సంవత్సరాలలో ఉపాధి వృద్ధి మందగమనంతో కూడి ఉంది. ఆర్థికవేత్తలు ఈ ఇటీవలి అనుభవాన్ని "ఉద్యోగ రహిత వృద్ధి"గా అభివర్ణించారు. భారతదేశంలో నిరుద్యోగ సమస్యకు సమర్థవంతమైన పరిష్కారాన్ని అందించగల ఉపాధి ఆధారిత వృద్ధి వ్యూహాన్ని అభివృద్ధి చేయడం అవసరం. జనాభా పెరుగుతున్న కొద్దీ ఆర్థిక వ్యవస్థ ఉద్యోగాల డిమాండ్‌తో సరితూగదు మరియు పెరుగుతున్న వ్యక్తులకు పని దొరకదు. ఫలితంగా దేశవ్యాప్తంగా ఉపాధి స్థాయిలు సరిపోవడం లేదు.

3. క్యాపిటల్ ఇంటెన్సివ్ టెక్నిక్‌లపై ఎక్కువ ప్రాధాన్యత

వివిధ పంచవర్ష ప్రణాళికలలో పెట్టుబడి పెరిగింది కానీ సృష్టించబడిన ఉపాధి అవకాశాలు దామాషా ప్రకారం పెరగలేదు. ఇది ప్రధానంగా క్యాపిటల్ ఇంటెన్సివ్ ప్రాజెక్ట్‌లకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వడానికి

కారణం. మన దేశం శ్రమతో కూడుకున్న ఉత్పత్తి పద్ధతులను అవలంబించాలి. L.A. లూయిస్ ప్రకారం, అదనపు సరఫరాలో నైపుణ్యం లేని కార్మికులు అందుబాటులో ఉన్న అన్ని దేశాలలో సాంకేతికతలకు సంబంధించి ఎంపిక చేయడంలో చాలా జాగ్రత్తలు తీసుకోవాలి.

4. లోపభూయిష్ట విద్యా విధానం

భారతీయ విద్యా విధానం చాలా తక్కువ వృత్తిపరమైనది మరియు ఎక్కువగా క్లరికల్‌గా మారుతోంది; ఏటా చదువుకున్న నిరుద్యోగాన్ని పెంచే క్లరికల్ ఉద్యోగార్థులు. సెకండరీ మరియు యూనివర్సిటీ స్థాయిలో ఓపెన్ డోర్ విధానం కాలర్ ఉద్యోగాలకు మాత్రమే సరిపోయే విద్యావంతులలో నిరుద్యోగాన్ని అనేక రెట్లు పెంచింది. నిస్సందేహంగా, ఇటీవలి గత ట్రెండ్ ఇంజనీరింగ్, మెడిసిన్, వాణిజ్యం మరియు ఇతర సాంకేతిక ఉద్యోగాల వైపు కొత్త విద్యా విధానంలో మారింది. అయితే సరైన మ్యాన్ పవర్ ప్లానింగ్ లేకపోవడం ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించడానికి ఏ విధంగానూ విఫలమైంది. అవసరాన్ని బట్టి అవకాశాన్ని వినియోగించుకోవడానికి వృత్తిపరమైన మార్గదర్శకత్వం అందించాలన్నది నిజం.

5. వ్యవసాయ రంగంపై ఆధారపడటం

ఉపాధిలో అధిక వాటా ఉన్నందున వ్యవసాయం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు ప్రధానమైనదిమరియు జీవనోపాధి కల్పించే దేశం యొక్క GDPకి దాని తగ్గింపు వాటాను తట్టుకోలేదు. ఇదిపేదరిక నిర్మూలన కోణం నుండి ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అత్యంత ముఖ్యమైన అంశం ఉపాధి కల్పన. దీని వృద్ధి ఉంటే ఎక్కువ మందికి ఉపాధి లభించి, వారి నిజ వేతనాలు పెరుగుతాయి ఇది గ్రామీణ పేదలపై సానుకూల ప్రభావం చూపుతుంది. సంస్కరణల అనంతర కాలంలో వ్యవసాయోత్పత్తి వృద్ధిలో క్షీణత. యొక్క మందగమనం సంస్కరణల అనంతర కాలంలో వ్యవసాయ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు ఉపాధిపై ప్రభావం చూపుతున్నాయి

6. అవసరమైన నైపుణ్యాలు లేకపోవడం

ఒక సర్వే ప్రకారం, భారతదేశంలోని విద్యావంతులైన యువతలో 33 శాతం మంది భవిష్యత్తు నైపుణ్యాల కొరత కారణంగా నిరుద్యోగులుగా ఉన్నారు. పాఠశాలను విడిచిపెట్టిన తర్వాత కూడా, మన దేశంలోని లక్షలాది మంది విద్యార్థులకు ప్రయోగాత్మక అభ్యాసం మరియు దృఢమైన ఆచరణాత్మక నైపుణ్యం ఉండటం లేదు. విద్యా వ్యవస్థ ఇప్పుడు భౌతికంగా తక్కువ విలువను కలిగి ఉంది, నైపుణ్యం లేని శ్రమ. శారీరక శ్రమను విద్యావంతులు ఇష్టపడరు. ఫలితంగా, అధికారిక విద్యను పూర్తి చేసిన తర్వాత, వారు ప్రభుత్వ ఏజెన్సీ లేదా ప్రైవేట్ సంస్థలో కూర్చునే పని కోసం చూస్తారు. వారు వ్యవసాయ రంగంలో పనిచేయడానికి ఇష్టపడరు. ఫలితంగా ప్రస్తుత విద్యావిధానం గ్రామీణ నిరుద్యోగాన్ని తీవ్రం చేస్తోంది.

7. ఆర్థికాభివృద్ధి

ఆర్థికాభివృద్ధి నెమ్మదిగా పెరగడం కూడా ఎక్కువ ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించకపోవడానికి ఒక కారణంగా పేర్కొనవచ్చు. అదనపు ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించే సందర్భంలో. ప్రణాళికా దశలో, మన దేశం అన్ని రంగాలలో అద్భుతమైన అభివృద్ధిని సాధించింది. అయితే వృద్ధి రేటు లక్ష్య రేటు కంటే చాలా తక్కువగా ఉంది. దీంతో తగిన సంఖ్యలో ఉపాధి కల్పన సాధ్యం కాలేదు.

6.4.3 నిరుద్యోగ తీవ్రతను తగ్గించే చర్యలు

భారతదేశంలో ఉపాధి కల్పన అనేది అభివృద్ధి ప్రక్రియలో ఒక భాగంగా పరిగణించబడుతుంది మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధితో సంబంధం లేకుండా అనుసరించాల్సిన లక్ష్యం కాదు. మన దేశంలో నిరుద్యోగ సమస్యను పరిష్కరించడానికి ఈ క్రింది చర్యలను సూచించవచ్చు.

1. టెక్నిక్స్ ఎంపిక

శ్రామిక శక్తిలో వేగవంతమైన వృద్ధి కాలంలో, ఉపాధి లక్ష్యానికి అనుగుణంగా సాంకేతికత ఎంపికను సర్దుబాటు చేయడం మంచిది. పారిశ్రామికీకరణ ప్రక్రియ అంత శక్తివంతమైన ఊపందుకుంటున్నంత వరకు, శ్రామిక శక్తిలోకి కొత్తగా ప్రవేశించినవారిని గ్రహించగలిగేంత వరకు మాధ్యమిక టెక్నాలజీలకు మారడం మంచిది. మాధ్యమిక టెక్నాలజీ భారతీయ పరిస్థితులకు మరింత అనుకూలంగా ఉంటుంది.

2. వ్యవసాయ రంగం అభివృద్ధి

వ్యవసాయ వృద్ధికి ఎల్లప్పుడూ మొదటి ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి. సంస్కరణల అనంతర కాలంలో వ్యవసాయ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు గణనీయంగా మందగించాయి. వ్యవసాయంలో పెట్టుబడులు తక్కువగా ఉండటం ఇటీవలి సంవత్సరాలలో వ్యవసాయంలో నెమ్మదిగా వృద్ధి చెందడానికి ప్రధాన కారణాలలో ఒకటి. ఉపాధి కల్పనను పెంచేందుకు వ్యవసాయ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను వేగవంతం చేయడం అవసరం.

3. విద్యా వ్యవస్థ యొక్క పునర్నిర్మాణం

విద్యావంతులలో నిరుద్యోగం ఎక్కువగా ఉండటం మన విద్యా వ్యవస్థను మరింత ఉపాధి అవకాశాలకు మార్చాల్సిన తక్షణ అవసరాన్ని సూచిస్తుంది. జాతీయ లేబర్ కమీషన్ ప్రణాళికా ప్రక్రియలో నిరుద్యోగ సమస్యకు కార్మిక వినియోగ విధానాన్ని సిఫార్సు చేసింది మరియు ఉన్నత స్థాయి మానవ శక్తి యొక్క డిమాండ్‌లకు అనుగుణంగా విద్యా వ్యవస్థ యొక్క పునరుద్ధరణను సిఫార్సు చేసింది.

4. జనాభా నియంత్రణ

నిరుద్యోగ సమస్య తీవ్రతను తగ్గించేందుకు జనాభా పెరుగుదలను నియంత్రించాల్సిన అవసరం ఉంది. జనాభా ప్రమాదకర స్థాయిలో పెరుగుతూ ఉంటే నిరుద్యోగం పెరుగుతూనే ఉంటుంది. ఇంతవరకు ఉపాధి కల్పన చర్యలు, ప్రణాళికలలో ఊహించిన విధంగా అదనపు శ్రామిక శక్తికి ఉద్యోగాలు కల్పించలేకపోయాయి, నిరుద్యోగం యొక్క బకాయిలను పరిష్కరించడం గురించి మాట్లాడటం లేదు. తత్ఫలితంగా సంతానోత్పత్తి రేటును తగ్గించే లక్ష్యంతో శక్తివంతమైన జనాభా విధానాన్ని అమలు చేయాలి. దీర్ఘకాలిక జనాభా విధానంతో పాటు సమర్థవంతమైన ఉపాధి విధానం- రెండూ కలిపి నిరుద్యోగ సమస్యను పరిష్కరించగలవు.

5. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో కొత్త వృద్ధి కేంద్రాలకు ప్రోత్సాహం

తగిన సౌకర్యాలు కల్పిస్తే, మిలియన్ల మంది వ్యక్తులు గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ఒక వ్యాపారానికి లేదా ఇతర ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులు లేదా సేవలకు వెళ్లవచ్చు. ఇది ఉపాధి అవకాశాలను అధిగమించడానికి గొప్ప పరిధిని కలిగి ఉంది. తయారీ రంగంలో, చిన్న తరహా మరియు అసంఘటిత రంగం ఉపాధికి ప్రధాన

దోహదపడుతుంది, నాయక్ కమిటీ సూచించిన విధంగా ప్రభుత్వం చాలా ఎక్కువ మొత్తంలో రుణాన్ని అందజేస్తే చిన్న తరహా పరిశ్రమలు అభివృద్ధి సాధించి ఉపాధి అవకాశాలు పెరుగుతాయి.

6.4.4 ప్రధాన ప్రభుత్వ ఉపాధి కార్యక్రమాలు

దిగువ చర్చించిన విధంగా ఉపాధి కల్పన కోసం భారత ప్రభుత్వం అనేక కార్యక్రమాలను అమలు చేసింది:

(i) **ఇంటిగ్రేటెడ్ రూరల్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్ (IRDP):** ఇది సెరికల్చర్, పశుపోషణ మరియు భూమి వంటి వివిధ కార్యకలాపాలలో స్వయం ఉపాధి కల్పించడానికి 1978-79లో ప్రారంభించబడింది. ప్రాథమిక రంగంలో ఆధారిత కార్యకలాపాలు, చేనేత, హస్తకళలు మొదలైనవి, ద్వితీయ విభాగంలో మరియు తృతీయ రంగంలో సేవా మరియు వ్యాపార కార్యకలాపాలు.

(ii) **స్వయం ఉపాధి కోసం గ్రామీణ యువతకు శిక్షణ ఇచ్చే పథకం (TRYSEM):** గ్రామీణ యువతలో నిరుద్యోగ సమస్యను పరిష్కరించే లక్ష్యంతో 1979లో ఇది ప్రారంభించబడింది. ప్రతి సంవత్సరం సుమారు 2 లక్షల మంది గ్రామీణ యువత స్వయం ఉపాధి పొందేలా శిక్షణ ఇవ్వడం దీని లక్ష్యం. TRYSEM ఏప్రిల్ 1999లో స్వరజయంతి గ్రామ స్వరోజ్‌గార్ యోజనలో విలీనం చేయబడింది.

(iii) **గ్రామీణ భూమిలేని ఉపాధి హామీ కార్యక్రమం (RLEGP):** ఇది గ్రామీణ భూమిలేని వారికి ఉపాధి అవకాశాలను విస్తరించే లక్ష్యంతో 1983 ఆగస్టు 15న ప్రారంభించబడింది. భూమి లేని ప్రతి కుటుంబం నుండి కనీసం ఒకరికి ఏడాదిలో 100 రోజుల పాటు ఉపాధి హామీని అందించడం ఈ కార్యక్రమం లక్ష్యం.

(iv) **చదువుకున్న పట్టణ యువతకు స్వయం ఉపాధి (SEEUY):** ఈ కార్యక్రమం 1983లో ప్రారంభించబడింది. 18 నుండి 35 సంవత్సరాల మధ్య పట్టణ విద్యావంతులైన యువతకు స్వయం ఉపాధి కల్పించడమే లక్ష్యం. భారత ప్రభుత్వం ద్వారా 25 శాతం సబ్సిడీతో లబ్ధిదారులకు రుణాలు అందజేస్తారు.

(v) **పట్టణ పేదలకు స్వయం ఉపాధి కార్యక్రమం (SEPUP):** ఈ కార్యక్రమం 1986లో ప్రారంభించబడింది. పట్టణ పేదలు వారి స్వంత ఆర్థిక సంస్థలను ఏర్పాటు చేసుకునేందుకు వీలు కల్పించడానికి 50000 నుండి 2,00,000 వరకు రుణాలు అందించబడతాయి. మొత్తం యూనిట్ ఖర్చులో 10 శాతం మొత్తాన్ని లబ్ధిదారుడు తప్పనిసరిగా జమ చేయాలి. యూనిట్ ఖర్చులో 65 శాతాన్ని బ్యాంకు రుణంగా అందించాలి. భారత ప్రభుత్వం 25 శాతం సబ్సిడీ ఇస్తుంది. ఈ కార్యక్రమం NRY కింద పట్టణ సంస్థల పథకంతో విలీనం చేయబడింది.

(vi) **జవహర్ రోజ్‌గార్ యోజన**: దేశంలోని 120 వెనుకబడిన జిల్లాల్లో తీవ్రమైన ఉపాధి కల్పన కోసం ఈ కార్యక్రమం ఫిబ్రవరి 1989లో ప్రారంభించబడింది. తరువాత ఏప్రిల్ 1, 1989న జవహర్ రోజ్‌గార్ యోజనలో NREP మరియు RLEGP ఒకే గ్రామీణ ఉపాధి కార్యక్రమంలో విలీనం చేయబడ్డాయి. JRY ఏప్రిల్, 1999 నుండి అమలులోకి వచ్చింది మరియు జవహర్ గ్రామ సమృద్ధి యోజన (JGSY)గా మార్చబడింది.

(vii) **నేషనల్ రూరల్ ఎంప్లాయ్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్ (NREP):** ఆరవ ప్రణాళికలో ప్రారంభించబడిన జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి కార్యక్రమం గ్రామీణ జనాభాలోని ఒక వర్గానికి సహాయం చేయడానికి ఉద్దేశించబడింది. ఇది ఎక్కువగా వేతన ఉపాధిపై ఆధారపడి ఉంటుంది మరియు తక్కువ వ్యవసాయ కాలంలో ఆదాయ వనరులు లేవు.

(viii) **ఉపాధి హామీ పథకం (EAS):** వ్యవసాయ లీన్ సీజన్‌లో 18 నుండి 60 సంవత్సరాల వయస్సు గల ఇద్దరు సభ్యులకు డిమాండ్‌పై 100 రోజుల నైపుణ్యం లేని మాన్యువల్ పనిని అందించడం EAS లక్ష్యం.

(ix) **స్వర్ణ జయంతి షహరీ రోజ్‌గార్ యోజన (SJSRY)**: ఈ పథకం పట్టణ నిరుద్యోగులకు మరియు నిరుపేదలకు, స్వయం ఉపాధి వెంచర్‌ల ఏర్పాటును ప్రోత్సహించడం ద్వారా మరియు వేతన ఉపాధిని అందించడం ద్వారా మరియు సామాజిక నిర్మాణానికి వారి శ్రమను ఉపయోగించడం ద్వారా లాభదాయకమైన ఉపాధిని అందిస్తుంది.

(x) **ప్రధాన మంత్రి రోజ్‌గార్ యోజన (PMRY):** ఎనిమిదవ పంచవర్ష ప్రణాళిక క్రింద ఏడు లక్షల సూక్ష్మ-సంస్థలను స్థాపించడం ద్వారా లక్ష మందికి పైగా విద్యావంతులైన నిరుద్యోగ యువతకు స్వయం ఉపాధి కల్పించడానికి ఇది రూపొందించబడింది. ఈ పథకం ద్వారా 74 లక్షల మందికి ఉపాధి లభించింది.

(xi) **స్వర్ణజయంతి గ్రామ స్వరోజ్‌గార్ యోజన (SGSY):** గ్రామీణ పేదలకు స్వయం ఉపాధి కల్పించడానికి IRDP మరియు అనుబంధ పథకాలను పునర్నిర్మించిన తర్వాత ఇది ఏప్రిల్ 1, 1999 నుండి ప్రారంభించబడింది. SGSY ఏప్రిల్ 1, 1913 నుండి జాతీయ గ్రామీణ జీవనోపాధి మిషన్ (NRLM)గా పునర్నిర్మించబడింది. ప్రారంభించడానికి, జాతీయ గ్రామీణ జీవనోపాధి మిషన్ గుర్తించబడిన ప్రతి గ్రామీణ పేద కుటుంబం నుండి కనీసం ఒక సభ్యుడిని, ప్రాధాన్యంగా ఒక మహిళ కిందకు స్వయం సహాయక బృందం (SHG) నెట్‌వర్క్ సమయానుకూల పద్ధతిలో తీసుకురావాలని నిర్దేశించింది.

(xii) **మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ పథకం (MGNREGS):** ఈ పథకం అక్టోబర్ 2, 2009 నుండి ప్రారంభించబడింది. MGNREGS ప్రతి గ్రామీణ కుటుంబంలో కనీసం ఒక సభ్యునికి ఆర్థిక సంవత్సరంలో కనీసం 100 రోజుల ఉపాధి హామీ వేతనాన్ని అందించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. వయోజన సభ్యులు నైపుణ్యం లేని మాన్యువల్ పని చేయడానికి స్వచ్ఛందంగా ముందుకు వస్తారు. లబ్ధిదారుల్లో కనీసం 33 శాతం మంది మహిళలు ఉండాలి. MGNRES కింద, బ్యాంక్ మరియు పోస్ట్ ద్వారా వేతన పంపిణీ కార్యాలయం తప్పనిసరి. ఇది పేదల "ఆర్థిక చేరిక"లో సహాయపడే అవకాశం ఉంది. MGNREGS ఒక కార్మికునికి రోజుకు రూ. 100 వేతనం అందిస్తుంది. MGNREGS నీటి సంరక్షణ, కరువు నివారణ, భూ అభివృద్ధి, వరద నియంత్రణ మరియు అన్ని రహదారుల పరంగా గ్రామీణ అనుసంధానానికి సంబంధించిన పనులపై దృష్టి సారించింది. ఈ చట్టం యొక్క ప్రణాళిక, అమలు మరియు పర్యవేక్షణలో పంచాయితీలకు కీలక పాత్ర ఉంది, వికేంద్రీకరణను బలోపేతం చేయడానికి మరియు అట్టడుగు ప్రజాస్వామ్య నిర్మాణాన్ని మరింత లోతుగా చేయడానికి కూడా ముఖ్యమైన వాహనం.

(xiii) **దీన్ దయాళ్ ఉపాధ్యాయ గ్రామీణ కౌశల్ యోజన**: దీన్ దయాళ్ ఉపాధ్యాయ గ్రామీణ కౌశల్ యోజన పండిట్ దీనదయాళ్ ఉపాధ్యాయ 98వ జన్మదినోత్సవం దృష్ట్యా 25 సెప్టెంబర్ 2014న ప్రారంభించబడింది. ఇంతకుముందు యోజనను ఆజీవిక నైపుణ్యాల అభివృద్ధి కార్యక్రమం (ASDP) అని పిలిచేవారు.

6.5 సారాంశం:

ఈ అధ్యాయం పేదరికం, అసమానతలు మరియు నిరుద్యోగానికి సంబంధించిన ప్రధాన సమస్యలను అద్యయనం చేసింది. చైతన్యం పెరగడం ద్వారా పేదలు మరియు అణగారిన ప్రజలు కొన్ని రాయితీల కోసం ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడి పెంచుతారని మరియు ఇది ధనికులు మరియు పేదల మధ్య అంతరాన్ని మరింతగా పెరగడాన్ని నిరోధించవచ్చని భావించబడింది. ఈ సమయంలో శక్తుల పరస్పర సంబంధం పేద మరియు మధ్యతరగతి వారికి అనుకూలంగా లేదు మరియు పక్షపాత రాజ్యం ధనికులకు అనుకూలంగా అన్ని సమయాలలో నిర్దాక్షిణ్యంగా జోక్యం చేసుకుంటుంది. ఈ ప్రక్రియ కొంత కాలం పాటు కొనసాగే అవకాశం ఉంది. రాబోయే సంవత్సరాల్లో ఆదాయ అసమానతలు ఖచ్చితంగా పెరుగుతూనే ఉంటాయి. మరోవైపు, నిరుద్యోగాన్ని తగ్గించడానికి పరిష్కార చర్యలు స్వయం ఉపాధి అవకాశాల కల్పన, ఉత్పాదకత మరియు శ్రామిక పేదల ఆదాయ స్థాయిల పెంపుదల, ఉపశమన రకం ఉపాధి కల్పన నుండి మన్నికైన ఉత్పాదకతను పెంపొందించడంపై దృష్టి పెట్టవచ్చు.

6.6 కీలక పదాలు

1. దారిద్ర్య రేఖ: దారిద్ర్య రేఖ అనేది ఒక నిర్దిష్ట దేశంలో సరిపోయే కనీస స్థాయి ఆదాయం. దారిద్ర్య రేఖ సాధారణంగా సగటు వయోజన వ్యక్తికి ఒక సంవత్సరం విలువైన అవసరాల మొత్తం ఖర్చును అంచనా వేయడం ద్వారా లెక్కించబడుతుంది.

2. మానవ పేదరికం: ఇది "సహేతుకమైన" జీవన ప్రమాణాన్ని నిర్వహించడానికి ఒక వ్యక్తికి రాజకీయ, సామాజిక మరియు ఆర్థిక అవకాశాలను తిరస్కరించడాన్ని సూచిస్తుంది. నిరక్షరాస్యత, ఉద్యోగావకాశాల కొరత, సరైన వైద్యం మరియు పారిశుధ్యం అందుబాటులో లేకపోవడం, కుల మరియు లింగ వివక్షత మొదలైనవన్నీ మానవ పేదరికంలో భాగాలు.

3. ఆదాయ అసమానతలు: ధనవంతులైన 1% మంది భారతీయులు 58% సంపదను కలిగి ఉన్నారు, అయితే 10% మంది భారతీయులు 80% సంపదను కలిగి ఉన్నారు. ఈ ధోరణి స్థిరంగా పెరిగింది. అంటే ధనికులు పేదల కంటే చాలా వేగంగా ధనవంతులవుతున్నారు, ఆదాయ అంతరాన్ని పెంచుతున్నారు.

4. విద్యావంతులైన నిరుద్యోగం: విద్యావంతులైన నిరుద్యోగం అనేది మెట్రిక్యులేషన్, గ్రాడ్యుయేషన్ వంటి డిగ్రీలతో సహా అధికారిక విద్యను అభ్యసించిన వ్యక్తుల దృగ్విషయాన్ని సూచిస్తుంది. లేదా పోస్ట్-గ్రాడ్యుయేషన్, వారి విద్యార్హతలకు సరిపోయే తగిన ఉపాధిని కనుగొనలేరు.

5. పూర్తి ఉపాధి: పూర్తి ఉపాధి అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థలో అందుబాటులో ఉన్న అన్ని కార్మిక వనరులను ఉపయోగించుకునే పరిస్థితిని సూచిస్తుంది మరియు నిరుద్యోగ కార్మికులలో గణనీయమైన మిగులు

ఉండదు. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, పని చేయాలనుకునే ప్రతి ఒక్కరికీ ఉద్యోగం ఉంటుంది మరియు యజమానులు ఓపెన్ స్థానాలను పూరించడానికి అదనపు కార్మికులను కనుగొనలేరు.

6.7 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:

1. పేదరికానికి గల కారణాలను వివరించండి మరియు పేదరిక నిర్మూలనకు ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలను విశ్లేషించండి.
2. అసమానతలకు కారణాలు ఏమిటి? అసమానతలను నియంత్రించడానికి వివిధ చర్యలను వివరించండి
3. నిరుద్యోగానికి సంబంధించిన కారణాలను క్లుప్తంగా పరిశీలించండి? నివారణలు సూచించండి
4. భారతదేశంలో ప్రవేశపెట్టిన వివిధ ఉపాధి కల్పన కార్యక్రమాల పనితీరును అంచనా వేయండి

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. పేదరికం రకాలు
2. భారతదేశంలో పేదరికం అంచనా
3. అసమానతలను నియంత్రించడంలో ప్రభుత్వ పాత్ర.
4. నిరుద్యోగం రకాలు

6.8 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

1. రుద్ర దత్ మరియు KPM సుందరం, "ఇండియన్ ఎకానమీ", S. చంద్ మరియు కంపెనీ, న్యూఢిల్లీ, 2019
2. మిశ్రా మరియు పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ". హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021
3. ఎకనామిక్ సర్వే ఆఫ్ ఇండియా, 2023
4. "భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ". తెలుగు అకాడమీ, 2015

- శ్రీమతి **SK. హసీనా**

పాఠం-7

గ్రామీణాభివృద్ధి మరియు పట్టణాభివృద్ధి

పాఠం లక్ష్యం: పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత విద్యార్థి ఈ క్రింది అంశాలను అర్థం చేసుకోగలడు:

- గ్రామీణాభివృద్ధి అంటే ఏమిటి మరియు గ్రామీణాభివృద్ధికి సంబంధించిన వివిధ సమస్యలు ఏమిటి
- ఇటీవలి కాలంలో గ్రామీణాభివృద్ధి కోసం భారత ప్రభుత్వం చేపట్టిన వివిధ కార్యక్రమాలు ఏమిటి
- అర్బన్ డెవలప్‌మెంట్ మరియు అర్బన్ డెవలప్‌మెంట్‌కి సంబంధించిన వివిధ సమస్యల గురించి మీ ఉద్దేశ్యం ఏమిటి
- పట్టణీకరణ కోసం భారత ప్రభుత్వం యొక్క వివిధ కార్యక్రమాలు ఏమిటి.

నిర్మాణం

7.1 పరిచయం

7.2 గ్రామీణాభివృద్ధి భావన

7.3 గ్రామీణాభివృద్ధి స్వభావం మరియు పరిధి

7.4 గ్రామీణాభివృద్ధి లక్ష్యాలు

7.5 గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రాముఖ్యత

7.6 భారతదేశం యొక్క ఔత్సాహిక గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి ఇటీవలి వ్యూహం

7.7 పట్టణాభివృద్ధి

7.8 భారతదేశంలో పట్టణీకరణ స్వభావం

7.9 పట్టణీకరణకు ప్రధాన కారణాలు

7.10 పట్టణాభివృద్ధికి సంబంధించి భారతదేశం యొక్క ప్రపంచ నిబద్ధతలు

7.11 పట్టణీకరణ కోసం భారతదేశం యొక్క చొరవలు

7.12 పట్టణ జీవన ప్రాముఖ్యత

7.13 పట్టణీకరణకు అడ్డంకులు

7.14 మెరుగైన పట్టణీకరణ ప్రక్రియ కోసం చర్యలు

7.16 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

7.17 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

7.1 పరిచయం

'భారతదేశం గ్రామాల్లోనే జీవిస్తుంది' అని గాంధీజీ గ్రామీణ భారతదేశం యొక్క ప్రాముఖ్యతను నొక్కి చెప్పారు. ఇప్పటి నుండి వరుసగా వచ్చిన ప్రభుత్వాలు నిజమైన భారతదేశాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి ప్రయత్నిస్తున్నాయి. వివిధ పంచవర్ష ప్రణాళికలలో, గ్రామీణ ప్రాంతాల అభివృద్ధి అత్యంత స్థిరమైన లక్ష్యాలలో ఒకటి. స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన వెంటనే భారత ప్రభుత్వం ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధి ప్రణాళికను ప్రారంభించింది. గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది ఒక సమగ్ర పదం. ఇది గ్రామ ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క మొత్తం అభివృద్ధిలో వెనుకబడిన ప్రాంతాల అభివృద్ధికి అవసరమైన చర్యలపై దృష్టి సారిస్తుంది. గ్రామీణ భారతదేశంలో అభివృద్ధికి సవాలుగా ఉన్న మరియు తాజా కార్యక్రమాలు అవసరమయ్యే కొన్ని రంగాలలో మానవ వనరులు మరియు ఆరోగ్యం, పారిశుధ్యం మరియు ప్రజారోగ్యం రెండింటినీ పరిష్కరించడం వంటివి ఉన్నాయి. దేశ సమగ్రాభివృద్ధికి గ్రామీణాభివృద్ధి ఇప్పటికీ ప్రధానాంశంగా ఉంది. గ్రామీణ రంగం వెనుకబాటుతనం మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ పురోగతికి పెద్ద అవరోధంగా ఉంటుంది. భారతదేశం ప్రధానంగా వ్యవసాయ దేశం మరియు వ్యవసాయం వారి ప్రధాన వృత్తి. భారతదేశంలోని గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే జనాభా శాతం 1960లలో దాదాపు 80 శాతంగా ఉంది మరియు 2011 జనాభా లెక్కల నాటికి 68 కంటే ఎక్కువగానే ఉంది. ఇది ప్రస్తుతం 2021కి 65 శాతంగా ఉంది. ఇంకా, 47 శాతం జనాభాలో శాతం మంది వ్యవసాయంపై ఆధారపడి జీవిస్తున్నారు. కాబట్టి గ్రామాభివృద్ధిపై ప్రభుత్వం దృష్టి సారించడం అత్యవసరం. మరింత సమానమైన మరియు సమ్మిళిత అభివృద్ధిని నిర్ధారించడానికి గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరచడంపై దృష్టి కేంద్రీకరించబడింది. గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రభుత్వ నిమగ్నత లక్ష్యం "ప్రొక్టీటివ్ సామాజిక- ఆర్థిక చేరిక, ఏకీకరణ మరియు గ్రామీణ భారతదేశ సాధికారత ద్వారా జీవితాలను మరియు జీవనోపాధిని మార్చడం."

7.2 గ్రామీణాభివృద్ధి భావన:

గ్రామీణ పదం, రెండు అంశాలను కలిగి ఉంటుంది, ఒకటి సజీవమైనది, అనగా, మానవులు మరియు మరొకటి నాన్- లివింగ్ , వాటి చుట్టూ ఉన్న మౌలిక సదుపాయాలు. వివిధ పండితులు మరియు గుర్తింపు పొందిన సంస్థలు గ్రామీణాభివృద్ధిని నిర్వచించడానికి ప్రయత్నించాయి. సంవత్సరాలుగా, గ్రామీణ అభివృద్ధి అనేది "గ్రామీణ పేదల నిర్దిష్ట సమూహం యొక్క ఆర్థిక మరియు సామాజిక జీవితాన్ని మెరుగుపరిచేందుకు రూపొందించబడిన వ్యూహంగా ఉద్భవించింది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవనోపాధిని కోరుకునే వారిలో పేదలకు అభివృద్ధి ప్రయోజనాలను విస్తరించడం ఇందులో ఉంటుంది. ," Coopp, అను ఆర్థికవేత్త మానవ వనరుల మూలకంపై పూర్తి ప్రాధాన్యతనిస్తుంది మరియు పట్టణీకరణ ప్రాంతాల వెలుపల నివసిస్తున్న ప్రజల శ్రేయస్సు మరియు స్వీయ- సాక్షాత్కారాన్ని మెరుగుపరచడం లక్ష్యంగా సామూహిక ప్రయత్నాలు చేసే ప్రక్రియగా గ్రామీణాభివృద్ధిని వీక్షించారు. గ్రామీణాభివృద్ధి గా అంతిమ లక్ష్యం ప్రజలే తప్ప మౌలిక సదుపాయాలు కాదని ఆయన వాదించారు.

గ్రామీణాభివృద్ధి సమాజంలోని వివిధ వర్గాలలో సామరస్యాన్ని తీసుకురావడానికి కూడా కనిపిస్తుంది. మరింత ఉత్పత్తి అనే లక్ష్యాలను ఏకీకృతం చేయాల్సిన అవసరం ఉందని ఇది గుర్తిస్తుంది.

మరింత ఉపాధి మరియు మరింత సమానమైన ఆదాయ పంపిణీ గ్రామీణాభివృద్ధి తక్కువ ఆదాయ విభాగాలను ఉత్పత్తి ప్రక్రియలో మెరుగైన భాగస్వామ్యం మరియు అభివృద్ధి ప్రయోజనాల్లో మరింత సమానమైన వాటాను నిర్ధారించడం ద్వారా మిగిలిన గ్రామీణ సమాజంలోని వారితో ఏకీకృతం చేయడం కూడా లక్ష్యం. ప్రపంచ బ్యాంకు (1975) గ్రామీణాభివృద్ధిపై కచ్చితమైన దృష్టి పెట్టింది గ్రామీణ పేదల నిర్దిష్ట సమూహం యొక్క ఆర్థిక మరియు సామాజిక జీవితాన్ని మెరుగుపరచడానికి రూపొందించిన వ్యూహంగా దీనిని నిర్వచించింది" అదే విధంగా ఉమా లేలీ (1975) అభిప్రాయపడ్డారు. "గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే తక్కువ ఆదాయ జనాభా ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను మెరుగుపరుస్తుంది మరియు వారి అభివృద్ధి ప్రక్రియను స్వయం సమృద్ధిగా చేస్తుంది."

7.3 గ్రామీణాభివృద్ధి స్వభావం మరియు పరిధి

సంవత్సరాలుగా, గ్రామీణ అభివృద్ధి "నిర్దిష్ట గ్రామీణ పేద ప్రజల ఆర్థిక మరియు సామాజిక జీవితాన్ని మెరుగుపరచడానికి రూపొందించిన వ్యూహంగా ఉద్భవించింది. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో జీవనోపాధిని కోరుకునే గ్రామీణ ప్రజలకు అభివృద్ధి ప్రయోజనాలను విస్తరించడం ఇందులో ఉంటుంది. ."

గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది ఒక పద్ధతిగా, అన్ని కార్యక్రమాలలో ప్రజల ప్రమేయాన్ని కోరుతుంది. ఒక ప్రక్రియగా, ఇది సాంప్రదాయకంగా- ఆధారిత గ్రామీణ సంస్కృతులను సైన్స్ మరియు టెక్నాలజీని ఉపయోగించడం ద్వారా ఆధునికీకరించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది.

'గ్రామీణ అభివృద్ధి' అనేది గ్రామీణ ప్రజల జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరిచే ఉద్దేశ్యంతో గ్రామీణ ప్రాంతాల మొత్తం అభివృద్ధిని సూచిస్తుంది. ఇది వ్యవసాయ మరియు అనుబంధ కార్యకలాపాల అభివృద్ధి, కుటీర మరియు చిన్న తరహా పరిశ్రమలు, సాంప్రదాయ చేతిపనులు, సామాజిక- ఆర్థిక మౌలిక సదుపాయాలు, గ్రామీణ మానవ వనరుల అభివృద్ధి మరియు సమాజ సేవలు మరియు సౌకర్యాలలో మెరుగుదలను కలిగి ఉంటుంది. ఇది సమగ్రమైనది మరియు బహుముఖమైనది.

గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది వ్యవసాయ అభివృద్ధితో పాటు, గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అన్ని అంశాలకు సంబంధించిన సమగ్ర కార్యకలాపాలను కలిగి ఉంటుంది. ఇది సాగుదారులు, భూమిలేని కార్మికులు మరియు గ్రామీణ కళాకారులు వంటి అనేక తరగతులకు ప్రయోజనాలను అందిస్తుంది.

వ్యవసాయం, దాని అర్థంలో, చాలా విస్తృతమైనది. ఇది హార్టికల్చర్, నీటిపారుదల, భూమి అభివృద్ధి, నేల మరియు నీటి సంరక్షణ, పశుపోషణ, పాడి పరిశ్రమ, పౌల్ట్రీ, పందుల పెంపకం, మత్స్య పరిశ్రమ, చేనేత మరియు ఇతర గ్రామ పరిశ్రమలు, సామాజిక అటవీ మరియు ఏర్పాటు వంటి కార్యకలాపాలను కవర్ చేస్తుంది.

వ్యవసాయ ఆధారిత పరిశ్రమలు మరియు అటవీ ఆధారిత పరిశ్రమలు.

కానీ, వ్యవసాయాభివృద్ధి కంటే గ్రామీణాభివృద్ధి చాలా ఎక్కువ, ప్రస్తుతమున్న స్థానిక మరియు ప్రాంతాల వారీగా ఉన్న వనరులు మరియు వాటి మధ్య ఉన్న అనుబంధ సంబంధాలను పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి. గ్రామీణ భారతదేశంలో వివిధ తరగతులు ఉన్నాయి మరియు కొన్నిసార్లు వారి మధ్య సంబంధాలు వైరుధ్యంగా ఉండవచ్చు. ఈ వివాదాలను పరిష్కరించాలి.

గ్రామీణాభివృద్ధికి విస్తృతమైన మౌలిక సదుపాయాలు అవసరం. దీన్ని అందించడం అంత తేలికైన పని కాదు, ఎందుకంటే దీనిని ప్రభుత్వం చేపట్టాలి. ఈ ప్రాంతంలో ప్రైవేట్ పెట్టుబడి చాలా తక్కువగా ఉంది మరియు అలాగే కొనసాగుతోంది. కాబట్టి గ్రామీణ రంగంలో పెట్టుబడులు అంతంత మాత్రంగానే ఉన్నాయి ఆర్థిక పోషణ పరంగా క్రమంగా మారుతోంది. అయితే, గ్రామీణ అభివృద్ధికి తగిన సాంకేతికతను అభివృద్ధి చేయడం అంత తేలికైన పని కాదు. ఇటువంటి సాంకేతికత వృద్ధి రేటును పెంచడం మరియు ఉపాధి అవకాశాలను పెంచడం అనే జంట లక్ష్యాలను ఏకకాలంలో సాధించాలి. ఏదైనా గ్రామీణ అభివృద్ధి వ్యూహానికి తగిన సంస్థల ఏర్పాటు మరియు వాటి కార్యకలాపాలను సమన్వయం చేసుకోవడం చాలా కీలకం. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో స్వావలంబన సంభావ్యతను ప్రణాళికాబద్ధంగా ఉపయోగించుకోవాలి.

గ్రామీణాభివృద్ధికి ఒకే విధానం ప్రభావవంతంగా ఉండదు. వాస్తవానికి, గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది వివిధ భౌతిక, సాంకేతిక, ఆర్థిక, సామాజిక- సాంస్కృతిక, సంస్థాగత మరియు పర్యావరణ కారకాల మధ్య పరస్పర చర్య యొక్క ప్రతిఫలం. వాస్తవానికి, గ్రామీణ రంగం అవసరమైన మార్పులను అనుభవించాలి, తద్వారా అది జాతీయ అభివృద్ధి యొక్క ప్రధాన స్రవంతిలో చేరవచ్చు మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధికి తన వాటాను అందించవచ్చు. "అయితే, గ్రామీణ అభివృద్ధిని నిర్దిష్ట అవసరాల ప్యాకేజీగా చూడకూడదు, గ్రామీణ జీవితం మరియు పరిస్థితుల పరివర్తనగా చూడాలి.

7.4 గ్రామీణాభివృద్ధి లక్ష్యాలు:

గ్రామీణ అభివృద్ధి పరిధిని చర్చిస్తున్నప్పుడు పీర్జాడే (1981) గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది మానవ జీవనంలోని అన్ని స్థాయిలను తాకే అన్ని కార్యక్రమాలను స్వీకరిస్తుంది అని తెలిపారు ఉదా. వ్యవసాయం మరియు సంబంధిత విషయాలు, నీటిపారుదల, కమ్యూనికేషన్, విద్య, ఆరోగ్యం, అనుబంధ ఉపాధి, గృహం, శిక్షణ మరియు సాంఘిక సంక్షేమం మొదలైనవి.

ESCAP ప్రకారం, గ్రామీణాభివృద్ధి యొక్క లక్ష్యాలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

ఎ) మొత్తం గ్రామీణ శ్రామిక శక్తిని ఆర్థిక కార్యకలాపాల ప్రధాన స్రవంతిలోకి తీసుకురావడం.

బి) గ్రామీణ ప్రజల సృజనాత్మక శక్తులను గ్రహించడం;

సి) గ్రామీణ జనాభా నగరాలకు తరలిపోవడాన్ని నిరోధించడం;

డి) అభివృద్ధి ప్రక్రియలో మహిళలు మరియు యువకుల భాగస్వామ్యాన్ని పెంపొందించడం;

ఇ) అభివృద్ధి మరియు పర్యావరణం మధ్య ఏకీకరణ ద్వారా జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరచడం

ఎఫ్) సమృద్ధిగా ఉన్న మానవశక్తి యొక్క సర్వతోముఖాభివృద్ధి

గ్రామీణాభివృద్ధి యొక్క మొత్తం లక్ష్యం గ్రామీణ ప్రజల శక్తులను విముక్తి చేయడం, ముఖ్యంగా పేదలు, తద్వారా వారు తమ పూర్తి సామర్థ్యాన్ని గ్రహించగలరు మరియు తద్వారా వారి సామర్థ్యాన్ని అలాగే అభివృద్ధిలో కట్టుబాట్లను మెరుగుపరచుకోవడం, వ్యవస్థీకృతం చేయడం మరియు ఉన్నత స్థాయిని సాధించే దిశగా తమను తాము పరిపాలించడం. వ్యక్తి మరియు మొత్తం సమాజం కోసం జీవన నాణ్యత. గ్రామీణాభివృద్ధి కార్యక్రమం యొక్క జంట ప్రధాన లక్ష్యాలు విస్తృత భాగస్వామ్యంతో ఆర్థిక వృద్ధిని వేగవంతం చేయడం మరియు లాభాల యొక్క అత్యంత సమానమైన పంపిణీ.

7.5 గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రాముఖ్యత

చాలా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాల్లో గ్రామీణాభివృద్ధి (RD)కి ప్రాధాన్యత ఉంది అర్థమయ్యేది. అత్యధిక జనాభా గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసిస్తున్నారు. కాబట్టి, వారివెనుకబాటుతనం ఇతర రంగాలలో మరియు మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థలో వృద్ధిని తగ్గిస్తుంది. పట్టణాలు మరియు నగరాల అభివృద్ధి (పట్టణీకరణ) సాధ్యమవుతుంది. దీనికి గ్రామీణ శ్రేయస్సు మద్దతు ఇస్తుంది ప్రాంతాలు. చాలా ఉత్పత్తులకు డిమాండ్ (మాంద్యం) పడిపోవడానికి గ్రామీణ వెనుకబాటుతనం ప్రధాన కారణం.

గ్రామీణ భారతదేశంలోని వివిధ తరగతులు మరియు కొన్నిసార్లు వారి మధ్య సంబంధాలు వైరుధ్యంగా ఉండవచ్చు. ఈ విభేదాలు పరిష్కరించాలి. గ్రామీణాభివృద్ధికి విస్తృతమైన మౌలిక సదుపాయాలు అవసరం. దీన్ని ఏర్పాటు చేయడం అంత తేలికైన పని కాదు. ఎందుకంటే వాటిని ప్రభుత్వమే చేపట్టాలి. ఈ ప్రాంతంలో ప్రైవేట్ పెట్టుబడి చాలా తక్కువగా ఉంది మరియు అలాగే కొనసాగుతోంది. కానీ గ్రామీణ రంగంలో స్వల్ప పెట్టుబడుల ధోరణి ఆర్థికంగా నిలదొక్కుకునే పరంగా క్రమంగా మారుతున్నప్పటికీ, గ్రామీణ అభివృద్ధికి తగిన సాంకేతికతను అభివృద్ధి చేయడం అంత తేలికైన పని కాదు. ఇటువంటి సాంకేతికత వృద్ధి రేటును పెంచడం మరియు ఉపాధి అవకాశాలను పెంచడం అనే జంట లక్ష్యాలను ఏకకాలంలో సాధించాలి. తగిన సంస్థల ఏర్పాటు మరియు వాటి కార్యకలాపాలను సమన్వయం చేసుకోవడం ఏ గ్రామీణానికైనా కీలకం అభివృద్ధి వ్యూహం. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో స్వావలంబన సంభావ్యతను ఉపయోగించుకోవాలి ప్రణాళిక పద్ధతిలో. గ్రామీణాభివృద్ధికి ఒకే విధానం ప్రభావవంతంగా ఉండదు. వాస్తవానికి, గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది వివిధ భౌతిక, సాంకేతిక, ఆర్థిక, సామాజిక- సాంస్కృతిక, సంస్థాగత మరియు పర్యావరణ కారకాల మధ్య పరస్పర చర్య యొక్క ఉత్పత్తి. వాస్తవానికి, గ్రామీణ రంగం అవసరమైన మార్పులను అనుభవించాలి, తద్వారా అది జాతీయ అభివృద్ధి యొక్క ప్రధాన స్రవంతిలో చేరవచ్చు మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధికి తన వాటాను అందించవచ్చు, అని చెప్పబడింది.

7.6 భారతదేశం యొక్క ఔత్సాహిక గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి ఇటీవలి వ్యూహం

గ్రామీణాభివృద్ధి అనేది స్థానిక వనరులను సముచితంగా వినియోగించుకోవడం ద్వారా గ్రామీణ జనాభా యొక్క సామాజిక- ఆర్థిక స్థితిగతులను స్థిరమైన ప్రాతిపదికన పెంచడాన్ని కలిగి ఉంటుంది, కాబట్టి గ్రామీణాభివృద్ధిపై ప్రభుత్వం దృష్టి పెట్టడం అత్యవసరం. మరింత సమానమైన మరియు సమ్మిళిత

అభివృద్ధిని నిర్ధారించడానికి గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరచడంపై దృష్టి కేంద్రీకరించబడింది. గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రభుత్వ నిమగ్నత లక్ష్యం " ప్రోయాక్టివ్ సామాజిక- ఆర్థిక చేరిక, ఏకీకరణ. మరియు గ్రామీణ భారతదేశం యొక్క సాధికారత ద్వారా జీవితాలను మరియు జీవనోపాధిని మార్చడం.

గ్రామీణ గృహాలు, తాగునీరు మరియు పారిశుధ్యం, స్వచ్ఛమైన ఇంధనం, సామాజిక రక్షణ, గ్రామీణ కనెక్టివిటీతో పాటు గ్రామీణ జీవనోపాధిని పెంపొందించడంతో పాటు గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవన నాణ్యతను పెంపొందించడానికి వివిధ చర్యలు తీసుకోబడ్డాయి. గ్రామీణ కుటుంబాలు మరియు చిన్న వ్యాపారాల ఫైనాన్సింగ్ అవసరాలు మైక్రోఫైనాన్స్ సంస్థలు, స్వయం సహాయక బృందాలు (SHGలు) మరియు ఇతర ఆర్థిక మధ్యవర్తుల ద్వారా తీర్చబడుతున్నాయి. గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థకు డిజిటలైజేషన్ మరియు సాంకేతికతను తీసుకెళ్లడం కూడా గ్రామీణాభివృద్ధి ఎజెండాలో కీలకమైన అంశంగా ఉంది, అది వ్యవసాయ కార్యకలాపాలు లేదా పాలనలో కావచ్చు. గ్రామీణ జనాభా యొక్క ఆరోగ్య స్థితిగతులపై కూడా ప్రాథమిక దృష్టి కేంద్రీకరించబడింది.

2019-21 NFHS డేటా గ్రామీణ జీవితాల నాణ్యతకు సంబంధించిన సూచికల శ్రేణిలో 2015-16 కంటే గణనీయమైన మెరుగుదలని వివరిస్తుంది, ఇతర విషయాలతోపాటు, విద్యుత్తును పొందడం, మెరుగైన తాగునీటి వనరుల ఉనికి, ఆరోగ్య బీమా పథకాల కింద కవరేజీ మొదలైనవి. గృహ నిర్ణయాధికారం, బ్యాంకు ఖాతాలను కలిగి ఉండటం మరియు ఉపయోగించడంలో మహిళల భాగస్వామ్యంలో కనిపించే పురోగతితో మహిళా సాధికారత కూడా ఊపందుకుంది. మొబైల్ ఫోన్లు. గ్రామీణ మహిళలు మరియు పిల్లల ఆరోగ్యానికి సంబంధించిన చాలా సూచికలు మెరుగుపడ్డాయి. ఈ ఫలితం- ఆధారిత గణాంకాలు గ్రామీణ జీవన ప్రమాణాలలో స్పష్టమైన మధ్యస్థ పురోగతిని నిర్ధారిస్తాయి. ప్రాథమిక సౌకర్యాలు మరియు సమర్ధవంతమైన ప్రోగ్రామ్ అమలుపై పాలసీ దృష్టికి చేరవేస్తుంది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరచడానికి వివిధ ప్రాంతాల్లో ప్రభుత్వం యొక్క కొన్ని ముఖ్యమైన పథకాలు/ కార్యక్రమాలు క్రింది పేరాల్లో వివరించబడ్డాయి.

గ్రామీణ ఆదాయాన్ని పెంపొందించడం

(ఎ) దీనదయాళ్అంత్యోదయయోజన-జాతీయగ్రామీణజీవనోపాధిమిషన్(day- nrlm)

NRLM ఆర్థికంగా బలహీనమైన కుటుంబాలు లాభదాయకమైన స్వయం ఉపాధి మరియు నైపుణ్యం కలిగిన వేతన ఉపాధి అవకాశాలను పొందేందుకు వీలు కల్పిస్తుంది. ఫలితంగా వారికి స్థిరమైన మరియు వైవిధ్యభరితమైన జీవనోపాధి ఎంపికలు లభిస్తాయి. పేదల జీవనోపాధిని మెరుగుపరచడానికి ప్రపంచంలోనే అతిపెద్ద కార్యక్రమాలలో ఇది ఒకటి. మిషన్ నాలుగు ప్రధాన భాగాలలో పెట్టుబడి పెట్టడం ద్వారా దాని లక్ష్యాన్ని సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. (ఎ) ఆర్థిక చేరిక; (బి) స్థిరమైన జీవనోపాధి; మరియు (సి) సాంఘిక చేరిక,(డి) సామాజిక అభివృద్ధి మరియు కలయిక ద్వారా అర్హతలను పొందడం.

(బి) మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ పథకం మహాత్మా గాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీ చట్టం 2005

(MGNREGA) దేశంలోని గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని కుటుంబాలకు జీవనోపాధి భద్రతను పెంపొందించడం ద్వారా నైపుణ్యం లేని మాన్యువల్ పని చేయడానికి వయోజన సభ్యులు స్వచ్ఛందంగా ముందుకు వచ్చిన ప్రతి ఇంటికి ఆర్థిక సంవత్సరంలో కనీసం 100 రోజుల వేతన ఉపాధి హామీని అందించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. పని కోసం డిమాండ్ నమోదు చేసిన తేదీ నుండి 15 రోజులలోపు ఉపాధి కల్పించని పక్షంలో
పని డిమాండ్ చేయబడిన తేదీ, ఏది తరువాత అయినా, కార్మికుడు రోజువారీ నిరుద్యోగ భృతికి అర్హులు. మొత్తం 5.6 కోట్ల కుటుంబాలు ఉపాధిని పొందాయి మరియు మొత్తం 225.8 కోట్ల వ్యక్తిగత రోజుల ఉపాధి పథకం కింద (జనవరి 6, 2023 వరకు) సృష్టించబడింది.

(సి) దీన్దయాళ్ఉపాధ్యాయగ్రామీణకౌశల్యయోజన (ddu-gKy)

DDU- GKY అనేది NRLM కింద గ్రామీణ పేద యువత కోసం ప్లేస్‌మెంట్- లింక్డ్ స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్. ఇది గ్రామీణ పేద యువతకు వేతన ఉపాధిని అందించడానికి మార్కెట్- నేతృత్వంలోని, ప్లేస్‌మెంట్- లింక్డ్ స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ ప్రోగ్రామ్. 30 నవంబర్ 2022 వరకు, మొత్తం 13,06,851 మంది అభ్యర్థులు ఈ పథకం కింద శిక్షణ పొందారు, వీరిలో 7,89,685 మంది ఉద్యోగ నియామకాలు పొందారు.

(డి)రూరల్ హౌసింగ్

ఆహారం మరియు వస్త్రాలతో పాటు ప్రాథమిక అవసరాలలో నివాసం ఒకటి. ప్రతి ఒక్కరికీ గౌరవప్రదంగా ఆశ్రయం కల్పించేందుకు "2022 నాటికి అందరికీ గృహాలు" ప్రారంభించబడింది. ఈ లక్ష్యంతో, ప్రధాన్ మంత్రి ఆవాస్ యోజన గ్రామీణ్ (PMAY- G) నవంబర్ 2016లో ప్రారంభించబడింది, 2024 నాటికి గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని కచ్చా మరియు శిథిలావస్థలో ఉన్న ఇళ్లలో నివసిస్తున్న అర్హులైన ఇళ్లు లేని అన్ని కుటుంబాలకు ప్రాథమిక సౌకర్యాలతో సుమారు 3 కోట్ల పక్కా గృహాలను అందించాలనే లక్ష్యంతో ప్రారంభించారు. ఇతర ప్రభుత్వ పథకాలతో కలయిక ద్వారా, PMAY- G మరుగుదొడ్డి నిర్మాణం, పైప్డ్ డ్రింకింగ్ వాటర్, ఎలక్ట్రిసిటీ కనెక్షన్, LPG గ్యాస్ కనెక్షన్ మరియు MGNREGS నుండి 90/95 వ్యక్తి- రోజుల నైపుణ్యం లేని కార్మికుల వంటి ప్రాథమిక అవసరాలను కూడా అందచేస్తుంది. పథకం కింద మొత్తం 2.7 కోట్ల ఇళ్లు మంజూరు చేయబడ్డాయి మరియు 2023 జనవరి 6 నాటికి 2.1 కోట్ల ఇళ్లు పూర్తయ్యాయి. ఆర్థిక సంవత్సరం 23లో 52.8 లక్షల ఇళ్లు పూర్తి చేయాలన్న లక్ష్యంలో 32.4 లక్షల ఇళ్లు పూర్తయ్యాయి.

(ఇ) తాగునీరు మరియు పారిశుధ్యం

UN- SDG6 "అందరికీ నీరు మరియు పారిశుధ్యం యొక్క లభ్యత మరియు స్థిరమైన నిర్వహణను నిర్ధారించడం" లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. పట్టణ మరియు గ్రామీణ గృహాలకు తాగునీరు మరియు సురక్షితమైన పారిశుధ్యాన్ని అందించడంలో భారతదేశం గణనీయమైన పురోగతిని సాధించింది.

(ఎఫ్) జల్ జీవన్ మిషన్

ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే ప్రజల జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరచడానికి మరియు జీవన సౌలభ్యాన్ని పెంపొందించడానికి ప్రభుత్వం అత్యధిక ప్రాధాన్యతనిస్తుంది. 73వ స్వాతంత్ర్య దినోత్సవం, 15 ఆగస్టు 2019 నాడు, పాఠశాలలు, అంగన్‌వాడీ కేంద్రాలు, ఆశ్రమ శాలలు వంటి గ్రామాల్లోని ప్రతి గ్రామీణ గృహం మరియు ప్రభుత్వ సంస్థలకు కుళాయి నీటి కనెక్షన్‌ను అందించడానికి రాష్ట్రాల భాగస్వామ్యంతో అమలు చేయనున్న జల్ జీవన్ మిషన్ (JJM) ప్రకటించబడింది. గిరిజన రెసిడెన్షియల్ పాఠశాలలు, ఆరోగ్య కేంద్రాలు, గ్రామ పంచాయతీ భవనం మొదలైన నీటి కుళయి ఏర్పాటు చేస్తారు.

(g) మిషన్ అమృత్ సరోవర్

భవిష్యత్తు కోసం నీటిని సంరక్షించే లక్ష్యంతో 24 ఏప్రిల్ 2022న జాతీయ పంచాయతీరాజ్ దినోత్సవం రోజున మిషన్ అమృత్ సరోవర్ ప్రారంభించబడింది. ఈ అమృతవర్ష్, 75వ స్వాతంత్ర్యం సందర్భంగా దేశంలోని ప్రతి జిల్లాలో 75 నీటి వనరులను అభివృద్ధి చేయడం మరియు పునరుజ్జీవింపజేయడం ఈ మిషన్ లక్ష్యం. ఇప్పటివరకు, 50,000 అమృత్ సరోవర్ యొక్క ప్రారంభ లక్ష్యానికి వ్యతిరేకంగా, మొత్తం 93,291 కంటే ఎక్కువ అమృత్ సరోవర్ సైట్లు గుర్తించబడ్డాయి మరియు 54,047 కంటే ఎక్కువ సైట్లలో పనులు ప్రారంభించబడ్డాయి. ఈ ప్రారంభమైన పనులలో ఇప్పటి వరకు మొత్తం 27,071 కంటే ఎక్కువ అమృత్ సరోవర్లు నిర్మించబడ్డాయి.

(హెచ్) జల్దూత్ యాప్

జల్దూట్ యాప్ 27 సెప్టెంబర్ 2022న గ్రామ పంచాయితీలో నీటి మట్టాన్ని 2-3 ఎంపిక చేసిన ఓపెన్ బావుల ద్వారా సంవత్సరానికి రెండుసార్లు (ఋతుపవనాల ముందు మరియు వర్షాకాలం తర్వాత) కొలవడానికి ప్రారంభించబడింది. జల్దూత్ మొబైల్ యాప్‌ని ఉపయోగించి సెంట్రల్ సర్వర్‌లో నీటి స్థాయిని కొలవడానికి మరియు డాక్యుమెంట్ చేయడానికి గ్రామ రోజ్‌గార్ సహాయక్ అవసరం. ఇది భూగర్భ జలాల పర్యవేక్షణ, నీటి బడ్జెట్ మరియు నీటి సేకరణ మరియు పరిరక్షణ సంబంధిత పనుల కోసం ప్రణాళికను అనుమతిస్తుంది. 7 డిసెంబర్ 2022 నాటికి మొత్తం 3,66.354 బావులు కొలిచారు.

(I) స్వచ్ఛ భారత్ మిషన్ (గ్రామీన్)

స్వచ్ఛ భారత్ మిషన్ గ్రామీణ్ (SBM(G))ని 2న ప్రారంభించారు అక్టోబర్ 2014 భారతదేశంలో పరిశుభ్రతను నిర్ధారించడానికి మరియు బహిరంగ మలవిసర్జన రహితంగా (ODF) చేయడానికి. 2 అక్టోబర్ 2019 నాటికి దేశంలోని అన్ని గ్రామాలలో ODF స్థితిని సాధించడం ద్వారా, SBM (G) యొక్క దశ- II ఇప్పుడు FY21 నుండి FY25 వరకు అమలు చేయబడుతోంది, గ్రామాల ODF స్థితిని కొనసాగించడం మరియు అన్ని గ్రామాలను కవర్ చేయడంపై దృష్టి సారించింది. సాలిడ్ మరియు లిక్విడ్ వేస్ట్ మేనేజ్‌మెంట్, అంటే గ్రామాలను ODF నుండి ODF ప్లస్‌కి మార్చడం. ఈ మిషన్ కింద 10 నవంబర్ 2022 వరకు దాదాపు 1,24,099 గ్రామాలు ODF ప్లస్‌గా ప్రకటించబడ్డాయి. అండమాన్ & నికోబార్ దీవులు దాని అన్ని గ్రామాలను ODF ప్లస్ మోడల్‌గా ప్రకటించాయి, తద్వారా మొదటి స్వచ్ఛ్, సుజల్ ప్రదేశ్‌గా అవతరించింది.

(j) LPG కనెక్షన్లు

నిత్యావసర వస్తువుల ధరల కారణంగా బలహీనవర్గాలకు ప్రభుత్వం మద్దతునిస్తూనే ఉంది. నిత్యావసర వస్తువులతో సహా, గత సంవత్సరంలో అస్థిరంగానే ఉన్నాయి. సబ్సిడీతో కూడిన వంట ఇంధనంతో గృహాలకు మద్దతు ఇవ్వడం ఇందులో ఉంది.

(కె)ప్రధాన్ మంత్రి ఉజ్వల యోజన 2.0, స్వచ్ఛ ఇంధస్ బెహ్తర్ జీవస్:

ది 'ప్రధాన్మంత్రి ఉజ్వల యోజన (PMUY) మే 2016లో LPG వంటి స్వచ్ఛమైన వంట ఇంధనాన్ని గ్రామీణ మరియు నిరాశ్రయులైన కుటుంబాలకు అందుబాటులో ఉంచడానికి ఒక ప్రధాన పథకంగా ప్రారంభించబడింది, వారు సంప్రదాయ వంట ఇంధనాలైన కట్టెలు, బొగ్గు, ఆవు- పేడ పిడకలు మొదలైన వాటిని ఉపయోగిస్తున్నారు. సాంప్రదాయ వంట ఇంధనాల వినియోగం గ్రామీణ మహిళల ఆరోగ్యంతో పాటు పర్యావరణంపై హానికరమైన ప్రభావాలను కలిగి ఉంది. ఈ పథకం కింద 9.5 కోట్ల LPG కనెక్షన్‌లను విడుదల చేయడం కూడా 1 మే 2016న 62 శాతం ఉన్న LPG కవరేజీని 1 ఏప్రిల్ 2021 నాటికి 99.8 శాతానికి పెంచడంలో సహాయపడింది.

(1) ప్రధాస్ మంత్రి గ్రామ్ సడక్ యోజన (PMGSY)

పిఎమ్‌జిఎస్‌పై యొక్క లక్ష్యం నిర్దేశించబడిన అన్ని అర్హతగల అనుసంధానించబడని నివాసాలకు ఒకే ఆల్- వెదర్ రోడ్ కనెక్టివిటీని అందించడం దేశంలోని గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో జనాభా పరిమాణం (500+ మైదాన ప్రాంతాల్లో, 250+ ఈశాన్య మరియు హిమాలయ రాష్ట్రాల్లో). ఈ ప్రోగ్రామ్ ఆ జిల్లాల కోసం ఒక అప్‌గ్రేడేషన్ కాంపోనెంట్‌ను కలిగి ఉంది. ఇక్కడ నిర్దేశిత జనాభా పరిమాణంలో అన్ని అర్హత కలిగిన నివాసాలు అన్ని వాతావరణాలకు రహదారి కనెక్టివిటీని అందించాయి. అయితే, అప్‌గ్రేడేషన్ అనేది ప్రోగ్రామ్ యొక్క భాగాలలో ఒకటి.

ప్రాథమిక సేవలను అందించడంలో మరియు గ్రామీణ ప్రజల ఆదాయాన్ని పెంచడంలో ఈ పథకం ఎంతో దోహదపడింది. PMGSYపై వివిధ స్వతంత్ర ప్రభావ మూల్యాంకన అధ్యయనాలు జరిగాయి. ఈ పథకం వ్యవసాయం, ఆరోగ్యం, విద్య, పట్టణీకరణ, ఉపాధి కల్పన మొదలైన వాటిపై సానుకూల ప్రభావాన్ని చూపిందని నిర్ధారించింది.

(2) **సౌభాగ్య- ప్రధాన మంత్రి సహజ్ బిజిలీ హర్ ఘర్ యోజన**

మార్చి నాటికి దేశంలోని గ్రామీణ ప్రాంతాలలో మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లోని అన్ని పేద కుటుంబాలకు విద్యుత్ కనెక్షన్లు అందించడం ద్వారా సార్వత్రిక గృహ విద్యుదీకరణను సాధించాలనే లక్ష్యంతో ప్రభుత్వం అక్టోబర్ 2017లో ప్రధాన మంత్రి సహజ్ బిజిలీ హర్ ఘర్ యోజన సౌభాగ్యను ప్రారంభించింది. ఈ పథకంలో ఆన్- స్పాట్ రిజిస్ట్రేషన్ మరియు కనెక్షన్ల విడుదల కోసం గ్రామాలు/ క్లస్టర్ గ్రామాలలో క్యాంపుల నిర్వహణ ఉంటుంది. ఆర్థికంగా పేద కుటుంబాలకు ఉచితంగా కనెక్షన్లు ఇవ్వగా, 10 విడతల్లో కనెక్షన్ విడుదలైన తర్వాత ఇతరులకు 500 వసూలు చేశారు. సౌభాగ్య పథకం విజయవంతంగా పూర్తయింది కాబట్టి 31 మార్చి 2022న ఆపి వేయబడింది.

(3)దీనదయాళ్ ఉపాధ్యాయ గ్రామ జ్యోతి యోజన (DDUGJY)

గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో విద్యుత్ సరఫరా నాణ్యత మరియు విశ్వసనీయతను మెరుగుపరచాలనే లక్ష్యంతో ఈ పథకం నవంబర్ 2014లో ప్రారంభించబడింది. గ్రామాలు/ ఆవాసాలలో ప్రాథమిక విద్యుత్ మౌలిక సదుపాయాల కల్పనను ఇది లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది ఊహించింది. నాణ్యతను మెరుగుపరచడానికి ఇప్పటికే ఉన్న మౌలిక సదుపాయాలను బలోపేతం చేయడం, పెంపొందించడం మరియు ఇప్పటికే ఉన్న ఫీడర్‌లు/ డిస్ట్రిబ్యూషన్ ట్రాన్స్‌ఫార్మర్లు/ వినియోగదారుల మీటరింగ్ వంటి చర్యలు తీసుకుంటారు.

(4) సమ్మిళిత వృద్ధి కోసం గ్రామీణ పాలనను మెరుగుపరచడం

అట్టడుగు స్థాయిలో ప్రభుత్వం యొక్క వివిధ కార్యక్రమాలు మరియు పథకాలను అనువదించడం. అందరికీ సమాన హక్కులను కల్పించడం మరియు గ్రామీణ అభివృద్ధి కార్యక్రమాల సుస్థిరతను సాధించడంలో సహాయం చేయడానికి మంచి గ్రామీణ పాలన అత్యవసరం.

(a) రాష్ట్రీయ గ్రామ స్వరాజ్ అభియాస్

రాష్ట్రీయ గ్రామ స్వరాజ్ అభియాన్ (RGSA) యొక్క CSSని ఏప్రిల్ 2018లో కేంద్ర మంత్రివర్గం FY19 నుండి FY22 వరకు అమలు చేయడానికి ఆమోదించింది. ఇది మిషన్ అంత్యోదయ మరియు మిషన్ అంత్యోదయతో సమ్మిళితం చేయడంపై ప్రధాన దృష్టితో SDGలను సాధించడానికి పంచాయతీ రాజ్ సంస్థలను (PRIలు) బలోపేతం చేసే ప్రాథమిక లక్ష్యం. 117 ఆకాంక్షాత్మక జిల్లాలలో PRIలను బలోపేతం చేయడంపై దృష్టి పెట్టడం. పంచాయతీలు లేని భారత రాజ్యాంగంలోని IX యేతర ప్రాంతాలతో సహా అన్ని రాష్ట్రాలు మరియు UTలకు ఈ పథకం వర్తిస్తుంది. RGSA యొక్క పథకం యొక్క ప్రధాన దృష్టి PRI లను శక్తివంతం చేయడానికి మరియు సంబంధిత స్థాయి పంచాయతీలలో కన్వర్జెంట్ ప్లాన్‌లను సిద్ధం చేయడానికి కెపాసిటీ బిల్డింగ్ మరియు ట్రైనింగ్ (CB&T) వంటివి దీని యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం.

(b) స్వామిత్వ పథకం

SVAMITVA (గ్రామాల సర్వే మరియు గ్రామ ప్రాంతాలలో మెరుగైన సాంకేతికతతో మ్యాపింగ్) అనేది 24 ఏప్రిల్ 2020, జాతీయ పంచాయతీ రాజ్ దినోత్సవం రోజున ప్రారంభించబడిన కేంద్ర రంగ పథకం. జనావాసాలున్న గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ఇళ్లను కలిగి ఉన్న గ్రామ గృహ యజమానులకు హక్కుల రికార్డును అందించడం ఈ పథకం లక్ష్యం. పథకం అనేక రకాల అంశాలను కవర్ చేస్తుంది. అవి. ఆస్తుల మోనటైజేషన్‌ను సులభతరం చేయడం మరియు బ్యాంకు రుణాలను ప్రారంభించడం; ఆస్తి సంబంధిత వివాదాలను తగ్గించడం: సమగ్ర గ్రామ- స్థాయి ప్రణాళిక, ఇది నిజమైన అర్థంలో గ్రామ స్వరాజ్యాన్ని సాధించడానికి మరియు గ్రామీణ భారతదేశాన్ని ఆత్మనిర్భర్ చేయడానికి సోపానం అవుతుంది.

7.7 పట్టణాభివృద్ధి

పట్టణీకరణ, పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలు సాపేక్షంగా చిన్న ప్రాంతాలలో శాశ్వతంగా కేంద్రీకృతమై నగరాలను ఏర్పరుచుకునే ప్రక్రియ. నగరం అంటే ఏమిటో కాలానుగుణంగా మరియు ప్రదేశాన్ని బట్టి నిర్వచనం మారుతుంది, అయితే ఈ పదాన్ని జనాభాకు సంబంధించిన అంశంగా వివరించడం సర్వసాధారణం. నేడు, ప్రపంచ జనాభాలో 56% మంది 4.4 బిలియన్ల నివాసులు - నగరాల్లో

నివసిస్తున్నారు. ఈ ధోరణి కొనసాగుతుందని అంచనా వేయబడింది, 2050 నాటికి పట్టణ జనాభా దాని ప్రస్తుత పరిమాణం కంటే రెట్టింపు అవుతుంది. ఆ సమయంలో 10 మందిలో దాదాపు 7 మంది నగరాల్లో నివసిస్తున్నారు. గ్లోబల్ GDPలో 80% కంటే ఎక్కువ నగరాల్లో ఉత్పత్తి చేయబడటంతో, పట్టణీకరణ బాగా నిర్వహించబడితే పెరిగిన ఉత్పాదకత మరియు ఆవిష్కరణల ద్వారా స్థిరమైన వృద్ధికి దోహదపడుతుంది. 1901 జనాభా లెక్కల ప్రకారం భారతదేశంలోని పట్టణ ప్రాంతాల్లో నివసిస్తున్న జనాభా 11.4%, 2001 జనాభా లెక్కల నాటికి 28.53%కి పెరిగింది మరియు ప్రస్తుతం ప్రపంచ బ్యాంకు ప్రకారం 2017లో 34%గా ఉంది. ఐక్యరాజ్యసమితి చేసిన సర్వే ప్రకారం, 2030లో దేశ జనాభాలో 40.76% మంది పట్టణ ప్రాంతాల్లో నివసిస్తున్నారని అంచనా. ఏది ఏమైనప్పటికీ, పట్టణీకరణ యొక్క వేగం మరియు స్థాయి సరసమైన గృహాల కోసం వేగవంతమైన డిమాండ్‌ను తీర్చడం, రవాణా వ్యవస్థలు, ప్రాథమిక సేవలు మరియు ఉద్యోగాలతో సహా ఆచరణీయ మౌలిక సదుపాయాలు. ముఖ్యంగా అనధికారిక స్థావరాలలో నివసించే దాదాపు 1 బిలియన్ పట్టణ పేదలకు అవకాశాలకు సమీపంలో ఉండటం వంటి సవాళ్లను తెస్తుంది. బలవంతంగా స్థానభ్రంశం చెందిన వారిలో 50% కంటే ఎక్కువ మంది పట్టణ ప్రాంతాల్లో నివసిస్తున్నందున పెరుగుతున్న సంఘర్షణలు నగరాలపై ఒత్తిడికి దోహదం చేస్తాయి.

7.8 భారతదేశంలో పట్టణీకరణ స్వభావం:

గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి ప్రజలు సామూహిక వలసలు మరియు పట్టణ కేంద్రాలలో స్థిరపడిన ప్రపంచవ్యాప్త ధోరణికి భారతదేశం మినహాయింపు కాదు. భారతదేశంలో గ్రామీణ- పట్టణ వలసలు ఇరవయ్యవ శతాబ్దం ముప్పైలలో ప్రారంభమయ్యాయి. స్వాతంత్ర్యానంతర కాలంలో ఇటువంటి వలసల వేగం అనేక రెట్లు పెరిగింది. చిన్న, మధ్యస్థ మరియు పెద్ద- పరిమాణ పట్టణాలలో ప్రజల ఏకాగ్రత పెరుగుతోంది. ఇది పట్టణ స్థావరాల యొక్క ప్రాదేశిక విస్తరణకు దారితీసింది. అదనంగా, కొత్త ఫ్యాక్టరీల ఏర్పాటు చుట్టూ కొత్త పట్టణాలు పెరుగుతున్నాయి.

గ్రామీణ- పట్టణ వలసల పట్ల ప్రపంచ ధోరణిని సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు వివిధ మార్గాల్లో వివరించారు. వివరణాత్మక కారణాలను రెండు వర్గాల క్రింద వర్గీకరించవచ్చు: పుష్ ఫ్యాక్టర్ మరియు పుల్ ఫ్యాక్టర్. కొన్ని సందర్భాల్లో, ప్రజలు తమ పొయ్యిని మరియు ఇంటిని విడిచిపెట్టమని బలవంతం చేసేంతగా పల్లెల్లో పరిస్థితి చాలా దుర్భరంగా ఉండవచ్చు. సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు అటువంటి కారకాలను 'పుష్' కారకాలుగా వర్గీకరిస్తారు.

గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే ప్రజలు పట్టణ ప్రాంతాల్లో మంచి ఉపాధి అవకాశాలు మరియు మంచి జీవనం (ఇవి కూడా వాస్తవికంగా కాకుండా కల్పితం కావచ్చు) ద్వారా ఆకర్షితులై బయటకు వెళ్లాలని నిర్ణయించుకుంటారు. సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు అటువంటి కారకాలను 'పుల్ కారకాలు'గా వర్గీకరిస్తారు.
గ్రామీణ- పట్టణ వలసలలో ఈ అంశాలలో ఏది మరింత నిర్ణయాత్మక పాత్ర పోషిస్తుందో ఖచ్చితంగా చెప్పడం కష్టం. దీనికి విరుద్ధంగా, వలస వెళ్లాలనే ప్రజల నిర్ణయాన్ని ప్రభావితం చేయడానికి రెండు కారకాలు కారణమయ్యే అవకాశం ఉంది.

భారతీయ పరిస్థితిలో పనిచేసే 'పుష్' మరియు 'పుల్' కారకాలను మనం క్లుప్తంగా వివరించవచ్చు. 'పుష్' కారకాలలో కిందివి ముఖ్యంగా ముఖ్యమైనవి.

1. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో మానవ- భూమి నిష్పత్తి రైతులకు ప్రతికూలంగా మారింది, తద్వారా వారికి అందుబాటులో ఉన్న సాగు భూమి గణనీయంగా తగ్గిపోయింది. ఇది ఉపాధి అవకాశాల విస్తరణ పరిధిని తీవ్రంగా పరిమితం చేసింది మరియు ఆహార సరఫరాలో కొరతను సృష్టించింది.
2. గ్రామీణ ప్రాంతాలలో ప్రభుత్వ పెట్టుబడుల పెరుగుదల రేటు జనాభా పెరుగుదల రేటుకు అనుగుణంగా లేదు. ఇది ఆహార కొరత మరియు ఉపాధి అవకాశాలపై పరిమితి సమస్యను మరింత తీవ్రతరం చేసింది.
3. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ప్రాథమిక విద్య విస్తరణ, చాలా సందర్భాలలో, సమాజానికి మరియు విద్యావంతులైన వ్యక్తులకు ప్రయోజనం చేకూర్చే ఆశించిన ఫలితాన్ని అందించలేదు. భారతదేశంతో సహా సాంప్రదాయ సమాజాలలో అక్షరాస్యత అనేది ఒక స్థితి చిహ్నం. అలాగే, ఒక వ్యక్తిని అక్షరాస్యులుగా మార్చడం అతని పూర్వీకుల వృత్తి నుండి అతనిని దూరం చేసే ప్రభావాన్ని కలిగి ఉంటుంది, ఎందుకంటే అక్షరాస్యత అనేది అక్షరాస్యత వ్యక్తిని మాన్యువల్ పని లేదా వ్యవసాయ కార్యకలాపాలు సరైనది కాదనే అభిప్రాయాన్ని కలిగిస్తుంది.అందువల్ల వారు కొత్త బ్రతుకుదెరువు వెతుక్కుంటూ పట్టణ ప్రాంతాలకు వలసపోతారు.
4. భారతదేశంలో వ్యవసాయం కాలానుగుణ ఉపాధిని అందిస్తుంది. సహజంగానే, వ్యవసాయం చేసే వారు పొలంలో తగినంత పని లేనప్పుడు కూలి పనుల కోసం పట్టణ ప్రాంతాలకు వెళ్లవలసి వస్తుంది. కాలక్రమేణా, వాటిలో కొన్ని పట్టణాలు మరియు నగరాల అంచులలో ఉంటాయి.

పుల్ కారకాలలో, కింది వాటి గురించి ప్రస్తావించవచ్చు.

1. పట్టణాలు మరియు నగరాల్లో తులనాత్మక సంపద మరియు వివిధ మరియు అనేక ఉపాధి అవకాశాల ఉనికి గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలను ఆకర్షిస్తుంది.

2.నగరాలు మరియు పట్టణాలలో కేవలం ఉద్యోగ విషయాలలో మాత్రమే కాకుండా, వినోదం, విద్య, రవాణా విధానాలు, కఠినమైన మరియు ఆలోచనా విధానాలు మరియు ఉద్దీపన రకాలలో కూడా భిన్నత్వం ఉంది. నిస్తేజంగా, మార్పులేని మరియు అసమానంగా ఉండే గ్రామీణ జీవనానికి భిన్నంగా, పట్టణాలు మరియు నగరాల్లోని జీవితం గ్రామీణ ప్రాంతాల ప్రజలను ఆకర్షిస్తుంది.

3.భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చిన సందర్భంగా జరిగిన దేశ విభజన తూర్పు బెంగాల్ మరియు పశ్చిమ పంజాబ్ నుండి ప్రజలు భారీ సంఖ్యలో వలసలకు దారితీసింది. ఇళ్లు మరియు ఉద్యోగాలు లేకుండా నిర్మూలించబడిన లక్షలాది మంది ప్రజలు, స్పష్టమైన కారణాల వల్ల, జీవనోపాధి కోసం పట్టణాలు మరియు నగరాల్లో సరైన లేదా పొలిమేరల్లో ఉండటానికి ఇష్టపడతారు. వారికి వేరే ప్రత్యామ్నాయం లేదు. పర్యవసానంగా, భారతదేశం అంతటా ఉన్న నగరాలు మరియు పట్టణాలలో జనాభా కేంద్రీకరణ, ముఖ్యంగా పశ్చిమ బెంగాల్ మరియు పంజాబ్ పట్టణాలు, అకస్మాత్తుగా పెరిగాయి.

4.భారతదేశంలో "నగరంలోకి కొత్తగా ప్రవేశించేవారిని స్పాన్సర్ చేయడంలో విజయవంతమైన వలసదారులపై ఒక బాధ్యతను సృష్టించేందుకు కుటుంబం మరియు గ్రామ సంబంధాలు తగినంత బలంగా ఉన్నాయి" అని సూచించబడింది.

దీని యొక్క ప్రభావం ఏమిటంటే, "ఇది (పట్టణ వార్డుల వలసల పెరుగుదల) ఇప్పుడు దాదాపు ప్రతి గ్రామంలోని నివాసితులు బంధువులు లేదా తోటి గ్రామస్థులను కనీసం ఒక ప్రధాన నగరాల్లో (మరియు బహుశా చాలా మంది) కలిగి ఉండే స్థాయికి అభివృద్ధి చెందింది" .

పాశ్చాత్య దేశాలు కూడా పరిశ్రమల విస్తరణ మరియు వైవిధ్యీకరణకు కొనసాగింపుగా పట్టణీకరణను చవిచూశాయి. కానీ ఈ దేశాలలో పట్టణీకరణ భారతదేశంలోని దాని స్వభావంతో పూర్తిగా భిన్నమైనది. భారతదేశంలో వలె, గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే ప్రజలు మెరుగైన ఉపాధి అవకాశాలు మరియు అధిక ఆదాయ అవకాశాల ద్వారా నగరాలు మరియు పట్టణాల వైపు ఆకర్షితులయ్యారు. చాలా సందర్భాలలో, వారి కలలు నెరవేరాయి. ఉద్యోగాలు సాధించి ఆదాయాన్ని పెంచుకోవడంలో విజయం సాధించారు. అంతేకాకుండా, శిక్షణ పొందడం మరియు అవసరమైన నైపుణ్యాలను పొందడం వంటి అవకాశాలు కూడా ఉన్నాయి. ఇది వారు తమను తాము ఉపాధిని పొందేందుకు మాత్రమే కాకుండా సమర్థ మరియు నైపుణ్యం కలిగిన ఫ్యాక్టరీ చేతుల్లోకి మారడానికి సహాయపడింది. ఫలితంగా, వారు తమను తాము పూర్తిగా పట్టణ ప్రాంతాలతో గుర్తించగలిగారు మరియు వారు ఇకపై బయటి వ్యక్తులుగా ఉండరు."

భారతదేశంలో చిత్రం దీనికి విరుద్ధంగా ఉంది. గ్రామీణ ప్రాంతాల నుంచి పట్టణాలు, నగరాలకు పెద్దఎత్తున ప్రజలు తరలివస్తారనే అంచనా చాలా సందర్భాలలో నెరవేరలేదు. వారు ఉద్యోగాలు పొందడంలో విఫలమవుతారు లేదా ఫ్యాక్టరీ చేతుల్లో తమను తాము ఉపాధి పొందేలా చేయడానికి అవసరమైన నైపుణ్యాన్ని పొందడంలో విఫలమవుతారు.

అందువల్ల వారు పట్టణ మురికివాడలలో లేదా నగర ప్రాంతాలకు ఆనుకొని ఉన్న మురికివాడలలో నివసించవలసి వస్తుంది. భౌతికంగా, వారు నగరాలు మరియు పట్టణాలలో నివసిస్తున్నారు. కానీ వారు నగర ప్రజల జీవితాల్లో భాగస్వామ్యం లేని అర్థంలో నగరాలు మరియు పట్టణాలకు చెందినవారు కాదు. వివిధ పట్టణ కార్యకలాపాలలో పాల్గొనడానికి వారికి అవసరమైన ఆదాయం లేదు- వినోదం, విద్యా మరియు పౌర. వారి ఏకైక లక్ష్యం కొంత డబ్బు సంపాదించడం మరియు జీవించడం. పట్టణ సౌకర్యాల నుండి ప్రయోజనం పొందేందుకు పట్టణ జీవితానికి తోడ్పడటానికి వారికి మార్గాలు లేవు. కొంతమంది సామాజిక శాస్త్రవేత్తలు అటువంటి పరిస్థితిని జీవనాధార పట్టణీకరణగా వర్ణించారు.

వీరిలో ఎక్కువ మంది నగరాలు మరియు పట్టణాలలో ఎక్కువ కాలం గడిపిన తర్వాత కూడా జీవనాధారమైన పట్టణీకరణ స్థాయి నుండి తప్పించుకునే అవకాశం లేదని గమనించడం ఆందోళనకరం.

7.9 పట్టణీకరణకు ప్రధాన కారణాలు

అన్ని ఇతర కారణాలతో పాటు, పట్టణీకరణకు ప్రధాన కారణం పట్టణాలు మరియు నగరాలు గ్రామీణ ప్రాంతాల కంటే మెరుగైన రాజకీయ, ఆర్థిక మరియు సామాజిక వాతావరణాన్ని సాధించడం. పట్టణీకరణకు గల కారణాలను మేము క్రింద క్లుప్త వివరణతో ప్రస్తావించాము.

పారిశ్రామికీకరణ:

పారిశ్రామిక విప్లవం కారణంగా చాలా మంది ప్రజలు మెరుగైన ఉపాధి అవకాశాల కోసం గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పట్టణ ప్రాంతాలకు వలస వచ్చారు. పారిశ్రామికీకరణ ప్రజలకు ఉపాధి అవకాశాలను పొందడం మరియు ఆధునిక రంగాలలో పని చేయడం సులభం చేస్తుంది, ఇది ఆర్థిక అభివృద్ధికి కూడా తోడ్పడుతుంది.

వాణిజ్యీకరణ:

గ్రామీణ ప్రాంతాలతో పోలిస్తే పట్టణ ప్రాంతాలు మెరుగైన వ్యాపార అవకాశాలను అందిస్తాయి. ఆధునిక యుగంలో వస్తువులు మరియు సేవల పంపిణీ ఆధునిక మార్కెటింగ్ సంస్థలను ప్రేరేపించింది.

సామాజిక ప్రయోజనాలు మరియు సేవలు:

పట్టణ ప్రాంతాలు మెరుగైన విద్య, మెరుగైన పారిశుధ్యం, మెరుగైన జీవన ప్రమాణాలు మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణ వంటి అనేక సామాజిక ప్రయోజనాలను అందిస్తాయి.

సాధారణంగా సామాజిక జీవితం: గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో సామాజిక ప్రయోజనాలు మరియు సేవలు లేకపోవడంతో ప్రజలు పట్టణ ప్రాంతాలకు వలసపోతున్నారు.

మెరుగైన ఉపాధి అవకాశాలు:

మనం పైన చెప్పినట్లుగా, పట్టణ ప్రాంతాల్లో పుష్కలంగా ఉపాధి అవకాశాలు ఉన్నాయి. ప్రజలు మెరుగైన జీవనోపాధిని కోరుకుంటారు, అందుకే వారు తరచుగా పట్టణ ప్రాంతాలకు తరలిపోతారు. విద్య, రవాణా, ఆరోగ్యం, పరిశ్రమలు, క్రీడలు మరియు వ్యాపార సంస్థలు వంటి రంగాలలో పట్టణ ప్రాంతాల్లో లెక్కలేనన్ని ఉపాధి అవకాశాలు ఉన్నాయి.

ఆధునికీకరణ:

ఆధునికీకరణ ప్రక్రియలో ఇది ఒక ముఖ్యమైన అంశం. అత్యంత అధునాతన వైద్య సౌకర్యాలు, కమ్యూనికేషన్, పరిజ్ఞానం, మౌలిక సదుపాయాలు మరియు ఇతర సామాజిక సౌకర్యాలతో పట్టణ ప్రాంతాలు మరింత సాంకేతిక పరిజ్ఞానంతో మారుతున్నాయి. చాలా మంది ప్రజలు నగరాల్లో మెరుగైన జీవితాన్ని గడపవచ్చని అనుకుంటారు. అంతేకాకుండా, ప్రజలు దుస్తులు ధరించడం, ఆహారం, అలవాట్లు మొదలైన వారి జీవన విధానాలలో మార్పులను అవలంబిస్తారు. కాబట్టి పట్టణ ప్రాంతాలలో రోజురోజుకు వారి సంఖ్య పెరుగుతోంది.

గ్రామీణ- పట్టణ మార్పు:

గ్రామీణ ప్రాంతాలు పట్టణ సంస్కృతిని స్వీకరించి చివరికి పట్టణ ప్రాంతాలుగా మారతాయి మరియు దీనిని గ్రామీణ- పట్టణ పరివర్తన అంటారు. ఇది గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో మెరుగైన ఉపాధి అవకాశాలు, మౌలిక

సదుపాయాలు, విద్య మరియు రవాణాను చూడవచ్చు. ఇది ఉత్పాదకత మరియు ఆర్థిక వృద్ధికి దారితీస్తుంది.

7.10 పట్టణాభివృద్ధికి సంబంధించి భారతదేశం యొక్క ప్రపంచ నిబద్ధతలు:

SDGల లక్ష్యం 11 సిఫార్సు చేయబడిన పద్ధతుల్లో ఒకటిగా పట్టణ ప్రణాళికను ప్రోత్సహిస్తుంది స్థిరమైన అభివృద్ధిని సాధించడం కోసం.UN- హాబిటాట్ యొక్క న్యూ అర్బన్ ఎజెండాను 2016లో హాబిటాట్ IIIలో ఆమోదించారు. ఇది పట్టణ ప్రాంతాల ప్రణాళిక, నిర్మాణం, అభివృద్ధి, నిర్వహణ మరియు అభివృద్ధి కోసం సూత్రాలను నిర్దేశిస్తుంది.

UN- హాబిటాట్ (2020) ఒక నగరం యొక్క ప్రాదేశిక పరిస్థితులు సామాజిక, ఆర్థిక మరియు పర్యావరణ విలువను మరియు శ్రేయస్సును ఉత్పత్తి చేయడానికి దాని శక్తిని పెంచగలవని సూచిస్తున్నాయి.

పారిస్ ఒప్పందం: భారతదేశ జాతీయ నిర్ణీత సహకారాలు (NDCలు) 2005 స్థాయి నుండి 2030 నాటికి దేశ GDP యొక్క ఉద్గార తీవ్రతను 33 నుండి 35% వరకు తగ్గించే లక్ష్యాలను కలిగి ఉంటాయి.

7.11 పట్టణీకరణ కోసం భారతదేశం యొక్క చొరవలు:

- పట్టణ అభివృద్ధికి సంబంధించిన పథకాలు/ కార్యక్రమాలు:
- స్మార్ట్ సిటీలు
- అమృత్ మిషన్
- స్వచ్ఛ భారత్ మిషన్- అర్బన్
- హృదయం
- ప్రధాన మంత్రి ఆవాస్ యోజన- అర్బన్
- మురికివాడలు/ పట్టణ పేదల కోసం ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలు:
- ప్రధాన మంత్రి గరీబ్ కళ్యాణ్ యోజన
- ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ (స్వయం- ఆధారమైన భారతదేశం)

7.12 పట్టణ జీవన ప్రాముఖ్యత

సౌకర్యాలకు సులభ ప్రాప్యత: పట్టణ జీవనం అధిక స్థాయి అక్షరాస్యతతో ముడిపడి ఉంది మరియు విద్య, మెరుగైన ఆరోగ్యం, సుదీర్ఘ జీవితకాలం, సామాజిక సేవలకు ఎక్కువ ప్రాప్యత మరియు సాంస్కృతిక మరియు రాజకీయ భాగస్వామ్యానికి మెరుగైన అవకాశాలు.పట్టణీకరణ అనేది సాధారణంగా ఆసుపత్రులు, క్లినిక్‌లు మరియు ఆరోగ్య సేవలకు సులభంగా యాక్సెస్‌తో ముడిపడి ఉంటుంది.ఈ సేవలకు సమీపంలో నివసించడం వల్ల అత్యవసర సంరక్షణ మరియు సాధారణ ఆరోగ్యం మెరుగుపడతాయి.

సమాచారానికి ప్రాప్యత: మూలాలను సులభంగా యాక్సెస్ చేయడం వల్ల ప్రయోజనాలు కూడా ఉన్నాయిసాధారణ ప్రజలకు ఆరోగ్యం గురించిన సమాచారాన్ని తెలియజేయడానికి ఉపయోగించే రేడియో మరియు టెలివిజన్ వంటి సమాచారం.ఉదాహరణకు, పట్టణాలు మరియు నగరాల్లో నివసించే మహిళలు కుటుంబ నియంత్రణ గురించి ఎక్కువగా తెలుసుకుంటారు, దీని ఫలితంగా కుటుంబ పరిమాణం తగ్గుతుంది మరియు తక్కువ తరచుగా ప్రసవం జరుగుతుంది. **వ్యక్తిత్వం**: అనేక అవకాశాలు, సామాజిక వైవిధ్యం, నిర్ణయం తీసుకోవడంపై కుటుంబ మరియు సామాజిక నియంత్రణ లేకపోవడం మరింత స్వీయ ఆసక్తికి దారి తీస్తుంది మరియు ఒక వ్యక్తి నిర్ణయం తీసుకోవడాన్ని సులభతరం చేస్తుంది మరియు ఒకరి వృత్తి మరియు చర్యలను స్వయంగా ఎంచుకుంటుంది.

7.13 పట్టణీకరణకు అడ్డంకులు

(A) **అధిక జనాభా ఒత్తిడి**: ఒకవైపు, గ్రామీణ- పట్టణ వలసలు పట్టణీకరణ వేగాన్ని వేగవంతం చేస్తాయి, మరోవైపు, ఇది ప్రస్తుత ప్రజా ప్రయోజనాలపై అధిక జనాభా ఒత్తిడిని సృష్టిస్తుంది.

పర్యవసానంగా, నగరాలు మురికివాడలు, నేరాలు, నిరుద్యోగం, పట్టణ పేదరికం, కాలుష్యం, రద్దీ, అనారోగ్యం మరియు అనేక వికృత సామాజిక కార్యకలాపాల సమస్యలతో బాధపడుతున్నాయి.

(B) పొంగిపొర్లుతున్న మురికివాడలు: దేశంలో దాదాపు 13.7 మిలియన్ల మురికివాడలు ఉన్నాయి దేశవ్యాప్తంగా 65.49 మిలియన్ల జనాభాకు ఆశ్రయం కల్పిస్తోంది.65% భారతీయ నగరాలు ప్రక్కనే ఉన్న మురికివాడలను కలిగి ఉన్నాయి, ఇక్కడ ప్రజలు ఒకదానికొకటి ప్రక్కనే ఉన్న చిన్న ఇళ్ళలో నివసిస్తున్నారు.

(C) సరిపోని గృహాలు: పట్టణీకరణ యొక్క అనేక సామాజిక సమస్యలలో, గృహాల సమస్య అత్యంత బాధాకరమైనది. పట్టణ జనాభాలో అత్యధికులు పేద ఆశ్రయం మరియు అత్యంత రద్దీ ప్రదేశాలలో నివసిస్తున్నారు.

భారతదేశంలో, సగానికి పైగా పట్టణ గృహాలు ఒకే గదిని ఆక్రమించాయి, ఒక్కో గదికి సగటున 4,4 మంది వ్యక్తులు ఉంటారు.

(D) ప్రణాళికేతర అభివృద్ధి: అభివృద్ధి చెందిన నగరాన్ని నిర్మించే నమూనా ప్రణాళికేతర అభివృద్ధిని కలిగి ఉంటుంది, ఇది పట్టణ నగరాల్లో ధనిక మరియు పేదల మధ్య ఉన్న ద్వంద్వత్వాన్ని మాత్రమే బలపరుస్తుంది.

(E) మహమ్మారి- ప్రేరిత సమస్యలు: కోవిడ్-19 మహమ్మారి దుస్థితిని మరింత తీవ్రతరం చేసిందిపట్టణ పేదలు లేదా మురికివాడల నివాసులు.పూర్తి కోవిడ్ లాక్‌డౌన్ ఆకస్మికంగా అమలు చేయడం వల్ల మురికివాడల నివాసితులు జీవనోపాధి పొందే సామర్థ్యాన్ని తీవ్రంగా ప్రభావితం చేసింది.

(F) నాన్ ఇన్ క్లుసివ్ సంక్షేమ పథకాలు: పట్టణ పేదలకు సంక్షేమ పథకాల ప్రయోజనాలు తరచుగా ఉద్దేశించిన లబ్ధిదారులలో కొద్ది భాగానికి మాత్రమే చేరుతాయి. చాలా సహాయ నిధులు మరియు ప్రయోజనాలు మురికివాడల నివాసితులకు చేరవు, ప్రధానంగా ఈ స్థావరాలను ప్రభుత్వం అధికారికంగా గుర్తించలేదు.

7.14 మెరుగైన పట్టణీకరణ ప్రక్రియ కోసం చర్యలు:

విజయవంతమైన అభివృద్ధి కోసం స్థిరమైన పట్టణీకరణ: ప్రపంచం పట్టణీకరణను కొనసాగిస్తున్నందున, స్థిరమైన అభివృద్ధి పట్టణ అభివృద్ధి యొక్క విజయవంతమైన నిర్వహణపై ఆధారపడి ఉంటుంది, ముఖ్యంగా తక్కువ- ఆదాయ మరియు తక్కువ- మధ్య- ఆదాయ దేశాలలో పట్టణీకరణ యొక్క వేగం అత్యంత వేగంగా ఉంటుందని అంచనా వేయబడింది.

A. పట్టణ మరియు గ్రామీణ ప్రాంతాల మధ్య సంబంధాలను బలోపేతం చేస్తూ, ప్రస్తుతం ఉన్న వారి ఆర్థిక, సామాజిక మరియు పర్యావరణ సంబంధాలపై నిర్మించడంతోపాటు, పట్టణ మరియు గ్రామీణ నివాసితుల జీవితాలను మెరుగుపరిచేందుకు సమగ్ర విధానాలు అవసరం.

B. ఆరోగ్య సౌకర్యాలు & సంక్షేమ పథకాలకు ప్రాప్యతను మెరుగుపరచడం: ఉచిత టీకాలు, ఆహార భద్రత మరియు మురికివాడలలో తగిన ఆశ్రయం పొందేలా చేయడంతో పాటు సంక్షేమ మరియు ఉపశమన పథకాల సామర్థ్యాన్ని వేగవంతం చేయడం.

C. మురికివాడలలో పారిశుధ్యం మరియు రవాణా సౌకర్యాలను మెరుగుపరచడం మరియు క్లినిక్‌లు మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణ సౌకర్యాలను ఏర్పాటు చేయడం.

D. ఈ అట్టడుగు వర్గాలకు బాగా చేరువైన లాభాపేక్ష రహిత సంస్థలు మరియు స్థానిక మద్దతు సంస్థలకు సహాయం చేయడం.

E. పట్టణీకరణ కోసం కొత్త విధానాలు: పట్టణ ప్రణాళిక మరియు సమర్థవంతమైన పాలనకు కొత్త విధానాలు ఈ సమయంలో అవసరం.

F. స్థిరమైన, దృఢమైన మరియు సమ్మిళిత మౌలిక సదుపాయాలను నిర్మించడానికి అవసరమైన చర్యలు తీసుకోవాలి.

G. పట్టణ పేదలు ఎదుర్కొంటున్న ప్రత్యేక సవాళ్లను బాగా అర్థం చేసుకోవడానికి టాప్- డౌన్ విధానానికి బదులుగా, బాటమ్- అప్ విధానాన్ని అవలంబించాలి.

7.15 పదకోశం:

1. గ్రామీణాభివృద్ధి: గ్రామీణ వర్గాల సామాజిక మరియు ఆర్థిక అభివృద్ధిని మరింత ముందుకు తీసుకెళ్లేందుకు గ్రామీణాభివృద్ధి చర్యలు ఉద్దేశించబడ్డాయి. గ్రామీణ అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు స్థానిక లేదా ప్రాంతీయ అధికారులు, ప్రాంతీయ అభివృద్ధి సంస్థలు, NGOలు, జాతీయ ప్రభుత్వాలు లేదా అంతర్జాతీయ అభివృద్ధి సంస్థల నుండి చారిత్రాత్మకంగా నిర్వహించు తున్నాయి.

2. స్మార్ట్ సిటీ: స్మార్ట్ సిటీ అనేది కార్యాచరణ సామర్థ్యాన్ని పెంచడానికి, ప్రజలతో సమాచారాన్ని పంచుకోవడానికి మరియు ప్రభుత్వ సేవల నాణ్యత మరియు పౌర సంక్షేమం రెండింటినీ మెరుగుపరచడానికి సమాచార మరియు కమ్యూనికేషన్ టెక్నాలజీలను (ICT) ఉపయోగించే మున్సిపాలిటీని స్మార్ట్ సిటీ అంటారు. ఖచ్చితమైన నిర్వచనం మారుతూ ఉన్నప్పటికీ, స్మార్ట్ సిటీ యొక్క విస్తృత లక్ష్యం నగర

విధులను ఆప్టిమైజ్ చేయడం మరియు స్మార్ట్‌ని ఉపయోగించి దాని పౌరుల జీవన నాణ్యతను మెరుగుపరచడంతోపాటు ఆర్థిక వృద్ధిని పెంచడం.

3. పట్టణీకరణ: పట్టణీకరణ అనేది వివిక్త ప్రాంతాలలో మానవ జనాభా కేంద్రీకరణను సూచిస్తుంది. ఈ ఏకాగ్రత నివాస, వాణిజ్య, పారిశ్రామిక మరియు రవాణా ప్రయోజనాల కోసం భూమిని మార్చడానికి దారితీస్తుంది. ఇది జనసాంద్రత కలిగి ఉంటుంది కేంద్రాలు, అలాగే వాటి ప్రక్కనే ఉన్న పెరిఅర్బన్ లేదా సబర్బన్ ప్రాంతాలు ఉంటాయి.

4. వలస: మానవ వలస అనేది ఒక కొత్త ప్రదేశంలో (భౌగోళిక ప్రాంతం) శాశ్వతంగా లేదా తాత్కాలికంగా స్థిరపడాలనే ఉద్దేశ్యంతో ప్రజలను ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి తరలించడం. ఇది తరచుగా చాలా దూరం మరియు ఒక దేశం నుండి మరొక దేశానికి (బాహ్య వలస) సంభవిస్తుంది. అయితే అంతర్గత వలసలు (ఒకే దేశంలో) కూడా సాధ్యమే; నిజానికి, ఇది ప్రపంచవ్యాప్తంగా మానవ వలసల యొక్క ప్రధాన రూపం.

7.16 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు:

వ్యాస రూప సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. గ్రామీణాభివృద్ధి స్వభావం మరియు పరిధిని వివరించండి?
2. ఇటీవలి కాలంలో భారత ప్రభుత్వ గ్రామీణాభివృద్ధి వ్యూహాన్ని విశ్లేషించండి.
3. పట్టణ అభివృద్ధి స్వభావాన్ని పరిశీలించండి
4. పట్టణీకరణకు గల కారణాలను వివరించండి
5. పట్టణీకరణ కోసం అడ్డంకులు ఏమిటి? చర్యలను సూచించండి.

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. గ్రామీణాభివృద్ధికి అడ్డంకులు
2. గ్రామీణాభివృద్ధి ప్రాముఖ్యత
3. పట్టణీకరణ కోసం భారతదేశం యొక్క కార్యక్రమాలు
4. పట్టణీకరణ యొక్క ప్రాముఖ్యత.

7.17 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు:

1. సత్య సుందరం.I., "రూరల్ డెవలప్‌మెంట్", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 1999
2. 2.లింగయ్య మరియు రంగనాధ చారి, " భారతదేశంలో గ్రామీణాభివృద్ధి". కల్యాణి పబ్లికేషన్స్, హైదరాబాద్, 2000
3. వెర్నర్ Z. హిర్ష్"అర్బన్ ఎకనామిక్ అనాలిసిస్", టాటా మెక్‌గ్రా హిల్ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 1973
4. భారత ప్రభుత్వ ఆర్థిక సర్వే, 2023

- శ్రీమతి **SK. హసీనా**

పాఠం – 8

శ్రామిక వలస

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

పాఠం పూర్తయిన తర్వాత విద్యార్థి ప్రదర్శించగలడు

- ✓ లేబర్ మైగ్రేషన్ అంటే ఏమిటి మరియు వలస రకాలు
- ✓ వలసల కారణాలు మరియు పరిణామాలు ఏమిటి
- ✓ వలస యొక్క స్వభావం మరియు వలస యొక్క ప్రాముఖ్యత ఏమిటి
- ✓ గ్రామీణ- పట్టణ వలసలను నియంత్రించడానికి వివిధ చర్యలు ఏమిటి

నిర్మాణం

8.1 పరిచయం

8.2 నిర్వచనం

8.3 వలస రకాలు

8.4 వలస స్వభావం

8.5 మైగ్రేషన్ యొక్క లక్షణాలు

8.6 వలస కారణాలు.

8.7 వలసల యొక్క చెడు ప్రభావాలు.

8.8 వలసల ప్రయోజనాలు

8.9 వలసల పర్యావరణ పరిణామాలు

8.10 వలస యొక్క ప్రాముఖ్యత

8.11 వలసలను నియంత్రించడానికి చర్యలు

8.12 సారాంశం

8.13 కీలక పదాలు

8.14 ప్రశ్నలు

8.15 సూచించిన రీడింగులు

8.1 పరిచయం:

ఇటీవల కాలంలో భారతదేశంలో స్పష్టంగా కనబడుతున్న అంశం, వ్యవస్థీకృత పరిశ్రమల పెరుగుదల మరియు పారిశ్రామిక శ్రామికవర్గం యొక్క పరిణామం. ఈ దేశంలోని అత్యధిక జనాభా అనాదిగా ఉంది మరియు ప్రధానంగా వ్యవసాయం చేస్తున్నారు. ఈ దేశంలో గ్రామీణ స్తబ్ధతకు కారణమైన రెండు ముఖ్యమైన అంశాలు జనాభా ఒత్తిడి మరియు వ్యవసాయం మినహా ఇతర వృత్తులలో పని చేయడానికి అవకాశాలు లేకపోవడం. ఈ శతాబ్దంలో వివిధ జనాభా గణనలలో శ్రామిక జనాభా యొక్క నిర్మాణం

అసాధారణంగా స్థిరంగా ఉంది మరియు పారిశ్రామిక ఉత్పత్తిలో విస్తరణ దేశం యొక్క వృత్తిపరమైన నిర్మాణంపై గుర్తించదగిన ముద్ర వేయలేకపోయింది. భారతదేశానికి భిన్నంగా, ఆర్థికంగా అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో వ్యవసాయేతర రంగాలలో ఉపాధిని విస్తృతం చేయడం వల్ల శ్రామిక శక్తిలో అన్ని తాజా పెరుగుదలలు మాత్రమే కాకుండా వ్యవసాయం నుండి ఇతర రంగాలకు బదిలీలు కూడా ఉంటాయి. మరోవైపు భారతదేశం విషయానికొస్తే, శ్రామిక శక్తికి పెద్ద మొత్తంలో అదనంగా వ్యవసాయం వైపు వెళ్లడమే కాకుండా, వ్యవసాయేతర రంగాలకు వెళ్లే చేర్పులలో, పరిశ్రమల వాటా చాలా తక్కువగా ఉంది. అదనపు ఉపాధిని సృష్టించేందుకు భారతదేశంలో పరిశ్రమను విస్తరించడంలో వైఫల్యాన్ని ఇది ప్రతిబింబిస్తుంది. అందువల్ల, ఈ దేశంలో పారిశ్రామిక శ్రామిక వర్గం ప్రధానంగా గ్రామీణ మరియు ఎక్కువగా వ్యవసాయ ఆధారితంగా ఉందని మరియు ఈ పెద్ద నేపథ్యంలో వ్యవసాయం మరియు గ్రామంలో ఆర్థిక ఒత్తిడి ఎక్కువగా ఉన్నందున భారతీయ పారిశ్రామిక కార్మికుల సమస్యలు తరగతిని ప్రధానంగా చర్చించాలి. దేశంలోని చాలా మంది పారిశ్రామిక కార్మికులు గ్రామాల నుండి వస్తున్నారు మరియు వారిలో చాలా మంది వారి గ్రామాలతో తమ సంబంధాన్ని కొనసాగిస్తున్నారు.

8.2 నిర్వచనం:

ఐక్యరాజ్యసమితి నిర్వచనం ప్రకారం "అంతర్జాతీయ చట్టం ప్రకారం నిర్వచించబడని ఒక గొడుగు పదం, ఒక దేశంలో లేదా అంతర్జాతీయ సరిహద్దులో తాత్కాలికంగా లేదా తన సాధారణ నివాస స్థలం నుండి దూరంగా వెళ్లే వ్యక్తి యొక్క సాధారణ అవగాహనను ప్రతిబింబిస్తుంది. శాశ్వతంగా మరియు వివిధ కారణాల వల్ల వలస కార్మికులు వంటి వ్యక్తుల యొక్క చట్టపరమైన వర్గాలను నిర్వచించారు; స్మగ్ల్డ్ వలసదారులు వంటి నిర్దిష్ట రకాల కదలికలు చట్టబద్ధంగా నిర్వచించబడిన వ్యక్తులు; అలాగే అంతర్జాతీయ విద్యార్థుల వంటి అంతర్జాతీయ చట్టం ప్రకారం వారి స్థితి లేదా ఉద్యమ సాధనాలు ప్రత్యేకంగా నిర్వచించబడని వారు.

బ్రిటానాకా ప్రకారం "ఒక దేశం, ప్రదేశం లేదా ప్రాంతం నుండి స్థిరపడేందుకు మంచి అవకాశాల కోసం మరొక దేశానికి వెళ్లడం. ప్రజలు ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి మారినప్పుడు, వారు కదిలే ప్రదేశాన్ని మూల ప్రదేశం అని పిలుస్తారు మరియు వారు వెళ్ళే ప్రదేశం ప్లేస్ ఆఫ్ డెస్టినేషన్ అంటారు.

అందువల్ల, మెరుగైన జీవన పరిస్థితుల కోసం తాత్కాలికంగా లేదా శాశ్వతంగా స్థిరపడటం ద్వారా ఒక రాష్ట్రం లేదా దేశంలోని ఒక ప్రాంతం నుండి మరొక ప్రాంతానికి వెళ్లడాన్ని వలసగా నిర్వచించవచ్చు. వలసలు చాలా వరకు ఆర్థిక పరిస్థితులు, వ్యాపార అవకాశాలు, విద్య మరియు ఉపాధి కారణంగా జరుగుతున్నాయి.

8.3 వలస రకాలు

1. మూలం మరియు గమ్యం ఆధారంగా:

వలసదారుల మూలం మరియు గమ్యం దృష్ట్యా వలసలను అంతర్గత వలస మరియు అంతర్జాతీయ వలసలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

ఎ) అంతర్గత వలస

దేశం లేదా రాష్ట్రం యొక్క భౌగోళిక సరిహద్దుల్లోని వ్యక్తుల కదలిక. అంతర్గత వలసలు రాష్ట్రం, ప్రాంతం, నగరం లేదా మునిసిపాలిటీలో నివాస మార్పును సూచిస్తాయి. అంతర్గత వలసలు అదనంగా నాలుగు రకాలుగా వర్గీకరించబడ్డాయి.

i. గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పట్టణ వలసలు: ప్రధానంగా మెరుగైన జీవనోపాధి మరియు జీవన ప్రమాణాల అన్వేషణలో గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి సమీప పట్టణాలు మరియు నగరాలకు జనాభా తరలింపు, అంటే ఉపాధి, విద్య మరియు వినోద సౌకర్యాల కోసం.

ii. గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి గ్రామీణ వలసలు : ఎక్కువగా వ్యవసాయ కార్మికులు, వివాహాల కారణంగా, మరియు కొన్నిసార్లు సాగు కోసం భూమి కోసం చూస్తున్నారు.

iii. అర్బన్ నుండి అర్బన్ మైగ్రేషన్: ఒక మెట్రోపాలిటన్ కమ్యూనిటీ నుండి తదుపరి స్థానానికి మరింత ముఖ్యమైన పరిహారం కోసం వెతకడం మరియు వ్యాపార సామర్థ్యం కోసం మరొక మార్కెట్ తలుపులు తెరుస్తుంది.

iv. పట్టణం నుండి గ్రామీణ వలసలు: వాయు కాలుష్యం, రద్దీ, శబ్ద కాలుష్యం మరియు ఉద్యోగాల నుండి పదవీ విరమణ చేసిన తర్వాత వారి స్వస్థలాలకు తిరిగి రావడం వంటి పట్టణ సమస్యల నుండి విముక్తి పొందడానికి పట్టణ ప్రాంతాలు లేదా నగరాల నుండి గ్రామీణ ప్రాంతాలకు ఉద్యమం.

బి) అంతర్జాతీయ వలస

ఇది జాతీయ సరిహద్దుల మీద నివాస మార్పును సూచిస్తుంది. ప్రపంచ వలసదారు అంటే ప్రత్యామ్నాయ దేశానికి వెళ్లే వ్యక్తి. అంతర్జాతీయ వలసదారులు అదనంగా వర్గీకరించబడ్డారు

i. చట్టపరమైన వలసదారులు లబ్ధిదారుల దేశం యొక్క చట్టబద్ధమైన అధికారంతో మారిన వ్యక్తులు.
ii. చట్టవిరుద్ధమైన వలసదారులు చట్టబద్ధంగా లేకుండా తరలించబడిన వ్యక్తులు

1. అధికారం.

శరణార్థులు దుర్వినియోగం నుండి బయటపడటానికి ప్రపంచవ్యాప్త పరిమితిని దాటిన వారు.

2. బస సమయం ఆధారంగా:

ఈ ప్రాంతంలో వలసదారులు నివసించే సమయాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని వలసలను స్వల్పకాలిక, దీర్ఘకాలిక మరియు కాలానుగుణ వలసలుగా వర్గీకరించవచ్చు. అవి క్రింద వివరించబడ్డాయి:

I.స్వల్పకాలిక వలసలు: వలసదారులు తమ స్థలానికి తిరిగి రావడానికి ముందు కొద్దిసేపు బయటే ఉంటారు. ఉదాహరణలు: పర్యాటకులు, వ్యాపార పర్యటనలు.

II. దీర్ఘకాలిక వలసలు: వలసదారులు తప్పనిసరిగా కొన్ని సంవత్సరాల పాటు బయట ఉంటారు. ఉదాహరణలు: కంపెనీలు తమ ఉద్యోగులను ప్రాజెక్ట్‌ల కోసం మరియు విద్యార్థులను విద్య కోసం పంపుతాయి.

III. సీజనల్ మైగ్రేషన్: సాధారణంగా, ఒక నిర్దిష్ట సీజన్‌లో వ్యక్తుల సమూహం వారి స్థానిక ప్రదేశాల నుండి వెళ్లి ఆ సీజన్ ముగిసిన తర్వాత తిరిగి వస్తారు. వ్యవసాయ ఆధారిత కార్మికులు కాలానుగుణ వలసలకు ఉదాహరణ..

3. వ్యక్తి యొక్క సంసిద్ధత ఆధారంగా:
వలసల కోసం వ్యక్తుల సంసిద్ధతను దృష్టిలో ఉంచుకుని వలసలు స్వచ్ఛంద మరియు అసంకల్పిత వర్గాల క్రింద వర్గీకరించబడ్డాయి.
i. స్వచ్ఛంద వలసలు: వలసదారుల ఎంపికపై ఉద్యమం జరిగితే, డ్రైవ్ చేయండి మరియు మంచి ప్రదేశంలో నివసించాలని కోరుకుంటారు. ఉదాహరణ: వ్యాపార సంస్థ CEOS.
ii.అసంకల్పిత వలస: వలసదారుల కోరికకు వ్యతిరేకంగా పునరావాసం జరిగితే, దానిని అసంకల్పిత వలస అంటారు. ఉదాహరణ: శరణాలయాలు.

8.4 వలస స్వభావం:

ఏదేమైనప్పటికీ, పారిశ్రామిక కార్మికుడు, గ్రామం నుండి వచ్చినప్పటికీ, తప్పనిసరిగా వ్యవసాయం చేసేవాడు కాదని గమనించాలి, అతను నగరంలో కొద్దిపాటి పారిశ్రామిక పనుల ద్వారా తన ఆదాయాన్ని పెంచుకోవడానికి తన వ్యవసాయ పనులను తాత్కాలికంగా విడిచిపెట్టాడు. వ్యవసాయ ఉత్పత్తులతో ఎక్కువగా వ్యవహరించే కాలానుగుణ పరిశ్రమలలో మరియు గనులలో, వ్యవసాయంపై ప్రత్యక్ష ఆసక్తి ఉన్న గణనీయమైన తరగతి ఉంది. సాధారణ కర్మాగార పరిశ్రమలలో, కొన్ని నెలలపాటు పని చేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్న కార్మికులను మాత్రమే నియమించాలని యాజమాన్యం ఒత్తిడి చేసే దశను దాటింది మరియు పంటలు కోసే సమయంలో లేదా విత్తే సమయంలో తిరిగి గ్రామానికి వెళ్లిపో తారు.

లేబర్ ఇన్వెస్టిగేషన్ కమిటీ (1946) చేపట్టిన పరిశోధనలో, ఫ్యాక్టరీ కార్మికుల్లో ఎక్కువ మంది వలస వచ్చినప్పటికీ, వ్యవసాయంలో తక్కువ వాటాను కలిగి ఉన్నారని మరియు అప్పుడప్పుడు వారి గ్రామ గృహాలను సందర్శించడం సాగుకు హాజరు కావడం కంటే విశ్రాంతి మరియు కోలుకోవడం కోసం ఎక్కువ అని స్పష్టంగా చూపించింది. వ్యవసాయం పట్ల వారి ఆసక్తి అంతంత మాత్రమే కావచ్చు. కొంతమంది ఉమ్మడి కుటుంబానికి చెందినవారు వ్యవసాయాన్ని కలిగి ఉండవచ్చు లేదా వ్యవసాయంలో చురుకుగా నిమగ్నమై ఉన్న సన్నిహిత సంబంధాలు కలిగి ఉండవచ్చు. కర్మాగార జనాభా యొక్క లక్షణం ఏమిటంటే, ఉపాధి పొందుతున్న వారిలో అత్యధికులు గ్రామస్థులు. వారు గ్రామాల్లో పుట్టారు, వారి బాల్యం వారిలో గడిచిపోయింది, వారికి గ్రామ సంప్రదాయాలు ఉన్నాయి, చాలా మంది వారి కుటుంబాలను వారి గ్రామాలలో వదిలివేస్తారు మరియు భార్య భర్తతో కలిసి నగరానికి వెళ్ళినప్పుడు కూడా ఆ సమయంలో ఆమెను సాధారణంగా గ్రామానికి తిరిగి పంపుతారు. నిర్బంధం యొక్క.కార్మికుడు తన ఆర్థిక పరిస్థితులను అనుమతించినంత తరచుగా తన గ్రామాన్ని సందర్శిస్తాడు, ప్రత్యేకించి సామాజిక వేడుకలు, అత్యవసర కుటుంబ విషయాలు, అనారోగ్యం, అతని ఇంటి మరమ్మత్తు లేదా సంబంధాల సమావేశాలు మొదలైనప్పుడు తప్పనిసరిగా పాల్గొంటారు. కొంతమంది కార్మికులు పారితోషికంతో కూడిన పనిని

పొందగలిగితే పరిశ్రమల లో పని చేస్తారు మరియు ఏ సందర్భంలోనైనా అక్కడ శాశ్వతంగా పదవీ విరమణ చేయాలని తీవ్రంగా ఆశిస్తారు. గ్రామంతో ఈ పరిచయం తప్ప, అతను చాలా సందర్భాలలో కుటుంబ సంబంధాలకు లేదా గ్రామంలోని డబ్బు ఇచ్చే వ్యక్తికి చెల్లింపుల రూపంలో పంపవచ్చు, కార్మికులు, చాలా సందర్భాలలో పరిశ్రమలలో గణనీయమైన పని చేస్తూనే ఉన్నారు. అవి వాటితో చేరిన తర్వాత, వాటిని కేవలం "మార్గపు పక్షులు" అని పిలవలేమా?

8.5 మైగ్రేషన్ యొక్క లక్షణాలు:

భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక శ్రామికుల యొక్క ఒక గుర్తించదగిన లక్షణం దాని వలస స్వభావం, ఇది దేశంలో పారిశ్రామిక పట్టణాలు మరియు నగరాలను తమ నివాసాలుగా చెప్పుకునే శాశ్వత పారిశ్రామిక జనాభా లేకపోవడాన్ని సూచిస్తుంది. ఎక్కువ మంది కార్మికులు ప్రక్కనే ఉన్న లేదా మారుమూల గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి వలస వచ్చినవారు. పశ్చిమ దేశాలలో అభివృద్ధి చెందిన పారిశ్రామిక దేశాలలో ఫ్యాక్టరీ జనాభా శాశ్వతంగా మరియు భూమి నుండి పూర్తిగా వేరుపడ్డారు. దీనికి విరుద్ధంగా, భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక కార్మికులు ఎక్కువగా గ్రామాల నుండి వలస వచ్చినవారు, వలస యొక్క సాంప్రదాయ లక్షణాలు:

భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక కేంద్రాలలో పనిచేసే కార్మికులలో ఎక్కువ మంది చుట్టుపక్కల గ్రామాల నుండి వలస వచ్చినవారు మరియు అనేక సందర్భాల్లో ఈ వలసలు అంతర్ జిల్లా మాత్రమే కాదు, అంతర్రాష్ట్రం కూడా ఉంటాయి. సాధారణంగా, చిన్న మరియు మధ్య తరహా పారిశ్రామిక కేంద్రాలు అన్ని నైపుణ్యం లేని కార్మికుల సరఫరా కోసం చుట్టుపక్కల గ్రామీణ ప్రాంతాలపై ఆధారపడి ఉంటాయి. మరోవైపు బొంబాయి, కలకత్తా మరియు జంషెడ్‌పూర్ వంటి పెద్ద పారిశ్రామిక నగరాలు తమ శ్రమను చాలా విశాలమైన క్షేత్రం నుండి తీసుకుంటాయి. కలకత్తాలోని జూట్ మిల్లు పరిశ్రమలో 80 శాతం మంది కార్మికులు బీహార్, యు.పి., ఒరిస్సా మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు చెందినవారు.

బొంబాయిలోని పత్తి మిల్లు పరిశ్రమలో, కార్మికులు పొరుగు జిల్లా కొంకణ్ మరియు కొన్ని సమీప జిల్లాల నుండి మాత్రమే కాకుండా దక్కన్ మరియు U.P. నుండి కూడా తీసుకోబడ్డారు. జంషెడ్‌పూర్‌లోని ఇంజనీరింగ్ పరిశ్రమలోని కార్మికులు బీహార్, పశ్చిమ బెంగాల్, యు.పి., పంజాబ్, మధ్యప్రదేశ్, ఒరిస్సా మరియు మద్రాస్ నుండి తీసుకోబడ్డారు మరియు ఇప్పుడు ముందుగా సూచించిన విధంగా పని చేసే స్థలంలో ఎక్కువ లేదా తక్కువ శాశ్వతంగా స్థిరపడ్డారు. పంజాబ్, యుపి మరియు రాజస్థాన్ నుండి కార్మికులు వ్యవసాయ మందగమన కాలంలో వస్త్ర మరియు ఇంజనీరింగ్ పరిశ్రమలలో మరియు భవనాల వ్యాపారాలలో పనిచేయడానికి ఢిల్లీకి వెళ్లడం గమనించవచ్చు. చక్కెర కర్మాగారాల్లో ఉపాధి కోసం U.P. మరియు బీహార్ మధ్య కొంత అంతర్ రాష్ట్ర వలసలు కూడా ఉన్నాయి.

ఇవి భారతీయ పరిశ్రమలో కార్మికుల వలసల యొక్క కొన్ని సాంప్రదాయిక లక్షణాలు. అందువల్ల భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక శ్రామిక వర్గం సజాతీయ తరగతి కాదు- దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాల నుండి

మరియు అన్ని వర్గాల ప్రజల నుండి తీసుకోబడిన కార్మికులు. భారతదేశంలో ఉపాధి కోసం గణనీయమైన అంతర్- జిల్లా మరియు అంతర్- రాష్ట్ర వలసలు జరుగుతున్నప్పటికీ, సిలోన్, బర్మా, మలయా మొదలైన దేశాలకు మినహా ఈ ప్రయోజనం కోసం విదేశాలకు వలసలు చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి.

అనేక భారతీయ పట్టణాలు మరియు నగరాలలో వివిధ కొత్త మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న పరిశ్రమలలో కార్మికుల కోసం పెరుగుతున్న డిమాండ్‌కు ప్రతిస్పందనగా గ్రామీణ వలసదారుల ప్రవాహం గణనీయమైన స్థాయిలో, వారిలో జనాభా యొక్క అసాధారణ పెరుగుదలకు దారితీసింది. ప్రస్తుత శతాబ్దం ప్రారంభం నుండి, బొంబాయి, కలకత్తా, మద్రాస్, బెంగుళూరు, కాన్పూర్, నాగ్‌పూర్ మొదలైన నగరాల జనాభా అద్భుతమైన వేగంతో పెరిగింది. అంతేకాకుండా, దేశంలో గొప్ప పారిశ్రామిక ప్రాముఖ్యత కలిగిన అనేక కొత్త పట్టణాలు కూడా ఆవిర్భవించాయి.

8.6 వలస కారణాలు.

వలసల కారణాలు చాలా రకాలుగా ఉన్నాయి:

(1) భూమిపై జనాభా ఒత్తిడి: ఈ వలసలకు ప్రధాన కారణం భూమిపైనే కాకుండా గ్రామం మరియు దాని వనరులపై కూడా జనాభా ఒత్తిడి. ఒక వైపు, జనాభాలో సంపూర్ణ పెరుగుదల ఉంది, మరోవైపు, గ్రామం క్రమంగా మరియు వేగంగా క్షీణించడం జరిగింది. మరోవైపు గ్రామ ప్రజలు పెద్ద సంఖ్యలో ఉపాధి పొందుతున్నారు. పర్యవసానంగా, వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన ప్రజల సంఖ్య ఎంతగా పెరిగిందంటే, హోల్డింగ్స్‌వాన్‌లు ఆర్థికంగా లేని విధంగా మారాయి, తద్వారా గ్రామాల్లో నిరుద్యోగం, పేదరికం మరియు అప్పులు ఉన్నాయి.

(2) ఉమ్మడి కుటుంబ వ్యవస్థ: ఒక కుటుంబంలోని కొందరు సభ్యులు తమ ఇంటిని విచ్ఛిన్నం చేయకుండా లేదా వారి భూమిని వదులుకోకుండా గ్రామాన్ని విడిచిపెట్టవచ్చు కాబట్టి ఉమ్మడి కుటుంబ వ్యవస్థ కూడా వలసలను సులభతరం చేసింది. వెనుకబడి ఉన్న కుటుంబంలోని ఇతర సభ్యులు సౌకర్యవంతంగా ఈ విషయాల బాధ్యత తీసుకోవచ్చు.

(3) భూమిలేని వ్యవసాయ కార్మికుల సంఖ్య పెరుగుదల: ఈ దేశంలో చాలా కాలంగా ఉనికిలో ఉన్న భూమిలేని వ్యవసాయ కూలీల తరగతిలో క్రమంగా పెరుగుదల ఉంది. ఈ తరగతిలో సంఖ్య వేగంగా పెరగడానికి కారణమైన కొన్ని కారకాలు అప్పులు పేరుకుపోవడం వల్ల భూమిని కోల్పోవడం, భూస్వాములు తమ సొంత సాగును పెంచుకోవాలనే కోరిక కారణంగా కౌలుదారులను తొలగించడం మరియు కౌలుదారు మధ్య ప్రబలమైన గొడవలు. శాశ్వత వారసుడి మరణానంతరం వారసులు, ఈ భూమిలేని వ్యవసాయ కార్మికులు, కర్మాగారాలలో అధిక వేతనాలకు ఆకర్షితులయ్యారు. గ్రామాల నుండి పారిశ్రామిక నగరాలకు వలస వచ్చారు.

(4) సామాజిక కారణాలు: అణగారిన వర్గాలకు చెందిన భూమిలేని కార్మికులు వివిధ సామాజిక వైకల్యాలను నివారించడానికి క్రమంగా నగరాలకు వలస వచ్చారు. పారిశ్రామిక ఉపాధి సామాజిక మరియు కుల భేదాలను విచ్ఛిన్నం చేస్తుంది కాబట్టి, ఈ వ్యక్తులు గ్రామాల కంటే పారిశ్రామిక కేంద్రాలలో మెరుగైన

సామాజిక చికిత్సను పొందుతారు. దివంగత డాక్టర్ ముఖర్జీత్‌లు గమనించినట్లుగా, ఉత్తరప్రదేశ్‌లో 60 శాతం మంది మహిళా కార్మికులు వెనుకబడిన లేదావెనుకబడిన కులాలకు చెందినవారు మరియు 90 శాతం మంది పురుషుల వెనుకబడిన కులాలకు చెందినవారు, వారిలో దాదాపు సగం మంది కోరీలు.

(5) కుటుంబ మరియు నైతిక కారణాలు: కొంతమంది గ్రామాల నుండి వలస వచ్చారు గ్రామ సామాజిక లేదా నైతిక నియమావళికి వ్యతిరేకంగా జరిగే నేరాలకు వివిధ జరిమానాల నుండి తప్పించుకోవడానికి నగరాలకు వలస వెళతారు. కుటుంబ కలహాలు మరియు కలహాలు కూడా కొంతమంది గ్రామస్తులను నగరాలకు వలసవెళ్లి, అక్కడి కర్మాగారాల్లో ఉపాధి వెతుక్కోవలసి వస్తుంది.

8.7 వలసల యొక్క చెడు ప్రభావాలు:

భారతదేశంలోని గ్రామాల నుండి నగరాలకు పారిశ్రామిక కార్మికుల వలసల ప్రభావాలు పారిశ్రామిక జీవితంలోని ప్రతి దశలోనూ గుర్తించబడతాయి.

1. ఆచారాలు మరియు సంప్రదాయాలలో తేడాలు: ఈ కార్మికుల వలసలు అంతర్ జిల్లా మరియు అంతర్ రాష్ట్రంగా ఉండవచ్చు. అందువల్ల భారతదేశంలోని చాలా పారిశ్రామిక కేంద్రాలలోని శ్రామిక జనాభా వివిధ భాషలను మాట్లాడే మరియు విభిన్న ఆచారాలను అనుసరించే భిన్నమైన తరగతితో కూడి ఉంది. కర్మాగార నిర్వాహకుడు తరచుగా పూర్తిగా కొత్త మరియు తెలియని వాతావరణంలో ఉంటాడు మరియు అతని జీవితం గ్రామంలోని సమాజ జీవితానికి విరుద్ధంగా మరింత వ్యక్తిగతంగా మారుతుంది,

2. ట్రేడ్ యూనియస్‌వాదం లేకపోవడం: భారతీయ పరిశ్రమలోని కార్మికుల వలస స్వభావం తరచుగా వారి సంప్రదాయ రకాలైన సామాజిక అనుబంధాలకు పరాయిగా ఉన్న ఏదైనా శాశ్వత కార్మిక సంఘం లేదా యూనియన్‌లలో చేరకుండా వారిని నిరోధించింది. మెజారిటీ కార్మికులు తమ నెలవారీ లేదా వార్షిక సభ్యత్వ సభ్యత్వాన్ని ప్రస్తుత యూనియన్లకు చెల్లించడానికి ఇష్టపడలేదు లేదా కొత్త యూనియన్ ఏర్పాటులో చురుకుగా పాల్గొనడానికి ఇష్టపడలేదు. ఎందుకంటే వారు పారిశ్రామిక పట్టణంలో శాశ్వతంగా నివసించడానికి ఉద్దేశించలేదు. భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక కార్మికులలో ఈ ధోరణి తరచుగా ఈ దేశంలో ట్రేడ్ యూనియన్‌వాదం యొక్క అనారోగ్యకరమైన పెరుగుదలకు కారణం. సగం మంది కార్మికులపై యజమానులతో బేరసారాలు నిర్వహించడానికి ట్రేడ్ యూనియన్ అనివార్యంగా ఉత్తమమైన మరియు సామాజికంగా అత్యంత కావాల్సిన ఏజెన్సీ మరియు అటువంటి చురుకైన మరియు బలమైన కార్మిక సంఘాలు కార్మికుల ప్రయోజనాలకు ఎంతో అవసరం.

3. గైర్హాజరు: భారతీయ పరిశ్రమల్లో ఎక్కువగా కనిపించే 'గైర్హాజరీ'కి పారిశ్రామిక కార్మికుల వలస స్వభావం కూడా ఒక కారణం. యజమానులు, అందువల్ల, కార్మికుల అదనపు పూరకాన్ని నిర్వహించవలసి ఉంటుంది లేదా వారు ప్రత్యామ్నాయ కార్మికులతో సహా పెద్ద సిబ్బందిని నియమించుకోవాలి. దీంతో ఉత్పత్తి వ్యయం అనవసరంగా పెరిగి సమర్థవంతమైన పనికి ఆటంకం కలుగుతుంది. అంతేకాకుండా, కార్మికులు అప్పుడప్పుడు తమ గ్రామాలకు వెళ్లడం వల్ల వారి పనిలో తరచుగా విరామాలు ఏర్పడడం వల్ల నిర్దిష్ట ఆపరేషన్‌లో పూర్తి మరియు సరైన శిక్షణపొందలేకపోతున్నందున వారి సామర్థ్యం కూడా దెబ్బతింది.

కర్మాగారాల్లో నిరంతరం మారుతున్న శ్రామిక శక్తి కారణంగా యజమానులు కూడా కార్మికులకు ఎలాంటి శిక్షణ ఇవ్వడానికి లేదా అందించడానికి ఇష్టపడలేదు.

4. పని మరియు జీవన పరిస్థితుల కారణంగా చెడు ప్రభావాలు: వలస కార్మికుల ఆరోగ్యం తరచుగా పెద్ద నగరాలు మరియు పట్టణాలలో చాలా తీవ్రమైన ఒత్తిడికి లోనవుతుంది. పారిశ్రామిక నగరాల్లోని కార్మికుడు సాధారణంగా చీకటి, ఇరుకైన మరియు రద్దీగా ఉండే వివిధ బస్తీలలో పారిశుధ్యం లోపించిన గుడిసెలు మరియు గ్రామాల్లోని పొలాల దగ్గర సూర్యరశ్మి ఉన్న బహిరంగ ప్రదేశంలో నివసించవలసి ఉంటుంది. కర్మాగార నిర్వాహకుడు కఠినమైన క్రమశిక్షణతో ఎక్కువ గంటలు పని చేయాల్సి ఉంటుంది. అయితే గ్రామంలో ఎక్కువ గంటల విశ్రాంతితో పని అడపాదడపా ఉంటుంది. అందువల్ల వాతావరణ పరిస్థితులు మరియు పని పరిస్థితులలో మార్పులు కార్మికుల ఆరోగ్యం మరియు సామర్థ్యాన్ని తీవ్రంగా దెబ్బతీస్తాయి. అప్పుడు, పారిశ్రామిక కార్మికుని ఆరోగ్యం కూడా అతను సాధారణంగా నగరంలో పొందే అత్యంత తక్కువ నాణ్యత కలిగిన ఆహారం ద్వారా ప్రతికూలంగా ప్రభావితమవుతుంది. వారి తక్కువ వేతనాలు లేదా సరికాని ఆహారపు అలవాట్ల కారణంగా వారు తమ ఆహారంలో పోషకమైన వస్తువులను చేర్చలేరు. పైగా నగరంలో స్వచ్ఛమైన పాలు, నెయ్యి, పెరుగు కూడా దొరకని విధంగా కల్తీ అనేది సర్వసాధారణం.

5. మానసిక ప్రభావాలు: పారిశ్రామిక నగరాల్లో సరిపోని మరియు పేద గృహాలు మరియు అధిక రద్దీ కారణంగా కుటుంబం నుండి బలవంతంగా వేరుచేయడం కార్మికుల ఆరోగ్యం మరియు సామర్థ్యాన్ని మరింత దెబ్బతీస్తుంది. అనారోగ్యకరమైన మరియు ఆకర్షణీయం కాని గృహ పరిస్థితులు కార్మికులు తమ కుటుంబాలను గ్రామాలలో విడిచిపెట్టి, నగరాల్లో ఒంటరిగా ఉండవలసి వస్తుంది. ఇది లింగ నిష్పత్తిలో ఎక్కువ అసమానతకు దారితీస్తుంది. అందువలన, కుటుంబ జీవితం యొక్క సంతోషకరమైన ఆనందాలను కోల్పోయారు. నగరంలోని కార్మికులు మత్తు పదార్థాలను త్రాగడం, జూదం మరియు అనైతికత వంటి అనేక అనారోగ్య మరియు అనైతిక పద్ధతులలో సులభంగా మునిగిపోతారు. పారిశ్రామిక ప్రాంతాలలో ఎక్కువగా ప్రచారంలో ఉన్న లైంగిక అనైతికత కారణంగా, మొదట నగరంలో మరియు తరువాత కార్మికులు వలస వచ్చే గ్రామాలలో వెనిరియల్ వ్యాధులు వేగంగా వ్యాప్తి చెందాయి. పారిశ్రామిక నగరాల్లోని పర్యావరణాలు కార్మికుల ఆరోగ్యం మరియు సామర్థ్యంపై చాలా ప్రతికూల ప్రభావాన్ని చూపుతాయి. అందువల్ల, పైన సూచించినవి కాకుండా, పారిశ్రామిక కేంద్రాల రద్దీ నుండి ఉద్భవించే సామాజిక సమస్యలు ఆర్థిక సమస్యల కంటే తక్కువ ముఖ్యమైనవి కావు.

6. మానవశక్తి వృధా వ్యర్థం పరిశ్రమల పట్టణ కేంద్రాల గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి రిక్రూట్ చేయబడిన కార్మికుల ప్రవాహం స్వతంత్ర ఉద్యోగార్థుల ప్రవాహంతో సమాంతరంగా ఉంది. నైపుణ్యం లేకుండానే కానీ అధిక వేతనంతో కూడిన ఉపాధిపై అతిశయోక్తి ఆశలతో పారిశ్రామిక కేంద్రాలకు చేరుకునేంత వరకు, వారు తరచుగా తీవ్రమైన సామాజిక మరియు మానసిక సమస్యగా ఉంటారు. గ్రామీణ నిరుద్యోగం కోసం పట్టణ నిరుద్యోగం యొక్క ప్రత్యామ్నాయం సాధారణంగా సమాజానికి నికర నష్టాన్ని సూచిస్తుంది. ఇటువంటి తేలియాడే వలసలు మానసిక సమస్యలు మరియు వ్యక్తిగత అస్తవ్యస్తతకు కారణమయ్యాయి. అటువంటి శ్రమ

ఉద్యమం ఫలితంగా "మానవశక్తి వృధా మరియు ఒకవైపు జీవనోపాధికి సంబంధించిన విరుద్ధమైన వాదనల నుండి అనవసరమైన ఒత్తిడి ఉంటాయి.

7. ఇతర ప్రభావాలు: చాలా తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన దేశాలలో పారిశ్రామికీకరణ ప్రక్రియలో కార్మిక చలనశీలత అనేది ఒక ముఖ్యమైన ప్రయోజనం. అయితే ఇది ఉద్దేశపూర్వక చలనశీలతగా ఉండాలి, తక్కువ ఉపాధి నుండి పూర్తి ఉపాధి వరకు; రద్దీగా ఉండే గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి పెరుగుతున్న పారిశ్రామిక ప్రాంతాల వరకు;తక్కువ వేతనం- ఉద్యోగాలు, అధిక వేతన- ఉద్యోగాలు; నైపుణ్యం లేని పని నుండి మరింత నైపుణ్యం కలిగిన పని వరకు; దురదృష్టవశాత్తూ, భారతదేశంలో, గ్రామీణ ప్రాంతాల నుండి వచ్చే కొత్త ప్రవాహాల ద్వారా పారిశ్రామిక ప్రాంతాలలో ఉపాధి అవకాశాలు మరియు కార్మికుల సరఫరా పెరుగుదల మధ్య అసమానతలు పెరుగుతున్నాయి. పైన పేర్కొన్న ప్రణాళికల దృష్ట్యా పారిశ్రామిక కార్మికుల స్థిరీకరణ దిశగా ప్రయత్నాలు జరగాలి. స్థిరమైన శ్రామిక శక్తి "అర్థం మరియు సహకారం, నైపుణ్యం మరియు ఆచరణాత్మక అవగాహనను కలిగి ఉంటుంది మరియు ఆర్థిక పరంగా సులభంగా కొలవలేని విలువను కలిగి ఉంటుంది" అని సముచితంగా చెప్పబడింది.

8.8 వలసల ప్రయోజనాలు:

1. వలస యొక్క ఈ తాత్కాలిక లక్షణం దాని ప్రయోజనాలను కూడా కలిగి ఉంది. అనారోగ్యం, అంటువ్యాధులు, సమ్మెలు, నిరుద్యోగం, వైకల్యం లేదా వృద్ధాప్యం కారణంగా కార్మికులు ఇబ్బందులు పడినప్పుడు గ్రామ గృహాలు ఆశ్రయం కల్పిస్తాయి. ఈ ఆశ్రయం ఎల్లవేళలా అందుబాటులో ఉంటుందన్న భరోసా వారికి గొప్ప బలం మరియు ఆశ. భారతదేశంలో, వివిధ ప్రమాదాలు మరియు జీవిత విపత్తుల సమయాల్లో కార్మికుల కోసం, లేదా రాష్ట్ర సహాయం కోసం ఇప్పటివరకు సమగ్ర సామాజిక బీమా పథకం లేదు, మరియు గ్రామంతో సంబంధం లేకుంటే చాలా మంది కార్మికుల దుస్థితి నిజంగా దయనీయంగా ఉంటుంది. .
2. అంతేకాకుండా, కార్మికులు తమ గ్రామాలకు వెళ్లడానికి చాలా సార్లు సెలవులు తీసుకుంటే వారు మెరుగైన ఆరోగ్యాన్ని కాపాడుకోవడానికి మరియు వారి సామర్థ్యాన్ని మెరుగుపర్చడానికి వీలు కల్పిస్తారు మరియు వారు గ్రామీణ జీవితంలోని సహజ పరిసరాలలో మంచి విశ్రాంతి తీసుకున్న తర్వాత తిరిగి వస్తారు.
3. వలసల వల్ల గ్రామాలు మరియు వ్యవసాయం కూడా లాభపడతాయి. ఫ్యాక్టరీ పని గ్రామంలోని మిగులు జనాభాకు ఒక ఔట్‌లెట్‌ని అందిస్తుంది భూమిపై జనాభా తగ్గింది. పరిశ్రమలు వ్యవసాయం యొక్క అనిశ్చితి నుండి భీమాగా పనిచేస్తాయి. కార్మికుడు తన సంపాదనను గ్రామానికి పంపుతాడు. వాటిని వ్యవసాయం అభివృద్ధికి కూడా వినియోగిస్తాడు. కార్మికులు విస్తృత జ్ఞానాన్ని మరియు కొత్త ఆలోచనలను గ్రామానికి తీసుకువస్తారు

4. వారు పట్టణాలలో స్వాతంత్ర్యం మరియు స్వాతంత్ర్యం కలిగి ఉంటారు. మరియు దాని కారణంగా, గ్రామాల్లో అనేక సామాజిక సంస్కరణలు సాధ్యమయ్యాయి మరియు గ్రామాలు ఆచారాలు మరియు పక్షపాతాల సంకెళ్ల నుండి తమను తాము విముక్తి చేయగలిగాయి.

8.9 వలసల పర్యావరణ పరిణామాలు

గ్రామీణ- పట్టణ వలసల కారణంగా ప్రజల రద్దీ పట్టణ ప్రాంతాల్లో ఉన్న సామాజిక మరియు భౌతిక మౌలిక సదుపాయాలపై ఒత్తిడి తెచ్చింది

- నగరాల మధ్యలో స్లమ్ కాలనీల ఏర్పాటు.
- సహజ వనరులను అతిగా దోపిడీ చేయడం.
- మెట్రోపాలిటన్ నగరాలు భూగర్భ జలాల క్షీణత యొక్క నిజమైన సమస్యను ఎదుర్కొంటున్నాయి.
- పట్టణ ప్రాంతాల్లో రవాణా కోసం వాహనాలు పెరగడం వల్ల వాయు కాలుష్యం, మరియు కార్బన్ వాయువుల ఉద్గారాలు.
- మురుగునీటిని సక్రమంగా పారవేయడం సమస్యగా మారుతుంది.
- ఘన వ్యర్థాల నిర్వహణలో ఇబ్బంది.
- భూమి కాలుష్యం మరియు చెత్త పారవేయడంలో సమస్య.
- . అటవీ నిర్మూలన, విస్తరణ మరియు నిర్మాణం కోసం చెట్లను నరికివేయడం.

8.10 వలస యొక్క ప్రాముఖ్యత

(1) లేబర్ డిమాండ్ మరియు సప్లై: వలసలు కార్మికుల డిమాండ్ మరియు సరఫరాలో అంతరాలను నింపుతాయి, నైపుణ్యం కలిగిన కార్మికులు, నైపుణ్యం లేని కార్మికులు మరియు చౌక కార్మికులను సమర్థవంతంగా కేటాయిస్తాయి.

(2) నైపుణ్యాభివృద్ధి: వలసలు బయటి ప్రపంచంతో బహిర్గతం మరియు పరస్పర చర్య ద్వారా వలసదారుల జ్ఞానం మరియు నైపుణ్యాలను మెరుగుపరుస్తాయి.

(3) జీవన నాణ్యత: వలస ఉపాధి అవకాశాలను పెంచుతుంది మరియు ఆర్థిక శ్రేయస్సు జీవిత నాణ్యతను మెరుగుపరుస్తుంది.

(4) ఆర్థిక చెల్లింపులు: వలసదారులు అదనపు ఆదాయం ని కూడా పంపుతారు. ఇంటికి తిరిగి పంపడం, తద్వారా వారి స్వస్థలాన్ని సానుకూలంగా ప్రభావితం చేస్తుంది.

(5) సామాజిక చెల్లింపులు: వలసదారుల సామాజిక జీవితాన్ని మెరుగుపరచడానికి వలసలు సహాయపడతాయి, వారు కొత్త సంస్కృతులు, ఆచారాలు మరియు భాషల గురించి నేర్చుకుంటారు, ఇది ప్రజల మధ్య సోదరభావాన్ని మెరుగుపరచడంలో సహాయపడుతుంది మరియు ఎక్కువ సమానత్వం మరియు సహనాన్ని నిర్ధారిస్తుంది.

8.11 వలసల నియంత్రణకు చర్యలు:

1. వలసలను నిర్వహించగలిగేలా చేయడంలో మొదటి అడుగు ఏమిటంటే ప్రజలు ఎందుకు వలసపోతున్నారో అర్థం చేసుకోవడం. కారణాలను విశ్లేషించడం మరియు పరిస్థితిని సరిచేయడానికి నిర్దిష్ట నివారణలను ఉపయోగించడం చాలా ముఖ్యం.
2. అలాగే అభివృద్ధిలో ప్రాంతీయ అసమతుల్యత ఉండకూడదు. దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలకు అభివృద్ధి అవకాశాలు ఉండాలి.
3. పట్టణ ప్రాంతాలకు వలస వెళ్లే జనాభాను నిలుపుకునేందుకు వీలుగా అభివృద్ధి సమయంలో గ్రామీణ ప్రాంతాలపై ప్రత్యేక శ్రద్ధ పెట్టాలి. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో అన్ని మౌలిక వసతులు కల్పించాలి.
4. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో మెరుగైన ఉద్యోగ అవకాశాలు తప్పనిసరిగా వలసల రేటును తగ్గిస్తాయి.
5. వలస జనాభాకు అనుగుణంగా నగరానికి చుట్టుపక్కల ఉన్న శివారు ప్రాంతాలు మరియు ప్రాంతాలు కూడా అభివృద్ధి చెందాలి.
6. ఇప్పటికే ఏర్పాటు చేసిన నగరాలకు బదులుగా వలసలను వారి దిశలో నెట్టడానికి కొత్త నగరాలు మరియు పట్టణ కేంద్రాలను అభివృద్ధి చేయాలి.
7. ఈ కొత్త పట్టణ ప్రాంతాల ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధిలో వలస వచ్చే జనాభాకు అనుగుణంగా ప్రణాళికలు ఉండాలి.
8. ఇంటి దగ్గర మంచి అవకాశాలు దొరక్క వలసపోతారు. మంచి కళాశాలలు, ఉద్యోగాలు, వ్యాపార అవకాశాలు, సాంకేతికత మొదలైనవి అందుబాటులోకి తెచ్చినట్లయితే వలసలను అరికట్టడంలో చాలా దోహదపడుతుంది.
9. వలసల కారణంగా విపరీతమైన ఒత్తిడిని ఎదుర్కొంటున్న ప్రస్తుత నగరాలకు ప్రజల రాకపోకలకు అనుగుణంగా మెరుగైన ప్రణాళిక అవసరం.
10. అలాగే, మనం పట్టణ పక్షపాతాన్ని తగ్గించాలి. అవకాశాలు వలసలకు దారితీశాయని గ్రహించాలి. కాబట్టి మనం వివిధ ప్రదేశాలలో అవకాశాలను సృష్టిస్తే, ప్రజలు అక్కడికి కూడా వలసపోతారు. అలా చేస్తున్నప్పుడు వలస ప్రజలకు ప్రాథమిక సౌకర్యాలు కల్పించేలా చూడాలి.
11. బాధ్యతల వికేంద్రీకరణ: స్థానికులకు వారి సమస్యలపై ఎక్కువ అవగాహన కలిగి ఉండి, మరింత సరైన నిర్ణయాలు తీసుకోవాలని భావిస్తున్న వారికి నిర్ణయాధికారం లభిస్తుంది. తద్వారా వారు తమ ప్రాంతాన్ని అభివృద్ధి చేసుకోవడానికి మరియు వలసలను అరికట్టడానికి కార్యక్రమాలను అమలు చేయవచ్చు.
12. భారతదేశం వంటి దేశాల్లో గ్రామీణ జనాభా ఎక్కువగా వ్యవసాయంలో నిమగ్నమై ఉన్నట్లు గమనింపవచ్చు. అయినప్పటికీ, వారి తరువాతి తరం వ్యవసాయంలో ఆసక్తి మరియు లాభాన్ని పొందదు మరియు మెరుగైన ఎంపికల కోసం నగరాల వైపు మళ్లారు. వ్యవసాయాన్ని లాభదాయకమైన కెరీర్ ఎంపికగా మార్చడం ద్వారా వలసపోతున్న ఈ యువతను నిలుపుకోవడంలో మరియు వారిని గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ఉంచడంలో సహాయపడుతుంది.

13. ఆర్థిక శాస్త్రం కూడా సమస్యలను పరిష్కరించాలి. కొన్నిసార్లు కఠినమైన వాతావరణం వలసలను బలవంతం చేస్తుంది. అటువంటి సమయాల్లో ఈ ప్రభావిత జనాభాను ఇప్పటికే పూర్తి పట్టణ ప్రాంతాలలో కాకుండా కొత్త ప్రాంతాలలో స్థిరపరచడంలో సహాయం చేయాలి. ప్రకృతిని మెరుగ్గా పరిరక్షించడం మరియు విపత్తులను తగ్గించడం ద్వారా మనం వలసలను అరికట్టవచ్చు.
14. మత ఘర్షణలు మొదలైన వాటి వల్ల జరిగే రాజకీయ వలసలను నివారించేందుకు, దేశంలోని అన్ని ప్రాంతాలలో శాంతిని నెలకొల్పేందుకు మనం శాంతిభద్రతలను కాపాడాలి.

8.12 సారాంశం:

ఇప్పుడు ప్రశ్న ఏమిటంటే: "గ్రామాల నుండి విడిపోయిన పారిశ్రామిక జనాభాను నిర్మించే దిశగా ప్రయత్నాలు చేయాలా లేదా గ్రామాలతో సంబంధాన్ని కొనసాగించాలా మరియు ప్రేరేపించాలా?" ప్రస్తుతం ఉన్న వ్యవస్థలో టోకు లేదా ఆకస్మిక మార్పు ఆచరణ సాధ్యం కాదని రాయల్ కమిషన్ ఆన్ లేబర్ అభిప్రాయపడింది. నివేదిక నుండి ఉల్లేఖించాలంటే: "పరిశ్రమ ఏ దృక్కోణంలోకి వచ్చినా చాలా కాలం గ్రామాలపై ఆధారపడి ఉండాలి మరియు చాలా మంది పారిశ్రామిక కార్మికులు తక్కువ ప్రోత్సాహంతో వారి గ్రామ కనెక్షన్‌లను నిలుపుకున్న దృఢత్వం వ్యవస్థకు లోతైన మూలాలు ఉన్నాయని చూపిస్తుంది. మా అభిప్రాయం ఏమిటంటే ప్రస్తుత పరిస్థితుల్లో గ్రామంతో ఉన్న బంధం ఒక ప్రత్యేక ఆస్తి, మరియు సాధారణ లక్ష్యం దానిని అణగదొక్కడం కాదు, దానిని ప్రోత్సహించడం మరియు వీలైనంత వరకు, దానిని క్రమబద్ధీకరించడం."

8.13 కీలక పదాలు

1. **గ్రామీణ- పట్టణ వలస**: ప్రజలు తాత్కాలికంగా లేదా శాశ్వతంగా, గ్రామీణ ప్రాంతం నుండి పట్టణ నగరానికి మారినప్పుడు. గ్రామీణ- పట్టణ వలసలు జాతీయ మరియు అంతర్జాతీయ స్థాయిలో జరుగుతాయి, అయితే అంతర్గత లేదా జాతీయ వలసలు అధిక స్థాయిలో జరుగుతాయి.
2. **కమ్యూటర్**: నిత్యం పని చేయడానికి కొంత దూరం ప్రయాణించే వ్యక్తి.
3. **శరణార్థి:** శరణార్థి అంటే హింస, యుద్ధం లేదా హింస కారణంగా బలవంతంగా తన దేశం నుండి పారిపోవాల్సి వస్తుంది.

8.14 ప్రశ్నలు

వ్యాసరూప తరహా ప్రశ్నలు

1. వలసలను నిర్వచించండి. వలసలకు గల వివిధ కారణాలను వివరించండి

2. మైగేషన్ యొక్క చెడు ప్రభావాలు ఏమిటి

3. వలస స్వభావం ఏమిటి? మైగ్రేషన్ యొక్క లక్షణాలను పరిశీలించండి.

4. గ్రామీణ- పట్టణ వలసలను నియంత్రించడానికి వివిధ చర్యలను వివరించండి.

సంక్షిప్త సమాధానం:

1. వలస రకాలు.

2. వలస యొక్క ప్రయోజనాలు

3. వలసల పర్యావరణ ప్రభావాలు

4. మైగ్రేషన్ యొక్క ప్రాముఖ్యత

8.15 సూచించిన రీడింగులు

1. భగోలీవాల్. T.N., "ఎకనామిక్స్ ఆఫ్ లేబర్ అండ్ ఇండస్ట్రియల్ రిలేషన్స్", సాహిత్య భవన్, 1984
2. సక్సేనా, R.C., "లేబర్ ప్రాబ్లమ్స్ అండ్ సోషల్ వెల్ఫేర్", కె. నాథ్ & కో, మీరట్, 1974
3. మిశ్రా & పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021

- శ్రీమతి **SK. హసీనా**

పాఠం -9

భారత వ్యవసాయ రంగం స్థితిగతులు

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత మరియు లక్షణాల గురించి తెలుసుకోవడం
- భారతదేశంలో వ్యవసాయ వివిధ వ్యూహాలు మరియు విధానాలను విశ్లేషించడం.
- భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభాన్ని విశ్లేషించడం
- భారత వ్యవసాయంలో భూ సంస్కరణల గురించి అర్థం చేసుకోవడం
- భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణ పరిస్థితులను విశ్లేషించడం
- భారత వ్యవసాయంలో కనీస మద్దతు ధరలను అధ్యయనం చేయడం

నిర్మాణం

9.1 పరిచయం

9.2 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత

9.3 భారత వ్యవసాయ రంగం విశేషాలు

9.4 భారత వ్యవసాయ వ్యూహాలు మరియు విధానాలు

9.5 భారతదేశంలో జాతీయ వ్యవసాయ విధానం 2000

9.6 భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభం

9.7 భారత వ్యవసాయంలో భూ సంస్కరణలు

9.8 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణాలు

9.9 భారత వ్యవసాయంలో కనీస మద్దతు ధరలు

9.10 సారాంశం

9.11 ముఖ్య పదాలు

9.12 స్వీయ-అంచనా ప్రశ్నలు

9.13 సూచించిన రీడింగ్స్

9.1 పరిచయం

మిగతావన్నీ వేచి ఉండగలవు, కానీ వ్యవసాయం కాదు.

---జవహర్లాల్ నెహ్రూ

వ్యవసాయం అంటే మానవ అవసరాల కోసం భూమి, మొక్కలు మరియు పశువుల నిర్వహణ. వ్యవసాయ రంగంలో పంట, పశువుల పెంపకం, చేపలు పెంపకం మరియు అటవీ మరియు కలప వంటి నాలుగు ఉప రంగాలు ఉన్నాయి. ప్రజలకు ఆహారాన్ని, ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ఇతర రంగాలకు ముడి

పదార్థాలను అందిస్తున్నందున వ్యవసాయం ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రాథమిక రంగం. వ్యవసాయ రంగం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు వెన్నెముకగా పరిగణించబడుతుంది, ఎందుకంటే ఇది 50 శాతం మందికి ఉపాధి కల్పిస్తుంది, జాతీయ ఆదాయంలో 15 శాతం గణనీయమైన వాటాను అందిస్తుంది మరియు ఇతర రెండు రంగాలను ప్రభావితం చేస్తుంది. పరిశ్రమలు మరియు సేవ రంగాలతో బలమైన వెనుక మరియు ముందు అనుబంధాలు కలిగియున్నది. సంక్షేమాన్ని ప్రోత్సహించడానికి మరియు పేదరికాన్ని నిర్మూలించడానికి భారతదేశంలో వ్యవసాయ అభివృద్ధి కూడా ముఖ్యమైనది, ఎందుకంటే ఈ రంగంలో ఎక్కువ మంది పేదలు నివసిస్తున్నారు మరియు వ్యవసాయంపై ఆధారపడటాన్ని తగ్గించడం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థ సమూల మార్పును చెయ్యవచ్చు.

ఈ నేపథ్యంలో, ఈ అధ్యాయం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత మరియు లక్షణాలు, వ్యూహాలు మరియు విధానాలు, వ్యవసాయ సంక్షోభం, భూ సంస్కరణలు మరియు వాటి ప్రభావాలు, రుణ పరిస్థితులు మరియు కనీస మద్దతు ధరల అమలు వంటి అనేక అంశాలను అధ్యయనం చేస్తుంది.

9.2 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత

వ్యవసాయ రంగం ప్రాథమిక రంగం మరియు ఇది భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు వెన్నెముక. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం బలమైన వెనుక మరియు ముందుకు అనుసంధానాలను కలిగి ఉంది. వ్యవసాయ రంగం తుమ్మినప్పుడు, మిగిలిన రెండు రంగాలు దగ్గు వస్తుంది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యతను చిత్రం 1లో ఇచ్చిన విధంగా ఈ క్రింది అంశాలలో వివరించవచ్చు.

Figure 1: Important aspect for importance of Agriculture in India

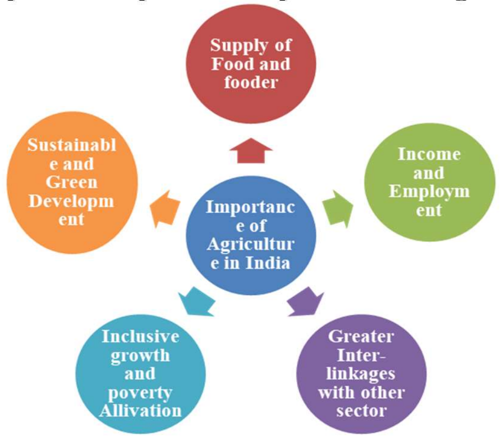

i. ఆహారం మరియు పశుగ్రాసం సరఫరా: దేశంలోని మొత్తం జనాభాకు, జంతువులకు ఆహార ధాన్యాలు, పశుగ్రాసం సరఫరా చేసే ఏకైక రంగం వ్యవసాయ రంగం. ప్రస్తుతం భారతీయ వ్యవసాయం సంవత్సరానికి 187.8 కిలోల తలసరి లభ్యతతో 315.7 మిలియన్ టన్నుల ఆహార ధాన్యాలను ఉత్పత్తి చేస్తుంది. కానీ అందులో ఎక్కువ భాగం బియ్యం మరియు గోధుమలు కానీ పప్పుధాన్యాలు మరియు ముతక తృణధాన్యాలు వంటి పోషకాలు అధికంగా ఉండే ధాన్యాలు కావు.

ii. ఆదాయం మరియు ఉపాధి: భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం ముఖ్యమైనది, ఎందుకంటే ఇది ఆదాయం మరియు ఉపాధికి గణనీయమైన వాటాను అందిస్తుంది. ప్రస్తుత ధర వద్ద 2022-23 లో స్థూల విలువ జోడింపులో ఇది 20 శాతం వాటాను అందిస్తుంది. ఇది ఇప్పటికీ 2021-22 లో 45.5 శాతంతో దేశంలో అతిపెద్ద ఉపాధి ప్రదాతగా ఉంది. అందువల్ల మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధి మరియు అభివృద్ధికి వ్యవసాయ రంగం అభివృద్ధి చాలా ముఖ్యం.

iii. ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఎక్కువ పరస్పర సంబంధాలు: భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత ఇతర రంగాలతో దాని గొప్ప అనుసంధానాలలో ఉంది. వ్యవసాయ రంగం పారిశ్రామిక రంగానికి ముడి పదార్థం మరియు కార్మికులను అందిస్తుంది. వ్యవసాయం కూడా పరిశ్రమ ఉత్పత్తి చేసే వస్తువులకు డిమాండ్ను సృష్టిస్తుంది. అదేవిధంగా, వ్యవసాయం సేవా రంగానికి కార్మికులను అందిస్తుంది మరియు సేవా రంగం సృష్టించిన సేవలకు డిమాండ్ను సృష్టిస్తుంది. వ్యవసాయ రంగంలో సంక్షోభం లేదా శ్రేయస్సు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ఇతర రెండు రంగాలను బాగా ప్రభావితం చేస్తుంది. అందువల్ల భారతదేశంలో మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరుకు వ్యవసాయ రంగం యొక్క వృద్ధి మరియు అభివృద్ధి కీలకం.

iv. సమ్మిళిత వృద్ధి మరియు పేదరిక నిర్మూలన: భారతదేశంలో సమ్మిళిత వృద్ధిని సాధించడానికి మరియు దేశంలో పేదరికాన్ని నిర్మూలించడానికి వ్యవసాయ రంగం ముఖ్యమైనది. భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం అతిపెద్ద ఉపాధి కల్పించేది అయినప్పటికీ తక్కువ తలసరి ఆదాయం మరియు ఇతర రంగాలతో ఎక్కువ పరస్పర సంబంధాలు కలిగి ఉన్నది కావున, ఈ రంగం సమ్మిళిత వృద్ధిని సాధించడం చాలా ముఖ్యం. భారతదేశంలోని పేద జనాభాలో ఎక్కువ మంది వ్యవసాయ రంగంలో నివసిస్తున్నారు మరియు 80 శాతానికి పైగా రైతులు చిన్న యజమానులు. అందువల్ల భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క వృద్ధి మరియు అభివృద్ధి పేదరికాన్ని తగ్గించడానికి కీలకం.

v. సుస్థిర మరియు హరిత అభివృద్ధి: సుస్థిర మరియు హరిత అభివృద్ధిని సాధించడానికి భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం ముఖ్యమైనది. ప్రస్తుతం, భారతదేశంలో వ్యవసాయం సహజ వనరులు మరియు ఆహార ఉత్పత్తులను కలుషితం చేసే రసాయన ఎరువులు మరియు పురుగుమందులపై ఆధారపడి ఉంది. గ్రీన్ హౌస్ వాయువుల విడుదలకు వ్యవసాయ రంగం కూడా పెద్ద కరకం అవుతుంది. దేశంలో సుస్థిర మరియు హరిత అభివృద్ధిని అవలంబించడానికి, వ్యవసాయం ప్రధాన వనరు.

9.3 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క లక్షణాలు

విస్తారమైన వ్యవసాయ వాతావరణ పరిస్థితుల కారణంగా భారతీయ వ్యవసాయం పెద్ద మరియు వైవిధ్యభరితమైన రంగం. స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి ఇది అనేక మార్పులకు లోనవుతోంది. భారతీయ వ్యవసాయం యొక్క ముఖ్య లక్షణాలను చిత్రం 2లో ఈ క్రింది అంశాలలో వివరించవచ్చు.

i . వైవిధ్యమైన మరియు సుసంపన్నమైన సహజ వనరుల ఆధారిత రంగం: మొత్తం భౌగోళిక విస్తీర్ణంలో 42.5 శాతం వ్యవసాయంలో 145 మిలియన్ హెక్టార్ల నికర విస్తీర్ణంతో USA తరువాత భారతదేశం ప్రపంచంలో రెండవ అతిపెద్ద సాగునీటి భూమిని కలిగి ఉంది. భారతదేశంలో మట్టి రకాలు, స్థలాకృతి

మరియు వాతావరణం మరియు పంట నమూనా లక్షణాల ఆధారంగా 15 వ్యవసాయ-వాతావరణ మండలాలు మరియు 73 ఉప మండలాలు ఉన్నాయి. అందువల్ల భారతదేశంలో వ్యవసాయంలో అత్యధిక సంఖ్యలో పంటలు, పశువుల సాగుకు అవకాశం ఉంది. ఇది సుసంపన్నమైన సహజ వనరులపై ఆధారపడిన విస్తారమైన మరియు వైవిధ్యభరితమైన రంగం. ఫలితంగా భారతదేశం ప్రపంచ వ్యవసాయ శక్తి కేంద్రంగా పరిగణించబడుతుంది. ప్రపంచంలో, భారతదేశం పాలు, పప్పుధాన్యాలు మరియు జనపనార, మేక, గేదె అతిపెద్ద ఉత్పత్తిదారుగా ఉంది. బియ్యం, గోధుమలు, చెరకు, వేరుశెనగ, పొగాకు, బంగాళాదుంప, కూరగాయలు, పండ్లు మరియు పత్తి, పశువులు మరియు గొర్రెల ఉత్పత్తిలో రెండవ అతిపెద్ద ఉత్పత్తిదారుగా ఉన్నది. ఇది సుగంధ ద్రవ్యాలు, చేపలు, పౌల్ట్రీ, పశువులు మరియు తోటల పంటలకు ప్రముఖ ఉత్పత్తిదారులలో ఒకటిగా ఉంది (FAO 2023).

Figure 2: Salient Features of Indian Agriculture

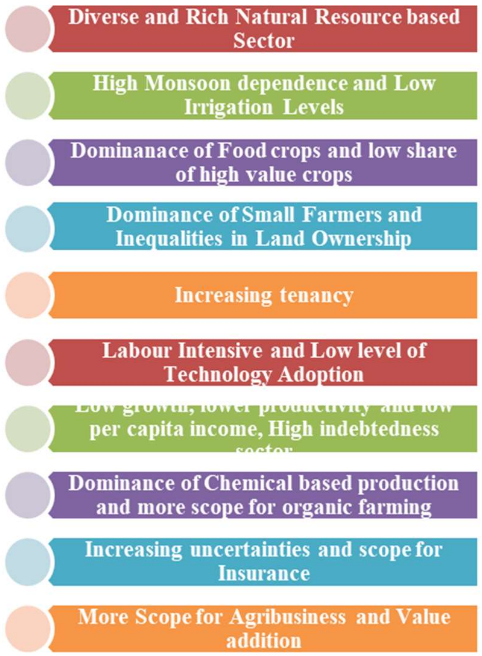

ii. రుతుపవనాలపై ఆధారపడటం మరియు తక్కువ నీటిపారుదల స్థాయిలు: భారతీయ వ్యవసాయం రుతుపవనాల పనితీరుపై ఆధారపడి ఉంటుంది. భారతదేశంలో నీటిపారుదల స్థాయిలు కాలక్రమేణా పెరుగుతున్నప్పటికీ (1951లో 18 శాతం, 1991లో 37 శాతానికి, 2020లో 57 శాతానికి) అవి రుతుపవనాల పనితీరును బట్టి హెచ్చుతగ్గులకు గురవుతాయి. ఫలితంగా, భారతదేశంలోకచ్చితమైన నీటిపారుదల వాటా చాలా తక్కువగా ఉంది మరియు దాని వ్యవసాయం రుతుపవనాల చేతిలో జూదం అవుతుంది.

iii. ఆహార పంటల ఆధిపత్యం: భారతీయ వ్యవసాయంలో కొన్ని ఆహార పంటలు ఆధిపత్యం కలిగియున్నాయి మరియు అధిక విలువ జోడించిన పంటల వైవిధ్యం ఇప్పటికీ తక్కువగా ఉంది. దాదాపు 60 శాతం ఆహార పంటలు. బియ్యం, గోధుమలు, తృణధాన్యాలు వంటి తక్కువ విలువ కలిగిన

ఆహార పంటలు భారతదేశంలో ఎక్కువ పంట ఉత్పత్తిలో అధికంగా ఉండగా, పండ్లు, కూరగాయలు, చెరకు, పత్తి వంటి అధిక విలువ కలిగిన పంటలు ఇప్పటికీ తక్కువ స్థాయిలో ఉన్నాయి.

iv. అధిక చిన్న రైతులు మరియు భూ యాజమాన్యంలో అసమానతలు: భారతీయ వ్యవసాయంలో భూ ఆధారిత అసమానతలు చాలా ఎక్కువగా ఉన్నాయి. తాజా వ్యవసాయ గణన 2015-16 ప్రకారం, భారతదేశంలో 157.8 మిలియన్ హెక్టార్ల విస్తీర్ణంలో 146.5 మిలియన్ల మొత్తం భూ యజమానులలో, చిన్న పరిమాణ రైతులు (రెండు హెక్టార్ల కంటే తక్కువ) 88 శాతం ఉన్నారు. కానీ వారు మొత్తం భూమిలో 47 శాతం మాత్రమే కలిగి ఉన్నారు. మరోవైపు మధ్యతరహా మరియు పెద్ద రైతు రైతులు మొత్తం భూస్వాములలో 12 శాతం వాటా కలిగి ఉన్నారు కానీ మొత్తం భూమిలో 53 శాతం నియంత్రిస్తున్నారు. భారతదేశంలో భూ యాజమాన్యంలో సామాజిక, లింగ అసమానతలు ఉన్నాయి. షెడ్యూల్డ్ కులానికి చెందిన రైతులు 12 శాతం మంది ఉన్నారు, కానీ 8.5 శాతం భూమి యాజమాన్యాన్ని మాత్రమే కలిగి ఉన్నారు. భూమిపై మహిళల యాజమాన్యం భారతదేశంలో 14 శాతంగా ఉంది, ఇది వారి జనాభా కంటే చాలా తక్కువ.

v. కౌలుదారీ తనం ఎక్కువగ పెరగటం భారతీయ వ్యవసాయంలో కౌలుదారీ వేగంగా పెరుగుతోంది. కౌలు చట్టాలలో సమస్యల కారణంగా వాస్తవ కౌలు విస్తీర్ణం కంటే, అధికారికంగా నమోదవుతున్నది చాలా తక్కువ. కౌలుదారుల పత్ర నమోదుతో కౌలుదారుకు భూమిపై హక్కులు ఉంటాయి కాబట్టి, కౌలుదారులలో ఎక్కువ భాగం అధికారికంగా నమోదు కాబడవు. UN అధికారిక గణాంకాల ప్రకారం, మొత్తం విస్తీర్ణంలో కౌలు దారితనం 50 శాతం వరకు ఉండవచ్చు. భారతదేశంలో ఎక్కువ మంది కౌలు రైతులు సామాజికంగా అణగారిన వర్గాలకు చెందినవారు.

vi. శ్రమ సాంద్రత మరియు తక్కువ స్థాయి సాంకేతిక భారత వ్యవసాయం ఇప్పటికీ శ్రమతో సాంద్రత పద్ధతులను అనుసరిస్తోంది. కానీ ప్రస్తుతం పెరుగుతున్న శ్రామికుల కొరత మరియు సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని అవలంబించడంతో, శ్రమ సాంద్రత తగ్గుతున్నది. ప్రధానంగా చిన్న తరహా రైతుల ఆధిపత్యం, సంస్థాగత మద్దతు లేకపోవడం వల్ల ఆధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని అవలంబించడం ఇంకా తక్కువ దశలో ఉంది.

vii. తక్కువ వృద్ధి, తక్కువ ఉత్పాదకత మరియు తక్కువ తలసరి ఆదాయం, అధిక రుణగ్రస్తత రంగం
ఇతర రెండు రంగాలతో పోలిస్తే భారతీయ వ్యవసాయం సాపేక్షంగా తక్కువ వృద్ధిని నమోదు చేసింది. నీతి ఆయోగ్ నివేదిక ప్రకారం, 2004-05 నుండి 2020-21 వరకు, భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క సగటు వార్షిక వృద్ధి 3.8 శాతంగా ఉండగా, వ్యవసాయేతర రంగం 6.9 శాతంగా ఉంది. భారతదేశంలో వ్యవసాయ వృద్ధి రేటులో హెచ్చుతగ్గులు చాలా ఎక్కువగా ఉన్నాయి.

భారతదేశంలో పంటల ఉత్పాదకత, కాలక్రమేణా పెరుగుతున్నప్పటికీ, ఇప్పటికీ అవి ప్రపంచ సగటు కంటే తక్కువగా మరియు అగ్ర దేశాల కంటే చాలా వెనుకబడి ఉన్నాయి. FAO 2023 గణాంకాల ప్రకారం, భారతదేశంలో వరి పంట ఉత్పాదకత హెక్టర్ కు 4138 కిలోలు ఉంటే, ఇది ప్రపంచ సగటు హెక్టర్ కు 4717 కిలోల కంటే తక్కువ మరియు అగ్ర ఉత్పత్తిదారుగా ఉన్న చైనా లో హెక్టర్ కు 7303

కిలోల కంటే చాలా వెనుకబడి ఉంది. గోధుమలు, మొక్కజొన్న, పప్పుధాన్యాల విషయంలోనూ ఇదే పరిస్థితి.

తక్కువ దిగుబడి స్థాయిలు మరియు వ్యవసాయేతర ఉద్యోగాలు లేకపోవడం వల్ల, భారతదేశంలో వ్యవసాయ కుటుంబాల ఆదాయ స్థాయిలు ఇప్పటికీ చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి. వ్యవసాయ కుటుంబాల పరిస్థితి అంచనా సర్వే (రైతుల సర్వే) 2019 ప్రకారం, దేశంలో వ్యవసాయ కుటుంబాల సగటు నెలవారీ ఆదాయం 10218 రూపాయలుగా ఉంది, ఇది ఇతర రంగాల ఆదాయాల కంటే చాలా తక్కువ. నీతి ఆయోగ్ రిపోర్ట్ ప్రకారం, 2020-21 లో వ్యవసాయేతర కార్మికులకు వ్యవసాయ కార్మికులకు మధ్య ఆదాయ నిష్పత్తి 0.29 గా ఉందని, ఇది వ్యవసాయేతర కార్మికుల సగటు ఆదాయంలో వ్యవసాయ కార్మికుల ఆదాయం 29 శాతం మాత్రమే లభిస్తుందని సూచిస్తుంది. భారతీయ వ్యవసాయంలో రుణ స్థాయిలు కూడా చాలా ఎక్కువగా ఉన్నాయి. రైతుల సర్వే 2019 ప్రకారం, భారతదేశంలో మొత్తం 50.2 శాతం మంది రైతులు ప్రతి ఇంటికి సగటున 74,121 రూపాయల బకాయిలతో రుణపడి ఉన్నారు.

viii. రసాయన ఆధారిత ఉత్పత్తి ఆధిపత్యం మరియు సేంద్రీయ మరియు సహజ వ్యవసాయానికి మరింత అవకాశం: ముఖ్యంగా 1970లలో హరిత విప్లవం వచ్చినప్పటి నుండి భారతదేశంలో రసాయన ఆధారిత వ్యవసాయం బాగా ప్రబలంగా ఉంది. భారతదేశంలో విడుదలౌతున్న కర్బన ఉద్గారాలలో వ్యవసాయం 17 శాతానికి బాధ్యత వహిస్తుంది, ఇది స్థూల దేశీయ ఉత్పత్తిలో దాని వాటాకు దాదాపు సమానం. ఇది వ్యవసాయంలో భూసార క్షీణత, నీటి కాలుష్యం, ఆహార కాలుష్యం, పంట వ్యాధులు వంటి అనేక పర్యావరణ సమస్యలకు దారితీసింది. ఇవన్నీ పంట దిగుబడి మరింత తగ్గడానికి దారితీస్తున్నాయి. అందువల్ల సేంద్రీయ వ్యవసాయం వైపు మారడంపై ఒత్తిడి పెరుగుతోంది. అయితే ఇది ఇంకా తక్కువ దశలో ఉంది. ప్రత్యామ్నాయ ఇంధన వనరులను ఉత్పత్తి చేయడానికి జీవ ఆధారిత ఉత్పత్తులకు ప్రాధాన్యత పెరుగుతోంది.

ix. పెరుగుతున్న అనిశ్చితి మరియు బీమా పరిధిః భారతీయ వ్యవసాయంలో అనిశ్చితులు బాగా పెరుగుతున్నాయి. దీనికి ప్రధాన కారణం వాతావరణ మార్పులు, మరియు మార్కెట్ ఆధారిత ధరల హెచ్చుతగ్గులు. ఈ సందర్భంలో ప్రస్తుతం చాలా తక్కువ స్థాయిలో ఉన్న పంట బీమాకు పెద్ద అవకాశం ఉంది. కేవలం 10 నుండి 20 శాతం మంది రైతులు మాత్రమే తమ పంటలకు బీమా చేస్తారని ౹రైతుల సర్వే 2019 చూపిస్తుంది.

x. వ్యవసాయ వ్యాపారం మరియు విలువ జోడింపుకు మరింత అవకాశం భారతీయ వ్యవసాయంలో వ్యవసాయ వ్యాపారం మరియు విలువ జోడింపుకు చాలా అవకాశాలు ఉన్నాయి. నిల్వ సౌకర్యాలు, అవగాహన, నైపుణ్యాలు, సాంకేతిక మరియు ఆర్థిక మద్దతు లేకపోవడం వల్ల చాలా మంది రైతులు తమ ఉత్పత్తులను ప్రాసెసింగ్ మరియు విలువను జోడించకుండా విక్రయిస్తారు.

9.4 భారతదేశంలో వ్యవసాయ వ్యూహాలు మరియు విధానాలు

వ్యవసాయ వ్యూహం అంటే వ్యవసాయ రంగం యొక్క పెరుగుదల మరియు అభివృద్ధి కోసం పనులు చేయడానికి కొత్త మార్గాన్ని ప్రణాళిక చేసి అమలు చేయడం. మరీ ముఖ్యంగా ఇది ఉత్పాదకత మరియు ఉత్పత్తిని పెంచడానికి మరియు వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన ప్రజల ఆదాయం మరియు జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచడానికి నిర్వహించే కొత్త పద్ధతులు.

చిత్రం 3: స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారతదేశంలో అనుసరించిన వ్యవసాయ వ్యూహాలు

i. భూ సంస్కరణలు

భూ సంస్కరణ అనేది వ్యవసాయం కోసం భూమి యొక్క యాజమాన్యం, కౌలు మరియు వినియోగంలో నిర్మాణాత్మక మార్పులను తీసుకువచ్చే చర్య. వ్యవసాయ రంగం యొక్క పెరుగుదల మరియు అభివృద్ధి కోసం స్వతంత్ర భారతదేశంలో అనుసరించిన మొదటి వ్యూహం భూ సంస్కరణలు. భూమి ఉత్పాదకతను పెంచడానికి, వాస్తవ సాగుదారులకు భూమిని పునఃపంపిణీ చేయడం కోసం దేశంలో భూ సంబంధాలను పునర్వ్యవస్థీకరించడం భూ సంస్కరణల లక్ష్యం. ఇది సామాజిక న్యాయం యొక్క సాధనంగా కూడా పరిగణించబడింది. భూమి అనేది రాష్ట్రానికి సంబంధించిన అంశంగా ఉన్నందున భూ సంస్కరణలను వాస్తవానికి 1950ల నుండి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అమలు చేశాయి. భూ సంస్కరణలను నాలుగు విధానాలలో అమలు చేశారు. అవి

ఎ) మధ్యవర్తుల రద్దు: జమిదారీ, మహల్వారీ, రైట్వారీ వ్యవస్థలలో మధ్యవర్తులను రద్దు చేయడం

బి) కౌలుదారీ సంస్కరణలు: పదవీకాల భద్రత, భూమి అద్దెపై గరిష్ట పరిమితి మరియు కౌలుదారుకు యాజమాన్య హక్కుల ప్రదానం వంటి రూపాల్లో కౌలుదారీ సంస్కరణలు.

సి)భూ గరిష్ట పరిమితి మరియు మిగులు భూమి పంపిణీ: ఒక కుటుంబానికి చెందిన భూములపై పరిమితి మరియు మిగులు భూమిని తక్కువ పేదలకు పంపిణీ చేయడం

డి) భూ కమతాల సంఘటితం: ఆర్థిక వ్యవస్థల ప్రయోజనాలను పొందడానికి మరియు ఉత్పాదకతను పెంచడానికి భూకమతాలను సంఘటితం చేయడం, మరియు సహకార వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించడం.

ఇ) భూమి రికార్డుల పునరుద్ధరణల మరియు నవీకరణ

పశ్చిమ బెంగాల్, కేరళ మరియు పూర్వపు జమ్మూ & కాశ్మీర్ వంటి కొన్ని రాష్ట్రాలు మినహా, భూ సంస్కరణలు భారతదేశంలో పాక్షికంగా విజయవంతమయ్యాయి. ఇది మధ్యవర్తులను రద్దు చేసే మొదటి చర్యలో మాత్రమే విజయవంతమైంది, కానీ మిగిలిన చర్యల విషయంలో అంతగా విజయవంతం కాలేదు. భూ సంస్కరణల వివరాలను ఈ అధ్యాయంలోని సెక్షన్ 9.5 లో చూడవచ్చు.

ii. హరిత విప్లవం

1960 లలో ఆహార సంక్షోభం యొక్క తక్షణ అవసరాన్ని మరియు భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క దీర్ఘకాలిక వృద్ధి మరియు అభివృద్ధిని సాధించడానికి హరిత విప్లవం వ్యూహం ను అమలు పరచారు. 1950 మరియు 1960 లలో భారతదేశం తీవ్రమైన ఆహార కొరతను ఎదుర్కొంది మరియు PLA 480 కార్యక్రమం కింద USA నుండి ఆహార ధాన్యాలను దిగుమతి చేసుకోవలసి వచ్చింది, దీని కింద భారతదేశం తన విదేశాంగ విధానంలో రాజీ పడాల్సి వచ్చింది. దీనిని అధిగమించడానికి, డాక్టర్ M.S స్వామినాథన్ నాయకత్వంలో ఫోర్డ్ ఫౌండేషన్ సిఫారసులపై భారతదేశం. ఇంటెన్సివ్ అగ్రికల్చరల్ ఏరియా ప్రోగ్రాం (IAAP) కింద ఎంపిక చేసిన వ్యవసాయంగా అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాలలో ఎక్కువ ఆహార ధాన్యాలు, ముఖ్యంగా గోధుమలు, వరిని పండించడానికి కొత్త వ్యవసాయ వ్యూహాన్ని అవలంబించారు. తరువాత దీనిని ఇంటెన్సివ్ అగ్రికల్చర్ డిస్ట్రిక్ట్ ప్రోగ్రాం (IADP) కింద ఎంపిక చేసిన 114 జిల్లాలకు విస్తరించారు.. IAAPమరియు IADP రెండూ ఆర్థిక అభివృద్ధి యొక్క 'బిగ్ పుష్' సిద్ధాంతంపై ఆధారపడి ఉన్నాయి.

హరిత విప్లవం వ్యూహం యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం రైతులకు అవసరమైన ఆధునిక ఉత్పత్తి కారకాలైన HYV విత్తనాలు, రసాయన ఎరువులు, ఆధునిక నీటిపారుదల మరియు ట్రాక్టర్లు వంటివాటిని అందించడం ద్వారా ఆహార ధాన్యాలలో స్వయం సమృద్ధిని సాధించడం. తక్కువ వ్యవధిలో, గోధుమ విప్లవం ఉత్తర భారతదేశం అంతటా వ్యాపించి, గోధుమ పంట ఉత్పత్తి మరియు ఉత్పాదకతను విపరీతంగా పెంచింది. తరువాత, వరి పంటలో ఇదే విధమైన విప్లవం సంభవించింది.

హరిత విప్లవం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను ఆహార కొరత ఉన్న దేశం నుండి ఆహార మిగులు దేశంగా మార్చడానికి సహాయపడింది. అయితే, హరిత విప్లవ సాంకేతిక పరిజ్ఞానం యొక్క ప్రయోజనాలు అన్ని పంటలు, ప్రాంతాలు మరియు రైతులకు చేరలేదు. ఇది అనేక పర్యావరణ సమస్యలను కూడా సృష్టించింది.

అందువల్ల 2005 నాటి రైతుల జాతీయ కమిషన్ సిఫారసుల ప్రకారం 2000 లలో రెండవ మరియు ఎవర్ గ్రీన్ రివల్యూషన్ కోసం హరిత విప్లవాన్ని పొడి భూమి వ్యవసాయం మరియు చిన్న రైతులకు వ్యాప్తి చేయడానికి మరియు పర్యావరణ సమతుల్యతతో వ్యవసాయంలో దీర్ఘకాలిక ఉత్పాదక వృద్ధిని సాధించడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి.

iii. MSP మరియు PDS ద్వారా వ్యవసాయ ధరల మద్దతు వ్యవస్థ

కనీస మద్దతు ధర (MSP) మరియు ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (PDS) వ్యవస్థల ద్వారా వ్యవసాయ ధరల మద్దతు అనేది 1960ల నుండి భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం వృద్ధి మరియు అభివృద్ధిలో ఒక ముఖ్యమైన వ్యూహం. భారతదేశ వ్యవసాయ ధరల విధానం భారతీయ రైతుల ప్రయోజనాలను పరిరక్షించడం, వారి వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు కనీస మద్దతు ధరకు హామీ ఇవ్వడం ద్వారా వారు వ్యవసాయంలో పెట్టుబడులు పెట్టడం కొనసాగించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. గోధుమల కోసం 1965లో ప్రారంభమైన కనీస మద్దతు ధరల (ఎంఎస్పి) వ్యవస్థ ఇప్పుడు వ్యవసాయ వ్యయాలు మరియు ధరల కమిషన్ (CACP) సలహా ఆధారంగా 24 పంటలను (చెరకు మినహా) కవర్ చేస్తుంది.. కేంద్ర ప్రభుత్వం చెరకు కోసం న్యాయమైన మరియు లాభదాయకమైన ధర (FRP) ను ప్రకటించింది, ఇది చట్టబద్ధమైన కనీస ధర. FCI, CCI, JCI, NAFED, పొగాకు బోర్డు మొదలైన ప్రభుత్వ సంస్థల సేకరణ ద్వారా ఉత్పత్తిదారులకు హామీ ధరల వ్యవస్థ అమలు చేయబడింది, దీని కోసం MSP నిర్ణయించబడ్డాయి. మద్దతు ధర పరిధిలోకి రాని వస్తువుల కోసం, పరస్పరం అంగీకరించిన ధరకు నిర్దిష్ట పరిమాణం కోసం రాష్ట్రాల నుండి నిర్దిష్ట అభ్యర్థనపై మార్కెట్ జోక్యానికి కూడా ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేస్తుంది. MSP కింద సేకరించిన ఆహార ధాన్యాలను ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (PDS)ద్వారా పంపిణీ చేయడానికి ఉపయోగిస్తారు..

iv. వ్యవసాయంలో వైవిధ్యం

ముఖ్యంగా 1990ల నుండి సంస్కరణల అనంతర కాలంలో భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం వృద్ధి మరియు అభివృద్ధికి అనుసరించిన మరో ముఖ్యమైన వ్యూహం వ్యవసాయ వైవిధ్యం. పంటలలో వైవిధ్యం మరియు అనుబంధ కార్యకలాపాల వైపు వైవిధ్యం వంటి రెండు స్థాయిలలో వ్యవసాయం యొక్క వైవిధ్యం జరుగుతుంది.

ఎ. అనుబంధ రంగాల వైపు వైవిధ్యం-వ్యవసాయ రంగం పంట రంగం నుండి అనుబంధ రంగాలకు, ముఖ్యంగా సంస్కరణల అనంతర కాలంలో కాలక్రమేణా మారుతుంది. 2011-12 నుండి 2020-22 మధ్య కాలంలో మొత్తం వ్యవసాయ రంగంలో పంటల వాటా 65 శాతం నుంచి 55 శాతానికి తగ్గిందని నీతి ఆయోగ్ నివేదిక వెల్లడించింది. ఈ కాలంలో పాడి, పశువులు మరియు చేపల పెంపకం ద్వారా ఈ మార్పు మరింత దోహదపడింది.

బి. పంట వైవిధ్యీకరణః పంట వైవిధ్యీకరణ అంటే వరి మరియు గోధుమ వంటి కొన్ని పంటలను మాత్రమే పండించే బదులు, ఎక్కువ సంఖ్యలో పంటలను, ముఖ్యంగా అధిక విలువ ఆధారిత వాణిజ్య పంటలు మరియు ఉద్యాన పంటలను పండించడం. భారతీయ వ్యవసాయంలో ఆహార ధాన్యాల నుండి ఆహారేతర ధాన్యాల ఆధారిత పంటల వైపు ధోరణి ఉంది. NABARD లెక్కల ప్రకారం 1970-91 నుండి 2020-21 మధ్య కాలంలో, మొత్తం సాగులో ఆహార ధాన్యాల పంటల విస్తీర్ణం 75 శాతం నుండి 63 శాతానికి తగ్గిందని చూపిస్తుంది. అదేవిధంగా ఈ కాలంలో ఆహారేతర మరియు ఉద్యాన పంటల విస్తీర్ణం పెరిగింది.

v. వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు వాణిజ్య సరళీకరణ

వ్యవసాయ వాణిజ్య సరళీకరణ భారతదేశ వ్యవసాయంలో మరొక వ్యూహం. 1990లలో వ్యవసాయంపై WTO ఒప్పందాల ద్వారా, భారతదేశంలో ఎగుమతి మరియు దిగుమతులు

రెండింటిలోనూ వ్యవసాయ వాణిజ్యం, కొన్ని అప్పుడప్పుడు పరిమితులు తప్పించి, చాలా వరకు సరళీకృతం చేయబడింది. ఇప్పుడు ప్రపంచ మార్కెట్లతో దేశీయ వ్యవసాయ రంగ మార్కెట్ ఎక్కువగా అనుసమాధానమైనది. ఫలితంగా, 2022-23 లో దేశంలోని మొత్తం ఉత్పత్తిలో వ్యవసాయ ఎగుమతులు (7 శాతం) మరియు దిగుమతులు (3.5 శాతం) రెండూ కలిపి 10 శాతానికి పైగా ఉన్నాయి.

vi. వ్యవసాయ మార్కెటింగ్ మరియు వ్యవసాయ వ్యాపారం

భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం వృద్ధి మరియు అభివృద్ధికి మార్కెటింగ్ వ్యవస్థను స్థాపించడం మరియు బలోపేతం చేయడం ముఖ్యమైన వ్యూహం. వ్యవసాయ మరియు ఉద్యాన ఉత్పత్తుల ఉత్పత్తిదారులకు లాభదాయకమైన ధరలను పొందడానికి, కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు వివిధ చర్యలు తీసుకున్నాయి, అవి i) సహకార మార్కెటింగ్ సంఘాలు/సమాఖ్యల స్థాపనను ప్రోత్సహించడం మరియు మద్దతు ఇవ్వడం. ii) నియంత్రిత మార్కెట్ల స్థాపన మరియు ఫార్వర్డ్ ట్రేడింగ్, iii) నిల్వ మరియు గిడ్డంగి సౌకర్యాల స్థాపన, మరియు iv) ధర మద్దతు మరియు మార్కెట్ జోక్యం పథకాల అమలు. ఆన్లైన్ మార్కెటింగ్ కోసం e-NAM అమలు, ప్రత్యేక కేంద్ర సహకార మంత్రిత్వ శాఖ ఏర్పాటు ఈ దిశలో ముఖ్యమైన దశలు.

భారతదేశంలో వ్యవసాయ వ్యాపారాన్ని ప్రోత్సహించడం కూడా మరొక ముఖ్యమైన వ్యూహం. దీని కింద, ప్రాసెసింగ్, గ్రేడింగ్, మార్కెటింగ్, బ్రాండింగ్ మొదలైన వాటి ద్వారా వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు విలువ జోడింపు జరుగుతుంది. మెగా ఫుడ్ పార్క్, ప్రధాన మంత్రి కిసాన్ సంపదా యోజన (PMKSY), ప్రధాన మంత్రి మైక్రో ఫుడ్ ప్రాసెసింగ్ ఎంటర్ప్రైజెస్ (PMFME) వంటి అనేక పథకాలు ఈ దిశలో ముఖ్యమైన కార్యక్రమాలు.

vii. వ్యక్తిగత రైతులకు రుణ మరియు పెట్టుబడి మద్దతు

రైతులకు నేరుగా సబ్సిడీతో కూడిన రుణాలు, పెట్టుబడి సహాయాన్ని అందించడం భారత వ్యవసాయంలో మరొక వ్యూహం. రైతులకు తక్కువ ధరకు ఇబ్బంది లేని రుణ లభ్యతను నిర్ధారించడం భారత ప్రభుత్వం యొక్క ప్రధాన ప్రాధాన్యత. దీని ప్రకారం, ఏ సమయంలోనైనా రుణంపై వ్యవసాయ ఉత్పత్తులు మరియు సేవలను కొనుగోలు చేయడానికి రైతులకు అధికారం ఇవ్వడానికి కిసాన్ క్రెడిట్ కార్డ్ పథకం (KCC) 1998లో ప్రవేశపెట్టబడింది. రైతులు బ్యాంకులకు కనీస వడ్డీ రేటును చెల్లించేలా చూడటానికి, భారత ప్రభుత్వం వడ్డీ రాయితీ పథకాన్ని (ISS) ప్రవేశపెట్టింది, ఇప్పుడు సబ్సిడీ వడ్డీ రేట్ల వద్ద రైతులకు స్వల్పకాలిక రుణాన్ని అందించడానికి సవరించిన వడ్డీ రాయితీ పథకం (MISS) గా పేరు మార్చబడింది. రుణాలను సకాలంలో తిరిగి చెల్లించడానికి రైతులకు అదనంగా 3 శాతం రాయితీ (సకాలంలో తిరిగి చెల్లింపు ప్రోత్సాహకాలు) కూడా ఇస్తారు. అందువల్ల, ఒక రైతు తన రుణాన్ని సకాలంలో తిరిగి చెల్లిస్తే, అతనికి సంవత్సరానికి 4 శాతం చొప్పున రుణాలు లభిస్తాయి.

ఇతర సహాయాలకు అనుబంధంగా, ప్రభుత్వం 2019 నుండి దేశంలోని అన్ని ఉపాంత మరియు చిన్న రైతులకు వార్షికంగా 6000 రూపాయల పెట్టుబడి మద్దతును PMKISSAN పథకం కింద నేరుగా అందిస్తుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్లో రైతుభరోసా పథకం క్రింద రైతుకు 7500 రూపాయలు, తెలంగాణలో రైతు బంధు

పథకం క్రింద ఎకరానికి 10,000 రూపాయలు, ఒడిశాలో KALIYA పథకం క్రింద సంవత్సరానికి కుటుంబానికి 10,000 రూపాయల చొప్పున రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు భర్తీ చేస్తున్నాయి.

viii. సేంద్రీయ మరియు సహజ వ్యవసాయం ద్వారా సుస్థిర వ్యవసాయం

సేంద్రీయ వ్యవసాయం మరియు సహజ వ్యవసాయం రూపంలో సుస్థిర వ్యవసాయం అనేదిభారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క ప్రస్తుత వ్యూహం. ఇది రసాయన ఆధారిత వ్యవసాయం యొక్క చెడు ప్రభావాలను అధిగమించడానికి మరియు రసాయన రహిత సేంద్రీయ వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు ప్రస్తుతం పెరుగుతున్న డిమాండ్ ను చేరుకోవడానినికి ఉపయోగపడుతుంది. 2021-22 నాటికి 59.1 లక్షల హెక్టార్ల భూమిని సేంద్రీయ వ్యవసాయం పరిధిలోకి తీసుకువచ్చారు. సిక్కిం, త్రిపుర, ఉత్తరాఖండ్ రాష్ట్రాలు ఈ దిశలో ముందంజలో ఉన్నాయి. క్లస్టర్/ఫార్మర్ ప్రొడ్యూసర్ ఆర్గనైజేషన్స్ (FPO) ఏర్పాటు ద్వారా 2015 నుండి పరంపరాగత్ కృషి వికాస్ యోజన (PKVY) మరియు మిషన్ ఆర్గానిక్ వాల్యూ చైన్ డెవలప్మెంట్ ఫర్ నార్త్ ఈస్టర్న్ రీజియన్ (MOVCDNER) వంటి వివిధ పథకాల ద్వారా ప్రభుత్వం సేంద్రీయ మరియు సహజ వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహిస్తుంది.

పైన చర్చించిన ప్రతి వ్యూహం సమయం యొక్క అవసరాన్ని బట్టి అభివృద్ధి చేయబడింది. భారతదేశంలో అనుసరించిన అన్ని వ్యవసాయ వ్యూహాలలో, వ్యవసాయ రంగం యొక్క వృద్ధి మరియు అభివృద్ధిని ప్రభావితం చేయడంలో భూ సంస్కరణలు మరియు హరిత విప్లవం చాలా ముఖ్యమైనవి. ప్రస్తుతం, అనుబంధ రంగానికి వైవిధ్యీకరణ, వాణిజ్య సరళీకరణ, వ్యవసాయ మార్కెటింగ్ మరియు వ్యవసాయ వ్యాపారం, వ్యక్తిగత రైతులకు మద్దతు మరియు స్థిరమైన అభివృద్ధి వంటి వివిధ వ్యూహాల మిశ్రమాన్ని భారతదేశంలో అనుసరిస్తున్నారు.

9.4.1 భారతదేశంలో వ్యవసాయ విధానం

ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం యొక్క పరిస్థితిని అంచనా వేయడానికి మరియు ఆ రంగం యొక్క వృద్ధి మరియు అభివృద్ధి సాధించడానికి లక్ష్యాలు మరియు విధానాలను రూపొందించడానికి వ్యవసాయ విధానాన్ని రూపొందించడం చాలా ముఖ్యం. భారతదేశపు మొట్టమొదటి జాతీయ వ్యవసాయ విధానం (NAP) 2000 జులైలో ప్రకటించబడింది. 1990లలో వ్యవసాయంలో సాపేక్షంగా తక్కువ వృద్ధిని సాధించిన నేపథ్యంలో, ఈ విధానాన్ని రూపొందించారు. ఈ విధానం భారతీయ వ్యవసాయంలో సామర్థ్యాన్ని సాకారం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తుంది.

9.5 జాతీయ వ్యవసాయ విధానం (NAP) 2000 లక్ష్యాలు:

i. వ్యవసాయ రంగంలో సంవత్సరానికి 4 శాతానికి పైగా వృద్ధి రేటును సాధించడం
ii. వనరుల సమర్థవంతమైన వినియోగం, నేల, నీరు మరియు జీవ వైవిధ్యం పరిరక్షణ
iii. సమాన వృద్ధి ద్వారా అన్నీ ప్రాంతాలు మరియు అన్నీ వర్గాల రైతులకు లబ్ది చేకూర్చటం.

iv. డిమాండ్ ఆధారిత విధానం ద్వారా దేశీయ మార్కెట్ల అవసరాలను తీర్చడం. దీనికై వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల ఎగుమతుల నుండి గరిష్ట ప్రయోజనాన్ని పొందటం.

v. పర్యావరణం మరియు ఆర్థిక పరంగా సుస్థిర వృద్ధిని స్థిరంగా ఉంచండి.

వి. సుస్థిర వ్యవసాయం అనే భావనను ప్రోత్సహించడం. దీనికై దేశంలోని సహజ వనరుల వినియోగం ఆర్థికంగా లాభదాయకమైన, సాంకేతికంగా మంచి, పర్యావరణపరంగా హాని కానీ మరియు ప్రమాదకరం కాని మరియు సామాజికంగా ఆమోదయోగ్యమైన విధంగా ఉండే విధంగా చేయండి.

9.5.1 NAP 2000 చర్యలుః

జాతీయ వ్యవసాయ విధానం 2000 లక్ష్యాలను నెరవేర్చడానికి, ఈ క్రింది చర్యలు సూచించబడ్డాయి.

i. వ్యవసాయం మరియు అటవీ నిర్మూలన కోసం ఉపయోగించని బంజరు భూములను ఉపయోగించడం.

ii. భూమిపై జీవసంబంధమైన ఒత్తిళ్లను నియంత్రించడం మరియు వ్యవసాయేతర ఉపయోగాల కోసం వ్యవసాయ భూములను విచక్షణారహితంగా విభజించడాన్ని నియంత్రించడం.

iii. బహుళ పంట మరియు అంతర్ పంట ద్వారా పంట సాంద్రతను పెంచడం.

iv. భూగర్భ మరియు ఉపరితల నీటిని హేతుబద్ధంగా ఉపయోగించడాన్ని నొక్కిచెప్పడం, తద్వారా భూగర్భ నీటి వనరుల మితిమీరిన వాడకంను నిరోధించవచ్చు. నీటిని సమర్థవంతమైన వినియోగించడానికి బిందు మరియు స్ప్రింక్లర్ నీటిపారుదల వ్యవస్థ వంటి మెరుగైన సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని అవలంబించడం.

v. వర్షపాతంపై ఆధారపడిన దేశంలోని మూడింట రెండు వంతుల పంట విస్తీర్ణాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి పరీవాహక విధానం మరియు నీటి సేకరణ పద్ధతిని అవలంబించడం ద్వారా స్థిరమైన వర్షపు ఆధారిత వ్యవసాయం కోసం దీర్ఘకాలిక దృక్పథ ప్రణాళికను అవలంబించడం.

vi. పచ్చిక బయళ్ళు/అటవీ కార్యక్రమాల అభివృద్ధికోసం రైతులు, భూమిలేని కార్మికులను ప్రోత్సహించటం.

vii. పర్యావరణ పరిరక్షణ కోసం బయోటెక్నాలజీ, రిమోట్ సెన్సింగ్ టెక్నాలజీలు, ఇంధన ఆదా సాంకేతికతలు, పంటకోతకు ముందు మరియు తరువాత వాడే సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగించడాన్ని ప్రోత్సహించడం.

viii. ప్రాంతీయ అసమతుల్యతను తగ్గించడానికి మరియు సహాయక మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధిని వేగవంతం చేయడానికి ప్రభుత్వ రంగ పెట్టుబడులను పెంచడం.

ix. వ్యవసాయ పరిశోధన, పంట అనంతర నిర్వహణ, మార్కెటింగ్ మరియు మానవ వనరుల అభివృద్ధి వంటి కొన్ని అధునాతన రంగాలలో ప్రైవేట్ రంగ పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించడం.

x. వ్యవసాయ సమస్కరణలో భాగంగా భూముల ఏకీకరణ, సీలింగ్ మిగులు భూములు మరియు వ్యర్థ భూముల పునఃపంపిణీ, కౌలుదారుల సంస్కరణలు మరియు కౌలుదారుల హక్కులను గుర్తింపు వంటివి చేపట్టండం. సాగు మరియు వ్యవసాయ-వ్యాపార ప్రయోజనాల కోసం ప్రైవేట్

భూమిని లీజుకు ఇవ్వడానికి చట్టపరమైన నిబంధనలను రూపొందించడానికి లీజు మార్కెట్లను ప్రోత్సహించడం మరియు అభివృద్ధి చేయడం, కాంట్రాక్ట్ వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించడం, భూమిపై మహిళల హక్కులను గుర్తించడం మరియు కంప్యూటరీకరణ ద్వారా భూ రికార్డులను నవీకరించడం మరియు రైతులందరికీ ల్యాండ్ పాస్ పుస్తకాలు జారీ చేయడం వంటి సంస్కరణలను చేపట్టడం.

9.5.2 జాతీయ వ్యవసాయ విధానం 2000 యొక్క మూల్యాంకనం:

భారత జాతీయ వ్యవసాయ విధానం (2000), 2000 నాటికి ఉన్న భారత వ్యవసాయంలో సమస్యలను గుర్తించడానికి మరియు ఉన్నత స్థాయి లక్ష్యాలను సాధించడానికి సరిపోతుంది. కానీ వాటిని సాకారం చేయడానికి అనుసరించాల్సిన నిర్దిష్ట వ్యూహాన్ని అది పేర్కొనలేదు. ఇది వ్యవసాయ రంగంలో మూలధన పెట్టుబడిలో ప్రభుత్వ రంగంపై కాకుండా ప్రైవేట్ రంగంపై ఎక్కువగా ఆధారపడింది. వ్యవసాయ రంగం అభివృద్ధికి వివిధ ప్రోత్సాహక చర్యలను అమలు చేయడంలో కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య సమన్వయం లోపించింది.

జాతీయ వ్యవసాయ విధానాన్ని రూపొందించిన రెండు దశాబ్దాల తరువాత పరిశీలిస్తే, ఇది సాధించిన విజయం మిశ్రమ ఫలితాలను కలిగి ఉంది. వ్యవసాయరంగంలో వృద్ధి పుంజుకుంది. కానీ పెరుగుతున్న ఉత్పాదకత మరియు రైతుల ఆదాయం, పర్యావరణ క్షీణత, వ్యవసాయ సంక్షోభం, ప్రాంతీయ మరియు పంట అసమానతలు మొదలైన వాటి పరంగా అనేక సమస్యలు ఉన్నాయి. ఈ సమస్యలను అధిగమించడానికి, 4.0 పరిశ్రమ డిజిటల్ యుగంలో ఈ రంగాన్ని నిర్దేశించడానికి మరొక నూతన జాతీయ వ్యవసాయ విధానం అవసరం.

9.6 భారతదేశంలో **వ్యవసాయ సంక్షోభం**

యువరాజులు మరియు ప్రభువులు వర్ధిల్లవచ్చు లేదా క్షీణించవచ్చు,
ఒక శ్వాస వారిని తయారు చేయగలదు, ఒక శ్వాస చేసినట్లుగా;
కానీ ఒక ధైర్యవంతుడైన రైతు, ఒక దేశం యొక్క గర్వం.
వారిని ఒకసారి నాశనం చేయబడిన, మరలా ఎప్పటికీ సరఫరా చేయలేము.

----- ఆలివర్ గోల్డ్ స్మిత్

వ్యవసాయ సంక్షోభం అనేది వ్యవసాయ రంగం తీవ్రమైన సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్న పరిస్థితి. వ్యవసాయ సంక్షోభంలో ఉత్పత్తి మరియు ఆదాయాలు రెండూ పడిపోతాయి మరియు దానిపై ఆధారపడిన వారి జీవనోపాధి ప్రమాదంలో పడుతుంది.

భారత వ్యవసాయం రంగం, స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి గత 75 సంవత్సరాల ప్రయాణంలో అనేక మైలురాళ్లను దాటింది. ఇది ఆహార ఉత్పత్తిలో స్వయం సమృద్ధిని సాధించింది మరియు దాని జాతీయ ఆదాయ (జి. డి. పి). వాటాను మరియు దానిపై ఆధారపడటాన్ని గణనీయంగా తగ్గించింది. అయితే ఈ రంగం సమస్యల నుండి విముక్తి పొందలేదు. ఇది అనేక ఒడిదుడుకులను చవిచూసింది.

ప్రస్తుతం, భారతీయ వ్యవసాయం అనేక రూపాల్లో సంక్షోభాన్ని ఎదుర్కొంటోంది. 1990 సంస్కరణల అనంతర కాలంలో భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభం మరింత స్పష్టంగా కనిపించింది. దేశంలో వ్యవసాయ ఉత్పత్తి పెరుగుతోందని, కానీ రైతు యొక్క నిజమైన ఆదాయం ఆ స్థాయికి పెరగడం లేదు మరియు రైతు రుణంలో చిక్కుకున్నారు అనేది వాస్తవం. ఇది 'ఆపరేషన్ విజయవంతమైంది కానీ రోగి చనిపోయాడు' అని సూక్తితో సమానం.

9.6.1: భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభం యొక్క రూపాలుః

భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభం యొక్క లక్షణాలను అనేక రూపాల్లో చూడవచ్చు. అవి రైతుల ఆత్మహత్యలు, రైతుల రుణభారం, రైతులు మరియు వ్యవసాయ కార్మికులకు తక్కువ స్థాయి ఆదాయం, వృద్ధి రేట్లలో పెరుగుతున్న అస్థిరత, పంట దిగుబడిలో స్తబ్దత, లాభదాయకత తగ్గడం, నెమ్మదిగా మరియు తక్కువ స్థాయిలో పంటల వైవిధ్యం, సాగుదారుల కంటే వ్యవసాయ కార్మికుల వాటా పెరుగుదల, దేశవ్యాప్తంగా రైతుల నిరసనలు మొదలైనవి. వీటి వివరాలు క్రింద చర్చించబడ్డాయి.

i. రైతుల ఆత్మహత్యలుః ప్రస్తుత భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభానికి అత్యంత ముఖ్యమైన సూచి రైతుల ఆత్మహత్యల పరిస్థితి. NCRB యొక్క, యాక్సిడెంటల్ డెత్స్ అండ్ సూసైడ్స్ ఇన్ ఇండియా నివేదికలు విడుదల చేసిన డేటా ప్రకారం, భారతదేశంలో మొత్తం ఆత్మహత్యలలో 14 శాతం రైతులవే. 1997-2022 మధ్య కాలంలో దేశంలో సుమారు 3 లక్షల మంది రైతులు ఆత్మహత్యలు చేసుకున్నారు. ఈ రైతుల ఆత్మహత్యలలో ముఖ్య కారణం రైతుల రుణగ్రస్తత. దీనికి కారణాలు పంటల వైఫల్యం లేదా ఉత్పత్తి వ్యయం కంటే లాభదాయకమైన ఉత్పత్తి ధరలను పొందడంలో వైఫల్యం మరియు వరుసగా ప్రతికూల రాబడి.

ii. రైతుల రుణగ్రస్తతః ఆదాయం తగ్గడం వల్ల రైతులు తమ రుణాలను తిరిగి చెల్లించలేని పరిస్థితి రుణగ్రస్తత. వ్యవసాయ కుటుంబాల పరిస్థితి అంచనా సర్వే 2019 ప్రకారం 50 శాతానికి పైగా వ్యవసాయ కుటుంబాలు రుణగ్రస్తంగా ఉన్నాయి. 2012లో ఇది 70 శాతానికి పైగా ఉండేది. 2019లో ప్రతి వ్యవసాయ కుటుంబానికి సగటు బకాయి రుణం రూ. 74121/- గా ఉంది.

iii. వ్యవసాయ ఆధారిత ప్రజలకు తక్కువ ఆదాయం: 2021-22లో భారతదేశంలోని వ్యవసాయ రంగంపై ఆధారపడిన ప్రజలు మొత్తం ఉపాధిలో 45 శాతం ఉన్నారు. ఈ రంగం జాతీయ ఆదాయంలో 20 శాతం వాటా మాత్రమే కలిగి ఉన్నది. ఇది వ్యవసాయంపై ఆధారపడే ప్రజలకు చాలా తక్కువ స్థాయి ఆదాయాన్నిసూచిస్తుంది. .వ్యవసాయ కుటుంబాల పరిస్థితి అంచనా సర్వే 2019 ప్రకారం, భారతదేశంలో వ్యవసాయ కుటుంబాల సగటు నెలవారీ ఆదాయం రూ. 10218/- గా ఉంది, ఇది వ్యవసాయేతర రంగంలోని కుటుంబాల ఆదాయం కంటే చాలా తక్కువ. 2020-21 లో వ్యవసాయేతర కార్మికులకు వ్యవసాయ కార్మికుల ఆదాయ నిష్పత్తి 0.29 గా ఉందని, ఇది వ్యవసాయేతర కార్మికుల సగటు ఆదాయంలో 29 శాతం మాత్రమే లభిస్తుందని సూచిస్తుంది.

iv. వ్యవసాయ వృద్ధిలో పెరుగుతున్న అస్థిరత: భారత వ్యవసాయ రంగం వృద్ధి రేట్లులో చాలా హెచ్చుతగ్గులకు గురవుతున్నది. ఇది అధిక ప్రమాద స్వభావాన్ని సూచిస్తుంది. గత దశాబ్ద కాలంలో 2012-2022, భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగం వార్షిక వృద్ధి 2014-15 లో-0.2 శాతం నుండి 2019-20 లో 6.2 శాతానికి మరియు 2022-23 లో 3.3 శాతానికి పెరిగింది. ఈ హెచ్చుతగ్గులు ప్రధానంగా రుతుపవనాల పనితీరు మరియు మార్కెట్ ధరల హెచ్చుతగ్గుల కారణంగా ఉన్నాయి. ఇటీవలి కాలంలో వాతావరణ మార్పుల ప్రభావం వ్యవసాయ రంగంలో వృద్ధి రేట్ల అస్థిరతను మరింత పెంచింది.

v. పంట దిగుబడి పెరుగుదల రేట్లలో స్తబ్దత: 1970 మరియు 1980 లలో అధిక వృద్ధి రేటును చూపించిన ప్రధాన పంటల దిగుబడి క్రమంగా తగ్గడం ప్రారంభించింది మరియు మిగిలిన కాలంలో కొన్ని పంటలలో స్తబ్దత కూడా ఏర్పడింది. 1981-1990 మధ్యకాలంలో ఆహార ధాన్యాల వృద్ధి రేటు 3.18 శాతంగా ఉండగా, 1991-2000 మధ్యకాలంలో 1.87 శాతానికి, 2001-2010 మధ్యకాలంలో 1.80 శాతానికి, 2011-2020 మధ్యకాలంలో 1.59 శాతానికి తగ్గింది. గత రెండు దశాబ్దాల్లో పత్తి ప్రతికూల దిగుబడి వృద్ధి రేటును కూడా నమోదు చేసింది. భారతదేశంలో అనేక పంటలలో దిగుబడిలో అంతరాలు ఉన్నాయి.

vi. **పంట ఉత్పత్తి గిట్టుబాటు ధరల కోసం మరియు కొనసాగుతున్న వ్యవసాయ సంక్షోభానికి వ్యతిరేకంగా రైతుల నిరసన:** భారతదేశంలో రైతులు తమ ఉత్పత్తులకు గిట్టుబాటైన ధరల కోసం గత అర్ధ దశాబ్ద కాలంగా నిరసన వ్యక్తం చేస్తున్నారు. స్వామినాథన్ కమిషన్ నివేదిక ఆధారంగా పంటల కనీస మద్దతు ధర (MSP) పెంచాలని, MSPకి చట్టపరమైన భద్రత కల్పించాలని రైతులు డిమాండ్ చేస్తున్నారు. రుణభారం నుండి తమను రక్షించడానికి వ్యవసాయ రుణాన్ని మాఫీ చేయాలనేది కూడా వారి డిమాండ్లో ఉంది.

vii. పర్యావరణ క్షీణత మరియు వాతావరణ మార్పు: భారత వ్యవసాయం భూగర్భ జలాలను అతిగా తోడి వాడటం వల్ల భూగర్భ జల మట్టాలు పడిపోవడం, కొన్ని నీటిపారుదల ప్రాంతాలలో మట్టిలో లవణాలు పెరగడానికి దారితీసే నీరు నిలిచిపోవడం వంటి అనేక పర్యావరణ సంబంధిత సమస్యలను ఎదుర్కొంటోంది. నేల కోత మరియు నేల క్షీణత అనేవి ఇతర ముఖ్యమైన సమస్యలు. కరువు, వరదలు, అస్థిర వర్షాలు వంటి తీవ్రమైన సంఘటనలు తరచుగా జరుగుతున్నాయి. ఇవన్నీ దిగుబడి రేట్లను వ్యతిరేకంగా ప్రభావితం చేస్తాయి.

9.6.2 భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభానికి కారణాలు:

భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభం ఈ క్రింది అనేక కారణాల వల్ల ఏర్పడింది.

i. వ్యవసాయ రంగంలో మూలధన పెట్టుబడి తగ్గడం: భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగంలో మూలధన పెట్టుబడి చాలా తక్కువగా ఉంది. 1990 సంస్కరణల అనంతర కాలంలో ఇది తగ్గుతూ వస్తోంది. ఇది ఈ రంగంలో వృద్ధి రేటును ప్రభావితం చేస్తుంది. మొత్తం వ్యవసాయ జిడిపిలో ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాలతో సహా స్థూల మూలధన నిర్మాణం (GCF) 20211-12 లో 18.23 శాతం నుండి 2020-21 లో 16 శాతానికి తగ్గిందని NABARD నివేదిక చూపిస్తుంది. ఇది ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాల GCFలో

కనిపిస్తుంది. వ్యవసాయంలో ప్రభుత్వ రంగ GCF వాటా చాలా తక్కువగా ఉంది మరియు ఇది 2011-12 లో 2.38 శాతం నుండి 2020-21 లో 2.28 శాతానికి తగ్గింది.

ii. అరకొర సరిపోని నీటిపారుదల సౌకర్యాలు మరియు ఎక్కువ వాతావరణ హెచ్చుతగ్గులు: భారత వ్యవసాయ రంగం ఇప్పటికీ రుతుపవనాలపై ఆధారపడి ఉంది. వర్షాకాలంలో హెచ్చుతగ్గులు వ్యవసాయ రంగం పనితీరులో కూడా హెచ్చుతగ్గులకు కారణమవుతాయి. ఈ కాలంలో నీటిపారుదల సౌకర్యాలు మెరుగుపడినప్పటికీ అవి సరిపోవు.

iii. ఉత్పత్తి కారక ఖర్చులు మరియు అంతిమ ఉత్పత్తి ధరలలో అసమతుల్యతలు: భారతదేశంలో వ్యవసాయ సంక్షోభానికి ప్రధాన కారణం ఒక వైపు ఉత్పత్తి కారక ఖర్చులు వేగంగా పెరగడం, మరోవైపు అంతిమ ఉత్పత్తి ధర నెమ్మదిగా పెరగడం. భారతదేశంలో రైతుల ఆదాయాన్ని రెట్టింపు చేయడంపై అశోక్ దల్వాయ్ కమిటీ 2017 & 2018 నివేదిక అనేక పంటల సాగు నుండి నికర ఆదాయం క్షీణించిందని మరియు 2004-05 నుండి 2013-14 వరకు అనేక రాష్ట్రాల్లో ప్రతికూలంగా మారిందని నివేదించింది. అంతిమ ఉత్పత్తి విలువ కంటే ఉత్పత్తి కారకాల వ్యయం వేగంగా పెరగడం దీనికి కారణం. వాణిజ్య నిబంధనలు కూడా ఈ కాలంలో వ్యవసాయానికి అనుకూలంగా లేవు. ఈ ఫలితాలు మొత్తం వ్యవసాయ ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల ఉన్నప్పటికీ, ఇన్పుట్ ఖర్చులలో దామాషా పెరుగుదల కాలక్రమేణా ఉత్పత్తి-ఇన్పుట్ నిష్పత్తిని మెరుగుపరచడంలో సహాయపడలేదని సూచిస్తున్నాయి.

iv. వ్యవసాయ ఉత్పత్తికి తగినంత మార్కెటింగ్ సౌకర్యాలు మరియు లాభదాయకమైన ధరల కొరత: భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగానికి మార్కెటింగ్ సౌకర్యాలలో భౌతిక మార్కెట్ యార్డులు, ఆన్లైన్ మార్కెటింగ్ ప్లాట్ఫారమ్లు, e-NAM మొదలైనవాటి ద్వారా రైతులకు పంట ఉత్పత్తి గురించి రియల్ టైమ్ డిజిటల్ సమాచారం పరంగా మెరుగుదల ఉన్నప్పటికీ, వాటిలో అనేక అంతరాలు మరియు సమస్యలను ఉన్నాయి. ఫలితంగా దేశంలో వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల ధరలు చాలా హెచ్చుతగ్గులకు గురవుతున్నాయి. ప్రధాన పంటలకు MSP లెక్కింపు కూడా పంటల పూర్తి ఖర్చును చెల్లించడానికి సరిపోదు మరియు ధాన్య సేకరణ కేవలం బియ్యం మరియు గోధుమలు అవికూడా ఎక్కువగా పంజాబ్, హయానా, మధ్య ప్రదేశ్ వంటి కొన్ని రాష్ట్రాల్లో మాత్రమే జరుగుతుంది.

v. వ్యవసాయంలో తగినంత రిస్క్ మేనేజ్మెంట్ సిస్టమ్ లేకపోవడం: భారత వ్యవసాయంలో రిస్క్ మేనేజ్మెంట్ సిస్టమ్ రైతులకు పార్టీ స్థాయిలో మేలు చేయడానికి సరిపోదు. పంట బీమా వ్యవస్థ ఇప్పటికీ కనీస స్థాయిలోనే ఉంది. రైతుల సర్వే 2019 ప్రకారం, భారతదేశంలో వరి మరియు గోధుమలను పండించే రైతులలో 40 శాతం మంది పంట నష్టాన్ని అనుభవిస్తున్నారు, అయితే వారిలో కేవలం 8 శాతం మంది మాత్రమే తమ పంటలకు బీమా చేస్తారు. 40 శాతం మంది రైతులకు బీమా గురించి తెలియదని, పంట నష్టం జరిగినప్పుడు బీమా క్లెయిమ్ పొందే అవకాశం ఉన్నందున పంట బీమా వల్ల ఉపయోగం లేదని 25 శాతం మంది భావిస్తున్నారు. ఈ ప్రీ-ప్రొడక్షన్ రిస్క్ తో పాటు, మార్కెటింగ్, నిల్వ, ప్రాసెసింగ్, లాజిస్టిక్స్ మొదలైన వాటి పరంగా వ్యవసాయంలో పోస్ట్ ప్రొడక్షన్ రిస్క్ కూడా ఉంది.

9.6.3 వ్యవసాయ సంక్షోభాన్ని పరిష్కరించడానికి చర్యలు:

ప్రస్తుతం, భారతదేశంలో కొనసాగుతున్న వ్యవసాయ సంక్షోభానికి పరిష్కారాలను అందించడానికి వ్యవసాయ రంగానికి సమగ్రమైన, బహుముఖ వ్యూహాలు అవసరం. దేశంలో ప్రస్తుత వ్యవసాయ సంక్షోభాన్ని పరిష్కరించడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు సంబంధిత రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అనేక కార్యక్రమాలు మరియు పథకాలను అమలు చేస్తున్నాయి. వాటితో పాటు కొన్ని ముఖ్యమైన సూచనలు క్రింది ఇవ్వబడ్డాయి.

i. మిగులు భూమిని గుర్తించడంలో భూ సంస్కరణల అసంపూర్తి అజెండాను పూర్తి చేసి, భూమిలేని పేదలు మరియు శ్రామిక వ్యవసాయ కార్మికులకు తిరిగి పంపిణీ చేయటం.

ii. HYV విత్తనాలను అభివృద్ధి చేయడం ద్వారా పంట దిగుబడి వృద్ధి రేటును మెరుగుపరచడం

iii. C2 వ్యయం (చెల్లింపు మరియు పరోక్ష వ్యయం) వ్యవస్థ ఆధారంగా పంటలకు MSP అమలు చేయడం మరియు వ్యవస్థకు చట్టపరమైన భద్రత కల్పించడం. కానీ ప్రస్తుతం కేంద్ర ప్రభుత్వం ఏ2 వ్యయం (మొత్తం చెల్లింపు వ్యయం) మరియు యాజమాన్యంలోని కార్మికుల అంచనా విలువ కంటే 50 శాతం సూత్రం ఆధారంగా 23 పంటలకు MSP ఇస్తుంది.

iv. వ్యవసాయంలో విపత్తు నిర్వహణను మెరుగుపరచడం మరియు పంట బీమా ను సరిగా అమలు చేయాలి. కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రధాన మంత్రి పంటల భీమ యోజన (PMPBY) ను కనీస ప్రీమియం రేట్లతో అమలు చేస్తుంది. దీనిని ఆంధ్రప్రదేశ్ లో వైఎస్ఆర్ పంట బీమా పథకం కింద సున్నా ప్రీమియంతో అమలు చేయబడుతుంది.

v. రైతులకు రుణభారం నుండి ఉపశమనం కలిగించడానికి వ్యవసాయ రంగానికి సబ్సిడీలను, సంస్థాగత రుణాన్ని పెంచడం అవసరం. ప్రస్తుతం కేంద్ర ప్రభుత్వం వ్యవసాయ రుణాలకు 3 శాతం వడ్డీ రాయితీని ఇస్తోంది.

vi. వాతావరణ మార్పులకు అనుగుణంగా స్థానిక వ్యవసాయం లో మార్పులు తీసుకురావడం. భారత దేశంలో వాతావరణ మార్పులపై జాతీయ కార్యాచరణ ప్రణాళిక కింద 8 రకాల చర్యలు ప్రకటించారు. దీనిలో భాగంగా, దేశంలో వ్యవసాయ రంగంపై పది కీలక కోణాలపై దృష్టి సారించే కార్యాచరణ ప్రణాళికను తీసుకువచ్చింది; అవి 'మెరుగైన పంట విత్తనాలు, పశువులు మరియు చేపల పెంపకం', 'నీటి వినియోగ సామర్థ్యం', 'తెగులు నిర్వహణ', 'మెరుగైన వ్యవసాయ పద్ధతులు', 'పోషక నిర్వహణ', 'వ్యవసాయ బీమా', 'రుణ మద్దతు', 'మార్కెట్లు', 'సమాచార ప్రాప్యత' మరియు 'జీవనోపాధి వైవిధ్యీకరణ'. ఈ చర్యలు పన్నెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక సమయంలో, కేంద్ర ప్రభుత్వం యొక్క మిషన్లు/కార్యక్రమాలు/పథకాలలో పొందుపరచబడ్డాయి.

vii. సూన్య ఆధారిత సహజ వ్యవసాయం మరియు సుస్థిర వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించాల్సిన అవసరం కూడా ఉంది. దీని కోసం, కేంద్ర ప్రభుత్వం సేంద్రీయ వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించే పరంపరాగత్ కృషి వికాస్ యోజనను ప్రారంభించింది.

viii. రైతులకు అనుకూలమైన, సమర్థవంతమైన సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగించే విధంగా చూడటం.

ix. పండ్లు మరియు కూరగాయలు వంటి అధిక విలువ కలిగిన పంటలకు మరియు పాడి, చేపల పెంపకం, పుట్టగొడుగుల సాగు వంటి అనుబంధ కార్యకలాపాలను ప్రోత్సహించడం. రైతు ఉత్పత్తిదారుల సంస్థ (FPO) మరియు సహకార వ్యవసాయం వంటి రైతుల మధ్య సమూహ విధానాన్ని ప్రోత్సహించడం. ఇటీవల కేంద్ర ప్రభుత్వం దేశంలో 10000 FPOల ఏర్పాటు మరియు ప్రోత్సాహక పథకాన్ని ప్రారంభించింది.

x. చిన్న, సన్నకారు రైతులకు పెట్టుబడి మద్దతు ఇవ్వాలి. భారతదేశంలోని ప్రతి చిన్న రైతులకు సంవత్సరానికి 6000 రూపాయల పెట్టుబడి సహాయాన్ని అందించడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం పి. ఎం. కిసాన్ ను అమలు చేస్తుంది.

9.7 **భారత వ్యవసాయంలో భూ సంస్కరణలు**

వ్యవసాయ రంగం యొక్క పెరుగుదల మరియు అభివృద్ధి కోసం స్వతంత్ర భారతదేశంలో అనుసరించిన మొదటి వ్యూహం భూ సంస్కరణలు. దేశంలో భూ సంస్కరణల లక్ష్యం - భూమి ఉత్పాదకతను పెంచడం, వాస్తవ సాగుదారులకు భూమిని పునఃపంపిణీ చేయడం మరియు భూ సంబంధాలను పునర్వ్యవస్థీకరించడం. ఇది సామాజిక న్యాయ సాధనంగా కూడా పరిగణించబడింది. భూమి అనేది రాష్ట్రానికి సంబంధించిన అంశంగా ఉన్నందున భూ సంస్కరణలను వాస్తవానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అమలు చేశాయి.

9.7.1 భూ సంస్కరణల అంశాలుః

భూ సంస్కరణలలో ఐదు భాగాలు ఉన్నాయి, అవి - మధ్యవర్తుల రద్దు, కౌలుదారుల సంస్కరణలు, భూ యాజమాన్యం పై గరిష్ట పరిమితి, భూముల ఏకీకరణ మరియు సహకార వ్యవసాయం మరియు భూ రికార్డుల సంకలనం మరియు నవీకరణ వంటివి. వీటి వివరాలు క్రింద చర్చించబడ్డాయి.

i. మధ్యవర్తుల రద్దుః దేశంలో బ్రిటిష్ కాలం నాటి జమీన్ దారి, రైత్వారీ, మహల్వారీ వంటి భూ రెవెన్యూ వ్యవస్థలను 1950లో వివిధ రాష్ట్ర చట్టాలు రద్దు చేశాయి. దీనితో దేశంలో రైతాంగం నగదు, వస్తువులు మరియు సేవల రూపంలో జరిగే దోపిడీ నుండి విముక్తి పొందింది. ఒక యూనిట్ వ్యక్తి ఆధారంగా సర్వే మరియు సెటిల్మెంట్ లు చేయబడి, భూ రికార్డులు సృష్టించబడ్డాయి.

1954 నాటికి దేశంలో దాదాపు ప్రతి రాష్ట్రం ప్రాధాన్యత ప్రాతిపదికన భూ సంస్కరణ చట్టాన్ని ఆమోదించి, మధ్యవర్తిత్వ పదవీకాలాలను రద్దు చేశాయి. , పరిహారం చెల్లింపుపై దీని ఫలితంగా 20 మిలియన్ల మంది అద్దెదారులను రాష్ట్రంతో ప్రత్యక్ష సంబంధంలోకి తీసుకువచ్చారు. అయితే, స్వయం సాగు కింద ఉన్న భూమి పేరిట, చాలా మంది పాత భూస్వాములు తమ నియంత్రణలో విస్తృతమైన ప్రాంతాలను నిలుపుకోగలిగారు.

ii. కౌలుదారీ సంస్కరణలుః కౌలుదారీ అనేది కౌలుకు తీసుకున్న భూమి వినియోగానికి సంబంధించి భూ యజమాని మరియు కౌలుదారు మధ్య ఉన్న సంబంధం. అన్ని రాష్ట్రాల్లో కౌలు సంస్కరణలు మూడు విధాలుగా జరిగాయిః (ఎ) కౌలు భద్రత (బి) కౌలుపై గరిష్ట పరిమితి స్థూల ఉత్పత్తిలో ఐదవ వంతు నుండి

నాలుగవ వంతు మించకూడదు మరియు (సి) భూమిని యజమానులు విక్రయించిన సందర్భంలో యాజమాన్య హక్కులను ప్రదానం చేయడం. అన్ని రాష్ట్రాలు ఈ సంస్కరణలను ఆమోదించినప్పటికీ, భూమిని కోల్పోతామనే భయంతో యజమానులు కౌలును నమోదు చేయడానికి విముఖత చూపడం వల్ల క్షేత్ర స్థాయిలో వాటి అమలు చాలా తక్కువగా ఉంది. అందువల్ల ఇప్పుడు కేంద్ర ప్రభుత్వం దేశంలో కొత్త సరళీకృత కౌలు చట్టాన్ని ప్రతిపాదించింది. దీనిని ఆంధ్ర ప్రదేశ్ తో సహా కొన్ని రాష్ట్రాలు అమలు చేస్తున్నాయి.

iii. భూస్వాముల పరిమితి మరియు మిగులు భూమి పంపిణీ: దీని ప్రకారం భూమి యాజమాన్యంపై గరిష్ట పరిమితి విధించబడి, మిగులు భూమిని భూమిలేని పేదలకు తిరిగి పంపిణీ చేయవలసి ఉంది. 1972లో కేంద్ర ప్రభుత్వ మార్గదర్శకాల ప్రకారం, అన్ని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఈ చట్టాలను ఆమోదించాయి. కానీ వీటి అమలులో చాలా విఫలం అయ్యాయి. గరిష్ట భూ పరిమితి నియమాల ప్రకారం, ఐదుగురు సభ్యులున్న ఒక కుటుంబం గరిష్టంగా 10 నుండి 18 ఎకరాల వరకు నీటిపారుదల కలిగిన మాగాణి భూమిని లేదా 54 ఎకరాల వరకు నీటిపారుదల లేని మెట్ట భూమిని కలిగి ఉండవచ్చు. ఇది వారి స్థానిక పరిస్థితుల ఆధారంగా రాష్ట్రాలలో మారవచ్చు. కానీ ఆధునిక యాంత్రికతో కూడిన సాగు భూమికి మరియు తోటలు సాగు చేసే భూమికి ఈ నిబంధనల క్రింద మినహాయింపులు ఉన్నాయి. ఈ రకమైన మినహాయింపుల దుర్వినియోగం మరియు బినా లకు భూ యాజమాన్యం బదిలీల వల్ల, ఈ భూ సంస్కరణల అమలు చాలా పేలవంగా ఉంది. ఎనిమిదవ పంచవర్ష ముగింపు (1992-97) నాటికి, కేవలం 2.30 మిలియన్ హెక్టార్ల భూమిని సీలింగ్ మిగులుగా ప్రకటించారు మరియు అందులో 2.09 మిలియన్ హెక్టార్లను 5.5 మిలియన్ల లబ్ధిదారులకు పంపిణీ చేశారు.

iv. భూకమతాల ఏకీకరణ: భూకమతాల ఏకీకరణ అంటే ఒక ప్రాంతంలో వివిధ దిక్కులలో దూరంగా చిన్న చిన్న భాగాలుగా ఉన్న వ్యవసాయ భూములను, ఒకే రకమైన భూ యజమానుల మధ్య భూమి సర్దుబాట్లతో ఒకే పరిమాణం లేదా నాణ్యమైన భూమిని పొందడానికి వీలు కల్పించడం. ఇది సహకార వ్యవసాయ నమూనా కింద ముందుకు తీసుకువెళ్లబడింది. విచ్ఛిన్నమైన భూస్వాముల ఏకీకరణ వ్యవసాయ ఉత్పత్తిని మెరుగుపరచడంలో అలాగే చిన్న యజమానులకు సాధారణ సేవలను అందించడంలో సహాయపడుతుంది. భూ సంస్కరణల యొక్క ఈ చర్య ఆదర్శవంతమైనది అయినప్పటికీ, భూ యజమానుల మధ్య సహకారం లేకపోవడం, భూమి యొక్క స్వభావం మరియు నాణ్యత సమస్యలు, ప్రభుత్వాల నుండి మద్దతు లేకపోవడం మొదలైన వాటి కారణంగా క్షేత్ర స్థాయిలో దీనిని అమలు చేయడంలో ఇది ఘోరంగా విఫలమైంది. అందువల్ల, 2003 మార్చి 31 నాటికి, మొత్తం సాగు విస్తీర్ణం 142 మిలియన్ హెక్టార్లకు వ్యతిరేకంగా, మొత్తం ఏకీకృత ప్రాంతం 66.10 మిలియన్ హెక్టార్లు మాత్రమే.

v. భూ రికార్డుల సంకలనం మరియు నవీకరణ: భూ సంస్కరణలను సమర్థవంతంగా అమలు చేయడానికి మరియు రైతులకు మద్దతు ఇవ్వడానికి సరైన భూ రికార్డులు ముఖ్యమైనవి. అయితే, భారతదేశంలో భూ రికార్డుల వ్యవస్థ చాలా పేలవంగా ఉంది. 1987-88 లో, రెవెన్యూ అడ్మినిస్ట్రేషన్ బలోపేతం మరియు

భూమి రికార్డుల నవీకరణ (SRA&ULR) కోసం కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకం ఒరిస్సా మరియు బీహార్లలో ప్రవేశపెట్టబడింది. 1989-90 లో ఈ పథకాన్ని ఇతర రాష్ట్రాలకు విస్తరించారు. భూ పరిపాలనలో ఏకరూపత తీసుకురావడానికి గ్రామీణాభివృద్ధి మంత్రిత్వ శాఖ 1999లో భూ రికార్డుల కంప్యూటరీకరణ కోసం విజన్ డాక్యుమెంట్ను తీసుకువచ్చింది. నేషనల్ ల్యాండ్ రికార్డ్స్ మాడర్నైజేషన్ ప్రోగ్రామ్ (NLRMP) 2008లో కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకంగా ప్రారంభించబడింది. తరువాత దీనిని డిజిటల్ ఇండియా ల్యాండ్ రికార్డ్స్ ఆధునీకరణ కార్యక్రమంగా 100 శాతం కేంద్ర నిధులతో పునరుద్ధరించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ వైఎస్ఆర్ జగనన్న శాశ్వత భూ హక్కు మరియు భూ రక్ష కార్యక్రమం మరియు తెలంగాణ ప్రభుత్వ సమగ్ర భూ సర్వే కార్యక్రమం కింద ఈ పథకాలను అమలు చేయడంలో ముందంజలో ఉన్నాయి.

9.7.2: భారతదేశంలో భూ సంస్కరణల మదింపు:

పైన పేర్కొన్న చర్చ ప్రకారం, భారతదేశంలో భూ సంస్కరణలు పాక్షికంగా విజయవంతమయ్యాయని భావించవచ్చు. ఇది మధ్యవర్తులను రద్దు చేసే చర్యలో మాత్రమే విజయవంతమైంది, కానీ మిగిలిన చర్యల విషయంలో అంతగా విజయవంతం కాలేదు. ఫలితంగా, భూ యాజమాన్యంలో పెద్ద ఎత్తున సామాజిక-ఆర్థిక అసమానతలు, కౌలు రైతులకు గుర్తింపు మరియు మద్దతు లేకపోవడం మరియు దేశంలో భూ వివాదాలు ఎక్కువగా ఉండి భూమి ఉత్పాదకతను దెబ్బతీస్తున్నాయి. పశ్చిమ బెంగాల్, కేరళ మరియు పాత జమ్మూ & కాశ్మీర్ రాష్ట్రాలు దేశంలో భూ సంస్కరణలను మెరుగ్గా అమలు చేశాయి. 1991 నుండి ఆర్థిక సంస్కరణలు భారతదేశంలో భూ సంస్కరణల ఎజెండాను పక్కన పెట్టాయి. దేశంలో ప్రస్తుతం ఈ అంశం రాజకీయ-ఆర్థిక ఎజెండా కాదు. ప్రైవేట్ ఆస్తి హక్కులు మరియు భూమి యాజమాన్యానికి సంబంధించిన ప్రయోజనాలను సులభతరం చేయడానికి భూమి రికార్డుల యొక్క అంశానికి మాత్రమే ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడుతుంది.

9.8 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణాలు

వ్యవసాయంలో ఉత్పత్తి కారకాల సేకరణ, సాగు, మార్కెటింగ్ మొదలైన కార్యకలాపాలను సకాలంలో నిర్వహించడానికి రైతులకు వ్యవసాయ రుణాలు అవసరం. వ్యవసాయ రుణాలు వ్యవసాయ పనుల ప్రారంభంలో భూమిని సిద్ధం చేయడానికి లేదా వ్యవసాయ యంత్రాలలో పెట్టుబడి పెట్టడానికి, మూలధనంగా ఉపయోగించబడతాయి, అలాగే ఉత్పత్తి మరియు పంటకోత తరువాతి దశలలో కూడా మెటీరియల్ ఇన్పుట్లను కొనుగోలు చేయడానికి, ప్రాసెసింగ్, రవాణా మరియు మార్కెటింగ్ కోసం ఉపయోగిస్తారు. వ్యవసాయ ఉత్పత్తి మార్కెటింగ్ సమయంలో రుణాలు, మార్కెట్ లో రిస్క్ తీసుకోవడానికి రైతుకు వెసులుబాటు కల్పిస్తాయి. అధిక వ్యవసాయ ఉత్పాదకతను సాధించడానికి అవసరమైన వివిధ కారకాలను కొనడానికి, తగినంత మరియు సకాలంలో రుణాన్ని పొందడం చాలా ముఖ్యం. భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణాల ఉత్పత్తి వ్యాకోచత్వం గణనీయంగా మరియు సానుకూలంగా ఉందని అశోక్ దల్వాయ్ కమిటీ 2018 పేర్కొంది; వ్యవసాయ రుణంలో ప్రతి 1 శాతం పెరుగుదలకు, వ్యవసాయ ఆదాయంలో 0.29 శాతం పెరుగుదల ఉంటుంది.

9.8.1 వ్యవసాయ రుణ రకాలుః

వ్యవసాయ రుణాలను ముఖ్యంగా కాల వ్యవధి మరియు దాని ఉపయోగం ఆధారంగా రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

i. సమయం ఆధారంగా రుణాలు: సమయాన్ని బట్టి రుణాన్ని స్వల్పకాలికం, దీర్ఘకాలికం వంటి రెండు రకాలుగా విభజించవచ్చు.

ఎ) స్వల్పకాలిక రుణం అనేది ఒక సంవత్సరం లేదా అంతకంటే తక్కువ కాలానికి ఇచ్చే రుణం. విత్తనాలు, ఎరువులు, పురుగుమందులు, కౌలు, కార్మిక వేతనాలు మరియు ఇతర నిర్వహణ ఖర్చులు వంటి సాధారణ వ్యవసాయ కారకాలను సేకరించడానికి దీనిని ఉపయోగిస్తారు.

బి) దీర్ఘకాలిక రుణం అనేది ఒక సంవత్సరం కంటే ఎక్కువ కాలం ఇచ్చిన రుణం. సాధారణంగా వ్యవసాయానికి దీర్ఘకాలిక పనులైనా భూమిని సమం చేయడం, బావులు త్రవ్వడం, యంత్రాలు, భవనాలు, నిల్వలు మొదలైన మూలధన పెట్టుబడులకు ఉపయోగిస్తారు.

ప్రస్తుతం, భారతదేశంలో వ్యవసాయానికి మొత్తం సంస్థాగత రుణంలో, సుమారు 30 శాతం దీర్ఘకాలిక రుణాలు, మరియు 70 శాతం స్వల్పకాలిక రుణాలు గ ఉన్నాయి. దీర్ఘకాలిక రుణాలను ఎక్కువగా పెంచాల్సిన అవసరం ఉంది.

ii. మూలం ఆధారంగా రుణాలు: మూలధన ఆధారంగా, వ్యవసాయ రుణాన్ని సంస్థాగతం కానిది మరియు సంస్థాగతం వంటి రెండు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

ఎ) సంస్థాగతం కాని రుణాలు (నాన్-ఇన్స్టిట్యూషనల్ క్రెడిట్) అనేది పత్రాలతో లేదా పత్రాలు లేకుండా రుణదాతలు, స్నేహితులు, బంధువులు మొదలైన అనధికారిక మార్గాల నుండి లభించే క్రెడిట్. సాధారణంగా ఈ రకమైన రుణానికి వార్షిక వడ్డీ రేటు చాలా ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఇది 18 శాతం నుండి 36 శాతం లేదా అంతకంటే ఎక్కువ ఉంటుంది.

బి. సంస్థాగత రుణం అనేది బ్యాంకులు, బ్యాంకేతర సంస్థలు, సహకార సంస్థలు, చిట్ ఫండ్స్, సూక్ష రుణ సంస్థలు మొదలైన అధికారిక మార్గాల నుండి లభించే రుణం. ఈ అధికారిక సంస్థలలో వడ్డీ రేట్లు సాధారణంగా తక్కువగా ఉంటాయి.

9.8.2 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణ వ్యవస్థ యొక్క నిర్మాణం:

వ్యవసాయ రుణ నిర్మాణం చిత్రం 4లో చూపిన విధంగా సంస్థాగత మరియు సంస్థాగతం కాని వనరులపై ఆధారపడి ఉంటుంది. సంస్థేతర వనరులలో రుణదాతలు, స్నేహితులు, బంధువులు ముఖ్యమైనవి. సంస్థాగత వనరులలో ముఖ్యమైనవి వాణిజ్య బ్యాంకులు, సహకార బ్యాంకులు మరియు ప్రాంతీయ గ్రామీణ బ్యాంకులు (RRBs). స్వయం సహాయక సంఘాలు, NBFCs, MFIs , చిట్ ఫండ్స్ వంటి ఇతర వనరులు స్వల్పకాలిక ప్రయోజనాల కోసం ముఖ్యమైనవి. వీటన్నింటితో పాటు, జాతీయ వ్యవసాయ మరియు గ్రామీణ అభివృద్ధి బ్యాంక్ (NABARD), చిన్న రైతుల వ్యవసాయ కన్సార్టియం (SFAC) మరియు భారతీయ రిజర్వ్ బ్యాంక్ (RBI) వంటి ప్రత్యేక అభివృద్ధి సంస్థలు ఇతర సంస్థల ద్వారా ప్రత్యక్షంగా లేదా పరోక్షంగా వ్యవసాయ రుణాలను అందిస్తున్నాయి.

NABARD: జూలై 12,1982 న స్థాపించబడిన జాతీయ వ్యవసాయ మరియు గ్రామీణ అభివృద్ధి బ్యాంక్ (NABARD), దేశవ్యాప్తంగా స్థిరమైన మరియు సమానమైన వ్యవసాయం మరియు గ్రామీణాభివృద్ధిని ప్రోత్సహించాలనే ప్రాథమిక లక్ష్యంతో పనిచేసే ఒక అత్యున్నత అభివృద్ధి బ్యాంకు. నాబార్డ్ రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా ఆధ్వర్యంలో పనిచేస్తుంది. రైతులు, సహకార సంఘాలు, గ్రామీణ పారిశ్రామికవేత్తలు మరియు గ్రామీణాభివృద్ధిలో పాల్గొన్న ఆర్థిక సంస్థలతో సహా విస్తృత శ్రేణి వాటాదారులకు నాబార్డ్ ఆర్థిక సహాయం అందిస్తుంది. ఈ సంస్థ వ్యవసాయ రంగంలో ఆవిష్కరణలు మరియు సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని స్వీకరించడానికి ఉత్ప్రేరకంగా పనిచేస్తుంది. ఉత్పాదకత పెంచడానికి మరియు సుస్థిరమైన పద్ధతులు అవలంబించడానికి ప్రోత్సాహం అందిస్తుంది.

రైతుల స్థితిగతుల సర్వే 2019 నివేదిక ప్రకారం, భారతదేశంలో వ్యవసాయ కుటుంబాలు చెల్లించాల్సిన మొత్తం రుణాలలో 70 శాతం సంస్థాగతమైనవి. వాటిలో అధిక భాగం వాణిజ్య బ్యాంకులు (44.5 శాతం), తర్వాత ఆర్ఆర్బీలు (8 శాతం), సహకార సంఘాలు (10.6 శాతం), స్వయం సహాయక సంఘాలు మరియు ఇతర సంస్థలు (6.4 శాతం) నుండి వచ్చాయి. . సుమారు 30 శాతం రుణాలు అనధికారిక సంస్థాగతేతరమైనవి. వాటిలో అధిక భాగం రుణదాతలు (20.5 శాతం), తర్వాత బంధువులు, స్నేహితులు (5.7 శాతం) మరియు ఇతరులు (4.5 శాతం) నుండి వచ్చాయి.

చిత్రం 4: భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణ సంస్థల నిర్మాణం

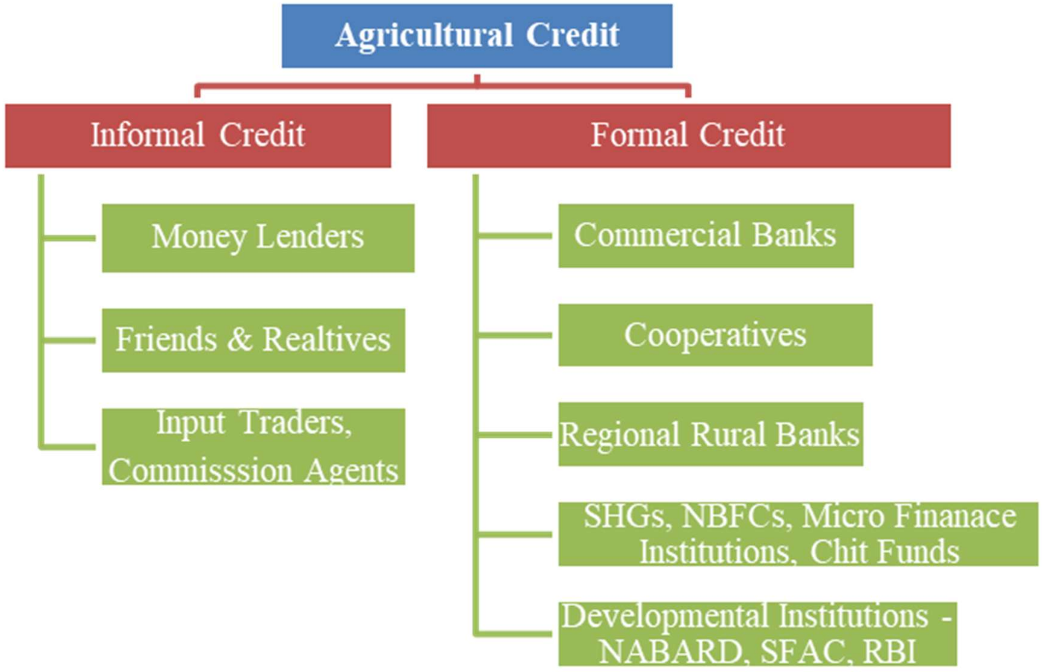

9.8.3 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగానికి సంస్థాగత రుణ ప్రవాహం

భారతదేశంలో ఇటీవలి కాలంలో ప్రభుత్వాల ప్రయత్నాలతో వ్యవసాయ రంగానికి సంస్థాగత రుణాలు పెరుగుతున్నాయి. చిత్రం 5 లో చూపిన NABARD యొక్క తాజా సమాచారం ప్రకారం, భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణాలు గత దశాబ్దంలో i.e. 2012-13 లో 6.1 లక్షల కోట్ల రూపాయల నుంచి 2022-23 లో 21.7 లక్షల కోట్ల రూపాయలకు పెరిగాయి. అదే సమయంలో మొత్తం జాతీయ ఆదాయంలో వ్యవసాయ రంగం వాటా తగ్గుతోంది. భారతదేశంలో మొత్తం వ్యవసాయ సంస్థాగత రుణంలో వాణిజ్య బ్యాంకుల వాటా క్రమంగా పెరిగింది, సహకార బ్యాంకుల వాటా పడిపోయింది. 2022-23 లో మొత్తం సంస్థాగత రుణంలో, 74 శాతం వాణిజ్య బ్యాంకుల నుండి, 12 శాతం గ్రామీణ సహకార బ్యాంకుల నుండి మరియు 14 శాతం RRBల నుండి తీసుకోబడింది.

చిత్రం 5: భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగానికి సంస్థాగత రుణాల పోకడలు (in Rs Lakh Crores)

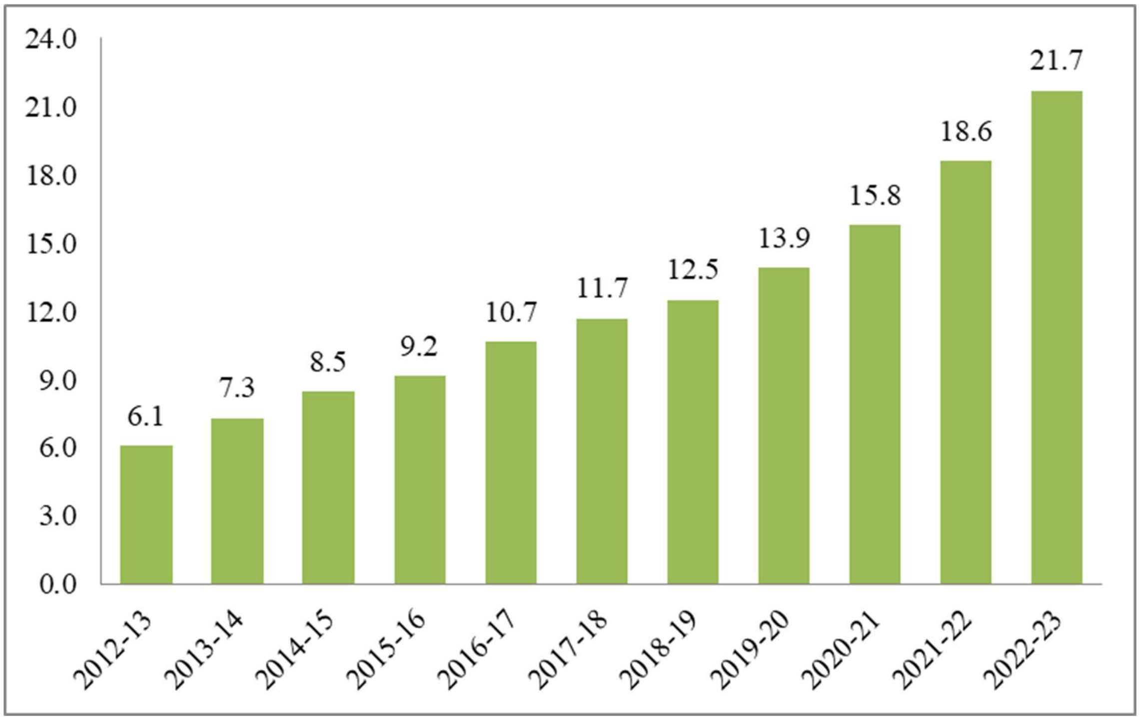

Source: NABARD 2023

9.8.4 భారతదేశంలో వ్యవసాయానికి సంస్థాగత రుణాలలో అసమానతలు

భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగ సంస్థాగత రుణం వివిధ రాష్ట్రాలు మరియు రైతుల కమతాల వారీగా చూస్తే అనేక అసమానతలను కలిగియున్నది. NABARD నివేదిక ప్రకారం 2019-20 లో భారతదేశంలో ప్రతి రైతుకు సగటు రుణ పంపిణీ రూ. 102482 గా ఉంది. చిన్న రైతులకు ఇది Rs.71034. వ్యవసాయ జాతీయ ఆదాయం మరియు వ్యవసాయ రుణాల నిష్పత్తి పరంగా చూస్తే రాష్ట్రాల వారీగా వైవిధ్యాలు ఉన్నాయి. ఈ నిష్పత్తి కేరళ (324%), తమిళనాడు (267%) మరియు

తెలంగాణ (129%) రాష్ట్రాలలో ఎక్కువగా ఉండగా, మధ్యప్రదేశ్ (28%), పశ్చిమ బెంగాల్ (40%), ఛత్తీస్గఢ్ (42%) మరియు ఉత్తర ప్రదేశ్ (47%) రాష్ట్రాల్లో చాలా తక్కువగా ఉంది.

వ్యవసాయ రుణాల్లో రైతుల కమతాల పరిమాణం పరంగా కూడా అసమానతలు ఉన్నాయి. వాణిజ్య బ్యాంకులు తమ మొత్తం వ్యవసాయ రుణాలలో 47 శాతం చిన్న, సన్నకారు రైతులకు రుణాలు ఇస్తుండగా, . సహకార బ్యాంకులు 69.7 శాతం, RRBలు 65.4 శాతం చిన్న, సన్నకారు రైతులకు అందిస్తున్నాయి. భారతదేశంలోని చిన్న, సన్నకారు రైతులకు ఖాతాలు, భూమిలో వారి వాటా ప్రకారం రుణాన్ని మెరుగుపరచాల్సిన అవసరం ఉంది.

9.8.5 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణాలలో సమస్యలు:

భారతదేశంలోని వ్యవసాయ రంగానికి పెట్టుబడి రుణ ప్రవాహం అనేక కారణాల వల్ల పరిమితం చేయబడింది. వాటి వివరాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. చిన్న, సన్నకారు రైతులు (MSF) సంస్థాగత రుణాన్ని పొందడంలో అనేక అడ్డంకులను ఎదుర్కొంటున్నారు. దీనికి ప్రధాన కారణం భూ యాజమాన్యం మరియు వారి భూమికి సరైన హక్కులు లేదా హక్కుల రికార్డు (ఆర్ఓఆర్) లేకపోవడం.

ii. ఆంధ్రప్రదేశ్, తెలంగాణ వంటి కొన్ని రాష్ట్రాల్లో పంట సాగుదారుల హక్కుల కార్డులను (CCRCs) జారీ చేయడం ద్వారా అనేక ప్రయత్నాలు చేసినప్పటికీ కౌలు రైతులకు సంస్థాగత రుణాలు లభించవు.

iii. అనేక రాష్ట్రాల్లో వ్యవసాయ రుణాల దుర్వినియోగం, మళ్లింపు జరుగుతోంది.

iv. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు రైతులకు ఇచ్చే వ్యవసాయ రుణాలపై వడ్డీ రాయితీని చెల్లించడంలో ఆలస్యం లేదా చెల్లించకపోవడం జరుగుతుంది.

9.8.6 భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగానికి రుణాన్ని బలోపేతం చేయడానికి చర్యలు:

భారతదేశంలో వ్యవసాయ రంగానికి రుణాన్ని పెంచడానికి కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఈ క్రింది విధంగా అనేక కార్యక్రమాలు చేపడుతున్నాయి.

i. కిసాన్ క్రెడిట్ కార్డ్ (KCC) పథకాన్ని రైతులు రుణాన్ని సౌకర్యవంతంగా మరియు సకాలంలో పొందడం మరియు ఉపయోగించడం కోసం బలోపేతం చేయడానికి ప్రవేశపెట్టారు.

ii. వడ్డీ రాయితీ పథకం కింద పంట రుణాలపై వడ్డీ రాయితీని కల్పించడం చేస్తున్నారు.

iii. భూమిలేని రైతులు, కౌలు రైతులు, షేర్ క్రాపర్లకు ఆర్థిక సహాయం అందించే మాధ్యమంగా జాయింట్ లయబిలిటీ గ్రూపులను (JLG) ప్రోత్సహించడం చేస్తున్నారు.

iii. రైతు ఉత్పత్తిదారుల సంస్థలను (FPO)లను ప్రోత్సహించడం ద్వారా చిన్న రైతులకు వ్యవసాయ రుణాలు] అందించటం చేస్తున్నారు. దీనికై NABARD లో 200 కోట్ల రూపాయల కార్పస్ ఫండ్ ను ఏర్పాటు చేశారు. వెంచర్ క్యాపిటల్ ఫండ్ (VCF) అందించడం ద్వారా గ్రామీణ వ్యవసాయ START-UP లను కూడా NABARD ప్రోత్సహిస్తుంది. దీనికోసం NABARD తన అనుబంధ సంస్థ Nabventures ద్వారా 700 కోట్ల రూపాయలు కేటాయించింది.

వడ్డీ రాయితీ పథకం: సబ్సిడీ వడ్డీ రేట్ల వద్ద రైతులకు స్వల్పకాలిక రుణాన్ని అందించడానికి మరియు రైతులు బ్యాంకులకు కనీస వడ్డీ రేటును చెల్లించేలా చూడటానికి భారత ప్రభుత్వం వడ్డీ రాయితీ పథకం (ISS) ను ప్రవేశపెట్టింది, ఇప్పుడు సవరించిన వడ్డీ రాయితీ పథకం (MISS) గా పేరు మార్చబడింది. ఇది 2006-07 ఖరీఫ్ సమయంలో ప్రారంభించబడింది మరియు దీనిని నాబార్డ్ మరియు ఆర్బిఐ అమలు చేస్తున్నాయి. ఈ పథకం కింద, వ్యవసాయం మరియు పశుసంవర్ధక, పాడి పరిశ్రమ, పౌల్ట్రీ, మత్స్య సంపద మొదలైన ఇతర అనుబంధ కార్యకలాపాలలో నిమగ్నమైన రైతులకు సంవత్సరానికి 7 శాతం చొప్పున 3 లక్షల రూపాయల వరకు స్వల్పకాలిక వ్యవసాయ రుణం లభిస్తుంది. రుణాలను సకాలంలో తిరిగి చెల్లించడానికి రైతులకు అదనంగా 3 శాతం రాయితీ (సకాలంలో తిరిగి చెల్లింపు ప్రోత్సాహకాలు) కూడా ఇస్తారు. అందువల్ల, ఒక రైతు తన రుణాన్ని సకాలంలో తిరిగి చెల్లిస్తే, అతనికి సంవత్సరానికి 4 శాతం చొప్పున రుణాలు లభిస్తాయి.

కిసాన్ క్రెడిట్ కార్డ్ పథకం: రైతులకు స్వల్పకాలిక అధికారిక రుణాన్ని అందించే లక్ష్యంతో కిసాన్ క్రెడిట్ కార్డ్ (KCC) పథకం 1998లో ప్రారంభించబడింది. యజమాని రైతులు, అలాగే కౌలు రైతులు ఈ పథకం కింద వారి వ్యవసాయ అవసరాలను తీర్చడానికి ఆకర్షణీయమైన వడ్డీ రేట్లకు రుణాలు పొందవచ్చు.2018-19 బడ్జెట్లో పశు సంవర్ధక, మత్స్య రంగాలకు ఈ కేటాయింపును పొడిగించారు.

9.9 భారత వ్యవసాయంలో పంటలకు కనీస మద్దతు ధరలు

కనీస మద్దతు ధర (MSP) అనేది మార్కెట్ ధరలతో సంబంధం లేకుండా పంటల ఉత్పత్తికి లాభదాయకమైన ధరను అందించడం ద్వారా ఆయా పంటలను సాగు చేయడానికి రైతులను ప్రోత్సహించడానికి సాగు ప్రారంభంలో ప్రభుత్వం ప్రకటించిన కనీస ధర. MSP అనేది భారతదేశంలో వ్యవసాయ ధరల విధానంలో భాగం. ఇది 1965 నుండి అమలు చేయబడింది. మొదట ఇది గోధుమలు మరియు వరి కోసం ప్రారంభించబడింది, ఇప్పుడు ఇది 24 పంటలకు ప్రకటించబడింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం చెరకు కోసం న్యాయమైన మరియు లాభదాయకమైన ధర (FRP) ను ప్రకటించింది.

9.9.1 భారతదేశంలో MSP ఆధారిత వ్యవసాయ ధరల విధానం యొక్క లక్ష్యాలుః భారతదేశంలో MSP ఆధారిత వ్యవసాయ ధరల విధానం యొక్క ముఖ్యమైన లక్ష్యాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. వ్యవసాయ వ్యయాలు మరియు ధరల కమిషన్ (CACP) సలహా మేరకు వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు వాటి ఉత్పత్తి వ్యయం ఆధారంగా లాభదాయకమైన ధరలను అందించడం
ii. మార్కెట్ హెచ్చుతగ్గులు లేకుండా వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల ధరను స్థిరీకరించడం, తద్వారా రైతులు ధర హామీ ఇవ్వబడిన పంటలలో పెట్టుబడి పెట్టడానికి నిర్ణయాలు తీసుకోవచ్చు.
iii. కనీస ధరలను నిర్ణయించడం మరియు వ్యవసాయ సేకరణ ద్వారా రైతులకు అనుకూలంగా ఆదాయ పంపిణీని అనుకూలంగా చేయడం
iv. సబ్సిడీ రేట్లకు ప్రజలకు ఆహార ధాన్యాలను అందించడం ద్వారా దేశంలో ఆహార భద్రతను నిర్ధారించడం

9.9.2: భారతదేశంలో వ్యవసాయ ధరల విధానం మరియు MSP లలో CACP పాత్ర:

1965లో భారత ప్రభుత్వం వ్యవసాయ ధరల కమిషన్ (APC)ను ఏర్పాటు చేసింది. ఈ కమిషన్ "ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క మొత్తం అవసరాల దృక్పథంలో మరియు ఉత్పత్తిదారులు మరియు వినియోగదారుల ప్రయోజనాలను పరిగణనలోకి తీసుకుని సమతుల్య మరియు సమగ్ర ధరల నిర్మాణాన్ని రూపొందించే దృష్టితో వ్యవసాయ వస్తువుల ధరల విధానంపై ప్రభుత్వానికి సలహా ఇవ్వాల్సి ఉంది".

ఉత్పత్తిదారులు మరియు వినియోగదారుల మధ్య వ్యవసాయ ధరల విధానాన్ని సమతుల్యం చేయడానికి, ప్రభుత్వం 1985 సంవత్సరంలో వ్యవసాయ ధరల కమిషన్ పేరును వ్యవసాయ వ్యయాలు మరియు ధరల కమిషన్ (CACP) గా మార్చింది, ఇప్పుడు ఉత్పత్తి ఖర్చులకు ఎక్కువ ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది.

ప్రస్తుతం CACP 24 పంటలకు కనీస మద్దతు ధరలపై (MSP) కేంద్ర ప్రభుత్వానికి సలహా ఇస్తుంది. CACP మద్దతు ధరలను సిఫారసు చేసేటప్పుడు కొన్ని ముఖ్యమైన అంశాలను పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. అవి i) ఉత్పత్తి వ్యయం ii) ఇన్పుట్ ధరలలో మార్పులు iii) ఇన్పుట్/అవుట్పుట్ ధర సమానత్వం iv) మార్కెట్ ధరలలో పోకడలు v) పంటల మధ్య ధర సమానత్వం vi) డిమాండ్ మరియు సరఫరా పరిస్థితి vii) పారిశ్రామిక వ్యయంపై ప్రభావం viii) సాధారణ ధరల స్థాయిపై ప్రభావం x) జీవన వ్యయంపై ప్రభావం x) అంతర్జాతీయ మార్కెట్ ధరల పరిస్థితి xi) రైతులు చెల్లించిన ధరలకు, అందుకున్న ధరలకు మధ్య సమానత్వం.

ప్రస్తుతం, కేంద్ర ప్రభుత్వం పంటలకు కనీస మద్దతు ధరను A2 వ్యయం (అన్ని చెల్లించిన ఖర్చులు) మరియు కుటుంబ శ్రమ విలువ కంటే కనీసం 50 శాతం ఎక్కువ ప్రకటిస్తుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు తమ స్థానిక పరిస్థితులకు అనుగుణంగా కేంద్ర ప్రభుత్వ MSP కి అదనంగా బోనస్ జోడించవచ్చు.

9.9.3. భారతదేశంలో MSP అమలు

MSP అమలు చిత్రం 6లో చూపబడింది. ప్రభుత్వం నిర్దేశిత పంటలకు కనీస మద్దతు ధరను ప్రకటించిన తరువాత, ప్రకటించిన కనీస మద్దతు ధర వద్ద పంటలను సేకరిస్తుంది. FCI, CCI , JCI, NAFED, పొగాకు బోర్డు మొదలైన ప్రభుత్వ సంస్థలు ఈ సేకరణను నిర్వహిస్తాయి.

చిత్రం 6: భారతదేశంలో వ్యవసాయ ధరల విధానం మరియు MSP యొక్క చట్రం

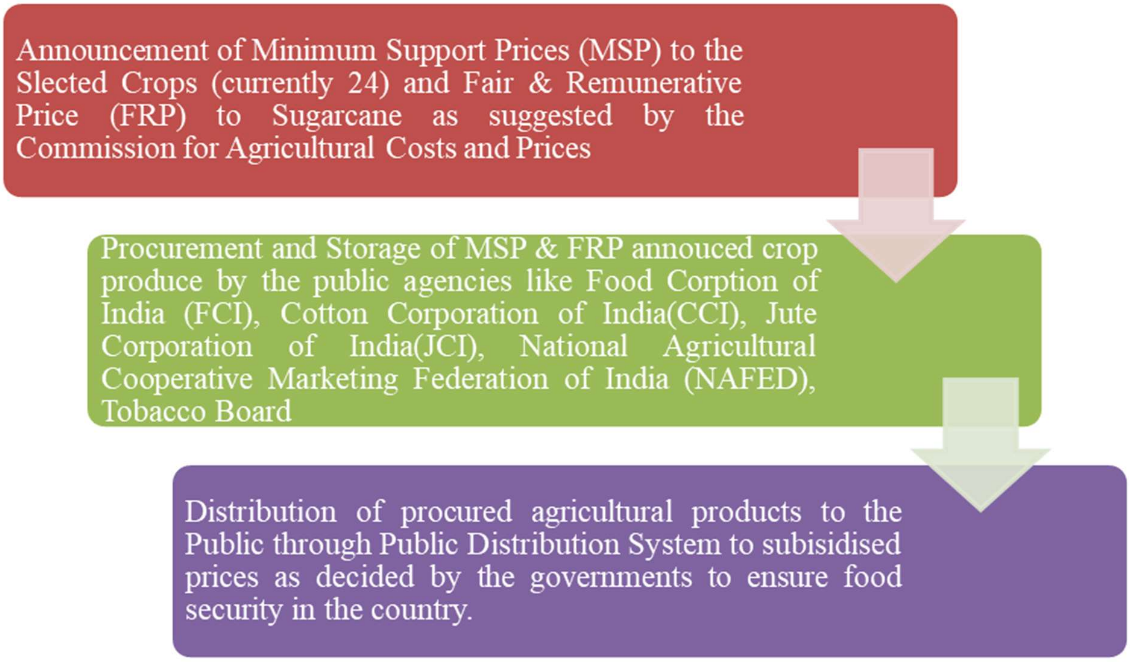

9.9.4. భారతదేశంలో వ్యవసాయ ధరల విధానం మరియు **MSP**కి సంబంధించిన సమస్యలు:

భారతదేశంలో వ్యవసాయ ధరల విధానం మరియు MSPకి సంబంధించిన ముఖ్యమైన ప్రస్తుత సమస్యలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. **MSP ని ప్రకటించడానికి అయ్యే ఖర్చు:** ప్రస్తుతం MSPకి ఆధారం A2 వ్యయం (అన్ని చెల్లించిన ఖర్చులు) మరియు కుటుంబ శ్రమ యొక్కవిలువ. కానీ ఇది పంటల కారకాలకు చెల్లించిన అన్ని ఖర్చులు మరియు యాజమాన్యంలోని వ్యవసాయ కార్మికుల ఖర్చులను మాత్రమే కవర్ చేస్తుంది. కానీ MS స్వామినాథన్ అధ్యక్షతన జాతీయ రైతు కమిషన్ సిఫారసు ప్రకారం రైతులు MSPని డిమాండ్ చేస్తున్నారు. దీని ప్రకారం MSP అనేది C2 ఖర్చు కంటే 50 శాతం ఎక్కువగా ఉండాలి, ఇది మొత్తం చెల్లించిన ఖర్చు మరియు సొంత శ్రమ, సొంత భూమి మరియు సొంత మూలధనం వ్యయాన్ని కలిగి ఉంటుంది.

ii. **కనీస మద్దతు ధర (MSP) ఆధారంగా సేకరణ:** పంటలకు కనీస మద్దతు ధర ప్రకటించడంలో ప్రభుత్వాలు ముందస్తులో ఉన్నప్పటికీ, ఈ ప్రకటించిన MSP ఆధారంగా పంట ఉత్పత్తుల సేకరణలో వారు ముందస్తులో లేవు. మార్కెట్ ధర, MSP కంటే తక్కువగా ఉన్నప్పుడు పంటల సేకరణను చేయకపోతేపోతే MSP ఉపయోగం ఉండదు.

iii. **MSP మరియు పంట సేకరణకు చట్టపరమైన హామీ:** ప్రస్తుతం, దేశంలో MSP మరియు వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు సేకరణ వ్యవస్థకు చట్టపరమైన హామీ లేదు మరియు ఇది ప్రభుత్వాల అభీష్టానుసారం మరియు సాధ్యాసాధ్యాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. అందువల్ల రైతులు MSPకి చట్టపరమైన హామీని, దాని సమర్థవంతమైన అమలు కోసం వ్యవసాయ ఉత్పత్తులకు సేకరణను కోరుతున్నారు.

iv. **MSP మరియు దాని సేకరణ గురించి రైతులకు అవగాహన లేకపోవడం:** దేశంలో పంటలకు MSP విధానం సుదీర్ఘ కాలంగా అమలులో ఉన్నప్పటికీ, MSP మరియు పంటల సేకరణ గురించి భారతదేశంలో చాలా తక్కువ మంది రైతులకు తెలుసు. రైతుల స్థితిగతుల సర్వే 2019 నివేదిక ప్రకారం ముఖ్యమైన పంట వరి విషయంలో, కేవలం 40 శాతం మంది రైతులకు మాత్రమే MSP గురించి తెలుసు, 30 శాతం మందికి MSP కింద పంట సేకరణ ఏజెన్సీ గురించి తెలుసు మరియు 14.5 శాతం మంది మాత్రమే తమ ఉత్పత్తులను MSP కింద పంట సేకరణ ఏజెన్సీకి విక్రయించారు. ఇతర పంటల విషయంలో ఈ గణాంకాలు మరింత తక్కువగా ఉన్నాయి.

v. MSP ఆధారిత పంట ఉత్పత్తి సేకరణ కొన్ని పంటలకు మరియు కొన్ని రాష్ట్రాలలోనే కేంద్రీకృతం: ప్రస్తుతం, MSP ఆధారిత పంట ఉత్పత్తి సేకరణ ఎక్కువగా బియ్యం మరియు గోధుమలకు జరుగుతుంది మరియు ఇది కొన్ని రాష్ట్రాల్లోనే ఎక్కువగా జరుగుతుంది. 2019-20 లో దేశంలో 46% గోధుమలను ఉత్పత్తి చేస్తున్న మూడు రాష్ట్రాలు (మధ్యప్రదేశ్, పంజాబ్ మరియు హర్యానా) దాని సేకరణలో 85% వాటాను కలిగి ఉన్నాయని డిపార్ట్మెంట్ ఆఫ్ ఫుడ్ అండ్ పబ్లిక్ డిస్ట్రిబ్యూషన్ గణాంకాలు వెల్లడిస్తున్నాయి. అదేవిధంగా 40% బియ్యం ఉత్పత్తి చేస్తున్న ఆరు రాష్ట్రాలు (పంజాబ్, తెలంగాణ, ఆంధ్రప్రదేశ్, ఛత్తీస్గఢ్, ఒడిశా మరియు హర్యానా) సేకరణలో 74% వాటాను కలిగి ఉన్నాయి.

9.10 సారాంశం

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వ్యవసాయ రంగం ముఖ్యమైనది, ఇది ఆహార ఉత్పత్తులను సరఫరా చేయడమే కాకుండా జాతీయ ఆదాయంలో గణనీయమైన వాటాను మరియు ఉపాధిలో అత్యధిక వాటాను అందిస్తుంది. వ్యవసాయ రంగం ఆర్థిక వ్యవస్థలోని ఇతర రంగాలతో ఎక్కువ వెనుక మరియు ముందు అనుభందాలను కలిగి ఉన్న రంగం. ఈ రంగంలో ఏదైనా మంచి లేదా చెడు జరిగిన అది మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరుపై ప్రభావాన్ని చూపుతుంది.

స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారతీయ వ్యవసాయం ఆహార లోటు నుండి ఆహార మిగులు వరకు అనేక మార్పులకు గురైంది. దాని ప్రయాణంలో అనేక ఒడిదుడుకులు ఉన్నాయి. 1960 మరియు 70 లలో హరిత విప్లవం వ్యూహం దేశంలో ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తిని తగిన స్థాయికి పెంచడంలో విజయవంతమైంది.

భూ సంస్కరణలు, MSP మరియు PDS ద్వారా ధరల విధానం, మార్కెటింగ్, పంట వైవిధ్యీకరణ, వాణిజ్య సరళీకరణ, సబ్సిడీ రుణాలు, పెట్టుబడి మద్దతు మరియు సుస్థిర వ్యవసాయాన్ని ప్రోత్సహించడం వంటి ఇతర వ్యూహాలు పాక్షికంగా విజయవంతమయ్యాయి. ఫలితంగా ప్రస్తుత భారతీయ వ్యవసాయం పరిస్థితి ఏమిటంటే, ఉత్పత్తి పరంగా ఈ రంగం అభివృద్ధి చెందుతోంది, కాని రైతు సంక్షోభంలో ఉన్నాడు మరియు అప్పుల్లో చిక్కుకున్నాడు.

మధ్యవర్తులను రద్దు చేసే వరకు మాత్రమే భూ సంస్కరణలు విజయవంతమయ్యాయి, కానీ ఇతర భూ పరిమితి, మిగులు భూమి పంపిణీ, అద్దె సంస్కరణలు, భూస్వాముల ఏకీకరణ మరియు భూ రికార్డుల నవీకరణ విషయంలో విజయవంతంకాదు.

భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణాల విషయంలో, రుణ ప్రవాహంలో విపరీతమైన మెరుగుదల ఉంది, అయితే చిన్న మరియు ఉపాంత రైతులకు, కౌలు రైతులకు రుణ పరంగా సమస్యలు ఉన్నాయి. జాయింట్ లయబిలిటీ గ్రూపులు మరియు రైతు ఉత్పత్తిదారుల సంస్థలను ప్రోత్సహించడం ద్వారా భవిష్యత్తులో వ్యవసాయ రుణ ప్రవాహాన్ని మరియు దాని తిరిగి చెల్లింపును బలోపేతం చేయవచ్చు.

భారతదేశంలో పంట ఉత్పత్తికి కనీస మద్దతు ధర వ్యవస్థ మిశ్రమ ఫలితాలను కలిగి ఉంది. 24 పంటలకు MSP కవరేజ్ ఉన్నప్పటికీ, దాని ధరల అసమర్థత, వ్యయ పద్ధతులు, సేకరణ గురించి ఆందోళనలు ఉన్నాయి, ఇవన్నీ దేశంలో రైతులు దాని చట్టపరమైన హామీ కోసం పోరాడటానికి దారితీశాయి.

చివరగా, భారతదేశంలోని వ్యవసాయ రంగం ఆర్థిక అభివృద్ధి మార్గంలో సగం ప్రయాణం చేసింది. ఒక వైపు పర్యావరణ పరిరక్షణతో సుస్థిర పద్ధతిలో తగినంత, నాణ్యమైన ఆహార ఉత్పత్తులు మరియు ఇతర ఉత్పత్తులను ఉత్పత్తి చేయాలి. మరోవైపు, మంచి ఆదాయం, జీవన ప్రమాణాలను నిర్ధారించడం ద్వారా దాని మీద ఆధారపడిన రైతులు, కార్మికులను రుణభారం, పేదరికం నుండి బయటకు తీసుకురావాలి. రైతులు, వ్యవసాయ కార్మికులు, ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగం వంటి అన్ని వాటాదారుల సహకారంతో కూడిన సమూహ విధానం భారత వ్యవసాయ రంగం సమగ్ర అభివృద్ధికి ఉత్తమ వ్యూహం కావచ్చు.

9.11 ముఖ్య పదాలు

i. వ్యవసాయం: వ్యవసాయం అంటే మానవ అవసరాల కోసం భూమి, మొక్కలు మరియు పశువులను నిర్వహించడం. వ్యవసాయ రంగంలో పంట, పశువుల పెంపకం, చేపలు పట్టడం మరియు ఆక్వాకల్చర్ మరియు అటవీ మరియు లాగింగ్ వంటి నాలుగు ఉప రంగాలు ఉన్నాయి.

ii. వ్యవసాయ వ్యూహం: వ్యవసాయ వ్యూహం అనేది వ్యవసాయ రంగంలో ఉత్పాదకత మరియు ఉత్పత్తిని పెంచడానికి మరియు దానిపై ఆధారపడి ప్రజల ఆదాయం మరియు జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచడానికి కొత్త మార్గాన ప్రణాళిక చేసి అమలు చేయడం.

భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భూ సంస్కరణలు, హరిత విప్లవం, మార్కెటింగ్, వైవిధ్యీకరణ, విదేశీ వాణిజ్యాన్ని సరళీకృతం చేయడం, పెట్టుబడులకు మద్దతు, సేంద్రీయ వ్యవసాయం మొదలైన అనేక వ్యవసాయ వ్యూహాలను అనుసరిస్తోంది.

iii. భూ సంస్కరణలు: భూ సంస్కరణ అనేది వ్యవసాయం కోసం భూమి యొక్క యాజమాన్యం, లీజు మరియు వినియోగంలో నిర్మాణాత్మక మార్పులను తీసుకువచ్చే చర్య. మధ్యవర్తుల రద్దు, భూ పరిమితి,

మిగులు భూమి పంపిణీ, కౌలు సంస్కరణలు, భూ కమతాలను ఏకీకృతం చేయడం, భూ రికార్డులను నవీకరించడం వంటి భూ సంస్కరణలను భారతదేశం అమలు చేసింది.

iv. హరిత విప్లవం: హరిత విప్లవం కొత్త సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా పంట ఉత్పాదకత మరియు ఉత్పత్తిని పెంచుతోంది. భారతదేశంలో హరిత విప్లవం 1960వ దశకంలో HYV విత్తనాలు, రసాయన ఎరువులు, నీటిపారుదల అభివృద్ధి వంటి కొత్త సాంకేతిక పరిజ్ఞానాల ద్వారా అమలు చేయబడింది. ఇది దేశాన్ని ఆహార లోటు నుండి ఆహార మిగులుగా మార్చింది. కానీ దీనివల్ల పర్యావరణ నష్టం, ప్రాంతాల అసమానత వంటి అనేక సమస్యలు ఉన్నాయి.

v. వ్యవసాయ సంక్షోభం: వ్యవసాయ రంగం తీవ్రమైన సమస్యలను ఎదుర్కొంటున్న పరిస్థితి, ఇక్కడ ఉత్పత్తి మరియు ఆదాయాలు రెండూ పడిపోతాయి మరియు దానిపై ఆధారపడిన వారి జీవనోపాధి ప్రమాదంలో ఉంటుంది. భారత వ్యవసాయం సంక్షోభం ఎదుర్కొంటోంది. దీనివల్ల
పంట దిగుబడి పెరుగుదలలో స్తబ్దత, పంట ఉత్పత్తి ఖర్చు మరియు ఆదాయంలో అసమతుల్యత, రైతుల నిజ ఆదాయ స్థాయి తగ్గడం, రైతుల రుణగ్రస్తత మరియు ఆత్మహత్యలు వంటివి పెరగటం సంభవిస్తున్నాయి..

vi. వ్యవసాయ రుణం: ఇన్పుట్ సేకరణ, సాగు, మార్కెటింగ్ మొదలైన వ్యవసాయ కార్యకలాపాలను సకాలంలో నిర్వహించడానికి రైతులకు రుణాన్ని అందించడం వ్యవసాయ రుణంగా చెప్పవచ్చు. వాణిజ్య బ్యాంకులు, సహకార సంఘాలు, RRB ల వంటి సంస్థాగత మార్గాల ద్వారా వ్యవసాయ రుణాల ప్రవాహం కాలక్రమేణా పెరుగుతోంది. కానీ చిన్న రైతులు, వెనుకబడిన ప్రాంతాలకు దాని కవరేజీలో సమస్యలు ఉన్నాయి.

vii. కనీస మద్దతు ధర (MSP): MSP అనేది మార్కెట్ ధరలతో సంబంధం లేకుండా పంటల ఉత్పత్తికి లాభదాయకమైన ధరను అందించడం ద్వారా ఆయా పంటలు సాగు చేయడానికి రైతులను ప్రోత్సహించడానికి సాగు ప్రారంభంలో ప్రభుత్వం ప్రకటించే పంట ఉత్పత్తికి కనీస ధర. MSP అనేది భారతదేశంలో వ్యవసాయ ధరల విధానంలో భాగం, ఇది 1965 నుండి అమలు చేయబడింది. మొదట్లో ఇది గోధుమలు మరియు వరి కోసం ప్రారంభించబడింది మరియు ఇప్పుడు ఇది 24 పంటలకు ప్రకటించబడింది.

9.12 స్వీయ-మదింపు ప్రశ్నలు

i. ప్రస్తుత భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు వ్యవసాయ రంగం ఇప్పటికీ వెన్నెముకగా ఉందా? మీ అభిప్రాయాన్ని తెలియజేయండి.
ii. భారత వ్యవసాయ రంగం యొక్క ముఖ్య లక్షణాలను విశ్లేషించండి.
iii. భారత వ్యవసాయ రంగం అభివృద్ధికి అనుసరించిన వివిధ వ్యూహాలను క్లుప్తంగా వివరించండి.
iv. భారతదేశంలో జాతీయ వ్యవసాయ విధానం 2000 గురించి చర్చించండి.

v. ప్రస్తుత భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో వివిధ రకాల వ్యవసాయ సంక్షోభాలను గుర్తించి, దానికి పరిష్కారాలను మీ స్వంతగా తెలపండి.
vi. భారతదేశంలో భూ సంస్కరణలు ఇప్పటికీ అసంపూర్తిగా ఉన్న ఎజెండా అని మీరు అనుకుంటున్నారా? మీ జవాబును సమర్థిస్తూ వ్రాయండి.
vii. భారతదేశంలో వ్యవసాయ రుణంలో ప్రస్తుత స్థితి మరియు సమస్యలను చర్చించండి.
viii. 'భారత వ్యవసాయంలో 'కనీస మద్దతు ధర' విధానం కాగితంపై మాత్రమే కనిపిస్తుంది, కానీ వాస్తవంలో కాదు' వివరించండి.

9.13 సూచించిన రీడింగ్‌లు

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ, తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ.

- డా.సిహెచ్. శంకర్ రావు

పాఠం – 10

భారతదేశంలో ఆహార భద్రత మరియు పోషకాహార లోపం

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

- భారతదేశంలో ఆహార భద్రత యొక్క భావనలు, సంస్థాగత యంత్రాంగం మరియు స్థితిని తెలుసుకోవడం.
- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆహార భద్రత వ్యవస్థకు సంబంధించిన సమస్యలు, చర్యలను విశ్లేషించడం.
- భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం యొక్క భావనలు మరియు స్థితిని తెలుసుకోవడం
- పోషకాహార లోపం యొక్క పరిస్థితులను మరియు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో దాని చర్యలను విశ్లేషించడం

నిర్మాణం

10.0 పరిచయం
10.1 ఆహార భద్రత
10.1.1 ఆహార భద్రత యొక్క భావనలు
10.1.2 భారతదేశంలో ఆహార భద్రత స్థితి
10.1.3 భారతదేశంలో ఆహార భద్రతకు సంస్థాగత యంత్రాంగం
10.1.4. భారతదేశంలో ఆహార భద్రత సమస్యలు
10.1.5. భారతదేశంలో ఆహార భద్రత కోసం పథకాలు
10.2 పోషకాహార లోపం
10.2.1 పోషకాహార లోపం యొక్క భావనలు
10.2.3 భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం యొక్క స్థితి
10.2.4 భారతదేశంలో పోషకాహార లోపానికి కారణాలు
10.2.5 భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం సమస్యను పరిష్కరించడానికి చర్యలు
10.3 సారాంశం
10.4 ముఖ్య పదాలు
10.5 స్వీయ-మదింపు ప్రశ్నలు
10.6 సూచించిన రీడింగ్స్

10.0 పరిచయం:

"పేదలకు ఆర్థికమే ఆధ్యాత్మికం. ఆకలితో ఉన్న లక్షలాది మందికి మీరు వేరే విజ్ఞప్తి చేయలేరు. ఆకలి వారిని తీవ్రంగా భాదిస్తుంది. మీరు వారికి ఆహారం తీసుకువెళ్ళినప్పుడు, వారు మిమ్మల్ని తమ

దేవుడిలా భావిస్తారు. వారు మరే ఇతర ఆలోచన చేయలేరు....నా అభిప్రాయం ప్రకారం, భారతదేశ ఆర్థిక రాజ్యాంగం క్రింద ఉన్న ఎవరూ ఆహారం మరియు దుస్తుల కొరతతో బాధపడకుండా ఉండాలి. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, ప్రతి ఒక్కరూ ఈ రెండు లక్ష్యాలను చేరుకోవడానికి వీలుగా తగినంత పనిని పొందగలుగలగాలి". ----- మహాత్మా గాంధీ

మానవుని మనుగడకు ఆహారం ముఖ్యమైన కారకం. మంచి ఆహారం మానవుడికి మంచి ఆరోగ్యాన్ని తెస్తుంది. ఆరోగ్యం మానవుల అభివృద్ధికి మరియు శ్రేయస్సుకు ముఖ్యమైనది. అందువల్ల ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆహార భద్రత అవసరం. వ్యవసాయ రంగంలో హరిత విప్లవం వల్ల భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ 1950,1960 లలో 'ఓడ నుండి నోటికి' లాంటి ఆహార కొరత మరియు ఆహార దిగుమతి చేసుకునే దేశంగా నుండి ఆహార మిగులు మరియు ఆహార ఎగుమతి చేసే దేశంగా మారింది. దేశంలో ఆహార ధాన్యాల భౌతిక లభ్యత పెరిగినప్పటికీ, దేశంలోని వివిధ వర్గాల ప్రజలకు ఆహార ధాన్యాలు మరియు పోషక ఆహార ఉత్పత్తులు అందుబాటులో ఉండటం లేదు. కనుక దేశంలో ఆహార భద్రతకు సంబంధించిన అనేక సమస్యలు ఉన్నాయి. జనాభాలోని పేద వర్గాలలో ఆకలి బాధలు ఇప్పటికీ కొనసాగుతూనే ఉన్నాయి. NFHS -5 డేటా ప్రకారం 2019-21 నాటికి భారతదేశంలో బాలలు మరియు మహిళలలో పోషకాహార లోపం స్థాయిలు ఆందోళనకరమైన స్థాయిలో ఉన్నాయని తెలుస్తుంది. భారతదేశంలో ఆహార భద్రత సమస్యలను పరిష్కరించి, పోషకాహార లోపాన్ని తొలగించాల్సిన అవసరం ఉంది. ఆహార భద్రత మరియు పోషకాహార లోపం సమస్యలు UNO యొక్క 17 ప్రపంచ సుస్థిర అభివృద్ధి లక్ష్యాలు (SDG) లో SDG 2 కింద చేర్చబడ్డాయి. ఇది 2030 నాటికి సాధించవలసిన జీరో హంగర్ (ఆకలి లేమి). ఈ సందర్భంలో, ఈ అధ్యాయం ఆహార భద్రత భావన, భారతదేశంలో ఆహార భద్రతా వ్యవస్థ పనితీరును అధ్యయనం చేస్తుంది. అదేవిధంగా ఈ అధ్యాయం భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం యొక్క భావనలు మరియు పరిస్థితులు మరియు పోషకాహార లోపం కోసం చర్యలను కూడా అధ్యయనం చేస్తుంది.

10.1 ఆహార భద్రత

ఆహార భద్రత అంటే అన్ని వర్గాల ప్రజలకు ఎటువంటి ఆటంకాలు లేకుండా అన్ని సమయాల్లో సరసమైన ధరలకు ఆహారాన్ని అందుబాటులో ఉంచడం. ఆహార భద్రత అంటే ఆహారాన్ని ఉత్పత్తి చేయగల సామర్థ్యం మాత్రమే కాదు, ఆహారాన్ని కొని పొందగల సామర్థ్యం కూడా. ఆహార భద్రత లేకపోవడం జనాభాలోని బలహీన వర్గాల పోషకాహార భద్రతకు ఆటంకం కలిగిస్తుంది. ఒక దేశంలో ఆహార భద్రతను అనేక కోణాల నుండి చూడవచ్చు, అందువల్ల ఈ విషయంలో అనేక భావనలు ఉన్నాయి.

10.1.1 ఆహార భద్రత యొక్క భావనలు

ఎ. ఆహార ఉత్పత్తుల ఉత్పత్తిపై ఆధారపడిన భావనలు: దేశంలో ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తి ఆధారంగా రెండు రకాల ఆహార భద్రత భావనలు ఉన్నాయి, అవి ఆహార స్వయం సమృద్ధి మరియు ఆహార స్వావలంబన.

i. ఆహార స్వయం సమృద్ధి: ఒక దేశం ఇతర దేశాల నుండి ఆహార ధాన్యాల దిగుమతులపై ఆధారపడకుండా తన సొంత దేశీయ ఉత్పత్తి నుండి తన ప్రజలకు ఆహారం అందించే స్థితిలో ఉన్న పరిస్థితిని దేశం యొక్క ఆహార స్వయం సమృద్ధి సూచిస్తుంది. హరిత విప్లవం తరువాత 1970ల నాటికి భారతదేశం ఆహార స్వయం సమృద్ధిని సాధించింది.

ii. ఆహార స్వావలంబన: దేశం యొక్క ఆహార స్వావలంబన అనేది ఒక దేశం తన ప్రజలకు ఆహారం అందించడానికి దేశీయ ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తిని కలిగి ఉండటంతో పాటు ఇతర దేశాల నుండి కూడా అవసరమైన ఆహార ధాన్యాలను దిగుమతి చేసుకునే సామర్థ్యం మరియు కొనుగోలు శక్తి కలిగి ఉండటం. భూమి కొరత ఉన్న సింగపూర్ వంటి దేశాలు ఆహార స్వావలంబన అనే ఈ భావనను అనుసరిస్తాయి. అయితే, యుద్ధ పరిస్థితులలో ఆహార భద్రత అనే ఈ భావనను అనుసరించడం ప్రమాదకరం.

బి. ఆహార లభ్యత, లభ్యత, స్థోమత మరియు పోషక స్థాయిల ఆధారంగా భావనలు: మొత్తం ఆహార ధాన్యాల లభ్యత, ఆహార ప్రాప్యత, ఆహార కొనగలిగే స్థోమత మరియు పోషక ఆహారం వంటి నాలుగు అంశాలలో ఆహార భద్రతను అధ్యయనం చేయవచ్చు.

i. ఆహార లభ్యత అనేది ఒక దేశంలో మొత్తం జనాభాకు ఆహారం ఇవ్వడానికి సరిపడే ఆహార ధాన్యాల మొత్తం ఉత్పత్తి పరిమాణంను సూచిస్తుంది.

ii. ఆహారం ప్రాప్యత అంటే మార్కెట్ లేదా ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ లేదా ఏదైనా ఇతర యంత్రాంగం ద్వారా ప్రజలకు ఆహారాన్ని అందుబాటులో ఉంచడం.

iii. ఆహార స్థోమత అనేది దేశంలోని జనాభాలోని అన్ని వర్గాలు సరసమైన ధరలకు ఆహార ధాన్యాలను కొనుగోలు చేయగల సామర్థ్యాన్ని సూచిస్తుంది.

iv. పోషకాహార ఆహార భద్రత అనేది దేశంలో ఆహారం లభ్యత మరియు ప్రాప్యత అనేది కొన్ని రకాలలోనే కాకుండా అధిక పోషక విలువలు కలిగిన అన్ని రకాల ఆహార ఉత్పత్తులలో ఉండటం. పోషక ఆహార భద్రతకు తగినంత కలయికలలో బియ్యం మరియు గోధుమలతో పాటు ఎక్కువ పోషక విలువలను కలిగి ముతక తృణధాన్యాలు, పప్పుధాన్యాలు, పండ్లు, కూరగాయలు మరియు మాంసం ఆహార ఉత్పత్తులు ఉండటం.

ఒక దేశంలో సమర్థవంతమైన ఆహార భద్రతా వ్యవస్థలో లభ్యత, ప్రాప్యత మరియు సార్వత్రిక ఆహార భద్రతా పథకం వంటి అన్ని భావనలు ఉండాలి.

10.1.2 భారతదేశంలో ఆహార భద్రత స్థితి

భారతదేశంలో ఆహార భద్రత అనేది భౌతిక లభ్యత పరంగా మాత్రమే మెరుగుపడింది. దేశంలో బియ్యం, గోధుమలు, ముతక తృణధాన్యాలు మరియు పప్పుధాన్యాలతో కూడిన మొత్తం ఆహార ధాన్యాలు 1951 లో 50.8 మిలియన్ టన్నుల నుండి 2023 లో 330.5 మిలియన్ టన్నులకు ఆరు రెట్లు పెరిగాయి (చిత్రం 1).

చిత్రం 2లో చూపిన విధంగా ఆహార ధాన్యాలలో ప్రధానంగా వరి (41 శాతం) మరియు గోధుమలు (34 శాతం) అధికంగా ఉన్నాయి. ముతక తృణధాన్యాలు (16 శాతం), పప్పుధాన్యాలు (9 శాతం) వంటి పోషక ధాన్యాల వాటా చాలా తక్కువగా ఉంది, దీనిని మెరుగుపరచాల్సిన అవసరం ఉంది.

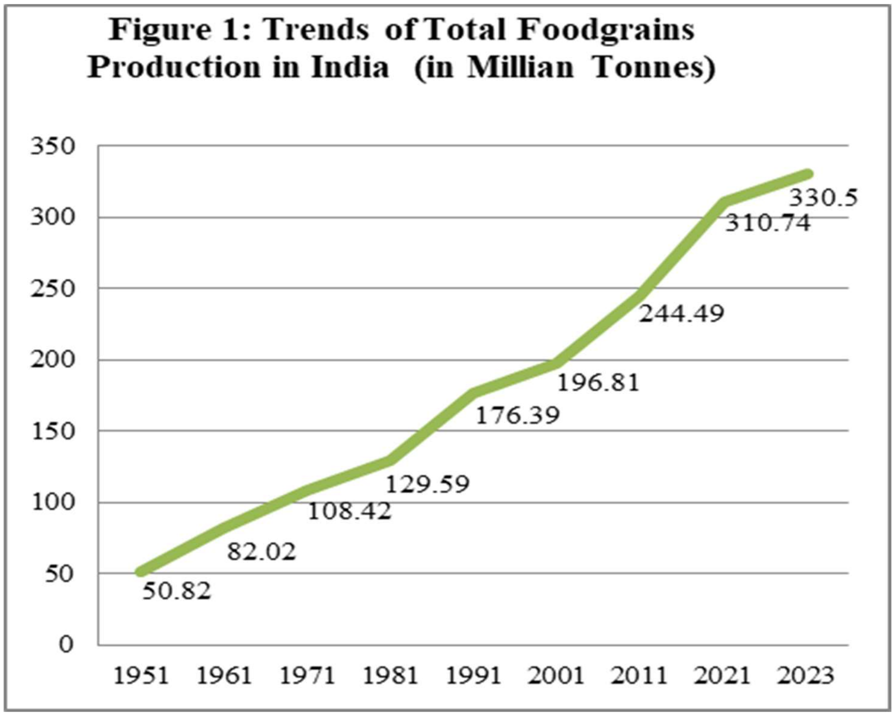

Source: Agricultural Statistics at Glance 2022.

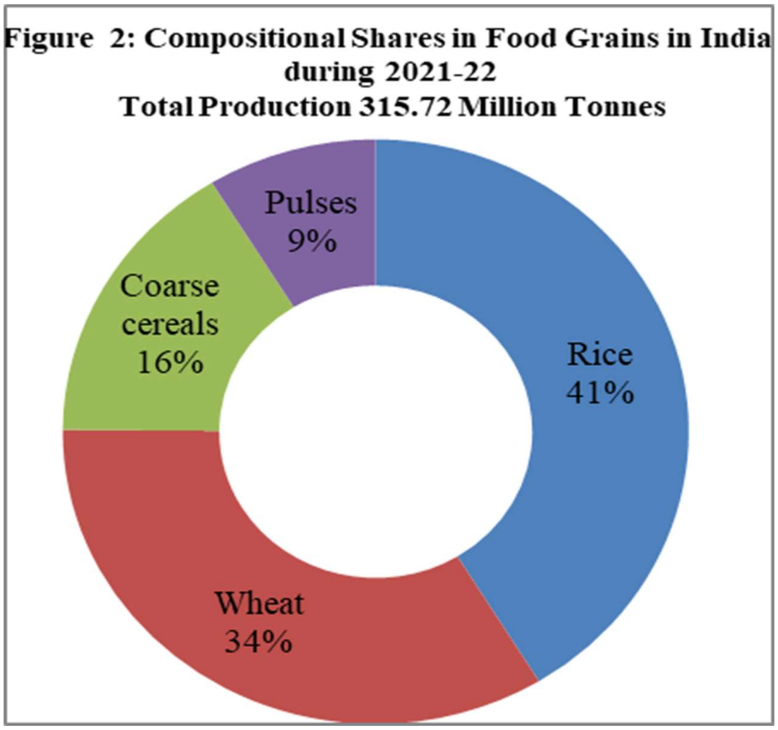

Source: Agricultural Statistics at Glance 2022.

చిత్రం 3 లో చూపిన విధంగాభారతదేశంలో తలసరి ఆహార ధాన్యాల లభ్యత 1951లో ప్రతి వ్యక్తికి 144 కిలోల నుండి 2023లో ప్రతి వ్యక్తికి 188.5 కిలోలకు పెరిగింది. , కానీ చిత్రం 4 లో చూపిన విధంగా ఈ మెరుగుదల బియ్యం మరియు గోధుమల పెరగటంవలనే జరిగింది కానీ పోషకమైన ముతక తృణధాన్యాలు మరియు పప్పుధాన్యాల ద్వారా కాదు. వాస్తవానికి ఈ కాలంలో పప్పుధాన్యాలలో మూలధన లభ్యత తగ్గింది. 2021-22 లో ఆహారంలో పండ్లు, కూరగాయల వాటా 19.4 శాతానికి పెరిగిందని తాజా ప్రభుత్వ గణాంకాలు చెబుతున్నాయి. వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల వాటా మొత్తం వ్యవసాయ-ఆహార విలువలో 38 శాతానికి చేరుకుంది. దేశంలో ఆహారం మునుపటి కంటే నేడు మరింత పోషకమైనదిగా ఉందని చెప్పవచ్చు.

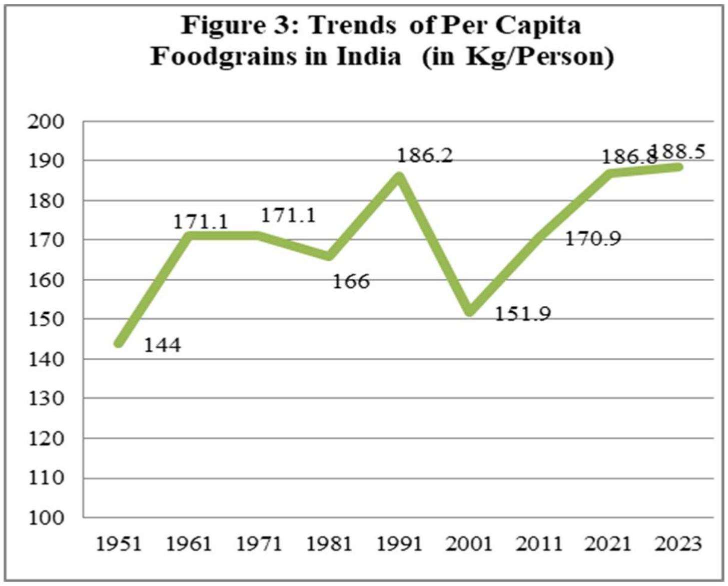

Source: Agricultural Statistics at Glance 2022.

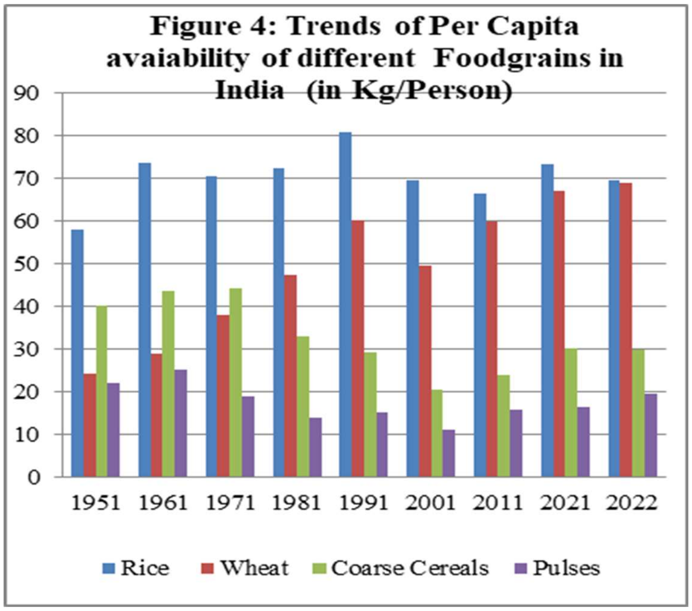

Source: Agricultural Statistics at Glance 2022.

10.1.3 భారతదేశంలో ఆహార భద్రతకు సంస్థాగత యంత్రాంగం

ఒక దేశంలో ఆహార భద్రత సమర్థవంతంగా అమలు చేయడానికి బలమైన సంస్థాగత యంత్రాంగం అవసరం. భారత దేశంలో ఆహార భద్రతను అమలుచేయడానికి బలమైన సంస్థాగత యంత్రాంగం ఉంది. ఇటీవలి కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో దేశంలో అన్ని ఆర్థిక కార్యకలాపాలు, నిరుద్యోగం నిలిచిపోయి, కుప్పకూలినప్పటికీ, వివిధ వ్యవస్థలు, కార్యక్రమాల ద్వారా ప్రజలందరికీ ఆహార సరఫరాను చేయడంలో దేశం చెయ్యగలిగింది అంటే దానికి పటిష్ట ఆహార భద్రత వ్యవస్థే కారణం. సమాజంలోని పేదలు మరియు ఇతర బలహీన వర్గాలకు సబ్సిడీ ఆహార ధాన్యాలను సరఫరా చేయడానికి లక్షలాది ఫెయిర్ ప్రైస్ షాపులతో భారతదేశం ప్రపంచంలోకెల్లా అతిపెద్ద ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థను కలిగి ఉంది. దీనికి కారణం FCI నిర్వహిస్తున్న MSP ఆధారిత ధాన్య సేకరణ వ్యవస్థ మరియు గిడ్డంగి నిల్వ సౌకర్యాలు. దాని సమర్థవంతమైన అమలు కోసం జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టం 2013 రూపంలో బలమైన శాసన యంత్రాంగం ఉంది. మహిళలు మరియు ఆరు సంవత్సరాల కంటే తక్కువ వయస్సు ఉన్న పిల్లలకు నేరుగా ఆహార భద్రత మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణలను అందించడానికి ICDS మరియు మధ్యాహ్న భోజనం వంటి ఇతర వ్యవస్థలు ఉన్నాయి. ఈ యంత్రాంగాల వివరాలు క్రింద చర్చించబడ్డాయి.

i. MSP, **ధాన్య సేకరణ మరియు ఆహార ధాన్యాల నిల్వ వ్యవస్థ**

రైతులకు సరైన గిట్టుబాటు ధర కల్పించటానికి\, ప్రభుత్వం ప్రతి వ్యవసాయ సీజన్ ప్రారంభంలో పంటకు కనీస మద్దతు ధర (MSP) ను ప్రకటిస్తుంది. ప్రస్తుతం భారతదేశం 23 పంటలకు కనీస మద్దతు ధరను ప్రకటించి, వాటిని కాలానుగుణంగా సేకరిస్తుంది. ధరల హెచ్చుతగ్గుల నుండి రైతులను రక్షించడానికి, ప్రభుత్వం 'పంటల ఉత్పత్తి సేకరణ' విధానాన్ని అవలంబిస్తుంది. దీని కింద, పంట కోత కాలంలో, ప్రభుత్వం రైతుల నుండి MSP వద్ద ఆహార ధాన్యాలను కొనుగోలు చేస్తుంది. సేకరించిన ఆహార ధాన్యాలను భారత ఆహార సంస్థ (FCI) నిర్వహించే గిడ్డంగులలో నిల్వ చేస్తుంది.

ఈ ఆహార ధాన్యాల నిల్వలను బఫర్ స్టాక్ మరియు స్ట్రాటజిక్ రిజర్వ్ అని పిలిచేవారు. టేబుల్ 1 దేశంలో ఆర్థిక సంవత్సరంలో కేంద్ర ప్రభుత్వ పాటించే ప్రస్తుత ఆహార ధాన్యాల బఫర్ స్టాక్ నిబంధనలను చూపుతుంది, ఇది ఏప్రిల్ 1 లో అత్యల్పంగా 210 లక్షల మెట్రిక్ టన్నుల నుండి జూలై 1 లో అత్యధికంగా 411.2 లక్షల మెట్రిక్ టన్నుల వరకు ఉంటుంది.

MSP సేకరణ వ్యవస్థ కింద పంటల ఉత్పత్తి సేకరణ చేయాలనే నియమం కారణంగా భారతదేశంలో ఎల్లప్పుడూ బఫర్ స్టాక్ దాని నిబంధనల కంటే ఎక్కువ స్టాక్ ఉంటుంది. ప్రస్తుతం అక్టోబర్ 2023 నాటికి, భారతదేశంలో మొత్తం బఫర్ స్టాక్ 602 లక్షల మెట్రిక్ టన్నులు (LMT) గా ఉందని చిత్రం 5 చూపిస్తుంది, వీటిలో ఎక్కువ భాగం బియ్యం (360 MLT) తరువాత గోధుమలు (240 LMT) ఉన్నాయి. పోషకాహారాలైన ముతక తృణ ధాన్యాలు 2.4 MLT తో చాలా తక్కువగా ఉన్నాయి.

Table 1: Central Government' current Buffer norms in a financial year in India which effect from 2017 (in Lakh Metric Tonnes)

As on Month	Operational Stock			Strategic Reserve		Grand Total
	Rice	Wheat	Total	Rice	Wheat	
1st April	115.8	44.6	160.4	20	30	**210.4**
1st July	115.4	245.8	361.6	20	30	**411.2**
1st October	82.5	175.2	257.0	20	30	**307.0**
1st January	56.1	108.0	164.1	20	30	**214.1**

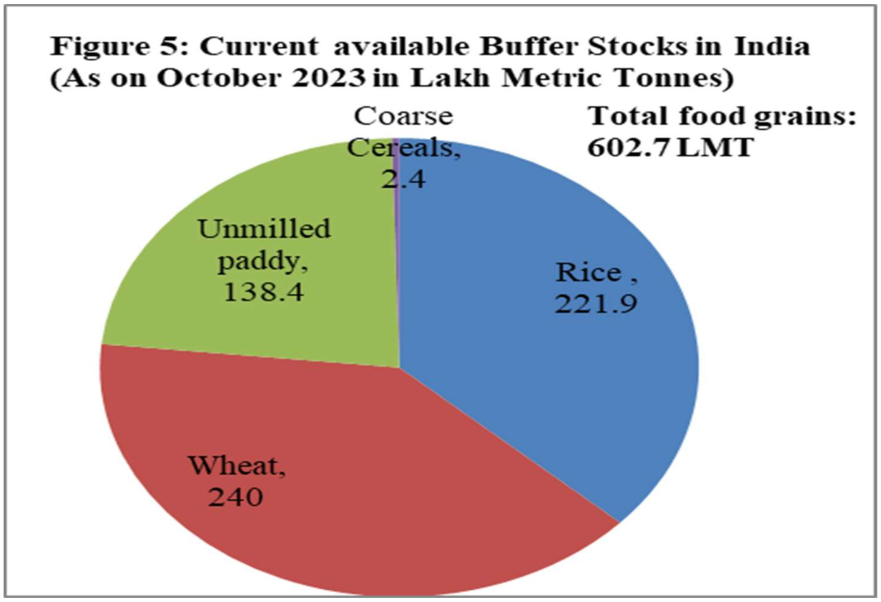

Source: FCI, https://fci.gov.in/stocks.php?view=217

ii. ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (PDS)

ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (పిడిఎస్) భారతదేశంలోని ప్రజలకు సబ్సిడీ రేట్లకు ఆహార ధాన్యాలను అందించే అతిపెద్ద ఆహార సబ్సిడీ కార్యక్రమం. రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం (1939-45) సమయంలో బ్రిటిష్ వారు ప్రవేశపెట్టిన 'రేషనింగ్' వ్యవస్థలో PDS దాని మూలాన్ని కలిగి ఉంది. 1951 లో ప్రారంభించిన ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆర్థిక అభివృద్ధి ప్రక్రియలో సామాజిక భద్రత విధానంలో కీలక భాగంగా కొనసాగించబడుతుంది. ఆహార ధాన్యాలను మాత్రమే కాకుండా చక్కెర, కిరోసిన్ వంటి ఇతర నిత్యావసర వస్తువులను కూడా అందించడానికి కాలక్రమేణా PDS విస్తరించబడింది. సార్వత్రిక PDSను 1997లో పేద కుటుంబాలకు లబ్ధిచేకూర్చే విధంగా టార్గెటెడ్ PDS (TPDS)గా మార్చబడింది, దీని కింద దారిద్ర్య రేఖకు దిగువన ఉన్న కుటుంబాలు దారిద్ర్య రేఖకు పైన ఉన్న కుటుంబాల కంటే తక్కువ ధరలకు ధాన్యాలను కొనుగోలు చేయవచ్చు. TPDS అమలులో సమస్యల కారణంగా పేద ప్రజలు బాధపడకుండా ఉండటానికి, , కొంతమంది ఆర్థికవేత్తలు యూనివర్సల్ PDS ఉండాలని వాదిస్తారు.

iii. జాతీయ ఆహార భద్రత చట్టం (NFSA) 2013

జాతీయ ఆహార భద్రతా చట్టం (NFSA) 2013 దేశంలో మూడింట రెండు వంతులకు పైగా ప్రజలకు ఆహార భద్రతను కల్పించే హక్కుతో కూడిన ఆహార భద్రతా విధానం. NFSA భారతదేశ పట్టణ జనాభాలో 50% వరకు మరియు భారతదేశ గ్రామీణ జనాభాలో 75% వరకు జనాభాకు TPDS ద్వారా ఆహార భద్రత కల్పిస్తుంది. ఇది ఆహార ధాన్యాలు - తృణ ధాన్యాలు/గోధుమలు/బియ్యం లను సబ్సిడీ ధరలకు కిలోకు ₹ 1/2/3 చొప్పున, నెలకు 5 కిలోల చొప్పున ప్రాధాన్యత గల కుటుంబాలకు అందిస్తుంది. ఇది అంత్యోదయ అన్న యోజన (AAY) లబ్ధిదారులకు నెలకు ఒక కుటుంబానికి 35 కిలోల చొప్పున ఆహార ధాన్యాలను ఉచితంగా అందిస్తుంది.

iv. భారతదేశంలో ఆహార సబ్సిడీ వ్యవస్థ:

దేశంలో ఎవరూ ఆకలితో నిద్రపోకుండా ఉండేవిధంగా, కేంద్ర ప్రభుత్వం జాతీయ ఆహార భద్రతా చట్టం (NFSA) మరియు PMGKAY, AAY మొదలైన ఇతర సంక్షేమ పథకాల కింద రాష్ట్రాలకు సబ్సిడీ ఆహార ధాన్యాలను అందిస్తుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వ వ్యయంలో ఆహార సబ్సిడీ అనేది ప్రధాన వ్యయాల్లో ఒకటి. ఆహార సబ్సిడీలో కొంత భాగంను MSP వద్ద ఆహార ధాన్యాలను సేకరించడం, వాటిని గిడ్డంగులలో నిల్వ చేయడం మరియు ఫుడ్ కార్పొరేషన్ ఆఫ్ ఇండియా ద్వారా బఫర్ స్టాక్ నిర్వహించడం కొరకు ఉపయోగిస్తారు. FCI మరియు రాష్ట్రాలకు కేంద్ర ప్రభుత్వం ఇచ్చే ఆహార సబ్సిడీ బిల్లు గత ఒకటిన్నర దశాబ్ద కాలంలో నాటకీయంగా పెరిగిందని గణాంకాలు 8 చూపిస్తున్నాయి. ఇది 2007-08 లో 27,760 కోట్ల రూపాయల నుండి 2022-23 లో 2,72,000 కోట్ల రూపాయలకు పది రెట్లు పెరిగింది. కోవిడ్-19 సంక్షోభం కారణంగా 2021-22 లో ఆహార సబ్సిడీ బిల్లు ఆకాశాన్ని తాకింది, ఈ సమయంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం పెద్ద మొత్తంలో ధాన్యాలను ఉచితంగా ఇచ్చింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం PMGKAY కింద ఉచిత ధాన్యం పథకాన్ని వచ్చే ఐదేళ్ల పాటు పొడిగించినందున సమీప భవిష్యత్తులో ఆహార సబ్సిడీ బిల్లు చాలా ఎక్కువగానే కొనసాగుతుంది.

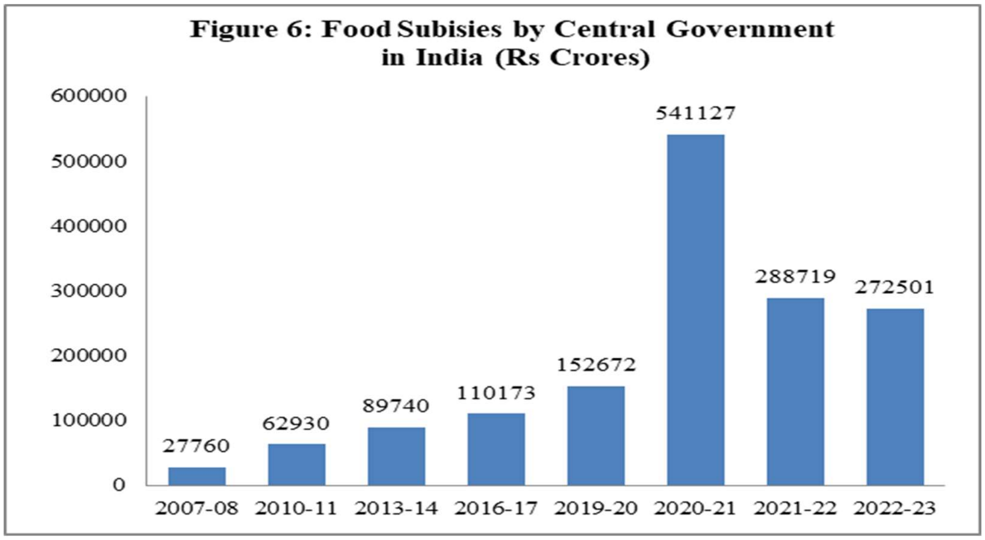

Source: Dept of Food and Public Distribution, Govt of India

భారతదేశం భౌతిక ఆహార లభ్యతను సాధించినప్పటికీ, ఆహార భద్రతకు సంబంధించిన అనేక సమస్యలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. భారతదేశంలో ఆహార భద్రతలో ప్రాప్యత మరియు సమానత్వంలో సమస్య ఉంది. ఇప్పటికీ గణనీయమైన సంఖ్యలో ప్రజలకు తగినంత ఆహారాన్ని కొనుగోలు చేసే శక్తి లేదు. దేశంలో ఆహార భద్రత విషయంలో పేదలు, పిల్లలు, మహిళలు ఎక్కువగా ప్రభావితమవుతున్నారు.

ii. భారతదేశంలో ఆహార ఉత్పత్తుల సాగులో రసాయన ఎరువులు మరియు పురుగుమందుల వాడకం పెరగడం వల్ల, ఆహార ఉత్పత్తుల నాణ్యత సమస్య ఉంది.

iii. మెజారిటీ భారతీయుల ఆహారంలో పోషక భాగం లేదు. ప్రోటీన్, విటమిన్ ఆహారం-పప్పుధాన్యాలు, గుడ్లు, మాంసం పండ్లు, కూరగాయలు మొదలైన వాటి శాతం తక్కువగా ఉంటుంది.

iv. PDS వ్యవస్థలో లభించే ఆహార ధాన్యాల లభ్యత మరియు నాణ్యతలో పెద్ద సమస్యలు ఉన్నాయి.

v. దేశంలో PDS వ్యవస్థ నుండి పెద్ద ఎత్తున ఆహార ధాన్యాల పక్కదారి పడుతుంది. దీనివల్ల ఖజానాకు నష్టం వాటిల్లుతుంది.

10.1.5. భారతదేశంలో ఆహార భద్రత కోసం పథకాలు

భారత దేశంలో ఆహార భద్రతను అమలు చేయడానికి ఈ క్రింది ముఖ్యమైన చర్యలు, పథకాలు ఉన్నాయి.

i. జాతీయ ఆహార భద్రత మిషన్ (NFSM): NFSM అనేది 2007లో దేశంలో బియ్యం, గోధుమలు, పప్పుధాన్యాల పరంగా ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తిని పెంచడానికి ప్రారంభించిన కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకం. పన్నెండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (2012-17) కాలంలో ఈ మిషన్ కింద లక్ష్యం 25 మిలియన్ టన్నుల ఆహార ధాన్యాలను ఉత్పత్తి చేయడం. వాటిలో బియ్యం 10 MT , గోధుమలు 8 MT, పప్పుధాన్యాలు 4 MT మరియు తృణధాన్యాలు 3 MT.

ii.ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ (PDS), Targeted PDS and NFSA, 2103: కేంద్ర ప్రభుత్వం రాష్ట్రాలకు సబ్సిడైజ్డ్ ఆహార ధాన్యాలను అందిస్తుంది. మునుపటి PDS కింద ఆహార పంపిణీ సార్వత్రిక స్థాయికి దగ్గరగా ఉంది, తరువాత దీనిని పేద కుటుంబాలను లక్ష్యంగా చేసుకుని TPDS గా మార్చారు. దీని కింద కేంద్ర ప్రభుత్వం కిలోకు 18.50 చొప్పున రాష్ట్రాలు/యుటిలకు ఆహార ధాన్యాలను తిరిగి చెల్లిస్తోంది. NFSA 2013 కింద, భారతదేశంలో ఆహార భద్రతా కార్యక్రమంలో ఒక సమూల మార్పు వచ్చింది. NFSA కింద, ప్రతి అర్హతగల లబ్ధిదారుడు సబ్సిడీ ధరకు 5 కిలోల ఆహార ధాన్యాన్ని పొందటానికి అర్హులు.

iii. అంత్యోదయ అన్న యోజన (AAY): ఇది 2000 డిసెంబర్ లో కోటి పేద కుటుంబాల కోసం ప్రారంభించబడింది. రాష్ట్రాలలో TPDS పరిధిలోకి వచ్చే బిపిఎల్ కుటుంబాల నుండి కోటి మంది పేద కుటుంబాలను గుర్తించి ప్రతి AAY కుటుంబానికి నెలకు 35 కిలోల ఆహార ధాన్యం సబ్సిడీ రేటుతో లభిస్తుంది. దీనికింద కిలోకు బియ్యం రూ. 3/- మరియు గోధుమలు రూ. 2/- కు లభిస్తాయి.

iv. ప్రధాన మంత్రి గరీబ్ కల్యాణ్ అన్న యోజన (PMGKAY): 2020 లో కోవిడ్-19 సంక్షోభం సమయంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రధాన మంత్రి గరీబ్ కల్యాణ్ అన్న యోజన (PMGKAY) ను ప్రారంభించింది. దీని ముఖ్య ఉద్దేశం దేశంలోని 80 కోట్లకు పైగా ప్రజలకు ఉచిత ఆహార ధాన్యాలను అందించడం. ఇటీవల ఈ పథకాన్ని 2024 జనవరి 1 నుండి 2029 డిసెంబర్ 31 వరకు వచ్చే ఐదేళ్ల పాటు పొడిగించారు.

v. **ఒక దేశం - ఒక రేషన్ కార్డ్** (ONORC): భారతదేశంలో NFSA కింద ఆహార ధాన్యాల పంపిణీని మరింత బలోపేతం చేయడానికి ONORCని అమలు చేశారు. వలస కార్మికులు మరియు అట్టడుగు వర్గాలకు, వారి సొంత రాష్ట్రంతో సంబంధం లేకుండా దేశవ్యాప్తంగా వారి ఆహార ధాన్యాలను సులభంగా అందిస్తుంది.

vi. ఐసిడిఎస్ పథకాలు మరియు పాఠశాల పిల్లలకు మధ్యాహ్న భోజనం: ఇవి దేశంలోని మహిళలు మరియు పిల్లలలో ఆహార మరియు పోషక భద్రత సమస్యను పరిష్కరించడానికి ముఖ్యమైన కార్యక్రమాలు. ఈ పథకాల వివరాలు పోషకాహార లోపంపై తదుపరి విభాగంలో చర్చించబడ్డాయి.

10.2 పోషకాహార లోపం

ఆరోగ్యకరమైన జీవితాన్ని గడపడానికి మానవుడికి ఆహారంలో తగినంత పోషక విలువలు అవసరం. ఆహార భద్రత లేకపోవడం వల్ల పోషకాహార లోపాలు పెరుగుతాయి. పోషకాహార లోపం ఉన్న పిల్లలు ఎదుగుదల సరిగా ఉండదని ప్రపంచ ఆరోగ్య సంస్థ 2015 పేర్కొంది. నోబెల్ గ్రహీత అమర్త్య సేన్ కరువు సమస్య మీద చేసిన క్లాసిక్ అధ్యయనం (1981) ప్రకారం ఆహార సరఫరా కొరత వల్ల సంభవించే ఆకలి సమస్య కన్నా, ఆహారపు హక్కు లేకపోవడం, ఆహారాన్ని కొనుగోలు చేయడానికి ఆదాయం లేకపోవడం వల్లనే ఆకలి సమస్య ఎక్కువగా ఉంటుంది.

10.2.1 పోషకాహార లోపం యొక్క భావనలు: పోషకాహార లోపం అనేది ఒక విస్తృతమైన భావన మరియు ఇది క్రింద చర్చించబడిన అనేక ఉప భావనలను కలిగి ఉంది.

i. పోషకాహార లోపం అనేది మానవ శరీరంలో అసమతుల్య పోషక పరిస్థితి. FAO ప్రకారం, పోషకాహార లోపం మరియు అధిక ఆహారం తీసుకోవడం రెండూ పోషకాహార లోపాలే. పోషకాహార లోపం వల్ల కుంగుబాటు, వృధా మరియు తక్కువ బరువు వంటి ఇతర మూడు సమస్యలు తలెత్తుతాయి. ఓవర్ న్యూట్రిషన్ అధిక బరువు, ఊబకాయం మరియు అనేక వ్యాధులకు దారితీస్తుంది. పోషకాహార లోపం సాధారణంగా భారతదేశంలో పిల్లలు మరియు మహిళలలో ఎక్కువగా ఉంటుంది. పోషకాహార లోపం యొక్క వివిధ భావనలు చిత్రం 5లో చూపబడ్డాయి.

ii. స్టంటింగ్ (Stunting) అంటే వయస్సు తగ్గ ఎత్తు లేకపోవడం. ఇది పిల్లల పెరుగుదల మరియు అభివృద్ధిని బలహీనపరిచే పరిస్థితి. తత్ఫలితంగా, వారి శరీరాలు వారి వయస్సు మరియు బరువుకు అనుగుణంగా ఉండకుండా తగిన ఎత్తును ఉండవు.

iii. వాస్టింగ్ (Wasting) అంటే ఎత్తుకు తగ్గ బరువు లేకపోవడం. ఇది పిల్లల ఎత్తుకు తక్కువ శరీర బరువును కలిగి ఉండటానికి సంబంధించినది. ఈ పరిస్థితి అధిక అనారోగ్యం మరియు మరణాల రేటును కలిగి ఉంది.

స్టంటింగ్ కు కారణం తీవ్రమైన పోషకాహార లోపం అయితే వాస్టింగ్ కు కారణం అనేది ఎక్కువ కాలం పాటు సరైన పోషక ఆహారం లేకపోవడం.

iv. తక్కువ బరువు (Underweight) అంటే వయస్సు కు తగ్గ బరువు లేకపోవడం. వయస్సుకు తగ్గ బరువు లేకపోతె రోగనిరోధక వ్యవస్థ బలహీనపడుతుంది మరియు అలసిపోవడం ఎక్కువ.

v. ఊబకాయం (Obesity) అనేది ఒక వ్యక్తి శరీరంలో అసాధారణ కొవ్వు శాతం పేరుకుపోయే పరిస్థితి. ఇది యొక్క ఆరోగ్యంపై హానికరమైన ప్రభావాలు ఉంటుంది.

vi. ఆకలి బాధ (Huger) అనేది పోషకాహార లోపం, స్టంటింగ్, వాస్టింగ్ మరియు శిశు మరణాల వంటి నాలుగు సూచికల కలయికను సూచిస్తుంది. FAO రూపొందించిన గ్లోబల్ హంగర్ ఇండెక్స్ (జిహెచ్ఐ) ఆకలి సూచికను ఈ నాలుగు భాగాల సూచికలతో కొలుస్తుంది, ఇది కేలరీలలో మరియు సూక్ష్మపోషకాలలో లోపాలను ప్రతిబింబిస్తుంది.

Figure 5: Different concepts of Malnutrition

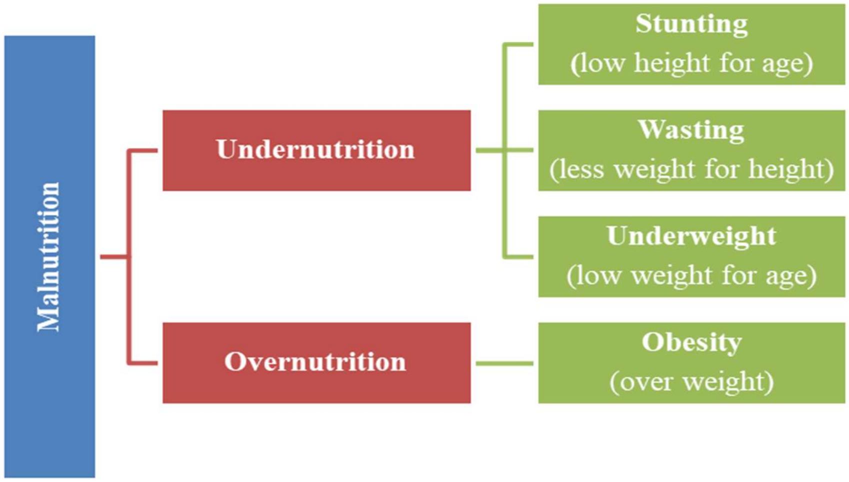

10.2.3 భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం యొక్క స్థితి

మానవజాతి ఇప్పుడు ఎదుర్కొంటున్న అతిపెద్ద ప్రపంచ సమస్యలలో పోషకాహార లోపం ఒకటి. FAO, UNO యొక్క స్టేట్ ఆఫ్ ఫుడ్ సెక్యూరిటీ అండ్ న్యూట్రిషన్ ఇన్ ది వరల్డ్ 2023 నివేదిక ప్రకారం భారతదేశంతో సహా ప్రపంచ దేశాలకు అనేక అంశాలలో పోషకాహార లోపంపై తాజా సమాచారాన్ని అందిస్తుంది. చిత్రం 6a నుండి 6d వరకు భారతదేశం మరియు దాని పొరుగు దేశాలు-బంగ్లాదేశ్ మరియు శ్రీలంక మరియు ప్రపంచంలోని పోషకాహార లోపం యొక్క అనేక అంశాలపై సమాచారాన్ని అందిస్తుంది. చిత్రం 6a లో చూపినట్లుగా, 2022 లో భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం ఉన్నవారి శాతం 16.4 శాతంగా ఉంది, ఇది ప్రపంచ స్థాయి (9.2 శాతం) కంటే చాలా ఎక్కువ మరియు దాని పొరుగు దేశాలైన బంగ్లాదేశ్

(11.2 శాతం) మరియు శ్రీలంక కంటే కూడా ఎక్కువ. (5.3శాతం). గత 2004-06 నుండి పోషకాహార లోపం స్థాయిలు తగ్గడం భారతదేశానికి మరియు ఇతర దేశాలకు గుర్తించదగిన విజయం.

చిత్రం 6 బి లో చూపినట్లుగా, 2022 లో భారతదేశంలో 5 సంవత్సరాల కంటే తక్కువ వయస్సు ఉన్న స్టంటింగ్ పిల్లల శాతం 31.7 శాతంగా ఉంది, ఇది ప్రపంచ స్థాయి (22.3 శాతం) కంటే చాలా ఎక్కువ మరియు దాని పొరుగు దేశాలైన బంగ్లాదేశ్ (26.4 శాతం) మరియు శ్రీలంక కంటే ఎక్కువ. (15.9 శాతం). గత దశాబ్దం 2012-2022 లో వృధా అయిన పిల్లలు తగ్గడం భారతదేశానికి మరియు ఇతర దేశాలకు గుర్తించదగిన విజయం.

చిత్రం 6 సి లో చూపినట్లుగా, 2022 లో భారతదేశంలో 5 సంవత్సరాల కంటే తక్కువ వయస్సు ఉన్న వాస్టింగ్ పిల్లల శాతం 18.7 శాతంగా ఉంది, ఇది ప్రపంచ స్థాయి (6.8 శాతం) కంటే చాలా ఎక్కువ మరియు దాని పొరుగు దేశాలైన బంగ్లాదేశ్ (9.8 శాతం) మరియు శ్రీలంక కంటే ఎక్కువ. (15.1 శాతం). చిత్రం 6 సి లో చూపినట్లుగా, 2022 లో భారతదేశంలో 15-49 సంవత్సరాల వయస్సు గల రక్తహీనత మహిళల శాతం 53 శాతంగా ఉంది. ఇది ప్రపంచ స్థాయి (39.4 శాతం) కంటే ఎక్కువ మరియు దాని పొరుగు దేశాలైన బంగ్లాదేశ్ (36.7 శాతం) మరియు శ్రీలంక కంటే ఎక్కువ. (34.6 per cent). గత దశాబ్దం 2012-2022 లో రక్తహీనత కలిగిన మహిళలు అలాగే ఉండటం భారతదేశానికి మరియు ఇతర దేశాలకు విచారకరం.

ప్రపంచ ఆకలిబాధ సూచి (గ్లోబల్ హంగర్ ఇండెక్స్ - GHI) అనేది మానవులకు కేలరీలు మరియు సూక్ష్మపోషకాలలో లోపాన్ని సూచిస్తుంది. GHI లో భారతదేశం వెకబడియున్నది. 2023 లో 125 దేశాలలో భారతదేశం 111 వ స్థానంలో ఉంది, దీని ర్యాంక్ అనేక ఆఫ్రికన్ దేశాలకు దగ్గరగా ఉంది మరియు అనేక పొరుగు దేశాల కంటే అధ్వాన్నంగా ఉంది.

చిత్రం 6e లో చూపిన విధంగా, భారతదేశంలో GHI స్కోరు, (అధిక స్కోరు ఆకలితో బాధపడుతున్న వ్యక్తుల అధిక నిష్పత్తిని సూచిస్తుంది) 2023 లో 28.7 స్కోరుతో తీవ్రమైన స్థాయిలో ఉంది, అయితే ఇది 2008 లో 35.5 యొక్క భయంకరమైన స్కోరు నుండి మెరుగుపడింది. భారతదేశంలో ఆకలి రేటు ప్రపంచ సగటు కంటే ఎక్కువగా మరియు దాని పొరుగు దేశాలైన బంగ్లాదేశ్ మరియు శ్రీలంక కంటే ఎక్కువగా ఉంది.

భారతదేశంలో ఆహారానికి తగినంత డబ్బు లేని ప్రజల నిష్పత్తి 2021 లో 48 శాతంతో అధిక స్థాయిలో ఉందని, ఇది 2018 లో 40.2 శాతం నుండి పెరిగిందని గాలప్ వరల్డ్ పోల్ సర్వే తెలిపింది. ఇది కోవిడ్-19 ప్రభావం వల్ల కావచ్చు.

ఈ పైన పేర్కొన్న ఫలితాలు ప్రకారం పోషకాహార లోపం స్థాయిలను తగ్గించడానికి భారతదేశంలో అనేక ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నప్పటికీ, ప్రపంచంలోని ఇతర దేశాల కంటే సాపేక్షంగా అధిక స్థాయిలో పోషకాహార లోపం ఉందని మరియు భవిష్యత్తులో ఇది చాలా దూరం ప్రయాణించాల్సి ఉందని సూచిస్తున్నాయి.

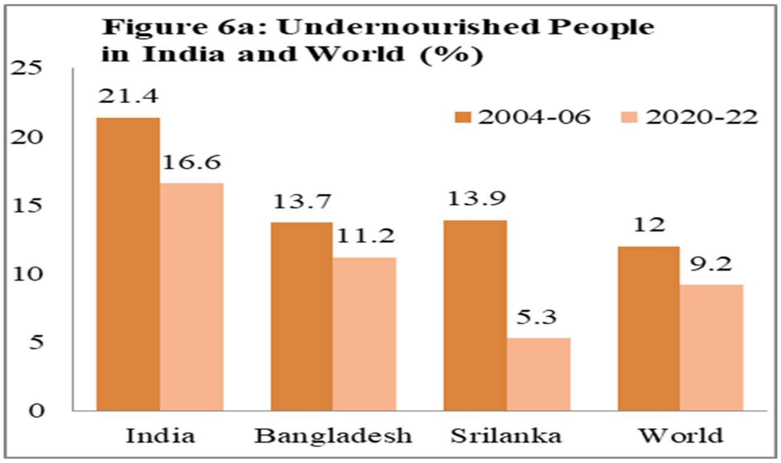
Figure 6a: Undernourished People in India and World (%)
2004-06
2020-22
21.4
16.6
13.7
11.2
13.9
5.3
12
9.2
0
5
10
15
20
25
India
Bangladesh
Srilanka
World

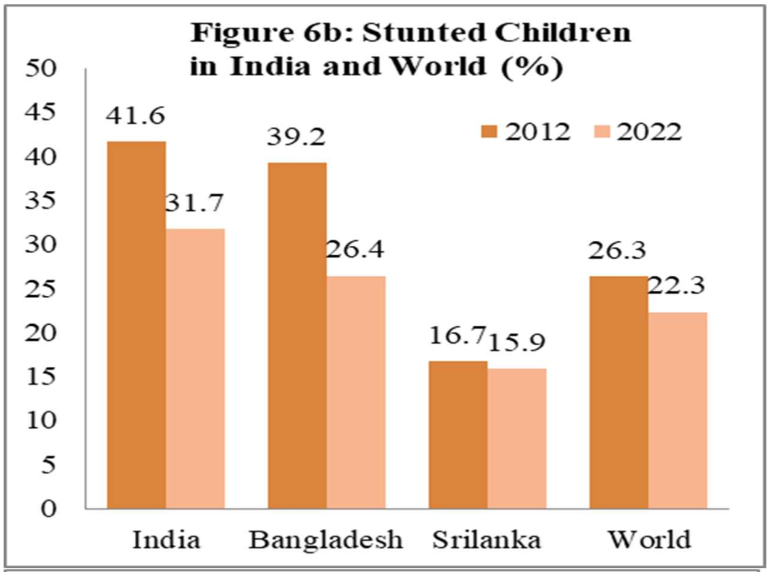
Figure 6b: Stunted Children in India and World (%)
2012
2022
41.6
31.7
39.2
26.4
16.7
15.9
26.3
22.3
0
5
10
15
20
25
30
35
40
45
50
India
Bangladesh
Srilanka
World

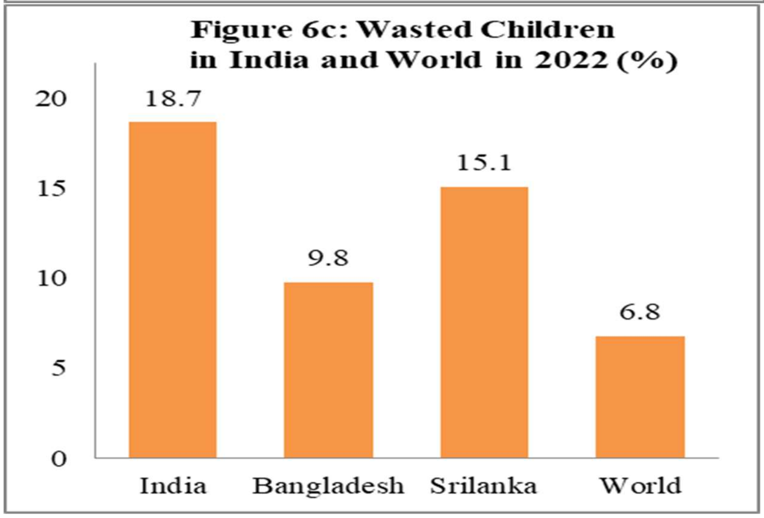
Figure 6c: Wasted Children in India and World in 2022 (%)
18.7
9.8
15.1
6.8
0
5
10
15
20
India
Bangladesh
Srilanka
World

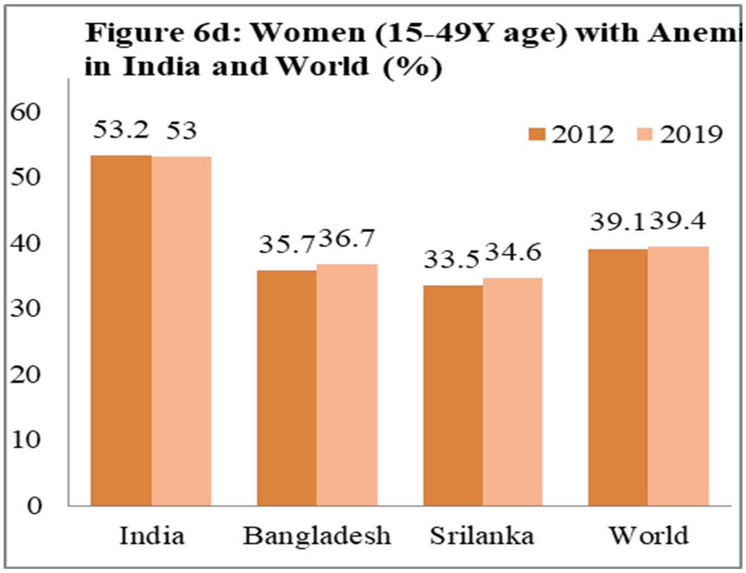

Source: Report of the State of Food Security and Nutrition in the World 2023 of FAO, UNO.

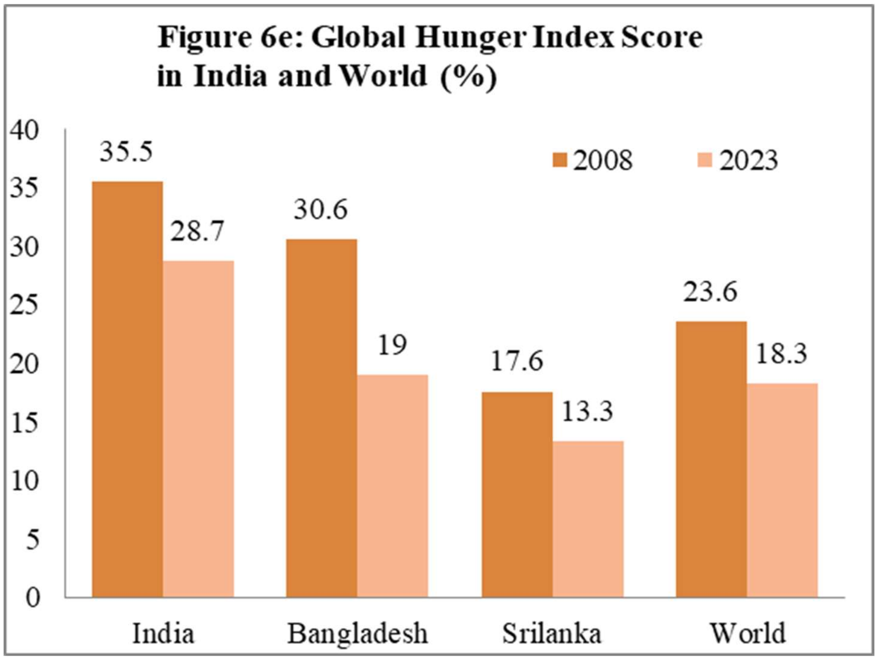

Source: 2023 Global Hunger Index: The Power of Youth in Shaping Food System, WHH.

NFHS-5 డేటా ప్రకారం భారతదేశంలో మరియు రాష్ట్రాలలో పోషకాహార లోపం యొక్క స్థితి పట్టిక 2లో చూపబడింది. పిల్లలలో పోషకాహార లోపం- స్టంటింగ్ (కుంగుబాటు), వాస్టింగ్ మరియు తక్కువ బరువు భారతదేశంలో వరుసగా 35.5%, 19.3% మరియు 32.1% వద్ద ఉన్నాయి. 15-49 సంవత్సరాల మధ్య వయస్సు గల మహిళల్లో పోషకాహార లోపం 22.9 శాతం నుండి 18.7 శాతానికి తగ్గింది.

2019-21 మధ్య భారతదేశంలో పిల్లల పోషకాహార లోపంలో సగటు కంటే తక్కువ పనితీరు కనబరిచిన రాష్ట్రాలు బీహార్, ఉత్తరప్రదేశ్, జార్ఖండ్, గుజరాత్, మధ్యప్రదేశ్, కర్ణాటక మరియు మహారాష్ట్ర రాష్ట్రాలు. అధిక పనితీరు కనబరిచే రాష్ట్రాలు -తమిళనాడు, కేరళ, మణిపూర్ మరియు సిక్కింలు.

ఆసక్తికరమైన విషయం ఏమిటంటే, గతంలో తక్కువ పనితీరు కనబరిచిన రాష్ట్రాలు - ఒడిశా మరియు ఛత్తీస్ ఘడ్ పోషకాహార లోపంతో ఉన్న వారి స్థితిని మెరుగుపరిచాయి. వాస్తవానికి 2019-21 మధ్య భారతదేశంలో అతి తక్కువ స్టంటింగ్ పిల్లల ఉన్న జిల్లాలు జగత్సింగపూర్ (13.2 శాతం) మరియు పూరి (13.8 శాతం) ఒడిశాకు చెందినవి. 2019-21 లో భారతదేశంలో అత్యధిక స్టంటింగ్ పిల్లల జిల్లాలు - సంభాల్ (51.6 శాతం) మరియు బదౌన్ (51.8 శాతం) ఉత్తర ప్రదేశ్ కు చెందినవి.

Table 2: Malnutrition levels among Children under 5 years in India during 2019-21 (%)			
State/UT	Stunted (height-for-age)	Wasted (weight-for-height)	Underweight (weight-for-age)
States with above National Average			
Meghalaya	46.5	12.1	26.6
Bihar	42.9	22.9	41
Uttar Pradesh	39.7	17.3	32.1
Jharkhand	39.6	22.4	39.4
Gujarat	39	25.1	39.7
Madhya Pradesh	35.7	19	33
Karnataka	35.4	19.5	32.9
Assam	35.3	21.7	32.8
Maharashtra	35.2	25.6	36.1
Below National Average States			
Chhattisgarh	34.6	18.9	31.3
West Bengal	33.8	20.3	32.2
Telangana	33.1	21.7	31.8
Nagaland	32.7	19.1	26.9
Tripura	32.3	18.2	25.6
Rajasthan	31.8	16.8	27.6
Andhra Pradesh	31.2	16.1	29.6

Odisha	31	18.1	29.7
Delhi	30.9	11.2	21.8
Himachal Pradesh	30.8	17.4	25.5
Mizoram	28.9	9.8	12.7
Arunachal Pradesh	28	13.1	15.4
Haryana	27.5	11.5	21.5
Uttarakhand	27	13.2	21
Jammu & Kashmir	26.9	19	21
Goa	25.8	19.1	24
Tamil Nadu	25	14.6	22
Punjab	24.5	10.6	16.9
Kerala	23.4	15.8	19.7
Manipur	23.4	9.9	13.3
Sikkim	22.3	13.7	13.1
Puducherry	20	12.4	15.3
India	**35.5**	**19.3**	**32.2**

Source: National Family Health Survey-5, 2019-20.

10.2.4 భారతదేశంలో పోషకాహార లోపానికి కారణాలు: భారతదేశంలో పోషకాహార లోపానికి ప్రధాన కారణాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. అనుచితమైన మరియు అననుకూలమైన శిశువు మరియు చిన్న పిల్లల ఆహారం మరియు సంరక్షణ పద్ధతులు

ii. అనారోగ్యాల నివారణ మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణకు సంబంధించిన సమస్యలు ఎక్కువ

iii. పోషకాహారం గురించి అవగాహన మరియు పోషక వనరులు తక్కువ ఉండటం.

iv. యుక్తవయసులో ఉన్న బాలికల ఆరోగ్యం మరియు పోషణపై తగినంత శ్రద్ధ చూపకపోవడం

v. సురక్షితమైన తాగునీరు మరియు సరైన పారిశుధ్య సౌకర్యాలు అందుబాటులో లేకపోవడం.

10.2.5 భారతదేశంలో పోషకాహార లోపం సమస్యను పరిష్కరించడానికి చర్యలు

దేశంలో పోషకాహార లోపం సమస్యను పరిష్కరించడానికి ప్రభుత్వం అధిక ప్రాధాన్యత ఇచ్చి, అనేక పథకాలను అమలు చేస్తోంది. ఈ దిశలో ఈ క్రింది ముఖ్యమైన పథకాలు కింద చర్చించాము.

i. సమగ్ర శిశు అభివృద్ధి సంస్థ (ఐసిడిఎస్) లేదా అంగన్వాడీ పథకం: మహిళలు మరియు పిల్లలకు పోషక ఆహార, ఆరోగ్య, సహా ఆహార భద్రతను అందించడానికి కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకంగా ఐసిడిఎస్ 1975లో

ప్రారంభించబడింది. ఇది వయోజన మరియు గర్భిణీ స్త్రీలకు ఆరోగ్యం మరియు పోషణను మరియు ఆరు సంవత్సరాల పిల్లలకు పోషక ఆహారం, రోగనిరోధకత మరియు ప్రీ-స్కూల్ విద్యను అందిస్తుంది.

ii. మధ్యాహ్న భోజన పథకం (ఎండిఎంఎస్) పిల్లల హాజరును మెరుగుపరచడం మరియు పాఠశాలల నుండి డ్రాప్ అవుట్ లను తగ్గించడం ద్వారా అక్కడి ప్రాథమిక పాఠశాలల పిల్లలకు పోషకమైన ఆహారాన్ని అందించే ఉద్దేశ్యంతో కేంద్ర ప్రభుత్వం 1995లో ఎండిఎంఎస్ ను ప్రవేశపెట్టింది. తరువాత ఇది 12వ తరగతి వరకు అన్ని తరగతులకు విస్తరించబడింది.

iii. ప్రధాన మంత్రి మాతృ వందన యోజన (PMMVY): PMMVY అనేది కేంద్ర ప్రాయోజిత DBT పథకం, ఇది గర్భిణీ స్త్రీలు మరియు పాలిచ్చే తల్లుల బ్యాంక్/పోస్ట్ ఆఫీస్ ఖాతాలో ₹5,000/- నగదు ప్రోత్సాహంను (మూడు వాయిదాలలో) నేరుగా అందించబడుతుంది.

iv. పోషణ్ అభియాన్: ఇది 2018 లో ప్రారంభించబడింది, ఇది కౌమారదశలో ఉన్న బాలికలు, గర్భిణీ స్త్రీలు మరియు పాలిచ్చే తల్లుల పోషక స్థితిలో మెరుగుదలను సాధించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. ఆరోగ్యం, శ్రేయస్సు మరియు వ్యాధి మరియు పోషకాహార లోపానికి రోగనిరోధక శక్తిని పెంపొందించే పద్ధతులను అభివృద్ధి చేయడంపై దృష్టి సారించి పోషక పదార్థాలు, పంపిణీ, వ్యాప్తి మరియు ఫలితాలను బలోపేతం చేయడానికి ఇది ప్రయత్నిస్తుంది. ప్రస్తుతం పోషన్ 2.0 అమలులో ఉంది.

10.3 సారాంశం

భారతదేశం ఆహార భద్రతను ఆహార లభ్యత వరకు మాత్రమే సాధించింది. ప్రాప్యత, స్థోమత మరియు పోషక ఆహార భద్రత అనే భావన దేశంలోని జనాభాలోని ఇంకా ఎక్కువశాతం మందికి రావలిసింది అవసరం ఉన్నది.. నాణ్యమైన పోషక ఆహార ధాన్యాలను మరింతగా సరఫరా చేయడం ద్వారా ప్రజా పంపిణీ వ్యవస్థ మరింత సమర్థవంతంగా చేయబడుతుంది. ప్రభుత్వానికి ఆర్థిక క్రమశిక్షణ దృక్కోణంలో ఆహార సబ్సిడీ బిల్లు పెరుగడం అనేది ప్రధాన ఆందోళన. ఏదేమైనా, ప్రతి పౌరుడు తన ఆహార సదుపాయ హక్కును గ్రహించి, ఆకలి లేకుండా నిద్రపోయేలా చూడటం ప్రభుత్వ బాధ్యత. ఇతర ఆర్థిక భారంతో సంబంధం లేకుండా ఈ ప్రాథమిక హక్కుపై ఎటువంటి రాజీ ఉండకూడదు.

భారతప్రభుత్వం దేశంలో పోషకాహార లోపాన్ని పరిష్కరించడానికి అనేక మైళ్ల దూరం ప్రయాణించింది. దాని ప్రయత్నాలు ఉన్నప్పటికీ, భారతదేశం ఇప్పటికీ పిల్లలు మరియు మహిళలలో పోషకాహార లోపం సమస్యతో బాధపడుతోంది. ప్రపంచ ఆకలి సూచి (GHI) ర్యాంకింగ్లో భారత్ ప్రదర్శన నిరాశపరిచింది. దేశంలో ఇప్పటికి ఆర్థిక వృద్ధి ముఖ్యమైన మానవ అభివృద్ధి మరియు పోషక ఆరోగ్యాన్ని సమస్యలను పరిష్కరించడానికి తగినంత సమగ్రంగా లేదని తెలుస్తుంది. ఈ సమస్యను పరిష్కరించడానికి అంకితమైన కార్యక్రమాలను విస్తృత ఆర్థిక అభివృద్ధితో అనుసంధానించడం ద్వారా సమగ్ర విధానంతో బలోపేతం చేయాలి.

10.4 ముఖ్య పదాలు

ఆహార భద్రత అంటే అన్ని వర్గాల ప్రజలకు ఎటువంటి ఆటంకాలు లేకుండా అన్ని సమయాల్లో సరసమైన ధరలకు ఆహారాన్ని అందుబాటులో ఉంచడం. ఆహార భద్రత అంటే ఆహారాన్ని ఉత్పత్తి చేయగల సామర్థ్యం మాత్రమే కాదు, ఆహారాన్ని కొని పొందగల సామర్థ్యం కూడా.

పోషక ఆహార భద్రత అనేది దేశంలో అధిక పోషక విలువలు కలిగిన అన్ని రకాల ఆహార ఉత్పత్తుల లభ్యతను సూచిస్తుంది. అంటే బియ్యం, గోధుమలు, ముతక తృణధాన్యాలు, పప్పుధాన్యాలు, కూరగాయలు మరియు పండ్లను కలిగి ఉండే ఆహార పదార్థాలు.

పోషకాహార లోపం: పోషకాహార లోపం అనేది మానవ శరీరంలో అసమతుల్య పోషక పరిస్థితి. FAO ప్రకారం, పోషకాహార లోపం మరియు అధిక ఆహారాలను తీసుకోవడం రెండూ పోషకాహార లోపాలే.

స్టంటింగ్(Stunting) అంటే వయస్సు తగ్గ ఎత్తు లేకపోవడం. ఇది పిల్లల పెరుగుదల మరియు అభివృద్ధిని బలహీనపరిచే పరిస్థితి.

వాస్టింగ్ (Wasting) అంటే ఎత్తుకు తగ్గ బరువు లేకపోవడం. ఇది పిల్లల ఎత్తుకు తక్కువ శరీర బరువును కలిగి ఉండటానికి సంబంధించినది.

తక్కువ బరువు (Underweight) అంటే వయస్సు కు తగ్గ బరువు లేకపోవడం. వయస్సుకు తగ్గ బరువు లేకపోతె రోగనిరోధక వ్యవస్థ బలహీనపడుతుంది మరియు అలసిపోవడం ఎక్కువ.

ఊబకాయం (Obesity) అనేది ఒక వ్యక్తి శరీరంలో అసాధారణ కొవ్వు శాతం పెరుకుపోయే పరిస్థితి. ఇది యొక్క ఆరోగ్యంపై హానికరమైన ప్రభావాలు ఉంటుంది.

ఆకలి బాధ (Huger) అనేది పోషకాహార లోపం, స్టంటింగ్, వాస్టింగ్ మరియు శిశు మరణాల వంటి నాలుగు సూచికల కలయికను సూచిస్తుంది.

10.5 స్వీయ-మదింపు ప్రశ్నలు

i. భారతదేశంలో ఆహార భద్రత మరియు పోషకాహార లోపం యొక్క విభిన్న భావనలను వివరించండి.

ii. భారతదేశంలో ఆహార భద్రత స్థితిని, దాని సమస్యలను చర్చించండి.

iii. 'భారతదేశం భౌతిక ఆహార భద్రతను సాధించింది కానీ పోషకాహార లోపాన్ని నిర్మూలించడంలో విఫలమైంది'. అనే వాక్యంపై వ్యాఖ్యానం చెయ్యండి .

iv. భారతదేశంలో ఆహార భద్రతను నిర్ధారించడానికి, పోషకాహార లోపాన్ని తగ్గించడానికి ప్రభుత్వం తీసుకున్న చర్యలను క్లుప్తంగా వివరించండి.

10.6 సూచనలు:

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ , తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ
- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ: పోటీ పరీక్షల ప్రత్యేకం , తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ

- డా.సిహెచ్. శంకర్ రావు

పాఠం -11

భారత పారిశ్రామిక రంగ స్థితి గతులు

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత మరియు లక్షణాలను అర్థం చేసుకోవడం
- భారతదేశంలో ఇటీవలి పారిశ్రామిక విధానాన్ని విశ్లేషించడం
- మేక్ ఇన్ ఇండియా, స్టార్ట్-అప్, స్టాండ్-అప్ కార్యక్రమాలు వంటి పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను అధ్యయనం చేయడం.
- ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు మరియు పారిశ్రామిక కారిడార్లు వంటి పారిశ్రామిక మౌలిక సదుపాయాల ప్రాజెక్టులను అధ్యయనం చేయడం

నిర్మాణం:

11.0 పరిచయం

11.1 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత

11.2 భారత పారిశ్రామిక రంగం విశేషాలు

11.3 భారతదేశంలో పారిశ్రామిక విధానాలు 1991 కి ముందు

11.3.1. పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానాలు 1948:

11.3.2. పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం 1956

11.3.3. పారిశ్రామిక విధాన ప్రకటన 1977

11.3.4. పారిశ్రామిక విధాన ప్రకటన, 1980

11.4 నూతన పారిశ్రామిక విధానం (NEP), 1991

ఎ. NEP 1991 లక్ష్యాలు బి. NEP 1991 లక్షణాలు సి. NEP 1991 ప్రభావం డి. NEP 1991 లోపాలు

11.5 పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కోసం కార్యక్రమాలు

11.5.1. మేక్ ఇన్ ఇండియా

11.5.2. స్టార్టప్ ఇండియా

11.5.3 స్టాండ్-అప్ ఇండియా

11.6 పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కోసం మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు

11.6.1 ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు

11.6.2 పారిశ్రామిక కారిడార్లు

11.7 సారాంశం

11.8 కీలకపదాలు

11.9 స్వీయ-మదింపు ప్రశ్నలు
11.10 సూచించిన పఠనాలు

11.0 పరిచయం

సాంప్రదాయ ఆర్థిక అభివృద్ధి సిద్ధాంతం ప్రకారం, ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక వృద్ధి మరియు అభివృద్ధి ప్రక్రియలు పారిశ్రామికీకరణతో మాత్రమే ప్రారంభమవుతుంది. ప్రస్తుత అభివృద్ధి చెందిన పాశ్చాత్య ఆర్థిక వ్యవస్థల విషయంలో చూసినట్లుగా, వేగవంతమైన పారిశ్రామికీకరణ వారి ఆర్థిక వ్యవస్థలను అభివృద్ధి దశకు తీసుకెళ్లడంలో కీలక పాత్ర పోషించింది. ఒక ఆర్థిక వ్యవస్థ వ్యవసాయం నుండి పరిశ్రమకు మారే ప్రక్రియలో పారిశ్రామికీకరణ అనేది కేంద్ర స్థానంగా ఉంటుంది. పారిశ్రామికీకరణలో రెండు విషయాలు ఉంటాయిః i) ప్రాథమిక ముడిపదార్థాలు మరియు మధ్యంతర వస్తువులను పారిశ్రామిక తయారు చేసిన వస్తువులుగా మార్చడానికి సాంకేతికంగా ఉన్నతమైన ఉత్పత్తి పద్ధతులను అవలంబించడం. ii) పరిశ్రమల నిర్వహణలో ఆధునిక పద్ధతులు - ఆర్థిక గణనలు, అకౌంటింగ్, నిర్వహణ పద్ధతులు మొదలైన వాటిని పాటించటం. పారిశ్రామిక రంగంలో నాలుగు ఉప రంగాలు ఉన్నాయి, అవి మైనింగ్ మరియు క్వారీ, తయారీ, విద్యుత్ మరియు గ్యాస్, మరియు నిర్మాణం.

భారతదేశంలో పారిశ్రామికీకరణ బ్రిటిష్ కాలంలో ప్రారంభమైంది, కానీ నిజమైన పారిశ్రామికీకరణ 1947లో స్వాతంత్ర్యం తరువాత మాత్రమే జరిగింది. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థకు కేంద్రంగా ఉంది మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను అభివృద్ధి మార్గంలో నడిపిస్తుంది. భారతదేశంలో పారిశ్రామిక రంగం 1990 వరకు ప్రభుత్వ రంగం నాయకత్వంలో ప్రణాళికాబద్ధమైన అభివృద్ధిలో ఉంది. సరళీకరణ, ప్రైవేటీకరణ, ప్రపంచీకరణ రూపంలో ఆర్థిక సంస్కరణలు భారత పారిశ్రామిక రంగం చరిత్రలో మైలురాళ్ళు. సంస్కరణల అనంతర కాలంలో పెరుగుతున్న సరళీకరణ మరియు ప్రపంచీకరణ పాలనల క్రింద ప్రైవేట్ రంగం యొక్క ఆధిపత్య పాత్రతో, భారతీయ పారిశ్రామిక రంగం అధిక వృద్ధి మార్గాలు, అంతర్జాతీయ పోటీతత్వం, వైవిధ్యీకరణ, యాంత్రీకరణ మరియు డిజిటలైజేషన్ యొక్క కొత్త శకంలోకి ప్రవేశించింది. భారతీయ పరిశ్రమ యొక్క ప్రస్తుత దృశ్యం ఒక వైపు పెరుగుతున్న డిజిటల్ మరియు స్మార్ట్ టెక్నాలజీలతో ఇండస్ట్రీ 4.0, మరియు మరోవైపు సాంప్రదాయ చిన్న తరహా పరిశ్రమల ముఖ్యమైన పాత్ర. ప్రస్తుతం, పారిశ్రామిక రంగం జి. డి. పి (30%) మరియు ఉపాధి (26%) లో గణనీయమైన వాటాకు మాత్రమే కాకుండా, 2047 నాటికి అమృత్ కల్ కాలంలో ఆర్థిక వ్యవస్థను అభివృద్ధి చెందుతున్న స్థితి నుండి అభివృద్ధి చెందిన స్థితికి తీసుకెళ్లడానికి కూడా కీలకం. ఈ సందర్భంలో, ఈ అధ్యాయం భారతదేశంలో పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత మరియు లక్షణాలు, 1991 నాటి ఇటీవలి పారిశ్రామిక విధానం మరియు మేక్ ఇన్ ఇండియా, స్టార్ట్-అప్, స్టాండ్-అప్, ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు మరియు పారిశ్రామిక కారిడార్లు వంటి పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను అధ్యయనం చేస్తుంది.

11.1 భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యత

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం క్రింద చర్చించిన విధంగా చాలా ముఖ్యమైనదిః

i. ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్మాణాత్మక మార్పు: భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణాత్మక మార్పును తీసుకురావడానికి పారిశ్రామిక రంగం అభివృద్ధి కీలకం. వ్యవసాయంపై ఆధారపడిన ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి పరంగా పరిశ్రమ మరియు సేవలపై ఆధారపడిన ఆర్థిక వ్యవస్థగా మార్చడానికి పారిశ్రామిక రంగ అభివృద్ధి చాల కీలకం.

ii. అధిక ఉపాధి అవకాశాలు: భారతదేశంలో పారిశ్రామిక రంగం ప్రస్తుతం 25 శాతం ఉపాధిని కల్పిస్తోంది. వ్యవసాయ రంగం నుండి ఉత్పత్తి అయ్యే మిగులు కార్మికులను గ్రహించడంలో సేవా రంగానికి పరిమితులు ఉన్నందున, పారిశ్రామిక రంగం మిగులు కార్మికులను గ్రహించి ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఎక్కువ ఉపాధిని సృష్టించే అవకాశం ఉంది.

iii. అధిక వృద్ధి రేట్లుః దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం అనేది వ్యవసాయం మరియు సేవా రంగాలకు కీలక ఇన్పుట్ సరఫరాదారుగా ఉన్నందున, దాని వృద్ధి మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థకు అధిక వృద్ధిని తెచ్చే సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంది.

iv. కార్మికుల ఉత్పాదకత మరియు ఆదాయాన్ని పెంచటం: సాధారణంగా, కార్మికుల ఉత్పాదకత మరియు ఆదాయం వ్యవసాయం కంటే పారిశ్రామిక మరియు సేవా రంగాలలో ఎక్కువగా ఉంటాయి. నీతి ఆయోగ్ నివేదిక 2022 ప్రకారం భారత దేశ వ్యవసాయ రంగంలో పనిచేసే కార్మికుల కంటే పారిశ్రామిక రంగంలో పనిచేసే కార్మికులు మూడు రెట్లు ఎక్కువ సంపాదిస్తారు. అందువల్ల, దేశంలో కార్మికుల ఉత్పాదకత మరియు ఆదాయ స్థాయిలను పెంచడానికి పారిశ్రామిక రంగం వృద్ధి చాలా అవసరం.

v. పట్టణీకరణను ప్రోత్సహించడంః పట్టణీకరణ అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థలో అభివృద్ధి స్థాయిని సూచిస్తుంది. పరిశ్రమలు, సేవా రంగాల వృద్ధితో పట్టణీకరణ వస్తుంది. భారతదేశంలో పట్టణీకరణ రేటు ఇప్పటికీ 30% కంటే తక్కువగా ఉంది. అందువల్ల, భారతదేశంలో పట్టణీకరణను పెంచడానికి, ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం అభివృద్ధి చెందాల్సిన అవసరం ఉంది.

vi. అధునాతన సాంకేతిక ఆవిష్కరణలను ఉపయోగించుకోవడంః పారిశ్రామిక రంగం ఎక్కువగా సాంకేతిక పరిజ్ఞానం వాడకంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ రంగం అధునాతన మరియు వినూత్న సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగిస్తుంది. ప్రస్తుతం ఉద్భవిస్తున్న పరిశ్రమ 4.0 కంప్యూటర్ మరియు కృత్రిమ మేధస్సు సాంకేతికతలపై మాత్రమే ఆధారపడి ఉంటుంది.

vii. విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడులను ఉపయోగించుకోవడంః భారతదేశం వంటి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో పారిశ్రామిక రంగం అభివృద్ధిలో కొత్త సాంకేతిక పరిజ్ఞానం మరియు సంస్థాగత నిర్వాహక నైపుణ్యాలను తీసుకురావడం ద్వారా విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడులు ముఖ్యమైన పాత్ర పోషిస్తాయి. భారత పారిశ్రామిక రంగం

సంస్కరణల అనంతర కాలపు వేగవంతమైన వృద్ధి మరియు దాని కోసం విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడులను పొందడంలో ముందంజలో ఉంది.

viii. అంతర్జాతీయ వాణిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించడం: ఆర్థిక వ్యవస్థలో అంతర్జాతీయ వాణిజ్యాన్ని పెంచడానికి పారిశ్రామిక రంగం కీలకం. 2022 లో ప్రపంచ వాణిజ్యంలో భారతదేశ వాటా 1.8 శాతం కంటే తక్కువగా ఉంది. ఈ స్థాయిని పెంచడానికి, దేశంలో పారిశ్రామిక రంగం వృద్ధి చాలా అవసరం.

ix. హరిత మరియు సుస్థిర అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడం: భారతదేశంలో పారిశ్రామిక రంగం పర్యావరణాన్ని ప్రభావితం చేసే అతిపెద్ద కాలుష్య రంగం. కాలుష్యరహిత, హరిత సాంకేతిక పరిజ్ఞానం మరియు శక్తిని ఉపయోగించడం ద్వారా పర్యావరణ అనుకూలమైన, హరిత మరియు సుస్థిర అభివృద్ధిని తీసుకురావడంలో పారిశ్రామిక రంగం ముందంజలో ఉండాలి.

11.2 భారత పారిశ్రామిక రంగం లక్షణాలు

భారత పారిశ్రామిక రంగం అన్ని రకాల ఆధునిక మరియు సాంప్రదాయ లక్షణాలను కలిగి ఉంది. ఇది వెనుకబడిన మరియు పురోగతి స్వభావాలు కలిగి ఉంది. పారిశ్రామిక రంగం ముఖ్యమైన లక్షణాల వివరాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. తయారీ రంగం యొక్క ఆధిపత్యం: పారిశ్రామిక రంగం నాలుగు ఉప రంగాలను కలిగి ఉంటుంది: మైనింగ్ మరియు క్వారీ, తయారీ, విద్యుత్ మరియు గ్యాస్ మరియు నిర్మాణం. 2022-23 లో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ జిడిపిలో మొత్తం పారిశ్రామిక రంగం వాటా 30 శాతం ఉండగా, తయారీ రంగం 17.3 శాతం తో అధిక వాటాను కలిగి ఉన్నది. తరువాత నిర్మాణం (8.1 శాతం) మైనింగ్ మరియు క్వారీ (2.3 శాతం) మరియు విద్యుత్, నీరు మరియు గ్యాస్. (2.3 శాతం). నిర్మాణ పరిశ్రమ గత దశాబ్దంలో వేగంగా అభివృద్ధి చెందుతున్న ఉప రంగం.

ii. సూక్ష్మ, చిన్న మరియు మధ్యతరహా పరిశ్రమలు (MSME) పాత్ర: భారత పారిశ్రామిక రంగంలో MSMEs ముడి పదార్థాలు, కీలక భాగాలు, మార్కెటింగ్ మొదలైన వాటిని సరఫరా చేసే విషయంలో పెద్ద పరిశ్రమలకు అనుబంధగా ముఖ్యమైన పాత్ర పోషిస్తున్నాయి. భారతదేశంలోని మొత్తం తయారీ రంగంలో ఎంఎస్ఎంఈలు 36 శాతం వాటాను అందిస్తున్నాయి.

iii. ప్రభుత్వ రంగం యొక్క ముఖ్యమైన పాత్ర: స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి పారిశ్రామిక రంగం అభివృద్ధిలో, ముఖ్యంగా పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి పునాదిని సృష్టించడంలో ప్రభుత్వ రంగం ముఖ్యమైన పాత్రను కలిగియున్నది. ప్రభుత్వ రంగం ప్రముఖంగా మైనింగ్ మరియు ఖనిజాలు, ఇనుము, ఉక్కు మరియు ఇతర లోహాలు, చమురు మరియు వాయువు, భారీ విద్యుత్, భారీ మరియు మధ్యతరహా ఇంజనీరింగ్, ఎరువులు, విద్యుత్ ఉత్పత్తి, ఓడరేవులు, రహదారులు మొదలైన వాటిలో ఉంది. ప్రస్తుతం,

2021-22 లో, 389 కేంద్ర ప్రభుత్వ సంస్థలు ఉన్నాయి, వీటి టర్నోవర్ 1,000 కోట్ల రూపాయల నుండి 1,00,000 కోట్ల రూపాయల వరకు ఉండి, జిడిపిలో 10 శాతం కంటే ఎక్కువ వాటాను కలిగియున్నాయి.

iv. పెరుగుతున్న ప్రైవేట్ రంగం పాత్ర: దేశంలో ప్రభుత్వ రంగం పారిశ్రామిక రంగం లో గణనీయమైన వాటాను కలిగి ఉన్నప్పటికీ, ప్రైవేట్ రంగం నాయకత్వం వహిస్తుంది, దీని పాత్ర 1991 లో ఆర్థిక సంస్కరణల నుండి గణనీయంగా పెరిగింది. భారత ప్రైవేట్ పరిశ్రమలు కూడా ప్రపంచవ్యాప్తంగా తమ కార్యకలాపాలను స్థాపించడం ద్వారా బహుళజాతి కంపెనీల ఖ్యాతిని సంపాదించాయి.

v. ఉత్పత్తి మరియు సాంకేతికతలో ద్వంద్వత్వం: భారత పారిశ్రామిక రంగం దాని కార్యకలాపాలు, ఉత్పత్తులు, సాంకేతికత మొదలైన అనేక అంశాలలో ద్వంద్వతలను కలిగి ఉంది. సాంప్రదాయ మరియు ప్రాథమిక వస్తువులతో పాటు ఆధునిక, భారీ ఇంజనీరింగ్ వస్తువులను ఉత్పత్తి చేసే పరిశ్రమలు ఉన్నాయి. కొన్ని పరిశ్రమలు అధునాతన సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని అవలంబిస్తుండగా, మరికొన్ని ఇప్పటికీ పాత సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగిస్తున్నాయి.

vi. పారిశ్రామిక అభివృద్ధిలో ప్రాంతీయ అసమతుల్యతలు: భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి దేశంలోని రాష్ట్రాలు, వాటి ప్రాంతాలలో సమానంగా చేయబడలేదు. మహారాష్ట్ర, తమిళనాడు, గుజరాత్, హర్యానా వంటి కొన్ని రాష్ట్రాల్లో మాత్రమే ఎక్కువ పరిశ్రమలు కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి. ఇతర రాష్ట్రాలు ఈ విషయంలో వెనుకబడి ఉన్నాయి. రాష్ట్రాలలో కూడా, పరిశ్రమలు ముంబై, పూణే, చెన్నై, కోయంబత్తూర్, ఢిల్లీ, కోల్కతా, హైదరాబాద్, అహ్మదాబాద్, సూరత్ మొదలైన కొన్ని మహానగరాల చుట్టూ కేంద్రీకృతమై ఉన్నాయి. అందువల్ల, భారతదేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాలు మరియు ప్రాంతాలలో పరిశ్రమలను విస్తరించడానికి పెద్ద ప్రోత్సాహం అవసరం.

vii. పరిశ్రమ 4.0 యొక్క అవకాశాలు: భారత పరిశ్రమ, అత్యాధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానం మరియు నిర్వహణ నైపుణ్యాల అభివృద్ధితో, నూతనంగా వస్తున్న పరిశ్రమ 4.0 లో కొత్త అవకాశాలను సద్వినియోగం చేసుకోవడానికి సిద్ధంగా ఉంది. ఇది అధునాతన సాంకేతిక పరిజ్ఞానం యైన ఇంటర్నెట్ ఆఫ్ థింగ్స్, క్లౌడ్ కంప్యూటింగ్, ఆర్టిఫిషియల్ ఇంటెలిజెన్స్, మెషిన్ లెర్నింగ్, రోబోటిక్స్ మొదలైన వాటిపై ఆధారపడి ఉంటుంది.

11.3 భారతదేశంలో 1991కి ముందు పారిశ్రామిక విధానాలు

పారిశ్రామిక విధానం అనేది దేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి స్పష్టమైన దృష్టి మరియు వ్యూహాన్ని అందించే విధానం.

భారతదేశం స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి ఎప్పటికప్పుడు పారిశ్రామిక విధానాలను వివిధ రూపాల్లో తీసుకువచ్చింది. అవి పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానాలు (1948 & 1956), పారిశ్రామిక విధాన ప్రకటనలు (1977 మరియు 1980) మరియు కొత్త పారిశ్రామిక విధానం (1991)

ప్రభుత్వ పారిశ్రామిక విధానం యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలు: పారిశ్రామిక రంగంలో కింది వాటిని సాధించటం

i. ఉత్పాదకతలో స్థిరమైన వృద్ధిని కొనసాగించడం.

ii. లాభదాయకమైన ఉపాధిని పెంపొందించడం

iii. మానవ వనరులను సమర్ధవంతంగా వినియోగించడం

iv. అంతర్జాతీయ పోటీతత్వాన్ని సాధించడం; మరియు

v. ప్రపంచ ఆర్థిక రంగంలో భారతదేశాన్ని ప్రధాన భాగస్వామిగా మార్చడం.

1991 మునుపటి పారిశ్రామిక విధానాల సంక్షిప్త వివరణ క్రింద ఇవ్వబడింది.

11.3.1. పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం 1948

స్వతంత్ర భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి మార్గం సుగమం చేసిన మొదటి పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం ఇది. ఈ విధానం యొక్క ముఖ్యమైన లక్షణాలు ఏమిటంటే

- ఇది భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క స్వభావాన్ని మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థగా ప్రకటించింది
- ఇది చిన్న మరియు కుటీర పరిశ్రమలకు ప్రాముఖ్యత ఇచ్చింది
- విదేశీ పెట్టుబడులు దేశీయ పారిశ్రమలకు మాత్రమే పరిమితం చేయబడ్డాయి.
- పరిశ్రమలు నాలుగు వర్గాలుగా విభజించబడ్డాయి అవి కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ప్రత్యేక గుత్తాధిపత్యం, రాష్ట్ర సంస్థ, ప్రభుత్వంచే నియంత్రించబడే పరిశ్రమలు మరియు ఓపెన్ ప్రైవేట్ సంస్థలు మరియు సహకార సంఘాలు.

11.3.2. పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం 1956

పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం (IPR) 1956 భారత దేశ పారిశ్రామిక అభివృద్ధి చరిత్రలో ఒక మైలురాయి. ఇది 1973,1977,1980 తీర్మానా లలో కొన్ని మార్పులతో 1991 వరకు అమలులో ఉంది. ఇది దేశంలో ఆర్థిక విధానం యొక్క ప్రాథమిక సూత్రాలను నిర్దేశించింది. అందువల్ల దీనిని భారత ఆర్థిక రాజ్యాంగం అని పిలిచారు.

IPR 1956 యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. ఇది భారీ మరియు యంత్ర నిర్మాణ పరిశ్రమల అభివృద్ధికి ప్రాముఖ్యత ఇచ్చింది.

ii. ఇది ప్రభుత్వ రంగ పరిశ్రమల విస్తరణకు వీలు కల్పించింది.

iii. ఇది పెద్ద మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న సహకార రంగ స్థాపనకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చింది.

iv. ఇది ప్రైవేట్ సెక్టార్ లో యాజమాన్యం మరియు నిర్వహణ వ్యాప్తిని కూడా ప్రోత్సహించింది.

v. ఇది పరిశ్రమలను మూడు సమూహాలుగా విభజించింది. అవి షెడ్యూల్ A - ఇది ప్రభుత్వ రంగ పరిశ్రమలు (17 ఇండస్ట్రీస్), షెడ్యూల్ B - ఇది మిశ్రమ రంగం (i.e. ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్) (12 పరిశ్రమలు) మరియు షెడ్యూల్ C -ప్రైవేట్ పరిశ్రమలు మాత్రమే

vi. ఇది విదేశీ పెట్టుబడులకు కూడా వీలు కల్పించింది.
vii. ఇది చిన్న తరహా పరిశ్రమలకు కూడా ప్రోత్సాహం అందించింది.

ప్రైవేట్ రంగం విస్తరణపై లైసెన్సు వ్యవస్థ ద్వారా ఆంక్షలు విధించినందుకు IPR 1956ను ప్రైవేట్ రంగం తీవ్రంగా విమర్శించింది. వాటిని తర్వాత 1991 విధానంలో రద్దు చేయాల్సివచ్చింది.

11.3.3. పారిశ్రామిక విధాన ప్రకటన 1977

ఇది IPR 1956 లో చేసిన సవరణ. అవి ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. ఇది పేదలకు ఉపాధి కల్పనను నొక్కి చెప్పింది.
ii. ఇది పరిశ్రమల వికేంద్రీకరణకు వీలు కల్పించింది.
iii. ఇది చిన్న తరహా పరిశ్రమలకు ప్రాధాన్యత ఇచ్చి 'చిన్న యూనిట్' ను సృష్టించింది.
iv. ఇది బహుళజాతి కంపెనీలను పరిమితం చేసి, సంపద కేంద్రీకరణను తగ్గించడానికి వీలు కల్పించింది.

11.3.4. పారిశ్రామిక విధాన ప్రకటన, 1980

దీనిలో ముఖ్య అంశాలు కింది విధంగా ఉన్నాయి

i. పారిశ్రామిక ఉత్పాదకతను పెంచడానికి దేశీయ మార్కెట్లో పోటీని ప్రోత్సహించడం, ఆధునీకరణ, సాంకేతిక అభివృద్ధి మరియు సరళీకరణను ఇది నొక్కి చెప్పింది.
ii. ఇది పెరుగుతున్న పోటీ ఎగుమతి ఆధారిత పరిశ్రమకు పునాది వేసింది మరియు అధిక సాంకేతిక రంగాలలో విదేశీ పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించింది.
iii. ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల సామర్థ్యాన్ని పెంచడానికి ఆర్థిక సమాఖ్య భావనను ఇది ప్రయత్నించింది.
iv. దీని కారణంగా MRTP చట్టం (గుత్తాధిపత్య నిర్బంధ వాణిజ్య పద్ధతులు) మరియు FERA చట్టం (విదేశీ మారక ద్రవ్య నియంత్రణ చట్టం, 1973) లోని ముఖ్యమైన చట్టాలు సవరించబడ్డాయి.

11.4. కొత్త పారిశ్రామిక విధానం (NIP) 1991

భారతదేశం 1991 జూలై 24 న కొత్త పారిశ్రామిక విధానాన్ని (NIP 1991) తీసుకువచ్చింది. కొత్త విధానం యొక్క ముఖ్య తత్త్వం 'మార్పుతో కొనసాగింపు' గా చెప్పవచ్చు. దీనిని పాత పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం 1956 కు బిన్నంగా, 1991 నాటికీ పారిశ్రామిక రంగంలో ఆర్థిక సంక్షోభాన్ని అధిగమించడానికి తీసుకువచ్చిన విధానం.

NIP 1991ని భారత పారిశ్రామిక రంగ చరిత్రలో ఒక సమూల మార్పుగా చెప్పవచ్చు. ఇది ప్రభుత్వ నియంత్రణ, లైసెన్స్ రాజ్ విధానాలకు వీడ్కోలు పలికి, LPG వ్యూహం (సరళీకరణ (liberalization), ప్రయివేటీకరణ (privatization), and ప్రపంచీకరణ (globalization)) ద్వారా ప్రైవేట్ రంగానికి పెద్దపీట వేసింది.

ఎ. NIP 1991 యొక్క లక్ష్యాలు

- దేశంలో మొదటి నాలుగు దశాబ్దాలలో ఆర్థిక ప్రణాళికల ద్వారా ఏర్పడిన బలాలను ఏకీకృతం చేయడం మరియు ప్రస్తుత కాలంలో ఉన్న బలహీనతలను సరిచేయడం
- ఆర్థిక వ్యవస్థలో సామర్థ్యం మరియు ఉత్పాదకతను పెంచడం, ఆర్థిక వృద్ధిని వేగవంతం చేయడం మరియు లాభదాయకమైన ఉపాధిని నిర్ధారించడం
- పారిశ్రామిక రంగంలో అంతర్జాతీయ పోటీతత్వాన్ని సాధించడం.

బి. NIP 1991 యొక్క లక్షణాలు

NEP 1991 పైన పేర్కొన్న లక్ష్యాలను సాధించడానికి కింది వివరించిన లక్షణాలను కలిగియున్నది.

i. లైసెన్సింగ్ రద్దు: దేశంలో కొన్ని పేర్కొన్న జాబితా మినహా అన్నీ పరిశ్రమలకు లైసెన్స్ రద్దు చేశారు. ఈ జాబితాలో పర్యావరణం, భద్రత మరియు వ్యూహాత్మక పరిగణనలకు సంబంధించిన పరిశ్రమల ఉంటాయి. 1991లో ఈ జాబితా పరిశ్రమల సంఖ్య 18 ఉండగా, 2023 నాటికి ఇది 4కి తగ్గించబడింది. ప్రస్తుతం దీనిని ఎ) పొగాకు వస్తువులు, బి) రక్షణ ఏరోస్పేస్ మరియు యుద్ధనౌకలు సి) ప్రమాదకర రసాయనాలు మరియు డి) పారిశ్రామిక పేలుడు పదార్థాలు వంటి నాలుగు రంగాలకు పరిమితం చేయబడింది.

ii. ప్రభుత్వ పరిశ్రమ రంగానికి రిజర్వేషన్ కుదింపు:   ఇంతకుముందు ప్రభుత్వ రంగానికి ప్రత్యేకంగా కేటాయించిన అనేక రంగాల సంఖ్యను కేవలం 18 పరిశ్రమలకు తగ్గించారు. వ్యూహాత్మక, భద్రత మరియు పర్యావరణ విషయాలకు సంబంధించినవి. క్రమంగా ఇది ఆయుధాలు మరియు అమ్మునిషన్, అణుశక్తి, ఖనిజ నూనెలు, రైలు రవాణా మరియు గనుల తవ్వకం అనే 5 ప్రధాన రంగాలకు తగ్గించబడింది. ఈ ఐదు రంగాలు మినహా, మిగతా అన్నీ పరిశ్రమలు ప్రైవేట్ రంగానికి తెరవబడ్డాయి. ప్రస్తుతం, ఈ జాబితాను ఎ) అటామిక్ ఎనర్జీ మరియు బి) రైల్వే కార్యకలాపాలు వంటి రెండు రంగాలకు మాత్రమే పరిమితం చేయబడింది.

iii. ప్రభుత్వ రంగాన్ని ప్రైవేటీకరించడం మరియు పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ: ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలను సాధారణ ప్రజలకు IPOలను అమ్మడం మరియు వ్యూహాత్మక భాగస్వాములకు లేదా విదేశీ కంపెనీలకు విక్రయించడం ద్వారా ప్రైవేటీకరణ చేయడం జరిగింది. పెట్టుబడుల ఉపసంహరణలో భాగంగా, ప్రభుత్వ రంగ కంపెనీలలో ప్రభుత్వ వాటా తగ్గించబడింది. దీనితో వాటికి మార్కెట్ క్రమశిక్షణ అలవడి సామర్థ్యం మరియు పోటీతత్వాన్ని పెరుగుతాయి.

iv. జబ్బుపడిన పరిశ్రమలు: దీర్ఘకాలికంగా సరిగా పనిచేయని జబ్బుపడిన మరియు బాగుపడే అవకాశం లేని ప్రభుత్వ సంస్థలును పునరుద్ధరణ/పునరావాస పథకాల రూపకల్పన కోసం, పారిశ్రామిక మరియు ఆర్థిక పునర్నిర్మాణ బోర్డుకు పంపుతారు.

v. పరిశ్రమలను వ్యాప్తి చేయడం: ఈ విధానంలో భౌగోళికంగా ఒక ప్రాంతంలో కేంద్రీకృతమైన పారిశ్రామిక కార్యకలాపాలను ఇతర ప్రాంతాలకు వికేంద్రీకరణ చేయాలి.

vi. విదేశీ పెట్టుబడుల సరళీకరణ: NIP 1991 విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడుల (FDI) సరళీకరణ ద్వారా భారతదేశ పరిశ్రమలలో మెజారిటీ వాటాను కొనుగోలు చేయడానికి విదేశీ కంపెనీలకు అనుమతి ఇచ్చింది. అధిక ప్రాధాన్యత గల పరిశ్రమలలో 51 శాతం వరకు, ఎగుమతి వాణిజ్య సంస్థలలో 74 శాతం వరకు FDI అనుమతించారు. ప్రస్తుతం, ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అనేక రంగాలలో 100 శాతం వరకు FDIలకు అనుమతి ఉంది. FERA (ఫారిన్ ఎక్స్ఛేంజ్ రెగ్యులేటరీ యాక్ట్) ను సవరణ చేసి, క్రమంగా 1999లో దాని స్థానంలో సరళీకరించిన FEMA (ఫారిన్ ఎక్స్ఛేంజ్ మేనేజ్మెంట్ యాక్ట్) ను తీసుకురావడం జరిగింది.

vii. విదేశీ సాంకేతిక ఒప్పందం: గుర్తించిన అధిక ప్రాధాన్యత గల పరిశ్రమలలో విదేశీ సాంకేతిక ఒప్పందాలకు ఆటోమాటిక్ అనుమతి ఇవ్వబడుతుంది.

viii. MRTP చట్టం: గుత్తాధిపత్య నిర్బంధ వాణిజ్య పద్ధతుల చట్టం (MRTP) 1969 చట్టంను సవరించి కంపెనీలు సంబంధించి ఆస్తుల పరిమితులను తొలగించబడ్డాయి. తరువాత MRTP చట్టం స్థానంలో పోటీ చట్టం (Competition Act) 2002 వచ్చింది.

ix. పరిశ్రమలు స్థాపించడానికి నిబంధనలో మార్పు: NIP. 1991 పరిశ్రమలను 'కాలుష్యపూరితమైనవి' మరియు 'కాలుష్యరహితమైనవి' గా వర్గీకరించింది. కాలుష్యరహిత పరిశ్రమలను లైసెన్సులు పొందవలిసిన అవసరం లేకుండా ఎక్కడైనా ఏర్పాటు చేయవచ్చు. కాలుష్యపూరిత పరిశ్రమలను మిలియన్-ప్లస్ నగరాలకు కనీసం 25 కిలోమీటర్ల దూరం అవతలగా ఏర్పాటు చెయ్యాలి.

సి. NIP 1991 ప్రభావం

NIP 1991 యొక్క ప్రభావాన్ని పరిశీలించినప్పుడు ఈ క్రింది ముఖ్యమైన అంశాలు ఉన్నాయి.

i. ఇది బ్యూరోక్రాటిక్ అడ్డంకులను తొలగించడం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థను సరళీకృతం చేయడానికి ప్రయత్నించింది, ప్రైవేట్ రంగం యొక్క శక్తిని విడుదల చేసింది మరియు అధిక పారిశ్రామిక రంగ వృద్ధి రేట్లకు మార్గం సుగమం చేసింది.

ii. ఇది దేశం పారిశ్రామిక రంగంలో ప్రభుత్వ రంగంకు పరిమితిని విధించి, ప్రభుత్వ భారాన్ని తగ్గించింది. ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలు పోటీ మార్కెట్ క్రమశిక్షణను అనుసరించాలని తప్పనిసరి చేయబడ్డాయి, దీని ఫలితంగా తరువాతి కాలంలో వాటి పనితీరు మెరుగుపడింది.

iii. ఈ విధానం బహుళజాతి కంపెనీల ప్రవేశాన్ని సులభతరం చేసి, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పోటీ స్థాయిని పెంచింది. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థలో అనేక రంగాలలో విదేశీ పెట్టుబడులు పెరగడానికి దారితీసింది.

iv. NIP 1991 ఫలితంగా పెరిగిన పోటీ ఎలక్ట్రానిక్స్ ధరలు వంటి అనేక వస్తువుల ధరలు తగ్గడానికి దారితీసింది.

v. ఈ విధానంలో భాగంగా ఎగుమతి ఆధారిత యూనిట్లు, ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు మరియు జాతీయ పెట్టుబడి మరియు తయారీ మండలాల ఏర్పాటుకు జరిగి ఎగుమతులు పెరిగాయి.

డి. NIP 1991 లోపాలు

NIP 1991 ఆర్థిక వ్యవస్థలో వృద్ధి మరియు సామర్థ్యాన్ని ప్రోత్సహించడానికి అనేకం చేసినప్పటికీ , ఇది క్రింద పేర్కొన్న విధంగా అనేక తీవ్రమైన సమస్యలపై తక్కువ శ్రద్ధ చూపింది.

i. పారిశ్రామిక రంగంలో ఉపాధి కల్పనను ఇది విస్మరించింది. ఫలితంగా, భారతదేశంలో పారిశ్రామిక ఉపాధి వాటా దాదాపు 24 శాతంవద్దే నిలిచిపోయింది.
ii. పరిశ్రమలు, వ్యవసాయం రంగాల మధ్య సంబంధాలను నిర్లక్ష్యం చేసింది.
iii. పారిశ్రామిక రంగంలో పరిశోధనల ద్వారా నూతన ఆవిష్కరణలను సృష్టించడానికి ప్రోత్సాహకాలు తక్కువగా ఉన్నాయి.
iv. పరిశ్రమల ప్రాంతీయ వ్యాప్తిపై పెద్దగా దృష్టి పెట్టలేదు. ఫలితంగా భారతదేశంలో పరిశ్రమలు దేశంలోని కొన్ని ప్రాంతాలలో ఉన్నాయి.
v. పారిశ్రామికవేత్తలకు నిష్క్రమణను సులభతరం చేయడానికి NIP 1991లో నిష్క్రమణ విధాన నిబంధనలు లేవు.
vi. కాలుష్య రహిత అభివృద్ధిని సాధించటంలో NIP 1991 విఫలమైంది.
vii. దేశంలో చిన్న తరహా(MSMEs), వినూత్న పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించడంలో ఇది విఫలమైంది. ఫలితంగా భారత పారిశ్రామిక రంగం నేడు'కొన్ని పెద్ద వ్యాపార సంస్థలచే నియంత్రించబడుతుంది.

11.5 భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కోసం కార్యక్రమాలు/పథకాలు

దేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు అనేక కార్యక్రమాలను అమలు చేస్తున్నాయి. ఈ విభాగం పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కోసం భారత ప్రభుత్వం యొక్క ముఖ్యమైన కార్యక్రమాలైన మేక్ ఇన్ ఇండియా, స్టార్ట్-అప్ మరియు స్టాండ్-అప్ లను చర్చిస్తుంది.

11.5.1. మేక్ ఇన్ ఇండియా

భారతదేశాన్ని ప్రపంచ తయారీ కేంద్రంగా మార్చడానికి భారత ప్రభుత్వం 2014 సెప్టెంబర్లో "మేక్ ఇన్ ఇండియా" కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించింది. దీనిలో భాగంగా భారతదేశంలో తయారీ రంగంకు ఊతం ఇవ్వడం మరియు బహుళజాతి మరియు దేశీయ కంపెనీలను భారతదేశంలో తమ ఉత్పత్తులను తయారు చేయడానికి ప్రోత్సహించడం ద్వారా పెట్టుబడులను సులభతరం చేయడానికి, ఆవిష్కరణలను ప్రోత్సహించడానికి, నైపుణ్య అభివృద్ధిని పెంపొందించడానికి, మేధో సంపత్తిని రక్షించడానికి మరియు అత్యుత్తమ-తరగతి తయారీ మౌలిక సదుపాయాలను నిర్మించడం వంటివి ఉన్నాయి.

ఎ. మేక్ ఇన్ ఇండియా విజన్: భారతదేశంను మూలధనం మరియు సాంకేతిక పెట్టుబడులును ఆకర్షించడం ద్వారా, ప్రపంచ అగ్రశ్రేణి FDI స్థానం గా మార్చడం.

బి. మేక్ ఇన్ ఇండియా లక్ష్యం: ఉద్యోగ కల్పన, నైపుణ్యాల పెంపుపై ఆర్థిక వ్యవస్థలోని 25 కీలక రంగాలలో దృష్టి పెట్టడం. అవి ఆటోమొబైల్స్, ఏవియేషన్, బయోటెక్నాలజీ, డిఫెన్స్ మాన్యుఫ్యాక్చరింగ్, ఎలక్ట్రికల్ మెషినరీ, ఫుడ్ ప్రాసెసింగ్, ఆయిల్ అండ్ గ్యాస్, ఫార్మాస్యూటికల్స్ మొదలగునవి. జిడిపిలో తయారీ రంగం వాటాను 25% కి పెంచడం మరియు 2022 నాటికి 100 మిలియన్ ఉద్యోగాలను సృష్టించడం.

సి. మేక్ ఇన్ ఇండియా కార్యక్రమపు నాలుగు స్తంభాలు: భారతదేశంలో "మేక్ ఇన్ ఇండియా" ప్రోగ్రాం తయారీ రంగంలో మాత్రమే కాకుండా ఇతర రంగాలలో కూడా వ్యవస్థాపకతకు ఊతం ఇస్తుంది. దీనికై ఇది నాలుగు స్తంభాలపై ఆధారపడి ఉంది. ఈ నాలుగు స్తంభాలు: కొత్త ప్రక్రియలు; కొత్త మౌలిక సదుపాయాలు; కొత్త రంగాలు; మరియు కొత్త మనస్తత్వం.

i . కొత్త ప్రక్రియలు: ఈ కార్యక్రమం కింద పరిశ్రమల లైసెన్సింగ్ మరియు నియంత్రణ కొత్త ప్రక్రియలో చేయడం. ఈ దిశలో 'ఈజ్ ఆఫ్ డూయింగ్ బిజినెస్' పెంచడం ముఖ్యమైనది.

ii. కొత్త మౌలిక సదుపాయాలు: ఈ అంశం కింద, ఆధునిక హై-స్పీడ్ కమ్యూనికేషన్ మరియు ఇంటిగ్రేటెడ్ లాజిస్టిక్ ఏర్పాట్లతో కూడిన అత్యాధునిక సాంకేతికతకు ప్రభుత్వం అధిక ప్రాధాన్యత ఇస్తుంది. దీని ప్రకారం, పారిశ్రామిక సమూహాలలో మౌలిక సదుపాయాలను మెరుగుపరచడం ద్వారా ఇప్పటికే ఉన్న మౌలిక సదుపాయాలను బలోపేతం చేయాలి. పారిశ్రామిక కారిడార్లు, స్మార్ట్ సిటీలు అభివృద్ధి చేయబడతాయి. ఆవిష్కరణలు మరియు పరిశోధన కార్యకలాపాలు ప్రోత్సహిస్తారు.

iii. కొత్త రంగాలు: 'మేక్ ఇన్ ఇండియా' తయారీ, మౌలిక సదుపాయాలు మరియు సేవా కార్యకలాపాలలో 25 రంగాలను గుర్తించింది. రక్షణ ఉత్పత్తి, నిర్మాణం మరియు రైల్వే మౌలిక సదుపాయాలలో FDI పెద్ద ఎత్తున తెరవబడింది.

iv. కొత్త మనస్తత్వం: పరిశ్రమలతో ప్రభుత్వం వ్యవహరించే విధానంలో ఒక సమూలమైన మార్పును తీసుకురావడం ద్వారా మునుపటి మనస్తత్వాన్ని మార్చాలని 'మేక్ ఇన్ ఇండియా' ఉద్దేశించింది.ఈ విధానంలో ప్రభుత్వం రెగ్యులేటర్ కాదు, ఫెసిలిటేటర్ గా ఉంటుంది,.
దేశ ఆర్థికాభివృద్ధిలో పరిశ్రమ భాగస్వామిగా ప్రభుత్వం ఉంటుంది. మేక్ ఇన్ ఇండియా కార్యక్రమం సహకార సూత్రాలపై నిర్మించబడింది. కేంద్ర మంత్రులు, కార్యదర్శులు, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు, పరిశ్రమ నాయకులు మరియు వివిధ జ్ఞాన భాగస్వాములు దీనిలో ఉన్నారు.

v. మేక్ ఇన్ ఇండియా కార్యక్రమం కోసం ప్రభుత్వం తీసుకున్న చర్యలు: మేక్ ఇన్ ఇండియా కార్యక్రమాన్ని సాకారం చేయడానికి, లైసెన్సింగ్ నిబంధనలను హేతుబద్ధం చేయడానికి, అవినీతిని తక్కించడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం ఈజ్ ఆఫ్ డూయింగ్ బిజినెస్ వంటి అనేక చర్యలను ప్రారంభించింది. ఈ విషయంలో ప్రభుత్వం తీసుకున్న ప్రధాన చర్యలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

i. దేశంలో పెట్టుబడి అవకాశాలు గురించి అవగాహన కల్పించడం, విదేశీ మార్కెట్లలో భారతదేశాన్ని పెట్టుబడి గమ్యస్థానంగా ప్రోత్సహించడం మరియు ప్రపంచ FDIలో భారత దేశ వాటాను పెంచడం. దీనికై సమాచారాన్ని వ్యాప్తి చేయడానికి మరియు పెట్టుబడిదారులతో సంభాషించడానికి ఒక ఇంటరాక్టివ్ పోర్టల్ సృష్టించబడింది.

ii. ఇన్వెస్ట్ ఇండియాను జాతీయ పెట్టుబడి ప్రోత్సాహక మరియు సులభతర ఏజెన్సీగా ఏర్పాటు చేశారు.

iii. దేశంలో పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించే లక్ష్యంతో మేక్ ఇన్ ఇండియా చొరవ కింద పూర్తి స్థాయి ఇన్వెస్ట్మెంట్ ఫెసిలిటేషన్ సెల్ ఏర్పాటు చేయబడింది.

iv. భారతదేశంలో కార్మికులు మరియు నిరుద్యోగుల నైపుణ్యాలను మెరుగుపరచడానికి వారి ఉపాధి సామర్థ్యాన్ని మెరుగుపరచడానికి అనేక దశలు ఉన్నాయి.

v. భారతదేశంలో సృజనాత్మక సామర్థ్యాన్ని ఉపయోగించుకోవడానికి మరియు వ్యవస్థాపకతను పెంచడానికి, స్టార్ట్-అప్ ఇండియా మరియు స్టాండ్-అప్ ఇండియా ప్రచారాలు ప్రకటించబడ్డాయి.

vi. వి. భారతదేశంలో ఆవిష్కరణలు మరియు స్టార్టప్లను ప్రోత్సహించడానికి AIM (అటల్ ఇన్నోవేషన్ మిషన్) అనే ఇన్నోవేషన్ ప్రమోషన్ ప్లాట్ ఫామ్ మరియు SETU (స్వయం ఉపాధి మరియు ప్రతిభ వినియోగం) అనే టెక్నో-ఫైనాన్షియల్ ఇంక్యుబేషన్ అండ్ ఫెసిలిటేషన్ ప్రోగ్రామ్ లు అమలు చేయబడుతున్నాయి.

vii. చిన్న మరియు మధ్యతరహా పరిశ్రమల రంగం యొక్క ఆర్థిక అవసరాలకు మద్దతు ఇవ్వడానికి మరియు స్టార్టప్లు మరియు వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించడానికి, మేక్ ఇన్ ఇండియా ద్వారా వివిధ చర్యలు తీసుకున్నారు.

(ఎ) MSME రంగంలో వెంచర్ క్యాపిటల్ ఫైనాన్సింగ్ కోసం SIDBI కింద ఇండియా ఆస్పిరేషన్ ఫండ్ కూడా ఏర్పాటు చేయబడింది.

(బి) SIDBI మేక్ ఇన్ ఇండియా లోన్ ఫర్ స్మాల్ ఎంటర్ప్రైజెస్ (SMILE) భారతీయ SMEలకు ఉదారమైన నిబంధనలపై పాక్షిక-ఈక్విటీ మరియు టర్మ్-ఆధారిత స్వల్పకాలిక రుణాలను అందించడానికి ప్రారంభించబడింది.

(సి) మైక్రో యూనిట్లకు ఇచ్చే రుణాల కోసం వాణిజ్య బ్యాంకులు, NBFCలు మరియు సహకార బ్యాంకులకు రీఫైనాన్స్ అందించడానికి మైక్రో యూనిట్స్ డెవలప్మెంట్ రీఫైనాన్స్ ఏజెన్సీ (MUDRA) బ్యాంక్ ఏర్పాటు చేయబడింది.

viii. కార్మిక చట్టాలను నాలుగు చట్టాలుగా పునర్వ్యవస్థీకరించడం ద్వారా సరళీకృతం చేశారు.

11.5.2. స్టార్టప్ ఇండియా (START-UP INDIA)

భారత ప్రభుత్వం 2016 జనవరిలో స్టార్ట్-అప్ ఇండియా, స్టాండ్-అప్ ఇండియా అనే నినాదాలతో స్టార్ట్-అప్ ఇండియా పథకాన్ని ప్రారంభించింది. స్టార్టప్ ఇండియా భారతీయ యువతను ఉద్యోగార్థుల నుండి ఉద్యోగ సృష్టికర్తలుగా మారుస్తుంది. ఇది భారతదేశంలో వ్యవస్థాపకత, ఆవిష్కరణలు మరియు విప్లవాత్మక

కొత్త ఉత్పత్తుల సృష్టిని ప్రోత్సహిస్తుంది. స్టార్టప్ ఇండియా పథకం ఆవిష్కరణలను పెంపొందించడానికి, సుస్థిర ఆర్థిక వృద్ధిని పెంచడానికి మరియు పెద్ద ఎత్తున ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించడానికి సరైన అనుకూల పరిస్థితి, వ్యవస్థను నిర్మించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

స్టార్టప్ ఉద్యమం సాంకేతిక రంగంతో పాటు, వ్యవసాయం, తయారీ, బయోటెక్నాలజీ, ఆరోగ్య సంరక్షణ మరియు విద్యతో సహా అనేక ఇతర రంగాలకు విస్తరించింది. ఇది ప్రస్తుతం టైర్ 1 నగరాల నుండి సెమీ అర్బన్ మరియు గ్రామీణ ప్రాంతాలతో సహా టైర్ 2 మరియు టైర్ 3 నగరాలకు కూడా విస్తరించబడింది.

ఈ ప్రోగ్రాం కింద సంస్థల అభివృద్ధి కోసం ప్రతిపాదిత కార్యాచరణ ప్రణాళిక క్రింద ఇవ్వబడింది:

i. స్వీయ ధృవీకరణ ఆధారంగా,స్వీయ నియంత్రణ తో ఖర్చు తక్కువగా ఉంటుంది.
ii. స్టార్టప్ ఇండియా హబ్ను ఏర్పాటు చేయడం ద్వారా మొత్తం స్టార్టప్ అనుకూల వ్యవస్థకు ఒకే పాయింట్ ఆఫ్ కాంటాక్ట్ను సృష్టించడం.
iii. మొబైల్ యాప్ మరియు పోర్టల్ను రూపొందించి ప్రభుత్వం, నియంత్రణ సంస్థలు మరియు వివిధ వాటాదారులతో సంభాషించడానికి స్టార్టప్లకు ఒకే వేదిక ఏర్పాటు చేయడం
iv. ప్రజా సేకరణ కు సడలించిన నిబంధనలు.
v. IPR (Intellectual Property Rights)లపై అవగాహనను ప్రోత్సహించడం మరియు పేటెంట్ పరీక్షను వేగంగా ట్రాక్ చేయడం లను ఏర్పరచడం
vi. వి. పరిశ్రమల నిష్క్రమణ నిబంధనలు సులభతరం మరియు వేగవంతమైన చేయడం
vii. రూ. 10, 000 కోట్ల కార్పస్ తో ఫండ్ ఆఫ్ ఫండ్స్ ఏర్పాటుచేసి నిధులు అందించడం.
viii. దేశంలో వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించడానికి క్రెడిట్ గ్యారెంటీ ఫండ్ ఏర్పాటుచేయడం.
ix. మూడు సంవత్సరాల పాటు ఆదాయపు పన్ను మినహాయింపు మరియు మూలధన లాభాలపై పన్ను మినహాయింపు ఇవ్వడం.
x. AIM (అటల్ ఇన్నోవేషన్ మిషన్) తో పాటు SETU (స్వయం ఉపాధి మరియు ప్రతిభ వినియోగం) కార్యక్రమం ప్రారంభించి ప్రపంచ స్థాయి ఆవిష్కరణ కేంద్రాలు, స్టార్టప్ వ్యాపారాలు మరియు ఇతర స్వయం ఉపాధి కార్యకలాపాలను ప్రోత్సహించడం.
xi. పరిశ్రమ-విద్యా సంస్థల భాగస్వామ్యంలో జాతీయ సంస్థలలో ఇంక్యుబేషన్ కేంద్రాల ఏర్పాటుచేసి కొత్త ఆవిష్కరణలను ప్రోత్సహించడం.
xii. ఏడు కొత్త రీసెర్చ్ పార్కుల ఏర్పాటు (modeled on the research park at IIT Madras).
xiii. సైన్స్ అండ్ టెక్నాలజీ రంగంలో ఆవిష్కరణల సంస్కృతిని పెంపొందించడానికి విద్యార్థుల కోసం ఆవిష్కరణ-కేంద్రీకృత కార్యక్రమాలను ప్రారంభించడం

11.5.3 స్టాండ్-అప్ ఇండియా

స్టాండ్-అప్ ఇండియా పథకం 2016 ఏప్రిల్ లో అట్టడుగు స్థాయిలోని ఎస్సీ, ఎస్టీ మరియు మహిళల వర్గాల్లో వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించడానికి, ఆర్థిక సాధికారత, ఉద్యోగ కల్పనపై దృష్టి

సారించడానికి ప్రారంభించబడింది. ఈ పథకం శక్తివంతమైన, ఉత్సాహభరితమైన మరియు ఔత్సాహిక ఎస్సీ, ఎస్టీ మరియు మహిళా పారిశ్రామికవేత్తలు వ్యాపారాలను ఏర్పాటు చేయడంలో, రుణాలు పొందడంలో మరియు వ్యాపారంలో విజయం సాధించడం ద్వారా వారి కలను సాకారం చేసుకోవడానికి ఎప్పటికప్పుడు అవసరమైన మద్దతు ఇస్తుంది. వ్యాపారం చేయడానికి అనుకూల వాతావరణాన్ని, సులభతరం చేసే వ్యవస్థను రూపొందించడానికి ఈ పథకం ప్రయత్నిస్తుంది.

ఎ. స్టాండ్-అప్ ఇండియా లక్ష్యం

i. ఎస్సీ, ఎస్టీ కేటగిరీలలో మహిళల్లో వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించడం.
ii. తయారీ, సేవలు, వాణిజ్య రంగం మరియు వ్యవసాయానికి సంబంధించిన కార్యకలాపాలలో గ్రీన్ ఫీల్డ్ (హరిత రంగ) సంస్థలకు రుణాలు అందించండి.
iii. ప్రతి ఒక్క షెడ్యూల్డ్ వాణిజ్య బ్యాంకుల బ్యాంక్ శాఖలో కనీసం ఒక షెడ్యూల్డ్ కులం లేదా షెడ్యూల్డ్ తెగ రుణగ్రహీత మరియు కనీసం ఒక మహిళ రుణగ్రహీతకురూ. 10 లక్షలు నుండి రూ.100 లక్షల వరకు బ్యాంకు రుణాలను సులభతరం చేయండి.

ఈ పథకం కింద దరఖాస్తు చేసుకోవాలనుకునే అభ్యర్థులు నేరుగా శాఖలో, స్టాండ్-అప్ ఇండియా పోర్టల్ (www.standupmitra.in) ద్వారా లేదా లీడ్ డిస్ట్రిక్ట్ మేనేజర్ (LDM) ద్వారా దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు.

బి. స్టాండ్-అప్ కింద సహాయం అందించడంః

రుణగ్రహీతలను బ్యాంకులతో అనుసంధానించడంతో పాటు, స్టాండ్ అప్ ఇండియా పథకం కోసం SIDBI అభివృద్ధి చేసిన ఆన్లైన్ పోర్టల్ www.standupmitra.in ద్వారా కాబోయే వ్యవస్థాపకులకు మార్గదర్శకత్వం అందిస్తుంది. ఈ పోర్టల్ 8, 000 కంటే ఎక్కువ హ్యాండ్హోల్డింగ్ ఏజెన్సీల నెట్వర్క్ ద్వారా, రుణగ్రహీతలకు నైపుణ్యం శిక్షణ ఇస్తుంది. ఈ పథకానికి NABARD కూడా మద్దతు ఇస్తుంది.

ఈ పథకం ప్రారంభమైనప్పటి నుండి మార్చి 2023 నాటికి, మొత్తం 1,80,636 ఎస్సీ/ఎస్టీ మరియు మహిళా పారిశ్రామికవేత్తలు రూ. రూ. 40,710 కోట్లు లబ్ది పొందారు.

11.6 భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కోసం మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు

ఆర్థిక వ్యవస్థలో పరిశ్రమల అభివృద్ధి కోసం రోడ్లు, ఓడరేవులు, విమానాశ్రయాలు, నీరు, విద్యుత్, కమ్యూనికేషన్ మొదలైన మౌలిక సదుపాయాలను కల్పించడం కీలకం. భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కోసం అనేక మౌలిక సదుపాయాలను అభివృద్ధి చేయడానికి భారత ప్రభుత్వం ప్రయత్నాలు చేస్తోంది. ఈ అంశంలో ముఖ్యమైన కార్యక్రమాలు ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు మరియు పారిశ్రామిక కారిడార్లు.

11.6.1 ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు

ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాలు (Special Economic Zone - SEZ) విధానాన్ని ప్రభుత్వం 2000లో ప్రకటించింది మరియు 2005 లో SEZ చట్టం ద్వారా ఇది పటిష్టపరచబడింది. ఇది ప్రధానంగా దేశంలో ఆర్థిక వృద్ధి మరియు అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి 'ఎగుమతి కేంద్రాలను' అభివృద్ధి చేయడమే లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. SEZ లను కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు లేదా ప్రైవేట్ రంగం కూడా ఏర్పాటు చేయవచ్చు. దీనిని ఆర్థిక వ్యవస్థలోని మూడు రంగాలలో-వ్యవసాయం, పరిశ్రమ మరియు సేవలు లలో ఏర్పరచవచ్చు.

SEZ అనేది ఒక దేశం లోపల విదేశీ భూభాగంగా పరిగణించబడే ప్రత్యేకంగా వర్ణించబడిన సుంకం లేని ఎన్క్లేవ్. దీనిలో ఎగుమతులు చేసే విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడులతో కూడిన సంస్థలు ప్రత్యేక నియమాలతో వాణిజ్య కార్యకలాపాలు నిర్వహిస్తాయి. ఇవి నికర విదేశీ మారక ద్రవ్యం ఆర్జించేవిగా ఉంటాయి.
ఒక ఆలోచనగా, ఇది కొత్తది కాదు. భారతదేశం 1965లోనే కాండ్లాలో ఆసియాలో మొట్టమొదటి 'ఎగుమతి ప్రాసెసింగ్ జోన్' (EPZ) ను ఏర్పాటు చేసింది. తరువాత, 'ఎగుమతి-ఆధారిత యూనిట్లు' (EOUs) ద్వారా ఈ ఆలోచనకు మరో ప్రోత్సాహం లభించింది. SEZ చట్టం 2005 తర్వాత EPZ మరియు EOU లు SEZ లుగా మారాయి.

ఎ. SEZ ల ప్రధాన లక్ష్యాలు

- అదనపు ఆర్థిక కార్యకలాపాల ఉత్పత్తి;
- వస్తువులు మరియు సేవల ఎగుమతులను ప్రోత్సహించడం
- దేశీయ, విదేశీ వనరుల నుండి పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించడం
- ఉపాధి అవకాశాల కల్పన
- మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి.

బి. SEZ యూనిట్లకు ప్రోత్సాహకాలు

i. SEZ యూనిట్లకు ఆదాయపు పన్ను చట్టం క్రింద ఎగుమతి ఆదాయంపై పన్ను మినహాయింపు లను మొదటి 5 సంవత్సరాలకు 100%, తదుపరి 5 సంవత్సరాలకు 50% ఇస్తారు.
ii. కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర స్థాయి ఆమోదాల కోసం సింగిల్ విండో క్లియరెన్స్ ఏర్పాటు.
iii. SEZ యూనిట్ల అభివృద్ధి, నిర్వహణ మరియు నిర్వహణ కోసం సుంకం లేని దిగుమతి లేదా వస్తువుల దేశీయ సేకరణ
iv. కొత్త GST చట్టం ప్రకారం SEZ లోకి సరఫరా చేసే వస్తువులపై పన్ను లేదు.
v. తయారీ రంగంలో, కొన్ని విభాగాలను మినహాయించి, 100% FDI అనుమతించబడుతుంది.
vi. సంపాదించిన లాభాలను ఎటువంటి డివిడెండ్ బ్యాలెన్సింగ్ అవసరం లేకుండా స్వేచ్ఛగా తిరిగి పంపించడానికి అనుమతించబడతాయి.
vii. అభివృద్ధి చెందిన ప్లాట్లు మరియు ఉపయోగించడానికి సిద్ధంగా ఉన్న స్థలాన్ని సంస్థలకు అందించడం.

సి. భారతదేశంలో SEZ లను బలోపేతం చేయడానికి ప్రభుత్వం తీసుకున్న చర్యలు

i. బహుళ-ఉత్పత్తులు మరియు రంగ-నిర్దిష్ట ఎస్ఈజెడ్ల కోసం అవసరమైన కనీస భూమి విస్తీర్ణాన్ని 50 శాతానికి తగ్గించారు.

ii. ఒకే రంగంలోని సారూప్య మరియు సంబంధిత ప్రాంతాలను కవర్ చేయడానికి సెక్టోరల్ బ్రాడ్-బ్యాండింగ్ ప్రవేశపెట్టబడింది.

iii. SEZలలో వ్యవసాయ ఆధారిత పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించడానికి 'వ్యవసాయ ఆధారిత ఆహార ప్రాసెసింగ్' రంగం అనే కొత్త రంగాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.

iv. SEZ కార్యకలాపాలను మరింత ఆచరణీయంగా చేయడానికి SEZలలో సామాజిక మరియు వాణిజ్య మౌలిక సదుపాయాల వంటి సౌకర్యాలను ప్రత్యేకంగా కల్పించడం.

v. 'ఈజ్ ఆఫ్ డూయింగ్ బిజినెస్' ను మెరుగుపరచడానికి SEZ కు సంబంధించిన వివిధ కార్యకలాపాల ఆన్లైన్ ప్రాసెసింగ్ చేయడం .

vi. SEZ ఆన్లైన్ వ్యవస్థలో వారి లావాదేవీలను ట్రాక్ చేయడంలో సహాయపడటానికి 'SEZ INDIA' మొబైల్ యాప్ ప్రారంభించబడింది.

2023 నాటికి, దేశంలో మొత్తం ఆమోదించబడిన 425 SEZ లలో 270 పనిచేస్తున్నాయి. దాదాపు 64% SEZ లు ఐదు రాష్ట్రాల్లో ఉన్నాయిః తమిళనాడు, తెలంగాణ, కర్ణాటక, ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మహారాష్ట్ర. 2020 నాటికి, SEZలు సుమారు 23 లక్షల మందికి ఉపాధిని సృష్టిస్తున్నాయి. మొత్తం ఎగుమతులలో 20 శాతం వాటాను SEZల నుండి ఉన్నాయి. ఇటీవలి కాలంలో, అభివృద్ధి చెందిన ఆర్థిక వ్యవస్థలలో ఆర్థిక మాంద్యం తరువాత ప్రపంచ ఆర్థిక మందగమనం కారణంగా SEZ తమ ప్రాముఖ్యతను కోల్పోయాయి.

11.6.2 పారిశ్రామిక కారిడార్లు

పారిశ్రామిక అభివృద్ధిని పెంచడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల భాగస్వామ్యంతో సమగ్ర పారిశ్రామిక, ఆర్థిక కారిడార్లను అభివృద్ధి చేసే వ్యూహాన్ని భారత ప్రభుత్వం అవలంబించింది. పారిశ్రామిక కారిడార్ యొక్క వ్యూహం ఎగుమతి-ఆధారిత పరిశ్రమలు మరియు తయారీ రంగంలో పెట్టుబడులను ఆకర్షించడానికి కావలిసిన ప్రపంచ స్థాయి మౌలిక సదుపాయాల కల్పన ద్వారా బలమైన పారిశ్రామిక స్థావరాన్ని అభివృద్ధి చేయడం.

ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వివిధ రంగాలు ఒకదానిపై ఒకటి ఆధారపడి ఉంటాయి. పారిశ్రామిక కారిడార్లు, ఈ పరస్పర ఆధారపడటాన్ని గుర్తించి, పరిశ్రమ మరియు మౌలిక సదుపాయాల మధ్య సమర్థవంతమైన సమైక్యతను అందిస్తాయి, ఇది మొత్తం ఆర్థిక మరియు సామాజిక అభివృద్ధికి దారితీస్తుంది.

ఎ. జాతీయ పారిశ్రామిక కారిడార్ కార్యక్రమం

జాతీయ పారిశ్రామిక కారిడార్ (నేషనల్ ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్- NIC) ప్రోగ్రామ్ లో భాగంగా భారత ప్రభుత్వం వివిధ పారిశ్రామిక కారిడార్ ప్రాజెక్టులను అభివృద్ధి చేస్తోంది, ఇది దేశంలో ప్రపంచం స్థాయిలో ఉత్తమ తయారీ రంగం మరియు పెట్టుబడి గమ్యస్థానాలతో పోటీపడే పారిశ్రామిక నగరాలను అభివృద్ధి చేయడమే లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. తద్వారా ఉపాధి అవకాశాలను మరియు ఆర్థిక వృద్ధిని సృష్టిస్తుంది, ఇది మొత్తం సామాజిక-ఆర్థిక అభివృద్ధికి దారితీస్తుంది.

పారిశ్రామిక కారిడార్లు ప్రపంచ స్థాయి మౌలిక సదుపాయాలను కలిగి ఉన్నాయి, అవి ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయిః

i. హై-స్పీడ్ ట్రాన్స్పోర్టేషన్ నెట్వర్క్ (రైలు మరియు రహదారి) అత్యాధునిక కార్గో హ్యాండ్లింగ్ పరికరాలతో ఓడరేవులు
ii. ఆధునిక విమానాశ్రయాలు
iii. ప్రత్యేక ఆర్థిక ప్రాంతాలు మరియు పారిశ్రామిక ప్రాంతాలు
iv. లాజిస్టిక్ పార్కులు మరియు రవాణా కేంద్రాలు
v. పారిశ్రామిక అవసరాలను తీర్చడంపై దృష్టి సారించిన నాలెడ్జ్ పార్కులు
vi. టౌన్షిప్లు మరియు రియల్ ఎస్టేట్ వంటి అనుబంధ మౌలిక సదుపాయాలు.
vii. viii అనుకూల విధానాలతో కూడిన ఇతర పట్టణ మౌలిక సదుపాయాలు

ఈ కారిడార్ వెంట వ్యాపారం, పరిశ్రమలకు దీర్ఘకాలిక ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి. భారత ప్రభుత్వం డిసెంబర్ 2023 లో National Infrastructure Pipeline ప్రోగ్రాంలో భాగంగా నాలుగు దశల్లో 11 పారిశ్రామిక కారిడార్ల (32 ప్రాజెక్టులు) అభివృద్ధికి ఆమోదం తెలిపింది, అవి ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయిః

1. Delhi Mumbai Industrial Corridor (DMIC)
2. Chennai Bengaluru Industrial Corridor (CBIC)
3. Extension of CBIC to Kochi via Coimbatore
4. Amritsar Kolkata Industrial Corridor (AKIC)
5. Hyderabad Nagpur Industrial Corridor (HNIC)
6. Hyderabad Warangal Industrial Corridor (HWIC)
7. Hyderabad Bengaluru Industrial Corridor (HBIC)
8. Bengaluru Mumbai Industrial Corridor (BMIC)
9. East Coast Economic Corridor (ECEC) with Vizag Chennai Industrial Corridor (VCIC) as Phase-1
10. Odisha Economic Corridor (OEC
11. Delhi Nagpur Industrial Corridor (DNIC)

ఈ పదకొండు పారిశ్రామిక కారిడార్ ప్రాజెక్టుల అభివృద్ధిని నేషనల్ ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్ డెవలప్మెంట్ కార్పొరేషన్ (NICDC) అమలు చేస్తుంది. పైన పేర్కొన్న వాటితో పాటు, ప్రతిపాదిత నార్త్-సౌత్, ఈస్ట్-వెస్ట్ మరియు ఈస్ట్ కోస్ట్ డెడికేటెడ్ ఫ్రైట్ కారిడార్లు సంబంధిత పారిశ్రామిక కారిడార్లకు వెన్నెముకగా మరింత అనుబంధంగా ఉంటాయి.

PM GatiShakti - National Master Plan లో భాగంగా జాతీయ పారిశ్రామిక కారిడార్ ప్రాజెక్టులు అభివృద్ధి చేయబడుతున్నాయి. ఇవి ప్రజలు, వస్తువులు మరియు సేవల సజావుగా తరలింపు కోసం వివిధ ఆర్థిక మండలాలకు క్రమబద్ధమైన, మల్టీమోడల్ కనెక్టివిటీని అందించడానికి దోహదపడతాయి, ఫలితంగా సమర్ధవంతమైన లాజిస్టిక్స్ మరియు ఆర్థిక కార్యకలాపాలు జరుగుతాయి.

2023 ఆగస్టు నాటికి ప్రభుత్వం పారిశ్రామిక కారిడార్ ప్రాజెక్టుకు రూ. 9900 కోట్లు విడుదలచేసింది. పారిశ్రామిక కారిడార్లలో తయారీ రంగం కీలక ఆర్థిక చోదక శక్తిగా ఉంది. ఈ పారిశ్రామిక కారిడార్ ప్రాజెక్టులు భారతదేశ జిడిపిలో తయారీ రంగం వాటాను పెంచడంలో 'మేక్ ఇన్ ఇండియా' విజయానికి కీలకం.

పారిశ్రామికీకరణ మరియు ప్రణాళికాబద్ధమైన పట్టణీకరణకు ప్రోత్సాహాన్ని అందించడానికి సమ్మిళిత అభివృద్ధిపై వ్యూహాత్మక దృష్టితో ఈ కారిడార్లు భారతదేశం అంతటా విస్తరించి ఉన్నాయి. ఈ కారిడార్ల వెంబడి స్మార్ట్ సిటీలను అభివృద్ధి చేస్తున్నారు. ఈ నగరాలు, అత్యాధునిక మౌలిక సదుపాయాలతో, విద్యుత్ తయారీకి అవసరమైన కొత్త శ్రామిక శక్తిని కలిగి ఉంటాయి, ఇది ప్రణాళికాబద్ధమైన పట్టణీకరణకు దారితీస్తుంది.

ఈ పారిశ్రామిక కారిడార్లు తీరప్రాంత జిల్లాల వెంబడి ప్రణాళిక చేయబడిన 14 తీరప్రాంత ఆర్థిక మండలాలతో (సిఇజెడ్లు) కూడా సమన్వయం కలిగి ఉన్నాయి. సాగరమాల కింద ప్రతిపాదిత పారిశ్రామిక సమూహాలు ఈ పారిశ్రామిక కారిడార్లకు మ్యాప్ చేయబడ్డాయి.

11.7 సారాంశం

ఈ అధ్యాయం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధికి, ఆర్థిక నిర్మాణం యొక్క పరివర్తనకు మరియు ఆదాయం మరియు ఉపాధి కల్పనకు పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యతను కీలకమైనదిగా చర్చించింది. భారత పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రధాన లక్షణాలైన తయారీ రంగం యొక్క ఆధిపత్యం, MSMEలలో గణనీయమైన వాటా, ఉత్పత్తులు మరియు సాంకేతిక పరిజ్ఞానం యొక్క ద్వంద్వత్వం, ప్రభుత్వ రంగానికి ముఖ్యమైన పాత్రతో పాటు ఆధిపత్య ప్రైవేట్ రంగం, ప్రాంతీయ భేదాలు చర్చించబడ్డాయి.

స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పటి నుండి భారతదేశంలో పారిశ్రామిక విధానాలు చర్చించబడ్డాయి. 1956 నాటి పారిశ్రామిక విధాన తీర్మానం భారత ఆర్థిక రాజ్యాంగం, ఇది 1991 వరకు అమలులో ఉంది, ప్రభుత్వ నియంత్రణలో ప్రభుత్వ రంగానికి ప్రాధాన్యతనిస్తూ భారతదేశంలో పారిశ్రామిక రంగం ముఖచిత్రాన్ని మార్చిననది ఇది.

1991 నాటి కొత్త పారిశ్రామిక విధానం గురించి వివరంగా చర్చించబడింది. ఈ విధానం యొక్క ప్రధాన లక్షణాలు సరళీకరణ, ప్రైవేటీకరణ మరియు ప్రపంచీకరణ, ఇవి భారతదేశంలో ప్రైవేట్ రంగం వృద్ధినకి సహాయపడ్డాయి. కానీ ప్రాంతీయ అసమానతలు కూడా ఏర్పడ్డాయి.

తరువాత, భారతదేశంలో పారిశ్రామిక రంగ అభివృద్ధికి సంబంధించిన కార్యక్రమాలు - మేక్ ఇన్ ఇండియా, స్టార్ట్-అప్ మరియు స్టాండ్-అప్ మరియు వాటి ప్రధాన లక్షణాలు చర్చించబడ్డాయి. ఈ కార్యక్రమాలు ఉదార ప్రభుత్వ మద్దతును అందించడం ద్వారా పారిశ్రామిక రంగంలో కొత్త వినూత్న ఆలోచనలను పెంపొందించడంను లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాయి.

SEZ లు మరియు పారిశ్రామిక కారిడార్లు వంటి పారిశ్రామిక అభివృద్ధి మౌలిక సదుపాయాల కార్యక్రమలు, పరిశ్రమకు తగిన వాతావరణాన్ని మరియు అవసరమైన సౌకర్యాలను సృష్టిస్తున్నాయి. భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక రంగం తన స్థాయిని పెంచుకోవడం కోసం అధిక జిడిపి మరియు ఉపాధి వాటాల ద్వారా ఇంకా చాలా ప్రయాణం చెయ్యవలిసిన అవసరం ఉన్నది.

11.8 కీలక పదాలు

i. NIP 1991: కొత్త పారిశ్రామిక విధానం 1991 భారతదేశంలో విప్లవాత్మక పారిశ్రామిక విధానంభార. ఇది భారత పారిశ్రామిక రంగాన్ని సరళీకరణ, ప్రైవేటీకరణ మరియు ప్రపంచీకరణ చేసి వృద్ధి రేటును పెంచింది.

ii. మేక్ ఇన్ ఇండియా: మేక్ ఇన్ ఇండియా కార్యక్రమం భారతదేశంలో 2014 లో ప్రారంభించబడి తయారీ రంగంకు ప్రేరణనివ్వడానికి మరియు పెట్టుబడులను సులభతరం చేయడం, ఆవిష్కరణలను ప్రోత్సహించడం, నైపుణ్య అభివృద్ధిని పెంచడం, మేధో సంపత్తిని రక్షించడం మరియు అత్యుత్తమ తరగతి తయారీ మౌలిక సదుపాయాలను నిర్మించడం ద్వారా భారతదేశాన్ని ప్రపంచ తయారీ కేంద్రంగా మార్చడానికి ఉద్దేశించినది.

iii. స్టార్టప్ ఇండియా: ఆవిష్కరణలను పెంపొందించడానికి, స్థిరమైన ఆర్థిక వృద్ధిని నడపడానికి, పెద్ద ఎత్తున ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టించడానికి బలమైన అనుకూల వ్యవస్థను నిర్మించడానికి 2016లో స్టార్టప్ ఇండియా పథకం ప్రారంభించబడింది.

iv. స్టాండ్ అప్ ఇండియా: ఆర్థిక సాధికారత మరియు ఉద్యోగ కల్పనపై దృష్టి సారించి అట్టడుగు స్థాయిలో ఎస్సీ, ఎస్టీ మరియు మహిళలలో వ్యవస్థాపకతను ప్రోత్సహించడానికి 2016 ఏప్రిల్లో స్టాండ్ అప్ ఇండియా పథకం ప్రారంభించబడింది.

v. SEZ సెజ్: దేశంలో 'ప్రత్యేక ఎగుమతి కేంద్రాలను' అభివృద్ధి చేయడం ద్వారా ఎగుమతులను పెంచడానికి మరియు వృద్ధి మరియు అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి 2000 మరియు 2005లో ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాల విధానాన్ని ప్రారంభించారు.

vi. పారిశ్రామిక కారిడార్లు: పారిశ్రామిక కారిడార్లు ఎగుమతి ఆధారిత పరిశ్రమలు మరియు తయారీలో పెట్టుబడులను ఆకర్షించడానికి అవసరమయ్యే ప్రపంచ స్థాయి పారిశ్రామిక మౌలిక సదుపాయాలను అందించడం ద్వారా పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి తోడ్పడతాయి. ప్రస్తుతం, భారతదేశం నాలుగు దశల్లో 11 పారిశ్రామిక కారిడార్లను అభివృద్ధి చేయాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

11.9 స్వీయ-మదింపు ప్రశ్నలు

1. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రాముఖ్యతను చర్చించండి.
2. భారతదేశంలోని పారిశ్రామిక రంగం యొక్క ప్రధాన లక్షణాలను వివరించండి.
3. కొత్త పారిశ్రామిక విధానం 1991 యొక్క ప్రధాన లక్షణాలను మరియు దాని లోపాలను వివరించండి.
4. మేక్ మేక్ ఇండియా కార్యక్రమం భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి పెద్ద ఊపునిస్తుంది. దీనిపై మీ వ్యాఖ్య తెలపండి.
5. భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి స్టార్ట్-అప్ ఇండియా, స్టాండ్-అప్ ఇండియా పథకాలు ఎలా సహాయపడతాయో వివరించండి.
6. భారతదేశంలో SEZ లక్షణాలు, విజయాలను చర్చించండి.
7. భారతదేశంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి పారిశ్రామిక కారిడార్ల సహకారాన్ని వివరించండి.

11.10 **సూచించిన రీడింగ్‌లు**

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ , తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ
- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ: పోటీ పరీక్షల ప్రత్యేకం , తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ

- డా.సిహె . శంకర్ రావు

పాఠం-12

భారతదేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణలు

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

- భారతదేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణలను అధ్యయనం చేయడం మరియు వాటి భాగాలు మరియు ప్రభావాలను విశ్లేషించడం.
- ఇటీవలి ఆర్థిక సంక్షోభం-కోవిడ్-19 సమయంలో భారత ప్రభుత్వం చేపట్టిన కార్యక్రమాల గురించి తెలుసుకోవడం
- కోవిడ్-19 నిర్మాణ సమయంలో భారత ప్రభుత్వం ప్రకటించిన ఆత్మనిర్భర్ భారత్ ప్యాకేజీని అధ్యయనం చేసి, విశ్లేషించడం

నిర్మాణం

12.0 పరిచయం

12.1 ఆర్థిక సంస్కరణలు

12.1.1 1991కు ముందు ఆర్థిక సంస్కరణలు

12.1.2 1991 ఆర్థిక సంస్కరణల నేపథ్యం

12.1.3 ఆర్థిక సంస్కరణలు 1991

12.1.4 1991 ఆర్థిక సంస్కరణల లక్ష్యాలు

12.1.5 1991 ఆర్థిక సంస్కరణల ముఖ్యాంశాలు

I. స్థూల ఆర్థిక స్థిరీకరణ, II. నిర్మాణాత్మక సంస్కరణలు

ఎ. సరళీకరణ బి. ప్రైవేటీకరణ సి. ప్రపంచీకరణ

12.1.6 ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రభావం

I. ఆర్థిక సంస్కరణల సానుకూల ప్రభావం II. ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రతికూల ప్రభావాలు

12.2 కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో ఆర్థిక కార్యక్రమాలు మరియు ఆత్మనిర్భర్ భారత్ ప్యాకేజీ

12.2.1 కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో ఆర్థిక కార్యక్రమాలు

I. జీవనోపాధి మరియు ఉపాధి సంబంధిత చర్యలు II. ఆర్థిక ఉద్దీపన చర్యలు

12.2.2 ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్

I. ఆహారం, ఉపాధి మరియు జీవనోపాధి II. గ్రామీణ, వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ రంగాలు III. పరిశ్రమ, మౌలిక సదుపాయాల రంగం IV. ఆర్థిక రంగ చర్యలు

VII. సామాజిక రంగం మరియు పాలన

12.3 సారాంశం

12.4 ముఖ్య పదాలు

12.5 స్వీయ- మదింపు ప్రశ్నలు

12.6 సూచించిన పఠనాలు

12.0 పరిచయం

సమయం వచ్చిన ఆలోచనను భూమిపై ఏ శక్తి ఆపలేదు. ప్రపంచం మొత్తం దీనిని బిగ్గరగా మరియు స్పష్టంగా విననివ్వండి. భారతదేశం ఇప్పుడు మెలకువగా ఉంది -- మన్మోహన్ సింగ్

ఆర్థిక సంస్కరణలు అంటే ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరులో చేసిన తీవ్రమైన మార్పులు చేయడం. భారత దేశం విషయంలో 1991లో ఈ మార్పులు ఆర్థిక వ్యవస్థను నియంత్రిత లేదా మిశ్రమ వ్యవస్థ నుండి మార్కెట్ ఆర్థిక వ్యవస్థ కు మార్చడం జరిగింది. సంస్కరణలలో ముఖ్యమైన అంశాలు ఆర్థిక వ్యవస్థ పనితీరులో మార్పు, పరిశ్రమ మరియు వ్యాపారం కోసం లైసెన్సింగ్ వ్యవస్థ యొక్క సరళీకరణ, పారిశ్రామిక ఉపసంహరణలు, ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల ప్రైవేటీకరణ, ప్రైవేట్ రంగానికి పెరుగుతున్న పాత్ర, అంతర్జాతీయ వాణిజ్యం ప్రపంచీకరణ, సరళ పెట్టుబడి ప్రవాహాలు, సరళమైన విదేశీ మారక ద్రవ్య మార్పిడి, సరళమైన ద్రవ్య మరియు ఆర్థిక విధానాలు, బ్యాంకింగ్ కార్యకలాపాల సరళీకరణ, కార్మిక చట్టాలు సరళీకరణ మొదలైనవి.

ఈ ఆర్థిక సంస్కరణల యొక్క విస్తృత తత్వం సరళీకరణ, ప్రైవేటీకరణ మరియు ప్రపంచీకరణ వైపు వెళ్ళడం. 1980లలో ఆర్థిక సంక్షోభం నుండి ఆర్థిక వ్యవస్థను రక్షించే చర్యగా ఈ సంస్కరణలు తీసుకువచ్చారు. అప్పటి ఆర్థిక సంక్షోభం ముఖ్య' అంశాలు - BOP సంక్షోభం, అధిక ద్రవ్యోల్బణం, ప్రభుత్వ రుణాలు, ఆర్థిక, ద్రవ్య సమస్యలు, ప్రభుత్వ రంగ యూనిట్లలో సంక్షోభం వంటివి'. భారతదేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణలు ప్రపంచ బ్యాంకు, అంతర్జాతీయ ద్రవ్యనిధికి వారి భారీ రుణాల కోసం నిబంధనలుకు అనుగుణంగా జరిగాయి. సంస్కరణలు అనేవి అనేక రూపాల్లో మరియు కాలక్రమేణా కొనసాగుతున్న నిరంతర ప్రక్రియలు, ఇవి నేటికీ కొనసాగుతున్నాయి.

భారతదేశంలో 1991 నాటి ఆర్థిక సంస్కరణల ముఖ్యమైన అంశాలు - పారిశ్రామిక రిజర్వేషన్ తగ్గింపు, లైసెన్స్ రద్దు, ప్రైవేటీకరణ, ప్రభుత్వ రంగ యూనిట్లలో పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ, పన్ను హేతుబద్ధీకరణ, ఆర్థిక ఏకీకరణ, బ్యాంకుల వాణిజ్యీకరణ, వాణిజ్య సరళీకరణ, విదేశీ పెట్టుబడులపై పరిమితులను తగ్గించడం, రూపాయి మారకపు విలువ తగ్గింపు మొదలైనవి. ఈ సంస్కరణలు వల్ల దేశ ఆర్థిక వ్యవహారాలలో ప్రభుత్వ పాత్ర క్షీణించడంతో ఆర్థిక వ్యవస్థను మార్కెట్ ఆర్థిక వ్యవస్థగా మారింది. ఈ సంస్కరణల ఫలితంగా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అప్పటి ఆర్థిక సంక్షోభం నుండి బయటపడగలిగింది. రాజ్ కృష్ణ చెప్పినట్లుగా ఆర్థిక వ్యవస్థ తక్కువ స్థాయి హిందూ వృద్ధి రేటు (సంవత్సరానికి 3 నుండి 4 శాతం) నుండి అధిక వృద్ధి రేటు (సంవత్సరానికి 7 నుండి 8 శాతం) లోకి ప్రవేశించింది. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అన్ని రంగాలలో ప్రైవేటు రంగం పాత్ర గణనీయంగా పెరిగింది. ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థతో అనుసంధానం కావడం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థ మరింత ప్రపంచీకరించబడింది. పేదరికం గణనీయంగా తగ్గింది. అయితే ఈ సంస్కరణలు అసమానతలు పెరగడం, నిరుద్యోగం, దుర్బలత్వం మొదలైన కొన్ని ప్రతికూల ప్రభావాలను చూపాయి.

2020-21 లో కోవిడ్-19 మహమ్మారి కారణంగా మొత్తం ప్రపంచంతో పాటు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ఆర్థిక షాక్ మరియు సంక్షోభాన్ని ఎదుర్కొంది. దీనిని ఎదుర్కోవడానికి కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు ఉచిత ఆహార ధాన్యాలు, ఉచిత ఆరోగ్య సేవలు, టీకాలు వేయడం, MNREGA కింద ఉపాధి కల్పించడం, ఇతర సంక్షేమ చర్యలు, పెట్టుబడి మద్దతు వంటి అనేక చర్యలు తీసుకోవడానికి తీసుకున్నారు. భారత ప్రభుత్వం ఈ అవకాశాన్ని ప్రపంచవ్యాప్తంగా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను మరింత స్వావలంబనగా మార్చడానికి ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అమలు చేయడానికి ఉపయోగించుకుంది.

ఈ నేపథ్యంలో, ఈ అధ్యాయం ఆర్థిక సంస్కరణల వివరాలు మరియు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై వాటి ప్రభావం, కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో ప్రభుత్వ కార్యక్రమాలు మరియు భారతదేశంలో ఆత్మనిర్భర్ భారత్ ప్యాకేజీ గురించి చర్చిస్తుంది.

12.1 ఆర్థిక సంస్కరణలు

ఆర్థిక సంస్కరణలు అంటే ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క పనితీరులో చేసిన తీవ్రమైన మార్పులు. ఏ ఆర్థిక వ్యవస్థలోనైనా సంస్కరణలు అనేది నిరంతర ప్రక్రియ. భారతదేశం విషయంలో, 1991లో ఆర్థిక సంస్కరణలు ప్రజాదరణ పొందాయి, కానీ 1980లలో కూడా కొన్ని సంస్కరణలు జరిగాయి. 1991 కి ముందు, 1991 సమయంలో మరియు తరువాత ఆర్థిక సంస్కరణల గురించి మనం చర్చిస్తాము.

12.1.1 1991కు ముందు ఆర్థిక సంస్కరణలు

1991లో దేశం తీవ్రమైన ఆర్థిక సంక్షోభాన్ని ఎదుర్కొన్నప్పుడు భారతదేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణలకు ప్రధాన ప్రేరణ లభించింది. 1991 కి ముందు, ప్రధానమంత్రి రాజీవ్ గాంధీ కూడా 1985 లో ఈ రంగానికి ఎక్కువ పాత్ర ఇవ్వడానికి సంస్కరణలను వివరించారు. 1985లో సంస్కరణల ప్రధాన దృష్టి ఉత్పాదకతను మెరుగుపరచడం, ఆధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని గ్రహించడం మరియు సామర్థ్యాన్ని పూర్తిగా ఉపయోగించుకోవడం.

పారిశ్రామిక లైసెన్స్, ఎగుమతి-దిగుమతి విధానం, సాంకేతిక పరిజ్ఞానం అప్గ్రేడేషన్, ఆర్థిక విధానం, విదేశీ ఈక్విటీ మూలధనం, నియంత్రణలు మరియు పరిమితుల తొలగింపు, ఆర్థిక మరియు పరిపాలనా నిబంధనల వ్యవస్థను హేతుబద్ధీకరించడం మరియు సరళీకృతం చేయడం వంటి వాటికి సంబంధించి విధానంలో అనేక మార్పులు ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి.

ఈ మార్పులన్నీ ప్రైవేటు రంగానికి తగిన వాతావరణాన్ని సృష్టించే దిశగా నిర్దేశించబడ్డాయి, తద్వారా ఈ రంగం దేశాన్ని ఆధునీకరించడానికి మరియు వేగవంతమైన ఆర్థిక వృద్ధికి పెద్ద ప్రోత్సాహాన్ని పొందగలదు. ఇది లైసెన్స్ పొందడంలో అనవసరమైన అడ్డంకులను తొలగించి తొలగిస్తుంది.

1985లో సంస్కరణల ప్రక్రియ ప్రారంభమైనప్పటికీ, అవి ఆశించిన ఫలితాలను ఇవ్వలేకపోయాయి. అందువల్ల సంక్షోభం నుండి ఆర్థిక వ్యవస్థను పునరుద్ధరించడానికి మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను అభివృద్ధి మార్గంలోకి తీసుకెళ్లడానికి పూర్తి స్థాయి సంస్కరణ ప్రక్రియను 1991లో చెయ్యవలిసి వచ్చింది.

12.1.2 1991 **నాటి ఆర్థిక సంస్కరణల నేపథ్యం**

1991లో ఆర్థిక సంస్కరణలు అప్పుడికె కొనసాగుతున్న సంక్షోభంను అధిగమించడానికి ఒక చర్యగా తీసుకురాబడ్డాయి. అందువల్ల 1991లో ఆర్థిక సంస్కరణల సమయంలో ఆర్థిక సంక్షోభం రూపంలో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ నేపథ్యాన్ని లేదా పరిస్థితిని అర్థం చేసుకోవడం చాలా ముఖ్యం. 1991లో అప్పటి ఆర్థిక సంక్షోభం యొక్క ప్రధాన రూపాలు నిలకడలేని ఆర్థిక లోటు, నిలకడలేని కరెంట్ అకౌంట్ లోటు మరియు ద్రవ్యోల్బణం ఎక్కువగా ఉండటం. ఈ సంక్షోభం యొక్క మూలం 1980లో స్థూల ఆర్థిక నిర్వహణలో ఉన్న సమస్యలకు నేరుగా ఆపాదించబడింది, ఇది పెద్ద స్థిరమైన స్థూల ఆర్థిక అసమతుల్యతకు దారితీసింది.

1991 నాటి ఆర్థిక సంక్షోభం వివరాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

i. BOP పరిస్థితి: 1990-91 మధ్య కాలంలో భారతదేశంలో చెల్లింపు సంతులనం (BOP) పరిస్థితి చాలా ఘోరంగా ఉండేది. విదేశీ నిల్వలు కేవలం 10 రోజుల దిగుమతులకు మాత్రమే సరిపోతాయి, కరెంట్ అకౌంట్ లోటు జిడిపిలో 3.7% కి చేరుకుంది మరియు విదేశీ రుణం జిడిపిలో 23% కి పెరిగింది. చివరగా స్వల్పకాలిక రుణం పెరిగిపోవడం, ఎన్ఆర్ఐ డిపాజిట్ల నికర ప్రవాహం వంటి రెండు కారణాల వల్ల బీఓపీ పరిస్థితి చాలా అనిశ్చితంగా ఉంది.

ii. అధిక స్థాయి ద్రవ్యోల్బణం: 1990-91 మధ్య భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణం 10.3 శాతానికి పెరిగింది. ఆహార పదార్థాల ధరలు విపరీతంగా పెరిగాయి. ఈ అధిక ద్రవ్యోల్బణం బడ్జెట్ లోపాలను అధిక ద్రవ్యం ప్రింట్ చేయడం (మోనటైజేషన్).

iii. విత్త అసమతుల్యత: అభివృద్ధి కాని వ్యయాల భారం పెరగడం వల్ల 1980లలో ప్రభుత్వ విత్త పరిస్థితి క్షీణించింది. 1990-91 లో ద్రవ్యలోటు 6.6 శాతానికి పెరిగింది. 1990-91 లో కేంద్ర ప్రభుత్వ అంతర్గత రుణం జి. డి. పి. లో 49.8 శాతానికి పెరిగింది.

12.1.3 1991 **నాటి ఆర్థిక సంస్కరణలు**

పైన చర్చించినట్లుగా, ఇతర కారణాలతో పాటు, 1991లో ఆర్థిక సంస్కరణలకు తక్షణ ట్రిగ్గర్ విదేశీ కరెన్సీ కొరత ఫలితంగా ఏర్పడిన బ్యాలెన్స్ ఆఫ్ పేమెంట్ సంక్షోభం. రుణాల కోసం భారత్ ప్రపంచ బ్యాంకు, అంతర్జాతీయ ద్రవ్య నిధి (ఐఎంఎఫ్) ను సంప్రదించాల్సి వచ్చింది. 1991 కొత్త ఆర్థిక విధానం రూపంలో ఆర్థిక సంస్కరణలను తీసుకువచ్చే ఒప్పందంతో వారు భారతదేశానికి రుణం ఇచ్చారు.

దీని ప్రకారం 1991లో అప్పటి కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రధానమంత్రి పివి నరసింహారావు, ఆర్థిక మంత్రి డాక్టర్ ఎం మన్మోహన్ సింగ్ నాయకత్వంలో ఆర్థిక సంస్కరణలను చేపట్టింది. ఈ సంస్కరణల ప్రధాన దృష్టి ఆర్థిక వ్యవస్థ నిర్వహణను ఎదుర్కోవటానికి స్థూల ఆర్థిక స్థిరీకరణ మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క సరఫరా వైపు సమస్యను పరిష్కరించడానికి రంగాల సర్దుబాటును ఎదుర్కోవటానికి నిర్మాణాత్మక

సంస్కరణలు. కానీ ఈ సంస్కరణలన్నీ ప్రపంచ బ్యాంకు మరియు ఐఎంఎఫ్ సూచించిన విధంగా 'న్యూ ఎకనామిక్ పాలసీ 1991' మార్గదర్శకత్వంలో జరిగాయి.

12.1.4 1991 **ఆర్థిక సంస్కరణల లక్ష్యాలు**

డాక్టర్ మన్మోహన్ సింగ్ ఐఎంఎఫ్ కు సమర్పించిన ఆర్థిక విధానపు మెమోరాండం లో వివరించిన సంస్కరణల ప్రధాన లక్ష్యాలు పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి యొక్క సామర్థ్యాన్ని మరియు అంతర్జాతీయ పోటీతత్వాన్ని పెంచడం, విదేశీ పెట్టుబడులు మరియు సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని గతంలో కంటే చాలా ఎక్కువ స్థాయిలో ఉపయోగించుకోవడం, పనితీరును మెరుగుపరచడం మరియు ప్రభుత్వ రంగం యొక్క పరిధిని హేతుబద్ధం చేయడం మరియు సంస్కరణ మరియు ఆధునిక ఆర్థిక రంగం ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అవసరాలను మరింత సమర్థవంతంగా తీర్చగలవు.

కొత్త ఆర్థిక విధానం లేదా ఆర్థిక సంస్కరణల లక్ష్యాలు 1991

- 'ప్రపంచీకరణ' లో భాగంగా ఆర్థిక వ్యవస్థను మరింత మార్కెట్ ఆధారితంగా మార్చటం
- ద్రవ్యోల్బణ రేటును తగ్గించి, చెల్లింపులో అసమతుల్యతను సరిచేయండి.
- ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధి రేటును పెంచడం మరియు తగినంత విదేశీ మారక నిల్వలను సృష్టించడం.
- ఆర్థిక వ్యవస్థను స్థిరీకరించి, అవాంఛిత ఆంక్షలను తొలగించడం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థను మార్కెట్ ఆర్థిక వ్యవస్థగా మార్చండి.
- వస్తువులు, మూలధనం, సేవలు, సాంకేతికత, మానవ వనరులు మొదలైన వాటి అంతర్జాతీయ ప్రవాహాన్ని చాలా పరిమితులు లేకుండా. అనుమతించటం.
- ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అన్ని రంగాలలో ప్రైవేట్ సంస్థల భాగస్వామ్యాన్ని పెంచడం. ఇందుకోసం ప్రభుత్వం కోసం రిజర్వు చేసిన రంగాలను కేవలం 3కి తగ్గించారు.

ఆర్థిక సంస్కరణల ముఖ్య అంశాలు

- పారిశ్రామిక పోటీతత్వం
- విదేశీ పెట్టుబడులు మరియు సాంకేతికత
- ప్రభుత్వ రంగం
- విత్త రంగం

12.1.5 1991 **ఆర్థిక సంస్కరణల ముఖ్యాంశాలు**

1991 ఆర్థిక సంస్కరణలు స్థూల ఆర్థిక నిర్వహణ మరియు నిర్మాణాత్మక స్థిరీకరణ వంటి రెండు విభాగాలలో అమలు చేయబడ్డాయి. ఈ సంస్కరణల వివరాలు క్రింద చర్చించబడ్డాయి.

I. స్థూల ఆర్థిక స్థిరీకరణ

స్థూల ఆర్థిక స్థిరీకరణ అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క డిమాండ్ వైపు నిర్వహణ. ఇందులో తక్కువ మరియు స్థిరమైన ద్రవ్యోల్బణం మరియు స్థిరమైన భౌతిక మరియు చెల్లింపుల మరియు సమతుల్యతకు

రావడం ఉంటుంది. ఇవి స్వల్పకాలిక చర్యలు. ఈ విషయంలో మూడు విధానపరమైన చర్యలు తీసుకున్నారు.

i . ద్రవ్యోల్బణ నియంత్రణ: సంవత్సరానికి 10% కంటే ఎక్కువ ఉన్న ద్రవ్యోల్బణ రేటును తగ్గించాలి. దీనిని ఒక వైపు ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక మరియు ద్రవ్య క్రమశిక్షణను ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా మరియు మరోవైపు ఉత్పత్తి మరియు సరఫరా స్థితిని మెరుగుపరచడం ద్వారా సాధించాలి.

ii. విత్త సర్దుబాటు: అధిక దేశీయ ద్రవ్యోల్బణం మరియు BOP లో పెద్ద లోటు వంటి జంట సమస్యలను ఎదుర్కోవటానికి ఆర్థిక సర్దుబాటు అవసరం. 1990 ల మధ్యకాలంలో మొత్తం ప్రభుత్వ రంగ లోటును జిడిపిలో 12.5% నుండి 4% కి తగ్గించడం ప్రధాన లక్ష్యం. దీనిని సాధించడానికి, కేంద్ర ప్రభుత్వం, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలలో ఆర్థిక క్రమశిక్షణ చర్యలను అనుసరించింది. వీటిలో రాయితీల తగ్గింపు, మార్కెట్ ధరల వ్యవస్థ, ప్రజా వ్యయాన్ని ఖచ్చితంగా నియంత్రించడం, పన్నులు, పన్నుయేతర ఆదాయాలను మెరుగుపరచడం వంటివి ఉన్నాయి. తరువాత రెవెన్యూ లోటును సున్నా స్థాయిలో మరియు ఫిస్కల్ లోటును జిడిపిలో 3% కంటే తక్కువగా ఉంచడానికి ఫిస్కల్ రెస్పాన్సిబిలిటీ అండ్ బడ్జెట్ మేనేజ్మెంట్ (FRBM) చట్టం 2003 ను ప్రవేశపెట్టారు . మార్కెట్ ధరలకు అనుగుణంగా ధరలను నిర్ణయించడానికి ప్రభుత్వ కంపెనీలకు ఎక్కువ స్వేచ్ఛ ఇవ్వబడింది. వ్యవస్థాపకత పనిని క్రమబద్ధీకరించడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను ప్రోత్సహించారు, ముఖ్యంగా రాష్ట్ర విద్యుత్ బోర్డులు మరియు రోడ్డు రవాణా సంస్థలను ప్రోత్సహించారు. సామర్థ్యాన్ని పెంచడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలకు బడ్జెట్ మద్దతు ఉపసంహరించబడింది. ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిడిని తగ్గించడానికి నిర్బంధ ద్రవ్య విధానం అనుసరించబడింది.

iii. BOP సర్దుబాటు: దీని లక్ష్యం BOP పరిస్థితులను మెరుగుపరచడమే. ఇందుకోసం ప్రభుత్వం దిగుమతి సరళీకరణ విధానం, దిగుమతులలో పరిమాణాత్మక పరిమితి పాలన నుండి ధర ఆధారిత వ్యవస్థకు మారడం మరియు ప్రస్తుత ఖాతాలో రూపాయి యొక్క పూర్తి మార్పిడి వంటి చర్యలను స్వీకరించింది. 1991 జులైలో రూపాయి విలువ 18% నుండి 19% వరకు తగ్గించబడింది. 2000 లలో దిగుమతి సుంకాలు సుమారు 130% నుండి అత్యల్ప స్థాయికి 30% కి తగ్గించబడ్డాయి.

II. నిర్మాణాత్మక సంస్కరణలు

కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆర్థిక వ్యవస్థలో సరఫరా/సప్లై వైపు సమస్యను పరిష్కరించడానికి అనేక నిర్మాణాత్మక సంస్కరణలను ప్రవేశపెట్టింది. ఇవి దీర్ఘకాలిక చర్యలు. వీటిని సరళీకరణ, ప్రైవేటీకరణ మరియు ప్రపంచీకరణ వంటి మూడు ముఖ్య అంశాలుగా పరిగణిస్తారు. 1991 కొత్త పారిశ్రామిక విధానం ఈ మూడు అంశాలు ఆధారంగానే రూపొందించబడింది. వాటిని కింద వివరంగా చర్చించాము.

ఎ. సరళీకరణ

సరళీకరణ అంటే ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో ప్రభుత్వ జోక్యాన్ని తగ్గించడం. తద్వారా పరిశ్రమల డీ-లైసెన్సింగ్ మరియు డీ-రిజర్వేషన్, స్వేచ్ఛాయుత అంతర్జాతీయ వాణిజ్యం మరియు మూలధన ప్రవాహాలు మొదలైన పాటించడం.

i. డి-లైసెన్సింగ్: పారిశ్రామిక ఉత్పాదకతను పెంచడానికి పారిశ్రామిక విధానం 1991 క్రింది చర్యలను ప్రకటించింది. దీని కింద పర్యావరణం, భద్రత మరియు వ్యూహాత్మక పరిగణనలకు సంబంధించిన పరిశ్రమల చిన్న జాబితా మినహా అన్ని ప్రాజెక్టులకు పారిశ్రామిక లైసెన్సింగ్ రద్దు చేయబడింది. ఈ జాబితా 1991లో 18గా ఉంది, తరువాత 2023 నాటికి 4 రంగాలకు పరిమితం చేయబడింది. అవి ఎ) పొగాకు వస్తువులు, బి) రక్షణ ఏరోస్పేస్ మరియు యుద్ధనౌకలు సి) ప్రమాదకర రసాయనాలు మరియు డి) పారిశ్రామిక పేలుడు పదార్థాలు

ii. MRTP చట్టంకి సవరణ: ఏకస్వామ్య నిర్బంధ వాణిజ్య పద్ధతుల (MRTP) చట్టం 1969 సవరించబడింది. దీని ప్రకారం MRTP కంపెనీలు మరియు ఆధిపత్య సంస్థలకు సంబంధించి ఆస్తుల పరిమితులను తొలగించారు. తరువాత MRTP చట్టం స్థానంలో పోటీ చట్టం (Competition Act) 2002 వచ్చింది. దీని ప్రకారం పెద్ద కంపెనీలు వాటి విస్తరణ మరియు కొత్త సంస్థల స్థాపన కోసం ప్రభుత్వ ముందస్తు అనుమతి తీసుకోవలిసిన అవసరం లేదు.

iii. విత్త రంగంలో సరళీకరణ: కేంద్ర ప్రభుత్వం 1991లో విత్త వ్యవస్థపై, 1998లో బ్యాంకింగ్ రంగం లో సంస్కరణలపై నరసింహన్ అధ్యక్షతన కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది. ఈ కమిటీల సిఫారసుల ఆధారంగా దేస విత్త , బ్యాంకింగ్ రంగాల్లో అనేక చర్యలు తీసుకోబడ్డాయి. అవి SLR మరియు CRR రేట్ల తగ్గింపు, బాసెల్ నిబంధనల ప్రకారం తగినంత మూలధన నిబంధనలను ప్రవేశపెట్టడం, ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకుల రీకాపిటలైజేషన్ మరియు వాటిని వాణిజ్య మార్గాల్లో పనిచేయడానికి అనుమతించడం, వడ్డీ రేటు సరళీకరణ, ప్రైవేట్ రంగ బ్యాంకులను అనుమతించడం వంటివి. RBI విత్త వ్యవస్థ పర్యవేక్షణ కోసం డిప్యూటీ గవర్నర్ అధ్యక్షతన ప్రత్యేక బోర్డును ఏర్పాటు చేసింది.

vi. PSE కార్యకలాపాలలో సరళీకరణ: ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలోని ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలకు (PSE) వాటి కార్యకలాపాలలో ఎక్కువ నిర్వాహక స్వయంప్రతిపత్తి ఇవ్వబడింది. ధరలు మరియు పెట్టుబడి ప్రణాళికలను నిర్ణయించడంలో, మార్కెట్ వాణిజ్య మార్గాల్లో పనిచేయడానికి వారికి అనుమతి ఇవ్వబడింది. PSEs, ప్రభుత్వాల మధ్య అవగాహన ఒప్పందం (MOU) విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టారు. దీని ప్రకారం PSEలు తమ లక్ష్యాలను నిర్దేశించుకోవడం, లాభదాయకత, రాబడి రేటుకు ప్రాధాన్యతనిస్తూ వాటిని సాధించడానికి వీలుగా పనిచేసే విధంగా స్వేచ్ఛను ఇవ్వడం జరుగుతుంది.

బి. ప్రైవేటీకరణ

ప్రైవేటీకరణ అంటే ఇంతకుముందు ప్రభుత్వ రంగానికి కేటాయించిన రంగాలలో ప్రైవేట్ సంస్థలను పనిచేయడానికి అనుమతించడం మరియు ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల (PSE) వాటాను ప్రైవేట్ రంగానికి విక్రయించడం.డీ-రిజర్వేషన్ మరియు పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ వంటి రెండు పద్ధతుల్లో ప్రైవేటీకరణ జరుగుతుంది.

ప్రైవేటీకరణ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం PSEల కార్యకలాపాలలో మార్కెట్ క్రమశిక్షణను తీసుకురావడం మరియు ప్రైవేట్ మూలధనం, సాంకేతికత మరియు నిర్వహణ నైపుణ్యాలలో PSEల సామర్థ్యం మరియు పనితీరును మెరుగుపరచడం.

i. PSEల డి-రిజర్వేషన్: రిజర్వేషన్ అనగా ఆర్థిక వ్యవస్థలో కొన్ని ప్రత్యేక రంగాల/ఉత్పత్తుల తయారీకి ప్రభుత్వ కంపనీ (PSE) లకు మాత్రమే గుత్తాధిపత్యం ఇవ్వడం. వీటిలో ప్రయివేటు కంపెనీలను అనుమతించకపోవడం. దీనికై ఒక రిజర్వు లిస్ట్ ఉంటుంది. డీ-రిజర్వేషన్ అనగా , ఇంతకుముందు ప్రభుత్వ రంగానికి ప్రత్యేకంగా కేటాయించిన రంగాల సంఖ్యను ప్రారంభంలో 18 పరిశ్రమలకు తగ్గించారు, వీటిలో వ్యూహాత్మక, భద్రత మరియు పర్యావరణ ఆందోళనలు ఉన్నాయి మరియు 2023 నాటికి క్రమంగా అణుశక్తి మరియు రైల్వే కార్యకలాపాలు వంటి రెండు రంగాలకు తగ్గించబడ్డాయి. ఈ చిన్న రిజర్వ్ జాబితా మినహా, అన్ని ఇతర రంగాలు ప్రైవేట్ రంగానికి తెరవబడతాయి.

ii. PSEలలో పెట్టుబడి ఉపసంహరణ: పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ అంటే ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలలో (పిఎస్ఇ) తన వాటాను ప్రైవేట్ రంగానికి బదిలీ చేసి వాటిని నిర్వహించడానికి ప్రభుత్వం అనుమతించడం. ప్రభుత్వం పిఎస్ఇల పెట్టుబడుల ఉపసంహరణపై 1993లో రంగరాజన్ కమిటీని, 1997లో జివి రామకృష్ణ కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది. వారి సూచనల ప్రకారం పెట్టుబడుల ఉపసంహరణ ద్వారా పిఎస్ఇల ప్రైవేటీకరణ జరిగింది.

a. IPO లు: ప్రభుత్వం పిఎస్ఇలలో తన వాటాలను రిటైల్ పెట్టుబడిదారులకు, ప్రైవేట్ సంస్థలకు విక్రయిస్తుంది.

b. వ్యూహాత్మక అమ్మకం: ప్రభుత్వం పిఎస్ఇలో తన వాటాను ప్రైవేట్ వ్యూహాత్మక భాగస్వామికి 26,49,51,74,100 శాతాల్లో విక్రయించి, నిర్వహణను వారికి అందజేస్తుంది.

c. విదేశీ కంపెనీకి అమ్మకం: పిఎస్ఇని విదేశీ కంపెనీకి లేదా ఎన్ఆర్ఐలకు విక్రయించడం ద్వారా విదేశీ మూలధనం, అధునాతన సాంకేతికత మరియు నిర్వాహక పద్ధతులను ఆకర్షించడం.
ప్రభుత్వం అణుశక్తి, రైల్వేలు వంటి ప్రభుత్వ రంగానికి మాత్రమే కేటాయించిన రంగాల మినహాయించి, మిగతా వ్యూహాత్మకం కానీ రంగాలలో అనేక పిఎస్ఇలను విక్రయించి పెట్టుబడుల ఉపసంహరణను అమలు చేసింది.

d . నష్టపోయే పిఎస్ఇల కోసం బిఐఎఫ్ఆర్: నష్టపోయే పిఎస్ఇలను పునరుద్ధరణను పరిశీలించడానికి మొదట బోర్డ్ ఆఫ్ ఇండస్ట్రియల్ ఫైనాన్స్ అండ్ రీకన్స్ట్రక్షన్ (బిఐఎఫ్ఆర్) కు రిఫర్ చేయాలి.

సి. ప్రపంచీకరణ

ప్రపంచీకరణ అంటే దేశాల మధ్య వస్తువులు, సేవలు, మూలధనం, సాంకేతికత మరియు ప్రజల ప్రవాహంపై పరిమితులను తగ్గించడం ద్వారా దేశీయ ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థతో అనుసంధానించడం. ప్రపంచీకరణ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యం స్థానిక పరిశ్రమ యొక్క పోటీతత్వాన్ని ప్రపంచ స్థాయికి పెంచడం మరియు అంతర్జాతీయ వాణిజ్యం, మూలధనం మరియు సాంకేతిక పరిజ్ఞానం యొక్క ప్రయోజనాలను పొందడం. భారతదేశం, 1991లో కొత్త ఆర్థిక విధానంలో భాగంగా ప్రపంచీకరణకు సంబంధించిన అనేక కార్యక్రమాలను తీసుకువచ్చింది. ఇవి ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి

i . రూపాయి విలువ తగ్గింపు: ఎగుమతులను పెంచడానికి, విదేశీ మూలధన ప్రవాహాన్ని పెంచడానికి 1991లో రూపాయి విలువను రెండుసార్లు తగ్గించడం జరిగింది.

ii. దిగుమతుల సరళీకరణ: దిగుమతుల ప్రతికూల వస్తువుల జాబితాను తగ్గించి, దిగుమతి సుంకాన్ని కనీస స్థాయికి తగ్గించారు. దాదాపు అన్ని రకాల మధ్యంతర మరియు మూలధన వస్తువులను దిగుమతి పరిమితుల జాబితా నుండి మినహాయించారు.

iii. విదేశీ పెట్టుబడుల సరళీకరణ: విదేశీ ప్రత్యక్ష పెట్టుబడులు (FDI), విదేశీ పోర్ట్ఫోలియో పెట్టుబడుల (FPI) ద్వారా విదేశీ పెట్టుబడులను అనుమతించారు. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అనేక రంగాలలో 26,49,51,76 మరియు 100 వంటి వివిధ శాతం వద్ద FDIని క్రమంగా అనుమతించబడింది. ప్రస్తుతం జూదం, బెట్టింగ్, లాటరీలు, చిట్ఫండ్, నిధి కంపెనీలు, రీసెల్ ఎస్టేట్, పొగాకు ఉత్పత్తులు మరియు రెండు ప్రభుత్వ రంగ రిజర్వ్డ్ పరిశ్రమలు-అణుశక్తి మరియు రైల్వేలు మినహా ఆర్థిక వ్యవస్థలోని అన్ని రంగాలలో FDIని అనుమతించారు.

iv. ఫారిన్ ఎక్స్ఛేంజ్ రెగ్యులేషన్లో సరళీకరణ: FERA (ఫారిన్ ఎక్స్ఛేంజ్ రెగ్యులేటరీ యాక్ట్) ను సవరణ చేసి, క్రమంగా దాని స్థానంలో 1999లో ఉదారవాద FEMA (ఫారిన్ ఎక్స్ఛేంజ్ మేనేజ్మెంట్ యాక్ట్) ను తీసుకురావడం జరిగింది. ఇది అన్ని కాలుష్యరహిత పరిశ్రమలకు ప్రయోజనం చేకూర్చింది.

v. మార్కెట్ ఆధారిత విదేశీ మారక ద్రవ్య వ్యవస్థ వైపు మారడం: రంగరాజన్ నేతృత్వంలోని BOP పై ఉన్నత స్థాయి కమిటీ, దేశంలో మార్కెట్ ఆధారిత విదేశీ మారక ద్రవ్య వ్యవస్థ కోసం సిఫారసు చేసింది. దీని ప్రకారం ప్రభుత్వం 1992-93 లో లిబరలైజ్డ్ (FEMA) విదేశీ మార్క ద్రవ్య విధానం, నిర్వహణ కింద రూపాయి యొక్క పాక్షిక మారకాన్ని ప్రవేశపెట్టింది మరియు తరువాత 1993 లో మార్కెట్ నిర్ణయించిన మారకపు రేటును ప్రవేశపెట్టింది.

vi. ఎగుమతి ప్రోత్సాహక పథకం: వస్తుసేవల ఎగుమతిని ప్రోత్సహించడానికి ప్రభుత్వం అనేక చర్యలు తీసుకుంది. అవి ఎగుమతి సుంకాలను తగ్గించడం, WTO ఒప్పందాలు, పైయుక్తిక ప్రాంత మరియు దేశ స్థాయి స్వేచ్ఛా వాణిజ్య ఒప్పందాలు, ఎగుమతి ప్రోత్సాహక పథకాలు, SEZలు మొదలైనవి.

12.1.6 **ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రభావం**

దేశంలో ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రభావాన్ని అనేక సూచీల ద్వారా తెలుసుకోవచ్చు. అవి BOP పరిస్థితి, వృద్ధి రేటు, ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల పనితీరు, విదేశీ వాణిజ్యం, విదేశీ మూలధన ప్రవాహం, ఆర్థిక లోటు, ద్రవ్యోల్బణం, పేదరికం, ఉపాధి, అసమానతలు, మానవ అభివృద్ధి, ఉత్పాదకత, ప్రాంతీయ అభివృద్ధి వంటి వివిధ ధోరణులలో చూడవచ్చు. 1991 ఆర్థిక సంస్కరణలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై అనేక సానుకూల, ప్రతికూల ప్రభావాలను తెచ్చాయి. ఇవి క్రింద చర్చించబడ్డాయి.

I. ఆర్థిక సంస్కరణల సానుకూల ప్రభావం

i. ఆర్థిక సంస్కరణలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను తక్కువకే స్థాయి హిందూ వృద్ధి రేటు (4%నుండి 5%) నుండి అధిక వృద్ధిని (7 నుండి 8% వరకు) స్థాయికి తీసుకువెళ్లాయి.

ii. ద్రవ్యోల్బణాన్ని 1991-92 లో 10% నుండి ఒక దశాబ్ద కాలంలో 5% కంటే తక్కువ స్థాయికి తగ్గించబడింది.

iii. కేంద్ర ప్రభుత్వ ద్రవ్య లోటు 1991-92 లో 5.9% నుండి 2000 లలో సుమారు 3% కి తగ్గించబడింది.

iv. సంస్కరణల యొక్క అత్యంత ముఖ్యమైన ప్రభావం ఏమిటంటే, విదేశీ నిల్వలను 1991 లో కేవలం 10 రోజుల దిగుమతులకు సరిపోయే స్థితి నుండి 2000 లలో 300 బిలియన్లకు పైగా ఉండి 6 నెలల కంటే ఎక్కువ రోజులకు సరిపడే స్థితికి మెరుగుపరచడం జరిగింది.

v. పొదుపు మరియు పెట్టుబడి రేట్లు కూడా 2000 లలో 35% కంటే ఎక్కువగా పెంచబడ్డాయి.

vi. పేదరికం 1993-94 లో 36% నుండి 2004-05 లో 27% కు గణనీయంగా తగ్గింది మరియు 2010 లో 21% కి తగ్గింది.

vii. ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల పనితీరు మెరుగు పడటంతో వాటి లాభాలు పెరిగాయి.

viii. ఎగుమతులు పెరగడం, దేశంలోకి విదేశీ పెట్టుబడుల ప్రవాహం కారణంగా కరెంట్ అకౌంట్ లోటు తగ్గడంతో విదేశీ వాణిజ్యం ముఖ్యంగా ఎగుమతుల విషయంలో మెరుగుపడింది.

II. ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రతికూల ప్రభావాలు

i. ఉపాధి వృద్ధి రేట్లు 1980 లలో 2.4% నుండి 1990లలో 1%కి తగ్గాయి, ఇది భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఇప్పటికీ కొనసాగుతున్న నిరుద్యోగ సమస్యను సంస్కరణలు పరిష్కరించలేకపోయాయని సూచిస్తుంది.

ii. కార్మికుల ఉత్పాదకత, వారి వాస్తవ వేతన రేటు పెరుగుదల గణనీయంగా క్షీణించాయి, ఇది శ్రామిక కార్మికులకుపెద్దగా ప్రయోజనం కలిగించలేదని సూచిస్తుంది.

iii. సంస్కరణల సమయంలో వ్యవసాయ రంగం ప్రధానంగా ప్రభుత్వ పెట్టుబడులు తగ్గడం వల్ల తీవ్రంగా నిర్లక్ష్యం చేయబడింది, దీని ఫలితంగా ఈ రంగంలో సాపేక్షంగా తక్కువ వృద్ధి రేటు ఏర్పడింది.

iv. సంస్కరణలకాలంలో దేశంలో ప్రాంతీయ అసమతుల్యత పెరిగింది. సంస్కరణల వల్ల అప్పటికే అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతం, అప్పటికే వెనుకబడిన ప్రాంతాల కంటే ప్రయోజనం పొందాయి.

v. సంస్కరణల యొక్క ప్రధాన ప్రతికూల సమస్య దేశంలో ఆదాయం మరియు సంపద రెండింటిలలో అసమానతలు విపరీతంగా పెరిగాయి.

vi. vi. సంస్కరణల కాలంలో మానవ అభివృద్ధిలో కొంత మెరుగుదల ఉన్నప్పటికీ, ఆరోగ్యం మరియు విద్యపై ఖర్చులో స్తబ్దత కారణంగా ఇంకా చాలా మెరుగుపడవలిసిన అవసరం ఉన్నది. ఉంది.

vii. సంస్కరణల కాలంలో ఊహించినంతగా పేదరికం తగ్గలేదు. భారతదేశం ఇప్పటికీ 300 మిలియన్ల మంది పేదలకు నివాసంగా ఉంది, వారిలో ఎక్కువ మంది పోషకాహార లోపంతో బాధపడుతున్నారు.

చివరగా, భారతదేశంలోని ఆర్థిక సంస్కరణలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ముఖచిత్రాన్ని నియంత్రిత ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి మార్కెట్ ఆర్థిక వ్యవస్థకు మార్చాయి మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను అధిక వృద్ధి మార్గంలోకి

నడిపించాయి.. కానీ ఆర్థిక సంస్కరణలు దేశంలో సామాజిక న్యాయం, ప్రాంతీయ, ఆదాయ సమానత్వాలు వంటి ముఖ్య అంశాలను విస్మరించాయి. అయితే ఈ సంస్కరణలు 2047 నాటికి భారతదేశం తన స్వాతంత్ర్య శతాబ్ది ఉత్సవాలను జరుపుకోనున్నప్పుడు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందిన దేశంగా మారగలదనే ఆశను కలిగించాయి.

12.2 కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో ఆర్థిక కార్యక్రమాలు మరియు ఆత్మనిర్భర్ భారత్ ప్యాకేజీ

కోవిడ్-19 మహమ్మారి 2020-21 మరియు 2021-22 మధ్యకాలంలో భారతదేశంతో సహా ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఆర్థిక వ్యవస్థలను స్తంభింపజేసింది. ఇది మొత్తం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు పెద్ద ఎదురుదెబ్బ. కరోనా వైరస్ కారణంగా ప్రజల రాకపోకలకు అంతరాయం ఏర్పడింది. ఫలితంగా, ముఖ్యంగా పట్టణ కేంద్రాలలో అన్ని ఉత్పత్తి కార్యకలాపాలు నిలిపివేయబడ్డాయి మరియు వాటిపై ఆధారపడిన ప్రజలు ఉపాధి మరియు ఆదాయ నష్టాన్ని ఎదుర్కొన్నారు. కోవిడ్-19 మహమ్మారి వల్ల ప్రభావితం కాని ఒక్క రంగం కూడా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థలో లేదు. గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థ సాపేక్షంగా తక్కువ దెబ్బతిన్నప్పటికీ, పరిశ్రమ మరియు సేవా రంగంతో బలమైన సంబంధాలు ఉన్నందున సంక్షోభం తీవ్రంగా ప్రభావితమైంది. అన్ని వర్గాలకు చెందిన వలస కార్మికులు ఎక్కువగా ప్రభావితమయ్యారు. ఫలితంగా, ప్రతికూల వృద్ధి రేట్లు మరియు ప్రజలు ఉపాధి మరియు ఆదాయాన్ని కోల్పోయారు. భారత ఆర్థిక వ్యవస్థపై కోవిడ్-19 ప్రభావం నేటికీ కొనసాగుతోంది.

భారతదేశం, ప్రజాస్వామ్య దేశంగా, కోవిడ్-19 వంటి ఆర్థిక షాక్లను అధిగమించడానికి ప్రజలకు మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థకు సహాయపడటానికి ప్రభుత్వం పెద్ద పాత్ర పోషించాలి. దీని ప్రకారం, కోవిడ్-19 సంక్షోభాన్ని ఎదుర్కోవడానికి భారత ప్రభుత్వం అనేక ఆర్థిక చర్యలను ప్రారంభించింది. ఆర్థిక వ్యవస్థను మరింత స్వావలంబనగా మార్చడానికి అనేక నిర్మాణాత్మక సంస్కరణలను తీసుకురావడానికి కూడా ఈ సంక్షోభాన్ని ఉపయోగించుకుంది. దీని కోసం ప్రభుత్వం ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ లేదా స్వావలంబన భారత ఉద్యమాన్ని ప్రకటించింది.

12.2.1 కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో తీసుకున్న ఆర్థిక చర్యలు

2020 మార్చి రెండవ మరియు మూడవ వారంలో కోవిడ్ ప్రభావం పడిన వెంటనే, ఆర్థిక మంత్రి శ్రీమతి నిర్మా సీతారామన్ ఈ సంక్షోభాన్ని అధిగమించడానికి ప్రజలకు మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థకు సహాయపడటానికి 2023 మే 26 న 1.7 ట్రిలియన్ రూపాయల ఉపశమన ప్యాకేజీని ప్రకటించారు. ఈ చర్యలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

I. జీవనోపాధి మరియు ఉపాధి సంబంధిత చర్యలు

i. ప్రధాన మంత్రి గరీబ్ కల్యాణ్ అన్న యోజన ప్రారంభించబడింది, దీని కింద దేశంలోని మూడింట రెండు వంతుల జనాభాకు 5 కిలోల గోధుమలు మరియు బియ్యం, 1 కిలోల పప్పు ధాన్యాలు ఉచితంగా లభిస్తాయి.

ii. 2020 ఏప్రిల్లో పీఎం-కిసాన్ పథకం కింద రైతులకు 2000 రూపాయల మొదటి విడత ఇవ్వబడింది. దీనివల్ల దాదాపు 86.9 మిలియన్ల మంది రైతులు తక్షణమే లబ్ధి పొందుతారని అంచనా.

iii. MNREGA కింద, వేతన రేటును 182 రూపాయల నుండి 202 రూపాయలకు పెంచారు, ఇది ప్రతి కార్మికుడికి 2,000 రూపాయల అదనపు ఆదాయంతో 50 మిలియన్ల కుటుంబాలకు ప్రయోజనం చేకూరుస్తుందని భావన.

iv. సీనియర్ సిటిజన్లు, వితంతువులు, వికలాంగులకు రాబోయే 3 నెలల్లో రెండు వాయిదాలలో 1,000 రూపాయల ఎక్స్-గ్రేషియా మొత్తాన్ని పొందుతారు. దీని ద్వారా సుమారు 30 లక్షల మంది లబ్ధి పొందుతారు.

v. v . మహిళా జన్ ధన్ ఖాతాదారులకు వారి కుటుంబ వ్యవహారాలను నిర్వహించడానికి, రాబోయే 3 నెలలకు నెలకు 500 రూపాయల ఎక్స్-గ్రేషియా మొత్తాన్ని ఇవ్వాలి. దీని కింద సుమారు 200 మిలియన్ల మంది మహిళలు ప్రయోజనం పొందుతారు.

vi. ఉజ్వల పథకం పరిధిలోకి వచ్చే పేద మహిళలు 3 నెలల పాటు ఉచిత LPG సిలిండర్లు పొందుతారు. దీని కింద సుమారు 83 మిలియన్ల కుటుంబాలు ప్రయోజనం పొందుతాయి.

vii. స్వయం సహాయక బృందాలకు (SHGs) అనుషంగిక రహిత రుణాలను లక్ష రూపాయల నుంచి 2 లక్షలకు రెట్టింపు చేశారు. ఇది సుమారు 6,30,000 స్వయం సహాయక సంఘాలకు ప్రయోజనం చేకూరుస్తుంది.

viii. భవన మరియు నిర్మాణ కార్మికుల సంక్షేమం కోసం సంక్షేమ నిధిని ఉపయోగించాలని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలను ఆదేశించారు. లాక్ డౌన్ కారణంగా ఆర్థిక సంక్షోభాన్ని ఎదుర్కొంటున్న వారికి సహాయపడటానికి సుమారు 310 బిలియన్ రూపాయల విలువైన జిల్లా ఖనిజ నిధిని ఉపయోగించనున్నారు.

II. ఆర్థిక ఉద్దీపన చర్యలు

i. రెపో రేటును 75 బేసిస్ పాయింట్లు (ప్రస్తుత 5.15 శాతం నుంచి 4.40 శాతానికి) తగ్గించింది.

ii. వ్యవసాయ, గృహనిర్మాణ, మధ్య తరహా/చిన్న సంస్థలకు రుణాలు ఇవ్వడానికి TLTRO (టార్గెట్ లాంగ్ టర్మ్ రెపో ఆపరేషన్స్) కార్పొరేట్లు, NBFCs, MFI అభివృద్ధి సంస్థల కింద 2 లక్షల కోట్ల రూపాయల వరకు దీర్ఘకాలిక రుణాలను RBI అందిస్తుంది.

iii. బ్యాంకుల నగదు నిల్వ నిష్పత్తి (CRR) మార్చి 28 నుండి ఒక సంవత్సరం పాటు 100 బేసిస్ పాయింట్లు 3% కి తగ్గించబడుతుంది. ఇది బ్యాంకింగ్ వ్యవస్థలో 1,37,000 కోట్ల రూపాయల లిక్విడిటీని విడుదల చేస్తుంది.

iv. బ్యాంకుల లిక్విడిటీ కవరేజ్ నిష్పత్తిని 100% నుంచి 80% కి తగ్గించింది. ఈ లిక్విడిటీ చర్యలు వ్యవస్థకు 4.74 లక్షల కోట్ల రూపాయల లిక్విడిటీని అందిస్తాయి.

v. MSME లకు 100% క్రెడిట్ గ్యారెంటీతో 3 లక్షల కోట్ల రూపాయల అనుషంగిక ఉచిత రుణాన్ని అందించనున్నారు. ఒత్తిడిలో ఉన్న MSME లకు 20 వేల కోట్ల రూపాయల సబార్డినేట్ రుణం లభిస్తుంది.

vi. వృద్ధి సామర్థ్యం కలిగిన MSME లకు ఈక్విటీ నిధులు కోసం 50 వేల కోట్ల రూపాయల వ్యయంతో ఫండ్ ఆఫ్ ఫండ్స్ సృష్టించబడుతుంది.

vii. MSME లకు కొత్త నిర్వచనం ప్రవేశపెట్టబడింది. దీని ద్వారా పెట్టుబడి పరిమితిని పెంచి అదనపు టర్నోవర్ ను జోడించారు.

viii. MSME లకు ప్రయోజనం చేకూర్చటానికి వాటికీ ఇచ్చే ప్రభుత్వ టెండర్లకు 200 కోట్ల రూపాయల వరకు ప్రంపంచ స్థాయి టెండర్లు లేవు. MSME ల బకాయిలను 45 రోజుల్లోగా క్లియర్ చేయాలి.

ix. NBFCs/ HFCs/MFIs లకు లిక్విడిటీ ఇవ్వడం ద్వారా రూ. 30,000 కోట్ల ఉపశమనం అందించబడుతుంది. 45 వేల కోట్ల విలువైన NBFC లకు పాక్షిక రుణ హామీ పథకాన్ని ప్రకటించారు.

x. 90,000 కోట్ల లిక్విడిటీ ఇవ్వడం ద్వారా విద్యుత్ వినియోగ కంపెనీలకు'రిలీఫ్ ప్యాకేజీని ప్రకటించారు.

xi. xi కంపెనీలకు దివాలా మరియు దివాలా కోడ్ (Insolvency and Bankruptcy Code (IBC)) కింద సడలింపు ప్రకటించబడింది, డిఫాల్ట్ పరిమితిని రూ1,00,000 నుండి రూ1,00,00,000 వరకు పెంచారు.

12.2.2 ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాస్

2020-21 సంవత్సరం నుండి కొనసాగుతున్న కోవిడ్-19 సంక్షోభాన్ని అధిగమించడానికి ఆర్థిక వ్యవస్థకు సహాయపడటానికి ప్రధానమంత్రి నరేంద్ర మోడీ 2020 మే 12 న ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ లేదా స్వావలంబన భారత ఉద్యమాన్ని ప్రకటించారు. ఇది 20 లక్షల కోట్ల రూపాయల ప్రత్యేక ఆర్థిక మరియు సమగ్ర ప్యాకేజీ. ఇది దేశ జిడిపిలో 10% కి సమానం. కరోనావైరస్ మహమ్మారి వల్ల కలిగే ఇబ్బందులను అధిగమించడానికి మరియు దాని వ్యాప్తిని తనిఖీ చేయడానికి విధించిన లాక్డౌన్ కోసం పేదలకు ఇప్పటికే ప్రకటించిన 1.70 లక్షల కోట్ల రూపాయల ఉపశమన ప్యాకేజీ ఇందులో ఉంది. వివిధ రంగాలలో సాహసోపేతమైన సంస్కరణలు కూడా ఇందులో ఉన్నాయి, ఇవి దేశాన్ని స్వావలంబన వైపు నడిపిస్తాయి. దీని ప్రధాన నినాదం 'వోకల్ ఫర్ లోకల్', తద్వారా మన స్థానిక ఉత్పత్తులకు స్వరం ఇవ్వడం మరియు వాటిని ప్రపంచవ్యాప్తంగా ఉండేలా చేయడం.

ఈ ప్యాకేజీ భూమి, శ్రమ, ద్రవ్యత మరియు చట్టాలపై దృష్టి పెడుతుంది. ఇది కుటీర పరిశ్రమ, MSMEలు, కార్మికులు, మధ్యతరగతి, పరిశ్రమలతో సహా వివిధ విభాగాలకు సేవలు అందిస్తుంది.

ఆత్మనిర్భర్ భారత్ లేదా స్వావలంబన భారతదేశం యొక్క మూల స్తంభాలు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి.

- ఆర్థిక వ్యవస్థ
- మౌలిక సదుపాయాలు
- 21వ శతాబ్దపు సాంకేతిక-ఆధారిత ఏర్పాట్లు మరియు వ్యవస్థ
- డిమాండ్
- శక్తివంతమైన జనాభా

ఈ ప్యాకేజీ కింద, భారతదేశాన్ని స్వావలంబన ఆర్థిక వ్యవస్థగా మార్చడానికి మరియు భవిష్యత్తులో ప్రతికూల ప్రభావాలను తగ్గించడానికి అనేక సంస్కరణలు ప్రకటించబడ్డాయి.

ఈ సంస్కరణలు ముఖ్యమైనవి సరళమైన మరియు స్పష్టమైన చట్టాలు, హేతుబద్ధమైన పన్ను వ్యవస్థ, వ్యవసాయంలో సరఫరా గొలుసు సంస్కరణలు, సమర్ధవంతమైన మానవ వనరులు మరియు బలమైన ఆర్థిక వ్యవస్థకు.

ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ వివరాలను ఆర్థిక మంత్రి శ్రీమతి నిర్మలా సీతారామన్ 2020 మే 13 నుండి 17 వరకు ఐదు దశల్లో ప్రకటించారు. అవి

- MSMEలతో సహా వ్యాపారాలు
- వలసదారులు మరియు రైతులతో సహా పేదలు
- వ్యవసాయం
- వృద్ధికి కొత్త కోణాలు
- ప్రభుత్వ సంస్కరణలు మరియు మద్దతుదారులు

ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ కింద చేపట్టిన ప్రభుత్వ చర్యలు కింది విధంగా చెప్పవచ్చు

- ప్రధాన మంత్రి గరీబ్ కల్యాణ యోజన ద్వారా ఉచిత ఆహార ధాన్యాలు ఇవ్వబడ్డాయి.
- వలస కార్మికులు మరియు అసంఘటిత రంగంలో పనిచేసే కార్మికులకు ప్రత్యేక సహాయ, పునరావాస, చర్యలు తీసుకున్నారు. MNREGA కింద పని దినాలు పెంచారు.
- చిన్న మరియు విధి వ్యాపారస్తులకు అదనపు పెట్టుబడి సహాయంతో ఆదుకున్నారు.
- రైతులకు అనేక రూపాలలో - కిసాన్ క్రెడిట్ కార్డు లిమిట్ పెంచటం, సహకార సంఘాలు, NABARD ల ద్వారా పెట్టుబడి సాయం పెంచటం
- ఉద్యాన వన పంటల ప్రాసెసింగ్, తేనె పట్టులా పెంపకం మొదలగు వాటికి ప్రోత్సాహం ఇచ్చారు. Tomatoes, Onion and Potatoes (TOP) to ALL fruits and vegetables (TOTAL) పథకాలను'ప్రవేశ పెట్టారు.
- మత్స్య సంపదను పెంచడం కోసం Pradhan Mantri Matsya Sampada Yojana (PMMSY) ప్రారంభించారు.
- వ్యవసాయ వ్యాపార ప్రోత్సాహం మరియు ఆహార ఉత్పత్తి శుద్ధికి ప్రోత్సాహం ఇవ్వబడుతుంది.
- MSME లకు పెట్టుబడి మరియు టర్నోవర్ పరిమితులను పెంచి. ప్రత్యేక ఋణాలు ఇవ్వబడతాయి
- దేశంలో పెట్టుబడిని పెంచటం, మౌలిక సదుపాయాలన కల్పనను పేర్చటం కోసం అనేక చర్యలు చేపట్టారు.
- విద్యుత్ వినియోగ కంపెనీలకు రూ 90,000 కోట్ల రిలీఫ్ ప్యాకేజి ప్రకటించారు.
- బ్యాంకింగ్ రంగంలో CRR తగ్గించారు.
- NBFC లేదా బ్యాంకేతర సంస్థలకు రూ 30,000 కోట్ల రిలీఫ్ ప్యాకేజి ప్రకటించారు

- సామాజిక రంగాలైన ఆన్ లైన్ విద్య కోసం PMeVIDYA , వైద్యం కోసం జాతీయ డిజిటల్ ఆరోగ్య మిషన్ ప్రారంభించారు.
- ప్రయివేటు వ్యాపారం ప్రోత్సహించటం కోసం ' Ease of Doing Business' ను మరింత సంస్కరించాలని ప్రతిపాదించారు.

ముగింపుగా, కోవిడ్-19 సంక్షోభం వల్ల ప్రభావితమైన ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు ప్రజలు దానిని అధిగమించడానికి సహాయపడటానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ రూపంలో అనేక ఆర్థిక కార్యక్రమాలను ప్రారంభించింది. ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ లో కోవిడ్-19 ఆర్థిక సంక్షోభాన్ని అధిగమించడానికి అత్యవసర మరియు స్వల్పకాలిక చర్యలు మరియు భవిష్యత్తులో స్వావలంబన సాధించడానికి స్థానిక ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంచడానికి దీర్ఘకాలిక సంస్కరణాత్మక చర్యలు ఉన్నాయి. అందువల్ల 1991లో మూడు దశాబ్దాల ఆర్థిక సంస్కరణల తరువాత ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ ను చిన్నపాటి ఆర్థిక సంస్కరణలు పాలసీ అని పిలుస్తారు. దీనివల్ల ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థలతో పోల్చినప్పుడు, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ కోవిడ్-19 సంక్షోభం నుండి కొంచెం ముందుగానే బయటపడిందని భావించవచ్చు. ఏదేమైనా, వాటి ఫలితాలలో సమ్మిళత్వం మరియు సామాజిక న్యాయం జరగవలిసిన అవసరం ఉన్నది.

12.3 సారాంశం

ఈ అధ్యాయం 1991 ఆర్థిక సంస్కరణలు మరియు కోవిడ్-19 సంక్షోభ సమయంలో ఆర్థిక కార్యక్రమాలను ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్/ప్యాకేజీ రూపంలో అధ్యయనం చేసింది.

భారతదేశంలోని ఆర్థిక సంస్కరణలు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ ముఖచిత్రాన్ని నియంత్రిత ఆర్థిక వ్యవస్థ నుండి మార్కెట్ ఆర్థిక వ్యవస్థకు మార్చాయి మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను అధిక వృద్ధి మార్గంలోకి నడిపించాయి.. కానీ ఆర్థిక సంస్కరణలు దేశంలో సామాజిక న్యాయం, ప్రాంతీయ, ఆదాయ సమానత్వాలు వంటి ముఖ్య అంశాలను విస్మరించాయి. అయితే ఈ సంస్కరణలు 2047 నాటికి భారతదేశం తన స్వాతంత్ర్య శతాబ్ది ఉత్సవాలను జరుపుకోనున్నప్పుడు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందిన దేశంగా మారగలదనే ఆశను కలిగించాయి.

కోవిడ్-19 సంక్షోభం వల్ల ప్రభావితమైన ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు ప్రజలు దానిని అధిగమించడానికి సహాయపడటానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ రూపంలో అనేక ఆర్థిక కార్యక్రమాలను ప్రారంభించింది. ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ లో కోవిడ్-19 ఆర్థిక సంక్షోభాన్ని అధిగమించడానికి అత్యవసర మరియు స్వల్పకాలిక చర్యలు మరియు భవిష్యత్తులో స్వావలంబన సాధించడానికి స్థానిక ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంచడానికి దీర్ఘకాలిక సంస్కరణాత్మక చర్యలు ఉన్నాయి. అందువల్ల 1991లో మూడు దశాబ్దాల ఆర్థిక సంస్కరణల తరువాత ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్ ను చిన్నపాటి ఆర్థిక సంస్కరణలు పాలసీ అని పిలుస్తారు. దీనివల్ల ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థలతో పోల్చినప్పుడు, భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ కోవిడ్-19 సంక్షోభం నుండి కొంచెం ముందుగానే బయటపడిందని భావించవచ్చు. ఏదేమైనా, వాటి ఫలితాలలో సమ్మిళత్వం మరియు సామాజిక న్యాయం జరగవలిసిన అవసరం ఉన్నది.

12.4 ముఖ్య పదాలు

ఆర్థిక సంక్షోభం: ప్రజా రుణం, బ్యాంకింగ్ రంగం పతనం, BOP సంక్షోభం, ద్రవ్యోల్బణం, నిరుద్యోగం, పేదరికం మొదలైన ఆర్థిక సమస్యలు పెరిగిన ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక సంక్షోభం ఏర్పడుతుంది.

BOP సంక్షోభం: కరెంట్ అకౌంట్ మరియు రుణ రహిత మూలధన ఖాతాలో లోపాల కారణంగా దిగుమతుల బిల్లులకు చెల్లించడానికి విదేశీ నిల్వల కొరత ఉన్నప్పుడు BOP లో సంక్షోభం ఏర్పడుతుంది.

విత్త అసమతుల్యత: విత్త అసమతుల్యత అంటే ద్రవ్య లోటు పెరగడం, రెవెన్యూ లోటు పెరగడం, ప్రభుత్వ రుణం పెరగడం, ఉత్పాదక వ్యయం లేని పరిస్థితి.

సరళీకరణ: సరళీకరణ అంటే ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో ప్రభుత్వ జోక్యాన్ని తగ్గించడం. అవి పరిశ్రమల డీ-లైసెన్సింగ్ మరియు డీ-రిజర్వేషన్, స్వేచ్ఛా అంతర్జాతీయ వాణిజ్యం మరియు మూలధన ప్రవాహాలు.

ప్రైవేటీకరణ: ప్రైవేటీకరణ అంటే ఇంతకుముందు ప్రభుత్వ రంగానికి కేటాయించని రంగాలలో ప్రైవేట్ సంస్థలను పనిచేయడానికి అనుమతించడం మరియు ప్రభుత్వ రంగ సంస్థల (పిఎస్ఇ) వాటాను ప్రైవేట్ రంగానికి విక్రయించడం.

ప్రపంచీకరణ: ప్రపంచీకరణ అంటే దేశాల మధ్య వస్తువులు, సేవలు, మూలధనం, సాంకేతికత మరియు ప్రజల ప్రవాహంపై పరిమితులను తగ్గించడం ద్వారా దేశీయ ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రపంచ ఆర్థిక వ్యవస్థతో అనుసంధానించడం.

ఆత్మానిర్భహార్ భారత్ అభియాన్: కోవిడ్-19 సంక్షోభాన్ని అధిగమించి భవిష్యత్తులో భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ స్వావలంబన సాధించేలా చేయడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం తీసుకున్న ఆర్థిక కార్యక్రమాలు.

12.5 స్వీయ-మదింపు ప్రశ్నలు

1. భారతదేశంలో 1991 ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రధాన లక్షణాలను చర్చించండి.
2. 1991 ఆర్థిక సంస్కరణల ప్రభావాన్ని పరిశీలించండి.
3. భారతదేశంలో కోవిడ్-19 సంక్షోభంలో ప్రభుత్వం చేపట్టిన ఆర్థిక కార్యక్రమాల గురించి చర్చించండి.
4. "'ఆత్మనిర్భర్ భారత్ అభియాన్' భారత ఆర్థిక వ్యవస్థకు 2020 లో చిన్న సంస్కరణలు" వివరించండి.

12.6 సూచించిన రీడింగ్‌లు

- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ , తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ
- భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ: పోటీ పరీక్షల ప్రత్యేకం , తెలుగు అకాడమీ ప్రచురణ

- డా.సిహెచ్ . శంకర్ రావు

పాఠం-13

ఇండియన్ టాక్స్ సిస్టమ్

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

పాఠం పూర్తయిన తర్వాత విద్యార్థి చేయగలడు

- ✓ భారతదేశంలో పన్ను నిర్మాణాన్ని అర్థం చేసుకుంటారు.
- ✓ ప్రత్యక్ష మరియు పరోక్ష పన్నుల గురించి వివరించగలుగుతాడు.
- ✓ భారతదేశంలో ప్రవేశపెట్టిన GST వ్యవస్థను విశ్లేషించగలుగుతాయి.

నిర్మాణం

13.1 పరిచయం

13.2 పన్నుల రకాలు

  13.2.1. ప్రత్యక్ష పన్ను

13.3 పరోక్ష పన్ను

  13.3.1 పరోక్ష పన్నుల గుణ దోషాలు

13.4 ఇతర పన్నులు

13.5 వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను

13.6 సారాంశం

13.7 పదకోశం

13.8 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

13.9 రిఫరెన్స్ పుస్తకాలు

13.1 పరిచయం:

భారతదేశంలో పన్నుల విధానం శతాబ్దాలుగా అమలులో ఉంది. పన్నుల ద్వారా వచ్చే ఆదాయాన్ని ప్రభుత్వం దేశాభివృద్ధికి వినియోగిస్తుంది. గతంలో వ్యాపారులు, రైతులు బంగారం, వెండి, వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల రూపంలో పన్నులు చెల్లించేవారు. స్వాతంత్ర్యం వచ్చినప్పుడు, ప్రభుత్వం పన్నుల వ్యవస్థను అధికారికం చేసింది. వారు ఆర్థిక సంస్కరణలను ముందుకు తీసుకురావడానికి మరియు సంపద అసమానతలను తొలగించడానికి భారతీయ పౌరులకు చక్కటి నిర్మాణాత్మక పన్నుల వ్యవస్థను అందించారు. కొన్నేళ్లుగా ప్రభుత్వం పన్నులను సంస్కరించింది. పన్నుల ప్రక్రియను సులభతరం చేయడానికి మరియు ఆటోమేట్ చేయడానికి అనేక విధానాలు తీసుకువచ్చింది. భారతదేశంలో పన్ను విధించే అధికారం భారత రాజ్యాంగం నుండి తీసుకోబడింది. ఇది కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు పన్నులు విధించే అధికారాన్ని కేటాయించింది. భారతదేశంలో విధించే అన్ని పన్నులకు పార్లమెంటు లేదా రాష్ట్ర శాసనసభ ఆమోదించిన చట్టం ద్వారా మద్దతు ఇవ్వాలి.

13.2 పన్నుల రకాలు

పన్నులు రెండు విభిన్న రకాలు అవి ప్రత్యక్ష మరియు పరోక్ష పన్నులు. ఈ పన్నులను అమలు చేసే విధానంలో తేడాఉంటుంది. కొన్నింటికి మీరు నేరుగా చెల్లించబడతారు, అంటే ఆదాయపు పన్ను, సంపద పన్ను, కార్పొరేట్ పన్ను మొదలైనవి. పరోక్ష పన్నులు, విలువ ఆధారిత పన్ను, సేవా పన్ను, అమ్మకపు పన్ను మొదలైనవి. కానీ, ఈ రెండు సంప్రదాయ పన్నులతో పాటు, అమలులోకి తెచ్చిన ఇతర పన్నులు కూడా ఉన్నాయి. ఒక నిర్దిష్ట ఎజెండాను అందించడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం ద్వారా. 'ఇతర పన్నులు' ఇటీవల ప్రవేశపెట్టిన స్వచ్ఛ భారత్ సెస్ పన్ను, కృషి కళ్యాణ్ సెస్ పన్ను మరియు ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ సెస్ పన్ను వంటి ప్రత్యక్ష మరియు పరోక్ష పన్నులపై విధించబడతాయి.

13.2.1. ప్రత్యక్ష పన్ను

ప్రత్యక్ష పన్ను, ముందుగా చెప్పినట్లుగా, మీరు నేరుగా చెల్లించే పన్నులు. ఈ పన్నులుఒక సంస్థ లేదా వ్యక్తిపై నేరుగా విధించబడుతుంది మరియు మరెవరికీ బదిలీచేయలేరు. ఈ ప్రత్యక్ష పన్నులను పట్టించుకోని సంస్థలలో సెంట్రల్ బోర్డ్ ఆఫ్ డైరెక్ట్ టాక్సెస్ (CBDT). ఒకటి ఇది రెవెన్యూ శాఖలో భాగం. ఇది దాని విధులతో సహాయం చేస్తుంది. ప్రత్యక్ష పన్నుల యొక్క వివిధ అంశాలను నియంత్రించే వివిధ చట్టాలకు మద్దతు ఇస్తుంది. ప్రాథమిక భారం మరియు అంతిమ భారం ఒకే వ్యక్తిపై ఉంటుంది.

(ఎ) సంపద పన్ను చట్టం:

సంపద పన్ను చట్టం 1951లో రూపొందించబడింది మరియు ఒక వ్యక్తి, ఒక సంస్థ లేదా హిందూ ఏకీకృత కుటుంబం యొక్క నికర సంపదకు సంబంధించిన పన్నులకు బాధ్యత వహిస్తుంది. సంపద పన్ను యొక్క సరళమైన గణన ఏమిటంటే, నికర సంపద రూ. రూ. దాటితే. 30 లక్షలు, ఆపై రూ. దాటిన మొత్తంలో 1%. 30 లక్షలు పన్ను చెల్లించాల్సి వచ్చింది. ఇది 2015లో ప్రకటించిన బడ్జెట్‌లో రద్దు చేయబడింది. రూ. 30 లక్షలు కంటే ఎక్కువ సంపాదించే వ్యక్తులపై 12% సర్‌ఛార్జ్‌తో భర్తీ చేయబడింది. సంవత్సరానికి 1 కోటి రూ.నుండి సంవత్సరానికి 10 కోట్లు రూ. కంటే ఎక్కువ ఆదాయం ఉన్న కంపెనీలకు కూడా ఇది వర్తిస్తుంది. సంవత్సరానికి 10 కోట్లు. సంపద పన్ను ద్వారా ప్రభుత్వం వసూలు చేసే మొత్తానికి వ్యతిరేకంగా కొత్త మార్గదర్శకాలు పన్నుల రూపంలో వసూలు చేసే మొత్తాన్ని భారీగా పెంచాయి.

(బి) బహుమతి పన్ను చట్టం:

బహుమతి పన్ను చట్టం 1958లో ఉనికిలోకి వచ్చింది మరియు ఒక వ్యక్తి బహుమతులు, ద్రవ్యం లేదా విలువైన వస్తువులను బహుమతులుగా స్వీకరించినట్లయితే, అటువంటి బహుమతులపై పన్ను చెల్లించాలని పేర్కొంది. పన్ను అటువంటి బహుమతులపై 30% కొనసాగించబడింది, కానీ అది 1998లో రద్దు చేయబడింది. మొదట్లో బహుమతి ఇచ్చినట్లయితే, అది ఆస్తి, ఆభరణాలు, షేర్లు మొదలైన వాటిపై పన్ను విధించబడుతుంది. కొత్త నిబంధనల ప్రకారం సోదరులు, సోదరి, తల్లిదండ్రులు, జీవిత భాగస్వామి, అత్తమామలు వంటి కుటుంబ సభ్యులు ఇచ్చే బహుమతులపై పన్ను విధించబడదు. స్థానిక అధికారులు మీకు ఇచ్చే బహుమతులు కూడా ఈ పన్ను నుండి మినహాయించబడ్డాయి. పన్ను ఇప్పుడు ఎలా పని

చేస్తుంది అంటే, మినహాయింపు పొందిన సంస్థలు కాకుండా ఎవరైనా మీకు రూ. విలువ కంటే ఎక్కువ ఏదైనా బహుమతిగా ఇస్తే. 50,000 ఆపై మొత్తం బహుమతి మొత్తం పన్ను విధించబడుతుంది.

(సి) వ్యయ పన్ను చట్టం:

ఇది 1987లో అమలులోకి వచ్చిన చట్టం మరియు ఒక వ్యక్తిగా మీరు హోటల్ లేదా రెస్టారెంట్ సేవలను పొందుతున్నప్పుడు చేసే ఖర్చులతో వ్యవహరిస్తుంది. ఇది జమ్మూ కాశ్మీర్ మినహా భారతదేశం మొత్తానికి వర్తిస్తుంది. కొన్ని ఖర్చులు పరిమితి మించితే ఈ చట్టం కింద వసూలు చేయవలసి ఉంటుందని పేర్కొంది. హోటల్ విషయంలో 3,000 మరియు రెస్టారెంట్‌లో అయ్యే అన్ని ఖర్చులు.

(డి) వడ్డీ పన్ను చట్టం:

వడ్డీ పన్ను చట్టం 1974 నిర్దిష్ట నిర్దిష్ట పరిస్థితుల్లో సంపాదించిన వడ్డీపై చెల్లించాల్సిన పన్నుతో వ్యవహరిస్తుంది. చట్టం యొక్క చివరి సవరణలో మార్చి 2000 తర్వాత సంపాదించిన వడ్డీకి చట్టం వర్తించదని పేర్కొంది.

(ఇ) ఆదాయపు పన్ను:

ఇది బాగా తెలిసిన మరియు తక్కువ అర్థం చేసుకున్న పన్నులలో ఒకటి. ఇది పన్ను ఆర్థిక సంవత్సరంలో మీ సంపాదనపై విధించబడుతుంది. ఆదాయపు పన్నుకు అనేక కోణాలు ఉన్నాయి పన్ను స్లాబ్‌లు, పన్ను విధించదగిన ఆదాయం, మూలం వద్ద మినహాయించబడిన పన్ను (TDS), పన్ను విధించదగిన తగ్గింపు ఆదాయం, మొదలైనవి. పన్ను వ్యక్తులు మరియు కంపెనీలు రెండింటికీ వర్తిస్తుంది. వ్యక్తుల కోసం,వారు చెల్లించాల్సిన పన్ను వారు ఏ పన్ను పరిధిలోకి వస్తారు అనే దానిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఈ బ్రాకెట్ లేదా స్లాబ్ మదింపుదారుడి వార్షిక ఆదాయం ఆధారంగా చెల్లించాల్సిన పన్నును నిర్ణయిస్తుంది మరియు అధిక ఆదాయ వర్గాలకు 30% పన్ను వరకు ఉంటుంది. ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది వివిధ రకాల వ్యక్తుల సమూహాలకు వివిధ పన్నుల స్లాబ్‌లు ఉంటాయి. అవి సాధారణ పన్ను చెల్లింపుదారులు, సీనియర్ పౌరులు (60 నుండి 80 సంవత్సరాల మధ్య వయస్సు గల వ్యక్తులు మరియు చాలా సీనియర్ సిటిజన్లు (80 ఏళ్లు పైబడిన వ్యక్తులు). ఈ వివిధ సమూహాలకు పన్ను రేట్లు వివిధ రకాలుగా ఉంటాయి.

(ఎఫ్) క్యాపిటల్ గెయిన్స్ పన్ను:

ఇది మీరు గణనీయమైన మొత్తంలో డబ్బును స్వీకరించినప్పుడల్లా చెల్లించాల్సిన పన్ను. ఇది పెట్టుబడి నుండి కావచ్చు లేదా ఆస్తి అమ్మకం నుండి కావచ్చు. ఇది సాధారణంగా రెండు రకాలుగా ఉంటుంది. 36 నెలల కంటే తక్కువ కాలం పాటు ఉంచిన పెట్టుబడుల నుండి స్వల్పకాలిక మూలధన లాభాలు మరియు 36 నెలల కంటే ఎక్కువ కాలం పాటు ఉంచిన పెట్టుబడుల నుండి దీర్ఘకాలిక మూలధన లాభాలు. స్వల్పకాలిక లాభాలపై పన్ను మీరు పడే ఆదాయ బ్రాకెట్‌లో గణించబడుతుంది మరియు దీర్ఘకాలిక లాభాలపై పన్ను 20% కాబట్టి ప్రతిదానికి వర్తించే పన్ను కూడా చాలా భిన్నంగా ఉంటుంది. ఈ

పన్ను గురించిన ఆసక్తి ఏమిటంటే లాభం ఎల్లప్పుడూ డబ్బు రూపంలో ఉండవలసిన అవసరం లేదు. ఇది ఒక రకమైన మార్పిడి కూడా కావచ్చు, ఈ సందర్భంలో మార్పిడి విలువ పన్నుల కోసం పరిగణించబడుతుంది.

(జి) సెక్యూరిటీల లావాదేవీ పన్ను:

స్టాక్ మార్కెట్‌లో ఎలా సరిగ్గా వర్తకం చేయాలో మరియు సెక్యూరిటీలలో వ్యాపారం ఎలా చేయాలో మీకు తెలిస్తే, మీరు గణనీయమైన మొత్తంలో డబ్బు సంపాదించగలరన్నది రహస్యం కాదు. ఇది కూడా ఆదాయానికి మూలం కానీ దాని స్వంత పన్నును సెక్యూరిటీస్ ట్రాన్సాక్షన్ ట్యాక్స్ అని పిలుస్తారు. షేరు ధరకు పన్నును జోడించడం ద్వారా ఈ పన్ను ఎలా విధించబడుతుంది. అంటే మీరు షేర్లను కొనుగోలు చేసిన లేదా విక్రయించిన ప్రతిసారీ, మీరు ఈ పన్ను చెల్లించాలి. భారతీయ స్టాక్ ఎక్స్చేంజ్లో వర్తకం చేయబడిన అన్ని సెక్యూరిటీలకు ఈ పన్ను జోడించబడింది.

(h) పర్క్విజిట్ పన్ను:

పెర్క్విసైట్‌లు అంటే యజమానులు ఉద్యోగులకు విస్తరించే అన్ని ప్రోత్సాహకాలు లేదా అధికారాలు. ఈ అధికారాలలో కంపెనీ అందించిన ఇల్లు లేదా మీ ఉపయోగం కోసం కంపెనీ మీకు అందించిన కారును కలిగి ఉండవచ్చు. ఈ పెర్క్‌లు కేవలం కార్లు మరియు ఇళ్లు వంటి పెద్ద పరిహారానికే పరిమితం కావు, ఇంధనం లేదా ఫోన్ బిల్లుల కోసం పరిహారం వంటి వాటిని కూడా చేర్చవచ్చు. ఆ పెర్క్‌ని కంపెనీ ఎలా పొందింది లేదా ఉద్యోగి ఎలా ఉపయోగించాడు అనేది గుర్తించడం ద్వారా ఈ పన్ను ఎలా విధించబడుతుంది. కార్ల విషయంలో, ఇది అలా ఉండవచ్చుకంపెనీ అందించిన మరియు వ్యక్తిగత మరియు అధికారిక ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించే కారు పన్నుకు అర్హమైనది అయితే అధికారిక ప్రయోజనాల కోసం మాత్రమే ఉపయోగించే కారు పన్నుకు అర్హమైనది కాదు.

(i) కార్పొరేట్ పన్ను:

కార్పొరేట్ టాక్స్ అంటే కంపెనీలు వారు సంపాదించిన ఆదాయం నుండి చెల్లించే ఆదాయపు పన్ను. ఈ పన్ను కూడా దాని స్వంత స్లాబ్‌తో వస్తుంది, ఇది కంపెనీ ఎంత పన్ను చెల్లించాలో నిర్ణయిస్తుంది. ఉదాహరణకు రూ. 1 కోటి కంటే తక్కువ ఆదాయం కలిగిన దేశీయ కంపెనీ. సంవత్సరానికి 1 కోటి, ఈ పన్ను చెల్లించనవసరం లేదు కానీ రూ. 1 కోటి కంటే ఎక్కువ ఆదాయం కలిగినది. సంవత్సరానికి 1 కోటి ఈ పన్ను చెల్లించాలి. ఇది సర్‌ఛార్జ్‌గా కూడా సూచించబడుతుంది మరియు వివిధ రాబడి బ్రాకెట్‌లకు భిన్నంగా ఉంటుంది. కంపెనీ ఆదాయం రూ. 1 కోటి కంటే తక్కువ ఉంటే కార్పొరేట్ పన్ను 41.2% ఉన్న అంతర్జాతీయ కంపెనీలకు కూడా భిన్నంగా ఉంటుంది. 10 మిలియన్లు మరియు మొదలైనవి.

నాలుగు రకాల కార్పొరేట్ పన్నులు ఉన్నాయి.

(A) కనీస ప్రత్యామ్నాయ పన్ను:

కనిష్ట ప్రత్యామ్నాయ పన్ను లేదా MAT అనేది ప్రాథమికంగా ఆదాయపు పన్ను శాఖకు కంపెనీలు కనీస పన్ను చెల్లించడానికి ఒక మార్గం. ఇది ప్రస్తుతం 18.5%గా ఉంది. ఆదాయపు పన్ను చట్టంలోని సెక్షన్

115JAని ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా ఈ రకమైన పన్ను అమలులోకి వచ్చింది. అయితే, ఇన్ఫ్రాస్ట్రక్చర్ మరియు పవర్ సెక్టార్‌లలో నిమగ్నమైన కంపెనీలు MAT చెల్లింపు నుండి మినహాయించబడ్డాయి. ఒక కంపెనీ MATని చెల్లించిన తర్వాత, అది కొన్ని షరతులకు లోబడి తదుపరి ఐదేళ్ల కాలంలో చెల్లించాల్సిన సాధారణ పన్నుకు వ్యతిరేకంగా చెల్లింపును ముందుకు తీసుకువెళ్లవచ్చు మరియు సెట్ ఆఫ్ (సర్దుబాటు) చేయవచ్చు.

(B) ఫ్రింజ్ బెనిఫిట్ ట్యాక్స్:

ఫ్రింజ్ బెనిఫిట్ టాక్స్, లేదా FBT అనేది యజమాని వారి ఉద్యోగులకు అందించిన దాదాపు ప్రతి అంచు ప్రయోజనానికి వర్తించే పన్ను. ఈ పన్నులో, అనేక అంశాలు కవర్ చేయబడ్డాయి. వాటిలో కొన్ని ఉన్నాయి:

i. ప్రయాణం (LTA), ఉద్యోగి సంక్షేమం, వసతి మరియు వినోదంపై యజమాని యొక్క ఖర్చు.

ii. యజమాని అందించిన ఏదైనా సాధారణ ప్రయాణం లేదా ప్రయాణ సంబంధిత ఖర్చు.

iii. ధృవీకరించబడిన పదవీ విరమణ నిధికి యజమాని యొక్క సహకారం.

iv. యజమాని స్టాక్ ఎంపిక ప్రణాళికలు (ESOPలు).

FBT ఏప్రిల్ 1, 2005 నుండి భారత ప్రభుత్వ సారథ్యంలో ప్రారంభించబడింది. అయితే, 2009లో అప్పటి ఆర్థిక మంత్రి ప్రణబ్ ముఖర్జీ 2009 కేంద్ర బడ్జెట్ సెషన్‌లో పన్నును రద్దు చేశారు.

(C) డివిడెండ్ పంపిణీ పన్ను:

డివిడెండ్ డిస్ట్రిబ్యూషన్ ట్యాక్స్ 2007 యూనియన్ బడ్జెట్ ముగిసిన తర్వాత ప్రవేశపెట్టబడింది. ఇది ప్రాథమికంగా కంపెనీలు తమ పెట్టుబడిదారులకు చెల్లించే డివిడెండ్ ఆధారంగా విధించే పన్ను. పెట్టుబడిదారుడు వారి పెట్టుబడి నుండి పొందే స్థూల లేదా నికర ఆదాయంపై ఈ పన్ను వర్తిస్తుంది. ప్రస్తుతం, DDT రేటు 15% వద్ద ఉంది.

(D) బ్యాంకింగ్ నగదు లావాదేవీ పన్ను:

బ్యాంకింగ్ క్యాష్ ట్రాన్సాక్షన్ ట్యాక్స్ అనేది భారత ప్రభుత్వంచే వదిలివేయబడిన మరో పన్ను. ఈ రకమైన పన్ను విధానం 2005-2009 నుండి అప్పటి FM ప్రణబ్ ముఖర్జీ పన్నును రద్దు చేసే వరకు అమలులో ఉంది. ఈ పన్ను ప్రతి బ్యాంకు లావాదేవీకి (డెబిట్ లేదా క్రెడిట్) 0.1% చొప్పున పన్ను విధించాలని సూచించింది.

13.2.2 ప్రత్యక్ష పన్నుల గుణ దోషాలు

ప్రత్యక్ష పన్నుల యొక్క గుణ దోషాలు గురించి లోతైన అధ్యయనం చేద్దాం.

(A) సుగుణాలు:

1. ఈక్విటీ:

ప్రత్యక్ష పన్ను అనేది అనుపాతపు పన్ను. దాని ద్వారా పేదల కంటే ధనికులు ఎక్కువ చెల్లించేలా చేయవచ్చు. అవసరమైతే, పేద ప్రజలకు అటువంటి పన్నుల చెల్లింపు నుండి మినహాయింపు ఇవ్వవచ్చు.

ప్రత్యక్ష పన్ను అనేది ప్రజల పన్ను విధించదగిన సామర్థ్యానికి అనుగుణంగా విధించబడుతుంది అనే అర్థంలోఅనుపాతమైనది. ఆదాయపు పన్ను వంటి ప్రత్యక్ష పన్నుల రేట్లను నిర్ణయించవచ్చు. ఒక వ్యక్తి యొక్క ఆదాయం ఎంత ఎక్కువగా ఉంటే, అతను పన్ను చెల్లించాల్సిన రేటు అంత ఎక్కువగా ఉంటుంది. ఇటువంటి వ్యవస్థను పురోగామి పన్ను అంటారు.

2. నిశ్చయత:

ప్రత్యక్ష పన్ను ఖచ్చితత్వం యొక్క నియమావళిని సంతృప్తిపరుస్తుంది. ఉదాహరణకు, ఆదాయపు పన్ను చెల్లించాల్సిన వ్యక్తికి అతను ఎంత చెల్లించాల్సి ఉంటుందో తెలుసు; ఆ ప్రయోజనం కోసం అతను ముందుగానే తగిన చర్యలు తీసుకోవచ్చు.

3. స్థితిస్థాపకత:

ప్రత్యక్ష పన్నుకు స్థితిస్థాపకత ఉంటుంది. ఇది ప్రభుత్వ అవసరాలు మరియు ప్రజల ఆదాయంలో మార్పులను బట్టి మారవచ్చు. ప్రజల ఆదాయం పెరిగినప్పుడు, ఆదాయపు పన్ను రేటును కూడా పెంచవచ్చు. ప్రజల ఆదాయం పడిపోతే, ఆదాయపు పన్ను రేటును కూడా తగ్గించవచ్చు.

4. ఉత్పాదకత:

ప్రత్యక్ష పన్నులు ప్రభుత్వ ఆదాయానికి ముఖ్యమైన వనరుగా ఉన్నాయి. వాటి కలెక్షన్ చార్జీలు కూడా తక్కువే. కాబట్టి, ప్రత్యక్ష పన్నులు ఉత్పాదకమైనవి.

5. ప్రజల స్పృహ:

ప్రత్యక్ష పన్ను వల్ల ప్రజల్లో పౌర భావం పెరుగుతుంది. పన్నుల చెల్లింపుపై ప్రజలకు పూర్తి అవగాహన ఉన్నప్పుడు, ప్రభుత్వం డబ్బు ఖర్చు చేసే విధానంపై కూడా వారికి అవగాహన ఉంటుంది. వారు ఉత్పాదకత లేని లేదా వ్యర్థమైన ఖర్చులపై తక్కువ వ్యయం చేస్తారు. దీంతో ప్రభుత్వం ఖర్చు విషయంలో జాగ్రత్తలు తీసుకుంటోంది.

(బి) లోపాలు:

కానీ ప్రత్యక్ష పన్నులకు కొన్ని లోపాలు కూడా ఉన్నాయి. ఇవి:

1. ప్రజాదరణ లేకపోవడం:

మొదటిది, ఈ పన్నులు చాలా ప్రజాదరణ పొందలేదు. ఎందుకంటే ప్రజలు నేరుగా అటువంటి పన్నుల భారాన్ని భరించవలసి ఉంటుంది. అందుకే డైరెక్ట్ ట్యాక్స్‌ని పెంచినప్పుడు చాలా మంది ప్రభుత్వంపై ఆగ్రహం వ్యక్తం చేస్తున్నారు. ఉదాహరణకు, వ్యక్తిగత ఆదాయపు పన్ను లేదా కార్పొరేట్ లాభాల పన్ను రేటు పెరిగినప్పుడు, ప్రభావితమైన వారి నుండి విమర్శలు చాలా బలంగా ఉంటాయి.

2. ఎగవేత:

ప్రత్యక్ష పన్ను యొక్క రెండవ ప్రతికూలత ఏమిటంటే అది ఎగవేతకు గురవుతుంది. తప్పుడు రిటర్నులు సమర్పించడం ద్వారా చాలా మంది ఆదాయపు పన్ను ఎగవేసేందుకు ప్రయత్నిస్తున్నారు. ప్రజలలో పౌర భావం బాగా అభివృద్ధి చెంది, వారిలో విద్య వ్యాప్తి చెందకపోతే, ప్రత్యక్ష పన్నుల నిర్వహణ చాలా కష్టం.

3. ప్రజల ఉదాసీనత:

ప్రత్యక్ష పన్ను యొక్క మూడవ ప్రతికూలత ఏమిటంటే, అటువంటి పన్నులు చెల్లించని వారి పౌర భావం అభివృద్ధి చెందదు. ఆదాయపు పన్ను విషయంలో, నిర్దిష్ట స్థాయి కంటే తక్కువ ఆదాయం ఉన్న వ్యక్తులు పన్ను చెల్లించాల్సిన అవసరం లేదు. భారతదేశం వంటి తక్కువ ఆదాయ దేశంలో, మెజారిటీ ప్రజలు ఆదాయపు పన్ను చెల్లించాల్సిన అవసరం లేదు. ఒక వ్యక్తి నేరుగా పన్ను భారాన్ని భరించినప్పుడు, ప్రభుత్వం ఆ డబ్బును ఎలా ఖర్చు చేస్తుందో తెలుసుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తాడు. పన్నుల భారం వల్ల ప్రత్యక్షంగా ప్రభావితం కాని వారు ప్రజా వ్యయం చేసే విధానం పట్ల ఉదాసీనంగా ఉంటారు.

4. పని చేయడానికి మరియు ఆదా చేయడానికి నిరాకరణ:

ప్రత్యక్ష పన్నుల యొక్క మరొక ప్రతికూలత ఏమిటంటే, అవి పని మరియు పొదుపు కోరికను తగ్గిస్తాయి. ప్రత్యక్ష పన్నుల రేటు సాధారణంగా ఎక్కువగా ఉంటుంది. వచ్చే ఆదాయంలో ఎక్కువ భాగాన్ని పన్నుల రూపంలో ప్రభుత్వానికి ఇవ్వాల్సి ఉంటుందన్న కారణంతో చాలా వ్యాపారాలు చేపట్టడం లేదు. అందువలన, ప్రత్యక్ష పన్నులు కష్టపడి పని చేయడానికి మరియు పొదుపు చేయడానికి ప్రోత్సాహకాలను తగ్గిస్తాయి.

13.3 పరోక్ష పన్ను:

నిర్వచనం ప్రకారం, పరోక్ష పన్నులు అంటే వస్తువులు లేదా సేవలపై విధించే పన్నులు. అవి ప్రత్యక్ష పన్నుల నుండి భిన్నంగా ఉంటాయి, ఎందుకంటే అవి నేరుగా ప్రభుత్వానికి చెల్లించే వ్యక్తిపై విధించబడవు, బదులుగా అవి ఉత్పత్తులపై విధించబడతాయి మరియు ఉత్పత్తిని విక్రయించే వ్యక్తి మధ్యవర్తి ద్వారా వసూలు చేయబడతాయి. పరోక్ష పన్ను యొక్క అత్యంత సాధారణ ఉదాహరణలు పరోక్ష పన్ను VAT (విలువ ఆధారిత పన్ను), దిగుమతి చేసుకున్న వస్తువులపై పన్నులు, అమ్మకపు పన్ను మొదలైనవి. ఈ పన్నులు వాటిని సేవ లేదా ఉత్పత్తి ధరకు జోడించడం ద్వారా విధించబడతాయి. ఉత్పత్తి పైకి. ఈ సందర్భంలో ప్రాథమిక భారం వ్యక్తి- Xపై ఉంటుంది మరియు తుది భారం వ్యక్తి- Yపై ఉంటుంది.

పరోక్ష పన్నుల ఉదాహరణలు:

ఇవి మీరు చెల్లించే సాధారణ పరోక్ష పన్నులలో కొన్ని.

ఎ) అమ్మకపు పన్ను:

సేల్స్ టాక్స్ అనేది ఒక ఉత్పత్తి అమ్మకంపై విధించే పన్ను. ఈ ఉత్పత్తి భారతదేశంలో ఉత్పత్తి చేయబడినది లేదా దిగుమతి చేయబడినది కావచ్చు లేదా అందించబడిన సేవలను కూడా కవర్ చేయగలదు. ఈ పన్ను ఉత్పత్తి యొక్క విక్రేతపై విధించబడుతుంది. అతను దానిని కొనుగోలు చేసిన వ్యక్తికి ఉత్పత్తి ధరకు జోడించిన అమ్మకపు పన్నుతో బదిలీ చేస్తాడు. ఈ పన్ను యొక్క పరిమితి ఏమిటంటే, ఇది ఒక నిర్దిష్ట ఉత్పత్తికి మాత్రమే విధించబడుతుంది. అంటే ఉత్పత్తిని విక్రయించినట్లయితే ఒక సెకనుసమయం, అమ్మకపు పన్ను దీనికి వర్తించదు. ప్రాథమికంగా, దేశంలోని అన్ని రాష్ట్రాలు తమ

స్వంత సేల్స్ టాక్స్ చట్టాన్ని అనుసరిస్తాయి మరియు తమకు తాముగా దేశీయంగా ఒక శాతాన్ని వసూలు చేస్తాయి.

బి) సేవా పన్ను:

భారతదేశంలో విక్రయించే వస్తువుల ధరకు అమ్మకపు పన్ను జోడించినట్లే, భారతదేశంలో అందించే సేవలకు సేవా పన్ను జోడించబడుతుంది. 2015 బడ్జెట్ లో, సేవా పన్నును 12.36% నుండి 14%కి పెంచుతున్నట్లు ప్రకటించారు. ఇది వస్తువులపై వర్తించదు కానీ సేవలను అందించే కంపెనీలకు వర్తించదు మరియు సేవలు ఎలా అందించబడుతున్నాయి అనే దాని ఆధారంగా ప్రతి నెలా లేదా ప్రతి త్రైమాసికానికి ఒకసారి సేకరించబడుతుంది. స్థాపన వ్యక్తిగత సేవా ప్రదాత అయితే, కస్టమర్ బిల్లులు చెల్లించిన తర్వాత మాత్రమే సేవా పన్ను చెల్లించబడుతుంది. అయితే కంపెనీలకు ఇన్‌వాయిస్ పెరిగిన క్షణంలో, కస్టమర్ బిల్లు చెల్లించినప్పటికీ, సేవా పన్ను చెల్లించబడుతుంది.

GST- వస్తువులు మరియు సేవా పన్ను:

వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను (GST) భారతదేశం యొక్క పరోక్ష పన్ను నిర్మాణంలో అతిపెద్ద సంస్కరణగా చెప్పవచ్చు. ఇది సుమారు 25 సంవత్సరాల క్రితం మార్కెట్ ప్రారంభించబడింది. GST అనేది వినియోగ ఆధారిత పన్ను, ఎందుకంటే వినియోగం జరిగే చోట ఇది వర్తిస్తుంది. సరఫరా గొలుసులో వినియోగం యొక్క ప్రతి దశలో విలువ ఆధారిత వస్తువులు మరియు సేవలపై GST విధించబడుతుంది. వస్తువులు మరియు సేవల సేకరణపై చెల్లించాల్సిన GSTని వస్తువులు మరియు సేవల సరఫరాపై చెల్లించాల్సిన GSTకి వ్యతిరేకంగా సెట్ చేయవచ్చు, వ్యాపారి వర్తించే GST రేటును చెల్లిస్తారు కానీ పన్ను క్రెడిట్ విధానం ద్వారా దానిని తిరిగి క్లెయిమ్ చేయవచ్చు. (వివరణాత్మక విశ్లేషణ పాయింట్ 13.5 వద్ద వివరించబడింది)

సి) విలువ ఆధారిత పన్ను:

వాణిజ్య పన్ను అని కూడా పిలువబడే VAT అనేది జీరో రేట్ చేయబడిన వస్తువులపై (ఉదా. ఆహారం మరియు అవసరమైన మందులు) లేదా ఎగుమతుల పరిధిలోకి వచ్చే వాటిపై వర్తించదు. తయారీదారులు, డీలర్లు మరియు పంపిణీదారుల నుండి తుది వినియోగదారు వరకు సరఫరా గొలుసు యొక్క అన్ని దశలలో ఈ పన్ను విధించబడుతుంది.

డి) కస్టమ్ డ్యూటీ & ఆక్ట్రాయ్:

మీరు మరొక దేశం నుండి దిగుమతి చేసుకోవాల్సిన ఏదైనా కొనుగోలు చేసినప్పుడు, దానిపై ఛార్జీ విధించబడుతుంది మరియు అది కస్టమ్స్ సుంకం. ఇది భూమి, సముద్రం లేదా వాయు మార్గాల ద్వారా వచ్చే అన్ని ఉత్పత్తులకు వర్తిస్తుంది. మీరు వేరే దేశంలో కొనుగోలు చేసిన ఉత్పత్తులను భారతదేశానికి తీసుకువచ్చినప్పటికీ, దానిపై కస్టమ్స్ సుంకం విధించబడుతుంది. కస్టమ్స్ సుంకం యొక్క ఉద్దేశ్యం దేశంలోకి ప్రవేశించే అన్ని వస్తువులపై పన్ను విధించబడటం మరియు చెల్లించడం. ఇతర దేశాల

వస్తువులపై పన్ను విధించబడుతుందని కస్టమ్స్ సుంకం నిర్ధారిస్తున్నట్లే, భారతదేశంలోని రాష్ట్రాల సరిహద్దులను దాటిన వస్తువులపై తగిన పన్ను విధించేలా ఆక్ట్రాయ్ ఉద్దేశించబడింది. ఇది రాష్ట్ర ప్రభుత్వంచే విధింపబడుతుంది మరియు కస్టమ్స్ సుంకం వలె అదే విధంగా పనిచేస్తుంది.

ఇ) ఎక్సైజ్ డ్యూటీ:

ఇది భారతదేశంలో తయారు చేయబడిన లేదా ఉత్పత్తి చేయబడిన అన్ని వస్తువులపై విధించబడే పన్ను. ఇది కస్టమ్స్ సుంకం నుండి భిన్నంగా ఉంటుంది ఎందుకంటే ఇది భారతదేశంలో ఉత్పత్తి చేయబడిన వస్తువులపై మాత్రమే వర్తిస్తుంది మరియు దీనిని సెంట్రల్ వాల్యూ యాడెడ్ టాక్స్ లేదా CENVAT అని కూడా అంటారు. ఈ పన్నును వస్తువుల తయారీదారు నుండి ప్రభుత్వం వసూలు చేస్తుంది. తయారు చేయబడిన వస్తువులను స్వీకరించే మరియు తయారీదారు నుండి వస్తువులను వారికే రవాణా చేయడానికి వ్యక్తులను నియమించే సంస్థల నుండి కూడా ఇది సేకరించబడుతుంది.

13.3.1 పరోక్ష పన్నుల గుణ దోషాలు

పరోక్ష పన్నుల యొక్క మెరిట్ మరియు డెమెరిట్‌ల గురించి లోతైన అధ్యయనం చేద్దాం.

(A) మెరిట్‌లు:

1. విస్తృత కవరేజ్:

పరోక్ష పన్ను యొక్క ప్రధాన మెరిట్ ఏమిటంటే అది అన్ని ఆదాయ వర్గాలను తాకుతుంది. ప్రత్యక్ష పన్ను, ఆదాయపు పన్ను వంటిది, నిర్దిష్ట కనీస స్థాయి ఆదాయాన్ని కలిగి ఉన్న వ్యక్తులపై విధించబడుతుంది.ఆ స్థాయి కంటే తక్కువ ఆదాయం ఉన్న వ్యక్తులకు పన్ను చెల్లింపు నుండి మినహాయింపు ఉంటుంది. కానీ అమ్మకపు పన్ను లేదా ఎక్సైజ్ సుంకం వంటి పరోక్ష పన్నులు వారి ఆదాయాలతో సంబంధం లేకుండా వినియోగదారులందరికీ లేదా కొనుగోలుదారులపై సమానంగా విధించబడతాయి.

2. వినియోగ నియంత్రణ:

పరోక్ష పన్ను విధించడం ద్వారా, అవాంఛనీయ వస్తువుల వినియోగాన్ని నిరుత్సాహపరచవచ్చు. ఉదాహరణకు, వైన్ మరియు నల్లమందుపై ఎక్సైజ్ సుంకాలు విధించడం ద్వారా, అటువంటి హానికరమైన ఉత్పత్తుల వినియోగాన్ని ప్రభుత్వం నిరుత్సాహపరుస్తుంది.

3. ప్రజాదరణ:

ప్రజలు ఎల్లప్పుడూ పరోక్ష పన్నుల గురించి స్పృహ కలిగి ఉండరు ఎందుకంటే, చాలా సందర్భాలలో, ఇది ధరతో కలిపి ఉంటుంది. ప్రజలు సినిమా టిక్కెట్లను కొనుగోలు చేసినప్పుడు అవి అలాగే ఉండిపోవచ్చు. టిక్కెట్ ధరలో వినోద పన్ను కూడా ఉంటుంది అనే వాస్తవాన్ని గుర్తించలేదు. మళ్లీ, అగ్గిపెట్టె ధర దానిపై విధించిన ఎక్సైజ్ సుంకాన్ని కలిగి ఉంటుంది. కానీ వినియోగదారుడు ధరగా ఎంత చెల్లిస్తున్నాడో, పరోక్ష లెవీగా ఎంత చెల్లిస్తున్నాడో తెలుసుకోవాలనిఆలోచించడు. పరోక్ష పన్ను కూడా

చెల్లిస్తున్నా,మూల్యం చెల్లిస్తున్నట్లు ఆయన భావిస్తున్నారు. అందువల్ల, అతను పరోక్ష పన్ను ద్వారా స్పృహతో ప్రభావితం కాదు మరియు అతను దానిపై పెద్దగా ఆగ్రహం చెందడు.

4. ఉత్పాదకత:

ప్రత్యక్ష పన్ను వలె, పరోక్ష పన్ను కూడా ప్రభుత్వ ఆదాయ మార్గాలను విస్తరిస్తుంది. నేడు భారతదేశంలో పరోక్ష పన్నులు ప్రభుత్వ ఆదాయాన్ని అందజేస్తున్నాయి. చక్కెర, వంటగ్యాస్, వస్త్రాలు, బూట్లు, పెట్రోలు, సిగరెట్లు మరియు అనేక ఇతర ముఖ్యమైన వినియోగ వస్తువులపై ఇటువంటి పన్నులు విధించబడ్డాయి. పరోక్ష పన్నుల విధింపు ద్వారా, పన్ను నెట్ విస్తృతంగా ప్రసారం చేయబడుతుంది మరియు ప్రజలందరూ జాతీయ నిధికి సహకరించేలా చేస్తారు.

(బి) లోపాలు:

కానీ పరోక్ష పన్నులకు కొన్ని లోపాలు కూడా ఉన్నాయి.

ఇవి క్రిందివి:

1. తిరోగమన పాత్ర:

పరోక్ష పన్ను యొక్క ప్రధాన లోపం ఏమిటంటే అది వాస్తవానికి అనుపాతపు పన్ను. ఇది తిరోగమన స్వభావం కలిగి ఉంటుంది. ఇది సంపన్నుల కంటే పేద వర్గాలను ఎక్కువగా ప్రభావితం చేస్తుంది. ఆహార పదార్థాలపై విధించబడిన కమోడిటీ పన్ను ధనిక కుటుంబం కంటే చాలా ఎక్కువ స్థాయిలో పేద కుటుంబాన్ని ప్రభావితం చేస్తుంది. ధనవంతుడి కంటే పేదవాడు అమ్మకపు పన్ను భారాన్ని ఎక్కువగా అనుభవిస్తాడు. ఒక ధనవంతుడు అమ్మకం పన్నుగా కొన్ని రూపాయలు చెల్లించడానికి అస్సలు పట్టించుకోడు, కానీ పేదవాడు దాని వల్ల చాలా భారం పడతాడు.

2. పరిపాలనాపరమైన ఇబ్బందులు:

పరోక్ష పన్నులు వివిధ పరిపాలనా సమస్యలను సృష్టిస్తాయి. కస్టమ్స్ సుంకం వంటి పరోక్ష పన్నుల సేకరణ తరచుగా పెద్ద ఖర్చులను కలిగి ఉంటుంది. ఎగవేసే అవకాశం కూడా ఉంది.భారతదేశంలో, డీలర్లు ప్రభుత్వానికి అమ్మకపు పన్ను చెల్లింపును ఎగవేస్తారని అందరికీ తెలుసు, అయినప్పటికీ వారు తమ వినియోగదారుల నుండి దానిని గ్రహించారు.

13.4 ఇతర పన్నులు:

ప్రత్యక్ష మరియు పరోక్ష పన్నులు రెండు ప్రధాన రకాల పన్నులు. అయితే, దేశంలో ఈ చిన్న సెస్ పన్నులు కూడా ఉన్నాయి. అయినప్పటికీ, అవి ప్రధాన ఆదాయాన్ని సృష్టించేవి కావు మరియు అలాంటివిగా పరిగణించబడవు, ఈ పన్నులు ప్రాథమిక మౌలిక సదుపాయాలను మెరుగుపరచడం మరియు దేశం యొక్క సాధారణ శ్రేయస్సును కాపాడుకోవడంపై దృష్టి సారించే అనేక కార్యక్రమాలకు నిధులు సమకూర్చడంలో ప్రభుత్వానికి సహాయపడతాయి. ఈ వర్గంలోని పన్నులను ప్రాథమికంగా సెస్‌గా సూచిస్తారు. అవి ప్రభుత్వం విధించే పన్నులు మరియు దీని ద్వారా వచ్చే నిధులు ఆర్థిక మంత్రి అభీష్టానుసారం నిర్దిష్ట ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించబడతాయి.

a) వృత్తి పన్ను:

వృత్తిపరమైన పన్ను, లేదా ఉపాధి పన్ను, భారతదేశంలోని రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు మాత్రమే విధించే పన్ను యొక్క మరొక రూపం. వృత్తిపరమైన పన్ను నిబంధనల ప్రకారం, ఆదాయం ఆర్జించే వ్యక్తులు లేదా డాక్టర్, లాయర్, చార్టర్డ్ అకౌంటెంట్ లేదా కంపెనీ సెక్రటరీ వంటి వృత్తిని అభ్యసిస్తున్న వ్యక్తులు ఈ పన్ను చెల్లించాల్సి ఉంటుంది. అయినప్పటికీ, అన్ని రాష్ట్రాలు వృత్తిపరమైన పన్నును విధించవు మరియు పన్ను విధించే అన్ని రాష్ట్రాలలో రేటు భిన్నంగా ఉంటుంది.

b) ఆస్తి పన్ను - మున్సిపల్ పన్ను:

ఆస్తి పన్ను లేదా రియల్ ఎస్టేట్ పన్ను అని కూడా పిలుస్తారు. ఇది ప్రతి నగరం యొక్క స్థానిక మునిసిపల్ సంస్థలు విధించే పన్నులలో ఒకటి. ప్రాథమిక పౌర సేవలను అందించడానికి మరియు నిర్వహించడానికి ఈ పన్నులు విధించబడతాయి. నివాస లేదా వాణిజ్య ఆస్తుల యజమానులందరూ మున్సిపల్ పన్నుకు లోబడి ఉంటారు.

c) వినోదపు పన్ను:

వినోదపు పన్ను అనేది భారతదేశంలో సాధారణంగా కనిపించే మరో రకమైన పన్ను. ఇది చలనచిత్రాలు, టెలివిజన్ ధారావాహికలు, ప్రదర్శనలు, వినోదం మరియు వినోద పార్లర్‌లపై ప్రభుత్వంచే విధించబడుతుంది. ఈ పన్ను కమర్షియల్ షోలు, ఫిల్మ్ ఫెస్టివల్ ఆదాయాలు మరియు ప్రేక్షకుల భాగస్వామ్యం ఆధారంగా ఆదాయాల నుండి సేకరించిన వ్యాపార సంస్థ యొక్క స్థూల సేకరణను పరిగణనలోకి తీసుకుని వసూలు చేయబడుతుంది.

d) స్టాంప్ డ్యూటీ, రిజిస్ట్రేషన్ ఫీజు, బదిలీ పన్ను:

స్టాంప్ డ్యూటీ, రిజిస్ట్రేషన్ ఫీజులు మరియు బదిలీ పన్నులు ఆస్తి పన్నుకు అనుబంధంగా వసూలు చేయబడతాయి. ఉదాహరణకు, ఒక వ్యక్తి ఆస్తిని కొనుగోలు చేసినప్పుడు, వారు స్టాంపుల ధర (స్టాంప్ డ్యూటీ), రిజిస్ట్రేషన్ ఫీజు (ఆస్తి లావాదేవీని చట్టబద్ధం చేయడానికి స్థానిక రిజిస్ట్రార్ వసూలు చేసే రుసుము) మరియు బదిలీ పన్ను (యాజమాన్యాన్ని బదిలీ చేయడానికి చెల్లించే పన్ను) కోసం కూడా చెల్లించాలి.

e) ఎడ్యుకేషన్ సెస్/ సర్‌ఛార్జ్:

ఎడ్యుకేషన్ సెస్ అనేది భారతదేశంలో ప్రధానంగా ప్రభుత్వ- ప్రాయోజిత విద్యా కార్యక్రమాల ఖర్చును కవర్ చేయడానికి ప్రవేశపెట్టిన పన్ను. ఈ పన్ను ఇతర పన్నుల నుండి స్వతంత్రంగా వసూలు చేయబడుతుంది మరియు దేశంలో నివసిస్తున్న భారతీయ పౌరులు, కార్పొరేషన్‌లు మరియు ఇతర వ్యక్తులందరికీ వర్తిస్తుంది. విద్యా సెస్ యొక్క ప్రభావవంతమైన రేటు ప్రస్తుతం వ్యక్తి ఆదాయంలో 2% వద్ద ఉంది.

f) టోల్ టాక్స్ & రోడ్ టాక్స్:

టోల్ టాక్స్ అనేది ప్రభుత్వం అభివృద్ధి చేసిన ఏ విధమైన మౌలిక సదుపాయాలను ఉపయోగించడానికి మీరు తరచుగా చెల్లించే పన్ను. ఉదాహరణకు రోడ్లు మరియు వంతెనలు. విధించబడిన పన్ను మొత్తం చాలా తక్కువగా ఉంటుంది. ఇది నిర్దిష్ట ప్రాజెక్ట్ యొక్క నిర్వహణ మరియు ప్రాథమిక నిర్వహణ కోసం ఉపయోగించబడుతుంది.

g) స్వచ్ఛ భారత్ సెస్:

ఇది భారత ప్రభుత్వం విధించిన సెస్ మరియు 15 నవంబర్ 2015 నుండి ప్రారంభించబడింది. ఈ పన్ను అన్ని పన్ను విధించదగిన సేవలపై వర్తిస్తుంది మరియు ప్రస్తుతం సెస్ 0.5%గా ఉంది. స్వచ్ఛ భారత్ సెస్ ప్రస్తుత కాలంలో ప్రబలంగా ఉన్న 14% సేవా పన్ను కంటే ఎక్కువగా విధించబడుతుంది. ఇక్కడ గమనించదగ్గ విషయం ఏమిటంటే ఈ సెస్ సేవా పన్ను నుండి పూర్తిగా మినహాయించబడిన సేవలకు లేదా సేవల ప్రతికూల జాబితా కింద కవర్ చేయబడిన సేవలకు వర్తిస్తుంది. ఇది కన్సాలిడేటెడ్ ఫండ్ ఆఫ్ ఇండియా ద్వారా సేకరించబడుతుంది మరియు స్వచ్ఛ భారత్ కార్యక్రమాలకు సంబంధించిన ఏవైనా ప్రభుత్వ ప్రచారాలకు నిధులు సమకూర్చడానికి మరియు ప్రచారం చేయడానికి ఉపయోగించబడుతుంది. అయితే, ఈ పన్ను సేవా పన్నుతో సంబంధం లేకుండా ఉంటుంది మరియు ఇన్‌వాయిస్‌లలో ప్రత్యేక లైన్ ఐటెమ్‌గా ఛార్జ్ చేయబడుతుంది.

h) కృషి కళ్యాణ్ సెస్:

ఇది 2016 జూన్ నుండి భారత ప్రభుత్వం తీసుకొచ్చిన మరో సెస్. ఇది ప్రాథమికంగా రైతులందరికీ సంక్షేమాన్ని అందించడానికి మరియు దేశంలోని వ్యవసాయ సౌకర్యాలను మెరుగుపరచడానికి ప్రవేశపెట్టబడింది. స్వచ్ఛ భారత్ సెస్ లాగానే, ఈ పన్ను 0.5% ప్రభావవంతమైన రేటుతో అన్ని పన్ను విధించదగిన సేవలపై కూడా వర్తిస్తుంది మరియు సేవా పన్ను మరియు స్వచ్ఛ భారత్ సెస్ కంటే ఎక్కువగా వసూలు చేయబడుతుంది.

(i) మౌలిక సదుపాయాల సెస్:

ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ సెస్ అనేది జూన్ 1, 2016 నుండి అమలులోకి తీసుకురాబడిన మరొక పన్ను. ఈ పన్ను కింద, 4 మీటర్లు లేదా అంతకంటే తక్కువ పొడవు మరియు 1200cc లేదా అంతకంటే తక్కువ ఇంజన్ ఉన్న పెట్రోల్/ LPG/ CNG నడిచే మోటారు వాహనాలపై 1% సెస్ వర్తిస్తుంది. సామర్థ్యం. 4 మీటర్ల పొడవు మించని మరియు 1500cc కంటే తక్కువ సామర్థ్యం ఉన్న ఇంజన్‌లను కలిగి ఉన్న డీజిల్ మోటారు వాహనాలకు 2.5% పన్ను చెల్లించాలి. పెద్ద సెడాన్లు మరియు SUVల కోసం, వాహనం యొక్క మొత్తం ధరలో 4% సెస్ ఉంటుంది.

j) ప్రవేశ పన్ను:

ఎంట్రీ ట్యాక్స్ అనేది ఉత్తరాఖండ్, మధ్యప్రదేశ్, గుజరాత్, అస్సాం మరియు ఢిల్లీ వంటి దేశవ్యాప్తంగా ఎంపిక చేసిన రాష్ట్రాలలో విధించే పన్ను. దీని కింద, ఇ- కామర్స్ సంస్థల ద్వారా ఆర్డర్ చేసిన రాష్ట్రంలోకి ప్రవేశించే అన్ని వస్తువులపై పన్ను విధించబడుతుంది. ఈ పన్ను రేటు 5.5% నుండి 10% మధ్య మారుతూ

ఉంటుంది. ఇవి భారతదేశ ప్రస్తుత ఆర్థిక దృష్టాంతంలో ఉన్న అన్ని రకాల మరియు రకాల పన్నులు. ఈ పద్ధతుల నుండి సేకరించిన నిధులు కేవలం దేశ ఆదాయాలకు ఆజ్యం పోయడమే కాకుండా అట్టడుగు వర్గాల వారు అభివృద్ధి చెందేందుకు అవసరమైన ప్రోత్సాహాన్ని కూడా అందిస్తాయి.

13.5 వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను

GSTని గూడ్స్ అండ్ సర్వీసెస్ ట్యాక్స్ అంటారు. ఇది భారతదేశంలో ఎక్సైజ్ సుంకం, వ్యాట్, సేవల పన్ను మొదలైన అనేక పరోక్ష పన్నులను భర్తీ చేసిన పరోక్ష పన్ను. వస్తువులు మరియు సేవా పన్ను చట్టం 29 మార్చి 2017న పార్లమెంటులో ఆమోదించబడింది మరియు 1 జూలై 2017న అమలులోకి వచ్చింది. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, వస్తువులు మరియు సేవల సరఫరాపై వస్తు మరియు సేవా పన్ను (GST) విధించబడుతుంది. భారతదేశంలో వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను చట్టం అనేది ఒక సమగ్రమైన, బహుళ- దశల, గమ్యం- ఆధారిత పన్ను, ఇది ప్రతి విలువ జోడింపుపై విధించబడుతుంది. GST అనేది దేశం మొత్తానికి ఒకే దేశీయ పరోక్ష పన్ను చట్టం.

<u>ప్రయోజనాలు - GST యొక్క అనుకూలతలు</u>

మన పరోక్ష పన్నుల విధానంలో జిఎస్టి ప్రవేశపెట్టిన వివిధ ప్రయోజనాలను ఒక్కొక్కటిగా తీసుకుందాం

1. వర్గీకరణ సులభంగా మారింది

పాత పన్ను పద్ధతులలో నిరంతర సమస్య ఏమిటంటే వస్తువు లేదా సేవలో ఉత్పత్తిని వర్గీకరించడం. పన్ను చిక్కులు మరియు బాధ్యత ఈ వర్గీకరణపై ఎక్కువగా ఆధారపడి ఉంటాయి. ఫలితంగా, ఇది వ్యాజ్యం మరియు భారీ కార్యాచరణ అసౌకర్యాల కోసం బహిరంగ మార్గం రెండింటినీ కలిగి ఉంది. GST సరఫరా యొక్క ఏకైక భావనను ప్రవేశపెట్టడం ద్వారా అటువంటి సమస్యలన్నింటినీ పరిష్కరించింది. GST కింద పన్ను విధించడం అనేది సరఫరా భావనపై ఆధారపడి ఉంటుంది మరియు వస్తువులు లేదా సేవలలో వర్గీకరణపై కాదు. ఒక లావాదేవీ సరఫరా పరిధిలోకి రాకపోతే అది GST కింద పన్ను విధించబడదు.

2. మెరుగైన వర్తింపులు మరియు ట్రాకింగ్

GST అమలుతో విధానాలు మరియు అనుసరణలు సమూలంగా సంక్షిప్తీకరించబడినందున, ఇది గతంలో అవసరమైన అనేక సమ్మతిలలో సామరస్యాన్ని కొనుగోలు చేసింది. GSTకి ముందు అనేక చట్టాలు ప్రతి దాని స్వంత విధానాలు, చట్టపరమైన అవసరాలు మరియు గడువు తేదీలు ఉన్నాయి. GST అన్ని ప్రధాన పన్నులను ఉపసంహరించుకుంది మరియు ఫలితంగా తగ్గించబడింది పన్ను చెల్లింపుదారుపై సమ్మతి పొందింది. అలాగే, డిఫాల్ట్‌లు లేదా నాన్ కాంప్లియన్స్‌లను సులభంగా పర్యవేక్షించడం మరియు ట్రాకింగ్ చేయడం ప్రారంభించబడింది.

3. సింగిల్ విండో క్లియరెన్స్‌లు (SWC)

వివిధ చట్టసభల క్రింద అనేక చట్టపరమైన అనుసరణలకు చాలా ప్రయత్నాలు మరియు సమయం అవసరం. GST అనేది ఒక పరోక్ష పన్ను కావడంతో సింగిల్ విండో క్లియరెన్స్‌కు మార్గం తెరిచింది. ఇప్పుడు

పన్ను చెల్లింపుదారు తన ప్రధాన వ్యాపారంపై ఎక్కువ దృష్టి పెట్టవచ్చు. ఎందుకంటే ఒక విగ్రహం క్రింద మాత్రమే చట్టపరమైన నిబంధనలు పాటించవలసి ఉంటుంది.

4. ITC యొక్క పూర్తి సెట్ ఆఫ్:

GSTని ప్రవేశపెట్టడానికి ముందు ఇన్‌పుట్ ట్యాక్స్ క్రెడిట్‌ను సెట్ చేయడానికి సంక్లిష్టమైన ప్రక్రియను అనుసరించారు. వస్తు మరియు సేవల పన్ను కేంద్ర స్థాయి (CGST) మరియు రాష్ట్ర స్థాయి (SGST / UTGST) రెండింటిలోనూ ఒకే పన్ను విధానంగా ఉండటం వలన గరిష్ట ఇన్‌పుట్ క్రెడిట్ సెట్ ఆఫ్‌లను నిర్ధారించడం ద్వారా పన్ను చెల్లింపుదారులకు ఒక వరం అని నిరూపించబడింది.

5. ద్వంద్వ GST మోడల్:

భారతదేశం సమాఖ్య దేశంగా ఉన్నందున దాని ద్వంద్వ నమూనాలో GSTని స్వీకరించింది. అంటే కేంద్ర ప్రభుత్వ చట్టాల ప్రకారం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ చట్టాల ప్రకారం కూడా GST ఏకకాలంలో విధించబడుతుంది. ప్రస్తుతం అంతర్ రాష్ట్ర సరఫరాపై కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాలు ఏకకాలంలో అంతర్రాష్ట్ర సరఫరాలపై పన్ను విధిస్తున్నాయి. జమ్మూ కాశ్మీర్ రాష్ట్రంతో సహా భారతదేశం మొత్తానికి GST వర్తిస్తుంది

6. పన్ను ఎగవేతలపై సులభమైన క్యాచ్

పన్ను ఎగవేతలపై సమర్థవంతమైన మరియు మెరుగైన క్యాచ్‌ని ఉంచడంలో GST ప్రభుత్వ సహాయ హస్తంగా నిరూపించబడింది. పన్ను రాబడి పెరగడం దీనికి సంబంధించిన ప్రముఖ సాక్ష్యాలలో ఒకటి. విధానపరమైన ఆవశ్యకతలను తగ్గించడం మరియు వివిధ చట్టాలను GSTలోకి చేర్చడం ద్వారా ఎగవేత ట్రాకింగ్ సులభతరం చేయబడింది.

7. ఇప్పటికే ఉన్న VAT వ్యవస్థలో లోపాలను తొలగించడం

GST అమలుతో, (1) రాష్ట్ర VAT చట్టంలో అనేక స్థానిక పన్నులను చేర్చకపోవడం వలన క్రింద పేర్కొన్న విధంగా విలువ ఆధారిత వ్యవస్థ యొక్క వివిధ రుగ్మతలు అధిగమించబడ్డాయి. లగ్జరీ పన్ను, వినోదపు పన్ను మొదలైనవి; (2) వ్యాట్ విలువపై వ్యాట్ చేయని CST మరియు CENVAT కారణంగా క్యాస్కేడింగ్ ప్రభావం ఉనికిలో ఉంది

8. క్యాస్కేడింగ్ ప్రభావం తగ్గించడం

పరోక్ష పన్నుల వ్యవస్థలోని ప్రధాన లోపాలలో ఒకటి క్యాస్కేడింగ్ ప్రభావం. అంటే మునుపటి దశలో చెల్లించే పన్నులపై విధించే పన్ను. ఉదాహరణకు: ఒక తయారీదారు. ముడి పదార్థాలపై ఎక్సైజ్ చెల్లించాల్సిన అవసరం ఉంది. పూర్తయిన వస్తువులను విక్రయించినప్పుడు VAT కూడా విధించబడింది. మునుపటి దశలో చెల్లించిన ఎక్సైజ్ ముడిసరుకు ధరలో భాగమైంది మరియు అందువల్ల VAT కోసం తుది చెల్లింపు

చేసినప్పుడు అది VAT చెల్లించబడే ఎక్సైజ్‌లోని ఒక భాగాన్ని కలిగి ఉంటుంది. GST పన్ను చెల్లింపుదారులకు పన్ను యొక్క ఈ అతిపెద్ద ఇబ్బందికి స్వేచ్ఛనిచ్చింది.

9. చిన్న వ్యాపారాల కోసం కూర్పు పథకం

జీఎస్టీ కింద రూ. 20 లక్షల నుంచి రూ. 1 కోటి వరకు మొత్తం టర్నోవర్ ఉన్న చిన్న వ్యాపారాలు ప్రయోజనం పొందవచ్చు. కాంపోజిషన్ స్కీమ్ తక్కువ రేట్లకు పన్నులు చెల్లించే అవకాశాన్ని ఇస్తుంది. ఈశాన్య రాష్ట్రాలైన అరుణాచల్ ప్రదేశ్, అస్సాం, మణిపూర్, మేఘాలయ, మిజోరాం, నాగాలాండ్, సిక్కిం, త్రిపుర మరియు హిమాచల్ ప్రదేశ్‌లలో టర్నోవర్ రూ.75 లక్షలకు మించకుండా ఉంటే పన్ను చెల్లింపుదారు కంపోజిషన్ స్కీమ్‌ను ఎంచుకోవచ్చు. ఉత్తరాఖండ్ మరియు జమ్మూ కాశ్మీర్‌తో సహా మిగిలిన ప్రాంతాలకు టర్నోవర్ పరిమితి రూ. 1 కోటి ఉంటుంది. అటువంటి పరిమితిని దాటిన వ్యక్తి కాంపోజిషన్ లెవీ ప్రయోజనాన్ని పొందలేరు మరియు సాధారణ నిబంధనల ప్రకారం పన్నులు చెల్లించాల్సి ఉంటుంది.

10. SMEలు మరియు స్టార్టప్‌లపై GST సానుకూల ప్రభావం

GST అమలులోకి రావడంతో SMEలు మరియు స్టార్టప్‌లు అనేక విధాలుగా ప్రయోజనం పొందుతాయి. తక్కువ అనుకూలతలతో వ్యాపారాన్ని ప్రారంభించడం సులభం కొత్త వ్యాపారాలపై పన్ను భారం తగ్గింది. మెరుగైన మరియు వేగవంతమైన లాజిస్టిక్స్ డెలివరీ మరియు ఖర్చులను ఆదా చేయడంలో సామర్థ్యాన్ని ఎనేబుల్ చేస్తుంది. వస్తువులు మరియు సేవల మధ్య వ్యత్యాసాన్ని తొలగించడం ద్వారా సులభమైన సమ్మతి పొందింది.

11. వ్యాపారాన్ని ప్రారంభించడం సులభం

వివిధ రాష్ట్రాలు మరియు భూభాగాల్లో నిర్వహించే వ్యాపారం గతంలో బహుళ చట్టాలకు లోబడి ఉండాలి. GST ద్వారా ప్రారంభించబడిన కేంద్రీకృత రిజిస్ట్రేషన్ కొత్త వ్యాపార ఏర్పాటును సులభతరం చేస్తుంది మరియు ఖర్చులను తగ్గించడం ద్వారా ప్రభావవంతంగా ఉంటుంది. అలాగే, ఆ తర్వాత విధానపరమైన అవసరాలు ఒకే చట్టం ద్వారా తగ్గించబడతాయి.

12. కొత్త వ్యాపారాలపై పన్ను భారం తగ్గింది

గతంలో, రూ. 5 లక్షల కంటే ఎక్కువ టర్నోవర్ ఉన్న వ్యాపారం వ్యాట్ కింద రిజిస్ట్రేషన్ చేయవలసి ఉంటుంది. కానీ జీటీఎస్ కింద ఈ పరిమితిని రూ.20 లక్షలకు పొడిగించారు. ఇది 60% పైగా SMEలకు ఉపశమనం కలిగించింది

13. మెరుగైన మరియు వేగవంతమైన లాజిస్టిక్స్

GST భారతదేశంలోని ఏ ప్రాంతంలోనైనా తయారు చేయబడిన మరియు విక్రయించే వస్తువులపై ప్రవేశ పన్నును రద్దు చేసింది. ఇది చెక్ పోస్ట్‌లలో వేచి ఉండే సమయాన్ని తగ్గించడం ద్వారా సాఫీగా మరియు

వేగవంతమైన వస్తువుల రవాణాను అనుమతిస్తుంది. ఇది భారీ రవాణా ఖర్చులు మరియు సమయాన్ని ఆదా చేయడం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంచుతుంది.

14. సులభమైన సమ్మతి

GST సరఫరా మరియు GST క్రింద పన్నుల యొక్క ఒక సాధారణ భావనను అనుసరిస్తుంది. ఇంతకుముందు, లావాదేవీ వస్తువులు లేదా సేవ పరిధిలోకి వస్తుందో లేదో నిర్ణయించడంలో చాలా అవాంతరాలు మరియు వ్యాజ్యాలు ఉండేవి. పన్నుల అంశం ప్రధానంగా అటువంటి వర్గీకరణపై ఆధారపడి ఉంటుంది. కొత్తగా ఏర్పడిన సందిగ్ధత పరిష్కారమైంది జీఎస్టీ విధానాన్ని ప్రవేశపెట్టింది.

15. పెరిగిన ఉత్పత్తి పోటీతత్వం

GST అనేది ఉత్పత్తి సరఫరా యొక్క మొత్తం వ్యయాలను తగ్గించడానికి మరియు అన్ని దశలలో ఒక స్వాగతించే చర్యగా ఉంది. తగ్గిన ధరల ఫలితంగా అంతర్జాతీయ మార్కెట్‌లో భారతీయ ఉత్పత్తులను పోటీపడేలా చేయడంలో కాలక్రమేణా గణనీయమైన ప్రభావం చూపుతుంది. చాలా దేశాలు ఇప్పటికే తమ పన్ను నమూనాలను GSTకి మార్చుకున్నాయి మరియు భారతదేశం ఒక మార్గంగా ముందుకు సాగడం వల్ల భవిష్యత్తులో యాదృచ్ఛిక ప్రయోజనాలను సాధించవచ్చని భావిస్తున్నారు.

ప్రతికూలతలు - GST యొక్క ప్రతికూలతలు:

1. SMEలపై అధిక పన్ను భారం

పన్నుల చెల్లింపు పరంగా SMEకి ఉన్న కష్టాలు వివిధ కారణాల వల్ల GST క్రింద మరింత బలంగా తయారవుతున్నాయి గతంలో అమలులో ఉన్న ఎక్సైజ్ చట్టం ప్రకారం రిజిస్ట్రేషన్ పరిమితులు అంటే.. ప్రస్తుత జీఎస్టీ థ్రెషోల్డ్ రూ. 20/40 లక్షల కంటే రూ. 1.5 కోట్లు చాలా ఎక్కువ, పన్ను చెల్లింపుదారులు రూ. 1 కోటి వరకు టర్నోవర్ కలిగి ఉన్నప్పటికీ, ఇప్పటికీ కంపోజిషన్ లెవీని ఎంచుకోవచ్చు. VAT వేయదగిన ఇన్‌వాయిస్‌లు జారీ చేయబడలేదు. ITC అందుబాటులో లేకపోవడం, పన్ను క్రెడిట్ మొదలైనవాటిని పాస్ చేయడం సాధ్యం కాదు.

2. అధిక పన్ను రేట్లు

గతంలో, సేవపై సేవా పన్ను 15% పన్ను రేటుతో విధించబడింది, కానీ ఇప్పుడు అదే ఉంటే. GST పన్ను రేటు 18% కేటగిరీ కిందకు వస్తుంది. ఆపై పన్ను చెల్లింపుదారుల జేబులో చెల్లింపు రూపంలో పెరిగినట్లు కనిపిస్తోంది. టెలికాం, ఎయిర్‌లైన్స్, బ్యాంకింగ్ తదితర రంగాలపై ఇప్పటికే తన ప్రభావాన్ని చూపించింది.

3. ఆర్థిక సంవత్సరం మధ్యలో వర్తింపులు

భారతదేశంలో GST జూలై 1, 2017 నుండి ప్రారంభించబడింది మరియు ఆర్థిక సంవత్సరం 1 ఏప్రిల్ 2017 నుండి ప్రారంభమైంది. GST అమలులో భాగంగా భారీ అసౌకర్యానికి దారితీసింది. పన్ను చెల్లింపుదారులు, సాధారణంగా, నిర్దిష్ట ఆర్థిక సంవత్సరానికి సంబంధించి పన్ను ప్రణాళిక చాలా ముందుగానే జరుగుతుందని మరియు మొదటిసారిగా ప్రవేశపెట్టిన పూర్తిగా కొత్త పన్ను విధానంలోకి మారడం అనేది

అంగికరించవలసిన వాస్తవం. ఇది పన్ను చెల్లింపుదారులను గందరగోళానికి గురిచేసింది మరియు చాలా కార్యాచరణ ఇబ్బందులు తలెత్తాయి.

4. అన్ని వస్తువులు కవర్ చేయబడవు

కీలకమైన ఉత్పత్తి అయిన పెట్రోలు ఇప్పటికీ GST పరిధికి దూరంగానే ఉంది. ఇది ప్రధాన వివాదాస్పద అంశంగా మారింది. ఎందుకంటే ముడి చమురు సాధారణ మరియు విస్తారమైన వినియోగ వస్తువుగా ఇప్పటికీ అధిక ధరలతో పరిచయం ఉంది మరియు GST అమలుతో దానిలో ఎటువంటి సడలింపు అందించబడలేదు.

5. పన్నులు ఆన్‌లైన్‌గా మారుతున్నాయి

అన్ని రంగాల్లో సాంకేతికత పురోగమిస్తున్నప్పటికీ ఆన్‌లైన్ పన్నుల సంస్కరణను స్వాగతించారు. కానీ, ప్రతిదీ ఖర్చుతో వస్తుంది. ఇది కూడా అలాగే, యూజర్ బేస్ ఆన్‌లైన్ టాక్సేషన్ సంస్కరణను పరిగణనలోకి తీసుకుంటే ప్రజలు నిస్సహాయంగా మరియు నిపుణులపై ఆధారపడుతున్నారు. ఆన్‌లైన్ ఫారమ్, ఆన్‌లైన్ రిజిస్ట్రేషన్ మరియు ఆన్‌లైన్‌లో అన్ని సమ్మతులు చేయడం వల్ల వ్యాపారవేత్తకు సాఫ్ట్‌వేర్‌లు, ఇన్‌స్టాలేషన్‌లు మరియు అవసరమైన సిబ్బంది ఖర్చులు పెరిగాయి.

6. అధిక సమ్మతి భారం:

GST కింద దాఖలు చేయవలసిన పన్ను రిటర్నుల సంఖ్య అపారమైనది. నెలవారీగా మూడు ఆవర్తన రిటర్నులు దాఖలు చేయాలి. అంతే కాదు, ఒక వ్యక్తి బహుళ రాష్ట్రాల్లో వ్యాపారం చేస్తుంటే, అది ప్రతి రాష్ట్రానికి బహుళ రిజిస్ట్రేషన్‌లను పొందాలి మరియు ప్రతి రాష్ట్రానికి వేర్వేరు GST రిటర్న్‌లు దాఖలు చేయాలి. GST యొక్క ఈ నిర్మాణం సమ్మతి భారాన్ని పెంచింది మరియు ఇది అకౌంటింగ్ మరియు టాక్సేషన్ మొదలైన సపోర్ట్ ఫంక్షన్లపై అధిక ఖర్చులను ఖర్చు చేయలేని చిన్న వ్యాపారాలకు ప్రధానంగా నొప్పిని కలిగిస్తుంది.

7. వర్కింగ్ క్యాపిటల్ నిరోధించడం

వర్కింగ్ క్యాపిటల్ వ్యాపారానికి కీలకమైనది. జీఎస్టీని అమలు చేయడం వల్ల వ్యాపారంలో అందుబాటులో ఉన్న నిధులు తగ్గిపోయాయి. ఎగుమతిదారులు GTS అమలు చేసిన తర్వాత చాలా సమయం తర్వాత కూడా ఇప్పటి వరకు పన్ను వాపసులను క్లెయిమ్ చేయలేకపోయారు. ఇప్పటికే తప్పిపోయింది. వ్యాపారులు కూడా విధానపరమైన ఇబ్బందుల కారణంగా వారి పరివర్తన వాపసును క్లెయిమ్ చేయడంలో సమస్యను ఎదుర్కొంటున్నారు మరియు ఈ కొత్త పన్నుల సంస్కరణను అమలు చేయడం వల్ల ఆపరేటింగ్ నిధుల కొరతను తగ్గించడానికి మరింత కష్టపడుతున్నారు. అలాగే, సర్వీస్ సెక్టార్‌లో పెరిగిన GST రేటు చెల్లింపులను 3% పెంచింది. ఎందుకంటే GST @18% పాత 15% సర్వీస్ టాక్స్‌కి మినహాయింపుగా చెల్లించబడుతుంది.

13.6 సారాంశం:

భారత దేశంలో పన్ను వ్యవస్థ ఆర్థికాభివృద్ధి గమనంతో ముడిపడి ఉంది. ఇటీవల కాలంలో GDP వృద్ధి కంటే చాలా ఎక్కువ వేగంతో ఆదాయాలు వృద్ధి చెందడం వల్ల పన్ను విధింపులను విస్తరించడానికి మరియు పన్ను సమ్మతిని పెంచడానికి ప్రభుత్వం తీసుకున్న ప్రయత్నాల ప్రభావానికి నిదర్శనం పన్ను రాబడులు పెరగడం. GST మరియు ఆర్థిక లావాదేవీల డిజిటలైజేషన్ వంటి నిర్మాణాత్మక సంస్కరణలు ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క అధిక అధికారికీకరణకు దారితీశాయి మరియు అందువల్ల పన్ను నెట్‌ను విస్తరించాయి. ఫేస్‌లెస్ అసెస్‌మెంట్ మరియు అప్పీల్, రిటర్న్ ఫైలింగ్‌ను సరళీకృతం చేయడం, సిస్టమ్‌లతో పరిచయం పొందడానికి పన్ను చెల్లింపుదారులకు సహాయం, GST విధానంలో ఇ- వే బిల్లుల ఉత్పత్తి మరియు ఇతర ప్రభుత్వ విభాగాల మధ్య సమాచారాన్ని పంచుకోవడం వంటి ఇతర పన్ను పరిపాలన/ విధాన చర్యలు, సాంకేతికత మరియు కృత్రిమ మేధస్సు ద్వారా అధిక పన్ను సమ్మతిని వెలియచేశారు.

13.7 పదకోశం

1. క్యాస్కేడింగ్ ప్రభావం: ఉత్పత్తి యొక్క ప్రతి దశలో ఉత్పత్తి లేదా సేవపై పన్ను విధించబడినప్పుడు క్యాస్కేడింగ్ ప్రభావం. విలువపై విధించిన పన్నులో మునుపటి కొనుగోలుదారు చెల్లించిన పన్ను ఉంటుంది. దీని అర్థం వినియోగదారు ఇప్పటికే చెల్లించిన పన్నుపై పన్ను చెల్లించడం ముగించారు.

2. సెస్: సెస్ అనేది ఆరోగ్యం మరియు విద్య వంటి సేవలను ప్రోత్సహించడానికి సాధారణంగా విధించబడే పన్ను. సామాజిక రంగాలలో అభివృద్ధి కోసం ప్రభుత్వాలు తరచుగా సెస్ వసూలు చేస్తాయి.

3. పన్ను: పన్ను అనేది ఒక వ్యక్తి లేదా సంస్థ ఉత్తమమైన ప్రజా పనుల కోసం ఆదాయాన్ని సేకరించేందుకు ఏదైనా ప్రభుత్వం విధించే తప్పనిసరి రుసుము లేదా ఆర్థిక ఛార్జీ సౌకర్యాలు మరియు మౌలిక సదుపాయాలు. సేకరించిన నిధి వివిధ ప్రజా వ్యయ కార్యక్రమాలకు నిధులు సమకూర్చడానికి ఉపయోగించబడుతుంది.

4.పన్ను సంఘటనలు" (లేదా పన్ను సంభవం) అనేది కొనుగోలుదారులు మరియు విక్రేతలు లేదా నిర్మాతలు మరియు వినియోగదారుల వంటి వాటాదారుల మధ్య పన్ను భారం యొక్క విభజనను అర్థం చేసుకోవడానికి ఒక ఆర్థిక పదం. పన్ను సంభవం సరఫరా యొక్క ధర స్థితిస్థాపకతతో కూడా సంబంధం కలిగి ఉంటుంది. మరియు డిమాండ్.

5. ఆక్ట్రాయ్ సుంకం: ఇది నిర్దిష్ట వర్గాల వస్తువులు ప్రాంతంలోకి ప్రవేశించినప్పుడు వాటిపై స్థానిక లేదా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు విధించే పన్ను. అధికార పరిధి ద్వారా మంచి రవాణాను అనుమతించినందుకు ఇది ఛార్జీ.

13.8 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

వ్యాసరూప ప్రశ్నలు:

1.భారతదేశంలో విధించే వివిధ ప్రత్యక్ష పన్నులను వివరించండి

2. భారతదేశంలో పరోక్ష పన్ను వ్యవస్థ నిర్మాణాన్ని అంచనా వేయండి.

3. భారతదేశంలో GSTని విమర్శనాత్మకంగా అంచనా వేయండి.

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. ప్రత్యక్ష పన్నుల మెరిట్‌లు
2. ప్రత్యక్ష పన్నుల లోపాలు
3. పరోక్ష పన్నుల మెరిట్‌లు
4. పరోక్ష పన్నుల లోపాలు

13.9 రిఫరెన్స్ పుస్తకాలు

1. హాజెలా, T.N., "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్", అనే బుక్స్ ప్రైవేట్. లెట్., న్యూఢిల్లీ, 2009.
2. ఉర్సులా K. హిక్స్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్", జేమ్స్ నిస్బెట్ & Co.Ltd., కేంబ్రిడ్జ్, 1947
3. ముస్గ్రేవ్ & ముస్గ్రేవ్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ ఇన్ థియరీ అండ్ ప్రాక్టీస్", మెక్‌గ్రా- హిల్ ఇంటర్నేషనల్ ఎడిషన్స్, న్యూయార్క్, 1989
4. మిశ్రా & పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021
5. ఆర్.సి. అగర్వాల్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్", లక్ష్మి నరిన్ అగర్వాల్, ఆగ్రా, 2003
6. ఆర్.సి. అగర్వాల్, "ఎకనామిక్స్ ఆఫ్ డెవలప్‌మెంట్ అండ్ ప్లానింగ్", లక్ష్మి నరిన్ అగర్వాల్, ఆగ్రా, 2004

- డా.పి.వేణు గోపాల్

పాఠం – 14

పబ్లిక్ వ్యయం మరియు ప్రజా రుణం

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

ఈ పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత, విద్యార్థి ఈ క్రింది వాటిని అర్థం చేసుకోగలడు:

- ప్రభుత్వ వ్యయం అంటే ఏమిటి మరియు దాని వర్గీకరణ
- ప్రభుత్వ వ్యయంలో ట్రెండ్‌లు మరియు వృద్ధికి కారణాలు ఏమిటి
- పబ్లిక్ డెట్ అంటే ఏమిటి మరియు దాని వర్గీకరణ
- పబ్లిక్ రుణం యొక్క ప్రయోజనాలు మరియు అప్రయోజనాలు ఏమిటి
- భారతదేశంలో పబ్లిక్ రుణం యొక్క పోకడలు ఏమిటి మరియు
- పబ్లిక్ రుణ విముక్తికి వివిధ పద్ధతులు ఏమిటి.

నిర్మాణం

14. 1. పబ్లిక్ ఎక్స్పెండిచర్ పరిచయం

14.2 ప్రభుత్వ వ్యయం వర్గీకరణ

14.3. పబ్లిక్ ఎక్స్పెండిచర్ సిద్ధాంతాలకు సంబంధించిన విధానాలు

14.4. భారతదేశంలో పబ్లిక్ వ్యయంలో ట్రెండ్లు

  14.4.1. అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయంలో ధోరణులు

  14.4.2 రాబడి మరియు మూలధన వ్యయంలో ధోరణులు

14.5 కోవిడ్ అనంతర కాలంలో ఖర్చు పోకడలు

14.6 భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడానికి కారణాలు

  14.6.1 పబ్లిక్ డెట్ పరిచయం

  14.6.2 ప్రభుత్వరుణాల వర్గీకరణ

  14.6.3 ప్రజా రుణం యొక్క ప్రయోజనాలు

  14.6.4 ప్రజా రుణం యొక్క ప్రతికూలతలు

  14.6.5 భారతదేశంలో పబ్లిక్ డెట్ చరిత్ర

14.7 సారాంశం

14.8 కీలక పదాలు

14.9 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

14.10 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

14.1 పబ్లిక్ ఎక్స్పెండిచర్ పరిచయం

ప్రభుత్వ వ్యయం అనేది వివిధ ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలు మరియు సామాజిక రంగ సేవలపై ప్రభుత్వం చేసే ఖర్చు. ఆర్థిక వ్యవస్థ మరియు ఆర్థిక కార్యకలాపాలకు మద్దతు ఇవ్వడానికి ప్రభుత్వ వ్యయం అవసరం ప్రభుత్వ వ్యయం యొక్క ప్రయోజనం పరిమితం కాదు. అవసరమైన వస్తువులు మరియు సేవలను అందించడంతోపాటు దాని జనాభాకు ఉపాధి మరియు ఉదారవాద హక్కులను కూడా అందిస్తుంది. దాదాపు ప్రతి రకమైన ఆర్థిక వ్యవస్థలో, అది సోషలిస్టు లేదా పెట్టుబడిదారీ లేదా మిశ్రమమైనా, ప్రభుత్వం ప్రత్యక్షంగా మరియు పరోక్షంగా వివిధ ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో పాల్గొంటుంది. అలాగే, దేశంలో సంక్షేమ రాజ్యాన్ని స్థాపించాల్సిన బాధ్యత ప్రభుత్వంపై ఉంది. దీనివల్ల ప్రభుత్వానికి భారీ వ్యయం లేదా పెట్టుబడి వస్తుంది. అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు సాధారణంగా తక్కువ సామాజిక- ఆర్థిక సూచికలు మరియు విస్తృత పేదరికం మరియు అసమానతలతో వర్గీకరించబడతాయి. అందువల్ల, అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు దాని ఆర్థిక వృద్ధి సామాజిక సూచికను వేగవంతం చేయడానికి అధిక స్థాయి ప్రజా వ్యయం అవసరం.

భారతీయ ఆర్థిక వ్యవస్థ అనేది అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ నమూనా ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాలు ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో పాల్గొంటాయి అందువల్ల సామాజిక మరియు మౌలిక సదుపాయాల రంగంలో ఖర్చు అవసరం. భారతదేశంలో పన్ను మరియు GDP నిష్పత్తి చాలా తక్కువ మరియు వివిధ ప్రజా పనుల కోసం ప్రభుత్వం తగినంత నిధులను అందించలేకపోయింది. భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయంలో ప్రధాన భాగాలు ఉత్పాదకత లేనివి. వడ్డీ చెల్లింపులు, రక్షణ, పెన్షన్లు, జీతాలు, సబ్సిడీలు మొదలైనవి. సమిష్టిగా ఖాతా మొత్తం ప్రజా వ్యయంలో 60 శాతం కంటే ఎక్కువ. పెరుగుతున్న ప్రజా వ్యయం కోసం తగినంత నిధులు అవసరం లేదు ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని మరియు సమర్థవంతంగా వినియోగించుకోవాల్సిన అవసరాన్ని ప్రభుత్వం గుర్తించింది. ఆర్థిక లోటు నిర్వహణ, అభివృద్ధి చేసేందుకు ప్రభుత్వం అనేక కార్యక్రమాలు చేపట్టింది. రక్షణ వ్యయం యొక్క సమర్థత మరియు వినియోగం, ప్రైవేట్ రంగాన్ని ప్రోత్సహించడం ఈ రంగంలో పాల్గొనడం మరియు స్వావలంబనను ప్రోత్సహించడం వంటి కార్యకలాపాలు చేసింది. నిర్వహణ ప్రయోజనం కోసం ఆర్థిక లోటు, ప్రభుత్వం ఆర్థిక బాధ్యత మరియు బడ్జెట్‌ను అమలు చేసింది. నిర్వహణ (FRBM చట్టం 2003) ఇది ద్రవ్య లోటును 3 శాతం వద్ద నిర్వహించడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది.

14.2 ప్రజా వ్యయం వర్గీకరణ

భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 112 ప్రకారం ప్రభుత్వం బడ్జెట్ పత్రం రూపంలో అన్ని గత మరియు భావి ఖర్చుల అంచనాను సిద్ధం చేసి ఆమోదం కోసం పార్లమెంటు ముందు సమర్పించాలి. ఈ పత్రం వివిధ వర్గాల క్రింద వివిధ రకాల ఖర్చులను వర్గీకరిస్తుంది. పబ్లిక్ వ్యయం యొక్క వర్గాలు క్రిందివి.

(i) అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయం

మొత్తం వ్యయాన్ని అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయంగా విభజించవచ్చు. అభివృద్ధి వ్యయం అనేది ప్రభుత్వం చేసే అన్ని ఉత్పాదక వ్యయాలను కలిగి ఉంటుంది. ఇది సామాజిక సంక్షేమానికి

మరింత దారి తీయడమే గాక అభివృద్ధిని వేగవంతం చేస్తుంది. ఈ వ్యయాలు ఉత్పాదక పెట్టుబడి లాంటివి మరియు తక్షణ ప్రయోజనాలను అందించే మూలధన వస్తువులు మరియు సేవల ఉత్పత్తిలో ఉపయోగించబడతాయి. అలాగే ఇది కొన్ని భవిష్యత్తు ప్రయోజనాలను కలిగి ఉంటుంది. ఈ ఖర్చులలో వివిధ ఆర్థిక సేవలు మరియు సామాజిక సేవలపై ఖర్చు ఉంటుంది. నాన్- డెవలప్మెంట్ ఖర్చులు వినియోగ వ్యయం లాంటివి మరియు తక్షణ ప్రయోజనాలను అందిస్తాయి. సమాజ శ్రేయస్సును విస్తరింపజేస్తాయి. అయితే ఇది మరింత ఆర్థిక వృద్ధికి లేదా అభివృద్ధికి దారితీయదు. ఈ ఖర్చులలో సబ్సిడీలు, రక్షణ వ్యయం, జీతాలు, పెన్షన్‌లు మొదలైన వాటిపై ఖర్చులు ఉంటాయి. భారతదేశంలోని ఆర్థిక నిర్వహణలో ప్రభుత్వ వ్యయం యొక్క ఈ వర్గీకరణ ఉపయోగించబడదు. 1987-88 సంవత్సరంలో సుఖోమోయ్ చక్రవర్తి కమిటీ సిఫార్సు ప్రకారం, అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయం ప్రణాళిక మరియు ప్రణాళికేతర వ్యయంతో భర్తీ చేయబడింది.

(ii) ప్రణాళిక మరియు ప్రణాళికేతర వ్యయం

ప్రణాళికా వ్యయం కేంద్ర ప్రణాళికలో భాగమైన అన్ని వ్యయాలను కలిగి ఉంటుంది. ప్రణాళిక వ్యయం అనేది అన్ని ఉత్పత్తులు మరియు వ్యయాన్ని సృష్టించే ఆస్తులను కలిగి ఉంటుంది. నాన్- ప్లాన్ వ్యయం అనేది రుణాలపై పూర్తి చేసిన లేదా మునుపటి స్కీమ్‌ల వడ్డీ చెల్లింపుపై చేసిన అన్ని ఖర్చులను కలిగి ఉంటుంది. ఇది తరచుగా ఆస్తియేతర భవనం మరియు వినియోగ వ్యయాన్ని కలిగి ఉంటుంది. సెప్టెంబరు 2011లో, డాక్టర్ సి రంగరాజన్ నేతృత్వంలోని ప్యానెల్ ప్రణాళిక మరియు ప్రణాళికేతర వ్యయాన్ని మూలధనం మరియు ఆదాయ వ్యయంగా పునర్ని ర్వచించమని సూచించింది.

(iii) మూలధనం మరియు రెవెన్యూ వ్యయం

మూలధన వ్యయాలు స్థిర ఆస్తులను నిర్మించడానికి చేసే ఖర్చు మరియు ప్రకృతిలో పునరావృతం కానివి. ఈ వ్యయం ఆర్థిక మరియు సామాజిక కార్యకలాపాలు మరియు ఆర్థిక ఉత్పాదకతను మెరుగుపరచడంపై దృష్టి పెడుతుంది. ఈ ఖర్చులలో ప్రాజెక్ట్ మరియు మూలధన రక్షణకు ఆర్థిక సహాయం చేయడానికి రాష్ట్ర మరియు విదేశీ ప్రభుత్వాలు మరియు ప్రభుత్వ సంస్థలకు రుణాలు ఉన్నాయి. వ్యయం. ఆదాయ వ్యయాలు ప్రస్తుత వినియోగంపై సంవత్సరానికి అయ్యే ఖర్చుల పునరావృత రకం. ఈ ఖర్చులలో జీతాలు, పెన్షన్, సబ్సిడీలు మొదలైనవి ఉంటాయి.

14.3. పబ్లిక్ ఎక్స్పెండిచర్ సిద్ధాంతాలకు సంబంధించిన విధానాలు

ప్రజా వ్యయం యొక్క సిద్ధాంతాలు ప్రజా వ్యయం యొక్క వివిధ అంశాలను మరియు ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని నిర్ణయించే కారకాలను వివరిస్తాయి. కిందివి కొన్ని ముఖ్యమైన సిద్ధాంతాలు లేదా ప్రజా వ్యయం యొక్క విధానాలు:

(i) మార్జినల్ యుటిలిటీ అప్రోచ్

మార్జినల్ యుటిలిటీ అప్రోచ్ అనేది 1920 లలో అభివృద్ధి చేయబడిన సిద్ధాంతాల సముదాయం. ఇది సాధారణంగా వివిధ వస్తువులపై వివిధ రకాల ప్రజా వ్యయం యొక్క ఉపాంత ప్రయోజనం ఉపాంత ధర లేదా వివిధ పద్ధతుల యొక్క ప్రతికూలతలను ఈ ప్రజా వ్యయం కోసం నిధులను సేకరించేందుకు ఉపయోగించబడుతుందని పేర్కొంది. .

(ii) పబ్లిక్ గుడ్ అప్రోచ్

ప్రైవేట్ మెకానిజం ద్వారా అందించబడని కొన్ని వస్తువులు మరియు సేవలు ఉన్నాయని లేదా, ఈ వస్తువులు మరియు సేవలను పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలు వినియోగిస్తున్నారని మంచి పబ్లిక్ విధానం వాదిస్తుంది. అయితే ప్రతి ఒక్కరూ ఈ వస్తువులు మరియు సేవలకు చెల్లించే సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉండరు. అందువల్ల, ఈ ప్రజా వస్తువులను అందించడానికి మరియు భారీ ప్రజా వ్యయానికి దారితీయడానికి ప్రభుత్వం బాధ్యత వహించాలి.

(iii) పబ్లిక్ ఛాయిస్ అప్రోచ్

పబ్లిక్ ఛాయిస్ అప్రోచ్ అనేది ప్రజా వ్యయానికి సంబంధించిన రాజకీయ విధానాన్ని సూచిస్తుంది. ఈ విధానం ప్రకారం, ప్రభుత్వం తన ప్రధాన ఓటర్ల ఎంపికను నెరవేరుస్తుంది తన ఓటు మరియు ఎన్నికల్లో మళ్లీ గెలవడానికి అవకాశం కల్పించే అటువంటి వస్తువులు మరియు సేవలపై ఖర్చు చేస్తుంది. ప్రభుత్వం తన స్థానికుల సంక్షేమం కోసం ప్రభుత్వ వ్యయం చేస్తుందనే అభిప్రాయాన్ని ఇది ఖండించింది.

(iv) సానుకూల విధానాలు

సానుకూల విధానాలు కాలక్రమేణా ప్రజా వ్యయం పెరుగుదలను వివరించడానికి ప్రయత్నించే సిద్ధాంతాలను కలిగి ఉంటాయి. ఈ విధానంలో పబ్లిక్ వ్యయం యొక్క రెండు ముఖ్యమైన సిద్ధాంతాలు క్రిందివి.

ఎ. వాగ్నర్ యొక్క సింద్ధాంతం

అడాల్ఫ్ వాగ్నెర్ 1876లో "రాష్ట్ర కార్యకలాపాలను పెంచే సూత్రం"ను ప్రతిపాదించాడు. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థ వృద్ధి చెందుతున్నప్పుడు కాలక్రమేణా ప్రజా వ్యయం పెరుగుతుందని వివరిస్తుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థ అభివృద్ధి చెందుతున్నప్పుడు మరియు పరిపాలన మరియు పాలనా నిర్మాణంలో వికేంద్రీకరణ జరుగుతుందని చట్టం వివరిస్తుంది, ఇది దాని జనాభాకు శాంతి భద్రతలు, పట్టణీకరణ మరియు సంక్షేమంపై నిరంతర వ్యయం పెరుగుతోంది. అందువలన, రాష్ట్ర కార్యకలాపాలు కాలక్రమేణా పెరుగుతాయి మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ మరింత అభివృద్ధి చెందుతాయి.

బి. పీకాక్ వైజ్‌మాన్ పరికల్పన

పీకాక్ వైజ్‌మాన్ పరికల్పన ప్రజా వ్యయంలో నిరంతర పెరుగుదల ఆలోచనపై ఆధారపడింది. పరికల్పన ప్రాథమికంగా ప్రభుత్వ వ్యయం పెరుగుదలలో మూడు రకాల ప్రభావాల గురించి మాట్లాడుతుంది. మొదటి ప్రభావాన్ని డిస్ప్లేస్‌మెంట్ ఎఫెక్ట్ అంటారు, అంటే కొన్ని కావాల్సిన లేదా అవాంఛనీయ కారణాల వల్ల ప్రజా వ్యయం మరియు పన్నుల స్థాయి పాత స్థాయిని స్థానభ్రంశం చేయడంతో కొత్త స్థాయికి పెరుగుతుంది.

రెండవ ప్రభావం తనిఖీ ప్రభావం అనేది ప్రజలు తిరుగుబాటును పరిశీలించి, ప్రభుత్వం నుండి మెరుగుపరచాలని డిమాండ్ చేసే పరిస్థితిని సూచిస్తుంది. ఇది ప్రజా వ్యయంలో మరింత పెరుగుదలకు దారి తీస్తుంది మరియు కొత్త సహించదగిన పన్నుల స్థాయి మిగిలి ఉంది మరియు పాత స్థాయికి తిరిగి వెళ్లదు. మూడవ ప్రభావాన్ని ఏకాగ్రత- ప్రభావం అని పిలుస్తారు. ఇది స్థానిక లేదా రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల కంటే కేంద్ర ప్రభుత్వ కార్యకలాపాల యొక్క అధిక వృద్ధిని సూచిస్తుంది.

14.4. భారతదేశంలో పబ్లిక్ వ్యయంలో ట్రెండ్లు

ప్రభుత్వ వ్యయంలో అసాధారణ వృద్ధి ఉంది మరియు రెండవ ప్రపంచ యుద్ధం తర్వాత పారిశ్రామిక మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో ఇది నాటకీయంగా మారింది. ఇటీవలి కాలంలో సంక్షేమం కోసం ఖర్చు చేయడంలో ఎక్కువ వాటా అనేక దేశాలలో సర్వసాధారణం. స్థూల ఆర్థిక సర్దుబాటు కార్యక్రమాలు ప్రభుత్వాన్ని ప్రభావితం చేశాయి.

ఇటీవలి దశాబ్దాలలో అనేక అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలలో వ్యయం మరియు దాని కూర్పు ప్రతికూలంగా ఉంది.

భారత రాజ్యాంగ పీఠికలో సోషలిజం ఉంది. స్వాతంత్ర్యానంతరం భారత ప్రభుత్వం సంక్షేమ రాజ్యాన్ని స్థాపించేందుకు నిరంతరం కృషి చేస్తోంది. భారతదేశంలో సంపూర్ణ పరంగా రాష్ట్ర మరియు భారత ప్రభుత్వం రెండింటి మొత్తం వ్యయంలో పెరుగుతున్న ధోరణిని అధ్యయనం కనుగొంది. 1981-82లో రాష్ట్ర ప్రభుత్వ వ్యయం 25.17 వేల కోట్లు మరియు 1982-83లో 14.19 శాతం వృద్ధి రేటుతో 28.74 వేల కోట్లకు పెరిగింది. హెచ్చుతగ్గులను చూపిన తర్వాత వృద్ధి రేటుతో 159.15 వేల కోట్లకు చేరుకుంది 1994-95లో 18.90 శాతం. 2003-04లో అత్యధికంగా 514.30 వేల కోట్లు వృద్ధి రేటు 25.36 శాతం. అయితే 2005-06లో ఇది 561.68 వేల కోట్లు అత్యల్ప వృద్ధి రేటు 1.49 శాతం. 2018-19లో మొత్తం ప్రభుత్వ వ్యయం 12.03 శాతం వృద్ధి రేటుతో 3559.73 వేల కోట్లు. మొత్తం రాష్ట్ర ప్రజానీకం 1981-82 నుండి 2018-19 వరకు 13.92 శాతం CAGRతో వ్యయం పెరిగింది.

భారత కేంద్ర ప్రభుత్వ వ్యయం 1981-82లో 25.27 వేల కోట్లు కాగా 1998-99 నాటికి 20.38 శాతం వృద్ధి రేటుతో 279.34 వేల కోట్లకు పెరిగింది. మొత్తం కేంద్ర ప్రభుత్వ వ్యయం వృద్ధి రేటులో విస్తృతమైన హెచ్చుతగ్గులు ఉన్నట్లు గమనించవచ్చు. ఇది 2018-19లో 14.72 శాతం వృద్ధి రేటుతో 2457.24 వేల కోట్లు. అయితే, ఇది 1981-82 మరియు 2018-19 మధ్య 12.80 శాతం CAGRతో పెంచబడింది. 1981-82లో GDPకి మొత్తం ప్రభుత్వ వ్యయం నిష్పత్తి 14.37 శాతంగా ఉంది, ఇది 1980లలో పెరిగింది, ఆ తర్వాత తగ్గడం ప్రారంభమైంది. కొన్ని సంవత్సరాలు మినహా ఇది జిడిపిలో 13 నుండి 14 శాతంగా ఉంది, 2018-19 సంవత్సరంలో, ప్రభుత్వ వ్యయం జిడిపిలో 12.93 శాతం.

14.4.1. అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయంలో ధోరణులు:

రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాల అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయంలో పోకడలు మొత్తం ప్రజా వ్యయంలో పోకడలను పోలి ఉంటాయి. 1990-91లో రాష్ట్ర అభివృద్ధి వ్యయం 63.37 వేల కోట్లు కాగా

58.65 వేల కోట్లు కేంద్రప్రభుత్వానికి , అభివృద్ధియేతర వ్యయం రాష్ట్రానికి 22.60 వేల కోట్లు, కేంద్ర ప్రభుత్వానికి 49.35 వేల కోట్లు.

కాలక్రమేణా అభివృద్ధి వ్యయం పెరిగింది మరియు 2000-01లో రాష్ట్రానికి 205.67 వేల కోట్లకు, కేంద్ర ప్రభుత్వానికి 139.39 కోట్లకు చేరుకుంది. 2000-01లో రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాల అభివృద్ధియేతర వ్యయం వరుసగా 116.82 మరియు 197.42 వేల కోట్లు.

2018-19లో, రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాల అభివృద్ధి వ్యయం వరుసగా 2290.51 మరియు 1146.83 వేల కోట్లు కాగా, 2018-19లో అభివృద్ధియేతర వ్యయం వరుసగా 986.37 మరియు 1295.39 వేల కోట్లు. 1990-91 నుండి 2018-19 వరకు రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వ అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయం యొక్క CAGR వరుసగా 13.17 శాతం & 10.80 శాతం మరియు 13.91 శాతం & 11.93 శాతం. రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాల అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయాల వృద్ధి రేటు కాలక్రమేణా చాలా హెచ్చుతగ్గులకు లోనవుతోంది.

అయితే, GDPలో అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయం యొక్క భాగం కాలక్రమేణా తగ్గినట్లు చూడవచ్చు. 1990-91 సంవత్సరంలో అభివృద్ధి వ్యయం GDPలో 10 శాతం ఉండగా, 2018-19 సంవత్సరంలో 6.03 శాతానికి తగ్గింది. 1990-91 సంవత్సరంలో జిడిపిలో 8.42 శాతం ఉన్న అభివృద్ధియేతర వ్యయం 2000-01 సంవత్సరంలో ఒక దశాబ్దం తర్వాత 9.07 శాతానికి పెరిగింది తరువాత అది తగ్గడం ప్రారంభించి 2018 సంవత్సరంలో జిడిపిలో 6.81 శాతానికి చేరుకుంది. కేంద్ర - రాష్ట్ర రెండు ప్రభుత్వాలకు 1990-91 నుండి 2018-19 వరకు అభివృద్ధి మరియు అభివృద్ధియేతర వ్యయం నిష్పత్తి కూడా తగ్గింది. రాష్ట్ర అభివృద్ధి మరియు నాన్- అభివృద్ధి వ్యయం నిష్పత్తి 2.80 గా ఉంది, ఇది 1990ల నుండి 2000ల చివరి వరకు తగ్గడం ప్రారంభమైంది మరియు మళ్లీ పెరగడం ప్రారంభించి 2018-19 సంవత్సరంలో 2.32కి చేరుకుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వ విషయానికొస్తే, 1990-91 సంవత్సరంలో ఈ నిష్పత్తి 1.19గా ఉంది, ఆపై 2007-08 సంవత్సరం వరకు క్షీణించడం ప్రారంభించి, ఆపై 2012-13 వరకు పెరిగింది మరియు మళ్లీ తగ్గి 2018-19 సంవత్సరంలో 0.89కి చేరుకుంది.

14.4.2 రాబడి మరియు మూలధన వ్యయంలో ధోరణులు:

రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాలకు రెవిన్యూ మరియు మూలధన వ్యయం కాలక్రమేణా పెరిగింది. 1981-82లో రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాలకు ఆదాయ వ్యయం వరుసగా 17.08 మరియు 15.41 వేల కోట్లు కాగా, రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వానికి మూలధన వ్యయం వరుసగా 8.10 మరియు 9.86 వేల కోట్లు. 1991-92లో రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆదాయ వ్యయం 86.19 మరియు 82.19 వేల కోట్లకు పెరగగా, మూలధన వ్యయం వరుసగా 21.74 మరియు 29.12 వేల కోట్లకు పెరిగింది. చివరగా, 2018-19లో, రెవెన్యూ వ్యయం 2783.78 వేల కోట్లకు మరియు 2140.61 వేల కోట్లకు చేరుకుంది మరియు రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాలకు వరుసగా మూలధన వ్యయం 775.95 వేల కోట్లకు మరియు 316.62 వేల కోట్లకు చేరుకుంది.

రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆదాయ వ్యయాల వృద్ధి రేటు కాలక్రమేణా తగ్గింది. రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వం రెండింటికీ మూలధన వ్యయం వృద్ధి రేటులో విస్తృత అస్థిరతను చూడవచ్చు. 1981-82తో పోల్చితే 2018-19లో రాష్ట్ర మూలధన వ్యయం యొక్క మొత్తం వృద్ధి రేటు పెరిగింది, అయితే, కేంద్ర ప్రభుత్వ వృద్ధి రేటులో దాని ధోరణులు అధిక అస్థిరతను కలిగి ఉన్నందున చెప్పలేము. రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాల మూలధన వ్యయంతో పోలిస్తే రెవెన్యూ వ్యయం మొత్తం వ్యయంలో ఎల్లప్పుడూ ఎక్కువ వాటాను కలిగి ఉంటుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలతో పోలిస్తే కేంద్ర ప్రభుత్వ ఆదాయ వ్యయం చాలా వేగంగా పెరిగింది.

కాలక్రమేణా కేంద్ర ప్రభుత్వానికి GDP శాతంగా రెవెన్యూ వ్యయం పెరగడం కూడా గమనించవచ్చు. 1981-82 సంవత్సరంలో జీడీపీలో 8.76 శాతం ఉండగా, 2011-12లో రెండు దశాబ్దాల తర్వాత 13.12 శాతం ఉండగా, 2018-19లో జీడీపీలో 11.26 శాతానికి తగ్గింది. మూలధన వ్యయం విషయంలో, GDPకి దాని నిష్పత్తి కాలక్రమేణా తగ్గింది. ఇది 1981-82 సంవత్సరంలో 5.61 శాతం కాగా, ఒక దశాబ్దం తర్వాత 4.32 శాతానికి తగ్గి చివరకు 2018-19 సంవత్సరంలో జిడిపిలో 1.67 శాతానికి తగ్గింది.

14.5 కోవిడ్ అనంతర కాలంలో ఖర్చు పోకడలు:

మహమ్మారి సమయంలో సామాజిక సేవలపై ప్రభుత్వ వ్యయం గణనీయంగా పెరిగిందని ఆర్థిక సర్వే 2021-22 పేర్కొంది. కేంద్ర ఆర్థిక మరియు కార్పొరేట్ వ్యవహారాల మంత్రి శ్రీమతి నిర్మలా సీతారామన్ పార్లమెంటులో ఆర్థిక సర్వే 2021-22ను సమర్పించారు. 2020-21 కంటే 2021-22లో సామాజిక సేవల రంగానికి ఖర్చు కేటాయింపులో 9.8% పెరుగుదల జరిగింది.

(i) సామాజిక రంగ వ్యయం

కేంద్రం, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు మొత్తంగా రూ. (BE) 2021-22లో సామాజిక సేవా రంగంపై ఖర్చు చేయడానికి 71.61 లక్షల కోట్లు, 2020-21 సవరించిన వ్యయం కూడా రూ. బడ్జెట్ మొత్తం నుండి 54,000 కోట్లు, 2020-21లో (RE) GDPలో 8.3%తో పోలిస్తే, 2021-22(BE)లో ఈ రంగానికి నిధులు స్థూల దేశీయోత్పత్తి (GDP)లో 8.6%కి పెరిగాయని ఆర్థిక సర్వే మరింత విశదీకరించింది. గత ఐదేళ్లలో, మొత్తం ప్రభుత్వ వ్యయంలో సామాజిక సేవల వాటా 25%. 2021-22లో (BE), ఇది 26.6%. ఆర్థిక సర్వే కూడా ఆరోగ్య రంగంపై వ్యయం రూ. 2019-20లో 2.73 లక్షల కోట్లకు రూ. 2021-22 (BE)లో 4.72 లక్షల కోట్లు, దాదాపు 73% పెరుగుదల. విద్యా రంగానికి సంబంధించి, ఇదే కాలంలో 20% పెరుగుదల ఉందని సర్వే పేర్కొంది.

(ii) విద్య

ప్రైమరీ మరియు అప్పర్ ప్రైమరీ స్కూల్ మినహా 2018-19 మరియు 2019-20 మధ్య కాలంలో గుర్తింపు పొందిన పాఠశాలలు మరియు కళాశాలల సంఖ్య పెరుగుతూనే ఉందని డేటా అందుబాటులో ఉన్న 2019-20 ప్రీ- పాండమిక్ సంవత్సరానికి సంబంధించిన అంచనాను వెల్లడిస్తుంది, సర్వే పేర్కొంది. జల్ జీవన్ మిషన్ కింద పాఠశాలల్లో తాగునీరు మరియు పారిశుద్ధ్యానికి ప్రాధాన్యత, స్వచ్ఛ భారత్ మిషన్ అలాగే సమగ్ర శిక్షా పథకం కింద పాఠశాలల్లో అవసరమైన వనరులను అందించడంలో మరియు ఆస్తులను

సృష్టించడంలో కీలకపాత్ర పోషిస్తున్నాయని ఆర్థిక సర్వే పేర్కొంది. 19.01.2022 నాటికి, జల్ జీవన్ మిషన్ కింద 8,39,443 పాఠశాలలకు కుళాయి నీటి సరఫరా అందించబడింది. ఇంకా, 2012-13 నుండి 2019-20 వరకు అన్ని స్థాయిలలో ఉపాధ్యాయుల లభ్యత నిరంతరం మెరుగుపడింది.

14.6 భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడానికి కారణాలు

భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయంలో పెరుగుతున్న పోకడలు వివిధ కారణాల వల్ల ఉన్నాయి. భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడానికి కొన్ని ముఖ్యమైన కారణాలు క్రిందివి.

(ఎ) జనాభా

భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడానికి జనాభా పెరుగుదల ప్రధాన కారణాలలో ఒకటి. పెరుగుతున్న జనాభాకు సామాజిక రంగాల వ్యయం, ప్రజా వస్తువులు మరియు పటిష్టమైన లా అండ్ ఆర్డర్ అవసరం. భారతదేశ జనాభా 1981-82లో 692 మిలియన్లుగా ఉంది, ఇది 2001-02లో 1,040 మిలియన్లకు పెరిగింది మరియు 2022-23 నాటికి అది 1420 మిలియన్లకు చేరుకుంది.

(బి) తలసరి ఆదాయంలో పెరుగుదల

ముస్గ్రేవ్ ప్రకారం తలసరి ఆదాయంలో పెరుగుదల ప్రజా వస్తువుల డిమాండ్ పెరుగుదలకు దారితీస్తుంది. అందువలన, ఇది ప్రజా వ్యయం పెరుగుదలకు దారితీస్తుంది. భారతదేశంలో తలసరి ఆదాయం సంవత్సరానికి 2,115 రూపాయలుగా ఉంది, ఇది 1981-82 నుండి 2022-23 మధ్య సంవత్సరానికి 172,000 రూపాయలకు పెరిగింది.

(సి) రక్షణ వ్యయం

భారత్‌లో రక్షణ వ్యయం గణనీయంగా పెరిగింది. ఇది ఒక ప్రధాన భాగాన్ని కలిగి ఉంది. రాబడి మరియు మూలధన వ్యయం రెండూ అయినప్పటికీ, ఆదాయ వ్యయంలో దాని వాటా కాలక్రమేణా తగ్గింది. మూలధన వ్యయం గ్యాస్‌లో దాని వాటా చాలా వేగంగా పెరిగింది. ఇదిమొత్తం మూలధన వ్యయంలో దాదాపు మూడింట ఒక వంతును కలిగి ఉంది. యూనియన్ బడ్జెట్ ప్రకారంపత్రం ప్రకారం, 2022-23లో భారతదేశంలో మొత్తం ప్రభుత్వ వ్యయంలో 12 శాతం రక్షణ వ్యయానికి వెళుతుంది.

(డి) సబ్సిడీ

వ్యవసాయం వంటి ముఖ్యమైన ఆర్థిక కార్యకలాపాలకు మద్దతు ఇవ్వడానికి సబ్సిడీ అవసరం. తగ్గుతున్న సంకేతం చూపడం ద్వారా మొత్తం వ్యయంలో సబ్సిడీల వాటా కాలక్రమేణా పెరిగింది. ఇది 1981-82లో మొత్తం ప్రభుత్వ వ్యయంలో 8.90 శాతం 2012-13లో 18.22 శాతానికి మరియు 2022-23లో ఇది 12.22 శాతానికి చేరింది.

(ఇ) వడ్డీ చెల్లింపులు

కాలక్రమేణా వడ్డీ చెల్లింపులు పెరగడం భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని పెంచడంలో గణనీయంగా దోహదపడుతుంది. 1981-82లో, మొత్తం వ్యయంలో వడ్డీ చెల్లింపుల వాటా 11.44 శాతంగా ఉంది. ఇది

1990లు మరియు 2000లలో చాలా వేగంగా పెరిగింది మరియు కొన్ని పైకి మరియు క్రిందికి హెచ్చుతగ్గుల తర్వాత 2022-23లో 23.70 శాతానికి చేరుకుంది.

(ఎఫ్) పరిపాలనా సేవల వ్యయం

శాంతి, శాంతిభద్రతలను కాపాడేందుకు అడ్మినిస్ట్రేటివ్ సేవలు అవసరం. పరిపాలనా వ్యయం కూడా చాలా వేగంగా పెరిగింది. 1981-82లో పరిపాలనా వ్యయాలు 1,825 కోట్లు కాగా 2022-23లో 2,20,000 కోట్లకు పెరిగాయి.

(జి) సామాజిక సేవల వ్యయం

భారతదేశంలో కాలక్రమేణా సామాజిక సేవల వ్యయం కూడా పెరిగింది. అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు తోడ్పాటునందించేందుకు ప్రభుత్వం వివిధ రకాల సామాజిక సేవలను అందిస్తుంది. అభివృద్ధి పనులు మరియు జనాభా పెరుగుదలతో సామాజిక సేవల వ్యయం ఓవర్ టైం పెరిగింది.

(h) పట్టణీకరణ మరియు మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి

భారతదేశం ఇప్పటికీ పట్టణీకరణకు గురవుతోంది. కాబట్టి ఖర్చులో ఎక్కువ భాగం పట్టణీకరణ మరియు ప్రాథమిక మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధికి వెళుతుంది. ఆర్థిక కార్యకలాపాలకు మద్దతుగా వివిధ సామాజిక ఓవర్‌హెడ్‌ల అభివృద్ధి మరియు నిర్మాణాన్ని ప్రభుత్వం చేపడుతుంది.

(i) ద్రవ్యోల్బణం

ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడానికి ఇది కూడా ఒక కారణం. ద్రవ్యోల్బణం అనేది దేశంలో సాధారణ ధరల స్థాయిలో పెరుగుదల. ద్రవ్యోల్బణం కొత్త మరియు ఇప్పటికే ఉన్న రెండు ప్రాజెక్టుల ఖర్చును పెంచుతుంది.

(j) భారత ఆర్థిక మరియు రాజకీయ వ్యవస్థ

భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ మిశ్రమ ఆర్థిక వ్యవస్థ, ఇక్కడ ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాల భాగస్వామ్యం ఉంది. ఇది ప్రభుత్వ బాధ్యతను పెంచుతుంది. భారతదేశం కూడా సామాజిక సంక్షేమాన్ని ప్రోత్సహించే ప్రజాస్వామ్య దేశం. తద్వారా ప్రభుత్వ వ్యయం పెరుగుతుంది.

14.6.1 పబ్లిక్ డెట్ పరిచయం:

ఋణాన్ని కేవలం రుణగ్రహీతకి చెల్లించవలసిన మొత్తంగా అర్థం చేసుకోవచ్చురుణదాత. ప్రభుత్వ రంగం యొక్క మొత్తం ఆర్థిక బాధ్యతలు దేశం యొక్క స్థూలాన్ని కలిగి ఉంటాయి. ప్రభుత్వ రుణంని, ప్రజా రుణం లేదా సార్వభౌమ రుణం అని కూడా పిలుస్తారు. కాలక్రమేణా ఎక్కువగా బడ్జెట్‌లో ముందస్తు కొరత కారణంగా ప్రభుత్వం రుణం తీసుకుంటోంది. ప్రభుత్వ ఖర్చులు దాని రాబడులను మించి అయినప్పుడు లోటు ఏర్పడుతుంది. స్వదేశీ మరియు విదేశీ అవకాశాలు రెండూ ప్రభుత్వ రుణానికి లోబడి ఉండవచ్చు. దేశం బాకీ ఉన్నట్లయితే ఆ మొత్తం దేశం యొక్క బాహ్య రుణానికి వ్యతిరేకంగా మరొక దేశ పౌరులకు లెక్కించబడుతుంది. మరొక దేశ పౌరులకు. పబ్లిక్ రుణం అనేది మొత్తం రుణం పన్నులు మరియు ఇతర వనరుల నుండి ప్రభుత్వానికి ఆదాయం వచ్చినప్పుడు ఒక దేశం యొక్క ప్రభుత్వం దాని ఖర్చు అవసరాలకు తక్కువగా ఉంటుంది.

భారతదేశంలో, కేంద్ర ప్రభుత్వం పబ్లిక్ రుణం యొక్క మొత్తం బాధ్యతలను కలిగి ఉంటుంది. వీటిని భారత కన్సాలిడేటెడ్ ఫండ్ ఆఫ్ ఇండియా (ఆర్టికల్ 292) నుండి చెల్లించాలి. కొన్నిసార్లు, ఈ పదాన్ని కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మొత్తం బాధ్యతలను సూచించడానికి కూడా ఉపయోగిస్తారు.అయినప్పటికీ, కేంద్ర ప్రభుత్వం తన రుణ బాధ్యతలను రాష్ట్రాల నుండి స్పష్టంగా వేరు చేస్తుంది.ఇది కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్రాలు రెండింటి యొక్క మొత్తం బాధ్యతలను సాధారణ ప్రభుత్వ రుణం (GGD) లేదా ఏకీకృత సాధారణ ప్రభుత్వ రుణంగా పిలుస్తుంది.

కేంద్ర ప్రభుత్వం తన కార్యాచరణ మరియు అభివృద్ధి వ్యయాలను తీర్చడానికి మార్కెట్ రుణాలపై ఎక్కువగా ఆధారపడుతుంది. ప్రభుత్వ రుణాల అధ్యయనంలో రుణం- GDP నిష్పత్తి, మరియు ప్రభుత్వ రుణాల స్థిరత్వం మరియు మూలాల వంటి వివిధ అంశాల అధ్యయనం ఉంటుంది. ప్రభుత్వ వ్యయంలో దాదాపు నాల్గవ వంతు వడ్డీ చెల్లింపుకే వెళుతుందనే వాస్తవం కేంద్ర ప్రభుత్వ బాధ్యతల పరిమాణాన్ని వివరిస్తుంది.

14.6.2 ప్రభుత్వరుణాల వర్గీకరణ

ప్రభుత్వరుణాన్ని ప్రకృతిపై వివిధ రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు. వాటిలో కొన్ని క్రింద ఇవ్వబడ్డాయి:

(i) అంతర్గత రుణం మరియు బాహ్య రుణం

అంతర్గత రుణం అనేది దేశంలో నుండి తీసుకున్న పబ్లిక్ రుణం. అంతర్గత రుణం కోసం నిధుల ప్రధాన వనరులు వాణిజ్య బ్యాంకులు మరియు ఇతర ఆర్థిక సంస్థలు. ఇక్కడ ప్రభుత్వం రుణం తీసుకోవడం ద్వారా ఫైనాన్స్ పొందుతుంది. ఇది చాలా అరుదుగా వస్తువులు మరియు సేవలపై ఖర్చు చేయబడుతుంది. దేశం వెలుపల నివసిస్తున్న వ్యక్తులు మరియు సంస్థల నుండి రుణం తీసుకున్నప్పుడు బాహ్య రుణం. ఇక్కడ రుణాలు వాణిజ్య బ్యాంకులు, ప్రభుత్వాలు లేదా అంతర్జాతీయ ఆర్థిక సంస్థల నుండి తీసుకోబడతాయి. సంవత్సరాలుగా, కేంద్ర ప్రభుత్వం తన మొత్తం రుణ మిశ్రమంలో విదేశీ రుణాలపై ఆధారపడటాన్ని తగ్గించడానికి పరిగణించబడిన వ్యూహాన్ని అనుసరించింది. బాహ్య రుణాలు మార్కెట్ రుణాలు కావు. అవి సంస్థాగత రుణదాతల నుండి రాయితీ ధరల వద్ద సేకరించబడ్డాయి. ఈ బాహ్య రుణాలలో ఎక్కువ భాగం స్థిర- రేటు రుణాలు, వడ్డీ రేటు లేదా కరెన్సీ అస్థిరత లేకుండా ఉంటాయి. మొత్తం ప్రజా రుణంలో అంతర్గత రుణం 93% కంటే ఎక్కువ. ప్రజా రుణంలో ఎక్కువ భాగాన్ని భర్తీ చేసే అంతర్గత రుణాలను మార్కెట్ చేయదగిన మరియు నాన్- మార్కెటబుల్ రుణాలుగా రెండు విస్తృత వర్గాలుగా విభజించారు. డేటెడ్ ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలు (జి- సెకన్లు) మరియు ట్రెజరీ బిల్లులు (టి- బిల్లులు) వేలం ద్వారా జారీ చేయబడతాయి మరియు మార్కెట్ చేయదగిన రుణాల వర్గంలోకి వస్తాయి. ఇంటర్మీడియట్ ట్రెజరీ బిల్లులు (14 రోజుల మెచ్యూరిటీ వ్యవధితో) జారీ చేయబడ్డాయి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు మరియు ప్రభుత్వ రంగ బ్యాంకులు, నేషనల్ స్మాల్ సేవింగ్స్ ఫండ్ (NSSF)కి జారీ చేయబడిన ప్రత్యేక సెక్యూరిటీలు మార్కెట్ చేయలేని రుణాలుగా వర్గీకరించబడ్డాయి.

(ii) ఉత్పాదక రుణం మరియు అనుత్పాదక రుణం

ఉత్పాదక రుణ వనరులు రైల్వే, విద్యుత్ కోసం ప్రణాళికలు, నీటిపారుదల ప్రణాళికలు మొదలైన వాటి నుండి ఆదాయాన్ని సంపాదించడానికి ఉపయోగించే రుణాలు. అటువంటి ప్రణాళికల నుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని వార్షిక వడ్డీ చెల్లింపు మరియు అసలు చెల్లింపు కోసం ఉపయోగించవచ్చు. ఇటువంటి అప్పులు పన్ను చెల్లింపుదారులపై మరియు ప్రభుత్వంపై ఒత్తిడిని కలిగిస్తాయి. మరోవైపు, ఆదాయాన్ని ఉత్పత్తి చేయని ఆస్తులపై అనుత్పాదక రుణ వనరులు ఏర్పడతాయి. అటువంటి అప్పులలో ఏదో ఒక సమయంలో, వడ్డీ నష్టాలు కూడా ఉంటాయి.

(iii) విమోచించదగిన/ తీసివేయదగిన రుణం మరియు తిరిగి పొందలేని రుణం/ శాశ్వత రుణం

రిడీమ్ చేయదగినవి అంటే, ప్రభుత్వం నిర్ణీత తేదీలో రుణాన్ని తిరిగి చెల్లిస్తానని హామీ ఇచ్చిన రుణాలు. ఈ అప్పులను టెర్మినబుల్ డెట్ అని కూడా అంటారు. తర్వాత తిరిగి చెల్లిస్తామంటూ ఎలాంటి వాగ్దానం లేకుండా చేసిన అప్పులు ఇబ్బందికరమైనవి. అప్పులను సకాలంలో తిరిగి చెల్లించనప్పుడు, పన్ను విధించదగిన ఆదాయం నుండి అటువంటి అప్పులను తిరిగి చెల్లించాల్సిన అవసరం ఉందా లేదా వంటి రుణాన్ని తిరిగి చెల్లించడానికి నిర్దిష్ట ఏర్పాట్లను ప్రభుత్వాలు నిర్ణయిస్తాయి.

(iv) నిధులతో కూడిన రుణాలు మరియు నిధులు లేని రుణాలు

నిధుల రుణాలు దీర్ఘకాలిక స్వభావం కలిగి ఉంటాయి. ఈ అప్పుల చెల్లింపును ఒక సంవత్సరంలోపు పూర్తి చేయాలి లేదా ఏ హామీ ఇవ్వకూడదు. నిధులు లేని అప్పుల రుణాల పై మూడు లేదా ఆరు నెలలు ఇవ్వబడతాయి మరియు ట్రెజరీ బాండ్లు మొదలైన వాటి కాల వ్యవధి ఒక సంవత్సరం కంటే ఎక్కువ ఉండదు.

(v) స్వల్పకాలిక రుణం మరియు దీర్ఘకాలిక రుణం

ప్రభుత్వం స్వల్ప కాలానికి రుణం తీసుకోవడాన్ని స్వల్ప కాలిక అంటారు. ఈ అప్పులు అప్పుల కాలపరిమితిని పూర్తి చేయడానికి తీసుకోవలసిన సంవత్సరంలోపు తిరిగి చెల్లించబడతాయి. లాంగ్ టర్మ్ అంటే ప్రభుత్వం చాలా కాలం పాటు అప్పు తీసుకుంటుంది. దానిని తిరిగి ఇచ్చే కాలం నిర్ణయించబడలేదు. ఈ రకమైన అప్పులో, ఇచ్చేవారికి సాధారణ వడ్డీ లభిస్తుంది.

14.6.3 ప్రజా రుణం యొక్క ప్రయోజనాలు

I. ఇది ఉత్పత్తిని పెంచడానికి దేశంలోని వివిధ పరిశ్రమలను సులభతరం చేసే ద్రవ్య సరఫరాను పెంచుతుంది. ఇది జాతీయ జీవన ప్రమాణాన్ని పెంచుతుంది.
II. ఇది వివిధ మానవ నిర్మిత (ద్రవ్యోల్బణం మొదలైనవి) మరియు ప్రకృతి వైపరీత్యాలను (వరదలు, కొండచరియలు విరిగిపడటం మొదలైనవి) ఎదుర్కోవడానికి సహాయపడుతుంది.
III. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వివిధ రంగాలలో వనరులను కేటాయించడానికి అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలకు ఇది ప్రత్యేకంగా సహాయపడుతుంది.

IV. ప్రజలలో సామరస్యాన్ని మరియు సహకారాన్ని పెంపొందించే రుణాల సమానమైన మరియు సరైన పంపిణీ జరుగుతుంది.

V. పబ్లిక్ అప్పులు కూడా పెట్టుబడికి సురక్షితమైన వనరులుగా పరిగణించబడతాయి.

VI. స్నేహపూర్వక దేశాల మధ్య మెరుగైన అంతర్జాతీయ సంబంధాలు వంటి దేశాలకు వివిధ ఆర్థికేతర ప్రయోజనాలలో కూడా ఇది సహాయపడుతుంది.

14.6.4 ప్రజా రుణం యొక్క ప్రతికూలతలు

I. దేశంలోని వనరుల దుర్వినియోగం ఎక్కువైంది. ఎందుకంటే దానిలో ఎక్కువ భాగం విదేశీ దేశాలకు ప్రయోజనాల కోసం ఇవ్వబడింది.

II. ముఖ్యంగా ప్రపంచ ఆర్థిక సంక్షోభం విషయంలో సమీప భవిష్యత్తులో దివాళా తీస్తారనే భయం ఉంది.

III. వనరులు సులభంగా అందుబాటులో ఉన్నప్పుడు దుబారా ఖర్చులు పెరుగుతాయి. ఉదాహరణకు, విపరీత వ్యయం కారణంగా 2009లో గ్రీస్ GDP నిష్పత్తికి 160% రుణాన్ని కలిగి ఉంది.

IV. రుణగ్రహీత దేశం యొక్క దేశీయ విధానాలలో అంతర్జాతీయ ఒత్తిడి మరియు రాజకీయ జోక్యం ఉండవచ్చు.

V. పెరిగిన పన్నుల రూపంలో పౌరులపై తిరిగి చెల్లించే భారం పెరిగింది.

VI. నెమ్మదిగా ఆర్థిక మరియు బలహీన ఆర్థిక అభివృద్ధి

14.6.5 భారతదేశంలో పబ్లిక్ డెట్ చరిత్ర:

పద్దెనిమిదవ శతాబ్దంలో, భారతీయ రాష్ట్రాల రుణాల అవసరాలు ఎక్కువగా స్వదేశీ బ్యాంకర్లు మరియు ఫైనాన్షియర్‌లచే తీర్చబడ్డాయి. పద్దెనిమిదవ శతాబ్దంలో దక్షిణ భారతదేశంలో (ఆంగ్లో ఫ్రెంచ్ యుద్ధాలు) తన ప్రచారాలకు ఆర్థిక సహాయం చేయడానికి ఈస్ట్ ఇండియా కంపెనీ ద్వారా భారతదేశంలో ప్రజల నుండి రుణాలు తీసుకోవడం అనే భావనను ప్రారంభించింది. ప్రభుత్వం ప్రజలకు చెల్లించాల్సిన రుణం కాలక్రమేణా ప్రజా రుణంగా మారింది. 18వ శతాబ్దపు చివరిలో ప్రభుత్వ బ్యాంకులను స్థాపించాలనే కంపెనీ ప్రయత్నాలకు బ్యాంకుల నుండి టర్మ్ మరియు షార్ట్ టర్మ్ ఫైనాన్షియల్ అకామిడేషన్‌లను వారు సొంతంగా సంపాదించుకోగలిగిన దానికంటే ఎక్కువ సంతృప్తికరమైన నిబంధనలతో కల్పించింది. ప్రభుత్వ బ్యాంకులను (కేంద్ర బ్యాంకులను చదవండి) స్థాపనకు ప్రోత్సాహం, రుణ నిర్వహణకు చాలా సంబంధం ఉంది.

ప్రభుత్వ ఆదాయ లోటును పూడ్చేందుకు ఈరోజు ప్రజా రుణం పెంచబడింది ప్రజా పనులకు (రాజధాని నిర్మాణం) ఆర్థిక సహాయం చేయడం. ఫైనాన్సింగ్ కోసం రుణాలు తీసుకుంటున్నారు. రైల్వే నిర్మాణం మరియు ప్రజా పనులు అటువంటి నీటిపారుదల కాలువలు మొదట చేపట్టబడ్డాయి. మొదటి ప్రపంచ యుద్ధంలో యుద్ధ ఖర్చు కోసం బ్రిటిష్ ఖజానాకు సహకారం ఫలితంగా భారతదేశం యొక్క ప్రజా రుణం పెరిగింది. ప్రావిన్సుల బ్రిటీష్ ఇండియా డిసెంబరు, 1920లో స్థానికంగా ఉన్నప్పుడు మొదటిసారిగా రుణాలను ఫ్లోట్ చేయడానికి అనుమతించబడింది . ప్రభుత్వంలోని సెక్షన్ 30(ఎ) కింద ప్రభుత్వ రుణ నియమాలు జారీ చేయబడ్డాయి. భారతదేశ చట్టం, 1919. బొంబాయి, యునైటెడ్ ప్రావిన్స్ మరియు పంజాబ్ అనే మూడు ప్రావిన్సులు మాత్రమే ప్రాంతీయ స్వయంప్రతిపత్తిని ప్రవేశపెట్టడానికి ముందు ఈ

అనుమతిని ఉపయోగించుకుంది. ప్రజా రుణం ఉండేది ప్రెసిడెన్సీ బ్యాంకులు, కంప్ట్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ ఆఫ్ ఇండియా ద్వారా నిర్వహించబడుతుంది. ఆ తర్వాత రిజర్వ్ బ్యాంక్ 1935 వరకు కరెన్సీ కంట్రోలర్ ద్వారాకార్యకలాపాలను ప్రారంభించింది.

వడ్డీ రేట్లు కాలక్రమేణా మారుతూ ఉంటాయి. 1857 తిరుగుబాటు తర్వాత క్రమంగా దాదాపు 5%కి మరియు తరువాత 1871లో 4%కి తగ్గాయి. 1894లో, ప్రసిద్ధ 3 1/2% పేపర్ సృష్టించబడింది. ఇది దాదాపు 50 సంవత్సరాలు ఉనికిలో ఉంది. 1935లో రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా కరెన్సీ కంట్రోలర్ నుండి పబ్లిక్ రుణ నిర్వహణను స్వీకరించినప్పుడు, కేంద్ర ప్రభుత్వం యొక్క మొత్తం నిధుల రుణం రూ. 950 కోట్లు, ఇందులో 54% స్టెర్లింగ్ అప్పు మరియు 46% రూపాయి అప్పులు మరియు ప్రావిన్సుల అప్పు రూ. 18 కోట్లు స్థూలంగా, భారతదేశంలో ప్రభుత్వ రుణ దశలను క్రింది దశలుగా విభజించవచ్చు:

1867 వరకు: ప్రజా రుణం ఎక్కువగా ఫైనాన్సింగ్ ప్రచారాల అవసరాల ద్వారా నడపబడింది.

1867-1916: రైల్వేలు మరియు కాలువలు మరియు ఇతర ప్రయోజనాల కోసం ఫైనాన్సింగ్ కోసం ప్రజా రుణాన్ని పెంచారు.

1917-1940: విస్తరణ పరిశీలనల నుండి ప్రజా రుణం గణనీయంగా పెరిగింది.

1940-1946: యుద్ధ సమయ ద్రవ్యోల్బణం కారణంగా, ప్రస్తుత యుద్ధ సమయ ఆదాయంలో సాధ్యమైనంత వరకు పెంచడానికి ప్రయత్నం జరిగింది.

1947-1951: యుద్ధం మరియు విభజన తర్వాత ఇంటర్‌రెగ్నమ్‌కు ప్రాతినిధ్యం వహించింది మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ అస్థిరంగా ఉంది. వార్షిక బడ్జెట్‌లలో క్రెడిట్ తీసుకున్న రుణాల అంచనాలను సాధించడంలో భారత ప్రభుత్వం విఫలమైంది.

1951-1985: అప్పు తీసుకోవడం పంచవర్ష ప్రణాళికల ద్వారా ప్రభావితమైనప్పుడు రుణం పెరిగింది.

1985-1991: చక్రవర్తి కమిటీ నివేదిక యొక్క సిఫార్సుల నేపథ్యంలో ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలపై వడ్డీ రేట్లను మార్కెట్ వడ్డీ రేట్లతో సమలేఖనం చేయడానికి ప్రయత్నించింది.

1991 నుండి 2014 వరకు: ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీల మార్కెట్ యొక్క సమగ్ర సంస్కరణలు చేపట్టబడినప్పుడు మరియు క్రియాశీల రుణ నిర్వహణ విధానం అమలులోకి వచ్చినప్పుడు. తాత్కాలిక ట్రెజరీ బిల్లులు రద్దు చేయబడ్డాయి; వేలం ప్రక్రియ ద్వారా సెక్యూరిటీల విక్రయాన్ని ప్రారంభించింది; జీరో కూపన్ బాండ్‌లు, ఫ్లోటింగ్ రేట్ బాండ్‌లు మరియు క్యాపిటల్ ఇండెక్స్డ్ బాండ్‌లు వంటి కొత్త సాధనాలు ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి; సెక్యూరిటీస్ ట్రేడింగ్ కార్పొరేషన్ ఆఫ్ ఇండియా స్థాపించబడింది; ప్రభుత్వ సెక్యూరిటీలలో ప్రాథమిక డీలర్ల వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేశారు; మెచ్యూరిటీల స్పెక్ట్రం విస్తరించబడింది; డెలివరీ వర్సెస్ చెల్లింపు వ్యవస్థ స్థాపించబడింది; ప్రామాణిక మదింపు నిబంధనలు సూచించబడ్డాయి; మరియు మార్కెట్ ప్రక్రియ ద్వారా కార్యకలాపాలలో పారదర్శకతను నిర్ధారించడానికి చేసిన ప్రయత్నాలు, సమాచార వ్యాప్తి మరియు సెకండరీ మార్కెట్‌ను మరింత సమర్థవంతంగా చేయడానికి మార్కెట్‌ను విస్తృతం చేయడానికి మరియు లోతుగా చేయడానికి ఒక ఊపును అందించడానికి ప్రయత్నాలు జరిగాయి. మార్చి, 2003 చివరి నాటికి, దేశ స్థూల జాతీయోత్పత్తి (GDP)లో 75 శాతానికి పైగా పనిచేసిన కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల సంయుక్త బాకీలు రూ. 18

ట్రిలియన్లుగా అంచనా వేయబడింది. భారతదేశంలో మరియు ప్రపంచవ్యాప్తంగా, ప్రభుత్వ బాండ్‌లు ఎప్పటికప్పుడు వనరుల సేకరణ కోసం వినూత్న పద్ధతులను అవలంబించడమే కాకుండా (భారతదేశంలో 1940లలో మరియు తరువాత 1950లలో జారీ చేయబడిన ప్రైజ్ బాండ్‌ల వంటి చట్టబద్ధమైన పందెం ఒప్పందాలు) వివిధ వాటికి కూడా ఉపయోగించబడ్డాయి. అభివృద్ధికి ఆర్థికసాయం వంటి వినూత్న పథకాలు; జమీందారీ వ్యవస్థ రద్దు వంటి సామాజిక ఇంజనీరింగ్; పర్యావరణాన్ని కాపాడటం; లేదా ప్రజలను బంగారం నుండి దూరం చేయడం (1993లో జారీ చేయబడిన బంగారు బాండ్లు) కొన్ని సంస్కరణలు.

సంవత్సరాలుగా, కేంద్ర ప్రభుత్వం తన మొత్తం రుణ మిశ్రమంలో విదేశీ రుణాలపై ఆధారపడటాన్ని తగ్గించడానికి పరిగణించబడిన వ్యూహాన్ని అనుసరించింది. మొత్తం పబ్లిక్ రుణంలో అంతర్గత రుణం 93 శాతానికి పైగా ఉంది. ప్రజా రుణంలో ఎక్కువ భాగాన్ని భర్తీ చేసే అంతర్గత రుణాలను మార్కెట్ చేయదగిన మరియు నాన్- మార్కెటబుల్ రుణాలుగా రెండు విస్తృత వర్గాలుగా విభజించారు. భారతదేశ స్థూల జాతీయోత్పత్తి (GDP)లో కేంద్ర ప్రభుత్వ బాధ్యతలు 46 శాతానికి పైగా ఉన్నాయి. అయితే, ప్రభుత్వ రుణాన్ని సాధారణ ప్రభుత్వ బాధ్యతలుగా గణిస్తే, ఇందులో రాష్ట్రాల బాధ్యతలు కూడా ఉన్నాయి. ఇది దేశ జిడిపిలో 68 శాతానికి చేరుకుంటుంది.2014 నుంచి 2022 వరకు ప్రభుత్వ అప్పు రూ. 55 లక్షల కోట్లు నుండి రూ. 155 లక్ష కోట్లు, GDP నిష్పత్తిలో భారతదేశ ప్రభుత్వ అప్పు కూరుకుపోయింది. 2005లో 81% నుండి 2023లో దాదాపు 82% వద్ద స్థిరంగా ఉంది. (FRBM చట్టం 2003 సాధారణ ప్రభుత్వానికి 60% మరియు కేంద్రానికి 40% రుణ సీలింగ్‌లు తప్పనిసరిప్రభుత్వం).

ప్రజా రుణ విముక్తి పద్ధతులు:

రుణ విముక్తి అనేది పబ్లిక్ లోన్ తిరిగి చెల్లించడాన్ని సూచిస్తుంది. ప్రజా రుణాన్ని చెల్లించాల్సి ఉన్నప్పటికీ, రుణ విముక్తి కూడా కోరదగినది. ప్రభుత్వాన్ని దివాలా తీయడానికి మరియు రుణదాతల విశ్వాసాన్ని పెంచడానికి, ప్రభుత్వం తన అప్పులను ఎప్పటికప్పుడు విమోచించవలసి ఉంటుంది. కొన్నిసార్లు, ప్రభుత్వం రుణాన్ని తిరస్కరించడం వంటి తీవ్ర చర్యను ఆశ్రయించవచ్చు. ఈ తీవ్రమైన దశ, వాస్తవానికి, ఒప్పందం యొక్క ఉల్లంఘన.ప్రభుత్వం రుణాన్ని తిరస్కరించడాన్ని ఉపయోగించడం ఆర్థికంగా అసమంజసమైనది. ఇక్కడ, రుణాన్ని తిరస్కరించడంపై దృష్టి పెట్టడానికి బదులుగా, విమోచన లేదా ప్రజా రుణ విముక్తి గల ఇతర ముఖ్యమైన పద్ధతులను క్రింద చర్చిద్దాము.

i. రీఫండింగ్: రుణాన్ని వాపసు చేయడం అనేది మెచ్యూర్డ్ లోన్‌లను (అంటే పాత అప్పులు) చెల్లించడానికి కొత్త రుణాలను పెంచడం కోసం కొత్త బాండ్‌లు మరియు సెక్యూరిటీల జారీని సూచిస్తుంది. ప్రభుత్వం ఈ రీఫండింగ్ పద్ధతిని ఉపయోగించినప్పుడు, ప్రజా రుణం యొక్క డబ్బు భారం లిక్విడేషన్ ఉండదు. బదులుగా, రుణ సేవల (అనగా, వడ్డీని అసలుతో పాటు తిరిగి చెల్లించడం) భారం భవిష్యత్తులో రుణాన్ని ఆదా చేయడం కోసం రుణ చెల్లింపును వాయిదా వేయడం వల్ల పేరుకుపోతుంది.

ii. మార్పిడి: రుణ మార్పిడి అంటే పాత కానీ అధిక వడ్డీ కలిగిన రుణాలను కొత్త కానీ తక్కువ వడ్డీ కలిగిన రుణాలుగా మార్చడం ద్వారా వడ్డీ భారాన్ని తగ్గించడం. ఈ పద్ధతి పన్ను చెల్లింపుదారులపై వడ్డీ భారాన్ని

తగ్గిస్తుంది. పడే అప్పుల భారాన్ని తగ్గించుకోవడానికి ప్రభుత్వం వీలు కల్పించినందున, రుణాన్ని తీర్చడానికి పన్నుల ద్వారా భారీ ఆదాయాన్ని సేకరించాల్సిన అవసరం లేదు. బదులుగా, ప్రభుత్వ రుణంపై చెల్లించాల్సిన వడ్డీ రేటు తగ్గిన సందర్భంలో ప్రభుత్వం పన్ను బాధ్యతను తగ్గించి, పన్ను చెల్లింపుదారులకు ఉపశమనం అందిస్తుంది. చాలా మంది పన్ను చెల్లింపుదారులు పేదవారు కాగా, రుణదాతలు ధనవంతులు అయినందున, ప్రభుత్వ రుణాన్ని ఇలా మార్చడం వలన ఆదాయంలో తక్కువ అసమాన పంపిణీ జరుగుతుందని భావించబడుతుంది.

iii. సింకింగ్ ఫండ్: పబ్లిక్ రుణ విముక్తి యొక్క ఉత్తమ పద్ధతులలో ఒకటి సింకింగ్ నిధి. ఇది మెచ్యూరిటీ సమయంలో ఫండ్ నుండి రుణాన్ని చెల్లించడానికి సరిపోయే విధంగా ప్రతి సంవత్సరం ఆదాయంలో కొంత భాగాన్ని పెట్టే ఫండ్. సాధారణంగా, ఈ ఫండ్‌కు రాబడిలో కొంత భాగాన్ని క్రెడిట్ చేయడానికి రెండు మార్గాలు ఉన్నాయి. దాని వార్షిక ఆదాయంలో కొంత (స్థిరమైన) శాతాన్ని ఫండ్‌కు డిపాజిట్ చేయడం సాధారణ విధానం. మరొక విధానం ఏమిటంటే, కొత్త రుణాన్ని సేకరించడం మరియు వచ్చిన మొత్తాన్ని ఈ నిధికి జమ చేయడం. అయితే, రెండవ పద్ధతికి వ్యతిరేకంగా కొన్ని రిజర్వేషన్లు ఉన్నాయి.
కొత్త రుణాల నుండి కాకుండా ప్రభుత్వానికి ప్రస్తుత ఆదాయం నుండి ఈ నిధిని కూడబెట్టుకోవడం చాలా కఠినంగా ఉందని డాల్టన్ అభిప్రాయపడ్డారు. అనుకూలమైనప్పటికీ, రుణ విముక్తికి ఇది నిదానమైన పద్ధతుల్లో ఒకటి. అందుకే రుణ తిరస్కరణ రూపంగా క్యాపిటల్ లెవీని తరచుగా ఆర్థికవేత్తలు సిఫార్సు చేస్తారు.

iv. క్యాపిటల్ లెవీ: యుద్ధం లేదా అత్యవసర సమయాల్లో, చాలా ప్రభుత్వాలు మూలధనంపై ప్రత్యేక పన్ను విధించడం ద్వారా ప్రజా రుణ విముక్తి కోసం అవసరమైన డబ్బును సేకరించే పద్ధతిని అనుసరిస్తాయి. మూలధన లెవీ అనేది మూలధన ఆస్తులపై విధించినంత సంపద పన్ను వంటిది. ఈ పద్ధతి కొన్ని నిర్ణయాత్మక ప్రయోజనాలను కలిగి ఉంది. మొదటిది, ధనవంతుల నుండి (అనగా, భారీ ఆస్తులు కలిగిన వ్యక్తుల నుండి) అదనపు పన్ను రాబడిని వసూలు చేయడం ద్వారా ప్రభుత్వం తన (అత్యవసర) రుణాన్ని తిరిగి చెల్లించేలా చేస్తుంది. ఇది ఈ వ్యక్తుల వినియోగ వ్యయాన్ని తగ్గిస్తుంది మరియు ద్రవ్యోల్బణం యొక్క తీవ్రత బలహీనపడుతుంది. రెండవది, మూలధనంపై పురోగామి లెవీ ఆదాయం మరియు సంపదలో అసమానతలను తగ్గించడానికి సహాయపడుతుంది. కానీ దీనికి కొన్ని స్పష్టమైన ప్రతికూలతలు కూడా ఉన్నాయి. మొదటిది, ఇది రాజధాని నిర్మాణానికి ఆటంకం కలిగిస్తుంది. రెండవది, సాధారణ సమయంలో ఈ పద్ధతి సూచించబడదు.

v. టెర్మినల్ యాన్యుటీ: ఇది సింకింగ్ ఫండ్ లాంటిదే. ఈ పద్ధతిలో, టెర్మినల్ యాన్యుటీ ఆధారంగా ప్రభుత్వం తన రుణాన్ని చెల్లిస్తుంది. ఈ పద్ధతిని ఉపయోగించడం ద్వారా, ప్రభుత్వం సమాన వార్షిక వాయిదాలలో రుణాన్ని చెల్లిస్తుంది. ఈ పద్ధతి ద్వారా ప్రభుత్వం ఏటా రుణ భారాన్ని తగ్గించుకోవచ్చు మరియు మెచ్యూరిటీ సమయంలో అది పూర్తిగా చెల్లించబడుతుంది. ప్రభుత్వం ఒకేసారి పెద్ద మొత్తంలో చెల్లింపు చేయనవసరం లేదు కాబట్టి ఇది వాయిదాలలో అప్పులను విముక్తి చేసే పద్ధతి.

vi. మిగులు బడ్జెట్: మిగులు బడ్జెట్ చేయడం ద్వారా ప్రభుత్వం ప్రజల రుణం తీర్చుకోవచ్చు. సాధారణ నియమంగా, ప్రభుత్వం తన సొంత బాండ్లు మరియు సెక్యూరిటీలను మార్కెట్ నుండి తిరిగి కొనుగోలు చేయడానికి బడ్జెట్ మిగులును ఉపయోగించుకుంటుంది. ఆధునిక ప్రభుత్వాలు లోటు బడ్జెట్‌ను ఆశ్రయిస్తున్నందున ఈ పద్ధతి పెద్దగా ఉపయోగపడదు. మిగులు బడ్జెట్ సాధారణంగా రూపొందించబడదు.

vii. అదనపు పన్ను: కొన్నిసార్లు, ప్రభుత్వ రుణంపై వడ్డీని చెల్లించడానికి ప్రభుత్వం ప్రజలపై అదనపు పన్నులు విధిస్తుంది. కొత్త పన్నులు విధించడం ద్వారా- ప్రత్యక్షంగా మరియు పరోక్షంగా ప్రభుత్వం తన పాత రుణాన్ని చెల్లించడానికి అవసరమైన ఆదాయాన్ని సేకరించవచ్చు. తిరస్కరించడానికి సులభమైన మార్గం అయినప్పటికీ, పన్నులు పెద్ద వక్రీకరణ ప్రభావాలను కలిగి ఉన్నందున ఈ పద్ధతికి కొన్ని ప్రయోజనాలు ఉన్నాయి.

viii. వడ్డీ రేటులో తప్పనిసరి తగ్గింపు: ప్రభుత్వం తన రుణంపై చెల్లించాల్సిన వడ్డీ రేటును తగ్గించేందుకు ఆర్డినెన్స్‌ను ఆమోదించవచ్చు. ప్రభుత్వం ఆర్థిక సంక్షోభంలో ఉన్నప్పుడు మరియు దాని బడ్జెట్‌లో భారీ లోటు ఉన్నప్పుడు ఇది జరుగుతుంది.

14.7 సారాంశం:

భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం రాకముందు, ఈ దేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయం మొత్తం మరియు సరళి బ్రిటిష్ పాలకుల వలస విధానం ద్వారా నిర్ణయించబడింది. భారతదేశానికి స్వాతంత్ర్యం వచ్చి ప్రణాళిక ప్రక్రియ ప్రారంభమైన తర్వాత ప్రభుత్వ వ్యయ విధానంలో మార్పులు అనివార్యమయ్యాయి. జాతీయవాద ప్రభుత్వం దాని స్వంత ప్రాధాన్యతలను నిర్దేశించింది మరియు తదనుగుణంగా వ్యయ పరిమాణం మరియు నమూనా నిర్ణయించబడింది. స్వాతంత్ర్యానంతర కాలంలో ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలలో విస్తరణ అనేది ఆర్థిక ప్రణాళిక లక్ష్యంతో మార్గనిర్దేశం చేయబడినట్లుగా తీవ్రంగా మరియు విస్తృతంగా ఉంది. అయితే, ఇప్పుడు ప్రభుత్వం నిర్మాణాత్మక సంస్కరణల కింద తన కార్యకలాపాలను పరిమితం చేయడానికి ప్రయత్నిస్తోంది. భారతదేశం యొక్క వెనుకబడిన ఆర్థిక వ్యవస్థను అభివృద్ధి చెందుతున్న ఆధునిక ఆర్థిక వ్యవస్థగా మార్చడానికి భారత ప్రభుత్వం కట్టుబడి ఉంది. దీనికి మౌలిక సదుపాయాలు మరియు భారీ మూలధన వస్తువుల పరిశ్రమలలో భారీ పెట్టుబడులు అవసరం.

14.8 కీలక పదాలు

పబ్లిక్ వ్యయం: ప్రభుత్వ వ్యయం అనేది వివిధ ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలు మరియు సామాజిక రంగ సేవలపై ప్రభుత్వం చేసే ఖర్చు.

మూలధన వ్యయం: మూలధన వ్యయాలు స్థిర ఆస్తులను నిర్మించడానికి చేసే ఖర్చు మరియు ప్రకృతిలో పునరావృతం కానివి.

పబ్లిక్ డెట్: పబ్లిక్ సెక్టార్ యొక్క మొత్తం ఆర్థిక బాధ్యతలు ఒక దేశం యొక్క స్థూల ప్రభుత్వ రుణాన్ని కలిగి ఉంటాయి. దీనిని పబ్లిక్ రుణం లేదా సార్వభౌమ రుణం అని కూడా పిలుస్తారు.

ద్రవ్యోల్బణం: ద్రవ్యోల్బణం అంటే దేశంలో సాధారణ ధరల స్థాయిలో పెరుగుదల. ద్రవ్యోల్బణం కొత్త మరియు ఇప్పటికే ఉన్న రెండు ప్రాజెక్టుల ఖర్చును పెంచుతుంది.

క్యాపిటల్ లెవీ: క్యాపిటల్ లెవీ అనేది క్యాపిటల్ అసెట్స్‌పై విధించినంత సంపద పన్ను లాంటిది. యుద్ధం లేదా అత్యవసర సమయాల్లో, చాలా ప్రభుత్వాలు మూలధనంపై ప్రత్యేక పన్ను విధించడం ద్వారా ప్రజా రుణ విముక్తి కోసం అవసరమైన డబ్బును సేకరించే పద్ధతిని అనుసరిస్తాయి.

14.9 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు:

వ్యాస రూప ప్రశ్నలు

1. ప్రజా వ్యయం యొక్క వివిధ సిద్ధాంతాలను క్లుప్తంగా వివరించండి?
2. భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయంలో ట్రెండ్‌లను వివరించండి
3. భారతదేశంలో ప్రభుత్వ వ్యయం పెరగడానికి గల కారణాలను విశ్లేషించండి
4. భారతదేశంలో పబ్లిక్ డెట్ ట్రెండ్‌లను విమర్శనాత్మకంగా ప్రదర్శించండి
5. పబ్లిక్ డెట్ విమోచన యొక్క వివిధ పద్ధతులను మూల్యాంకనం చేయండి.

సంక్షిప్త సమాధానం

1. ప్రజా వ్యయం వర్గీకరణ
2. కోవిడ్ అనంతర కాలంలో ప్రజా వ్యయం
3. ప్రజా రుణాల వర్గీకరణ
4. ప్రజా రుణం యొక్క ప్రయోజనాలు
5. ప్రజా రుణం యొక్క ప్రతికూలతలు.

14.10 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు:

1. ఉర్సులా కె. హిక్స్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్", జేమ్స్ నిస్బెట్ & కో.లి., కేంబ్రిడ్జ్, 1947
2. మస్గ్రేవ్ & మస్గ్రేవ్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ ఇన్ థియరీ అండ్ ప్రాక్టీస్", మెక్‌గ్రా- హిల్ ఇంటర్నేషనల్ ఎడిషన్స్, న్యూయార్క్, 1989
3. మిశ్రా & పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021
4. ఆర్.సి. అగర్వాల్, "ఎకనామిక్స్ ఆఫ్ డెవలప్‌మెంట్ అండ్ ప్లానింగ్, లక్ష్మి నరిన్ అగర్వాల్, ఆగ్రా, 2004

- డా.పి.వేణు గోపాల్

బడ్జెట్ ట్రెండ్స్ మరియు కోశ విధానం

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

ఈ పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత, విద్యార్థి ఈ క్రింది వాటిని అర్థం చేసుకోగలడు:

- ✓ భారతీయ బడ్జెట్ యొక్క బడ్జెట్ ప్రక్రియ మరియు బడ్జెట్ భావన
- ✓ కోశ విధానం అంటే ఏమిటి మరియు కోశ విధానం కి సంబంధించిన రకాలు, సాధనాలు, భాగాలు మరియు ఇతర సమస్యలు.
- ✓ FRBM చట్టం.

నిర్మాణం

15.1 బడ్జెట్ భావనకు పరిచయం

15.1.1 భారత బడ్జెట్ ప్రక్రియ

15.1.2 బడ్జెట్ పత్రాలు

15.1.3 బడ్జెట్ ట్రెండ్‌లపై విశ్లేషణ

15.2 ఫిస్కల్ పాలసీకి పరిచయం

15.2.1 కోశ విధానం యొక్క లక్ష్యాలు

15.2.2 కోశ విధానాల రకాలు

15.2.3 కోశ విధానం యొక్క భాగాలు

15.2.4 కోశ విధానం యొక్క సాధనాలు

15.2.5 కోశ విధానం అవసరం

15.2.6 కోశ విధానం ప్రజలను ఎలా ప్రభావితం చేస్తుంది

15.2.7 కోశ విధానం యొక్క హ్యాండిల్స్

15.3 FRBM చట్టం

15.4 ముగింపు

15.1 పరిచయం:

భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 112లో వార్షిక ఆర్థిక ప్రకటనగా పేర్కొనబడిన భారత యూనియన్ బడ్జెట్, భారత రిపబ్లిక్ యొక్క వార్షిక బడ్జెట్, దీనిని భారత ఆర్థిక మంత్రి పార్లమెంటులో సమరిస్తారు. భారతదేశ ఆర్థిక సంవత్సరం ప్రారంభమైన ఏప్రిల్ 1న బడ్జెట్ అమల్లోకి రావాలంటే ముందుగా సభ ఆమోదించాల్సి ఉంటుంది. ఛాన్సలర్ ముందుగా వివిధ ఖాతాల కింద ప్రతి స్థలం మరియు కార్యకలాపాల రంగం నుండి రాబడిని అంచనా వేయాలి ఆ తర్వాత ఆయా పెద్ద మొత్తంలో సమకూర్చుకోవాలి. ప్రస్తుత సంవత్సరానికి ట్రెజరీకి రసీదులు జోడించడం ద్వారా మరియు అంతకుముందు సంవత్సరం/ సంవత్సరంలో

బకాయిపడిన చెల్లింపులను ఆలస్యం చేయడం ద్వారా వాస్తవ ఆదాయాన్ని అంచనా వేయాలి. నిర్మాణంలో ఉన్న పనుల నుండి బకాయిపడిన ఆదాయాలు అంచనా వేయబడతాయి. దీని కోసం ఆదాయం పూర్తయినప్పుడు, చెల్లించని జరిమానాలు, తిరిగి చెల్లించలేని బకాయిలు, వసూలు చేయని మొత్తాలు, అధికారులు తిరిగి చెల్లించాల్సిన అడ్వాన్సులు మొదలైన వాటిపై ఆదాయం వస్తుంది.

ఆధునిక బడ్జెట్ యొక్క మూలాలను నార్మన్ కాలం నుండి గుర్తించవచ్చు. ఇక్కడ రెండు విభాగాలు ట్రెజరీ మరియు ఖజానా యొక్క ఆర్థిక వ్యవహారాలు ఉంటాయి.

15.1.1 భారత బడ్జెట్ ప్రక్రియ

అనేకమంది సలహాదారులు మరియు బ్యూరోక్రాట్ల సహకారంతో ఆర్థిక మంత్రి బడ్జెట్‌ను తయారు చేస్తారు. తయారీకి ముందు ఆర్థిక మంత్రి పరిశ్రమ కెప్టెన్లు మరియు ఆర్థికవేత్తల అభిప్రాయాన్ని కోరతారు. వివిధ అకౌంటింగ్ మరియు ఫైనాన్స్ సంబంధిత సంస్థలు తమ అభిప్రాయాలు మరియు సూచనలను పంపుతాయి. భారతదేశంలో బడ్జెట్ తయారీ ప్రధానంగా బ్యూరోక్రాట్‌ల డొమైన్‌లో చేయబడతాయి. సాధారణంగా, బడ్జెట్ తయారీ ప్రక్రియ ఆర్థిక సంవత్సరం మూడో త్రైమాసికంలో ప్రారంభమవుతుంది. ది బడ్జెట్‌లో నాలుగు దశలు ఉన్నాయి, అవి (1) ఖర్చులు మరియు ఆదాయాల అంచనాలు, (2) లోటు యొక్క మొదటి అంచనా, (3) లోటును తగ్గించడం మరియు (4) బడ్జెట్‌ను సమర్పించడం మరియు ఆమోదించడం.

దశ 1: ఖర్చులు మరియు ఆదాయాల అంచనాలు

పార్ట్ A: ఖర్చుల అంచనాలు

వివిధ మంత్రిత్వ శాఖలు ప్రణాళిక మరియు ప్రణాళికేతర వ్యయాల ప్రాథమిక అంచనాలను అందించడంతో ప్రక్రియ ప్రారంభమవుతుంది. మంత్రిత్వ శాఖలు ప్రణాళికా సంఘంతో ప్రణాళిక వ్యయాలను చర్చిస్తాయి. ప్రణాళికా సంఘం నిరంతర ప్రణాళిక కార్యక్రమాల కోసం వనరులను కేటాయిస్తుంది మరియు ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ ద్వారా అందించబడిన తాత్కాలిక అంచనా లేదా అందుబాటులో ఉన్న వనరుల ఆధారంగా చేపట్టగల కొత్త కార్యక్రమాలపై నిర్ణయం తీసుకుంటుంది. మంత్రిత్వ శాఖల ఆర్థిక సలహాదారులు ప్రణాళికేతర వ్యయాలను సిద్ధం చేస్తారు. వ్యయ కార్యదర్శి వాటిని ఏకీకృతం చేస్తారు మరియు ఆర్థిక సలహాదారులతో తీవ్రమైన చర్చ తర్వాత, తదుపరి ఆర్థిక సంవత్సరానికి బడ్జెట్ అంచనాలు సెట్ చేయబడతాయి. ప్రణాళికేతర వ్యయంలో ఎక్కువ భాగం వడ్డీ చెల్లింపులు, రాయితీలు మరియు ఉద్యోగుల వేతన చెల్లింపుల ద్వారా లెక్కించబడుతుంది.

పార్ట్ B: రాబడి అంచనాలు

వ్యయాన్ని అంచనా వేయడమే కాకుండా, ప్రభుత్వ ఖజానాకు ప్రవహించే అంచనా ఆదాయాల అంచనాను ఏకకాలంలో చేయాలి. రెవిన్యూ రసీదులు రెండు రకాలు: మూలధనం మరియు ప్రస్తుత రశీదులు. మూలధన రశీదులలో ప్రభుత్వం ఇచ్చిన రుణాల చెల్లింపు, పబ్లిక్ సెక్టార్ ఈక్విటీ యొక్క

ఉపసంహారణ నుండిలభించిన రసీదులు దేశీయ మరియు బాహ్య రెండింటి నుండి రుణాలు ఉంటాయి. ప్రస్తుత రశీదులలో ప్రధానంగా పన్ను రాబడులు, ప్రభుత్వ రంగ యూనిట్ల నుండి డివిడెండ్ల ద్వారా వచ్చే రసీదులు మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వం ఇచ్చే రుణాలపై వడ్డీ చెల్లింపులు ఉంటాయి.

పన్ను రాబడి ద్వారా అందుకోవాల్సిన మొత్తాలు ప్రస్తుత పన్ను రేట్ల ఆధారంగా అంచనా వేయబడతాయి మరియు తదుపరి ఆర్థిక సంవత్సరంలో వృద్ధి మరియు ద్రవ్యోల్బణం రేటును పరిగణనలోకి తీసుకుంటాయి. మూలధన రసీదుల వైపు, ప్రభుత్వ రంగ ఈక్విటీ మరియు మొత్తాలను ఉపసంహరించుకోవడం ద్వారా లక్ష్య మొత్తాలను గ్రహించబడుతుంది. అన్ని అంచనాలు రెవెన్యూ కార్యదర్శికి అందించబడతాయి.

దశ 2: లోటు యొక్క మొదటి అంచనాలు

రాబడి మరియు వ్యయాల అంచనాలను తయారు చేసిన తర్వాత, అవి ఒకదానికొకటి సరిపోతాయి.ఇది అంచనా వేయబడిన రాబడిలో ఆశించిన కొరత యొక్క మొదటి అంచనాను అందిస్తుంది. ఆ తర్వాత ప్రభుత్వం ప్రధాన ఆర్థిక సలహాదారుతో సంప్రదింపులు జరిపి, ఈ లోటును తీర్చడానికి రుణాల యొక్క వాంఛనీయ స్థాయిని నిర్ణయిస్తుంది. బడ్జెట్ రూపకల్పన వ్యాయామాల సమయానికి తెలిసిన ద్వైపాక్షిక మరియు బహుపాక్షిక రుణాలను నిర్ణయిస్తారు. దేశీయ రుణాల స్థాయి పాక్షికంగా కావలసిన స్థాయిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ప్రభుత్వం తనను తాను లక్ష్యంగా చేసుకునే ఆర్థిక లోటు, రెవెన్యూ గ్యాప్‌లో కొంత భాగం మిగిలిపోతుంది. తాత్కాలిక ట్రెజరీ బిల్లుల జారీ ద్వారా పూరించబడదు.

దశ 3: లోటును తగ్గించడం

ద్రవ్య లోటు మరియు మొత్తం బడ్జెట్ లోటు కోసం లక్ష్యాలను నిర్ణయించిన తర్వాత, వివిధ రంగాలలో వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి ప్రభుత్వం ఏర్పాటు చేయాలనుకుంటున్న ఆర్థిక ప్రోత్సాహక నిర్మాణాన్ని దృష్టిలో ఉంచుకుని, సాధ్యమైతే పన్ను రేట్లలో సవరణ ద్వారా మిగిలిన లోటు భర్తీ చేయబడుతుంది. . ప్రారంభ ప్రణాళికలను అనుసరించి, ఏవైనా మార్పులు చేయవలసి వస్తే, ఖర్చులో సర్దుబాట్లు చేయబడతాయి. ప్రణాళికేతర వ్యయం వడ్డీ చెల్లింపులు, రాయితీలు మరియు పరిపాలనా వ్యయాలను కలిగి ఉంటుంది. సబ్సిడీలను తగ్గించడంలో ఉన్న రాజకీయ సున్నితత్వాల కారణంగా, ప్రభుత్వ ప్రణాళికేతర వ్యయం దానిని మార్చడానికి అనువుగా ఉంటుంది. ప్రణాళికేతర వ్యయానికి ఇదివరకే చేసిన ముందస్తు ఖర్చు తర్వాత ప్రణాళికా వ్యయాలకు గొడ్డలిపెట్టు అవుతుంది.

స్టేజ్ 4: బడ్జెట్

భారత రాజ్యాంగం ఆర్థిక విషయాలలో పార్లమెంటును అత్యున్నతమైనదిగా చేసింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం, రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 112 ప్రకారం, ఉభయ సభల ముందు అంచనా వేయబడిన రసీదులు మరియు వ్యయాల వార్షిక ఆర్థిక నివేదికను పార్లమెంట్ కు సమర్పించాలి.

ఇది పార్లమెంటు ఉభయ సభల్లో ఆమోదం పొందిన తర్వాత మాత్రమే పన్నులు విధించవచ్చు లేదా నిధులను పంపిణీ చేయవచ్చు. ఏది ఏమైనప్పటికీ, ప్రత్యేకంగా ఆర్థిక మంత్రి పన్నులు లేదా వ్యయానికి

సంబంధించిన ప్రతిపాదనను మంత్రుల మండలిలో ప్రారంభించాలి- రాబోయే ఆర్థిక సంవత్సరానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం అంచనా వేసిన వసూళ్లు మరియు వ్యయాలను మరియు ప్రస్తుత ఆర్థిక సంవత్సరం సమీక్షను వివరించే ఆర్థిక ప్రకటనను ఆర్థిక మంత్రి పార్లమెంటు ముందు సమర్పిస్తారు.రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 114 ప్రకారం, ప్రభుత్వం డబ్బును ఉపసంహరించుకోవచ్చు. భారత కన్సాలిడేటెడ్ ఫండ్ పార్లమెంట్ ఆమోదం మీద మాత్రమే ఉంటుంది. కాబట్టి అది పొందవలసి ఉంటుంది విభజన బిల్లులను పార్లమెంట్ ఆమోదిం చాలి. ఇది ఖర్చు చేయడానికి ఎగ్జిక్యూటివ్‌కు అధికారం ఇస్తుంది. రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 265 చట్టం యొక్క అధికారం లేకుండా ప్రభుత్వం ఎలాంటి వసూలు చేయకుండా నిషేధిస్తుంది అందుకే ఆర్థిక బిల్లు ప్రభుత్వం ముందుకు వస్తుంది. బిల్లు కొత్త పన్నులను విధించవచ్చు, ప్రస్తుత పన్ను నిర్మాణాన్ని సవరించవచ్చు లేదా కొనసాగించవచ్చు. గతంలో పార్లమెంటు ఆమోదించిన కాలానికి మించి ఉన్న పన్ను నిర్మాణం, బిల్లులు వ్యాఖ్య కోసం రాజ్యసభకు పంపబడతాయి. అయితే లోక్‌సభ అలా కాదు వ్యాఖ్యలను ఆమోదించాల్సిన బాధ్యత ఉంది అయితే రాజ్యసభ వీటిని ఆమోదించడాన్ని ఆలస్యం చేయదు బిల్లులు. రాష్ట్రపతి సంతకం చేస్తే బిల్లులు చట్టంగా మారుతాయి. లోక్ సభ కార్యనిర్వాహకుడు సమర్పించిన నిధుల కోసం అభ్యర్థనను పెంచడం లేదా కొత్తది విధించే అధికారం ఇవ్వదు. బడ్జెట్‌లోని ప్రతిపాదనలు ఏప్రిల్ 1 నుండి అమల్లోకి వస్తాయి. ప్రెజెంటేషన్ మరియు ప్రభావవంతమైన తేదీ మధ్య 1 నెల గ్యాప్ ఉంటుంది. ఈ సమయంలో లోక్‌సభ ప్రభుత్వ బడ్జెట్ ప్రతిపాదనలను సమీక్షించవచ్చు మరియు సవరించవచ్చు. ఇది చాలా వరకు జరగదు మరియు కొత్త ఆర్థిక సంవత్సరం ప్రారంభమైన తర్వాత మేలో ప్రతిపాదనల పార్లమెంటరీ పరిశీలన మరియు బడ్జెట్ ఆమోదం పూర్తవుతుంది. ప్రతిపాదిత బడ్జెట్ ఏప్రిల్ 1 నుండి అమలులోకి రావాలి కాబట్టి, బడ్జెట్ ఆమోదం కోసం పెండింగ్‌లో ఉన్న అత్యవసర వ్యయాలను తీర్చడానికి ప్రభుత్వం సాధారణంగా మధ్యంతర ఆమోదాన్ని కోరుతుంది. దీనిని వోట్- ఆన్- ఖాతా అని పిలుస్తారు మరియు బడ్జెట్‌ను పార్లమెంటు ఆమోదించిన తర్వాత ఓటు- ఆన్- ఖాతా ఆమోదించడం ద్వారా ఇచ్చిన ఆంక్షలు స్వయంచాలకంగా భర్తీ చేయబడతాయి.

ఇతర బడ్జెట్లు

భారతీయ రైల్వేలు, అతిపెద్ద ప్రభుత్వ రంగ సంస్థ మరియు తపాలా మరియు టెలిగ్రాఫ్ శాఖ వారి స్వంత బడ్జెట్‌లు, నిధులు మరియు ఖాతాలను కలిగి ఉన్నాయి. వారి బడ్జెట్‌ల కింద కేటాయింపులు మరియు చెల్లింపులు ఇతర ప్రభుత్వ ఆదాయాలు మరియు వ్యయాల మాదిరిగానే పార్లమెంటరీ మరియు ఆడిట్ నియంత్రణకు లోబడి ఉంటాయి. డివిడెండ్‌లు కేంద్ర ప్రభుత్వానికి చేరతాయి మరియు ఇతర ప్రభుత్వ సంస్థల మాదిరిగానే లోటులు కూడా సబ్సిడీగా ఉంటాయి.

రాష్ట్ర బడ్జెట్

ప్రతి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం దాని స్వంత బడ్జెట్‌ను కలిగి ఉంటుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వంలోని సంబంధిత అధికారులతో సంప్రదించి రాష్ట్ర ఆర్థిక మంత్రి తయారు చేస్తారు. రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవహారాలపై ప్రాథమిక

నియంత్రణ రాష్ట్ర శాసనసభపై ఉంటుంది. ఏది ఏమైనప్పటికీ, స్టేట్ ఫైనాన్స్ అనేది రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఖాతాలను ఏటా సమీక్షిస్తుంది మరియు రాష్ట్ర శాసనసభకు సమర్పించడానికి రాష్ట్ర గవర్నర్‌కు ఫలితాలను నివేదిస్తుంది.ఎక్కువ ఆదాయ వనరులు ఉన్నందున వ్యక్తిగత ఆదాయపు పన్నులు మరియు రాష్ట్రాలతో కొన్ని ఎక్సైజ్ పన్నుల నుండి వచ్చే ఆదాయం ను కేంద్ర ప్రభుత్వం పంచుకుంటుంది. ఇది ఇతర మైనర్ పన్నులను కూడా సేకరిస్తుంది, మొత్తం ఆదాయాలు రాష్ట్రాల కు బదిలీ చేయబడతాయి భాగస్వామ్య పన్నుల విభజన ఆర్థిక కమీషన్లచే నిర్ణయించబడుతుంది. కేంద్ర ప్రభుత్వం కూడా రాష్ట్రాలకు వారి కట్టుబాట్లకు అనుగుణంగా గ్రాంట్లను అందిస్తుంది.

15.1.2 బడ్జెట్ పత్రాలు

కేంద్ర బడ్జెట్ వివిధ పత్రాలను కలిగి ఉంటుంది. మొదటిది లోక్‌సభలో చదివిన ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ ప్రసంగం. బడ్జెట్ ప్రసంగం రాబోయే ఆర్థిక సంవత్సరంలో ప్రభుత్వం ఏ దిశలో పయనించాలనుకుంటున్నది, వృద్ధి లక్ష్యాలు మరియు ప్రధాన థ్రస్ట్ ప్రాంతాలను అందిస్తుంది. ఆర్థిక మంత్రి తన ప్రసంగంలో విస్తృత పన్ను విధాన చర్యలను వివరిస్తారు. ప్రసంగం ఆర్థిక రంగంలో దేశం ఎదుర్కొంటున్న సమస్యలను జాబితా చేస్తుంది మరియు వాటికి ప్రభుత్వాల ప్రతిస్పందనను సూచిస్తుంది. ప్రసంగంలో వివిధ ఖర్చులు మరియు పన్ను ప్రతిపాదనలు కూడా ఉంటాయి.

ఆహార భద్రతపై దృష్టి సారించిన స్వతంత్ర భారతదేశపు మొట్టమొదటి బడ్జెట్ నుండి ప్రస్తుత NDA ప్రభుత్వం సమర్పించిన 2016-17 బడ్జెట్ వరకు రెట్టింపు హామీ ఇచ్చింది. రైతుల ఆదాయం, సవాళ్లు మరియు సమస్యలు చాలా వరకు అలాగే ఉన్నాయి, కాబట్టి ప్రతిపాదిత పరిష్కారాలు ఉన్నాయి. ఇక్కడ, మనం పర్యావరణం మరియు అభివృద్ధి యొక్క లెన్స్ ద్వారా గత 69 సంవత్సరాల బడ్జెట్ తయారీని పరిశీలిద్దాం.

15.1.3 బడ్జెట్ ట్రెండ్‌లపై విశ్లేషణ:

బడ్జెట్ విశ్లేషణ అనేది ప్రజా వ్యయాలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వడం మరియు సామాజికంగా సమానమైన మార్గాల్లో ఆదాయాల సేకరణ లక్ష్యంతో జనాభాలోని అట్టడుగు వర్గాలకు చెందిన దృష్టి నుండి బడ్జెట్ యొక్క విశ్లేషణ మరియు అంచనాను కలిగి ఉంటుంది. విధానాలు ఏ మేరకు ఫలితాలలోకి అనువదిస్తాయో నిర్ణయించడానికి బడ్జెట్ ప్రక్రియ యొక్క వివిధ దశలను పర్యవేక్షించడానికి ఇది ఉపయోగించబడుతుంది. బడ్జెట్ యొక్క సారాంశం ఎక్కువ మందికి అర్థమయ్యేలా మారితే, పెరిగిన ఆసక్తి మరియు బహిరంగ చర్చలు ప్రజా వ్యయ వ్యవస్థలో జవాబుదారీతనాన్ని స్థాపించడానికి డిమాండ్లను మరియు ఒత్తిడిని వ్యక్తీకరించడానికి సంఘాలకు సహాయపడే మెరుగైన సమాచార ప్రవాహాన్ని సులభతరం చేస్తాయి.

1948-49 బడ్జెట్:

భారతదేశపు మొదటి బడ్జెట్ ఆగష్టు 15, 1947 నుండి మార్చి 31, 1948 వరకు కేవలం 7-1/2 నెలలు మాత్రమే కవర్ చేయబడింది. మొదటి బడ్జెట్ యొక్క ప్రధాన ముఖ్యాంశం బడ్జెట్‌ను ఆమోదించాలనే

నిర్ణయం. విభజన మరియు తత్ఫలితంగా అస్థిరత అనేది బడ్జెట్ కేటాయింపులను నిర్ణయించే ప్రధాన అంశాలు. బడ్జెట్‌లోని మూడు ప్రధాన ఖర్చులు ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తి, రక్షణ సేవలు మరియు పౌర వ్యయం. ఆహార ఉత్పత్తి తక్కువగా ఉంది, అందువల్ల ఆహార ధాన్యాలలో స్వయం సమృద్ధికి అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. లక్ష్యం బడ్జెట్ ఆదాయం రూ. 171 కోట్లు (సుమారుగా). ఇందులో పోస్టులు, టెలిగ్రాఫ్ శాఖ నుంచి రూ.15.9 కోట్లు రావాల్సి ఉంది. ఆదాయం అంచనా వ్యయం రూ. 197 కోట్లు (సుమారు), ఇందులో రక్షణ రంగానికి రూ. 92.74 కోట్లు కేటాయించారు. స్థిరీకరణ, శరణార్థుల ఉపశమనం మరియు పునరావాసం కోసం కేటాయించిన ఖర్చుల కారణంగా వ్యయం పెరిగింది.

1949-50 బడ్జెట్:

విభజన అనంతర పరిణామాలు ఈ బడ్జెట్‌కు కూడా ప్రధాన నిర్ణయాత్మక అంశంగా కొనసాగాయి. బీహార్‌లో వరదలు, బొంబాయిలో తుఫాను మరియు పశ్చిమ తీరాన్ని తాకిన కరువు కూడా ప్రధాన ఆందోళన కలిగించాయి. నియంత్రించడం రెండో బడ్జెట్‌లో కీలకాంశం సమాజంలోని కొన్ని వర్గాలలో కొనుగోలు శక్తి పెరిగినందున ద్రవ్యోల్బణ ధోరణులు. బడ్జెట్‌లో దృష్టి కేంద్రీకరించిన అంశాలు: ఆహార నియంత్రణను తిరిగి ప్రవేశపెట్టడం, సరసమైన ధరకు ఆహార ధాన్యాల సరఫరాను పెంచడం మరియు విదేశాల నుంచి ఆహార దిగుమతులను పరిమితం చేయడం. అభివృద్ధి ప్రాజెక్టులను మంజూరు చేయడానికి IBRD/ IMF నుండి డాలర్ రుణాలు తీసుకోవాలనే ప్రతిపాదనలు చేర్చబడ్డాయి. బడ్జెట్ అంచనాలు రూ.255.24 కోట్లకు గాను రూ.83.08 కోట్లు పెరిగి రెవెన్యూ రాబడులు రూ.338.32 కోట్లుగా అంచనా వేశారు. రక్షణ సేవలు రూ. 34.35 కోట్లు మరియు పౌర వ్యయం అంచనాలు రూ. 48.14 కోట్లుగా ఉన్నాయి. కాశ్మీర్ లోయలో కార్యకలాపాల కారణంగా రక్షణ రంగం పెరిగింది.

1950-55 బడ్జెట్లు:

భారతదేశం రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించిన తర్వాత, దేశాన్ని గణతంత్ర రాజ్యంగా ప్రకటించిన తర్వాత ఇది మొదటి బడ్జెట్. బడ్జెట్ యొక్క ముఖ్య ఉద్దేశ్యం ప్రణాళికా సంఘం యొక్క పునాదిని వేయడం, ఇది దేశం యొక్క వనరులను ఉపయోగించడం కోసం సమర్థవంతమైన ప్రణాళికలను రూపొందించడం. 1950వ దశకం ప్రారంభంలో భారతీయ బడ్జెట్ ముఖ్యాంశాలు ప్రభుత్వ రంగం మరియు ఆర్థిక రంగాల చుట్టూ తిరుగుతాయి. అందువల్ల, పన్నులు, ద్రవ్యోల్బణం మరియు పబ్లిక్ సేవింగ్స్‌పై ఎక్కువ దృష్టి పెట్టారు. బడ్జెట్ ఆదాయపు పన్ను గరిష్ట రేటును 30 శాతం నుండి 25 శాతానికి తగ్గించింది. 121,000 కంటే ఎక్కువ ఆదాయం రూపాయికి 8.5 అణాల సూపర్- టాక్స్ రేటును ఆకర్షించింది. వ్యక్తిగత పన్నుల గరిష్ట రేటు దాదాపు 78 శాతం. 1951-52లో, ఇప్పుడు ఆదాయం రూ. 387.21 కోట్లు మరియు వ్యయం రూ. 379.28 కోట్లుగా అంచనా వేయబడింది. కస్టమ్స్, రైల్వేలు, దిగుమతి సుంకం తగ్గింపు మరియు పోస్ట్‌లు మరియు టెలిగ్రాఫ్ శాఖ ద్వారా వచ్చిన లాభాలు మెరుగుపడటం దీనికి కారణం. మొత్తం వ్యయం రూ.41.4 కోట్లు పెరగగా, రక్షణ సేవలకు రూ.11.45 కోట్లు, పౌర అంచనాలు రూ.29.95 కోట్లుగా ఉన్నాయి. తరువాత, వ్యవసాయ రంగంలో వృద్ధితో ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తి పెరిగింది. దీని తరువాత ధరలలో స్థిరమైన తగ్గుదల కొనసాగింది. కస్టమ్స్, ఎక్సైజ్ డ్యూటీలు మరియు ఆదాయపు పన్ను నుండి వచ్చిన రసీదులు

అసాధారణంగా తేలడం వల్ల రాబడి స్థానం గణనీయంగా మెరుగుపడింది. అయితే, ఎగుమతులు పడిపోయిన కారణంగా చెల్లింపుల బ్యాలెన్స్ (BOP) అనుకూలంగా లేదు. అంతేకాక గణనీయమైన పరిమాణంలో ఆహార ధాన్యాలు, అవసరమైన ముడి పదార్థాలు మరియు మూలధనం/ వినియోగ వస్తువులను విదేశాల నుండి దిగుమతి చేసుకోవడం కొనసాగింది.

1955-60 బడ్జెట్లు:

ఈ ఆర్థిక సంవత్సరాల్లో ప్రధాన హైలైట్ పారిశ్రామిక అభివృద్ధిని తీసుకోవడం 8 శాతం వార్షిక వృద్ధి రేటుతో సెంటర్ స్టేజ్. లో ఆర్థిక పరిస్థితి 1953-54లో దేశం మెరుగ్గా మారింది మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ మరింత బలపడింది 1955 కోర్సు. జీవన ప్రమాణాన్ని పెంచడం మరియు తగ్గించడం కూడా దృష్టి కేంద్రీకరించబడిందిBPL స్థాయి కంటే ఎగువకు కుటుంబాలను తీసుకురావడం ద్వారా పేదరికం నిర్మూలించడం. 1957-58 బడ్జెట్‌లో కీలకాంశం దిగుమతి లైసెన్సింగ్ వ్యవస్థ ద్వారా దిగుమతులపై తీవ్ర పరిమితులను విధించింది. సంపద పన్ను, వ్యయ పన్ను మరియు రైల్వే ప్రయాణీకుల రుసుముపై పన్ను ప్రవేశపెట్టబడింది. ఎక్సైజ్‌ను గరిష్టంగా 400 శాతానికి పెంచారు. బడ్జెట్ పేరు చేయడానికి మొదటి ప్రయత్నంగా గుర్తించబడింది . క్రియాశీల ఆదాయం (జీతాలు లేదా వ్యాపారం) మరియు నిష్క్రియ ఆదాయం (వడ్డీ లేదా అద్దె) మధ్య ఆదాయపు పన్ను రేట్లు పెంచారు. 1958-60 మధ్య, పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి వృద్ధి చెందుతూనే ఉంది,కానీ 1957తో పోలిస్తే తక్కువ వేగంతో ఉంది. అయినప్పటికీ, వ్యవసాయోత్పత్తి వేగవంతమైంది. 1958-59లో పెరుగుదల. 1959లో పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి 7.4 శాతం పెరిగింది. ఈ సంవత్సరం యొక్క మరొక ముఖ్యమైన లక్షణం ఇనుము, ఉక్కు మరియు ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల అల్యూమినియం, పారిశ్రామిక సూచీ పెరుగుదలలో మూడింట ఒక వంతుకు పైగా ఉంది ఉత్పత్తి సాధించడం.

1960-70 బడ్జెట్లు:

ఈ కాలానికి బడ్జెట్‌లను రూపొందించడంలో ప్రధానమైన పరిశీలన అవసరందేశం యొక్క రక్షణ సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించడానికి. గత బడ్జెట్ల సూత్రాలను అనుసరించి, ది ఈ కాలానికి బడ్జెట్ అభివృద్ధి, ఉత్పత్తి, ఉపాధిపై ఖర్చులపై నొక్కిచెప్పబడింది మరియు పెట్టుబడి. సామాన్యుడు యొక్క పొదుపు రేటును మరింత మెరుగుపరచడం మరొక ముఖ్యమైన అంశం సామాన్యుడు ఇంకా ఎక్కువ. ఎగుమతి ప్రోత్సాహం, అభివృద్ధికి బడ్జెట్ మెరుగైన కేటాయింపులు కేటాయించింది. పారిశ్రామిక, పెట్టుబడి రంగాలు వృద్ధి చెందాయి. అయితే వ్యవసాయం దిగుబడి రాలేదు. ఈ ఆహార ధాన్యాలు మరియు ముడి పదార్థాల లభ్యత తగ్గింది మరియు దాని నమూనాను మార్చింది. మరో ముఖ్యమైన అంశం ఏమిటంటే విదేశీ రైల్వేలు మరియు పరిశ్రమలకు సహాయం అందించబడింది. వ్యక్తిగత పొదుపు సామర్థ్యం పెంచడమే ప్రాథమిక లక్ష్యం మరియు అందుకోవడానికి పరిశ్రమ పనితీరును మెరుగుపరచడం, పెట్టుబడి పెట్టిన మూలధనంపై అధిక రాబడి సాధించడం. ఈ బడ్జెట్‌లో కూడా తొలిసారిగా కేటాయింపులు జరిగాయి నేపాల్, భూటాన్ మరియు ఆఫ్రికన్ దేశాల వంటి విదేశీ దేశాలకు సహాయం. రక్షణదాని పెరుగుతున్న వాటాను పరిమితం చేయడానికి ప్రయత్నాలు చేసినప్పటికీ వ్యయం నిరంతరం పెరిగింది. 1968-69 ఎక్సైజ్ శాఖ అధికారులు వస్తువుల

స్టాంపింగ్ మరియు మదింపు ఆవశ్యకతను ముగించినందున బడ్జెట్ ప్రజల-సున్నితమైన బడ్జెట్‌గా పరిగణించబడింది. తయారీదారులందరూ స్వీయ- అంచనా పద్ధతిని కూడా ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టింది.

1970-80 బడ్జెట్లు:

ఈ దశకు తగిన ఉపాధి అవకాశాలను కల్పించడం ప్రధాన ముఖ్యాంశాలు. మెట్ట వ్యవసాయ ప్రాంతాలపై ఎక్కువ శ్రద్ధ పెట్టారు మరియు చిన్న పరిశ్రమలు మరియు పారిశ్రామికవేత్తలను ప్రోత్సహించారు. 1970-71 బడ్జెట్‌లో భవిష్యత్తులో వృద్ధి సంభావ్యతతో సామాజిక సంక్షేమంపై దృష్టి సారించే పథకాల ద్వారా తప్పనిసరిగా కేటాయింపులు జరిగాయి. గని కార్మికుల ప్రయోజనాలను ప్రభుత్వం నిర్వహించే సెటప్‌లో ఉత్తమంగా అందిస్తారని కూడా తెలిపారు. 1973-74లో బడ్జెట్ లోటు అంచనా రూ.550 కోట్లు. ఎరువుల ఉత్పత్తి కార్యక్రమాలు వృద్ధి చెందాయి. ఉపరితల మరియు భూగర్భ జలాల వాంఛనీయ వినియోగం కోసం కార్యక్రమాలు రూపొందించబడ్డాయి. రైతులకు వారి ఉత్పత్తులను ప్రాసెస్ చేయడానికి మరియు మార్కెటింగ్ చేయడానికి సకాలంలో రుణాన్ని అందించడానికి రైతు సేవా సంఘాలు ప్రారంభించబడ్డాయి. బొగ్గు జాతీయీకరణ ఫలితాలను ఇవ్వడం ప్రారంభించింది. ఆహార సబ్సిడీకి బడ్జెట్‌లో రూ.100 కోట్ల కేటాయింపు రూ.295 కోట్లకు పెరిగింది. ఈ దశకు రక్షణ వ్యయం రూ.2,752 కోట్లు కాగా, ప్రణాళికేతర రెవెన్యూ వ్యయం రూ.5,908 కోట్లుగా అంచనా వేశారు. 1976-77 బడ్జెట్‌లో పెట్టుబడి రంగానికి అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది. ఆరోగ్యం, కుటుంబ సంక్షేమం కోసం 1977-78లో రూ.284 కోట్లు కేటాయించగా 1978-79లో రూ.393 కోట్లు కేటాయించారు.

1980-90 బడ్జెట్లు:

షెడ్యూల్డ్ కులాల సామాజిక- ఆర్థిక స్థితి మెరుగుదల ఈ దశలో అభివృద్ధి వ్యూహంలో ప్రధాన అంశం. రాష్ట్రాల ప్రణాళికలు, కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల ప్రణాళికలు మరియు కొండలు మరియు గిరిజన ప్రాంతాల ఉప ప్రణాళికలు, షెడ్యూల్డ్ కులాల ప్రత్యేక కాంపోనెంట్ ప్లాన్‌లు, ఈశాన్య మండలి పథకాలు, గ్రామీణ విద్యుదీకరణ కార్పొరేషన్ మరియు సహజసిద్ధమైన పథకాలకు కేంద్ర సహాయం కోసం రూ.3,094 కోట్లు కేటాయించారు. విపత్తులు. 20 పాయింట్ల ఆర్థిక కార్యక్రమంలో భాగంగా భూమిలేని, బలహీన వర్గాలకు సుమారు రూ.50 కోట్లు కేటాయించారు. గిరిజన సబ్ ప్లాన్ కింద గిరిజనులు, ప్రాంతాల అభివృద్ధికి రూ.70 కోట్లు కేటాయించారు. వ్యవసాయం మరియు గ్రామీణాభివృద్ధిపై ఖర్చు గణనీయంగా పెరిగింది. పారిశ్రామిక వృద్ధి 4.5 శాతానికి పెరిగింది. MODVAT క్రెడిట్ ప్రవేశపెట్టబడింది. ఇది వస్తువుల తుది ధరపై పన్నుల క్యాస్కేడింగ్ ప్రభావాన్ని తగ్గించడానికి తుది ఉత్పత్తులపై సుంకంపై ముడి పదార్థాలపై చెల్లించే క్రెడిట్ సెట్ ఆఫ్ డ్యూటీని అనుమతించింది. యూనిట్ ట్రస్ట్ ఆఫ్ ఇండియా యొక్క మ్యూచువల్ ఫండ్ మరియు మహానగర్ టెలిఫోన్ నిగమ్ లిమిటెడ్ ఏర్పాటును కూడా ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించింది. లైసెన్స్ రాజ్‌ను రద్దు చేయాలనే ఉద్దేశాన్ని ప్రభుత్వం ప్రకటించింది. పన్ను ఎగవేతదారులను పసిగట్టేందుకు ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ ఎన్‌ఫోర్స్‌మెంట్ డైరెక్టరేట్‌ను ఏర్పాటు చేసింది. ఈనాడు MAT లేదా మినిమం ఆల్టర్నేటివ్ ట్యాక్స్ అని పిలవబడే కనీస కార్పొరేట్ పన్నుకు సంబంధించిన నిబంధనలు కూడా ఆదాయపు పన్నును చెల్లించకుండా చట్టబద్ధంగా నిర్వహించే అధిక లాభదాయకమైన కంపెనీలను పన్ను నెట్‌లోకి తీసుకురావడానికి ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి.

సరళీకరణ అనంతర 1991-2000 బడ్జెట్‌లు:

1991-92 ఆర్థిక సరళీకరణకు నాంది పలికింది. దిగుమతి- ఎగుమతి విధానం సవరించబడింది మరియు విదేశాల నుండి పోటీకి భారతీయ పరిశ్రమను బహిర్గతం చేయడానికి దిగుమతి సుంకాలు తగ్గించబడ్డాయి. గరిష్ట కస్టమ్స్ డ్యూటీని 220 శాతం నుంచి 150 శాతానికి తగ్గించడం ద్వారా ప్రభుత్వం విధి నిర్మాణాల హేతుబద్ధీకరణను ప్రారంభించింది. బ్యాలెన్స్ ఆఫ్ పేమెంట్స్ ప్రమాదకరంగా ఉన్నందున ఇది జరిగింది. ప్రభుత్వం 1994 బడ్జెట్‌లో సేవా పన్నును ప్రవేశపెట్టింది మరియు వేగవంతమైన సాంకేతిక అభివృద్ధి ద్వారా వృద్ధిపై పందెం వేసింది. 1997 బడ్జెట్ వ్యక్తులు మరియు కంపెనీలకు పన్ను రేట్లను మితంగా చేసింది. మునుపటి సంవత్సరాల్లో చెల్లించిన MATని తదుపరి సంవత్సరాల పన్ను బాధ్యతకు వ్యతిరేకంగా సర్దుబాటు చేయడానికి ఇది కంపెనీలను అనుమతించింది. నల్లధనాన్ని బయటకు తీసుకురావడానికి ప్రభుత్వం స్వచ్ఛంద ఆదాయ వెల్లడి పథకం (VDIS)ని కూడా ప్రారంభించింది. బడ్జెట్ లోటుకు ఫైనాన్సింగ్ కోసం ఉపయోగించే తాత్కాలిక ట్రెజరీ బిల్లులను ఇది దశలవారీగా రద్దు చేసింది. బడ్జెట్ 1997 పన్ను స్థావరాన్ని విస్తరించాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. భారతదేశం 1960ల చివరలో మరియు 1970ల ప్రారంభంలో 97.5 శాతం గరిష్ట ఆదాయపు పన్ను రేటును కలిగి ఉంది. అంతకుముందు రేట్లను నిషేధించేవారు తమ ఆదాయాలను దాచడానికి బదులుగా చెల్లించడం ప్రారంభించినందున రేట్లలో నియంత్రణ మొత్తం సమ్మతిని మెరుగుపరిచింది. వ్యక్తిగత ఆదాయపు పన్ను వసూళ్లు 1997-98- ఏప్రిల్ 2010- జనవరి 2011లో రూ. 18,700 కోట్ల నుండి రూ. 100,100 కోట్లకు పెరిగాయి. VDIS దాదాపు రూ. 10,000 కోట్లు సంపాదించింది. పన్ను చెల్లింపుదారుల చేతుల్లో ఉన్న అధిక పునర్వినియోగపరచదగిన ఆదాయాలు డిమాండ్‌ను ఉత్పత్తి చేయడంలో సహాయపడింది. పెంపు పన్ను సాంఘిక సంక్షేమం మరియు మౌలిక సదుపాయాలపై ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని పెంచడానికి ఆదాయాలు ఉపయోగించబడ్డాయి.

2000-2010 బడ్జెట్లు:

ఈ కాలంలో సాఫ్ట్‌వేర్ ఎగుమతిదారులకు ప్రోత్సాహకాలు తొలగించబడ్డాయి. బడ్జెట్‌లో 1991, సాఫ్ట్‌వేర్ ఎగుమతుల ద్వారా వచ్చే ఆదాయాన్ని మూడేళ్లపాటు పన్ను రహితం చేసి, ఆపై పన్ను విధించారు 1995 బడ్జెట్‌లో సెలవు శాశ్వతంగా పొడిగించబడింది. ఇది నిష్పత్తిని మెరుగుపరచడం GDPకి పన్నులు మరియు భారతదేశాన్ని ప్రపంచానికి ఒక ప్రధాన సాఫ్ట్‌వేర్ డెవలప్‌మెంట్ సెంటర్‌గా ప్రోత్సహించడానికి దృష్టి పెట్టారు. సాఫ్ట్‌వేర్ ఎగుమతి రంగానికి ఈ పన్ను సెలవును ప్రవేశపెట్టడం జరిగింది .

2001-02లో భారత ఐటీ పరిశ్రమలో అసాధారణ వృద్ధి బదిలీ ధర నిబంధనలు ప్రవేశపెట్టబడింది. స్థూల దేశీయోత్పత్తి (GDP) వృద్ధిని అంచనా వేయబడింది. వాస్తవ పరంగా 2010-11లో 8.6 శాతం. ఆర్థిక వ్యవస్థ విశేషమైన స్థితిస్థాపకతను కనబరిచింది. కొనసాగుతున్న అధిక ఆహార ధరలు ప్రధాన ఆందోళనగా ఉన్నాయి. వినియోగదారులను విస్మరించారు. ఆహార పదార్థాల లభ్యత మెరుగుపడినప్పటికీ ధరలలో కాలానుగుణంగా తగ్గుదల ప్రయోజనంపంపిణీ మరియు మార్కెటింగ్ వ్యవస్థలలో లోపాలు బయటపడ్డాయి. ఆర్థిక సంవత్సరానికి బడ్జెట్ 2010-11 వ్యవసాయ రంగాన్ని పునరుజ్జీవింపజేయాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది,

అయితే సేంద్రీయ ఉత్పత్తులకు ఎలాంటి ప్రోత్సాహకాలు లేవు ఎరువులు. ద్రవ్య విధాన చర్యలు మరింత ముందుకు సాగుతాయని అంచనారాబోయే నెలల్లో మితమైన ద్రవ్యోల్బణం, ఎగుమతులు 29.4 శాతం వృద్ధి చెందగా, దిగుమతులు పెరిగాయి. 2010-11 ఏప్రిల్ నుండి జనవరి మధ్య కాలంలో 17.6 శాతం వృద్ధిని నమోదు చేసింది.

2010-2022 బడ్జెట్‌లు:

అభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు ఖర్చు చేయడానికి రుణాలను పెంచకుండా రహస్యంగా మార్కెట్‌తో ఆడుకుంటూ పేదల అనుకూల ఇమేజ్‌ని బడ్జెట్ అంచనా వేసింది. ప్రభుత్వం సులభతరమైన క్రెడిట్‌లకు ప్రాప్యతతో సాప్‌ల ప్రకటనలను భర్తీ చేయడానికి ప్రయత్నించింది. మొదటిది, ఇది గణనీయంగా పెరిగింది మరియు పేద ప్రజలకు క్రెడిట్ యాక్సెస్‌ను సులభతరం చేసింది. 2012-13లో వ్యవసాయ రుణాల లక్ష్యాన్ని రూ. 100,000 కోట్ల నుంచి రూ. 575,000 కోట్లకు పెంచారు. రెండవది, ఆర్థిక బాధ్యత మరియు బడ్జెట్ నిర్వహణ చట్టాన్ని సవరించడం ద్వారా 2003 (FRBM చట్టం) బడ్జెట్ ప్రైవేట్ రంగానికి సంస్కరణలు ట్రాక్‌లో ఉన్నాయని సందేశాన్ని ఇచ్చింది. అయితే, ప్రైవేట్ డీజిల్ కార్లలో సబ్సిడీ డీజిల్ వినియోగాన్ని నిరోధించడంలో బడ్జెట్ విఫలమైంది. UPA II యొక్క చివరి పూర్తి స్థాయి బడ్జెట్‌కు ఆర్థిక మంత్రి యొక్క ప్రధాన సూత్రం అందరినీ కలుపుకొని పోవడం మరియు స్థిరమైన అభివృద్ధి. అయితే పర్యావరణపరంగా స్థిరమైన అభివృద్ధి వైపు దేశాన్ని నడిపించడానికి తక్కువ బడ్జెట్ కేటాయింపులు ఉన్నాయి. బడ్జెట్ 2013 వ్యవసాయం మరియు వాటర్‌షెడ్ అభివృద్ధికి కేటాయింపులను పెంచింది. జాతీయ ఆహార భద్రతా బిల్లు ఆమోదం కోసం ఎదురుచూస్తూ, ఆహార సబ్సిడీలపై పెరుగుతున్న వ్యయాన్ని భరించేందుకు రూ.10,000 కోట్లు కేటాయించారు. గ్రామీణాభివృద్ధికి బడ్జెట్‌లో 46 శాతం పెరిగింది. బీజేపీ ప్రభుత్వ తొలి బడ్జెట్ అరుణ్‌తో రైతులకు నిరాశ కలిగించింది 2014లో జైట్లీ పలు ప్రకటనలు చేశారు అందరూ వైద్య విద్య మరియు భవనంపై దృష్టి సారించారు. నివారణ లేదా ప్రాథమిక ఆరోగ్య సంరక్షణ ప్రస్తావన లేదు. ఇంధన రంగంలో, వికేంద్రీకృత మినీ మరియు మైక్రోలను విస్మరిస్తూ పెద్ద సౌర విద్యుత్ ప్రాజెక్టులను జైట్లీ నొక్కి చెప్పారు. గ్రామీణ ప్రాంతాలకు గ్రిడ్ సోలార్ ప్రాజెక్టులు. ఏర్పాటు చేయాలని కూడా ప్రభుత్వం ప్రతిపాదించింది. ఇంటిగ్రేటెడ్ గంగా పరిరక్షణ మిషన్ నమామి గంగే- మరియు రూ. 2,037 కేటాయించబడింది . 2015 మొదటి పూర్తి సంవత్సర బడ్జెట్ కూడా NDA ప్రభుత్వంసామాజిక రంగ పథకాల భవిష్యత్తు గురించి కొన్ని క్లిష్టమైన ప్రశ్నలకు సమాధానం ఇవ్వలేదు. నిపుణుల అభిప్రాయం ప్రకారం, కేంద్ర బడ్జెట్ 2015-16 పెట్టుబడి పెట్టడంలో విఫలమైంది. భారతదేశంలో పారిశుద్ధ్య కవరేజీని గ్రహించడం తక్కువగానే కొనసాగుతోంది. కేంద్రం 2016-17 బడ్జెట్‌లో రూ.9,000 కోట్లు మంజూరు చేసింది. గ్రామీణ పారిశుధ్యం కోసం స్వచ్ఛ భారత్ అభియాన్ (SBA). 2017-18 కేంద్ర బడ్జెట్‌లో కేంద్ర ఆర్థిక మంత్రి శ్రీ అరుణ్ జైట్లీ ప్రకటించారు ఫిబ్రవరి 1, 2017న పార్లమెంట్ లో సమర్పించారు. బడ్జెట్ 2017-18లో మూడు ప్రధాన సంస్కరణలు ఉన్నాయి:

బడ్జెట్ ప్రెజెంటేషన్ తేదీని ముందుకు తీసుకెళ్లడం, రైల్వే బడ్జెట్‌ను సాధారణ బడ్జెట్‌తో విలీనం చేయడం మరియు ప్రణాళిక మరియు నాన్- ప్లాన్ ఖర్చులను రద్దు చేసింది. ఫిబ్రవరి 1, 2018 న, భారత ప్రభుత్వం ఆర్థిక మంత్రి, 2018-19 కేంద్ర బడ్జెట్‌ను ప్రకటించారు.

గ్రామీణ ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంపొందించడం, వ్యవసాయాన్ని బలోపేతం చేయడంపై బడ్జెట్ దృష్టి సారించింది. ఆర్థికంగా తక్కువ ప్రాధాన్యత కలిగిన వారికి ఆరోగ్య సంరక్షణ, మౌలిక సదుపాయాలను సృష్టించడం మరియు దేశంలో విద్య నాణ్యతను మెరుగుపరచడం. జూలై 5, 2019 ఒక చారిత్రాత్మక సంఘటనగా గుర్తించబడుతుంది, రెండవసారి ఎన్నికైన BJP ప్రభుత్వం తరపున భారతదేశపు మొదటి మహిళా ఆర్థిక మంత్రి తన తొలి బడ్జెట్‌ను సమర్పించారు. ఫిబ్రవరి 2019లో సమర్పించబడిన ఎన్నికల ముందు మధ్యంతర బడ్జెట్ తర్వాత, యూనియన్ బడ్జెట్ 2019, రాబోయే ఆర్థిక మందగమనం నేపథ్యంలో మౌలిక సదుపాయాలను పెంచడానికి, ఆర్థిక వ్యవస్థకు సహాయం చేయడానికి మరియు విదేశీ పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించడానికి రూపొందించబడింది. సీతారామన్ దేశం యొక్క అభివృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి తగిన మార్పులను తప్పనిసరి చేసారు మరియు $ 5 ట్రిలియన్ ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రతిష్టాత్మక ప్రణాళికను రూపొందించారు. 2020లో, 21వ శతాబ్దపు మూడవ దశాబ్దపు మొదటి కేంద్ర బడ్జెట్‌ను సమర్పిస్తూ, స్వల్పకాలిక, మధ్యకాలిక మరియు దీర్ఘకాలిక చర్యల కలయిక ద్వారా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను ఉత్తేజపరిచే లక్ష్యంతో నిర్మలా సీతారామన్ సంస్కరణల శ్రేణిని ఆవిష్కరించారు. డి- గ్రోత్ బారి నుండి ఆర్థిక వ్యవస్థను వెనక్కి లాగడం అనే భయంకరమైన జంట పనులను ఎదుర్కొన్నందున, మహమ్మారి తర్వాత ఆర్థిక వ్యవస్థను పుంజుకోవడానికి సంవత్సరంలో ఆర్థిక మరియు ఆర్థికేతర చర్యలు తీసుకోబడ్డాయి. 2021లో వాస్తవ జిడిపిలో 11% వృద్ధిని అంచనా వేసిన ప్రీ- బడ్జెట్ ఎకనామిక్ సర్వే దీనికి నిదర్శనం.

ఆత్మనిర్భర్ భారత్ కోసం ఒక విజన్ వేస్తూ, గౌరవనీయ ఆర్థిక మంత్రి ఆరు స్తంభాలపై బడ్జెట్ ప్రతిపాదనలను ప్రవేశ పెట్టారు. ఆరోగ్యం మరియు శ్రేయస్సు, భౌతిక మరియు ఆర్థిక మూలధనం మరియు మౌలిక సదుపాయాలు, ఆకాంక్ష భారత్ కోసం సమగ్ర అభివృద్ధి, మానవ మూలధనాన్ని పునరుద్ధరించడం, ఆవిష్కరణ మరియు R&D, మరియు కనీస ప్రభుత్వం గరిష్ట పాలన. యూనియన్ బడ్జెట్ 2022-23 సూక్ష్మ-ఆర్థిక స్థాయి అందరినీ కలుపుకొని సంక్షేమంపై దృష్టి సారించి స్థూల- ఆర్థిక స్థాయి వృద్ధిని పూర్తి చేయడానికి ప్రయత్నిస్తుంది. భారతదేశ ఆర్థిక వ్యవస్థను 75 సంవత్సరాల నుండి 100కి వచ్చే 25 సంవత్సరాల పాటు అమృత్‌కాల్ వైపు మళ్లించేందుకు బలమైన పునాది వేయాలని బడ్జెట్ లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. భారతదేశం 9.2% GDP వృద్ధిని నమోదు చేసింది. ఇది అన్ని ఆర్థిక వ్యవస్థలలో అత్యధికం. "మేము Omicron వేవ్ మధ్య ఉన్నాము, మా టీకా ప్రచారం యొక్క వేగం నాటకీయంగా సహాయపడింది. 'సబ్కా ప్రయాస్' బలమైన వృద్ధితో కొనసాగుతుందని" FM పేర్కొంది. బడ్జెట్ 2022 పబ్లిక్ ఇన్వెస్ట్‌మెంట్ మరియు క్యాపిటల్ ఎక్స్‌పెండిచర్ ప్రొవిజన్‌లో గణనీయమైన పెరుగుదలను అందించింది. ఎయిర్ ఇండియా యాజమాన్యం యొక్క వ్యూహాత్మక బదిలీ పూర్తయింది.

బడ్జెట్ - 2023:

ఫిబ్రవరి 1, 2023న కేంద్ర ఆర్థిక మంత్రి నిర్మలా సీతారామన్ 2024లో జరగనున్న తదుపరి లోక్‌సభ ఎన్నికలకు ముందు ప్రస్తుత ప్రభుత్వం యొక్క చివరి పూర్తి స్థాయి బడ్జెట్‌ను సమర్పించారు. 2023-24 కేంద్ర బడ్జెట్‌లోని కొన్ని ముఖ్యాంశాలు క్రిందివి.

- ❖ యూనియన్ బడ్జెట్ 2023-24 మునుపటి బడ్జెట్‌లో వేసిన పునాదిపై నిర్మించాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది మరియు భారతదేశం@100 కోసం బ్లూప్రింట్‌ను రూపొందించింది.
- ❖ 2022-23 బడ్జెట్ ద్వారా ప్రభుత్వం భారత ఆర్థిక వ్యవస్థను అమృత్ కాల్ వైపు మళ్లించేందుకు బలమైన పునాది వేయాలని భావించింది.
- ❖ అమృత్ కాల్ అనేది భారతదేశం 100 సంవత్సరాల స్వాతంత్ర్యం జరుపుకునే 2047 వరకు 25 సంవత్సరాల కాలాన్ని గుర్తించడానికి ప్రభుత్వం రూపొందించిన పదం.
- ❖ అమృత్ కాల్ కోసం దార్శనికత: అమృత్ కాల్ కోసం ప్రభుత్వ దృష్టిలో సాంకేతికతతో నడిచే మరియు విజ్ఞాన ఆధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థను బలమైన పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ మరియు బలమైన ఆర్థిక రంగాన్ని సృష్టించడం.
- ❖ పౌరులకు, ముఖ్యంగా యువత వారి ఆకాంక్షలను నెరవేర్చుకోవడానికి అవకాశాలను సృష్టించడం.
- ❖ వృద్ధి మరియు ఉపాధి కల్పనకు బలమైన ప్రేరణను అందించడం.
- ❖ స్థూల ఆర్థిక స్థిరత్వాన్ని మెరుగుపరచడం మరియు బలోపేతం చేయడం.
- ❖ కేంద్ర ఆర్థిక మంత్రి ఏడు కీలక ప్రాధాన్యతలను జాబితా చేశారు. అవి ఒకదానికొకటి పూరకంగా ఉంటాయి మరియు అమృత్ కాల్ ద్వారా ప్రభుత్వానికి మార్గనిర్దేశం చేసే "సప్తఋషి"గా పనిచేస్తాయి. వాటిలో ఉన్నవి:
- ❖ కలుపుకొని అభివృద్ధి
- ❖ చివరి మైలు చేరుకోవడం
- ❖ మౌలిక సదుపాయాలు మరియు పెట్టుబడి
- ❖ పొటెన్షియల్‌ని వృద్ధి
- ❖ యువశక్తి
- ❖ ఆర్థిక రంగం

15.2 ఫిస్కల్ పాలసీకి పరిచయం

కోశ విధానం అనేది దేశాన్ని ప్రభావితం చేయడానికి ఖర్చు స్థాయిలు మరియు పన్ను రేట్లను ఉపయోగించడం ఇది ప్రభుత్వం లేదా కేంద్రమైన ద్రవ్య విధానానికి సోదరి వ్యూహం. దేశం యొక్క ద్రవ్య సరఫరాను సర్దుబాటు చేయడం ద్వారా బ్యాంకు ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రభావితం చేస్తుంది. ఈ రెండు విధానాలు దేశం యొక్క ఆర్థిక లక్ష్యాలను నిర్దేశించడానికి వివిధ కలయికలలో ఉపయోగించబడతాయి. ఆర్థిక విధానం ఆర్థికాన్ని ప్రభావితం చేయడానికి ప్రభుత్వ వ్యయం మరియు పన్ను విధానాల వినియోగాన్ని సూచిస్తుంది. స్థూల ఆర్థిక పరిస్థితులను బట్టి వీటికి సమిష్టి డిమాండ్ ఉంటుంది. మాంద్యం సమయంలో,డిమాండ్‌ను ప్రోత్సహించడానికి ప్రభుత్వం పన్ను రేట్లను తగ్గించవచ్చు లేదా వ్యయాన్ని పెంచవచ్చు. దీనికి విరుద్ధంగా, ద్రవ్యోల్బణాన్ని ఎదుర్కోవడానికి, అది రేట్లు పెంచవచ్చు లేదా కోశ విధానం తరచుగా ద్రవ్య విధానంతో విభేదిస్తుంది. ఇది సెంట్రల్ బ్యాంకర్లచే అమలు చేయబడుతుంది మరియు ఎన్నికైన ప్రభుత్వ అధికారులు ద్వారా కాదు.

కోశ విధానం యొక్క వివిధ లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రభుత్వం పన్నులు, ప్రజా వ్యయం మరియు పబ్లిక్ రుణాలను ఉపయోగించే విధానంగా నిర్వచించబడింది. సరళంగా చెప్పాలంటే, ఇది స్థిరమైన వృద్ధిని సాధించడానికి ప్రభుత్వ వ్యయం మరియు పన్నుల విధానం. కోశ విధానం తరచుగా సెంట్రల్ బ్యాంక్చే నియంత్రించబడే ద్రవ్య విధానంతో విభేదిస్తుంది. ఇది ఎక్కువగా బ్రిటిష్ ఆర్థికవేత్త జాన్ మేనార్డ్ కీన్స్ ఆలోచనలచే ప్రేరణ పొందింది, దీని సిద్ధాంతాలు మహా మాంద్యం ప్రతిస్పందనగా అభివృద్ధి చేయబడ్డాయి.

15.2.1 కోశ విధానం యొక్క లక్ష్యాలు

కోశ విధానం యొక్క లక్ష్యాలు - రోడ్లు, రైల్వేలు మరియు ఇతర మౌలిక సదుపాయాల కల్పనకు ఖర్చు చేయడం నుండి ప్రజారోగ్యం మరియు విద్యను ప్రోత్సహించడం, జీతాల చెల్లింపు, సబ్సిడీలు, పెన్షన్లు మొదలైన వాటి కోసం ఖర్చు చేయడం. ప్రైవేట్ రంగాలను స్కేల్ చేయడానికి ప్రోత్సహించడం కూడా దీని లక్ష్యం. దేశం యొక్క ఆర్థిక వ్యవస్థను ప్రత్యక్షంగా లేదా పరోక్షంగా ప్రభావితం చేసే వారి కార్యకలాపాలను పెంచడం. కోశ విధానం యొక్క సాధనాలు వివిధ ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిళ్ల సమయంలో ఆర్థిక వ్యవస్థను స్థిరీకరించడం కూడా లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాయి. స్వల్పకాలంలో ప్రభుత్వాలు దృష్టి సారిస్తాయి బలహీన ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంచడానికి లేదా పన్నులను పెంచడానికి మరియు ద్రవ్యోల్బణం సమయంలో వ్యయాన్ని తగ్గించడానికి పన్నులను తగ్గించడం మరియు వ్యయాన్ని పెంచడం ద్వారా స్థూల ఆర్థిక స్థిరీకరణ. దీర్ఘకాలికంగా, ఇది స్థిరమైన వృద్ధి మరియు పేదరికం తగ్గింపుపై దృష్టి పెట్టవచ్చు.

1. ధర స్థిరత్వం

ఈ విధానం ప్రాథమికంగా అన్ని వస్తువులు లేదా వస్తువుల ధరల సంపూర్ణ నియంత్రణను నియంత్రిస్తుంది. దేశం ఆర్థిక సంక్షోభంలో ఉన్నప్పుడు ఇది ధరలను నియంత్రిస్తుంది మరియు ద్రవ్యోల్బణ సమయంలో వాటిని స్థిరంగా ఉంచుతుంది; ఫలితంగా, ఇది దేశవ్యాప్తంగా ధరలను నియంత్రిస్తుంది. అవసరమైన వస్తువులు మరియు సేవల సరఫరాను నియంత్రించడం ద్వారా, ధరల స్థిరత్వానికి ప్రభుత్వం మద్దతు ఇస్తుంది. తత్ఫలితంగా, ఇది రేషన్‌లో డబ్బును పెట్టుబడి పెడుతుంది మరియు సరసమైన ధరలతో మరియు తగినంత ఆహార ధాన్యాల సరఫరాతో నిల్వ చేస్తుంది. అదనంగా, ఇది రవాణా, నీరు మరియు వంట గ్యాస్ వంటి యుటిలిటీలకు సబ్సిడీలను అందిస్తుంది. సాధారణ ప్రజలు భరించగలిగేంత తక్కువగా వాటి ధరలను ఉంచుతుంది.

2. పూర్తి ఉపాధి:

ప్రతి దేశం దాని ఆర్థిక పరిస్థితిని మెరుగుపర్చడానికి ఉపాధికి అత్యంత ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి. భారతదేశంలో అత్యధిక సంఖ్యలో యువకులు ఉన్నారు. ఇది అభివృద్ధి సంభావ్యతను పెంచుతుంది. అనేక రంగాలలో పాత తరం కంటే యువ తరం ఎక్కువ సామర్థ్యం కలిగి ఉంది. కాబట్టి, మన దేశం పూర్తి లేదా దాదాపు పూర్తిస్థాయి ఉపాధిని అందించగలిగితే, అది మన ఆర్థిక గణాంకాలను తదుపరి స్థాయికి ఎలివేట్ చేస్తుంది. ఆర్థిక విధానం ఉపాధికి సంబంధించిన అన్ని ఎంపికలకు మార్గనిర్దేశం చేస్తుంది. ప్రభుత్వం అనేక రకాలుగా ఉద్యోగావకాశాలను సృష్టిస్తుంది.

3. ఆర్థిక వృద్ధి

నిర్దిష్ట ఆర్థిక విధాన కార్యక్రమాలు దేశం యొక్క వృద్ధి రేటును పెంచుతాయి మరియు దాని అవసరాలను తీర్చడంలో సహాయపడతాయి. ఉక్కు, రసాయనాలు, ఎరువులు మరియు పారిశ్రామిక యంత్రాల వంటి భారీ పరిశ్రమల స్థాపన ప్రభుత్వం ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించే ఒక మార్గం. ఇది రోడ్లు, వంతెనలు, రైల్వేలు, పాఠశాలలు, ఆసుపత్రులు, నీరు మరియు విద్యుత్ సరఫరాలు, టెలికమ్యూనికేషన్లు మొదలైన వాటితో సహా ఆర్థిక అభివృద్ధికి తోడ్పడే మౌలిక సదుపాయాలను కూడా నిర్మిస్తుంది.

4. మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి

ఆర్థికాభివృద్ధి సాధించేందుకు ప్రభుత్వం మౌలిక సదుపాయాల కల్పనకు ప్రాధాన్యతనిస్తోంది. పన్నులు మరియు ఇతర ఆర్థిక విధాన కార్యక్రమాలు రాష్ట్రానికి డబ్బును తెస్తాయి. ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ అభివృద్ధికి కొంతమేరకు పన్నుల ద్వారా నిధులు సమకూరుతాయి. దీని వల్ల అన్ని ఆర్థిక రంగాలు లాభపడుతున్నాయి.

5. చెల్లింపు లోటును తగ్గించడం

ఎగుమతి రాబడిపై ఆదాయపు పన్ను మినహాయింపు, సెంట్రల్ ఎక్సైజ్ ఛార్జీలు మరియు కస్టమ్స్ మినహాయించడం, అమ్మకపు పన్ను మరియు ఆక్ట్రాయ్ మినహాయించడం మొదలైన ఆర్థిక చర్యలు ఎగుమతులను పెంచడానికి కోశ విధానం ద్వారా అన్ని ప్రయత్నాలు చేయవచ్చు. చెల్లింపుల బ్యాలెన్స్ సమస్య దిగుమతి ప్రత్యామ్నాయాల ద్వారా ఆదా చేయబడిన మరియు ఎగుమతుల ద్వారా సంపాదించిన విదేశీ మారకం ద్వారా సహాయపడుతుంది. ఈ పద్ధతిలో, దిగుమతులపై పన్ను విధించడం ద్వారా లేదా ఎగుమతులకు సబ్సిడీ ఇవ్వడం ద్వారా చెల్లింపుల ప్రతికూల బ్యాలెన్స్‌ను పరిష్కరించవచ్చు.

6. ప్రభావవంతమైన ప్రాంతీయ అభివృద్ధి

సమతౌల్య ప్రాంతీయ అభివృద్ధి అనేది ఆర్థిక విధానం యొక్క ఇతర ప్రాథమిక లక్ష్యాలలో ఒకటి. నగదు రాయితీలు, పన్ను సెలవులు ఒక రకమైన పన్ను మరియు సుంకం రాయితీలతో సహ అభివృద్ధి చెందని ప్రాంతాలలో ప్రాజెక్టులను స్థాపించడానికి ప్రభుత్వం అనేక రకాల ప్రోత్సాహకాలను అందిస్తుంది.

15.2.2 కోశ విధానాల రకాలు

ఈ కోశ విధానాలు ఆర్థిక దశ అవసరాలకు అనుగుణంగా ఉపయోగించబడతాయి, కొన్నిసార్లు బూమ్ కోసం మరియు కొన్నిసార్లు మాంద్యం వాడతారు. ప్రధానంగా మూడు రకాల కోశ విధానం ఉన్నాయి, అవి క్రింద చర్చించబడ్డాయి:

1. విస్తరణ కోశ విధానం

ఇవి జాతీయ ఆర్థిక వ్యవస్థకు తమ ఆర్థిక సహకారాన్ని పెంచడానికి ప్రభుత్వాలు చేసిన ఎంపికలను కలిగి ఉంటాయి. అందువలన, ఇది పెద్ద సంఖ్యలో వస్తువులను మరియుసేవలు ఉత్పత్తి చేస్తుంది. అదనంగా, ఇది ఉపాధి అవకాశాలను విస్తరిస్తుంది, అన్ని వృద్ధి ఫలితంగా వ్యక్తిగత మరియు ప్రభుత్వ లాభాలను పెంచుతుంది.

2. సంకోచ కోశ విధానం

రెండవ రకమైన కోశ విధానం ఇది. ఆర్థిక పురోగమనం ఉన్నప్పుడు, ఇది ఉపయోగించబడుతుంది. వేగవంతమైన ఆర్థిక విస్తరణ అప్పుడప్పుడు ప్రమాదకరం కావచ్చు. ఈ సందర్భంలో ప్రస్తుత ఆర్థిక వృద్ధిని ఆపడానికి ప్రభుత్వం ప్రయత్నిస్తోంది. ద్రవ్యోల్బణం మరియు ఆర్థిక వృద్ధి రెండూ దీని ద్వారా నియంత్రించబడతాయి, ఇది అలా చేయడంలో కూడా సహాయపడుతుంది.

3. తటస్థ ఆర్థిక విధానం

దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థ సమతుల్యతలో ఉన్నప్పుడు, ఈ ఆర్థిక విధానం అమలులోకి వస్తుంది. ఆర్థిక హెచ్చు తగ్గులతో, విషయాలు బాగా కదులుతున్నాయని ఇది సూచిస్తుంది. పౌరులు, వ్యాపారాలు లేదా ఆర్థిక వ్యవస్థలోని రంగాలపై విధించిన పన్నుల ద్వారా చెల్లించే ప్రభుత్వాలు చేసే ఖర్చులను ఇది కవర్ చేస్తుంది. మరియు దేశ ఆర్థిక పరిస్థితిపై ఎలాంటి ప్రభావం చూపదు.

15.2.3 కోశ విధానం యొక్క భాగాలు

భారత ఆర్థిక విధానంలో మూడు భాగాలు ఉన్నాయి:

1. ప్రభుత్వ రాబడులు
2. ప్రభుత్వ వ్యయం
3. ప్రభుత్వ రుణం

1. ప్రభుత్వ రాబడులు

ఈ ప్రభుత్వ రాబడులు పన్నులు, వడ్డీలు మరియు పెట్టుబడులు, సెస్ మరియు దేశం సృష్టించిన ఇతర ఆదాయ రూపాల ద్వారా ఉత్పత్తి చేయబడిన ఆదాయం ద్వారా సాధించబడిన ప్రభుత్వ ఆదాయాన్ని పరిగణనలోకి తీసుకుంటాయి. ఇది అన్ని మూలాల నుండి ప్రభుత్వానికి అందిన మొత్తం నిధులను సూచిస్తుంది. ఇవి రెండు రకాలు. ఆదాయ రాబడులు బాధ్యతలను పెంచని లేదా ఆస్తులను తగ్గించని ఏదైనా ప్రభుత్వ చెల్లింపును రెవెన్యూ రాబడులుగా సూచిస్తారు. పన్నులు మరియు ఇతర వనరుల నుండి వచ్చే ఆదాయాలను కూడా దీని నుండి వేరు చేయవచ్చు. ప్రభుత్వ పెట్టుబడులపై ఆర్జించిన వడ్డీలు మరియు డివిడెండ్లు, అలాగే సెస్ మరియు కొన్ని ఇతర రశీదులు, పన్నుయేతర ఆదాయాలు. ప్రత్యక్ష పన్ను మరియు పరోక్ష పన్నులు పన్ను రాబడిలో రెండు వర్గాలుగా ఉంటాయి.

(ఎ) క్యాపిటల్ రాబడులు

బాధ్యతలను పెంచే లేదా ఆస్తులను తగ్గించే అన్ని ప్రభుత్వ చెల్లింపులు మూలధన రశీదులుగా పరిగణించబడతాయి. ఈ నిధులను ప్రభుత్వాలు సజావుగా నడపడానికి ఉపయోగిస్తాయి. మరొక రకమైన మూలధన రాబడి మార్గం నగదు ప్రవాహం యొక్క ఉనికి. ప్రభుత్వం రుణం తీసుకుంటే రుణ రాబడి అని పిలుస్తారు. ఎందుకంటే డబ్బు ఎవరి నుండి తీసుకున్నదో ఆ ప్రభుత్వానికి తిరిగి చెల్లించాలి. రుణ రహిత రసీదులు తిరిగి చెల్లించాల్సిన అవసరం లేని చెల్లింపులు. మొత్తం బడ్జెట్‌లలో రుణేతర రసీదులు దాదాపు

75% వరకు ఉంటాయి. సాధారణ ప్రజానీకం, కొన్ని విదేశీ ప్రభుత్వాలు మరియు రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా తీసుకున్న రుణాలు మూలధన రాబడులలో ఎక్కువ భాగం ఉంటాయి.

(బి) రెవెన్యూ రాబడులు

రుణ రహిత రాబడులు తిరిగి చెల్లించాల్సిన అవసరం లేని చెల్లింపులు. మొత్తం బడ్జెట్‌లలో రుణేతర రాబడులు దాదాపు 75% వరకు ఉంటాయి. సాధారణ ప్రజలు, కొన్ని విదేశీ ప్రభుత్వాలు మరియు రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా తీసుకున్న రుణాలు ఎక్కువ మూలధన రాబడులలో (RBI) ఉన్నాయి.

2. ప్రభుత్వ వ్యయం

ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని స్థూలంగా రెవెన్యూ వ్యయం మరియు మూలధన వ్యయం అనే రెండు ప్రధాన రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

(ఎ) రాబడి వ్యయాలు

అవి ఇప్పుడు లేదా సాధారణంగా ఏడాదిలోపు వన్- టైమ్ ఖర్చులు. ప్రభుత్వ నిరంతర కార్యాచరణ ఖర్చులను (OPEX) కవర్ చేయడానికి అవసరమైన ఛార్జీలను కవర్ చేయడం వలన రాబడి వ్యయాలు తప్పనిసరిగా నిర్వహణ ఖర్చులతో సమానంగా ఉంటాయి. ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలోని ఆస్తిపై నిర్వహణ మరియు మరమ్మతుల కోసం సాధారణ ఖర్చులు. ఒక ఉదాహరణ : విద్యుత్, అద్దె, ఉద్యోగుల జీతాలు మరియు ప్రభుత్వ యాజమాన్యంలోని ఆస్తి పన్నుల కోసం చెల్లిస్తుంది.

(బి) మూలధన వ్యయం

ప్రభుత్వం తన కార్యకలాపాలను నిర్వహించడానికి లేదా పెంచడానికి మరియు మరింత డబ్బు తీసుకురావడానికి మూలధనంలో చేసిన పెట్టుబడులు. పరికరాలు వంటి దీర్ఘకాలిక ఆస్తులను కొనుగోలు చేయడం మరియు స్థిర ఆస్తులను కొనుగోలు చేయడం, వంటి ప్రత్యక్ష ఆస్తులు పై చేసే వ్యయం. అందువల్ల, ఆదాయ వ్యయాలతో పోలిస్తే, మూలధన వ్యయాలు తరచుగా పెద్ద మొత్తాలకు ఉంటాయి. తయారీ పరికరాలు, వాణిజ్య కొనుగోళ్లు, ఫర్నిచర్ వంటి ఇతర ప్రభుత్వ ఖర్చులు, మౌలిక సదుపాయాల పెట్టుబడి మొదలైన వాటి సముపార్జన ఒక ఉదాహరణ.

3. **పబ్లిక్ అకౌంట్స్ ఆఫ్ ఇండియా (పబ్లిక్ డెట్)**

ప్రభుత్వం ఒక లావాదేవీలో బ్యాంకర్‌గా మాత్రమే వ్యవహరిస్తున్నప్పుడు, పబ్లిక్ అకౌంట్ ఆఫ్ ఇండియా ఆ లావాదేవీల ప్రవాహాలను నమోదు చేస్తుంది. రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 266(2) ప్రకారం, ఈ నిధిని ఏర్పాటు చేశారు. ప్రభుత్వం బ్యాంకర్‌గా మాత్రమే పనిచేసే లావాదేవీలకు సంబంధించిన ఫ్లోలను ఇది పరిగణనలోకి తీసుకుంటుంది. ఉదాహరణలలో చిన్న పొదుపులు, ప్రావిడెంట్ ఫండ్లు మొదలైనవి ఉన్నాయి. ఈ డబ్బు ప్రభుత్వానికి చెందినది కాదు; బదులుగా, వాటిని ఏదో ఒక సమయంలో వాటి అసలు యజమానులకు తిరిగి ఇవ్వాలి. పర్యవసానంగా, పబ్లిక్ ఖాతా నుండి ఖర్చు చేయడానికి పార్లమెంటు అధికారం ఇవ్వాల్సిన అవసరం లేదు.

15.2.4 కోశ విధానం యొక్క సాధనాలు

కోశ విధానం యొక్క కొన్ని ప్రధాన సాధనాలు A. బడ్జెట్, B. టాక్సేషన్, C. పబ్లిక్ ఎక్స్పెండిచర్, D. పబ్లిక్ వర్క్స్ మరియు E. పబ్లిక్ డెట్.

ఎ. బడ్జెట్:

ఆర్థిక వ్యవస్థలో హెచ్చుతగ్గులను అంచనా వేయడానికి ఒక దేశం యొక్క బడ్జెట్ ఒక ఉపయోగకరమైన పరికరం. వివిధ బడ్జెట్ సూత్రాలు ఆర్థికవేత్తలచే రూపొందించబడ్డాయి, వీటిని ప్రముఖంగా పిలుస్తారు:

(1) వార్షిక బడ్జెట్,

(2) చక్రీయ సమతుల్య బడ్జెట్ మరియు

(3) పూర్తిగా నిర్వహించబడే పరిహార బడ్జెట్.

1. వార్షిక సంతులిత బడ్జెట్:

శాస్త్రీయ ఆర్థికవేత్తలు వార్షిక సమతుల్య బడ్జెట్ సూత్రాన్ని ప్రతిపాదించారు. 1930 సంక్షోభం వరకు వారు దానిని సమర్థించారు.

2. చక్రీయ సమతుల్య బడ్జెట్:

చక్రీయ సమతుల్య బడ్జెట్‌ను 'స్వీడిష్ బడ్జెట్' అని పిలుస్తారు. అటువంటి బడ్జెట్ సంపన్న కాలంలో బడ్జెట్ మిగులును సూచిస్తుంది మరియు ప్రభుత్వ రుణ విరమణ కోసం మిగులు రాబడి రసీదులను ఉపయోగిస్తుంది. మాంద్యం సమయంలో, ద్రవ్యోల్బణం యొక్క మునుపటి కాలంలో మిగులు బడ్జెట్‌లు లోటులతో సమతుల్యం అయ్యే విధంగా లోటు బడ్జెట్‌లు తయారు చేయబడతాయి.

రాబడి కంటే ప్రభుత్వ వ్యయం అధికంగా ప్రజా రుణాల ద్వారా నిధులు సమకూరుస్తుంది. చక్రీయ సమతుల్య బడ్జెట్ వ్యాపార కార్యకలాపాల స్థాయిని స్థిరీకరించగలదు. ద్రవ్యోల్బణం మరియు శ్రేయస్సు సమయంలో, మితిమీరిన వ్యయ కార్యకలాపాలు బడ్జెట్ మిగులుతో అరికట్టబడతాయి. అయితే మాంద్యం సమయంలో బడ్జెట్ లోటులు అదనపు కొనుగోలు శక్తిని పెంచుతాయి.

3. పూర్తిగా నిర్వహించబడే పరిహార బడ్జెట్:

ద్రవ్యోల్బణం లేకుండా పూర్తి ఉపాధిని సాధించాలనే నినాదంతో పన్నులు, ఖర్చులు, రాబడులు మరియు పబ్లిక్ రుణాలలో ఉద్దేశపూర్వకంగా సర్దుబాటు చేయడాన్ని ఈ విధానం సూచిస్తుంది. ఇది బడ్జెట్ బ్యాలెన్స్‌కు ద్వితీయ పాత్రను మాత్రమే కేటాయిస్తుంది. ఇది ధర స్థాయిలో పూర్తి ఉపాధి మరియు స్థిరత్వం యొక్క నిర్వహణకు ప్రాధాన్యతనిస్తుంది. ఈ సూత్రంతో, ప్రజా రుణాల పెరుగుదల మరియు వడ్డీ చెల్లింపు సమస్యను సులభంగా నివారించవచ్చు. అందువలన, సూత్రాన్ని 'ఫంక్షనల్ ఫైనాన్స్' అని కూడా అంటారు.

బి. పన్ను:

పన్ను విధింపు అనేది ప్రభుత్వ అధికారుల చేతిలో ఉన్న ఆర్థిక విధానం యొక్క శక్తివంతమైన సాధనం. ఇది పునర్వినియోగపరచదగిన ఆదాయం, వినియోగం మరియు పెట్టుబడిలో మార్పులను బాగా ప్రభావితం చేస్తుంది. ఒక మాంద్యం నిరోధక పన్ను విధానం వ్యక్తి యొక్క పునర్వినియోగపరచదగిన

ఆదాయాన్ని పెంచుతుంది, వినియోగం మరియు పెట్టుబడిని ప్రోత్సహిస్తుంది. సహజంగానే, పన్ను తగ్గింపు సమయంలో వినియోగం మరియు పెట్టుబడి ప్రయోజనాల కోసం ప్రజల వద్ద ఎక్కువ నిధులు ఉంటాయి.ఇది అంతిమంగా వ్యయ కార్యకలాపాల పెరుగుదలకు దారి తీస్తుంది అంటే ఇది మొగ్గు చూపుతుంది. సమర్థవంతమైన డిమాండ్‌ను పెంచడం మరియు ప్రతి ద్రవ్యోల్బణ అంతరాన్ని తగ్గించడం. ఈ విషయంలో, కొన్నిసార్లు, ఇదిఎక్సైజ్ సుంకాలు, అమ్మకపు పన్ను మరియు వంటి వస్తువుల పన్నుల రేట్లను తగ్గించాలని సూచించబడింది. ఈ పన్ను రాయితీల ఫలితంగా, వినియోగం ప్రోత్సహించబడుతుంది. ఆర్థికవేత్తలు హాన్సెన్ మరియు ముస్గ్రేవ్ వంటి వారు ప్రైవేట్ పెట్టుబడులను పెంచడంపై దృష్టి పెట్టారు అధిగమించడానికి కార్పొరేట్ మరియు వ్యక్తిగత ఆదాయపు పన్ను తగ్గింపుపై ఉద్ఘాటించారు. ఇప్పుడు, పన్ను తగ్గింపు వినియోగం మరియు పెట్టుబడి వ్యయాన్ని ప్రేరేపిస్తే నిరుద్యోగం ఎంతమేరకు తగ్గుతుంది లేదా తగ్గించబడుతుంది అనే ప్రశ్న తలెత్తుతుంది. అలాంటప్పుడు నిరుద్యోగం తగ్గడం చాలా తక్కువ. అటువంటి పన్ను తగ్గింపు విధానం పునరావృతమైతే, వినియోగదారులు మరియు పెట్టుబడిదారులు పన్నులు మరింత తగ్గుముఖం పడతాయని ఊహించి తమ ఖర్చులను వాయిదా వేసుకునే అవకాశం ఉంది. ఇంకా, ఇది ప్రభుత్వ బడ్జెట్‌లో ఇతర చిక్కులను సృష్టిస్తుంది

సి. పబ్లిక్ వ్యయం:

ఆర్థిక కార్యకలాపాల్లో ప్రభుత్వం చురుగ్గా పాల్గొనడం వల్ల ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని ఆర్థిక సాధనాల్లో ముందు వరుసలో ఉంచింది. ప్రభుత్వ వ్యయంలో తగిన వైవిధ్యం పన్నుల కంటే ఆర్థిక కార్యకలాపాల స్థాయిపై ప్రత్యక్ష ప్రభావాన్ని చూపుతుంది. పెరిగిన పెట్టుబడి వారిపై ప్రభావం చూపే విధంగానే పెరిగిన ప్రభుత్వ వ్యయం ఆదాయం, ఉత్పత్తి మరియు ఉపాధిపై బహుళ ప్రభావాన్ని చూపుతుంది. అదేవిధంగా, ప్రభుత్వ వ్యయంలో తగ్గింపు, ప్రభుత్వ వ్యయ గుణకం యొక్క రివర్స్ ఆపరేషన్ ద్వారా ఆర్థిక కార్యకలాపాల స్థాయిని తగ్గించవచ్చు.

(i) ద్రవ్యోల్బణంలో ప్రభుత్వ వ్యయం:

ద్రవ్యోల్బణం సమయంలో, ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిడికి ప్రాథమిక కారణం అధిక మొత్తం వ్యయం. ప్రైవేట్ వినియోగం మరియు పెట్టుబడి వ్యయం రెండూ అసాధారణంగా ఎక్కువ. ఈ పరిస్థితులలో, పబ్లిక్ వ్యయ విధానం తప్పనిసరిగా ప్రభుత్వ వ్యయాన్ని తగ్గించే లక్ష్యంతో ఉండాలి. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, కొన్ని పథకాలను వదిలివేయాలి మరియు మరికొన్నింటిని వాయిదా వేయాలి. ఉత్పాదక స్వభావాన్ని కలిగి ఉన్న ప్రభుత్వ వ్యయం, ద్రవ్యోల్బణ ప్రమాదాలను మరింత తీవ్రతరం చేసే అవకాశం ఉన్నందున, దానిని నిలిపివేయకూడదని జాగ్రత్తగా గమనించాలి.అయితే, ఆర్థిక వ్యవస్థలో ద్రవ్యోల్బణ ఒత్తిళ్లను అరికట్టేందుకు అనుత్పాదక మార్గాల తగ్గింపు సహాయకరంగా ఉండవచ్చు. కానీ అలాంటి నిర్ణయం ఆర్థిక మరియు రాజకీయ దృక్కోణం నుండి నిజంగా కష్టం. ఇది నిజమే, అయినప్పటికీ ద్రవ్యోల్బణం ఒత్తిడిని అధిగమించేందుకు ద్రవ్య అధికారం తన వ్యయాన్ని కొంతమేర మార్చుకోవచ్చు.

(ii) ఆర్థిక మాంద్యంలో ప్రభుత్వ వ్యయం:

ఆర్థిక మాంద్య కాలంలో, ప్రభుత్వ వ్యయం ఎక్కువ ప్రాముఖ్యతతో ఉద్భవిస్తుంది. ఆర్థిక వ్యవస్థ స్తబ్దత నుండి బయటపడేందుకు ఇది ఉపయోగపడుతుంది. ఈ కాలంలో, డిమాండ్ వల్ల ప్రైవేట్ వినియోగం మరియు పెట్టుబడి వ్యయం నిదానమవుతాయి. అందువల్ల, ప్రతి ద్రవ్యోల్బణ అంతరానికి సమానమైన ప్రజా వ్యయం యొక్క అదనపు మోతాదుల ద్వారా దీనిని తీర్చవచ్చు. ప్రభుత్వ వ్యయం యొక్క గుణకం మరియు త్వరణం ప్రభావం తక్కువ ప్రైవేట్ వ్యయం యొక్క నిరుత్సాహపరిచే ప్రభావాన్ని తటస్థీకరిస్తుంది మరియు రికవరీ మార్గాన్ని ప్రేరేపిస్తుంది.

D. పబ్లిక్ వర్క్స్:

కీన్స్ జనరల్ థియరీ పబ్లిక్ వర్క్స్ ప్రోగ్రామ్‌ను అత్యంత ముఖ్యమైన యాంటీ- డిప్రెషన్ పరికరంగా హైలైట్ చేసింది. రెండు రకాల ఖర్చులు ఉన్నాయి, అంటే, పబ్లిక్ వర్క్స్ మరియు 'బదిలీ చెల్లింపులు. ప్రొఫెసర్ J.M. క్లార్క్ ప్రకారం పబ్లిక్ వర్క్స్ అనేది మన్నికైన వస్తువులు, ప్రధానంగా స్థిర నిర్మాణం, ప్రభుత్వం ఉత్పత్తి చేస్తుంది. రోడ్లు, రైలు ట్రాక్‌లు, పాఠశాలలు, ఉద్యానవనాలు, భవనాలు, విమానాశ్రయాలు, పోస్టాఫీసులు, ఆసుపత్రులు, నీటిపారుదల కాలువలు మొదలైన ప్రజా పనులపై ఖర్చులు ఉన్నాయి. బదిలీ చెల్లింపులు అంటే ప్రజా రుణంపై వడ్డీ, సబ్సిడీ, పెన్షన్, ఉపశమన చెల్లింపు, నిరుద్యోగం, భీమా మరియు సామాజిక భద్రతా ప్రయోజనాలు మొదలైనవి. మూలధన ఆస్తులపై (పబ్లిక్ వర్క్స్) వ్యయాన్ని మూలధన వ్యయం అంటారు. అటువంటి కార్యక్రమంపై కీన్స్ బలమైన విశ్వాసం కలిగి ఉన్నాడు. అతను గుంతలను తవ్వి వాటిని నింపడం వంటి పూర్తిగా ఉత్పాదకత లేని ప్రాజెక్టులు కూడా పూర్తిగా ఆమోదయోగ్యమైనవని చెప్పే స్థాయికి వెళ్ళాడు.

E. ప్రజా రుణం:

ద్రవ్యోల్బణం మరియు ప్రతి ద్రవ్యోల్బణంపై పోరాడేందుకు ప్రజా రుణం ఒక మంచి ఆర్థిక ఆయుధం. ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక స్థిరత్వం మరియు పూర్తి ఉపాధిని తెస్తుంది.

15.2.5 కోశ విధానం ఆవశ్యకత

ప్రభుత్వాలకు కోశ విధానం అవసరం ఎందుకంటే ఇది ఒక దేశంలో ఆర్థిక కార్యకలాపాల స్థాయిని ప్రభావితం చేసే శక్తిని ఇస్తుంది. ఆర్థిక స్థిరత్వాన్ని కొనసాగించడానికి మరియు వారి లక్ష్యాలను సాధించడానికి ప్రభుత్వాలు ఉపయోగించే కీలక వ్యూహాలలో ఇది ఒకటి. ఆర్థిక విధానం అవసరమయ్యే అనేక కారణాలు ఉన్నాయి:

I. మాంద్యం లేదా పేలవమైన వృద్ధి కాలంలో, ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంచడానికి కోశ విధానాన్ని ఉపయోగించవచ్చు. వినియోగదారుల వ్యయం మరియు పెట్టుబడిని ప్రోత్సహించడానికి, ఉదాహరణకు, ప్రభుత్వం ఖర్చులను పెంచవచ్చు లేదా పన్నులను తగ్గించవచ్చు. ఇది ఆర్థిక కార్యకలాపాలను పెంచడంలో మరియు పోరాడుతున్న ఆర్థిక వ్యవస్థను రక్షించడంలో సహాయపడుతుంది.

II. కోశ విధానం ద్వారా ద్రవ్యోల్బణాన్ని తగ్గించవచ్చు. ఆర్థిక వ్యవస్థ చాలా త్వరగా విస్తరిస్తున్నట్లయితే మరియు వస్తువులు మరియు సేవలకు అధిక డిమాండ్ ఉన్నట్లయితే ధరలు త్వరగా పెరుగుతాయి. ఆర్థిక వృద్ధిని తగ్గించడానికి మరియు ద్రవ్యోల్బణాన్ని తగ్గించడానికి ప్రభుత్వం పన్నులను పెంచవచ్చు లేదా వ్యయాన్ని తగ్గించవచ్చు.

III ఇది ప్రభుత్వాలు తమ జనాభాకు అందించే సేవలు మరియు కార్యక్రమాలకు చెల్లించేలా చేస్తుంది. మౌలిక సదుపాయాలు, ఆరోగ్య సంరక్షణ మరియు విద్య వంటి వాటికి చెల్లించడానికి ప్రభుత్వాలు పన్ను డబ్బుపై ఆధారపడతాయి. ప్రభుత్వాలు తమ బడ్జెట్ విధానాలను మార్చడం ద్వారా ఈ సేవలను అందించడానికి నిధులు అందుబాటులో ఉన్నాయని నిర్ధారించుకోవచ్చు.

15.2.6 కోశ విధానం ప్రజలను ఎలా ప్రభావితం చేస్తుంది?

ప్రజలు వివిధ మార్గాల్లో కోశ విధానం ద్వారా ప్రభావితం చేయవచ్చు. పన్ను చట్టంలో మార్పులు కోశ విధానం ప్రజలపై ప్రభావం చూపే ఒక మార్గం. ప్రభుత్వం పన్నులను పెంచినట్లయితే, ప్రజలు మరియు కంపెనీలకు ఖర్చు చేయడానికి తక్కువ డబ్బు అందుబాటులో ఉంటుంది, ఇది ఆర్థిక వృద్ధిని పరిమితం చేస్తుంది. మరోవైపు, ప్రభుత్వం పన్నులు తగ్గిస్తే, ప్రజలు మరియు వ్యాపారాలు వారు ఖర్చు చేయగల ఎక్కువ డబ్బును కలిగి ఉండవచ్చు, ఇది ఆర్థిక విస్తరణను ప్రోత్సహిస్తుంది.

కోశ విధానంలో మార్పుల ఫలితంగా ప్రభుత్వ వ్యయంలో మార్పులు ప్రజలపై ప్రభావం చూపుతాయి. ప్రభుత్వం సేవలు లేదా ఆరోగ్య సంరక్షణ లేదా విద్య వంటి కార్యక్రమాలపై వ్యయాన్ని పెంచినట్లయితే, ఈ కార్యక్రమాలను ఉపయోగించే వ్యక్తులు వెంటనే ప్రయోజనం పొందవచ్చు. అయితే, ప్రభుత్వం కార్యక్రమాలు లేదా సేవలపై తన ఖర్చులో కోత పెడితే, వాటిపై ఆధారపడిన వారి జీవితాలు నష్టపోవచ్చు.చివరగా, మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థపై కోశ విధానం ప్రభావం ప్రజలపై ప్రభావం చూపుతుంది. ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడంలో మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థను స్థిరీకరించడంలో కోశ విధానం విజయం సాధించడం వల్ల పెరిగిన ఉపాధి అవకాశాలు మరియు కార్మికులకు ఎక్కువ ఆదాయాలు ఏర్పడవచ్చు. ఏది ఏమైనప్పటికీ, అసమర్థమైన కోశ విధానం వల్ల నెమ్మదిగా వృద్ధి మరియు ఆర్థిక అస్థిరత ఏర్పడవచ్చు. ఇది వ్యక్తులపై హానికరమైన ప్రభావాన్ని చూపుతుంది.

15.2.7 ఫిస్కల్ పాలసీ హ్యాండిల్స్:

కోశ విధానం మెజారిటీ దేశాలలో ప్రభుత్వంచే రూపొందించబడింది మరియు అమలు చేయబడుతుంది. ఇది జాతీయ స్థాయిలో, ఫెడరల్ ప్రభుత్వం ఆర్థిక విధానాన్ని రూపొందించడానికి బాధ్యత వహిస్తున్నప్పుడు లేదా ప్రాంతీయ లేదా పురపాలక స్థాయిలో, ఆ ప్రభుత్వాలకు అలా చేయడంలో కొంత విచక్షణ ఉంటుంది. ఆర్థిక మంత్రిత్వ శాఖ లేదా ట్రెజరీ విభాగం తరచుగా ఫెడరల్ స్థాయిలో ఆర్థిక విధానాలను పర్యవేక్షిస్తుంది. ఈ సంస్థలు ప్రభుత్వం యొక్క బడ్జెట్ మరియు రాబడిని నిర్వహించే బాధ్యతను కలిగి ఉంటాయి, అలాగే నగదు పంపిణీ మరియు ఆర్థిక విధానాన్ని ఎలా సవరించాలో ఎంపిక చేసుకుంటాయి.

కొన్ని దేశాలలో, ఆర్థిక విధానం కూడా వేరే సంస్థ లేదా కౌన్సిల్ ద్వారా అభివృద్ధి చేయబడవచ్చు మరియు సమన్వయం చేయబడవచ్చు.

పురపాలక సంఘం, రాష్ట్ర లేదా ప్రాంతీయ ప్రభుత్వం లేదా ఇతర స్థానిక ప్రభుత్వ సంస్థలు ప్రాంతీయ లేదా స్థానిక స్థాయిలో ఆర్థిక విధానానికి బాధ్యత వహించవచ్చు. ఈ ప్రభుత్వాలు కోశ విధానాన్ని నిర్ణయించడంలో కొంత స్వతంత్రతను కలిగి ఉండవచ్చు. లేదా అవి ఫెడరల్ ప్రభుత్వం నుండి ఆదేశాలు లేదా పరిమితులకు లోబడి ఉండవచ్చు.

15.3 FRBM చట్టం, 2003:

భారతదేశంలో, 1990లు మరియు 2000లలో రుణాలు తీసుకునే స్థాయిలు చాలా ఎక్కువగా ఉన్నాయి. అధిక ద్రవ్య లోటు, అధిక రెవెన్యూ లోటు మరియు అధిక రుణ- జిడిపి నిష్పత్తి కారణంగా భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ బలహీనంగా ఉంది. 2003 నాటికి, నిరంతర ప్రభుత్వ రుణాలు మరియు దాని ఫలితంగా వచ్చిన అప్పులు భారత ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ఆరోగ్యాన్ని తీవ్రంగా ప్రభావితం చేశాయి. రుణాలలో ఎక్కువ భాగం మునుపటి రుణాల వడ్డీ చెల్లింపుల కోసం ఉపయోగించబడింది, కానీ ఉత్పాదక ప్రయోజనాల కోసం కాదు. దీని ఫలితంగా వడ్డీ చెల్లింపులు ప్రభుత్వం యొక్క అతిపెద్ద వ్యయ అంశంగా మారాయి. చాలా మంది ఆర్థికవేత్తలు ఈ పరిస్థితి నిలకడగా లేదని ప్రభుత్వాన్ని హెచ్చరించారు. భారతదేశం అప్పుల ఊబిలో కూరుకుపోకుండా చట్టపరమైన చర్యలు తీసుకోవాలని వారు సూచించారు. భారత పార్లమెంటేరియన్లు కూడా భారత ప్రభుత్వం తన వ్యయానికి నిధుల కోసం అధిక స్థాయి రుణాలను తీసుకోకుండా నియంత్రణ ఉండాలని భావించారు. అందుకే 2000లో, వారు ఖర్చులు మరియు అప్పుల విషయాల్లో బాధ్యత మరియు క్రమశిక్షణను తీసుకురావడానికి ఒక బిల్లును ప్రవేశపెట్టారు. ఈ బిల్లును 2003లో భారత పార్లమెంటు ఆమోదించింది మరియు దీని పేరు వచ్చింది ఆర్థిక బాధ్యత మరియు FRBM చట్టం యొక్క లక్ష్యాలు : చట్టం యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలు:

1. దేశంలో పారదర్శక ఆర్థిక నిర్వహణ వ్యవస్థలను ప్రవేశపెట్టడం.
2. సంవత్సరాలుగా దేశం యొక్క అప్పుల యొక్క మరింత సమానమైన మరియు నిర్వహించదగిన పంపిణీని పరిచయం చేయడం.
3. దీర్ఘకాలంలో భారతదేశానికి ఆర్థిక స్థిరత్వం కోసం లక్ష్యంగా పెట్టుకోవడంఅదనంగా, ఈ చట్టం భారతదేశంలో ద్రవ్యోల్బణ నిర్వహణ కోసం రిజర్వ్ బ్యాంక్ ఆఫ్ ఇండియా (RBI)కి అవసరమైన సౌలభ్యాన్ని ఇస్తుందని అంచనా వేయబడింది.

ఆర్థిక బాధ్యత మరియు బడ్జెట్ నిర్వహణ చట్టం యొక్క నిబంధనలు FRBM నియమాలు మీడియం- టర్మ్ ఫిస్కల్ పాలసీ స్టేట్‌మెంట్‌లో అంచనా వేయడానికి నాలుగు ఆర్థిక సూచికలను తప్పనిసరి చేస్తాయి. ఇవి:

1. GDP శాతంగా రెవెన్యూ లోటు
2. GDP శాతంగా ద్రవ్య లోటు.

3. GDP శాతంగా పన్ను రాబడి.

4. GDP శాతంగా మొత్తం బకాయి బాధ్యతలు.

FRBM చట్టం ఆర్థిక లోటు మరియు రెవెన్యూ లోటుకు లక్ష్యాలను నిర్దేశించింది. FRBM చట్టం, దేశ ఆర్థిక విధానానికి సంబంధించి, బడ్జెట్‌తో పాటు, భారత పార్లమెంటులో ఏటా కొన్ని పత్రాలను సమర్పించడానికి కూడా అందించింది. ఇందులో మీడియం- టర్మ్ ఫిస్కల్ పాలసీ స్టేట్‌మెంట్, ఫిస్కల్ పాలసీ స్ట్రాటజీ స్టేట్‌మెంట్, స్థూల- ఆర్థిక ఫ్రేమ్‌వర్క్ స్టేట్‌మెంట్ మరియు మీడియం- టర్మ్ ఎక్స్‌పెండిచర్ ఫ్రేమ్‌వర్క్ స్టేట్‌మెంట్ ఉన్నాయి.

15.4 సారాంశం:

అభివృద్ధి సాధనంగా ఆర్థిక విధానంపై ఆధారపడే సూచనాత్మక ప్రణాళిక వ్యవస్థ గణనీయమైనది. ప్రణాళికా సంఘం ఏడవ పంచవర్ష ప్రణాళికలో ఇలా పేర్కొంది, "ప్రభుత్వం దాని (ఆర్థిక విధానం) ద్వారా ప్రజా సేవలు మరియు ప్రభుత్వ పెట్టుబడులతో కూడిన ప్రజా ఆర్థిక వ్యవస్థను సృష్టిస్తుంది మరియు కొనసాగిస్తుంది; అదే సమయంలో ఇది వనరుల పునః కేటాయింపు కోసం ఒక సాధనం. జాతీయ ప్రాధాన్యతల ప్రకారం, పునఃపంపిణీ, ప్రైవేట్ పొదుపులు మరియు పెట్టుబడులను ప్రోత్సహించడం మరియు స్థిరత్వం యొక్క నిర్వహణ". ఈ విధంగా విత్త విధానానికి బహుళ డైమెన్షనల్ పాత్ర ఉంటుంది.

15.5 కీలక పదాలు

1. భారత బడ్జెట్: భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 112లో వార్షిక ఆర్థిక ప్రకటనగా పేర్కొనబడిన భారత కేంద్ర బడ్జెట్, భారత రిపబ్లిక్ యొక్క వార్షిక బడ్జెట్, దీనిని భారత ఆర్థిక మంత్రి పార్లమెంటులో సమర్పి స్తారు.
2. బ్యాలెన్స్‌డ్ బడ్జెట్: ఇది ఆర్థిక ప్రణాళిక లేదా బడ్జెట్ ప్రక్రియ. ఇక్కడ మొత్తం అంచనా ఆదాయాలు మొత్తం ప్రణాళికా వ్యయంతో సమానంగా ఉంటాయి.
3. మిగులు బడ్జెట్: ఆదాయాలు లేదా రసీదులు ఖర్చులు లేదా వ్యయాలను (వ్యయాలు) అధిగమించినప్పుడు మిగులు బడ్జెట్ పరిస్థితి. మిగులు బడ్జెట్ అనేది సాధారణంగా ప్రభుత్వాల ఆర్థిక పరిస్థితులను సూచిస్తుంది.
4. లోటు బడ్జెట్: ఖర్చులు ఆదాయాన్ని అధిగమించి, దేశ ఆర్థిక ఆరోగ్యంపై ప్రభావం చూపినప్పుడు బడ్జెట్ లోటు ఏర్పడుతుంది. ఇటీవలి కాలంలో చాలా ప్రభుత్వాలు ఈ తరహా బడ్జెట్‌ను ఎంచుకుంటున్నాయి.
5. కోశ విధానం: ప్రభుత్వం పన్నులు, ప్రజా వ్యయం మరియు ప్రజా రుణాలను వివిధ సాధనకు ఉపయోగించే విధానంగా నిర్వచించబడింది. కోశ విధానం యొక్క లక్ష్యాలు. సరళంగా చెప్పాలంటే, ఇది స్థిరమైన వృద్ధిని సాధించడానికి ప్రభుత్వ వ్యయం మరియు పన్నుల విధానం.

15.6 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు:

వ్యాసం రూప ప్రశ్నలు

1. కోశ విధానం యొక్క లక్ష్యాలను వివరించండి
2. ఫిస్కల్ పాలసీ యొక్క వివిధ సాధనాలను పరిశీలించండి
3. భారత బడ్జెట్ ప్రక్రియను విశ్లేషించండి
4. భారతదేశంలో బడ్జెట్ ట్రెండ్‌లపై ఒక వ్యాసం రాయండి

సంక్షిప్త సమాధానం

1. ఫిస్కల్ పాలసీ రకాలు
2. కోశ విధానం యొక్క భాగాలు
3. కోశ విధానం ఆవశ్యకత
4. FRBM చట్టం
5. బడ్జెట్, 2023

15.7 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు:

1. తెలుగు అకాడమీ, "ఇండియన్ ఎకానమీ", 2015
2. ఉర్సులా కె. హిక్స్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్", జేమ్స్ నిస్బెట్ & కో. లిమిటెడ్., కేంబ్రిడ్జ్, 1947
3. ముస్గ్రేవ్ & ముస్గ్రేవ్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ ఇన్ థియరీ అండ్ ప్రాక్టీస్", మెక్‌గ్రా- హిల్ ఇంటర్నేషనల్ ఎడిషన్స్, న్యూయార్క్, 1989
4. మిశ్రా & పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021
5. ఆర్.సి. అగర్వాల్, "ఎకనామిక్స్ ఆఫ్ డెవలప్‌మెంట్ అండ్ ప్లానింగ్", లక్ష్మీ నరిన్ అగర్వాల్, ఆగ్రా, 2004

- డా.పి.వేణు గోపాల్

పాఠం – 16

కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు మరియు ఆర్థిక సంఘం

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

పాఠం పూర్తయిన తర్వాత విద్యార్థి చేయగలడు

- కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య శాసన, పరిపాలన మరియు ఆర్థిక సంబంధాలపై అవగాహన కలిగి కలుగుతుంది.
- వివిధ ఫైనాన్స్ కమిషన్లు మరియు వాటి సిఫార్సులపై అవగాహన వస్తుంది.

నిర్మాణం

16.1 పరిచయం

16.2 కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాల మూల్యాంకనం

16.2.1 శాసన వ్యవహారాలపై కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు

16.2.2. పరిపాలనా విషయాలపై కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు

16.2.2.1 కార్యనిర్వాహక అధికారాల పంపిణీ

16.2.2.2 రాష్ట్రాలు మరియు కేంద్రం యొక్క బాధ్యత

16.2.2.3 రాష్ట్రాలకు కేంద్రం ఆదేశాలు

16.2.2.4 మ్యూచువల్ డెలిగేషన్ ఆఫ్ ఫంక్షన్స్

16.2.3 ఆర్థిక సంబంధాలపై కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు

16.2.3.1 టాక్సింగ్ పవర్ కేటాయింపు

16.2.3.2 పన్ను ఆదాయాల పంపిణీ

16. 2.4 భారతదేశంలో కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలకు సంబంధించిన సమస్యలు

16.2.5 కేంద్రం మరియు రాష్ట్రం మధ్య ఉద్రిక్తత యొక్క ప్రధాన ప్రాంతాలు

16.3 ఫైనాన్స్ కమిషన్

16.3.1 ఫైనాన్స్ కమిషన్ విధులు

16.3.2 భారతదేశంలో ఫైనాన్స్ కమిషన్ పాత్ర

16.3.3 ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క చట్టపరమైన స్థితి

16.3.4 ఫైనాన్స్ కమిషన్ల ప్రధాన సిఫార్సులు

16.4 సారాంశం

16.5 కీలక పదాలు

16.6 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

16.1 పరిచయం:

"ఫెడరలిజం" అనే పదం రాజ్యాంగంలో ప్రత్యేకంగా ప్రస్తావించబడలేదు, అయితే ఎక్కువగా సమాఖ్యగా ఉండే పాలనా నిర్మాణానికి సంబంధించి ఒక తీర్మానాన్ని రూపొందించవచ్చు. సమకాలీన సమాఖ్య సిద్ధాంతాల పితామహుడు, K.C ఫెడరలిజాన్ని "సాధారణ మరియు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాలు ప్రతి ఒక్కటి సమన్వయంతో మరియు స్వతంత్రంగా ఉండేలా అధికారాన్ని విభజించే పద్ధతి" అని నిర్వచించారు. అతను భారత రాజ్యాంగాన్ని పాక్షిక- సమాఖ్య స్వభావం అని పిలిచాడు అంటే, 'ఫెడరేషన్ సూయ్ జెనరిస్' లేదా దాని స్వంత రకమైన సమాఖ్య. సమాఖ్య దేశంలో, కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు రాజకీయాలలో ముఖ్యమైన భాగం ఎందుకంటే అవి కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య అధికారాన్ని విభజించే ద్వంద్వ స్వభావాన్ని గురించి మనకు బోధిస్తాయి. వారి వారి డొమైన్‌లలో, కేంద్రం మరియు రాష్ట్రం ఉన్నతమైనవిగా పరిగణించబడతాయి. భారత రాజ్యాంగం దేశాన్ని "యూనియన్ ఆఫ్ స్టేట్స్"గా సూచిస్తుంది.

16.2 కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాల మూల్యాంకనం:

కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాల పరిణామాన్ని 4 వేర్వేరు దశలుగా వర్గీకరించవచ్చు. మొదటి దశ 1950లో 17 సంవత్సరాల పాటు మొదలై చివరకు నాల్గవ దశతో ముగుస్తుంది. 1989 నుండి దశ ప్రారంభమైంది. కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య విభేదాలను తగ్గించడానికి భారత ప్రభుత్వం 1983లో సర్కారియా కమిషన్‌ను నియమించింది. స్థూలంగా కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య సంబంధాలు శాసనపరమైన అంశాలు, పరిపాలనాపరమైన అంశాలు మరియు ఆర్థిక విషయాలకు సంబంధించి ఉంటాయి.

16. 2.1 శాసన వ్యవహారాలపై కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు?

ఆర్టికల్ 245 మరియు 255 యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల మధ్య, ప్రత్యేకంగా పార్లమెంట్ మరియు రాష్ట్ర శాసనసభల మధ్య శాసన సంబంధాలకు సంబంధించినవి. ఇది యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల శాసన అధికారాల పరిధిని విశ్లేషిస్తుంది. నిబంధనలను విశ్లేషిస్తే, రాష్ట్రాల శాసనసభలపై పార్లమెంటుకు అధికారాలు ఉన్నాయని స్పష్టంగా తెలుస్తుంది. వివిధ నిబంధనలు వారు చట్టాలు చేయగలిగే విషయాలను, రాష్ట్ర మరియు జాతీయ చట్టాల మధ్య అసమానత యొక్క పర్యవసానంగా, పార్లమెంట్ యొక్క అవశేష అధికారాలు మరియు అనేక ఇతర నిబంధనలను నిర్వచించాయి. షెడ్యూల్ VII, యూనియన్ జాబితా, రాష్ట్ర జాబితా మరియు ఉమ్మడి జాబితాను సూచిస్తుంది.

రాజ్యాంగంలోని XI భాగం ఆర్టికల్ 245 నుండి 255 వరకు కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య శాసన సంబంధాలతో వ్యవహరిస్తుంది. కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలలో వివిధ అంశాలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర శాసనాల ప్రాదేశిక పరిధి	
రాష్ట్ర శాసనసభ	రాష్ట్రం మొత్తం లేదా ఏదైనా భాగానికి వర్తించే చట్టాలను రూపొందించవచ్చు.
పార్లమెంట్	భారతదేశ భూభాగంలోని మొత్తం లేదా ఏదైనా భాగానికి చట్టాలను రూపొందించే అధికారం

	అదనపు ప్రాదేశిక చట్టం
శాసన సంబంధిత అంశాల పంపిణీ	
యూనియన్ జాబితా	యూనియన్ లిస్ట్‌లో చేర్చబడిన విషయాలపై చట్టాన్ని రూపొందించడానికి యూనియన్ పార్లమెంట్‌కు ప్రత్యేక అధికారాలు ఉన్నాయి.
రాష్ట్ర జాబితా	రాష్ట్ర జాబితాలో పొందుపరచబడిన విషయాలపై శాసనం చేయడానికి రాష్ట్ర శాసనసభలకు ప్రత్యేక అధికారాలు ఉన్నాయి.
ఉమ్మడి జాబితా	ఉమ్మడి జాబితాలో చేర్చబడిన విషయాలపై కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు రెండూ చట్టాలు చేయవచ్చు.
ఆర్టికల్ 248	అవశేష అధికారాలు కేంద్రానికి ఇవ్వబడ్డాయి మరియు భారత పార్లమెంటు మాత్రమే ఏ అంశాలలో చేర్చబడని అంశాలపై శాసనం చేయగలదు మూడు జాబితాల పైన.
రాష్ట్ర రంగంలో పార్లమెంటరీ శాసనం	
ఆర్టికల్ 249	రాజ్యసభ తన సభ్యులలో మూడింట రెండొంతుల మంది మెజారిటీతో తీర్మానాన్ని ఆమోదించినట్లయితే, రాష్ట్ర జాబితాకు సంబంధించిన అంశంపై చట్టం చేయాలని పార్లమెంటును అభ్యర్థిస్తుంది.
ఆర్టికల్ 250	జాతీయ ఎమర్జెన్సీ సమయంలో ఏదైనా రాష్ట్ర జాబితా విషయాలపై చట్టాలు చేయడానికి పార్లమెంట్. అయితే, ఈ నిబంధన ప్రకారం పార్లమెంటు చట్టాలు ఎమర్జెన్సీ ఆరు నెలల గడువు ముగిసిన తర్వాత పనిచేయడం ఆగిపోతుంది..
ఆర్టికల్ 252	రాష్ట్ర జాబితాలో పేర్కొన్న నిర్దిష్ట అంశంపై చట్టం చేయడానికి రెండు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ రాష్ట్రాల శాసనసభలు తీర్మానం ద్వారా యూనియన్ పార్లమెంటును అభ్యర్థిస్తే.
ఆర్టికల్ 253	పార్లమెంట్ ఏదైనా ఇతర దేశంతో ఏదైనా ఒప్పందం, అంతర్జాతీయ ఒప్పందం లేదా ఒప్పందాన్ని అమలు చేయడానికి భారతదేశ భూభాగంలోని మొత్తం లేదా ఏదైనా భాగానికి చట్టం చేస్తుంది.
ఆర్టికల్ 356	ఒక రాష్ట్రంలో రాష్ట్రపతి పాలనను ప్రకటించే సమయంలో, యూనియన్ పార్లమెంట్ రాష్ట్ర జాబితాలో చేర్చబడిన విషయాలపై చట్టాలను చేస్తుంది.
రాష్ట్ర శాసనాలపై కేంద్రం నియంత్రణ	
ఆర్టికల్ 200	రాష్ట్ర శాసనసభ ఆమోదించిన నిర్దిష్ట బిల్లులను భారత రాష్ట్రపతి పరిశీలన కోసం గవర్నర్ రిజర్వ్ చేయవచ్చు.

16.2.2. పరిపాలనా విషయాలపై కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు:

ఆర్టికల్ 256 నుండి 263 వరకు కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు అనేక రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల మధ్య ఉన్న పరిపాలనా సంబంధాలతో సహా, భారతదేశం సమాఖ్య అయినప్పటికీ, అది ఏకీకృత లక్షణాలను కలిగి ఉంది.

కాబట్టి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు పార్లమెంటు ఆమోదించిన చట్టాలను అనుసరించాలని మరియు వాటిని ఉల్లంఘిస్తూ ఎటువంటి కార్యనిర్వాహక లేదా పరిపాలనా విధులను నిర్వహించకూడదని 256వ అధికరణ పేర్కొంది.

కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య మెరుగైన సంబంధాలను నెలకొల్పడానికి, సర్కారియా కమిషన్ రెండింటి మధ్య పరిపాలనా సంబంధాలలో సహకార సమాఖ్యవాదం కోసం వాదించింది. సమాఖ్య మరియు రాష్ట్ర స్థాయిలలో పనిచేసే బహుళ పక్షాలు తరచుగా గందరగోళాన్ని మరియు అపనమ్మకాన్ని సృష్టిస్తాయి. ఇది అసమర్థమైన పరిపాలనకు దారి తీస్తుంది కాబట్టి ఇది చాలా కీలకమైనది.

16.2.2.1 కార్యనిర్వాహక అధికారాల పంపిణీ

కేంద్రం యొక్క అధికారం దాని ప్రత్యేక అధికార పరిధి (యూనియన్ జాబితా), అలాగే ఒప్పందం లేదా ఒప్పందం ద్వారా మంజూరు చేయబడిన ఏదైనా హక్కులు, అధికార పరిధి లేదా అధికారాన్ని ఉపయోగించినప్పుడు, మొత్తం దేశాన్ని ఆవరిస్తుంది.

- రాష్ట్ర జాబితాలో జాబితా చేయబడిన సబ్జెక్టులు రాష్ట్ర పరిధిలోకి వస్తాయి.
- ఉమ్మడి జాబితాకు సంబంధించిన విషయాలలో రాష్ట్రాలకు కార్యనిర్వాహక అధికారం ఉంటుంది.
- రాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక శాఖ పార్లమెంటు ఏర్పాటు చేసిన చట్టాలను సమర్థించే విధంగా వ్యవహరించాలి.
- రాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక అధికారం ఏ విధంగానూ జోక్యం చేసుకోకూడదు లేదా ప్రభావితం చేయబడదు.

16.2.2.2 రాష్ట్రాలు మరియు కేంద్రం యొక్క బాధ్యత

కేంద్రం తన కార్యనిర్వాహక అధికారాన్ని అనియంత్రిత పద్ధతిలో వినియోగించుకునేందుకు వీలుగా రాజ్యాంగం రాష్ట్రాల కార్యనిర్వాహక అధికారంపై రెండు పరిమితులను విధించింది.

- రాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక శాఖ పార్లమెంటు ఏర్పాటు చేసిన చట్టాలను సమర్థించే విధంగా వ్యవహరించాలి.
- రాష్ట్రంలో కేంద్రం యొక్క కార్యనిర్వాహక శక్తిని పక్షపాతం చేయకూడదని.
- రెండు సందర్భాల్లో, కేంద్రం యొక్క కార్యనిర్వాహక అధికారం రాష్ట్రానికి అవసరమైన విధంగా ఆదేశాలు ఇవ్వడానికి విస్తరించింది. కేంద్రం యొక్క ఈ ఆదేశాల వెనుక నిర్బంధ స్వభావం ఉంది.
- ఈ విధంగా, ఆర్టికల్ 365 ప్రకారం, కేంద్రం ఇచ్చిన ఆదేశాలను ఏ రాష్ట్రమైనా పాటించడంలో విఫలమైతే, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని కొనసాగించలేని పరిస్థితి ఏర్పడిందని రాష్ట్రపతికి సూచించడం చట్టబద్ధంగా ఉంటుంది. రాజ్యాంగంలోని నిబంధనలు. అటువంటి పరిస్థితిలో, ఆర్టికల్ 356 ప్రకారం రాష్ట్రంలో రాష్ట్రపతి పాలన విధించవచ్చు.

16.2.2.3 రాష్ట్రాలకు కేంద్రం ఆదేశాలు

కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలలో, ఈ క్రింది పరిస్థితులలో కేంద్రం రాష్ట్రాలకు సలహాలను అందించవచ్చు:

- కమ్యూనికేషన్ వ్యవస్థల నిర్మాణం మరియు నిర్వహణ జాతీయ లేదా సైనిక ప్రాముఖ్యతగా ప్రభుత్వం భావించింది.

- రాష్ట్ర రైల్వేలు సురక్షితంగా ఉండేలా చర్యలు తీసుకోవాలన్నారు.
- భాషాపరమైన మైనారిటీ సమూహాల విద్యార్థులకు వారి మాతృభాషలో ప్రాథమిక పాఠశాల బోధనను స్వీకరించడానికి తగినంత వనరులను అందించడం.
- వివిధ రాష్ట్రాల్లో ST సంక్షేమం కోసం నిర్దిష్ట కార్యక్రమాలను రూపొందించడం మరియు అమలు చేయడం.

16.2.2.4 మ్యూచువల్ డెలిగేషన్ ఆఫ్ ఫంక్షన్స్

దృఢత్వాన్ని తగ్గించడానికి మరియు ప్రతిష్టంభనను నివారించడానికి, రాజ్యాంగం కార్యనిర్వాహక అధికారుల అంతర్- ప్రభుత్వ ప్రతినిధి బృందాన్ని అనుమతిస్తుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వ ఆమోదంతో, అధ్యక్షుడు యూనియన్ కార్యనిర్వాహక విధులను దానికి అప్పగించవచ్చు. ఫెడరల్ ప్రభుత్వ ఆమోదంతో రాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక బాధ్యతలను గవర్నర్ యూనియన్‌కు అప్పగించవచ్చు. అధికారాన్ని పంచుకోవడానికి ఈ ఒప్పందం షరతులతో కూడినది లేదా షరతులు లేనిది కావచ్చు. రాష్ట్ర సమ్మతి లేకుండా యూనియన్ కార్యనిర్వాహక అధికారాన్ని అందించడానికి రాజ్యాంగం రాష్ట్రానికి అనుమతినిస్తుంది. కానీ అలాంటి ప్రతినిధి బృందాలు రాష్ట్రపతి ద్వారా కాకుండా పార్లమెంటు ద్వారా చేయబడతాయి. అయితే, రాష్ట్ర కార్యనిర్వాహక అధికారాన్ని అదే పద్ధతిలో బదిలీ చేయడం సాధ్యం కాదు.

16.2.2.5 కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య సహకారం

సహకారం మరియు సమన్వయాన్ని నిర్ధారించడానికి క్రింది నిబంధనలు చేర్చబడ్డాయి. కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య. ఏదైనా వివాదంపై తీర్పు చెప్పే అధికారం పార్లమెంటుకు ఉంది లేదా ఏదైనా అంతర్రాష్ట్ర నది యొక్క ఉపయోగం, పంపిణీ మరియు నిర్వహణకు సంబంధించిన ఫిర్యాదు మరియు నదీ లోయల నీటి వనరులు మొదలైనవి. రాష్ట్రపతికి అంతర్- సమావేశం చేసే అధికారం ఉంది. రాష్ట్ర కౌన్సిల్ మధ్య ఉమ్మడి ఆసక్తి ఉన్న అంశాలను పరిశీలించడానికి మరియు చర్చించడానికికేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలు. భారతదేశం మొత్తం ప్రజలకు పూర్తి విశ్వాసం మరియు క్రెడిట్ అందించాలి. ఫెడరల్ ప్రభుత్వం మరియు ప్రతి రాష్ట్రం యొక్క చర్యలు, రికార్డులు మరియు న్యాయపరమైన చర్యల లోఅంతర్రాష్ట్ర వాణిజ్యం, వాణిజ్యం, సంబంధిత రాజ్యాంగ అవసరాలను నెరవేర్చడానికి, సరైన అధికారులను నియమించే అధికారం పార్లమెంటుకు ఉంది.

కార్యనిర్వాహక అధికారాల పంపిణీ	
యూనియన్ ప్రభుత్వం	కార్యనిర్వాహక అధికారం పార్లమెంటు చట్టాలను రూపొందించగల అన్ని అంశాలకు విస్తరించింది.
రాష్ట్ర ప్రభుత్వం	కార్యనిర్వాహక అధికారం యూనియన్ పార్లమెంట్ చేసిన చట్టాలకు అనుగుణంగా అమలు చేయబడుతుంది
రాష్ట్రాలకు కేంద్రం ఆదేశాలు	
ఆర్టికల్ 256	ప్రతి రాష్ట్రం యొక్క కార్యనిర్వాహక అధికారాన్ని యూనియన్ పార్లమెంట్ చేసిన చట్టాలకు అనుగుణంగా ఉండేలా చూసుకోవాలి.

ఆర్టికల్ 257	కొన్ని సందర్భాల్లో రాష్ట్రాలపై యూనియన్ నియంత్రణ..
అత్యవసర సమయంలో సంబంధం	
జాతీయ అత్యవసర పరిస్థితి	కార్యనిర్వాహక అధికారాన్ని ఏ విధంగా ఉపయోగించాలనే దానిపై కేంద్రానికి కార్యనిర్వాహక అధికారం ఉంది.
రాష్ట్రపతి పాలన	రాష్ట్ర యంత్రాంగంపై కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రత్యక్ష నియంత్రణను తీసుకోవచ్చు. రాష్ట్రపతి (అంటే కేంద్ర ప్రభుత్వం) రాష్ట్ర ప్రభుత్వ విధుల్లో దేనినైనా తీసుకుంటారు.
పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్	
రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్	రాష్ట్ర పబ్లిక్ సర్వీస్ కమిషన్ చైర్మన్ మరియు సభ్యులను గవర్నర్ నియమిస్తారు, కానీ వారిని తొలగించే అధికారం రాష్ట్రపతికి మాత్రమే ఉంటుంది.
అన్ని భారతీయ సేవలు	
కేంద్రం మరియు కేంద్రం యొక్క నియంత్రణ	కేంద్రం యొక్క నియంత్రణ ఈ సేవలపై అంతిమ నియంత్రణను కలిగి ఉంటుంది, అయితే రాష్ట్ర నియంత్రణ రాష్ట్రాలు తక్షణం మరియు సాపేక్షంగా తక్కువ నియంత్రణను కలిగి ఉంటాయి..
ఇతర నిబంధనలు	
ఆర్టికల్ 355	బాహ్య దురాక్రమణ మరియు అంతర్గత భంగం నుండి ప్రతి రాష్ట్రాన్ని రక్షించడం యూనియన్ యొక్క విధి. రాష్ట్ర గవర్నర్‌ను రాష్ట్రపతి తన చేతి మరియు ముద్ర కింద వారెంట్ ద్వారా నియమిస్తారు.
గవర్నర్ నియామకం	రాష్ట్ర గవర్నర్ ని రాష్ట్రపతి నియమిస్తారు. అతని చేతి మరియు ముద్ర కింద వారెంట్. రాష్ట్రపతి ఇష్టం ఉన్నంత కాలం ఆయన పదవిలో ఉంటారు.
రాష్ట్రఎన్నికల కమీషనర్ నియామకం	రాష్ట్ర ఎన్నికల కమీషనర్‌ను గవర్నర్ ఎన్నికల కమీషనర్ నియమిస్తారు కానీ రాష్ట్రపతి మాత్రమే తొలగిస్తారు.

16.2.3 ఆర్థిక సంబంధాలపై కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు:

స్వాతంత్ర్యం వరకు, భారత ఆర్థిక సమాఖ్య చరిత్ర అనేది కేంద్ర ప్రభుత్వం నుండి ప్రావిన్షియల్ ప్రభుత్వాలకు ఆర్థిక అధికారాల వికేంద్రీకరణ చరిత్ర. 1871లో రిజిస్ట్రేషన్, పోలీస్, జైళ్లు, వైద్యం, విద్య, రోడ్లు మరియు సివిల్ వర్క్స్ వంటి కొన్ని హెడ్‌ల నుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని ప్రావిన్స్‌లకు అప్పగించడం ద్వారా ప్రావిన్స్‌లకు కొన్ని ఆదాయాల హెడ్‌లు ఇవ్వడానికి మొదటి అడుగు పడింది. 1904లో మాత్రమే పాక్షిక-శాశ్వత ప్రాతిపదికన విభజించబడిన రాబడి వ్యవస్థను 1912లో శాశ్వతంగా మార్చారు. భారత ప్రభుత్వ చట్టం, 1919 ప్రవేశపెట్టడంతో ప్రాంతీయ మరియు స్థానిక ప్రాముఖ్యత కలిగిన . విద్య, ప్రజారోగ్యం, స్థానిక స్వపరిపాలన మొదలైన అంశాలు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాలకు వెళ్లాయి. కానీ రక్షణ, కరెన్సీ మరియు పుదీనా, విదేశీ వ్యవహారాలు మొదలైన జాతీయ ప్రాముఖ్యత కలిగిన అంశాలు కేంద్ర ప్రభుత్వానికి

వదిలివేయబడ్డాయి. తర్వాత 1921-22లో, లార్డ్ మెస్టన్ అధ్యక్షతన ఆర్థిక సంబంధాల కమిటీ కేంద్ర ప్రభుత్వానికి ప్రాంతీయ విరాళాల పథకాన్ని సిఫార్సు చేయడానికి ఏర్పాటు చేయబడింది. ఇది 'స్టాండర్డ్ కంట్రిబ్యూషన్స్' పథకాన్ని సిఫార్సు చేసింది. భారత ప్రభుత్వం, 1935 చట్టం ఆర్థిక సమాఖ్యవాదానికి గట్టి పునాది వేసింది. దీని నిర్మాణం స్వాతంత్ర్యం తర్వాత ఆర్థిక సమాఖ్యవాదానికి ప్రధాన ఆధారం.

రాజ్యాంగంలోని XII భాగం, ఆర్టికల్స్ 264 నుండి 293 వరకు, కేంద్రం మరియు రాష్ట్రం మధ్య ఆర్థిక సంబంధాలను వివరిస్తాయి. భారతదేశం సమాఖ్య దేశం కాబట్టి, పన్నుల విషయంలో అధికారాల విభజనకు కట్టుబడి ఉంటుంది మరియు రాష్ట్రాలకు నిధులు కేటాయించాల్సిన బాధ్యత కేంద్రంపై ఉంది. అటువంటి అనుసంధానిత నిబంధనలన్నీ ఈ పత్రంలో ప్రస్తావించబడ్డాయి. షెడ్యూల్ VII పన్నులు విధించడంలో కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల సామర్థ్యాన్ని వివరిస్తుంది. ఇంకా, ఇది కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలచే పన్నుల విధింపు మరియు కేటాయింపులు, రాష్ట్రాలకు గ్రాంట్లు, సర్ఛార్జ్లు మొదలైన వాటికి సంబంధించిన అనేక నిబంధనలను కలిగి ఉంది. వస్తు మరియు సేవల పన్ను, ద్వంద్వ నిర్మాణ పన్ను, ఆర్థిక కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధానికి ఇటీవలి ఉదాహరణ.

16.2.3.1 టాక్సింగ్ పవర్ కేటాయింపు

- యూనియన్ జాబితాలోని సబ్జెక్టులపై పన్ను విధించడం అనేది పార్లమెంటు యొక్క ఏకైక బాధ్యత.
- రాష్ట్ర జాబితాలో చేర్చబడిన వాటిపై పన్ను విధించడం రాష్ట్ర శాసనసభ ద్వారా మాత్రమే చేయబడుతుంది.
- ఉమ్మడి జాబితాలోని అంశాలు రాష్ట్రం మరియు యూనియన్ రెండింటి ద్వారా పన్ను విధించబడతాయి.
- పన్ను విధించే అవశేష అధికారం పార్లమెంటుకు చెందుతుంది.
- రాష్ట్రం యొక్క పన్నుల అధికారంపై రాజ్యాంగ పరిమితి
- వృత్తులు, వ్యాపారాలు, పిలుపులు మరియు వృత్తులపై పన్ను విధించే అధికారం రాష్ట్ర శాసనసభకు చెందుతుంది. అయితే, ప్రతి సంవత్సరం మొత్తం పరిహారంలో రూ.2500 కంటే ఎక్కువ ఎవరూ పొందకూడదు.ఉత్పత్తుల అమ్మకం లేదా కొనుగోలుపై పన్నులు ఒక రాష్ట్రం (వార్తాపత్రిక కాకుండా) విధించవచ్చు. అయితే, కింది కారకాలు అమ్మకపు పన్ను విధించే రాష్ట్ర సామర్థ్యాన్ని పరిమితం చేస్తాయి:
- రాష్ట్రాల వెలుపల జరిగే అమ్మకాలు మరియు కొనుగోళ్లకు పన్ను మినహాయింపు ఉంది
- దిగుమతి లేదా ఎగుమతి ప్రక్రియ సమయంలో చేసే అమ్మకాలు లేదా కొనుగోళ్లు పన్ను నుండి మినహాయించబడ్డాయి.
- అంతర్రాష్ట్ర వాణిజ్యం లేదా వాణిజ్యం సమయంలో చేసే లావాదేవీ లేదా కొనుగోలుపై ఎలాంటి పన్ను విధించబడదు.
- అంతర్రాష్ట్ర వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్యానికి ప్రత్యేక ప్రాముఖ్యత ఉందని పార్లమెంటు నిర్ణయించిన విక్రయించిన లేదా కొనుగోలు చేసిన వస్తువులపై విధించిన పన్ను పార్లమెంటు నిర్దేశించిన పరిమితులు మరియు నిర్దేశాలకు లోబడి ఉంటుంది.

- కేంద్రం ఉపయోగించే లేదా విక్రయించే విద్యుత్, అలాగే ఏదైనా రైల్వే యొక్క భవనం, నిర్వహణ లేదా నిర్వహణలో ఉపయోగించిన విద్యుత్ లేదా అదే ప్రయోజనం కోసం రైల్వే కంపెనీకి విక్రయించబడిన విద్యుత్, రాష్ట్ర పన్నుల నుండి మినహాయించబడ్డాయి. నదిని నిర్వహించడానికి మరియు అభివృద్ధి చేయడానికి పార్లమెంటు ఏర్పాటు చేసిన అంతర్రాష్ట్ర నదీ ప్రాధికార సంస్థకు ఒక రాష్ట్రం విక్రయించే నీరు లేదా విద్యుత్ కోసం ధరను వసూలు చేయవచ్చు. మరోవైపు, రాష్ట్రపతి ఆమోదం పొందిన చట్టం అటువంటి విధింపును రూపొందించవచ్చు.

16.2.3.2 పన్ను ఆదాయాల పంపిణీ

(ఎ) కేంద్రం పన్నులు విధించింది. అయితే వాటిని రాష్ట్రం వసూలు చేసి ఉపయోగిస్తుంది (ఆర్టికల్ 268). రాష్ట్ర ఏకీకృత నిధి దీని నుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని పొందుతుంది మరియు వాటిని అక్కడ ఉంచుతుంది. ఉదాహరణకు, ఎక్సైజ్ పన్ను మరియు స్టాంప్ డ్యూటీ. అంతర్రాష్ట్ర వాణిజ్యంలో కొనుగోలు చేసిన లేదా విక్రయించే వస్తువులపై విధించే పన్నులు ఒక ఉదాహరణ. రాష్ట్ర ఏకీకృత నిధి దీని నుండి వచ్చే ఆదాయాన్ని పొందుతుంది మరియు వాటిని అక్కడ ఉంచుతుంది. ఫెడరల్ ప్రభుత్వం పన్నులు విధించి వసూలు చేస్తున్నప్పటికీ, అవి ఫెడరల్ ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య విభజించబడ్డాయి (ఆర్టికల్ 270). ఈ వర్గంలో పైన పేర్కొన్న పన్నులు, సర్‌ఛార్జ్‌లు మరియు సెస్ మినహా అన్ని పన్నులు ఉంటాయి. ఫైనాన్స్ కమిషన్ సిఫార్సుల ఆధారంగా, ఈ పన్నులను ఎలా విభజించాలో రాష్ట్రపతి నిర్ణయిస్తారు.

ఆర్టికల్స్ 269 మరియు 270లో పేర్కొన్న పన్ను మరియు రుసుముల సర్‌చార్జ్‌లను పార్లమెంటు ఎప్పుడైనా అమలు చేయవచ్చు. సర్‌చార్జి ద్వారా వచ్చే ఆదాయం కేంద్రానికి మాత్రమే ఉపయోగించబడుతుంది. రాష్ట్రం విధించిన పన్నులు మరియు హోల్డ్- బ్యాక్ పన్నులు వీటిని కలిగి ఉంటాయి: ఇవి కేవలం రాష్ట్రాల పరిధిలోకి వచ్చే పన్నులు. వారు రాష్ట్ర జాబితాలో జాబితా చేయబడ్డారు. వ్యవసాయ ఆదాయ పన్నులు, ఆల్కహాల్ ఎక్సైజ్ పన్నులు, వృత్తి- నిర్దిష్ట పన్నులు, సీలింగ్‌లు మొదలైనవి.

(బి) పన్ను యేతర ఆదాయాల పంపిణీ

కేంద్రం యొక్క ప్రాథమిక పన్ను యేతర ఆదాయ వనరులు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

- పోస్టల్ మరియు టెలిగ్రాఫ్ సేవలు
- రైలు మార్గాలు
- బ్యాంకింగ్
- ప్రసారం చేస్తోంది
- నాణేలు మరియు కరెన్సీ
- కేంద్ర ప్రభుత్వ రంగ సంస్థ
- Escheat మరియు లాప్స్.
- రాష్ట్రాలకు పన్ను యేతర ఆదాయానికి ప్రధాన వనరులు ఈ క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

- ❖ నీటిపారుదల
- ❖ అడవులు
- ❖ మత్స్య సంపద
- ❖ రాష్ట్ర ప్రభుత్వ రంగ సంస్థ
- ❖ Escheat మరియు లాప్స్.

(సి) రాష్ట్రాలకు గ్రాంట్- ఇన్- ఎయిడ్

స్టేట్ గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్ ఫెడరల్ ప్రభుత్వం నుండి రావడానికి రాజ్యాంగం ద్వారా అనుమతించబడుతుంది. రెండు రకాల గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్‌లు. చట్టబద్ధమైన గ్రాంట్లు మరియు విచక్షణతో కూడిన గ్రాంట్లు.

i. చట్టబద్ధమైన గ్రాంట్లు:

రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 275 ద్వారా పార్లమెంటుకు అన్ని రాష్ట్రాలకు కాకుండా ప్రత్యేకంగా అవసరమైన రాష్ట్రాలకు గ్రాంట్లు అందించడానికి అధికారం ఉంది. వివిధ రాష్ట్రాలకు ఈ మొత్తాలు మారవచ్చు. ఈ నిధులు ఏటా కన్సాలిడేటెడ్ ఫండ్ ఆఫ్ ఇండియాకు విధించబడతాయి. ఫైనాన్స్ కమిషన్ సిఫార్సులను బట్టి వీటిని రాష్ట్రాలకు అందజేస్తారు.

ii. విచక్షణ మంజూరు:

ఆర్టికల్ 282 ఫెడరల్ ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్రాలు రెండింటికీ తమ పరిధిలో లేనప్పటికీ, ఏదైనా ప్రజా ప్రయోజనం కోసం గ్రాంట్లు అందించే అధికారాన్ని ఇస్తుంది. ఎంపిక పూర్తిగా కేంద్రంపై ఆధారపడి ఉంటుంది, ఈ రాయితీలను అందించే బాధ్యత ఏదీ లేదు.

iii. ఇతర గ్రాంట్లు:

ఒక నిర్దిష్ట కారణం కోసం ఒకసారి విరాళం ఇవ్వడానికి రాజ్యాంగం అనుమతించింది. అస్సాం, బీహార్, ఒడిశా మరియు పశ్చిమ బెంగాల్ రాష్ట్రాలకు, ఎగుమతి పన్నుల స్థానంలో జనపనార మరియు జనపనార ఉత్పత్తులపై గ్రాంట్లు ఉపయోగించబడతాయి. ఆర్థిక సంఘం సిఫార్సు మేరకు రాజ్యాంగాన్ని ఆమోదించినప్పటి నుంచి పదేళ్లపాటు ఈ నిధులు ఇవ్వాల్సి ఉంది.

iv. వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను కౌన్సిల్

వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను (GST) యొక్క సాఫీగా మరియు సమర్ధవంతమైన పరిపాలనకు కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య సహకారం మరియు సమన్వయం అవసరం. ఈ సంప్రదింపు ప్రక్రియను సులభతరం చేయడానికి, 101వ సవరణ చట్టం 2016 వస్తు మరియు సేవల పన్ను కౌన్సిల్ లేదా GST కౌన్సిల్ ఏర్పాటు కోసం అందించబడింది

- ❖ ఆర్టికల్ 279 - A GST కౌన్సిల్‌ను ఏర్పాటు చేయడానికి రాష్ట్రపతికి అధికారం ఇచ్చింది.
- ❖ కౌన్సిల్ అనేది కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల ఉమ్మడి వేదిక. కింది విషయాలపై కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలకు సిఫార్సులు చేయడం అవసరం:

- ❖ కేంద్రం, రాష్ట్రాలు, స్థానిక సంస్థలు విధించే పన్నులు, సెస్‌లు, సర్‌చార్జీలు జీఎస్‌టీలో విలీనం అవుతాయి.
- ❖ GSTకి లోబడి లేదా GST నుండి మినహాయించబడే వస్తువులు మరియు సేవలు.
- ❖ మోడల్ GST చట్టాలు, లెవీ సూత్రాలు, అంతర్- రాష్ట్ర వాణిజ్యం లేదా వాణిజ్యం మరియు సరఫరా ప్రదేశాన్ని నియంత్రించే సూత్రాలు సరఫరాపై విధించిన GST యొక్క విభజన.
- ❖ టర్నోవర్ యొక్క థ్రెషోల్డ్ పరిమితి కంటే తక్కువ వస్తువులు మరియు సేవలను GST నుండి మినహాయించవచ్చు.
- ❖ రేట్లలో GST బ్యాండ్‌లతో కూడిన ఫ్లోర్ రేట్లు ఉంటాయి.
- ❖ ఏదైనా ప్రకృతి వైపరీత్యం లేదా విపత్తు సమయంలో అదనపు వనరులను సేకరించడానికి నిర్దిష్ట కాలానికి ఏదైనా ప్రత్యేక రేటు లేదా రేట్లు.
- ❖ రాజ్యాంగంలోని XII భాగంలో ఉన్న 268 నుండి 293 వరకు ఉన్న అధికరణలు కేంద్ర- రాష్ట్ర ఆర్థిక సంబంధాలకు సంబంధించినవి.

పన్ను విధింపు అధికారాల కేటాయింపు	
పార్లమెంటు మరియు శాసనసభ	రాష్ట్రం పార్లమెంటు మరియు రాష్ట్ర శాసనసభకు వరుసగా యూనియన్ జాబితా మరియు రాష్ట్ర జాబితాలో చేర్చబడిన విషయాలపై పన్నులు విధించే ప్రత్యేక అధికారం ఉంది.
అవశేష అధికారాలు గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్	పన్నుల యొక్క అవశేష అధికారం పార్లమెంటుకు మాత్రమే ఉంటుంది.
గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్	
ఆర్టికల్ 275(1)	పార్లమెంటు ఆదాయానికి సంబంధించిన గ్రాంట్- ఇన్- ఎయిడ్ జారీ చేయవచ్చు.
ఆర్టికల్ 282	పార్లమెంటు వంటి రాష్ట్రాలు నిర్ణయించవచ్చు మరియు వివిధ రాష్ట్రాలకు వేర్వేరు మొత్తాలను నిర్ణయించవచ్చు. యూనియన్ లేదా రాష్ట్రం ఏదైనా ప్రజా ప్రయోజనం కోసం ఏదైనా గ్రాంట్లు చేయవచ్చు.
వస్తువులు మరియు సేవల పన్నులు	
రాజ్యాంగం వంద మరియు సవరణ) చట్టం 2016	ఒకటి పన్ను నిర్మాణాన్ని మార్చడానికి మరియు GSTని ప్రవేశపెట్టడానికి. అటువంటి మొదటి సవరణ GSTని విధించడానికి మరియు వసూలు చేయడానికి కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాలకు అధికారం ఇస్తుంది.
ఆర్థిక సంఘం.	
ఆర్టికల్ 280	ఇది పాక్షిక న్యాయవ్యవస్థగా ఫైనాన్స్ కమిషన్‌ను అందిస్తుందిశరీరం. భాగస్వామ్యాన్ని సిఫార్సు చేయడం దీని బాధ్యత.

16.2.4 భారతదేశంలో కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలకు సంబంధించిన సమస్యలు:

భారత రాజ్యాంగం ఏకీకృత పక్షపాతంతో సమాఖ్యగా ఉంది. సమాఖ్య వ్యవస్థను బలోపేతం చేయడం అనేది రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలచే పరిపాలించబడే ప్రజల డిమాండ్లను నెరవేర్చడంతోపాటు భారతదేశ ఐక్యతను కాపాడటం కూడా చాలా కీలకం. ఫలితంగా, కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలు లేదా కేంద్ర ప్రభుత్వం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య తమ అధికారాలు, విధులు మరియు బాధ్యతలకు సంబంధించిన ఒప్పందాలు ఎల్లప్పుడూ కీలకమైనవి. శాసన, పరిపాలనా మరియు ఆర్థిక అధికారులు కేంద్ర ప్రభుత్వంలో అధికంగా కేంద్రీకృతమై ఉండటం వల్ల అంతర్లీన నిర్మాణం కొనసాగుతోంది. రాష్ట్రాలు అనేక బాధ్యతలతో భారం పడుతున్నాయి కానీ తగినంత స్వయంప్రతిపత్తి లేదు.

రాష్ట్ర జాబితా అంశాల్లోకి కేంద్రం చొరబాట్లు మరియు రాష్ట్ర అసెంబ్లీలు ఆమోదించిన ముఖ్యమైన బిల్లులకు ఆమోదాలు పొందడంలో జాప్యానికి సంబంధించిన శాసన రంగంలోని ప్రధాన సమస్యలు. ఆర్థిక రంగంలో, వనరుల సమీకరణ మరియు కేటాయింపు మరియు ప్రణాళిక వంటి ఆర్థిక నిర్ణయాధికారంలోని ఇతర కీలక రంగాలలో కేంద్ర ప్రభుత్వంలో అధికారాల కేంద్రీకరణను పెంచడానికి సంబంధించిన ప్రధాన సమస్యలు. కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలను పునర్నిర్మించాలనే డిమాండ్ ఊపందుకోవడంతో, కేంద్ర ప్రభుత్వం 1983లో సర్కారియా కమిషన్‌ను కూడా ఏర్పాటు చేసింది. ఈ కమిషన్ తన నివేదికను సమర్పించడానికి దాదాపు ఐదు సంవత్సరాలు పట్టింది, అయితే పైన పేర్కొన్న చాలా ప్రాథమిక సమస్యలను పరిష్కరించడంలో దాని సిఫార్సులు విఫలమయ్యాయి. ఆర్థిక రంగంలో కొన్ని స్వల్ప మెరుగుదలలు మినహా.

మున్సిపాలిటీలకు పన్ను రహిత బాండ్లను జారీ చేసే అధికారాలు ఇవ్వడం, సరుకుల పన్నుపై ముఖ్యమంత్రుల నిర్ణయాలను ఆమోదించడం, ఓవర్ డ్రాఫ్ట్ లోన్‌ల గడువును కొద్దిగా పొడిగించడం వంటివి మినహా సర్కారియా కమిషన్ సిఫార్సులను కూడా అమలు చేయకపోవడం విచారకరం. దాదాపు రెండు దశాబ్దాల తర్వాత కేంద్ర ప్రభుత్వం ద్వారా. చోటు చేసుకున్న మార్పులను దృష్టిలో ఉంచుకుని కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాల యొక్క కొత్త సమస్యలను పరిశీలించడానికి 27 ఏప్రిల్ 2007న భారత ప్రభుత్వం మాజీ ప్రధాన న్యాయమూర్తి జస్టిస్ మదన్ మోహన్ పంచి అధ్యక్షతన కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలపై కమిషన్‌ను ఏర్పాటు చేసింది. రెండు దశాబ్దాల క్రితం సర్కారియా కమిషన్ చివరిసారిగా కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాల సమస్యను పరిశీలించినప్పటి నుండి భారతదేశ రాజకీయ మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థలో. శాసన సంబంధాలు, పరిపాలనా సంబంధాలు, గవర్నర్ల పాత్ర, అత్యవసర నిబంధనలు, ఆర్థిక సంబంధాలు, సహా అన్ని రంగాలలో అధికారాలు, విధులు మరియు బాధ్యతలకు సంబంధించి యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల మధ్య ఉన్న ఏర్పాట్లను, న్యాయస్థానాల వివిధ ప్రకటనలను కమిషన్ పరిశీలించి, సమీక్షించింది. ఆర్థిక మరియు సామాజిక ప్రణాళిక, పంచాయతీ రాజ్ సంస్థలు, అంతర్ రాష్ట్ర నదీ జలాలతో సహా వనరులను పంచుకోవడం మొదలైనవి. కమిషన్ 30 మార్చి 2010న ప్రభుత్వానికి సమర్పించిన ఏడవ వాల్యూమ్ నివేదికలో 273 సిఫార్సులు చేసింది.

ఇవి కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలకు సంబంధించిన అంశాలు:

- వనరుల కేటాయింపు: నిధులు, పన్నులు మరియు ఇతర ప్రయోజనాలతో సహా వనరుల కేటాయింపుపై తరచుగా కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య వివాదం ఉంటుంది.
- GST ప్రవేశంతో, ఆదాయ సేకరణ మరియు భాగస్వామ్యం క్రమబద్ధీకరించబడింది. అయినప్పటికీ, ఫైనాన్స్ కమిషన్ ఉపయోగించే ఆదాయ- భాగస్వామ్య ప్రమాణాలకు సంబంధించిన ఆందోళనలు ఉన్నాయి.
- కేంద్రం చట్టాన్ని సవాలు చేస్తోంది: CAAని రాజ్యాంగ విరుద్ధమని ప్రకటించాలని కోరుతూ కేరళ సుప్రీంకోర్టులో దావా వేసింది. నేషనల్ ఇన్వెస్టిగేషన్ ఏజెన్సీ చట్టం యొక్క రాజ్యాంగ చెల్లుబాటును సవాలు చేస్తూ ఛత్తీస్‌గఢ్ కూడా ఇదే విధమైన దావా వేసింది.
- ఆర్టికల్ 356 దుర్వినియోగం: రాజ్యాంగ యంత్రాంగం యొక్క నిజమైన పతనానికి బదులుగా ఆర్టికల్ 356 దాదాపు ఎల్లప్పుడూ రాజకీయ ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించబడుతుందని చెప్పబడింది. అరుణాచల్ ప్రదేశ్ మరియు ఉత్తరాఖండ్‌లో వేర్వేరు కేసులు కనిపించాయి.
- గవర్నర్ కార్యాలయం: ఉద్విగ్నతకు సంబంధించిన ప్రారంభ అంశం ఏమిటంటే, కేంద్రం గవర్నర్‌ను అతను/ ఆమె కేంద్రానికి ప్రతినిధిగా భావించి నియమిస్తుంది మరియు అధికారాన్ని తిరిగి చేజిక్కించుకోవడానికి గవర్నర్ కార్యాలయంలో సమర్థవంతమైన సాధనాన్ని కేంద్ర ప్రభుత్వం కనుగొంది.

16.2.5 కేంద్రం మరియు రాష్ట్రం మధ్య ఉద్రిక్తత యొక్క ప్రధాన ప్రాంతాలు:

రాజ్యాంగం కేంద్ర ప్రభుత్వానికి అధిక అధికారాన్ని ఇచ్చింది మరియు రాష్ట్రాల పరిపాలనలో వారి జోక్యం కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలలో తీవ్రమైన ఇబ్బందులను సృష్టించింది.

కిందివి కీలకమైనవి:

1. రాష్ట్రపతి పాలన విధించడం: తీవ్ర సంక్షోభాలను ఎదుర్కొనేందుకు మరియు చివరి ప్రయత్నంగా ఆర్టికల్ 356 ప్రకారం రాష్ట్రపతి పాలన విధించబడింది. అయినప్పటికీ, ఇది చాలాసార్లు దుర్వినియోగం చేయబడింది:

ఎ. అసెంబ్లీలో మెజారిటీ ఉన్న రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని రద్దు చేయడం

బి. పక్షపాత దృష్టితో అసెంబ్లీని సస్పెండ్ చేయడం, రద్దు చేయడం.

సి. ఎన్నికల తీర్పు అనిశ్చితంగా ఉన్నప్పుడు ప్రతిపక్షాలకు ప్రభుత్వ ఏర్పాటుకు అవకాశం ఇవ్వడం లేదు.

డి. సభా వేదికపై ఓడిపోతామని ఊహించి మంత్రివర్గం రాజీనామా చేసినప్పుడు ప్రతిపక్షాలకు ప్రభుత్వ ఏర్పాటుకు అవకాశం నిరాకరించడం.

ఇ. సభా వేదికపై మంత్రివర్గం ఓడిపోయిన తర్వాత కూడా ప్రతిపక్షాలను ప్రభుత్వ ఏర్పాటుకు అనుమతించడం లేదు.

2. కేంద్ర బలగాల మోహరింపు: రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని సంప్రదించకుండా, అప్పుడప్పుడు సంబంధిత రాష్ట్ర ప్రాధాన్యతలకు వ్యతిరేకంగా కూడా శాంతి భద్రతల పరిరక్షణ కోసం కేంద్రం పారామిలటరీ బలగాలను రాష్ట్రాలలోకి మోహరిస్తుంది.

3. బిల్ రిజర్వేషన్: రాష్ట్ర శాసనసభ ఆమోదించిన బిల్లును రాష్ట్రపతి ఆమోదం కోసం రిజర్వ్ చేయడానికి గవర్నర్‌కు ఉన్న హక్కు వివాదాస్పదమైనది. ఎందుకంటే గవర్నర్ సాధారణంగా రాష్ట్ర మంత్రిత్వ శాఖ సలహాకు వ్యతిరేకంగా బిల్లును రిజర్వ్ చేస్తారు. కేంద్ర ప్రభుత్వం. ఒక గవర్నర్ ఈ అధికారాన్ని తరచుగా కేంద్ర ప్రభుత్వ ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించుకుంటారు.

4. ఆర్థిక విషయాలు:

దీని కారణంగా ఆర్థిక విషయాలకు సంబంధించి ఉద్రిక్తతలు తలెత్తుతాయి:

ఎ. పన్నుల తులనాత్మక అధికారాలు.

బి. చట్టబద్ధమైన వర్సెస్ విచక్షణాపరమైన గ్రాంట్లు.

సి. ఆర్థిక ప్రణాళిక.

(ఎ) పన్నుల శక్తి:

లోటు ఫైనాన్సింగ్, రుణాల ద్వారా మంజూరు చేయబడిన విస్తారమైన వనరులను దేశంలో అలాగే విదేశీ సహాయం రూపంలో డబ్బు మార్కెట్‌ను నిర్వహించి కేంద్రం నియంత్రిస్తుంది. అదనంగా, కేంద్రం పన్నులపై సర్‌చార్జిని వసూలు చేయవచ్చు మరియు అత్యవసర సమయాల్లో అదనపు నిధులను సేకరించవచ్చు. మరోవైపు, రాష్ట్రాలకు విడుదల చేయడానికి తగిన వనరులు లేవువారి బాధ్యతలు మరియు కొన్నిసార్లు వారి స్వంత వనరులను సమీకరించడంలో విఫలమయ్యాయి.

(బి) చట్టబద్ధమైన వర్సెస్ విచక్షణ గ్రాంట్లు:

కేంద్రం నుండి రాష్ట్రాలకు నిధుల పంపిణీకి నాలుగు పద్ధతులు ఉన్నాయి, అవి,ఆదాయంపై యూనియన్ పన్నుల విధిగా భాగస్వామ్యం, కొన్ని యూనియన్ సుంకాల పన్నుల కేటాయింపుమరియు పూర్తిగా రాష్ట్రాలకు, యూనియన్ ఎక్సైజ్ సుంకాల యొక్క అనుమతి భాగస్వామ్యం, ఇవ్వడం కోసం నిబంధనగ్రాంట్లు మరియు రుణాల రూపంలో రాష్ట్రాలకు ఆర్థిక సహాయం. అయినప్పటికీ ఫైనాన్స్‌ను నియంత్రించడానికి, సమన్వయం చేయడానికి మరియు ఏకీకృతం చేయడానికి ఫైనాన్స్ కమిషన్ ఏర్పాటు చేయబడింది. కేంద్ర, రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలు, ప్రణాళికా సంఘం అధికారాన్ని నిర్వీర్యం చేశాయి.

ప్రణాళికా సంఘం కేంద్ర సంస్థ కాబట్టిగ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్ కోసం కేటాయింపులు రాజకీయ ప్రయోజనాల కోసం ఉపయోగించబడుతున్నాయి, అనే సాధారణ భావన ఉంది రాజకీయ పార్టీల ప్రాతిపదికన కేంద్రం వివక్ష చూపుతోంది.

(సి) ఆర్థిక ప్రణాళిక:

భారత రాజకీయ వ్యవస్థను ఎక్కువ కేంద్రీకరణ వైపు నెట్టేందుకు ప్రణాళిక రూపొందించబడింది. మొదట్లో రాష్ట్ర జాబితాలో ఉన్న పరిశ్రమలకు సంబంధించిన నిబంధన ప్రజాప్రయోజనాల దృష్ట్యా రాజ్యాంగ సవరణ లేకుండానే యూనియన్ జాబితాకు బదిలీ చేయబడింది. జాతీయ ప్రణాళిక పేరుతో రాష్ట్రానికి సంబంధించిన ముఖ్యమైన ప్రాజెక్టులకు నిధులు రాకుండా కేంద్రం కాలయాపన చేస్తోందని రాజకీయ కోణంలో ఆరోపిస్తున్నారు.

16.2.6 కేంద్ర- రాష్ట్ర సంబంధాలపై ముఖ్యమైన సిఫార్సులు

పరిపాలనా సంస్కరణల కమిషన్రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 263 ప్రకారం అంతర్రాష్ట్ర మండలి ఏర్పాటు

- ❖ ప్రజా సేవలో గణనీయమైన నైపుణ్యం మరియు నిష్పక్షపాత దృక్కోణాలు కలిగిన గవర్నర్ల నియామకం
- ❖ రాష్ట్రాలకు అత్యధిక అధికారాలు ఇచ్చారు.ఫెడరల్ ప్రభుత్వంపై రాష్ట్రం ఆధారపడటాన్ని తగ్గించడానికి, మరింత ఆర్థికంగా వారికి వనరులు పంపిణీ చేయాలి.ఫెడరల్ సాయుధ దళాలు వారి అభ్యర్థన మేరకు లేదా వారి స్వంత చొరవతో రాష్ట్రాలలో ఉన్నాయి.
- ❖ సర్కారియా కమిషన్ సిఫార్సులు
- ❖ ఆర్టికల్ 263 ప్రకారం శాశ్వత అంతర్- రాష్ట్ర కౌన్సిల్ను ఏర్పాటు చేయడం
- ❖ ఆర్టికల్ 356 అవసరమైనప్పుడు మాత్రమే ఉపయోగించాలి.
- ❖ అఖిల భారత సేవా సంస్థను బలోపేతం చేయాలి.
- ❖ పన్నుల అవశేష అధికారం పార్లమెంటుకు చెందాలి.
- ❖ రాష్ట్ర శాసనం యొక్క వీటోల కోసం రాష్ట్రపతి యొక్క కారణాల గురించి రాష్ట్రాలకు తెలియజేయాలి.
- ❖ . రాష్ట్రాల అనుమతి లేకుండానే కేంద్రం తన సైనిక బలగాలను ఉపయోగించుకోవలసి ఉంటుంది. అయితే, రాష్ట్రాలతో సంప్రదింపులు జరిపితే ఆదర్శంగా ఉంటుంది.
- ❖ ఉమ్మడి జాబితా అంశంపై చట్టం చేసే ముందు కేంద్రం రాష్ట్రాలను సంప్రదించాలి.
- ❖ గవర్నర్లు తమ ఐదేళ్ల పదవీకాలం పూర్తి చేసుకునేందుకు అనుమతించాలి.
- ❖ లింగ్విస్టిక్ మైనారిటీ కమిషనర్ పదవిని భర్తీ చేయాలి.
- ❖ పుంఛీ కమిషన్ సిఫార్సులు
- ❖ ఐదేళ్ల పదవీకాలం తర్వాత గవర్నర్లను తొలగించేందుకు అభిశంసన ప్రక్రియ ఉపయోగించబడుతుంది.
- ❖ రాష్ట్రాలకు ఇచ్చిన విషయాలలో పార్లమెంటరీ ప్రాధాన్యతను నొక్కిచెప్పేటప్పుడు యూనియన్ చాలా వివేకం పాటించాలి.

గవర్నర్లను ఎన్నుకునేటప్పుడు పరిగణనలోకి తీసుకోవలసిన ప్రమాణాల సంఖ్యను ఇది పేర్కొంది:

- ➢ అతను కొన్ని పరిశ్రమలలో ప్రసిద్ధి చెంది ఉండాలి.
- ➢ అతను రాష్ట్ర నివాసి కాకూడదు.
- ➢ ప్రాంతీయ రాజకీయాలకు దూరంగా ఉండే తటస్థ వ్యక్తిగా ఆయన ఉండాలి.
- ➢ ఆయన ఇటీవల రాజకీయాల్లోకి రాకూడదు.
- ➢ ప్రభుత్వ కాల పరిమితిని ఐదేళ్లుగా నిర్ణయించాలి.
- ➢ గవర్నర్లు రాష్ట్రపతి వలె అభిశంసన ప్రక్రియకు లోబడి ఉండవచ్చు.

16.3 ఫైనాన్స్ కమిషన్

భారతదేశ ఆర్థిక సమాఖ్య మరియు అభివృద్ధి పథాన్ని రూపొందించడంలో ఫైనాన్స్ కమిషన్లు (FCs) కీలక పాత్ర పోషిస్తాయి. ఐదేళ్ల కాలానికి ఆర్థిక వనరులను యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల మధ్య, అలాగే రాష్ట్రాల మధ్య ఎలా పంపిణీ చేయాలనే దానిపై వారు సిఫార్సులు చేస్తారు. FCలు కూడా ప్రభుత్వ ఫైనాన్స్, పాలన మరియు అభివృద్ధికి సంబంధించిన వివిధ సమస్యలపై మార్గదర్శకత్వం మరియు సలహాలను అందిస్తాయి, అంటే ఆర్థిక ఏకీకరణ, రుణ నిర్వహణ, స్థానిక సంస్థలు, విపత్తు ఉపశమనం, ఆరోగ్యం, విద్య, న్యాయ బట్వాడా, గణాంక వ్యవస్థ మొదలైనవి.

కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఆర్థిక స్వయంప్రతిపత్తి, ఈక్విటీ మరియు సామర్థ్యాన్ని పెంపొందించడానికి, అలాగే దేశంలో సహకార మరియు పోటీ సమాఖ్యను ప్రోత్సహించడంలో సహకారం. అయినప్పటికీ, వారు తమ ఆదేశాన్ని నెరవేర్చడంలో అనేక సవాళ్లు మరియు పరిమితులను కూడా ఎదుర్కొంటారు.

భారత ఆర్థిక సంఘం రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 280 ప్రకారం రాష్ట్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య పన్ను రాబడి పంపిణీపై దాని సిఫార్సులను అందించడానికి. రాష్ట్రపతిచే స్థాపించబడింది. కమీషన్ రెండు విభిన్న లక్షణాలలో అధికారాల మధ్య నిలువు అసమతుల్యతను పరిష్కరించడం మరియు వరుసగా కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర ఖర్చుల బాధ్యత మరియు అన్ని రాష్ట్రాలలో అన్ని ప్రజా సేవలను సమం చేయడం వంటివి ఉన్నాయి.

ఫైనాన్స్ కమిషన్ 1951లో డాక్టర్ బి.ఆర్. అంబేద్కర్, ఈ అసమతుల్యతలను పరిష్కరించడానికి అప్పుడు వంతెనకు అనేక నిబంధనలకేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య ఆర్థిక అంతరం ఇప్పటికే పొందుపరచబడింది ఆర్టికల్ 268తో సహా భారత రాజ్యాంగం, కేంద్రం ద్వారా సుంకాలు విధించడాన్ని సులభతరం చేస్తుందికానీ వాటిని సేకరించి ఉంచుకోవడానికి రాష్ట్రాలను సన్నద్ధం చేస్తుంది. అదేవిధంగా, ఆర్టికల్స్ 269, 270, 275,282 మరియు 293, ఇతరుల మధ్య వనరులను పంచుకునే మార్గాలు మరియు మార్గాలను పేర్కొంటాయి యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాలు.

16.3.1 ఫైనాన్స్ కమిషన్ విధులు

భారత ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క వివిధ విధులు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల మధ్య పన్ను యొక్క నికర ఆదాయాల పంపిణీ, అవి వాటి మధ్య విభజించబడవచ్చు లేదా విభజించబడవచ్చు మరియు అటువంటి రాబడి యొక్క సంబంధిత వాటాల రాష్ట్రాల మధ్య కేటాయింపులు.

భారతదేశం యొక్క ఏకీకృత నిధుల నుండి రాష్ట్ర ఆదాయం యొక్క గ్రాంట్- ఇన్- ఎయిడ్‌ను ప్రవర్తనా ప్రమాణం నిర్వహించాలి.

భారత ఆర్థిక సంఘం చేసిన సిఫార్సుల ఆధారంగా రాష్ట్రంలో పంచాయితీ వనరులను పెంచడానికి రాష్ట్ర ఏకీకృత నిధులను నిర్మించడానికి అవసరమైన చర్యలు.

భారత ఫైనాన్స్ కమిషన్ చేసిన సిఫార్సుల ఆధారంగా రాష్ట్రంలోని మున్సిపాలిటీల వనరులను పెంచడానికి రాష్ట్ర ఏకీకృత నిధులను నిర్మించడానికి అవసరమైన చర్యలు.
సౌండ్ ఫైనాన్స్ ప్రయోజనాల కోసం భారత రాష్ట్రపతి కమిషన్‌కు చేసిన ఏవైనా ఇతర లావాదేవీలు.

16.3.2 భారతదేశంలో ఫైనాన్స్ కమిషన్ పాత్ర

రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వాల మధ్య విభజించదగిన పన్నుల ప్రక్రియను లేదా కేంద్రం వసూలు చేసే పన్నుల విషయంలో విభజించడానికి కార్యనిర్వాహకుడిగా వ్యవహరించడం భారత ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన పాత్ర. రాష్ట్రాలు, అటువంటి కేటాయింపుల సూత్రాలను నిర్ణయించడానికి.
ఫైనాన్స్ కమీషన్ యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల మధ్య ఆదాయపు పన్ను ద్వారా వచ్చే ఆదాయాన్ని పంపిణీ చేస్తుంది. కానీ కేంద్ర ప్రభుత్వం చెల్లించే పన్నులు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలకు మాత్రమే కేటాయించబడతాయి.

ఆర్టికల్ కింద రాష్ట్రపతి ఆర్థిక సంఘం సిఫార్సులను పార్లమెంటు ఉభయ సభలు అనగా లోక్‌సభ మరియు రాజ్యసభల ముందు ఒక వివరణాత్మక నోట్‌తో సిఫారసులపై తీసుకోవలసిన చర్యల గురించి వివరిస్తారు.

ఆర్థిక సంఘం భారతదేశం యొక్క ఏకీకృత నిధి నుండి రాష్ట్ర ఆదాయాలకు మద్దతుగా గ్రాంట్‌లను నియంత్రించే నియమాలను కూడా నియంత్రిస్తుంది. ఇది భారతదేశంలో ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన పాత్ర. సౌండ్ ఫైనాన్స్ ప్రయోజనాల దృష్ట్యా రాష్ట్రపతి కమిషన్‌కు సూచించిన ఏవైనా సమస్యలను పరిగణనలోకి తీసుకునే బాధ్యతను కమిషన్ కలిగి ఉంటుంది.

16.3.3 ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క చట్టపరమైన స్థితి

భారత ఆర్థిక సంఘం రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 280 ప్రకారం రాష్ట్రపతిచే ఎన్నుకోబడుతుంది. ఇందులో ఒక చైర్‌పర్సన్‌తో సహా మరో ఐదుగురు సభ్యులు ఉంటారు. FC యొక్క సిఫార్సులు ఐదేళ్లపాటు అమలు చేయబడతాయి. యూనియన్ పన్నులు మరియు సుంకాల సిఫార్సులు రాష్ట్రపతి ఆదేశం ద్వారా అమలు చేయబడతాయి, అయితే లాభాల పంపకం, కేంద్ర సహాయం యొక్క విధానం, రుణ ఉపశమనం వంటి ఆదేశాలు (సిఫార్సులు) కార్యనిర్వాహక ఉత్తర్వుల ద్వారా అమలు చేయబడతాయి.

ఫైనాన్స్ కమిషన్ సూచనలు ఎలా అమలు చేయబడతాయి?

ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క సూచనలు క్రింది విధంగా అమలు చేయబడతాయి:

రాష్ట్రపతి ఆదేశంతో చేయవలసినవి:

- కేంద్ర పన్నులు మరియు సుంకాలు మరియు గ్రాంట్ ఇన్- ఎయిడ్ కేటాయింపులకు సంబంధించిన సూచనలు ఈ వర్గంలోకి వస్తాయి.

కార్యనిర్వాహక ఉత్తర్వుల ద్వారా అమలు చేయాల్సినవి:

- FC దాని టర్మ్ ఆఫ్ రిఫరెన్స్ ప్రకారం ఇతర సూచనలు చేస్తుంది.

16.3.4 ఫైనాన్స్ కమిషన్ల ప్రధాన సిఫార్సులు:

మొదటి ఫైనాన్స్ కమిషన్భారత రాష్ట్రపతి 1951 డిసెంబర్ 1న ఆర్థిక సంఘాన్ని నియమించారు.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ఆదాయపు పన్ను ద్వారా వచ్చే ఆదాయంలో రాష్ట్రాల వాటా నికర ఆదాయంలో 55 శాతం ఉండాలి.
- రాష్ట్రాల మధ్య పంపిణీకి సంబంధించి, ఆధారం క్రింది విధంగా ఉండాలి: 1951 జనాభా లెక్కల ప్రకారం రాష్ట్రాల సాపేక్ష సేకరణ ఆధారంగా 20 శాతం మరియు సాపేక్ష జనాభా ఆధారంగా 80 శాతం పంపిణీ చేయాలి.
- పొగాకు, అగ్గిపెట్టెలు, కూరగాయల ఉత్పత్తులపై విధించే సుంకం ద్వారా వచ్చే నికర ఆదాయంలో 40 శాతం రాష్ట్రాలకు పంపిణీ చేయాలి.
- కేంద్రం రాష్ట్రాలకు షరతులతో కూడిన మరియు షరతులు లేకుండా మంజూరు చేయాలి. ఈ గ్రాంట్ల మొత్తాలను నిర్ణయించడంలో రాష్ట్రాల బడ్జెట్ అవసరాలు, సామాజిక సేవల ప్రమాణాలు మరియు వరదలు మరియు కరువుల కారణంగా ఏర్పడే ప్రత్యేక భారాలను పరిగణనలోకి తీసుకోవాలి.

<u>రెండవ ఆర్థిక సంఘం</u>

రెండవ ఫైనాన్స్ కమిషన్ జూన్ 1956లో ఏర్పాటు చేయబడింది.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ఆదాయపు పన్ను నికర వసూళ్లలో రాష్ట్రాల వాటాను 60 శాతానికి పెంచాలి.
- రాష్ట్రాలకు కేటాయించిన వాటాల వాస్తవ పంపిణీ ప్రాతిపదికన ఉండాలి. జనాభా. ఈ విధంగా, విభజించదగిన పూల్ మొత్తంలో 90 శాతం జనాభా ప్రాతిపదికన మరియు సేకరణ మూలాల ప్రమాణం ప్రకారం 10 శాతం మాత్రమే పంపిణీ చేయాలి.
- యూనియన్ రాష్ట్రాలతో పంచుకోవాల్సిన ఎక్సైజ్ సుంకాల సంఖ్యను 3 నుండి 8కి పెంచారు, అయితే ఈ సుంకాలలో రాష్ట్రాల వాటాలు 40 శాతం నుండి 25 శాతానికి తగ్గించబడ్డాయి. అప్పుడు కూడా రాష్ట్రాలకు వచ్చే ఆదాయంలో పూర్తి స్థాయిలో పెరుగుదల కనిపించింది.

మొదటి ఫైనాన్స్ కమిషన్ మాదిరిగా కాకుండా, రెండవ ఫైనాన్స్ కమిషన్ షరతులు లేని గ్రాంట్లను సిఫార్సు చేసింది.

మొత్తం మీద, రెండవ కమిషన్ చేసిన పంపిణీ న్యాయమైనది మరియు న్యాయమైనది.

<u>మూడవ ఆర్థిక సంఘం</u>

మూడవ ఫైనాన్స్ కమిషన్ డిసెంబర్ 1960లో ఏర్పాటైంది.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ఆదాయపు పన్ను ద్వారా వచ్చే నికర ఆదాయంలో 66 2/3 శాతం రాష్ట్రాల మధ్య పంపిణీ చేయాలి.
- రాష్ట్రాల వాటా జనాభా ప్రాతిపదికన 80 శాతం, వసూళ్ల ఆధారంగా 20 శాతం మేరకు పంపిణీ చేయాలి.
- భాగించదగిన రాబడిలో ఎక్సైజ్ చేయదగిన వస్తువుల సంఖ్య 8 నుండి 35కి పెంచబడింది. అయితే, రాష్ట్రాల వాటాల శాతం 25 నుండి 20కి తగ్గించబడింది.
- వివిధ ప్రాంతాల అభివృద్ధిలో విస్తృత అసమానతలను తొలగించడానికి,
- కమ్యూనికేషన్ మెరుగుదలకు స్పెషల్ పర్పస్ గ్రాంట్లు ఇవ్వాలి

- వెనుకబడిన రాష్ట్రాలకు. రాష్ట్రాల ప్రణాళికాబద్ధమైన ఆదాయ వ్యయాలను తీర్చడానికి గ్రాంట్- ఇన్- ఎయిడ్ ఇవ్వాలి.
- అయితే రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల ఖర్చులు వేగంగా పెరుగుతున్న దృష్ట్యా కమిషన్ వారి అవసరాలను సరిగ్గా సర్దుబాటు చేయలేదని భావించబడింది. అయినప్పటికీ, కమిషన్ మరింత ఉదారంగా మరియు చాలా న్యాయంగా ఉంది.

<u>నాల్గవ ఆర్థిక సంఘం</u>

నాల్గవ ఆర్థిక సంఘాన్ని రాష్ట్రపతి 1964లో ఏర్పాటు చేశారు.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ఆదాయపు పన్ను ద్వారా వచ్చే నికర ఆదాయంలో 75 శాతం రాష్ట్రాల మధ్య పంపిణీ చేయాలి.
- కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలకు, ఆదాయపు పన్ను నికర ఆదాయంలో 2.5 శాతం కేటాయించాలి.
- అన్ని వస్తువులపై ఎక్సైజ్ సుంకాలు యూనియన్ రాష్ట్రాలతో పంచుకోవాలి. వ్యక్తిగత రాష్ట్రాల వాటా జనాభాపై 80% మరియు సాపేక్ష ఆర్థిక వెనుకబాటుతనంపై 20% ఆధారంగా నిర్ణయించబడాలి.
- లిబరల్ గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్ రూ. సంవత్సరానికి 140 కోట్లు పెంచబడినది (రూ. 64 కోట్ల నుండి
- రాష్ట్రాల రుణభారం, అనుబంధ విషయాలపై సమగ్రంగా అధ్యయనం చేసేందుకు సమర్థ సంస్థను ఏర్పాటు చేయాలి.
- ప్రణాళికా సంఘాన్ని ప్రభుత్వంతో సంబంధం లేకుండా చట్టబద్ధమైన సంస్థగా మార్చాలి మరియు ఆర్థిక సంఘం మరియు ప్రణాళికా సంఘం యొక్క సంబంధిత పరిధి మరియు పనితీరును రాజ్యాంగాన్ని సవరించడం ద్వారా స్పష్టంగా నిర్వచించాలి.భారత ప్రభుత్వం కొన్ని సవరణలతో కమిషన్ సిఫార్సులను ఆమోదించింది.

<u>ఐదవ ఆర్థిక సంఘం</u>

భారత రాజ్యాంగంలోని ఆర్టికల్ 280 ప్రకారం ఫిబ్రవరి 1968లో ఐదవ ఆర్థిక సంఘం నియమించబడింది. శ్రీ మహావీర్ త్యాగి దీనికి చైర్మన్. కమిషన్ ఆర్థిక నివేదిక 31 జూలై 1969న సమర్పించబడింది.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ఆదాయపు పన్ను ద్వారా వచ్చే నికర ఆదాయంలో 75 శాతం రాష్ట్రాల మధ్య పంపిణీ చేయాలి. కానీ 90 శాతం జనాభా ప్రాతిపదికన, మిగిలినది సేకరణ ప్రాతిపదికన పంపిణీ చేయాలి. తద్వారా రెండో ఆర్థిక సంఘం సూచించిన పథకాన్ని పునరుద్ధరించింది.
- యూనియన్ ఎక్సైజ్‌లో రాష్ట్రాల వాటా వాస్తవ సేకరణలో 20 శాతం కొనసాగించాలి. పంపిణీ ప్రమాణం జనాభా ప్రాతిపదికన 80 శాతం మరియు సామాజిక మరియు ఆర్థిక వెనుకబాటు ఆధారంగా 20 శాతం ఉండాలి.
- గ్రాంట్ల ప్రశ్నను పరిగణనలోకి తీసుకుంటే, బడ్జెట్ అవసరాల నుండి రాష్ట్ర విస్తృత ఆర్థిక అవసరాలకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలి.
- వార్తాపత్రికల ప్రకటనలపై పన్ను విధించాలి.
- వ్యవసాయ రంగంలో వనరుల సమీకరణ జరగాలి

- ❖ వ్యవసాయ ఆదాయపు పన్ను విధింపు.
- ❖ రాష్ట్రం లోటు ఫైనాన్సింగ్‌లో మునిగిపోకూడదు.
- ❖ సమతౌల్య బడ్జెట్లు మరియు వ్యయ నియంత్రణ ఆర్థిక విధానానికి ప్రాతిపదికగా ఉండాలి.
- ❖ రాష్ట్రాలు తమ ఓవర్‌డ్రాఫ్ట్‌లను క్లియర్ చేసి, ఆర్థిక క్రమశిక్షణను సాధించాలని కేంద్రం కోరాలి.

ఈ విధంగా, ఐదవ ఆర్థిక సంఘం కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య ఆర్థిక వనరుల కేటాయింపు సమస్యను పరిష్కరించడానికి తీవ్రంగా ప్రయత్నించింది.కానీ, ఇది మెచ్చుకోదగిన పురోగతిని సాధించలేకపోయింది ఎందుకంటే:ప్రణాళికా సంఘంలో ఫైనాన్స్ కమిషన్ పాత్ర స్పష్టంగా నిర్వచించబడలేదు. ఫైనాన్స్ కమీషన్ తగిన శ్రద్ధ చూపలేకపోయింది మరియు తగినంత సమయం కేటాయించలేకపోయింది. కేంద్ర- రాష్ట్ర వనరులను వాంఛనీయంగా బదిలీ చేసే సమస్యకు పన్నుల పంపిణీకి సంబంధించి గ్రాంట్‌లకు కమిషన్ తక్కువ ప్రాముఖ్యతను ఇచ్చింది. వెనుకబాటుతనాన్ని పురస్కరించుకుని, అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాల పురోగతి మరియు అభివృద్ధి మార్గంలో ఉన్న అడ్డంకులను కమిషన్ పట్టించుకోలేదు. ఇది పెద్ద వనరులను మరింత అభివృద్ధి చెందిన రాష్ట్రాల నుండి తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన రాష్ట్రాలకు అనవసరంగా మార్చింది.

<u>ఆరవ ఆర్థిక సంఘం</u>

1972 జూన్ 28న ఆరవ ఆర్థిక సంఘాన్ని నియమించారు.

పన్ను రాబడి మరియు గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్ పంపిణీ మరియు కేటాయింపులకు సంబంధించిన సాధారణ నిబంధనలతో పాటు, ఇది క్రింది అదనపు సూచన నిబంధనలను కలిగి ఉంది:

1. 1974-79 కాలానికి వివిధ రాష్ట్రాల ప్రణాళికేతర మూలధన అంతరాన్ని అంచనా వేయడం.
2. రాష్ట్రాలు ఉపశమన వ్యయాల ఫైనాన్సింగ్‌కు సంబంధించిన విధానం మరియు ఏర్పాటును సమీక్షించడం.
3. ఆర్థిక సహాయం కోసం జాతీయ నిధిని స్థాపించే అవకాశాన్ని పరిశీలించడం వ్యయం.
4. కేంద్రానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల రుణభారాన్ని సమీక్షించడం మరియు తగిన రుణ ఉపశమన పథకాన్ని సూచించడం.

1973 చివరి నాటికి, కమిషన్ తన నివేదికను సమర్పించింది. దాని సిఫార్సులను ప్రభుత్వం పూర్తిగా ఆమోదించింది.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ❖ ఆదాయపు పన్ను ద్వారా విభజించదగిన రాబడిలో రాష్ట్రాల వాటాను 80 శాతానికి సవరించాలి. (ఐదవ ఆర్థిక సంఘం 75 శాతం సూచించింది).
- ❖ ఈ ఆదాయపు పన్ను రాబడిలో ప్రతి రాష్ట్రం వాటాను కేటాయించేటప్పుడు, జనాభా ప్రాతిపదికన 90 శాతం మరియు వసూళ్ల ఆధారంగా 10 శాతం పంపిణీ చేయాలి. ఐదవ కమిషన్ సూచించిన విధంగా ఇది పథకాన్ని నిలుపుకుంది.

- ఏడు సంపన్న రాష్ట్రాలు మహారాష్ట్ర, గుజరాత్, హర్యానా, పంజాబ్, ఎంపీ, కర్ణాటక మరియు తమిళనాడు - కమీషన్ ద్వారా గ్రాంట్- ఇన్- ఎయిడ్ కోసం సిఫార్సు చేయలేదు.
- దాని సిఫార్సులలో, కమిషన్ న్యాయమైన ఆటను అనుసరించింది మరియు రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థలో ప్రాంతీయ అసమతుల్యతను కొంతవరకు తగ్గించడానికి ప్రయత్నించింది. ఇంకా, కమిషన్ తన నివేదికలో మెరుగుపరచడానికి నిబంధనలను కూడా వివరించింది
- పరిపాలన మరియు సామాజిక సేవల ప్రమాణాలు, కేంద్రానికి రాష్ట్రాల మొత్తం రుణభారం రూ. రూ. మార్చి 1974 నాటికి 8,400 కోట్లు. కాబట్టి, తిరిగి చెల్లింపు ప్రక్రియను ఏకీకృతం చేసి 15 సంవత్సరాల నుండి 30 సంవత్సరాల వరకు విస్తరించాలని సూచించింది.

అయితే, కమీషన్, సహాయ వ్యయాలకు ఆర్థిక సహాయం కోసం జాతీయ నిధుల ఏర్పాటుకు అనుకూలంగా లేదు. తాత్కాలిక సహాయ నిధిని అందించడానికి బదులుగా, ప్రణాళిక పథకం కింద కరువు మరియు వరద పీడిత ప్రాంతాల అభివృద్ధికి విస్తృత స్థాయిలో ఏర్పాటు చేయాలని సూచించింది.

మునుపటి కమిషన్‌తో పోలిస్తే, ఆరవ కమిషన్ మరింత న్యాయంగా మరియు న్యాయంగా కనిపించింది, అయినప్పటికీ కేంద్రం నుండి రాష్ట్రాలకు వనరుల బదిలీని పెంచడం ద్వారా రాష్ట్రాలను స్వావలంబనగా నిరుత్సాహపరిచిందని విమర్శించారు.

ఏడవ ఆర్థిక సంఘం

ఏడవ ఆర్థిక సంఘం 1977లో శ్రీ జె.ఎం. షెలాత్ అధ్యక్షతన కింది నిబంధనలతో నియమించబడింది:

1. వెనుకబడిన రాష్ట్రాలలో అభివృద్ధి చెందని రంగాలలో అభివృద్ధి చెందిన రాష్ట్రాల స్థాయిలతో సమానంగా పరిపాలనను అప్‌గ్రేడ్ చేయడానికి వనరుల అవసరాలను పరిగణనలోకి తీసుకోవడం.
2. నీటిపారుదల మరియు విద్యుత్ పనులు, రవాణా సంస్థలు, పారిశ్రామిక మరియు వ్యాపార సంస్థలు వంటి మూలధన ప్రాజెక్టులలో పెట్టుబడులపై సహేతుకమైన రాబడిని నిర్ధారించడం.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ఇది పెద్ద వాటా కోసం రాష్ట్రాల డిమాండ్‌తో సమానంగా ఉంది, ఆదాయ- పన్నుపై పంచుకోలేని సర్‌చార్జ్ ద్వారా వచ్చే ఆదాయంలో 10 శాతం నుండి 15 శాతానికి పెంచింది.
- . సర్‌చార్జ్‌ని అదనపు ఆదాయపు పన్నుగా పరిగణించాలని కమిషన్ పేర్కొంది, ఇది ఆదాయపు పన్ను ఆదాయంతో పాటు పంచుకోదగినదిగా ఉండాలి.
- జనాభా అనేది రాష్ట్ర అవసరాలకు సూచిక అని కూడా కమిషన్ పేర్కొంది; అందువల్ల, రాష్ట్రాల వాటా అంతర్- రాష్ట్ర పంపిణీకి, 90:10 నిష్పత్తిని కొనసాగించాలి.
- ఆదాయపు పన్ను మాదిరిగానే కార్పొరేషన్ పన్నును పంపిణీ చేయాలనే రాష్ట్రాల అభిప్రాయానికి కూడా కమిషన్ సభ్యత్వం ఇచ్చింది.
- ఎక్సైజ్ సుంకాల ద్వారా వచ్చే ఆదాయ పంపిణీకి సంబంధించి, కమిషన్ రాష్ట్రాల వాటాను 20 శాతం నుండి 40 శాతానికి రెట్టింపు చేసింది. రాష్ట్రాలలో ఈ 40 శాతం వాటా తప్పనిసరిగా అంతర్- రాష్ట్ర పంపిణీని కలిగి ఉండాలి, నాలుగు అంశాలకు సమానమైన వెయిటేజీని ఇవ్వడం ద్వారా, అవి (i)

జనాభా; (ii) తలసరి రాష్ట్ర దేశీయ ఉత్పత్తి యొక్క విలోమం; (iii) పేదరికం నిష్పత్తి; మరియు (iv) ఆదాయ సమీకరణ సూత్రం.

❖ గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్‌కు సంబంధించి, కమిషన్ వీటిని సిఫార్సు చేసింది:

(ఎ) రాష్ట్రాలకు వారి బడ్జెట్ లోటును పూడ్చుకోవడానికి సాధారణ గ్రాంట్లు ఇవ్వవచ్చు,
(బి) రాష్ట్ర పరిపాలన మరియు ప్రాథమిక సేవా ప్రమాణాలను కనీస జాతీయ స్థాయికి అప్‌గ్రేడ్ చేయడానికి మరియు షరతులతో కూడిన గ్రాంట్లు ఇవ్వవచ్చు,
(సి) నిషేధాన్ని అమలు చేయడం వల్ల ఆదాయాన్ని కోల్పోవడం వంటి జాతీయ ఆందోళనకు సంబంధించిన కొన్ని నిర్దిష్ట కారణాల వల్ల, ప్రత్యేక గ్రాంట్లు ఇవ్వవచ్చు.

❖ రుణ ఉపశమనానికి సంబంధించి, కమిషన్ సూచించింది:

(i) ఉత్పాదక ప్రయోజనాల కోసం రుణాలను 15 సంవత్సరాలలోపు తిరిగి చెల్లించాలి మరియు అనుత్పాదక రుణాలు 30 సంవత్సరాలలో తిరిగి చెల్లించబడతాయి;
(ii) చిన్న పొదుపు రుణాలను శాశ్వతంగా ఏకీకృతం చేయాలి. అందువల్ల, అసలు తిరిగి చెల్లించకుండా వడ్డీ మాత్రమే చెల్లించాలి;
(iii) మిగిలిన కేంద్ర రుణాలను ఒక రుణంగా ఏకీకృతం చేయాలి, ఇది సంవత్సరానికి 15 నుండి 30 వాయిదాల కంటే ఎక్కువ రికవరీ చేయబడుతుంది;
(iv) వడ్డీ రేటు 4.75 నుండి 5 శాతం వరకు ఉండాలి.

కమిషన్ శాశ్వత ఫైనాన్స్ కమిషన్ డిమాండ్‌ను తిరస్కరించింది, "రాష్ట్ర ప్రభుత్వాలకు సంబంధించి కమిషన్ పనితీరు దృష్ట్యా ఇది అనారోగ్యకరం" అని పేర్కొంది. బదులుగా, ఒక 'నిపుణుడి నాన్- పొలిటికల్ ఏజెన్సీ'ని ఒక సలహా సంఘంగా ఏర్పాటు చేయాలని సూచించింది, అది కాపలాదారు పాత్రను పోషిస్తుంది.

ఎనిమిదవ ఆర్థిక సంఘం

1982లో ఎనిమిదవ ఆర్థిక సంఘం శ్రీ చవాన్ అధ్యక్షతన నియమించబడింది. దీని తుది నివేదిక 1984లో అందించబడినది. 8వ ఎఫ్‌సి, రాష్ట్రాల పెరుగుతున్న ఆర్థిక అవసరాలను గుర్తించినప్పటికీ, ఆదాయపు పన్ను యొక్క విభజించదగిన పూల్‌లో తమ వాటాలను పెంచుకోలేదు. అయితే ఎక్సైజ్ ఆదాయంలో రాష్ట్రాల వాటాను 40% నుంచి 45%కి పెంచింది.

8వ FC యొక్క విధానం ప్రగతిశీల పంపిణీ/ వనరుల కేటాయింపు ద్వారా అంతర్రాష్ట్ర అసమానతలను తగ్గించడం. ఇది వనరుల బదిలీ పద్ధతిగా గ్రాంట్‌ల కంటే పన్ను భాగస్వామ్యానికి మొగ్గు చూపింది.గ్రాంట్లు వారి ఆర్థిక/ ఆర్థిక నిర్వహణలో రాష్ట్రాల ప్రయత్నాలను ప్రతిబింబించాలని మరియు కేవలం ఖాళీని నింపే దృగ్విషయంగా ఉండకూడదని ఇది నిర్దేశించింది.

తొమ్మిదవ ఆర్థిక సంఘం

తొమ్మిదవ ఆర్థిక సంఘం జూన్ 1987లో ఏర్పాటైంది. దీనికి శ్రీ సాల్వే అధ్యక్షత వహించారు. ఇది మొదటి నివేదికను జూలై 1988లో మరియు రెండవ నివేదికను డిసెంబర్ 1989 సమర్పించింది. కమీషన్ ఒక నియమబద్ధమైన విధానాన్ని అవలంబించాలని మరియు ఖర్చుల వాంఛనీయతను పరిశీలించాలని

మరియు రెవెన్యూ లోటు సమస్యను కూడా పరిష్కరించాలని కోరింది.పన్ను ప్రయత్నాలు మరియు వ్యయ ఆర్థిక వ్యవస్థ ద్వారా రాష్ట్రాల ఆర్థిక అవసరాలను అంచనా వేయాలని 9వ ఎఫ్‌సి సూచించింది. రెండవది, రాష్ట్రాలు అందించే సామాజిక సేవల ప్రమాణాల సమీకరణ ఉండాలి.

సంక్షిప్తంగా, ఇది రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థలో ఆర్థిక అంతరాల కంటే సాధారణ అంతరాల ఆధారంగా గ్రాంట్లను సిఫార్సు చేసింది.

<u>పదో ఆర్థిక సంఘం</u>

పదవ ఆర్థిక సంఘం జూన్ 1992లో శ్రీ కె. సి. పంత్ అధ్యక్షతన నియమించబడింది, దాని నివేదిక 1995-2000 కాలానికి సంబంధించి నవంబర్ 1994లో సమర్పించబడింది.

10వ ఎఫ్‌సికి సాధారణ విధానాన్ని అవలంబించాల్సిన అవసరం లేదు. అయితే, రాష్ట్రాలు అదనపు వనరుల సమీకరణ కోసం లక్ష్యాలను పరిశీలించడం, అదనపు పన్ను ఆదాయాన్ని పెంచడం మరియు మెరుగైన ఆర్థిక నిర్వహణ కోసం కృషి చేయడం.

10వ ఎఫ్‌సి పెరుగుతున్న రెవెన్యూ వ్యయం మరియు రెవెన్యూ ఖాతాలో లోటు అలాగే కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర స్థాయిలో దేశ ఆర్థిక వ్యవస్థలో అంతర్- ప్రాంతీయ అసమానతలను గమనించింది.విభజించదగిన పూల్ ఆదాయ- పన్ను రాబడిలో రాష్ట్రం వాటా 77.5% మరియు కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాల వాటా 0.927% ఉండాలని కమిషన్ సిఫార్సు చేసింది.ఇది నికర విభజించదగిన పూల్‌లో ఎక్సైజ్ ఆదాయంలో రాష్ట్రాల వాటాను 47.5%కి పెంచింది. రాష్ట్రాల రుణ సమస్యకు సంబంధించి 10వ ఎఫ్‌సి రాష్ట్రాలు అరువు తెచ్చుకున్న డబ్బును వివేకంతో ఉపయోగించుకోవాలని, రుణాలను మాఫీ చేయరాదని అభిప్రాయపడింది. మెరుగైన ఆర్థిక నిర్వహణకు ప్రోత్సాహకాలు అందించాలి.కమిషన్ విభజించదగిన పన్ను రాబడికి విస్తృత నిర్వచనాన్ని అందించింది. ఆదాయపు పన్ను, కార్పొరేషన్ పన్ను, యూనియన్ ఎక్సైజ్ సుంకాలు, అదనపు సుంకాలు కవర్‌ఎక్సైజ్‌పై ఎక్సైజ్, మరియు రైల్వే ప్రయాణీకుల ఛార్జీలపై పన్నుకు బదులుగా గ్రాంట్లు సూచించింది. 10వ FC ఆర్థిక క్రమశిక్షణకు ఆదాయ ఖాతా మరియు వ్యయ నియంత్రణపై లోటును నివారించడం అవసరమని నిర్దేశించింది.

<u>పదకొండవ ఆర్థిక సంఘం</u>

ఇది జులై 1998లో A. M. ఖుస్రో ఛైర్మన్‌గా నియమించబడింది. దీని నివేదిక 2000-2005 కాలాన్ని కవర్ చేస్తూ జులై 2000లో సమర్పించబడింది.

దీని టర్మ్ ఆఫ్ రిఫరెన్స్ వీటికి పరిమితం చేయబడింది:

i. కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య పన్ను రాబడి పంపిణీ.
ii. గ్రాంట్స్- ఇన్- ఎయిడ్ సూత్రాలు.
iii. నిధుల ఏకీకరణ దిశగా చర్యలు.

11వ ఎఫ్‌సి అన్ని కేంద్ర పన్నుల నికర ఆదాయంలో రాష్ట్రాల వాటాను 28 శాతంగా నిర్ణయించాలని సిఫార్సు చేసింది. అంతేకాకుండా, మొత్తం పన్నుల ఆదాయంలో 1.5 శాతం రాష్ట్రాలకు విడిగా కేటాయించాలి.అంటే రాష్ట్రాల వాటా పూర్తిగా 29.5 శాతం.

పన్నెండవ ఆర్థిక సంఘం

12వ FC నవంబర్ 2002లో C. రంగరాజన్ అధ్యక్షతన నియమించబడింది. దీని నివేదిక 2005-2010 కాలానికి సంబంధించిన 2004లో సమర్పించబడింది.

దీనికి సంబంధించిన దాని నిర్దిష్ట నిబంధనలు:

i. ఆర్థిక లోటును తగ్గించే లక్ష్యంతో కేంద్రంతో పాటు రాష్ట్రాల రెవెన్యూ ఖాతాలను బ్యాలెన్స్ చేయడం.

ii. పన్నుల ప్రయత్నాలు.

iii. రాష్ట్రాలు చేపట్టిన వివిధ ప్రాజెక్టుల వాణిజ్య సాధ్యత.

- ❖ కేంద్ర పన్నుల పూల్‌లో రాష్ట్రాల వాటాను 30.5 శాతానికి పెంచాలని 12వ ఎఫ్‌సి సూచించింది.
- ❖ వడ్డీని నిర్ణయించడానికి ప్రమాణాలు మరియు సాపేక్ష బరువును కేటాయించడంలో ఈక్విటీ మరియు ఆర్థిక సమర్ధత సూత్రాలను అనుసరించినట్లు కమిషన్ పేర్కొంది.
- ❖ రాష్ట్రాల రేటు. యొక్క పథకాన్ని కొనసాగించాలని కమిషన్ సిఫార్సు చేసింది
- ❖ 11వ FC సూచన మేరకు విపత్తు సహాయ నిధి ఏర్పాటు చేయబడింది.
- ❖ ఏళ్ల తరబడి రాష్ట్రాల రుణభారం పెరగడానికి కేంద్రం ఆర్థిక విధానమే కారణమని కమిషన్ తప్పుబట్టింది.ద్వారా ప్రవేశపెట్టబడిన ఆర్థిక సంస్కరణ సౌకర్యాన్ని కమిషన్ గమనించింది
- ❖ రాష్ట్రాల ఆర్థిక వ్యవస్థను మెరుగుపరచడంలో కేంద్రం ఎటువంటి ముఖ్యమైన పాత్ర పోషించలేకపోయింది.
- ❖ భారతదేశంలోని ఆర్థిక సమాఖ్య విధానం కేంద్రం నుండి రాష్ట్రాలకు వనరుల బదిలీకి అనువైన మరియు సమర్థవంతమైన మరియు సమానమైన వ్యవస్థను రూపొందించాలి. పెండింగ్‌లో ఉన్న దుష్ప్రచారాన్ని అరికట్టాలి. వివేకం మరియు ఆర్థిక క్రమశిక్షణ భారతదేశంలోని అన్ని ప్రభుత్వ స్థాయిలలో పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ విధానాన్ని నియంత్రించాలి.

పదమూడవ ఆర్థిక సంఘం

పదమూడవ ఆర్థిక సంఘం తన నివేదికను డిసెంబర్ 2009లో రాష్ట్రపతికి సమర్పించింది. ఈ నివేదికను కమిషన్ ఛైర్మన్ డాక్టర్ విజయ్ కేల్కర్ సమర్పించారు. పదమూడవ ఆర్థిక సంఘం తన నివేదికను డిసెంబరు 2009లో రాష్ట్రపతికి సమర్పించింది. కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య పన్ను రాబడిని పంచుకోవడంపై సిఫార్సులు చేయడం ఫైనాన్స్ కమిషన్ యొక్క ప్రధాన విధి.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

- ❖ 2010 నుండి 2015 వరకు ఐదు సంవత్సరాల కాలానికి ఆర్థిక ఏకీకరణ కోసం కమిషన్ సిఫార్సులు చేసింది.
- ❖ నివేదిక అదనంగా రాష్ట్రాలకు వాతావరణ ఆధారిత ఆర్థిక ప్రోత్సాహకం, రాష్ట్రాల ఖనిజ వనరులకు మెరుగైన రాయల్టీ కోసం పిలుపునిచ్చింది మరియు రాష్ట్ర స్థాయిలో ఉత్పత్తి కోసం ఫ్రేమ్‌వర్క్‌ను సూచిస్తుంది. స్థూలంగా చెప్పాలంటే, నివేదిక నికర పన్నులో కేంద్ర- రాష్ట్ర వాటాను నిర్వహిస్తుంది వసూళ్లు. పన్ను మరియు సుంకం రేట్లను ఏటా మార్చడాన్ని నిలిపివేయాలని మరియు మూడేళ్ల రోలింగ్ బడ్జెట్‌కు మారాలని కమిషన్ ప్రభుత్వాన్ని కోరింది. రోలింగ్ బడ్జెట్ అంటే ఎక్కువ కాలం పాటు

పన్ను మరియు సుంకం రేట్లు మారకుండా ఉంటాయి, తద్వారా కంపెనీలు మరియు వ్యక్తులు తమ ఆర్థిక వ్యూహాలను ముందుగానే ప్లాన్ చేసుకోవడానికి సహాయపడతాయి. ప్రతిపాదిత వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను (జిఎస్‌టి) వాణిజ్యంపై ప్రభావాన్ని కూడా నివేదిక అంచనా వేసింది.

14వ ఆర్థిక సంఘం

14వ FC కేంద్ర విభజించదగిన పూల్‌లో రాష్ట్రాల వాటాను ప్రస్తుత 32 శాతం నుండి 42 శాతానికి సమూలంగా పెంచింది. ఇది వర్టికల్ టాక్స్ డెవల్యూషన్‌లో అతిపెద్ద పెరుగుదల.గత రెండు ఫైనాన్స్ కమీషన్లు. పన్నెండవ (కాలం 2005-10) మరియు పదమూడవ (2010-15 కాలం) రాష్ట్ర వాటా 30.5 శాతం (1 పెంపుదల) సిఫార్సు చేసింది.కేంద్ర విభజించదగిన పూల్‌లో వరుసగా శాతం) మరియు 32 శాతం (1.5 శాతం పెరుగుదల).రాష్ట్రాల మధ్య విభజించదగిన పూల్‌లో రాష్ట్రాల వాటా పంపిణీ కోసం 14వ FC కొత్త క్షితిజ సమాంతర సూత్రాన్ని కూడా ప్రతిపాదించింది. ఇది రెండు కొత్త వేరియబుల్స్‌ను చేర్చింది: 2011 జనాభా మరియు అటవీ విస్తీర్ణం; మరియు ఆర్థిక క్రమశిక్షణ వేరియబుల్ మినహాయించబడింది.

14వ FC పదమూడవ ఫైనాన్స్ కమీషన్ లాగా సెక్టార్ స్పెసిఫిక్ గ్రాంట్‌లకు సంబంధించి ఎలాంటి సిఫారసు చేయలేదు.

గ్రాంట్లు: 2011 జనాభా డేటా ఆధారంగా స్థానిక సంస్థల కోసం రాష్ట్రాలకు పంపిణీ చేయాలి; గ్రాంట్లు గ్రామీణ మరియు పట్టణ జనాభా ప్రాతిపదికన గ్రామ పంచాయితీలు మరియు మునిసిపల్ బాడీలను ఏర్పాటు చేయడం ద్వారా రెండు విస్తృత వర్గాలుగా విభజించబడ్డాయి.

గ్రాంట్ల రకాలు: ప్రాథమిక గ్రాంట్ మరియు పనితీరు గ్రాంట్, పంచాయతీలకు సంబంధించి బేసిక్ మరియు పెర్ఫార్మెన్స్ గ్రాంట్ నిష్పత్తి 90:10; మరియు మున్సిపాలిటీల విషయంలో 80:20.

పథకాలను తొలగించడం: ఎనిమిది కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకాలు (CSS) కేంద్రం నుండి వచ్చే మద్దతు నుండి వేరు చేయబడతాయి; వివిధ CSS ఇప్పుడు భాగస్వామ్య పద్ధతిలో మార్పును చూస్తుంది, రాష్ట్రాలు అధిక ఆర్థిక బాధ్యతను పంచుకుంటాయి.

15వ ఆర్థిక సంఘం

2021-26 కాలానికి సంబంధించిన సిఫార్సులతో కూడిన తుది నివేదిక ఫిబ్రవరి 1, 2021న పార్లమెంట్‌లో సమర్పించబడింది.

ఈ కమిషన్ యొక్క ముఖ్యమైన సిఫార్సులు:

ఫిబ్రవరి 1, 2021న సమర్పించబడిన 15వ ఆర్థిక సంఘం ఆఫ్ ఇండియా సిఫార్సులు:

1. వర్టికల్ డెవల్యూషన్‌ను 41% వద్ద నిర్వహించడం: 2020-21 నివేదికలో ఉన్న విధంగానే వర్టికల్ డెవల్యూషన్‌ను 41% వద్ద కొనసాగించాలని సిఫార్సు చేసింది.ఇది ఊహాజనితతను కొనసాగించడంలో మరియు వనరులను స్థిరీకరించడంలో ముఖ్యంగా COVID సమయాల్లో సహాయపడుతుంది. ఇది 14వ FC ద్వారా సిఫార్సు చేయబడిన విభజించదగిన పూల్‌లో 42% అదే స్థాయిలో ఉంది. ఏది ఏమయినప్పటికీ, పూర్వపు జమ్మూ మరియు కాశ్మీర్ రాష్ట్రం యొక్క స్థితిని కొత్త కేంద్ర పాలిత ప్రాంతాలైన లడఖ్ మరియు జమ్మూ మరియు కాశ్మీర్‌లుగా మార్చిన కారణంగా ఇది సుమారు 1% సర్దుబాటు చేసింది.

2. GSTపై: యూనియన్ యొక్క స్థూల పన్ను ఆదాయంలో 35% GST వాటా. రాష్ట్రాల సొంత పన్ను ఆదాయంలో దాదాపు 44% జీఎస్టీ వాటా.

స్థూల పన్ను రాబడిపై: 2016-17 గణాంకాలతో పోల్చితే GST సెస్ సేకరణను మినహాయించిన తర్వాత స్థూల పన్ను ఆదాయంలో 1.7% పాయింట్ల తగ్గుదల ఉంది.ఈ తగ్గుదల ప్రభావం రాష్ట్రాలకు పన్నుల పంపిణీలో కనిపిస్తుంది.

స్థూల పన్ను రాబడి అంచనా 2021-26: ఇది 135.2 లక్షల కోట్లుగా అంచనా వేయగా, అందులో విభజించదగిన పూల్ 103 లక్షల కోట్లుగా అంచనా వేయబడింది.

3. క్షితిజసమాంతర విభజనపై:

క్షితిజ సమాంతర విభజన కోసం కేటాయించిన ప్రమాణాలు మరియు సూచీలు:

- జనాభా: 15%
- ప్రాంతం: 15%
- ఫారెస్ట్ & ఎకాలజీ: 10%
- ఆదాయ దూరం: 45%
- పన్ను మరియు ఆర్థిక ప్రయత్నాలు: 2.5%
- జనాభా పనితీరు: 12.5% ఆర్థిక పనితీరును రివార్డ్ చేయడానికి పన్ను ప్రయత్న ప్రమాణాన్ని కూడా కమిషన్ మళ్లీ ప్రవేశపెట్టింది.

4. రెవెన్యూ లోటు గ్రాంట్లపై (RDG):

రెవెన్యూ లోటు గ్రాంట్లు రాష్ట్రాలు తమ సొంత పన్ను మరియు పన్నుయేతర వనరులను మరియు వాటికి పన్ను పంపిణీని పరిగణనలోకి తీసుకున్న తర్వాత కూడా వారి రెవెన్యూ ఖాతాలపై రాష్ట్ర ఆర్థిక అవసరాలను తీర్చవలసిన అవసరం నుండి ఉద్భవించాయి.రెవెన్యూ లోటు అనేది రాబడి లేదా ప్రస్తుత వ్యయం మరియు ఆదాయ రసీదుల మధ్య వ్యత్యాసంగా నిర్వచించబడింది. ఇందులో పన్ను మరియు నాన్- టాక్స్ ఉన్నాయి.డివిల్యూషన్ అనంతర రెవెన్యూ లోటు గ్రాంట్‌లను సుమారు రూ. 2.94 లక్షల కోట్లు. FY26 తో ముగిసిన ఐదేళ్ల కాలంలో రెవెన్యూ లోటు గ్రాంట్‌లకు అర్హత సాధించిన రాష్ట్రాల సంఖ్య FY22లో 17 నుండి, అవార్డు పీరియడ్‌లో మొదటి సంవత్సరం, గత సంవత్సరం FY26లో 6కి తగ్గింది.

5. సెక్టార్- నిర్దిష్ట గ్రాంట్లు:

ఎనిమిది రంగాల కోసం రాష్ట్రాలకు రూ. 1.3 లక్షల కోట్ల సెక్టార్- నిర్దిష్ట గ్రాంట్లు ఇవ్వబడతాయి:

i. ఆరోగ్యం,

ii. పాఠశాల విద్య,

iii. ఉన్నత విద్య,

iv. వ్యవసాయ సంస్కరణల అమలు,

v. PMGSY రోడ్ల నిర్వహణ,

vi. న్యాయవ్యవస్థ,

vii. గణాంకాలు, మరియు

viii. ఆకాంక్ష జిల్లాలు మరియు బ్లాక్‌లు. ఈ గ్రాంట్లలో కొంత భాగం పనితీరుతో ముడిపడి ఉంటుంది.

రాష్ట్ర- నిర్దిష్ట గ్రాంట్లు:

49,599 కోట్ల రాష్ట్ర- నిర్దిష్ట గ్రాంట్లను కమిషన్ సిఫార్సు చేసింది. ఈ క్రింది ప్రాంతాలలో ఇవి ఇవ్వబడతాయి: సామాజిక అవసరాలు,

i. అడ్మినిస్ట్రేటివ్ గవర్నెన్స్ మరియు ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్,

ii. నీరు మరియు పారిశుధ్యం,

iii.సంస్కృతి మరియు చారిత్రక స్మారక చిహ్నాల పరిరక్షణ,

iv. అధిక- ధర మరియు భౌతిక మౌలిక సదుపాయాలు

v. పర్యాటకం.

రాష్ట్ర- నిర్దిష్ట వినియోగాన్ని సమీక్షించడానికి మరియు పర్యవేక్షించడానికి రాష్ట్ర స్థాయిలో ఒక ఉన్నత స్థాయి కమిటీని కమిషన్ సిఫార్సు చేసింది.

కేంద్రానికి ఆర్థిక ప్రాంతం:

మొత్తం 15వ ఆర్థిక సంఘం బదిలీలు (విభజన + గ్రాంట్లు) యూనియన్‌కు అంచనా వేయబడిన స్థూల రాబడి రసీదులలో 34% ఉన్నాయి. దాని వనరుల అవసరాలు మరియు జాతీయ అభివృద్ధి ప్రాధాన్యతలపై ఖర్చు బాధ్యతలను తీర్చడానికి తగిన ఆర్థిక స్థలాన్ని వదిలివేస్తుంది.

స్థానిక సంస్థలకు గ్రాంట్లు (ఆరోగ్య గ్రాంట్లు కాకుండా) జనాభా మరియు ప్రాంతం ఆధారంగా రాష్ట్రాల మధ్య వరుసగా 90% మరియు 10% వెయిటేజీతో పంపిణీ చేయబడతాయి.

విమర్శ:

కేవలం 2011 జనాభా గణాంకాలపై ఆధారపడటం. 2011 జనాభా గణాంకాలపై మాత్రమే ఆధారపడటం జనాభా పెరుగుదలను నియంత్రించడంలో మరియు జాతీయ జనాభాలో తమ వాటాను తగ్గించడంలో మెరుగైన రికార్డును కలిగి ఉన్న కేరళ వంటి రాష్ట్రాలపై వివక్ష చూపుతుంది. ఇది సంతానోత్పత్తి రేటును తక్కువ స్థాయికి తగ్గించిన రాష్ట్రాలకు అనుకూలంగా ఉండే జనాభా ప్రమాణాలను 2011 జనాభా గణాంకాలకు జోడించింది. 14వ FC యొక్క సిఫార్సులలో, 1971 జనాభాకు 17.5% బరువు మరియు 2011 జనాభాకు 10% క్షితిజ సమాంతర విభజన గణాంకాలు వచ్చినప్పుడు ఇవ్వబడ్డాయి.

15వ FC 1971 ఏకాభిప్రాయాన్ని తొలగించింది మరియు 2011 జనాభా ఏకాభిప్రాయానికి 10% వెయిట్టైజ్ మరియు సంతానోత్పత్తికి సంబంధించిన ప్రమాణం 12.5% వెయిట్టైజ్ ఇచ్చింది.పనితీరు ఆధారిత గ్రాంట్లలో తగ్గింపుపనితీరు ఆధారిత గ్రాంట్లు (PBGS) స్పష్టమైన మరియు పారదర్శక కేటాయింపు సూత్రాలను వర్తింపజేస్తూ నిధుల యాక్సెస్ మరియు పరిమాణంతో ముందుగా నిర్ణయించిన ప్రాంతాల్లో పనితీరును లింక్ చేస్తుంది. పదమూడవ ఆర్థిక సంఘం ప్రవేశపెట్టిన పనితీరు ఆధారిత గ్రాంట్‌లు పంచాయతీలకు ఆరు షరతులు మరియు పట్టణ స్థానిక ప్రభుత్వాలకు తొమ్మిది షరతులను పేర్కొంటూ 35% స్థానిక గ్రాంట్‌లను కేటాయించాయి మరియు స్వతంత్ర అంబుడ్స్‌మన్‌ను ఏర్పాటు చేయడం నుండి

తాగునీరు మరియు ఘన వ్యర్థాల నిర్వహణ వంటి రంగాలు. సేవా ప్రమాణాలను తెలియజేయడం వరకు అనేక రకాల సంస్కరణలను కవర్ చేసింది.

పదిహేనవ ఆర్థిక సంఘం పనితీరు ఆధారిత గ్రాంట్‌ను కేవలం 8,000 కోట్లకు తగ్గించింది- అది కూడా కొత్త నగరాల నిర్మాణానికి, పంచాయతీరాజ్ సంస్థలను (PRIలు) పూర్తిగా వదిలిపెట్టింది.పనితీరు- అనుసంధాన గ్రాంట్లు పదమూడవ ఆర్థిక సంఘం ద్వారా ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి మరియు విస్తృత శ్రేణి సంస్కరణలను కవర్ చేసింది.వివిధ రాష్ట్రాల సందర్భంలో వికేంద్రీకృత పాలన నాణ్యతను మెరుగుపరచడం కోసం పనితీరు- అనుసంధాన షరతుల రూపకల్పనలో పరివర్తన సంభావ్యత తప్పిపోయింది.కనీస ప్రజాసేవలు అందించే అవకాశాన్ని కోల్పోయింది. విధాన ఎంపికలను క్రమపద్ధతిలో ముందుకు తీసుకెళ్లడంలో పదిహేనవ ఆర్థిక సంఘం విఫలమైంది.పదకొండవ మరియు పన్నెండవ షెడ్యూల్‌లలో తప్పనిసరి చేసిన తాగునీరు, ప్రజారోగ్య సంరక్షణ మొదలైన ప్రాథమిక సేవల క్రియాత్మక వికేంద్రీకరణతో పాటు చదవబడిన ఆర్టికల్ 243G, 243W మరియు 243ZD మెరుగైన ప్రజా సేవలను మరియు స్థానిక స్థాయిలో 'ఆర్థిక అభివృద్ధి మరియు సామాజిక న్యాయాన్ని అందించాలని కోరుతున్నాయి. .ప్రతి పౌరుడికి తన నివాస స్థలం ఎంపికతో సంబంధం లేకుండా పోల్చదగిన కనీస ప్రజా సేవలను నిర్ధారించడానికి ఒక మంచి అవకాశం సమగ్ర పద్ధతిలో ముందుకు తీసుకోబడలేదు.స్థానిక ప్రభుత్వానికి సమీకరణ సూత్రం లేదు పదిహేనవ ఆర్థిక సంఘం యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాలను సమానంగా సమతుల్యం చేయడం లక్ష్యం "కావాల్సిన వాటిని సాధించడానికి ప్రయత్నిస్తుందని పేర్కొంది. ఈ బ్యాలెన్సింగ్ చట్టంలో మూడవ శ్రేణికి గుర్తింపు లేదు. ప్రపంచ ఆరోగ్య సంస్థ (1978) యొక్క అల్మా- అటా డిక్లరేషన్ నీరు, పారిశుధ్యం, ఆశ్రయం మరియు వంటి వాటిపై ఏకకాలంలో దృష్టి సారించే సమగ్ర, స్థానిక ప్రభుత్వ- కేంద్రీకృత విధానాన్ని వివరించిందని గుర్తుచేసుకోవడం సంబంధితంగా ఉండవచ్చు.పదిహేనవ ఆర్థిక శాఖ సిఫార్సుల్లో సమగ్ర విధానం లేదు. స్థానిక ప్రభుత్వాల గురించి కమిషన్ (సిఫార్సులకు విరుద్ధంగా పదమూడవ ఆర్థిక సంఘం). పదిహేనవ ఆర్థిక సంఘం సమీకరణ సూత్రాన్ని అమలు చేయవలసిన అవసరాన్ని నొక్కిచెప్పినప్పటికీ, స్థానిక ప్రభుత్వాల విషయానికి వస్తే అది వాస్తవంగా మౌనంగా ఉంది. ఈక్విటీ మరియు సమర్థత పక్కదారి పట్టాయి పదిహేనవ ఆర్థిక సంఘం స్థానిక ప్రభుత్వాల కోసం రాష్ట్రాలకు గ్రాంట్ పంపిణీని నిర్ణయించడానికి 90% మరియు ప్రాంతం 10% వెయిటేజీతో జనాభా (2011 జనాభా లెక్కలు)ని నియమించింది. పద్నాలుగో ఆర్థిక సంఘం కూడా అదే ప్రమాణాలను అనుసరించింది. ఇది కొనసాగింపును నిర్ధారిస్తున్నప్పుడు, ఈక్విటీ మరియు సమర్థతా ప్రమాణాలు పక్కదారి పట్టాయి. పన్ను ప్రయత్న ప్రమాణాన్ని విడిచిపెట్టడం ఆధారపడటం, అసమర్థత మరియు జవాబుదారీతనాన్ని ప్రోత్సహిస్తుంది.

16.4 సారాంశం:

సంగ్రహంగా చెప్పాలంటే, భారతదేశంలోని కేంద్రం మరియు రాష్ట్రాల మధ్య పరిపాలనా సంబంధాలు వలస పాలన సమయంలో అభివృద్ధి చెందాయి. స్వాతంత్ర్యం తర్వాత భారత రాజ్యాంగం సాధారణ సమయాల్లో మరియు అత్యవసర పరిస్థితుల్లో అంతర్- ప్రభుత్వ సంబంధాల వ్యవస్థను అందించింది. సాధారణ సమయాల్లో, ఫెడరల్ పాలిటీ ద్వంద్వ ప్రభుత్వ సూత్రంపై పనిచేస్తుందని భావించారు. గతంలో

అత్యంత కేంద్రీకృత ప్రభుత్వ చరిత్ర, భారత ప్రభుత్వ చట్టం 1935 ప్రభావం మరియు జాతీయ స్థిరత్వం, శాంతి మరియు సామరస్యం గురించి మన వ్యవస్థాపక పితామహుల ఆందోళన, అధికారాల పంపిణీకి రాజ్యాంగబద్ధమైన ఏర్పాటును ఆమోదించడానికి దారితీసింది.

16.5 కీలక పదాలు:

1. ఫెడరలిజం అనేది అధికారాన్ని విభజించే పద్ధతి, తద్వారా సాధారణ మరియు ప్రాంతీయ ప్రభుత్వాలు ప్రతి ఒక్కటి సమన్వయంతో మరియు స్వతంత్రంగా ఉంటాయి." భారత రాజ్యాంగాన్ని పాక్షిక- సమాఖ్య స్వభావంగా పేర్కొన్నారు.
2. కార్యనిర్వాహక అధికారాలు: కేంద్రం యొక్క అధికారం దేశం యొక్క ప్రత్యేక అధికార పరిధి (యూనియన్ జాబితా) కలిగి ఉన్న విషయాల విషయానికి వస్తే, అలాగే ఒప్పందం లేదా ఒప్పందం ద్వారా మంజూరు చేయబడిన ఏదైనా హక్కులు, అధికార పరిధి లేదా అధికారాన్ని ఉపయోగించినప్పుడు.
3. ఆర్థిక సంఘం: భారతదేశ ఆర్థిక సమాఖ్య మరియు అభివృద్ధి పథాన్ని రూపొందించడంలో ఫైనాన్స్ కమిషన్లు (FCలు) కీలక పాత్ర పోషిస్తాయి. ఐదేళ్ల కాలానికి ఆర్థిక వనరులను యూనియన్ మరియు రాష్ట్రాల మధ్య, అలాగే రాష్ట్రాల మధ్య ఎలా పంపిణీ చేయాలనే దానిపై వారు సిఫార్సులు చేస్తారు.

16.6 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు:

వ్యాస రూప తరహా ప్రశ్నలు:

1. ఆర్థిక విషయాలలో కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర సంబంధాలను విశ్లేషించండి.
2. కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర సంబంధాలకు సంబంధించిన వివిధ అంశాలను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి
3. కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర సంబంధాల మధ్య ఉద్రిక్తత యొక్క ప్రధాన ప్రాంతాలను అంచనా వేయండి
4. వివిధ ఫైనాన్స్ కమిషన్ల ప్రధాన సిఫార్సులను క్లుప్తంగా వివరించండి

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. శాసన వ్యవహారాల్లో కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర సంబంధాలు
2. కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర సంబంధాలు అడ్మినిస్ట్రేటివ్ విషయాలు
3. కేంద్రం మరియు రాష్ట్ర సంబంధాలపై సిఫార్సులు
4. ఫైనాన్స్ కమిషన్ విధులు
5. పదిహేనవ ఆర్థిక సంఘం సిఫార్సులు.

16.7 సూచించిన రీడింగ్‌లు:

1. ఆర్.కె. శర్మ, (eds) "ప్లానింగ్ అండ్ డెవలప్‌మెంట్ ఇన్ ఇండియా", IEA ట్రస్ట్ ఫర్ రీసెర్చ్ అండ్ డెవలప్‌మెంట్, 1994.

2. ఉర్సులా K. హిక్స్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్", జేమ్స్ నిస్బెట్ & Co.Ltd., కేంబ్రిడ్జ్, 1947

3. ముస్గ్రేవ్ & ముస్గ్రేవ్, "పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ ఇన్ థియరీ అండ్ ప్రాక్టీస్", మెక్‌గ్రా- హిల్ ఇంటర్నేషనల్ ఎడిషన్స్, న్యూయార్క్, 1989

4. మిశ్రా & పూరి, "ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషింగ్ హౌస్, న్యూఢిల్లీ, 2021

5. ఆర్.సి. అగర్వాల్, "ఎకనామిక్స్ ఆఫ్ డెవలప్‌మెంట్ అండ్ ప్లానింగ్", లక్ష్మీ నరిన్ అగర్వాల్, ఆగ్రా, 2004

- డా.పి.వేణు గోపాల్

పాఠం- 17

విభజన తర్వాత AP ఆర్థిక వ్యవస్థ

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత విద్యార్థికి ఈ క్రింది విషయాలపై అవగాహన ఉంటుంది:

- ✓ A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014లోని ముఖ్యమైన అంశాలు
- ✓ ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క జనాభా లక్షణాలు మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క భౌగోళిక లక్షణాలు
- ✓ A.P. ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు
- ✓ కొత్తగా ఏర్పడిన ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అభివృద్ధి సవాళ్లు
- ✓ గ్లోబల్ ఇన్వెస్టర్స్ సమ్మిట్, 2023

నిర్మాణం

17.1 పరిచయం

17.2. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణచట్టం, 2014

17.2.1 హైదరాబాద్ తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాలకు ఉమ్మడి రాజధానిగా ఉంటుంది

17.2.2 ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర గవర్నర్ సాధారణ గవర్నర్‌గా ఉండాలి

17.2.3 ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ఖాతాలకు సంబంధించిన నివేదికలు

17.2.4 రాబడి పంపిణీ

17.2.5 ప్రజా రుణం:

17.2.6 ప్రత్యేక అభివృద్ధి ప్యాకేజీలు

17.3 భౌగోళిక మరియు జనాభా లక్షణాలు

17.4 విభజన తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు

17.5 సవాళ్లు

17.6 ముగింపు

17.7 పదకోశం

17.8 స్వీయమదింపు ప్రశ్నలు

17.9 సూచనలు

17.1 పరిచయం:

వ్యవసాయం, పరిశ్రమలు మరియు సేవల మధ్య సమర్థవంతమైన సమతుల్యతను నెలకొల్పే ఆర్థిక వ్యవస్థకు ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆర్థిక వ్యవస్థ ఒక ఉదాహరణ. వ్యవసాయం రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థకు వెన్నెముక, దాని గణనీయమైన వరి ఉత్పత్తి కోసం ఆంధ్రప్రదేశ్ తరచుగా ""భరతదేశం యొక్క బియ్యం గిన్నే "గా

పిలువబడుతుంది. అదనంగా, ఇది పప్పుధాన్యాలు, నూనెగింజలు, పత్తి, పొగాకు మరియు మిరప వంటి అనేక ఇతర పంటలను ఉత్పత్తి చేస్తుంది. దాని బలమైన మత్స్య రంగం కూడా రాష్ట్ర GDPకి గణనీయంగా దోహదపడుతుంది. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రజా సౌకర్యాలు, పరిశ్రమలు మరియు మంచి ఇంటర్నెట్ కనెక్టివిటీ యొక్క బలమైన అనుబంధాన్ని కలిగి ఉంది. రాష్ట్రంలో మంచి విద్యుత్ సరఫరా, విమానాశ్రయాలు, ఐటీ సౌకర్యాలు, ఓడరేవులు ఉన్నాయి. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆర్థికాభివృద్ధిని సులభతరం చేసేందుకు మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధికి ప్రాధాన్యమిచ్చింది. రవాణా, సాధుపాయలు మరియు సామాజిక మౌలిక సదుపాయాలు వంటి రంగాలలో గణనీయమైన పెట్టుబడులు పెట్టబడ్డాయి. ఆర్థిక వ్యవస్థలోని వివిధ రంగాలకు ప్రత్యేక విధానాలను రూపొందించడంలో రాష్ట్రం చురుకుగా ఉంది. ప్రత్యేక పారిశ్రామిక ప్రాంతాలను నిర్మించడం మరియు బయోటెక్ పార్కులు, టెక్స్టైల్ పార్కులు మరియు హార్డ్‌వేర్ పార్కులు వంటి అవసరమైన సౌకర్యాలను అందించడం ఈ రంగాలలో వ్యాపారాలను ఆకర్షించడానికి రాష్ట్రానికి ప్రధాన మార్గం.

17.2 A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014:

ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం 2014, సాధారణంగా తెలంగాణ చట్టం అని పిలుస్తారు, ఇది తెలంగాణా ఉద్యమం ఫలితంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని తెలంగాణ మరియు అవశేష ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంగా విభజించిన భారత పార్లమెంటు చట్టం. ఈ చట్టం ప్రకారం, నియమిత రోజున మరియు అప్పటి నుండి, ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని కింది భూభాగాలను కలిగి ఉన్న తెలంగాణ రాష్ట్రం అని పిలవబడే కొత్త రాష్ట్రం ఏర్పడుతుంది, అవి:- ఆదిలాబాద్, కరీంనగర్, మెదక్, నిజామాబాద్, వరంగల్, రంగా రెడ్డి, నల్గొండ, మహబూబ్ నగర్, 1.ఖమ్మం (కుకునూర్, వేలయిర్పాడు మరియు బూర్గంపాడు మండలాలను మినహాయించి, దాని రెవెన్యూ గ్రామాలైన పినపాక, మోరంపల్లి బంజార్, బూర్గంపాడు, నాగినేనిప్రోలు, కృష్ణసాగర్, టేకుల, మోతెరకవెండినగర్, ఈరపాక, ఇరపపాటినగర్, ఇరపాక, ఈ , పాల్వంచ రెవెన్యూ డివిజన్ పరిధిలోని సోంపల్లి మరియు నక్రిపేట, మరియు చింతూరు, కూనవరం, వరరామచంద్రపురం మరియు భద్రాచలం మండలాలు కానీ భద్రాచలం రెవెన్యూ డివిజన్ పరిధిలోని భద్రాచలం రెవెన్యూ గ్రామాన్ని చేర్చలేదు)] మరియు హైదరాబాద్ జిల్లాలు, ఆపై పేర్కొన్న భూభాగాలు ఏర్పాటవుతాయి. ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం మరియు దాని ప్రాదేశిక విభాగాలు. —నియమించిన రోజున మరియు అప్పటి నుండి, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం సెక్షన్‌లో పేర్కొన్నవి కాకుండా ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం యొక్క భూభాగాలను కలిగి ఉంటుంది.

17.2.1 హైదరాబాద్ తెలంగాణ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాలకు ఉమ్మడి రాజధానిగా ఉంటుంది:

నియమిత రోజు మరియు అప్పటి నుండి, ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని హైదరాబాద్, తెలంగాణ రాష్ట్రం మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి ఉమ్మడి రాజధానిగా ఉంటుంది. పదేళ్లకు మించని కాలం. సబ్ సెక్షన్ (1)లో పేర్కొన్న వ్యవధి ముగిసిన తర్వాత, హైదరాబాద్ తెలంగాణ రాష్ట్రానికి రాజధానిగా ఉంటుంది మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి కొత్త రాజధాని ఉంటుంది. వివరణ.— ఈ భాగంలో ఉమ్మడి రాజధాని.

హైదరాబాద్ మున్సిపల్ కార్పొరేషన్ చట్టం, 1955 (హైదరాబాద్ చట్టం నం. 2 1956) ప్రకారం గ్రేటర్ హైదరాబాద్ మున్సిపల్ కార్పొరేషన్‌గా నోటిఫై చేయబడిన ప్రస్తుత ప్రాంతాన్ని కలిగి ఉంటుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు రాజధాని ఏర్పాటు కోసం నిపుణుల కమిటీ. -ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి కొత్త రాజధానికి సంబంధించి వివిధ ప్రత్యామ్నాయాలను అధ్యయనం చేయడానికి మరియు తేదీ నుండి ఆరు నెలలకు మించకుండా తగిన సిఫార్సులను చేయడానికి కేంద్ర ప్రభుత్వం ఒక నిపుణుల కమిటీని ఏర్పాటు చేస్తుంది. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014 అమలులోకి వచ్చింది.

17.2.2 ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర గవర్నర్ సాధారణ గవర్నర్‌గా ఉండాలి:

నియమిత రోజున మరియు అప్పటి నుండి, ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర గవర్నర్, రాష్ట్రపతిచే నిర్ణయించబడే కాలానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు తెలంగాణా రెండు ఉభయ రాష్ట్రాలకు గవర్నర్‌గా ఉంటారు. ఉమ్మడి రాజధాని హైదరాబాదులోని నివాసితులను రక్షించే బాధ్యత గవర్నర్‌కు ఉంటుంది.—(1) నియమిత రోజున మరియు అప్పటి నుండి, ఉమ్మడి రాజధాని ప్రాంతం యొక్క పరిపాలన ప్రయోజనాల కోసం, గవర్నర్‌కు వారి జీవితం, స్వేచ్ఛ మరియు ఆస్తుల భద్రతకు ప్రత్యేక బాధ్యత ఉంటుంది. అటువంటి ప్రాంతంలో నివసించే వారందరూ. (2) ప్రత్యేకించి, గవర్నర్ యొక్క బాధ్యత శాంతిభద్రతలు, అంతర్గత భద్రత మరియు కీలకమైన సంస్థాపనల భద్రత మరియు ఉమ్మడి రాజధాని ప్రాంతంలో ప్రభుత్వ భవనాల నిర్వహణ మరియు కేటాయింపు వంటి అంశాలకు విస్తరించబడుతుంది. (3) విధుల నిర్వహణలో, గవర్నర్, తెలంగాణ రాష్ట్ర మంత్రిమండలిని సంప్రదించిన తర్వాత, తీసుకోవలసిన చర్య గురించి తన వ్యక్తిగత తీర్పును అమలు చేయాలి: ఏదైనా విషయం ఉందా లేదా అనే ప్రశ్న తలెత్తితే ఈ సబ్ సెక్షన్ కింద గవర్నర్ తన వ్యక్తిగత తీర్పును అమలు చేయడంలో వ్యవహరించాల్సిన అవసరం ఉన్న విషయం, గవర్నర్ తన విచక్షణతో తీసుకునే నిర్ణయమే అంతిమంగా ఉంటుంది మరియు గవర్నర్ వన వ్యక్తిగత తీర్పును అమలు చేయడంలో చర్య తీసుకోవాసుకోనవాల్సింది లేదా చేయకూడదన కారణంతో గవర్నర్ చేసే ఏదైనా చెల్లుబాటును ప్రశ్నించకూడదు.

17.2.3 ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ఖాతాలకు సంబంధించిన నివేదికలు:

నియమిత రోజుకు ముందు ఏదైనా కాలానికి సంబంధించి ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం యొక్క ఖాతాలకు సంబంధించి ఆర్టికల్ 151లోని క్లాజ్ (2)లో సూచించబడిన కంప్ట్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ ఆఫ్ ఇండియా యొక్క నివేదికలు ఒక్కొక్కటి గవర్నర్‌కు సమర్పించబడతాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు తెలంగాణ రాష్ట్రాలు ఆ రాష్ట్ర శాసనసభ ముందు వాటిని ఉంచడానికి కారణమవుతాయి. రాష్ట్రపతి ఉత్తర్వు ద్వారా –(ఎ) ఆర్థిక సంవత్సరంలో అపాయింటెడ్ డేకి ముందు ఏదైనా కాలానికి సంబంధించి లేదా ఏదైనా అంతకుముందు ఆర్థిక సంవత్సరానికి సంబంధించి ఏదైనా సేవకు సంబంధించి ఏదైనా సేవపై ఆంధ్రప్రదేశ్ కన్సాలిడేటెడ్ ఫండ్ నుండి వెచ్చించిన ఏదైనా వ్యయాన్ని ప్రకటించవచ్చు. సబ్-సెక్షన్ (1)లో సూచించిన నివేదికలలో వెల్లడించిన విధంగా ఆ సేవ కోసం మరియు ఆ సంవత్సరానికి సక్రమంగా అధికారం ఇవ్వబడిన మొత్తం; మరియు (బి) పేర్కొన్న నివేదికల నుండి ఉత్పన్నమయ్యే ఏదైనా విషయంపై ఏదైనా చర్య తీసుకోవడానికి అందించండి.

17.2.4 రాబడి పంపిణీ:

1) ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి పదమూడవ ఆర్థికసంఘం చేసిన అవార్డును జనాభా నిష్పత్తి మరియు ఇతర పారామీటర్ ఆధారంగా కేంద్ర ప్రభుత్వం వారసుల రాష్ట్రాల మధ్య విభజించాలి. నియమిత రోజున, రాష్ట్రపతి పద్నాలుగో ఆర్థికసంఘం కు సూచన చేసి, వారసత్వ రాష్ట్రాలకు అందుబాటులో ఉన్న వనరులను పరిగణనలోకి తీసుకుని, ప్రతి వారసుడు రాష్ట్రానికి ప్రత్యేక అవార్డులను ఇవ్వాలి.
2) కేంద్ర ప్రభుత్వం, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి అందుబాటులో ఉన్న వనరులను పరిగణనలోకి తీసుకుని, తగిన గ్రాంట్లు ఇవ్వవచ్చు మరియు ఆ రాష్ట్రంలోని వెనుకబడిన ప్రాంతాలకు ప్రత్యేక అభివృద్ధి ప్యాకేజీ రూపంలో తగిన ప్రయోజనాలు మరియు ప్రోత్సాహకాలు అందేలా చూసుకోవచ్చు.
3) కేంద్ర ప్రభుత్వం, ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి ప్రత్యేక అభివృద్ధి ప్యాకేజీని పరిగణనలోకి తీసుకుంటూ, ఆ రాష్ట్రంలోని రాయలసీమ మరియు ఉత్తర కోస్తా ప్రాంతాలకు తగిన ప్రోత్సాహకాలను అందించాలి.

17.2.5 ప్రజా రుణం:

(1) నియమిత రోజుకు ముందు ఉన్న ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం యొక్క ప్రభుత్వ రుణం మరియు పబ్లిక్ ఖాతాకు సంబంధించిన అన్ని బాధ్యతలు, నిబంధనల ప్రకారం భిన్నమైన విభజన పద్ధతిని అందించకపోతే, తరువాతి రాష్ట్రాల జనాభా నిష్పత్తి ఆధారంగా విభజించబడతాయి.

(2) వారసుల రాష్ట్రాలకు కేటాయించాల్సిన బాధ్యతల యొక్క వ్యక్తిగత అంశాలు మరియు ఒక వారసుడు రాష్ట్రం మరొక రాష్ట్రానికి అందించాల్సిన సహకారం మొత్తాన్ని భారత కంప్ట్రోలర్ మరియు ఆడిటర్ జనరల్ సలహాపై కేంద్ర ప్రభుత్వం నిర్ణయిస్తుంది. అటువంటి ఉత్తర్వులు జారీ చేయబడే వరకు, ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం యొక్క ప్రభుత్వ రుణం మరియు పబ్లిక్ అకౌంట్‌పై ఉన్న బాధ్యతలు వారసత్వ ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి బాధ్యతలుగా కొనసాగుతాయి.

(3) ఏదైనా మూలం నుండి సేకరించిన రుణం మరియు ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం అటువంటి సంస్థలకు తిరిగి-అప్పు ఇచ్చిన రుణం మరియు దాని కార్యకలాపాల ప్రాంతం వారసుడు రాష్ట్రాలలో దేనికైనా పరిమితమై ఉంటే సంబంధిత రాష్ట్రాలపై బాధ్యత ఉంటుంది.

(4) ఒక నిర్దిష్ట సంస్థకు తిరిగి రుణం ఇచ్చే ఉద్దేశ్యంతో ఏదైనా మూలం నుండి తీసుకున్న రుణానికి ఆపాదించబడిన ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వ రుణం మరియు నియమిత తేదీకి ముందు వెంటనే బకాయి ఉంటుంది, (ఎ) తిరిగి రుణం ఇస్తే ఏదైనా లోకల్ ఏరియాలోని ఏదైనా స్థానిక సంస్థ, బాడీ కార్పొరేట్ లేదా ఇతర సంస్థలకు, నియమిత రోజున (బి) రాష్ట్రానికి అంతర్ రాష్ట్రంగా మారే ఏదైనా ఇతర కార్పొరేషన్ లేదా సంస్థకు తిరిగి రుణం ఇచ్చినట్లయితే, స్థానిక ప్రాంతం చేర్చబడిన రాష్ట్రం యొక్క రుణం. నియమిత రోజున కార్పొరేషన్ లేదా సంస్థ, పార్ట్ VIIలోని నిబంధనల ప్రకారం అటువంటి సంస్థ లేదా సంస్థ యొక్క ఆస్తులు విభజించబడిన అదే నిష్పత్తిలో ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు తెలంగాణ రాష్ట్రాల మధ్య విభజించబడతాయి.

(5) ఇప్పటికే ఉన్న ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం ద్వారా సేకరించిన ఏదైనా రుణాన్ని తిరిగి చెల్లించడం కోసం మునిగిపోతున్న నిధి లేదా తరుగుదల నిధిని నిర్వహిస్తే, ఆ ఫండ్ నుండి చేసిన పెట్టుబడులకు సంబంధించి ఉన్న సెక్యూరిటీలు ఆంధ్రప్రదేశ్ వారసత్వ రాష్ట్రాల మధ్య విభజించబడతాయి. మరియు తెలంగాణా ఈ చట్టంలోని నిబంధనల ప్రకారం భిన్నమైన విభజన పద్ధతిని అందించకపోతే, ఈ సెక్షన్ ప్రకారం మొత్తం ప్రభుత్వ రుణాన్ని రెండు రాష్ట్రాల మధ్య విభజించబడిన అదే నిష్పత్తిలో, అంటే వారసుల రాష్ట్రాల జనాభా నిష్పత్తి ఆధారంగా.

(6) ఈ విభాగంలో, "ప్రభుత్వ భద్రత" అంటే ప్రభుత్వ రుణంని సేకరించడం కోసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సృష్టించిన మరియు జారీ చేసిన సెక్యూరిటీ అని అర్థం 2 ప్రజా రుణ చట్టం, 1944.

17.2.6 ప్రత్యేక అభివృద్ధి ప్యాకేజీలు:

- కేంద్ర ప్రభుత్వం తగిన గ్రాంట్లు, తగిన ప్రయోజనాలు మరియు ప్రోత్సాహకాలను ప్రత్యేక అభివృద్ధి ప్యాకేజీ రూపంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి అందించవచ్చు.
- రాయలసీమ మరియు ఉత్తర కోస్తా ప్రాంతాలను అభివృద్ధి ప్యాకేజీ కోసం ప్రత్యేకంగా గుర్తించారు
- కొన్ని ఇతర రాష్ట్రాలకు విస్తరించిన తరహాలో రెండు రాష్ట్రాలలో పారిశ్రామికీకరణ మరియు ఆర్థిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి పన్ను ప్రోత్సాహకాలు వంటి తగిన ఆర్థిక చర్యలు ప్రతిపాదించబడ్డాయి.
- భౌతిక మరియు సామాజిక అవస్థాపన విస్తరణను నిర్ధారించే చర్యలు రాష్ట్రం యొక్క భౌగోళిక మరియు జనాభా లక్షణాలు ఐదేళ్ల కాలానికి వారసుడు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రానికి ప్రత్యేక కేటగిరీ హోదాను ప్రధాన మంత్రి ప్రకటించారు.
- పై ప్యాకేజీ ఒడిశాలోని K-B-K (కోరాపుట్-బోలంగీర్-కలహండి) ప్రత్యేక ప్రణాళిక మరియు MP/UPలో బుందేల్‌కహండ్ ప్రత్యేక ప్యాకేజీ తరహాలో ఉంటుంది.
- ప్రణాళికా విభాగం రాబోయే రెండు వారాల్లో ప్యాకేజీలను అధ్యయనం చేసి తదనుగుణంగా ప్రతిపాదనలు సిద్ధం చేస్తుంది

17.3 భౌగోళిక మరియు జనాభా లక్షణాలు:

26 జిల్లాలు మరియు 1,62,970 SqKm భౌగోళిక ప్రాంతంతో, ఆంధ్రప్రదేశ్ దేశంలో 8వ అతిపెద్ద రాష్ట్రంగా ఉంది. ఉష్ణమండల ప్రాంతంలో ఉన్న ఈ రాష్ట్రం 974 కి.మీ పొడవుతో దేశంలో 2వ పొడవైన తీరప్రాంతాన్ని కలిగి ఉంది. జనాభా పరంగా, 2011 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, దేశంలోని మొత్తం జనాభాలో 4.09%తో ఆంధ్రప్రదేశ్ దేశంలో పదవ అతిపెద్ద రాష్ట్రంగా ఉంది.

జనాభావృద్ధిరేటు 1961-71లో 18.88 శాతం నుండీ 1981-91 నాటికి 21.13శాతం పెరిగింది.. తదనంతరం జనాభా వృద్ధి రేటులో గణనీయమైన క్షీణత గమనించబడింది మరియు క్షీణత 2001-11లో 9.21 శాతం వద్ద ప్రముఖంగా ఉంది, ఇది అఖిల భారత వృద్ధి రేటు 17.70 శాతం కంటే తక్కువగా ఉంది. 2011 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, ఆంధ్రప్రదేశ్ జనాభా సాంద్రత చదరపు కిలోమీటరుకు 304 మంది, అయితే 2011 అఖిల భారత జనాభా సాంద్రత చదరపు కిలోమీటరుకు 382 మంది. రాష్ట్రంలో లింగ

నిష్పత్తి 2001లో 983 నుంచి 2011లో 997కి పెరిగింది. మొత్తం భారతదేశం కంటే 943 ఎక్కువ. కృష్ణా జిల్లాలో అత్యధిక జనసాంద్రత 518 ఉండగా, వైఎస్ఆర్ మరియు ప్రకాశం జిల్లాల్లో అత్యల్ప జనసాంద్రత 200 కంటే తక్కువ.

రాష్ట్ర అక్షరాస్యత రేటు 2011లో 67.35 శాతం, ఇది 2001లో 62.07 శాతం. రాష్ట్ర అక్షరాస్యత రేటు అఖిల భారత అక్షరాస్యత రేటు 72.98 శాతం కంటే తక్కువగా ఉంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అక్షరాస్యత 1981లో 29.94 శాతం నుండి 2011లో 67.35 శాతానికి 37 శాతం పాయింట్లకు పైగా పెరిగింది. స్త్రీ అక్షరాస్యత రేటు 2001లో 52.72 శాతం నుంచి 2011లో 59.96 శాతానికి పెరిగింది.

వృద్ధిని సాధించడానికి పట్టణీకరణ ఒక ముఖ్యమైన అంశంగా పరిగణించబడుతుంది. రాష్ట్ర మొత్తం జనాభాలో పట్టణ జనాభా శాతం 2011లో 29.47 శాతంగా ఉంది, 2001లో 24.13 శాతంగా ఉంది. అన్ని జిల్లాల్లో అత్యధికంగా విశాఖపట్నం 47.45 శాతంతో అగ్రగామిగా ఉంది, కృష్ణా జిల్లా 40.81 శాతం పట్టణ జనాభాతో రెండో స్థానంలో ఉంది. 16.16 శాతం పట్టణ జనాభాతో శ్రీకాకుళం మరియు 19.56 శాతంతో ప్రకాశం జిల్లాలు అత్యల్ప పట్టణీకరణ జిల్లాలుగా ఉన్నాయి.

నేలల యొక్క ప్రాథమిక రకాలు ఇసుక, బురద మరియు బంకమట్టి, మరియు చాలా నేలలు ఈ మూడింటి కలయికతో రూపొందించబడ్డాయి. నేల యొక్క ఆకృతి, అది ఎలా కనిపిస్తుంది మరియు అనుభూతి చెందుతుంది, నిర్దిష్ట నేలలోని ప్రతి పరిమాణంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. వివిధ రకాల నేలలు ఉన్నాయి మరియు నేల నిర్మాణం ప్రధానంగా వాతావరణం, ఎత్తు మరియు రాతి కూర్పు వంటి ప్రధాన కారకాల కారణంగా ప్రభావితమవుతుంది. దేశంలో వర్షపాతం యొక్క అసమాన పంపిణీ మరియు అధిక ఉష్ణోగ్రతలు నేలలకు ప్రత్యేక పాత్రలను ఇస్తాయి.

భూ వినియోగ వర్గీకరణ ప్రకారం రాష్ట్రంలోని భౌగోళిక ప్రాంతాల్లో 37.05% నికర విస్తీర్ణం (60.38 లక్షల హెక్టార్లు), 22.63% అటవీ (36.88 లక్షల హెక్టార్లు), 9.20% ప్రస్తుత బీడు భూమి (15.00 లక్షల హెక్టార్లు) మరియు 12.78% భూమి కింద ఉంది. వ్యవసాయేతర ఉపయోగాలు (20.82 లక్షల హెక్టార్లు), 8.19% బంజరు మరియు సాగుకు పనికిరాని భూమి (13.35 లక్షల హెక్టార్లు) మరియు మిగిలిన 7.96% ఇతర బీడు భూములు, శాశ్వత పచ్చిక బయళ్ళు మరియు ఇతర గడ్డి భూములు (12.96 లక్షల హెక్టార్లు) మరియు కింద భూమి. వివిధ చెట్ల పంటలు మరియు తోటల క్రింద 2.19% (3.58 లక్షల హెక్టార్లు) విత్తిన నికర విస్తీర్ణంలో చేర్చబడలేదు.

17.4 విభజన తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు:

1. స్థూల రాష్ట్ర దేశీయ ఉత్పత్తి (GSDP):

రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థ కోవిడ్-పూర్వ స్థాయికి తిరిగి పుంజుకోవచ్చని అంచనా వేయబడింది, దీనిని ప్రత్యేకంగా అందించడానికి ప్రభుత్వం కట్టుబడి ఉంది. అన్ని ముఖ్యమైన ఉప రంగాలపై దృష్టి కేంద్రీకరించడం వల్ల ఆర్థిక వృద్ధిని పెంచడానికి ప్రత్యేక కృషి చేయవలసి వచ్చింది. 2022-23 సంవత్సరానికి ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం నామమాత్రపు GSDP లేదా GSDP 13.17,728 కోట్లుగా అంచనా వేయబడింది. రూ. 11,33,837 కోట్లు నుండీ 2022-23లో 16.22% వృద్ధిని చూపుతోంది. స్థిరమైన

(2011-12) ధరల వద్ద GSDP 2022-23 సంవత్సరానికి రూ.7,54,338 కోట్లుగా అంచనా వేయబడింది. 2021-22 సంవత్సరానికి రూ.7,04,889 కోట్లతో పోలిస్తే. 2022-23 వృద్ధి 7.02%గా అంచనా వేయబడింది. కానీ 2021-22 వృద్ధి రేటు స్థిర ధరల వద్ద 11.23%. స్థిరమైన (2011-12) ధరల వద్ద 2022-23 వరకు ఆంధ్రప్రదేశ్ GSDP యొక్క రంగాల వృద్ధి రేట్లు వ్యవసాయం: 4.54%, పరిశ్రమ: 5.66% - 10.05% మరియు సేవా రంగం ప్రస్తుత ధరల ప్రకారం, 2022-23లో ఆంధ్రప్రదేశ్ తలసరి ఆదాయం రూ.2,19,518గా అంచనా వేయబడింది. 2021-22లోరూ. 1,92,587 వృద్ధి రేటుతో రూ.26,931. పెరిగింది ఇది 13.98%

2. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో వ్యవసాయ అభివృద్ధి:

భారతదేశంలో అన్నపూర్ణగా, దక్షిణాదిన ధాన్యాగారంగా ప్రసిద్ధి చెందిన రాష్ట్రం ఆంధ్రప్రదేశ్. వ్యవసాయ రంగంలో వైవిధ్యం అవసరమని వ్యవసాయ శాస్త్రవేత్తలు, సాంకేతిక నిపుణులు అంటున్నారు. అయితే రైతులు ఒక అడుగు ముందుకేసి చాలాచోట్ల పంటలు మార్చుకుంటున్నారు గత 10, 15 సంవత్సరాలుగా వివిధ మార్గాలు. 1956లో మన రాష్ట్రంలో 73 శాతం భూమిలో ఆహార పంటలు పండిస్తే 1998 నాటికి అది 53 శాతానికి తగ్గింది. చాలా వెనుకబడిన రాయలసీమలో ఈ పంట మార్పిడి ఎక్కువగా జరిగింది. ఇక్కడ ఆహార పంటల సాగు 24 శాతానికి పరిమితం కాగా మిగిలిన 76 శాతం భూమిలో ఆహారేతర పంటల సాగు జరుగుతోంది. ఉత్పాదకత పెంచి ఆదాయాన్ని పెంచుకునేందుకు రైతులు ప్రయత్నిస్తున్నారు. 75 శాతం ఉన్న చిన్న, చిన్న రైతుల్లో గొప్ప మార్పు వచ్చింది. దీంతో సంప్రదాయ పంటలు తగ్గి అధిక దిగుబడినిచ్చే రకాలు, హైబ్రిడ్ విత్తనాలు వాడుతున్నారు. ఏ పంట ఎక్కువ ఆదాయం ఇస్తుందో, ఏ టెక్నాలజీ వల్ల ఎక్కువ ఆదాయం వస్తుందో ఆలోచించి పంటలు మార్చడమే కాదు... ఎక్కువ ఆదాయం వచ్చే మార్గాన్ని ఎంచుకుంటున్నారు.

భారత ప్రభుత్వం వ్యవసాయ రంగానికి అత్యంత ప్రాధాన్యత ఇస్తోంది. మన దేశ అవసరాలకు అనుగుణంగా ఆహారధాన్యాలు, పప్పుధాన్యాలు మరియు నూనె గింజలను ఉత్పత్తి చేయాలని భారత ప్రభుత్వం కోరుకుంటోంది. మన్మోహన్ సింగ్ అధ్యక్షతన 2007 మే 29న ఢిల్లీలో జరిగిన జాతీయ అభివృద్ధి మండలి సమావేశం నిర్ణయం ప్రకారం వ్యవసాయ ప్రాబల్యం ఉన్న రాష్ట్రాల్లో పంటల ఉత్పత్తిని పెంచేందుకు కేంద్రం సహకరించాలని జులై 31, 2007న హైదరాబాద్‌లో ప్రధానమంత్రి డా. మన్మోహన్‌సింగ్ సమక్షంలో జరిగిన సమీక్షా సమావేశంలో "ఆంధ్రప్రదేశ్ తీర్మాణం" పేరుతో జాతీయ ఆహార భద్రతా మిషన్‌ను ప్రారంభిస్తున్నట్లు ప్రధాని ప్రకటించారు.

పదకొండవ పంచవర్ష ప్రణాళిక (2007-12)లో వ్యవసాయ రంగానికి అత్యధిక ప్రాధాన్యత ఇవ్వాలని కేంద్ర ప్రభుత్వం నిర్ణయించింది. జాతీయ 'ఆహార భద్రతా మిషన్' ఏర్పాటుతో పాటు; బియ్యం, గోధుమలు మరియు పప్పుధాన్యాల ఉత్పత్తిని పెంచడానికి అదనపు కేంద్ర సహాయం ఈ రెండు అంశాలపై దృష్టి సారించింది. గ్రామీణ ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను పెంచడం మరియు ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తిని గణనీయంగా పెంచడం. జాతీయ ఆహార భద్రత మిషన్ ప్రధాన లక్ష్యం. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని 11 జిల్లాలను

'జాతీయ ఆహార భద్రత - పరిధాన్యం' పథకంలో, జిల్లాలను జాతీయ ఆహార భద్రత - పప్పుధాన్యాల పథకంలో చేర్చాలని ప్రతిపాదించారు.

3. పేదరికం:

2011-12 సంవత్సరానికి సంబంధించి జూలై 2013లో ప్రణాళికా సంఘం విడుదల చేసిన తాజా అంచనాల ప్రకారం, ఉమ్మడి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని గ్రామీణ ప్రాంతాలు మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లో పేదరికం నిష్పత్తులు వరుసగా 10.96 % మరియు 5.81% మరియు ఉమ్మడి నిష్పత్తి 9.20% వద్ద ఉంది. . ఇదే కాలంలో భారతదేశం మొత్తం గణాంకాలు 25.70%, గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లో 13.70% మరియు 21.92% NITI ఆయోగ్ 24 నవంబర్, 2021న విడుదల చేసిన జాతీయ బహుమితీయ పేదరిక సూచికపై బేస్‌లైన్ నివేదిక ప్రకారం, AP యొక్క బహుమితీయ పేదరిక సూచిక (MPI) స్కోరు 0.053. APలో పేదరికం తీవ్రత 43.23%మరియు తలసరి నష్టం 12.31%. MPI 12 సూచికల నుండి సమాచారాన్ని ఉపయోగిస్తుంది, ఇవి 3 సమాన బరువు గల కొలతలుగా విభజించబడ్డాయి - ఆరోగ్యం (3 సూచికలు), విద్య (2 సూచికలు) మరియు జీవన ప్రమాణాలు (7 సూచికలు).

గృహనిర్మాణం, విద్యుత్తు, తల్లి ఆరోగ్యం, వంట ఇంధనం, పాఠశాల హాజరు మరియు బ్యాంకు ఖాతాల వంటి కొన్ని సూచికలలో, త్రాగునీరు మరియు పాఠశాల విద్య వంటి సూచికలపై కొంత ప్రత్యేక శ్రద్ధ అవసరం. పారిశుద్ధ్యం, పిల్లల మరణాలు మరియు పోషకాహారం,

4. ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగం:

పీరియాడిక్ లేబర్ ఫోర్స్ సర్వే (PLFS) ప్రకారం, 2020-21 AP రాష్ట్ర జనాభా భారతదేశంలోని మొత్తం 41.6% మందిలో శ్రామిక శక్తిలో దాదాపు 48.4% (అన్ని వయసుల వారు) ఉన్నారు. APలో గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో శ్రామిక శక్తి భాగస్వామ్య రేటు 51.6%. పట్టణ ప్రాంతాల్లో 41.9%తో పోలిస్తే ఇది మెరుగ్గా ఉంది. రాష్ట్రంలో తక్కువ శ్రామిక శక్తి ప్రధానంగా మహిళలకు తక్కువ శ్రామిక శక్తి భాగస్వామ్య రేటు కారణంగా ఉంది, ఇది కేవలం 36.1%.

పీరియాడిక్ లేబర్ ఫోర్స్ సర్వే ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు ఆల్ ఇండియా స్థాయిలో పనిశక్తి భాగస్వాలు WPR రేట్లలో రేట్లలో (WPR) స్పష్టమైన లింగ భేదాలను వెల్లడించింది. యువతలో (15-29 సంవత్సరాలు) WPR ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు అఖిల భారత స్థాయిలో తక్కువగా ఉంది. మరియు ఇది సాధారణంగా గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాలకు వర్తిస్తుంది కానీ పట్టణ మహిళలకు ఇది ఎక్కువ (గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో 32.9%తో పోలిస్తే 17.9%). గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని మహిళలు సాపేక్షంగా అధిక పనిలో పాల్గొనడం జీవనోపాధి మరియు మహాత్మాగాంధీ జాతీయ గ్రామీణ ఉపాధి హామీచట్టం (MGNREGS) వంటి ఉపాధి కల్పన కార్యకలాపాల వల్ల కావచ్చు. AP రాష్ట్రానికి ఈ విషయంలో ఉపశమనం ఏమిటంటే, అన్ని వయసుల మహిళలకు (40.8%) పనిశక్తి భాగస్వాలు (WPR) గ్రామీణ ప్రాంతాల కంటే ఎక్కువగా ఉంది. దేశం (27.1%). భారతదేశం (4.2%)తో పోలిస్తే APలో (4.1%) నిరుద్యోగిత రేటు కొంచెం తక్కువగా ఉంది. 15-29 సంవత్సరాల మధ్య వయస్సు ఉన్నవారిలో నిరుద్యోగం ఎక్కువగా ఉంది మరియు వయస్సు పెరిగే కొద్దీ సమస్య ఆగిపోతుంది.

5. పబ్లిక్ ఫైనాన్స్:

2021-22 ఆర్థిక సంవత్సరంలో రాష్ట్ర ఆదాయ కూర్పు సొంత పన్నుల ద్వారా రూ.71,018 కోట్లు, సొంత పన్నుయేతర వనరుల ద్వారా రూ.5,018 కోట్లు మరియు రూ. 78,200 కోట్లు కేంద్ర బదిలీలు. 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరానికి సవరించిన అంచనాల ప్రకారం, మొత్తం స్వంత పన్ను ఆదాయం రూ.84,389 కోట్లు. 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరానికి సవరించిన అంచనా ప్రకారం రాష్ట్ర సొంత పన్నుయేతర ఆదాయం రూ. 6,511 కోట్లు, కేంద్రం నుంచి వచ్చిన వనరుల ప్రవాహం రూ. 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరానికి సవరించిన అంచనా ప్రకారం రూ. 89,835 కోట్లు. సవరించిన అంచనా ప్రకారం 2021-22 ఆర్థిక సంవత్సరంలో రూ.1,77,674 కోట్ల నుండి 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరంలో రూ.2,24,219 కోట్లకు మొత్తం రాష్ట్ర వ్యయం (ప్రజా రుణాల చెల్లింపులు మినహాయించి), 2020 ఆర్థిక సంవత్సరంలో రూ.1,59,163 కోట్ల నుంచి 22 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరానికి సవరించిన అంచనా ప్రకారం 2,05,556 కోట్లు.

2021-22 ఆర్థిక సంవత్సరం చివరి నాటికి రాష్ట్ర మొత్తం అప్పు రూ.3,78,087 కోట్లకు పెరుగుతుంది మరియు 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరం చివరి నాటికి రూ.4,26,234 కోట్లు (సవరించిన అంచనా ప్రకారం), మరియు 2021-22 ఆర్థిక సంవత్సరంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రెవెన్యూ లోటు రూ. (-)8611 కోట్ల నుంచి 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరంలో సవరించిన అంచనా ప్రకారం రూ. (-) 25011 కోట్లు అలానే ద్రవ్యలోటు (-) 29108 (2021-22) కోట్ల నుంచి (-) 47717 కోట్లకు (2023-24) చేరింది.

6. ప్రజా పంపిణీ:

సమాజంలోని షెడ్యూల్డ్ తెగలు, షెడ్యూల్డ్ కులాలు, వెనుకబడిన తరగతులు, మైనారిటీలు మరియు ఆర్థికంగా వెనుకబడిన తరగతుల యువతకు స్థిరమైన జీవనోపాధిని అందించడానికి 9260 మొబైల్ డిస్పెన్సింగ్ యూనిట్ల ద్వారా బిపిఎల్ హౌ వృద్ధుల ఇంటి వద్దకే నాణ్యమైన బియ్యం మరియు ఇతర నిత్యావసర వస్తువులను సరఫరా చేయడానికి ప్రభుత్వం సార్టెక్స్‌ను తప్పనిసరి చేసింది.

ప్రస్తుతం రాష్ట్రంలో 29,794 న్యాయ ధరల దుకాణాలు పనిచేస్తున్నాయి. ఒక్కో సరసమైన దుకాణం ద్వారా సగటున 488 కార్డులు/ గృహాలకు సేవలు అందుతున్నాయి. రాష్ట్రంలో ప్రతి 1423 మందికి ఒక దుకాణం ఉంది. ప్రస్తుతం, జాతీయ ఆహార భద్రతా చట్టం, 2013 ప్రకారం, అన్న యోజన కింద కుటుంబాలకు 2.32 లక్షల మెట్రిక్ టన్నుల బియ్యాన్ని (ప్రాధాన్య కుటుంబాలకు 2.00 లక్షల మెట్రిక్ టన్నులు, అంత్యోదయ మెట్రిక్ టన్నులు, అంత్ధయ 50.32 లక్షల మెట్రిక్ టన్నులు) సబ్సిడీ ధరలకు కేటాయిస్తున్నారు. కిలో రూ.1/-. దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన ఉన్న 1.46 కోట్ల కుటుంబాల అవసరాలను ఇది తీరుస్తుంది.

7. ద్రవ్యోల్బణం:

ఏప్రిల్, 2022 నుండి అక్టోబర్, 2022 వరకు పారిశ్రామిక కార్మికుల వినియోగదారుల ధరల సూచికలు రాష్ట్ర స్థాయిలో 7.39% మరియు అఖిల భారత స్థాయిలో 6.30% పెరిగాయి. వ్యవసాయ కార్మికుల వినియోగదారుల ధరల సూచిక సంఖ్యలు రాష్ట్రంలో 6.00% పెరిగాయి (కలిసి AP) మరియు

భారతదేశంలో ఏప్రిల్, 2022 నుండి నవంబర్, 2022 వరకు మునుపటి సంవత్సరం సంబంధిత కాలంతో పోలిస్తే 6.86%. అన్ని వస్తువుల టోకు ధరల సూచిక (2011-12) నవంబర్, 2022లో 152.1 ఏప్రిల్‌లో 152.3 నుండి ఏప్రిల్, 2022లో 152.1కి క్షీణించింది. తయారీ ఉత్పత్తుల కోసం, ఇది 144.7 నుండి 141.5కి తగ్గింది. కానీ ఇంధనం & పవర్ గ్రూప్‌లో ఇది 151.2 నుండి 159.6కి పెరిగింది. హస్తకళాకారులు మరియు ఫీల్డ్ వర్కర్ల (పురుషులు మరియు స్త్రీలు) సగటు రోజువారీ వేతనాలు గత సంవత్సరం సంబంధిత కాలంతో పోలిస్తే ఏప్రిల్ నుండి అక్టోబర్ 2022 వరకు పెరిగాయి.

8. వర్షపాతం పరిస్థితులు:

2022-23లో, రాష్ట్రంలో సాధారణ వర్షపాతం 574.8 మి.మీ కాగా నైరుతి రుతుపవనాల సమయంలో 583.2 మి.మీ వర్షపాతం నమోదైంది. ఇది 1.5 శాతం ఎక్కువగా నమోదైంది. కాకినాడ, బాపట్ల, అనంతపురం, శ్రీ సత్యసాయి జిల్లాల్లో భారీ వర్షపాతం నమోదు కాగా, రాష్ట్రంలోని మిగిలిన జిల్లాల్లో సాధారణ వర్షపాతం నమోదైంది. 2022-23 ఈశాన్య రుతుపవనాల సీజన్‌లో (అక్టోబర్ నుండి డిసెంబర్ వరకు). 8.7% అధిక వర్షపాతం నమోదైంది. ఈ కాలంలో సాధారణ వర్షపాతం 285.5 మి.మీ మరియు 310.4 మి.మీ. వర్షపాతం నమోదైంది.

9. వ్యవసాయం:

ప్రాంతం యొక్క రెండవ ముందస్తు అంచనాలు అలాగే 2022-23 సంవత్సరానికి ఆహార ధాన్యాల ఉత్పత్తి అంచనాలు మునుపటి సంవత్సరం విజయాలు అంటే 2021-22తో పోల్చబడ్డాయి. ఆహార ధాన్యాల సాగు విస్తీర్ణం 2022-23లో 39.59 లక్షల హెక్టార్లు కాగా 2021-22లో 41.34 లక్షల హెక్టార్లు, 4.2% తగ్గింది. 2022-23లో ఆహార ధాన్యాల మొత్తం ఉత్పత్తి 169.30 లక్షల టన్నులు మరియు 2021-22లో 154.85 లక్షల టన్నులు 9.3% వృద్ధిని చూపుతోంది. విస్తీర్ణం తగ్గినప్పటికీ ఉత్పత్తిలో ఉత్పాదకత పెరుగుదల మెరుగుదలని సూచిస్తుంది. మంచి వర్షపాతం, పర్యావరణ అనుకూల వ్యవసాయ పద్ధతులను అవలంబించడం మరియు రైతు భరోసా కేంద్రాలు (RBKలు) అందించిన కీలక సేవలతో సహా ప్రభుత్వం యొక్క రైతు అనుకూల కార్యక్రమాలు ఆహారధాన్యాల ఉత్పత్తి పెరుగుదలకు దోహదపడ్డాయి.

YSR రైతు భరోసా పథకం కింద భూమిని కలిగి ఉన్న రైతు కుటుంబాలకు సంవత్సరానికి రూ.13,500/- ప్రధాన మంత్రి కిసాన్ కింద కేంద్ర ప్రభుత్వం నుండి మూడు విడతలుగా రూ.6,000/-. భూమిలేని కౌలు రైతులకు & SC, ST, BC, మైనారిటీ వర్గాలకు చెందిన అటవీ హక్కుల గుర్తింపు (ROFR) సాగుదారులకు కూడా ఆర్థిక సహాయం అందించబడుతోంది. 2022-23సంవ.లో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ బడ్జెట్ నుండి కుటుంబానికి రూ 13,500/- కోట్లు, 197 లక్షల మంది కౌలుదారులు/ 50.92 లక్షల రైతు కుటుంబాలకు అటవీ హక్కుల సాగుదారుల (ROFR) గుర్తింపుతో ఆర్థిక సహాయం అందించబడుతోంది.

AP ప్రభుత్వం డాక్టర్ YSR యొక్క ప్రతిష్టాత్మక ప్రాజెక్ట్‌ను ప్రారంభించింది. రైతు భరోసా కేంద్రాలు (డా. YSR RBKS) రైతుల ఆదాయం మరియు జీవనోపాధిని పెంపొందించే లక్ష్యంతో 'వన్ స్టాప్ షాప్', ధృవీకృత నాణ్యమైన ఇన్‌పుట్‌ల లభ్యత మరియు తాజా సాంకేతికత మరియు పంట నిర్దిష్ట కనీస మద్దతు

ధరల పంపిణీని నిర్ధారించడం ద్వారా రైతులు తప్పించుకోలేరు. ప్రభుత్వం నుండి. 10778 డాక్టర్ వైఎస్ఆర్ గ్రామ పరిధిలో వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ రంగాలకు సంబంధించిన అన్ని సేవలను అందించడానికి RBKS మరియు 154 హబ్‌లను ఏర్పాటు చేశారు. 2,232.90 కోట్ల రూపాయలతో 10,243 కొత్త RBKలను శాశ్వత ఆస్తులుగా నిర్మించేందుకు ప్రభుత్వం భవనాలు మంజూరు చేసింది. RBK భావన 2022లో జరిగే ఆసియా పసిఫిక్ సమ్మిట్‌లో అధిక ప్రాధాన్యత లభిస్తుంది మరియు రైతుల జీవనోపాధి మరియు నికర ఆదాయ స్థాయిలను మెరుగుపరచడానికి ఇథియోపియాలో RBK మోడల్‌ను పునరావృతం చేయాలని భారత ప్రభుత్వం ప్రపంచ బ్యాంకుకు సిఫార్సు చేసింది.

రైతులు ఆర్థికంగా లాభదాయకమైన నిర్ణయాలు తీసుకోవడానికి మరియు సాగు ఖర్చును తగ్గించడానికి మరియు తద్వారా పర్యావరణ అనుకూల పద్ధతులను అనుసరించడం ద్వారా ఉత్పాదకతను పెంచడానికి ప్రభుత్వంచే డాక్టర్ వైఎస్ఆర్ పొలంబడి (రైతు క్షేత్ర పాఠశాలలు) నిర్వహిస్తున్నారు. 2022-23 ఖరీఫ్ (డిసెంబర్ 31, 2022 వరకు) జొన్న, బజ్రా, రాగులు, అపరాలు మరియు నూనెగింజలు మరియు వరి, పత్తి, మొక్కజొన్న వంటి ప్రధాన పంటలతో సహా వివిధ పంటలలో 8,509 వ్యవసాయ సంస్థల శిక్షణా కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించడం ద్వారా 2.55 లక్షల మంది రైతులు ప్రయోజనం పొందారు. YSR ఉచిత పంటల బీమా పథకం కింద జూన్ 2022లో 15.61 లక్షల మంది. 2021-22కి సంబంధించి రూ. 2,97,782 కోట్ల క్లెయిమ్ మొత్తాన్ని రైతుల ఆధార్‌తో అనుసంధానించబడిన బ్యాంకు ఖాతాలకు నేరుగా విడుదల చేయడం. విత్తనం, ఎరువులు మరియు పురుగుమందులు వంటి వ్యవసాయ ఇన్‌పుట్‌లు RBK స్థాయిలో నాణ్యమైన వ్యవసాయ ఇన్‌పుట్‌ల లభ్యతను నిర్ధారించడానికి వారి గ్రామాలలోని రైతులకు పరీక్షల కోసం ఏర్పాటు చేయబడిన డాక్టర్. YSR అగ్రి టెస్టింగ్ ల్యాబ్‌లు.

A.P. స్టేట్ కోఆపరేటివ్ బ్యాంక్ ఈ సంవత్సరంలో ప్రాథమిక వ్యవసాయ పరపతి సంఘాలకు (PACS) ఉత్పత్తి క్రెడిట్‌గా (స్వల్పకాలిక రుణాలు) రూ.74,153 కోట్లు (ఖరీఫ్ రూ.59,793 కోట్లు మరియు రబీ రూ.14,360 కోట్లు) అందించింది » జిల్లా కేంద్ర సహకార బ్యాంకులు (DCCB) 2022-23. ఖరీఫ్-2022లో రూ.15,780 లక్షల సబ్సిడీ విలువతో 10.13 లక్షల మంది రైతులకు వివిధ పంటలకు సంబంధించిన 5,33,726 క్వాంటిటేటివ్ ట్రెయిట్ లోకీ విత్తనాలను పంపిణీ చేశారు. 2022-23 రబీలో ఇప్పటివరకు 1.50,096 క్వింటాళ్ల విత్తనాలను 1.77 లక్షల మంది రైతులకు సబ్సిడీ విలువ రూ. 3133 లక్షలు. 2022-235 13 S వ్యవసాయ సాంకేతిక నిర్వహణ సంస్థ (ATMA) వ్యవసాయ భూమి మరియు సమాచార కేంద్రాన్ని (FIC) సిబ్బంది వనరులు మరియు మానవ వనరులను సమర్థవంతంగా ఉపయోగించడం కోసం జిల్లా వనరుల కేంద్రాలు స్థాపించబడ్డాయి.

వ్యవసాయ రంగాన్ని పునరుజ్జీవింపజేసేందుకు ఫార్మ్ గేట్ మరియు అగ్రిగేషన్ పాయింట్ల వద్ద అగ్రి ఇన్‌ఫ్రా ప్రాజెక్టులకు నిధులు ఇవ్వడానికి ఆత్మనిర్భార్ భారత్ చొరవ కింద లైసెన్స్ మంజూరు చేయడం ద్వారా "అగ్రి ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ ఫండ్" ప్రారంభించబడింది. ఏపీలో 1282 పీఏసీఎస్‌ల కోసం రూ.736.03 కోట్ల రుణాన్ని ఫేజ్-1లో నాబార్డ్ ఆమోదించింది. ఫేజ్-1లో 1305 పిఎసిఎస్‌లు మరియు పిఎసిఎస్‌లకు ప్రభుత్వం 10% మార్జిన్ మనీ రూ.73.60 కోట్లను రుణంగా మంజూరు చేసింది. తిరిగి చెల్లింపు

ప్రాతిపదికన, RBKSలోని PACSను బహుళ ప్రయోజన కేంద్రాలుగా మార్చడానికి NABARD ఫేజ్-II కింద రూ.1108.92 కోట్ల రుణాన్ని మంజూరు చేసింది.

జగనన్న పాల వరద ప్రాజెక్టును కొత్తగా ఏర్పాటైన జిల్లాల్లోని 17 జిల్లాలకు విస్తరించి, 3,108 గ్రామాల నుంచి 2,52,193 మంది మహిళా పాడి రైతులకు చేరుకుని రోజుకు 1,71,230 లీటర్ల పాలను సేకరిస్తున్నారు. ఇప్పుడు రైతులకు చెల్లిస్తున్న ధర లీటరుకు రూ.71.47 నుంచి రూ.5.87.565.

10. హార్టికల్చర్ & సెరికల్చర్:

ఆయిల్ పామ్, బొప్పాయి, నిమ్మ, కోకో, టమాటా, కొబ్బరి, మిర్చి ఉత్పాదకతలో ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదటి స్థానంలో ఉంది. ఉద్యాన పంటల సాగు విస్తీర్ణం 17.95 లక్షల హెక్టార్లు కాగా ఉత్పత్తి 314.76 లక్షల మెట్రిక్ టన్నులు. పండ్ల ఉత్పత్తిలో దేశంలోనే ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదటి స్థానంలో ఉంది. ఇది దేశం యొక్క మొత్తం పండ్ల ఉత్పత్తిలో 15.6% వాటాను కలిగి ఉంది. హార్టికల్చర్ రంగం గత సంవత్సరం కంటే 10.56% వృద్ధిని నమోదు చేసింది మరియు 2021- 22లో 52,860 స్థూల విలువ జోడించబడింది (GVAS) (అగ్రి ఎంటర్‌ప్రెన్యూర్స్ - AE). 22,433 ఎకరాల అదనపు విస్తీర్ణం ఆయిల్ పామ్ కిందకు వచ్చింది. పంటల వైవిధ్యీకరణలో భాగంగా ఇతర సాంప్రదాయ పంటల నుండి నాటడం. లావాదేవీ ఖర్చులను తగ్గించడం, సాంకేతికతను యాక్సెస్ చేయడం మరియు బేరసారాల శక్తిని పెంచడం మరియు విలువ గొలుసులతో ఏకీకరణ చేయడం కోసం రైతు ఉత్పత్తిదారుల సంస్థల ఏర్పాటు మరియు ప్రోత్సాహాన్ని ప్రభుత్వం ప్రోత్సహిస్తోంది.

వివిధ ప్రకృతి వైపరీత్యాల కారణంగా నష్టపోయిన ఉద్యాన పంటల ఇన్‌పుట్ సబ్సిడీ కోసం 2,57,479 మంది ఉద్యాన రైతులకు A.P ప్రభుత్వం ప్రత్యక్ష ప్రయోజన బదిలీ - DBT ద్వారా రూ.230.72 కోట్లు విడుదల చేసింది. ఇటీవల, తిత్లీ -2018 తుఫాను కారణంగా దెబ్బతిన్న కొబ్బరి మరియు జీడి పంటలకు 90,789 మంది ఉద్యానవన రైతులకు రూ.182.60 కోట్ల అదనపు పరిహారం విడుదల చేయబడింది.

కోత అనంతర మౌలిక సదుపాయాలలో ఇప్పుడు 2.50 MT సామర్థ్యంతో 5 సోలార్ పాలీ డ్రైయర్‌లు, 310 MT సామర్థ్యంతో 40 సోలార్ కోల్డ్ రూమ్‌లు/ఛాంబర్‌లు మరియు 35 లక్షల కాయల నిల్వ సామర్థ్యంతో 17 కొబ్బరి ప్యాక్ హౌస్‌లు ఉన్నాయి. ఇప్పటివరకు, 2022-23లో RBKల ద్వారా 2,38,070 హెక్టార్లలో మైక్రో ఇరిగేషన్ సిస్టమ్‌ల కోసం 2,02,079 మంది రైతులు నమోదు చేసుకున్నారు. 2022-23 సంవత్సరంలో ఉద్యానవన పంటలలో ఉత్పాదకత మరియు నాణ్యత పెంపుదల కోసం 61,800 మంది రైతులను కవర్ చేసే 2060 వంటకాల నిర్దిష్ట ఉద్యాన కార్యక్రమాలు ప్రారంభించబడ్డాయి మరియు కొనసాగుతున్నాయి. భారతదేశంలో కర్నాటక తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్ రెండవ అతిపెద్ద పట్టు ఉత్పత్తిదారు. రాష్ట్రంలో 75,005 మంది రైతులు మల్బరీ తోటలను సాగు చేస్తున్నారు 1,34,605 ఎకరాల విస్తీర్ణం మరియు 1,660 మంది గిరిజన రైతులు గిరిజన ప్రాంతాల్లో 2,000 హెక్టార్లలో తాసర్ పట్టు తోటలను కలిగి ఉన్నారు. 2022-23 సంవత్సరంలో 7,775 ఎకరాల విస్తీర్ణం కొత్త మల్బరీ సాగులోకి వచ్చింది.

2022-23లో (డిసెంబర్, 2022 వరకు) 9,281.24 MTs (మధ్యస్థ) అంతర్జాతీయ నాణ్యత గల బైవోల్టిన్ కోకోన్‌లు, 1427.88 MTs 2A మరియు అంతకంటే ఎక్కువ గ్రేడ్ ముడి పట్టు మరియు 50,332 MTS రీలింగ్ కోకన్‌లు (BV +CB) రాష్ట్రంలో ఉత్పత్తి చేయబడ్డాయి. పట్టుపురుగు ఉత్పాదకత 100 వ్యాధి రహిత లేయింగ్‌లకు (DFLS) 75 నుండి 76 కిలోలకు పెరుగుతుంది. సెరికల్చర్ రైతులకు నికర ఆదాయం. సెరికల్చర్ కార్యకలాపాలను విస్తరించడం ద్వారా 2022-23లో 450 కొత్త పట్టుపురుగుల పెంపకం షెడ్‌లను ఏర్పాటు చేస్తున్నారు.

11. పశువులు మరియు చేపల పెంపకం:

పశువులలో ఒంగోలు మరియు పుంగనూరు, గోదావరి గేదెలు, నెల్లూరు గొర్రెలలో నెల్లూరు మరియు కోళ్ళలో అసిల్ వంటి ప్రసిద్ధ మరియు ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గాంచిన పశువుల జాతులు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ గర్వించదగినవి. 2021-2022లో, ఆంధ్ర ప్రదేశ్ గుడ్ల ఉత్పత్తిలో 1వ స్థానంలో ఉంది (సంఖ్యలో 2,645.03 లక్షలు), మాంసం ఉత్పత్తిలో 2వ స్థానంలో (10.25 లక్షల MTలు) మరియు పాల ఉత్పత్తిలో 5వ స్థానంలో ఉంది (154.03 లక్షల MTలు). తాజా పశుగణన 2019 ప్రకారం, రాష్ట్రంలో పశువుల సంఖ్య 46.00 లక్షలు, గేదెలు 62.19 లక్షలు, గొర్రెలు 176.27 లక్షలు, మేకలు 55.22 లక్షలు, పందులు 0.92 లక్షలు, 340.60. లక్ష మొత్తం పశువులు మరియు 1078.63 లక్షల కోళ్ల ఫారాలు. RBKల ద్వారా, ప్రభుత్వం 75% సబ్సిడీపై దాదాపు 80,000 మంది రైతులకు 2,000 MTS ధృవీకరించబడిన పశుగ్రాస విత్తనాన్ని మరియు 55,274.60 MT నాణ్యత పరీక్షించిన మొత్తం మిశ్రమ రేషన్ (TMR)ని 60% సబ్సిడీపై రైతులకు పంపిణీ చేసింది. YSR పశువుల నష్ట పరిహార పథకం 2022-23 (డిసె. 2022 వరకు) కింద 1758 మరణాలకు పరిహారం క్లెయిమ్ చేయబడింది.

జగనన్న పాలవెల్లువ (వైఎస్ఆర్ చేయూత) పథకం (డిసెంబర్ 2022 వరకు) కింద లబ్ధిదారులకు 28,628 యూనిట్లు మంజూరు కాగా, 27,324 యూనిట్లు గ్రౌండింగ్ కాగా, జగనన్న జీవ క్రాంతి (వైఎస్ఆర్ చేయూత) పథకం కింద లబ్ధిదారులకు 6,680 యూనిట్లు అందించారు. ఆమోదించబడింది. 6,374 యూనిట్లు. 2022-23లో దేశ మత్స్య ఎగుమతుల మొత్తం విలువలో 35% వాటాతో భారతదేశంలోని జాతీయ చేపల ఉత్పత్తి మరియు రొయ్యలలో AP 30% వాటాను అందిస్తుంది. ప్రధాన ఎగుమతిదారు. రాష్ట్రంలో 37.18 లక్షల టన్నుల చేపలు, రొయ్యలు ఉత్పత్తి అవుతున్నాయి. మత్స్య సంపద హామీ మరియు చేపల వేట నిషేధ కాలంలో 1,03,771 మంది మత్స్యకారులకు వైఎస్ఆర్ 1,03,771 కోట్ల సహాయం అందించారు.

2022-23లో (డిసెంబర్, 2022 వరకు), రూ.37.50 కోట్ల వ్యయంతో 18,110 బోట్‌లకు ప్రయోజనం చేకూర్చేందుకు ప్రభుత్వం లీటరుకు రూ.9.00 హెచ్ఎస్ఈ చమురు సబ్సిడీని అందించింది. (చేపలు వేటకు వెళ్లి) మరణించిన మత్స్యకారుల కుటుంబానికి ఆర్థిక ప్రయోజనాన్ని రూ.5 లక్షల నుంచి రూ.10 లక్షలకు పెంచి 25 క్లెయిమ్ లు నమోదు చేశారు. ఆక్వాకల్చర్ కోసం పవర్ టారిఫ్ సబ్సిడీ @ రూ. 1.50% సబ్సిడీతో 61,682 ఆక్వా రైతులకు ప్రయోజనం చేకూర్చేందుకు ఏటా 956.59 కోట్లు.

12. అడవులు:

భారత రాష్ట్ర అటవీ నివేదిక 2021 ప్రకారం, ఆంధ్రప్రదేశ్ అటవీ ప్రాంతం 38,060.39 చ.కి.మీ. కిమీ, ఇది మొత్తం భౌగోళిక ప్రాంతంలో 23.35%, ఇందులో అత్యంత దట్టమైన అడవి 1994.28 చ.కి.మీ. కిమీ, మధ్యస్థ దట్టమైన అడవి 13928.75 చ.కి.మీ, ఓపెన్ ఫారెస్ట్ 13861.27 చ.కి.మీ మరియు స్క్రబ్ ఫారెస్ట్ 8276.09 కి.మీ.

పట్టణ పౌరులకు ఆరోగ్యకరమైన జీవన వాతావరణాన్ని నిర్ధారించడానికి, ఇప్పటివరకు (23) నగర వనాలు పూర్తి చేయబడ్డాయి మరియు ప్రజల కోరకు తెరవబడ్డాయి, 7 రాష్ట్రంలో దేవాలయ పర్యావరణ పార్కులు అభివృద్ధి చేయబడుతున్నాయి. రాష్ట్రంలో 13 వన్యప్రాణుల అభయారణ్యాలు మరియు 3 జాతీయ ఉద్యానవనాలు 8139.88 చదరపు కిలోమీటర్ల విస్తీర్ణంలో ఉన్నాయి, ఇది రాష్ట్ర అటవీ ప్రాంతంలో 21.87% మరియు రాష్ట్ర భౌగోళిక ప్రాంతంలో 4.99%. 2022-23లో (డిసెంబర్, 2022 వరకు) రాష్ట్రంలో అటవీ శాఖ ద్వారా రూ.1339.83 కోట్ల ఆదాయం వచ్చింది.

13. వ్యవసాయ మార్కెటింగ్:

రాష్ట్రంలో 9,65,492 మెట్రిక్ టన్నుల నిల్వ సామర్థ్యంతో 1052 గోడౌన్లు ఉండగా, వాటిలో 5,39,425 మెట్రిక్ టన్నుల నిల్వ సామర్థ్యం కలిగిన 612 గోడౌన్లు వినియోగంలో ఉన్నాయి. మార్కెట్ కమిటీలు 2022-23లో మార్కెట్ ఫీజుగా రూ.391.69 కోట్లు (డిసెంబర్ వరకు) వసూలు చేశాయి. రాష్ట్రంలోని 33 మార్కెట్లలో అమలు చేయబడిన ఈ-నామ్, రూ.6202.90 కోట్ల వాణిజ్య విలువతో 7.89 లక్షల మెట్రిక్ టన్నుల వ్యాపారం చేసింది. రాష్ట్రంలోని మోడల్ మార్కెట్ యార్డులు/ ఈ-నామ్ మార్కెట్‌లలోని 16 మార్కెట్ యార్డులలో అస్సేయింగ్ ల్యాబ్‌లను ఏర్పాటు చేశారు. 1,72,651 లాట్లను పరిశీలించారు. వ్యవసాయ ఉత్పత్తుల మార్కెట్ కమిటీ (APMCs) ఖాతా. రూ.9.58 కోట్ల నుంచి 1282.5 మెట్రిక్ టన్నుల కార్గో పరిమాణంలో లావాదేవీలు జరిగాయి.

ఏపీలో పండించే పంటలకు ఏపీ ప్రభుత్వం కనీస మద్దతు ధర ప్రకటించింది. కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రకటించని ఈ పంటలకు ఇప్పుడు కనీస మద్దతు ధర ప్రకటించింది. అరటి- క్వింటాలుకు రూ.800, స్వీట్ ఆరెంజ్- రూ. .1400. ప్రతి RBK నుండి రోజువారీ ధర హెచ్చరికలను స్వీకరించడం నుండి ఎండ్ టు ఎండ్ పరిష్కారాలను అందించడానికి అభివృద్ధి చేయబడిన వ్యవసాయ ధరలు మరియు సేకరణ (CM APP) యొక్క నిరంతర పర్యవేక్షణ ద్వారా ప్రతి RBK నుండి రోజువారీ వ్యవసాయ ధరలను సేకరించే దేశంలోని ఏకైక రాష్ట్రం AP. అవసరమైన చోట కొనుగోళ్లు చేస్తున్నారు.

రాష్ట్రంలో 100 రైతు బజార్లు పనిచేస్తున్నాయి. 2022 సంవత్సరంలో రాష్ట్రంలోని 401.42 లక్షల విలువైన 42 రైతు బజార్లతో దేశంలోని రైతులను దేశంలోని వ్యాపారులతో అనుసంధానించడానికి 'ఈ-ఫార్మాకెట్' అనే ఈ మార్కెటింగ్ ప్లాట్‌ఫామ్‌ను ఏర్పాటు చేసిన దేశంలోనే మొదటి రాష్ట్రం ఏపీ. e Farmarket ప్లాట్‌ఫారమ్ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో వర్తకం చేసే వ్యవసాయ మరియు ఉద్యానవన ఉత్పత్తుల కొనుగోలుదారులు మరియు అమ్మకందారుల కోసం ఎండ్-టు-ఎండ్ పరిష్కారాలను అందిస్తుంది. e-Farmarket అప్లికేషన్ ద్వారా మొత్తం వాణిజ్య పురోగతి 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరానికి అంటే డిసెంబర్-

2022 వరకు 2932 మంది వ్యాపారులు మరియు 3471 మంది రైతులు లబ్ధి పొందారు. మొత్తం లావాదేవీ విలువ రూ.45.93 కోట్లు. రూ. 2.59 కోట్ల విలువైన 5317.40 మెట్రిక్ టన్నుల టమోటాను కొనుగోలు చేసిన రైతులకు లాభసాటి ధర మరియు వినియోగదారులకు లాభదాయకమైన ధరను అందించడానికి ప్రభుత్వం జోక్యం చేసుకుంది.

14. పారిశ్రామిక అభివృద్ధి:

ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన, 'YSR AP One' అనేది ఒక బహుముఖ వ్యాపార ఎనేబుల్‌మెంట్ సెంటర్, ఇది పరిశ్రమలకు ఒక-స్టాప్ వనరు మరియు మద్దతు కేంద్రంగా పనిచేస్తుంది. 'YSR AP One' పారిశ్రామిక యూనిట్ల స్థాపన మరియు సెటప్ సమయంలో హ్యాండ్‌హోల్డింగ్ మద్దతు (పెట్టుబడిదారులకు) అందిస్తుంది. కొత్త విధానం ప్రకారం, ఉపాధి కల్పనతో అనుసంధానించబడిన మధ్యస్థ, భారీ మరియు మెగా పరిశ్రమలకు కాబోయే పెట్టుబడిదారులకు ప్రధాన ప్రోత్సాహకం రాష్ట్ర వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను రీయింబర్స్‌మెంట్ (స్థిరానికి పరిమితం చేయబడింది మూలధన పెట్టుబడి) ఐదు సంవత్సరాలు. భూమి కేటాయింపు కోసం ప్రస్తుత లీజు మరియు కొనుగోలు నమూనాలు కాంపోజిట్ లీజు+కొనుగోలు మోడల్‌తో భర్తీ చేయబడుతున్నాయి. ఇక్కడ వ్యవస్థాపకుడు 10 సంవత్సరాల పాటు యూనిట్‌ని విజయవంతంగా నడిపిన తర్వాత భూమిని కొనుగోలు చేయవచ్చు. గౌరవనీయులైన ముఖ్యమంత్రి అధ్యక్షతన స్టేట్ ఇన్వెస్ట్‌మెంట్ ప్రమోషన్ బోర్డు (SIPB) ఎప్పటికప్పుడు కొత్త మెగా ప్రాజెక్టులకు తగిన ప్రోత్సాహకాలను మంజూరు చేస్తోంది.

15. గ్లోబల్ ఇన్వెస్టర్స్ సమ్మిట్, 2023

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 2023 మార్చి 3,4 తేదీలో విశాఖపట్నంలో గ్లోబల్ ఇన్వెస్టర్స్ సమ్మిట్‌ను విజయవంతంగా నిర్వహించింది. 25 దేశాల నుండి పెట్టుబడిదారులు మరియు 30 కార్పొరేట్ దిగ్గజాలు పాల్గొన్నారు. ఇందులో అనేక అంతర్జాతీయ/అంతర్జాతీయ వ్యాపార దిగ్గజాలు ఉన్నారు. సదస్సు సందర్భంగా రూ. 13.42 లక్షల కోట్లు మరియు 16 కీలక రంగాలలో 6 లక్షల ఉద్యోగాల కల్పన పరిశ్రమ మరియు అంతర్జాతీయ వాణిజ్య ప్రమోషన్ శాఖ ద్వారా వ్యాపార సంస్కరణల కార్యాచరణ ప్రణాళిక (BRAP) కింద వ్యాపారాన్ని సులభతరం చేయడంలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌ను "టాప్ అచీవర్"గా వర్గీకరించారు - పరిశ్రమ మరియు అంతర్జాతీయ వాణిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించే విభాగం (DPIIT), కింద ప్రభుత్వం 2020-21 సంవత్సరానికి భారతదేశం. 13 మెగా మరియు మెగా ప్రాజెక్టులు INR 15,099.67 కోట్ల పెట్టుబడితో ఉత్పత్తిని ప్రారంభించాయి మరియు 2022-23లో (డిసెంబర్ 2022 వరకు) 12,490 మందికి ఉపాధిని కల్పిస్తున్నాయి. మొత్తం INR 2,24,498 పెట్టుబడితో 89 ప్రాజెక్టులు చురుకుగా నడుస్తున్నాయి. 2,35,573 మందికి ఉపాధి. రూ.13360.15 కోట్ల పెట్టుబడితో 55761 మైక్రో స్మాల్ & మీడియం ఎంటర్‌ప్రైజెస్ (MSMEలు) స్థాపించబడ్డాయి మరియు 2022-23 సంవత్సరంలో (జనవరి 9, 2023 వరకు) 2,27,027 మందికి ఉపాధి కల్పించాయి. ప్రధానమంత్రి ఉపాధి కల్పన కార్యక్రమం (PMEGP) కింద 2022-23లో (జనవరి 9, 2023 నాటికి) రూ.4299.44 కోట్ల మార్జిన్ మనీని పంపిణీ చేయడం ద్వారా 1071 ప్రాజెక్టులు గ్రౌండ్ చేయబడ్డాయి.

దాని పారిశ్రామిక విధానం (2020-23) ద్వారా రాష్ట్రం వ్యవసాయ మరియు ఆహార ప్రాసెసింగ్, బయోటెక్నాలజీ, బల్క్ డ్రగ్స్ మరియు ఫార్మాస్యూటికల్స్, IT మరియు ITeS, టెక్స్టైల్, ఆటోమోటివ్ మరియు ఆటో కాంపోనెంట్స్ మరియు టూరిజం వంటి విభిన్న రంగాలను అభివృద్ధి చేయడానికి వివిధ కార్యక్రమాలను ఏర్పాటు చేసింది. పారిశ్రామికవేత్తలకు అవకాశాలు మరియు ఉపాధిని సృష్టించడం. 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరంలో (డిసెంబర్ 2022 వరకు) జనరల్, OBC, SC & ST కేటగిరీల క్రింద 5700 MSME యూనిట్లకు పారిశ్రామిక ప్రోత్సాహకాలు రూ.482.27 కోట్లు మరియు 104 పెద్ద మరియు మెగా పరిశ్రమలకు రూ.334.83 కోట్లు.

16. పారిశ్రామిక కారిడార్లు:

ఇన్ఫ్రాస్ట్రక్చర్ అడ్డంకులను పరిష్కరించడానికి, చెన్నై బెంగుళూరు ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్ (CBIC)లో అధిక ప్రభావం/మార్కెట్ నడిచే నోడ్లను ప్రతిపాదించారు. CBIC ప్రాంతం తమిళనాడు, కర్ణాటక మరియు ఆంధ్ర ప్రదేశ్ అనే మూడు రాష్ట్రాలలోని కొన్ని భాగాలను కలిగి ఉంది, దేశంలోని మొత్తం 47.5 మిలియన్ల జనాభాలో 3.7% మంది ఉన్నారు. కృష్ణపట్నం, ఎస్పిఎస్ఆర్ నెల్లూరు జిల్లాను డిపిఐటి ఫేజ్-1 కింద అభివృద్ధి చేయడానికి ఎంపిక చేయబడింది, ఈ నోడ్ కింద 13,919.67 ఎకరాలను రెండు బ్లాకుల్లో అభివృద్ధి చేయడానికి ప్రతిపాదించబడింది. హైదరాబాద్ బెంగుళూరు ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్ (HBIC) తెలంగాణ, ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు మధ్య భాగాలుగా ఉన్న కర్ణాటక రాష్ట్రాలలో విస్తరించి ఉన్న ప్రాంతం దక్షిణ భాగాలతో దేశాన్ని జోడిస్తుంది. హెచ్బిఐసి కింద ఆంధ్రప్రదేశ్లోని ఓర్వకల్ నోడ్ 9,800 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో ప్రారంభ దశలో అభివృద్ధి కోసం గుర్తించబడింది మరియు ప్రాజెక్ట్ అభివృద్ధి కార్యకలాపాలు ప్రారంభమవుతాయి.

విశాఖపట్నం-చెన్నై ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్ (VCIC) వైజాగ్, చిత్తూరు మరియు కొప్పర్తిలో 33,000 ఎకరాల ప్రణాళికతో మూడు పారిశ్రామిక నోడ్లను కలిగి ఉంది. ఈ ప్రాంతంలో ప్రస్తుతం 30% ఉంది 'ప్రారంభం' కింద. అప్' అనే ప్రాంతంగా అభివృద్ధి చేస్తున్నారు. ఈ కారిడార్లో INR 5,000 కోట్ల పెట్టుబడితో వివిధ పారిశ్రామిక మౌలిక సదుపాయాల ప్రాజెక్టులు రూపొందించబడ్డాయి.

17. పారిశ్రామిక మౌలిక సదుపాయాలు:

రాష్ట్రంలో ఐటీ, బయోటెక్, అపెరల్ పార్కులు, సెజ్లతోపాటు అన్ని పారిశ్రామిక మౌలిక సదుపాయాల ప్రాజెక్టులకు నోడల్ ఏజెన్సీగా ఉన్న ఏపీఐఐసీ. 78,866 ఉపాధి అవకాశాలతో 602 యూనిట్లకు 1164 ఎకరాల పారిశ్రామిక భూమిని కేటాయించి రూ.26,629 కోట్ల పెట్టుబడిని ప్రతిపాదించింది. కృష్ణా జిల్లా బాపులపాడు మండలం మల్లవల్లి గ్రామంలో ఏపీఐఐసీకి 46,532 ఎకరాల ల్యాండ్ బ్యాంక్ కేటాయింపు కోసం రూ. ఫుడ్ ప్రాసెసింగ్ పరిశ్రమల మంత్రిత్వ శాఖ అంచనా వ్యయంతో మెగా ఫుడ్ పార్క్ ఏర్పాటు లక్ష్యాన్ని మంజూరు చేసింది. 112.97 5. నేషనల్ ఇండస్ట్రియల్ మ్యానుఫ్యాక్చరింగ్ జోన్ను INR 7500 కోట్ల అంచనా ప్రాజెక్ట్ వ్యయంతో ఎకరాల విస్తీర్ణంలో అత్యాధునిక మౌలిక సదుపాయాలతో సమగ్ర పారిశ్రామిక టౌన్షిప్లుగా అభివృద్ధి చేయాలని భావించారు. 4149 Acs

స్టార్టప్ ఏరియాలో ట్రాంచ్-1 కింద INR.25,000 కోట్ల పెట్టుబడితో మరియు INR 3640 కోట్ల ప్రాజెక్ట్ వ్యయంతో 1.44 లక్షల ఉపాధితో ప్రణాళిక చేయబడింది.

18. వాణిజ్యం మరియు ఎగుమతులు:

భారతదేశంలో ఎగుమతి చేసే మొదటి ఐదు రాష్ట్రాలలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ఒకటి. సముద్ర ఉత్పత్తులు, వ్యవసాయ వస్తువులు మరియు వస్త్రాలు, మందులు మరియు ఔషధాలు, సేంద్రీయ మరియు అకర్బన రసాయనాలు, పెట్రోలియం ఉత్పత్తుల ఉత్పత్తి మరియు ఎగుమతిలో ఇది భారతీయ రాష్ట్రాలలో ప్రముఖ స్థానాన్ని ఆక్రమించింది. AP G.O.Ms.No.24 (పరిశ్రమలు & వాణిజ్యం (ప్రోగ్రామ్-1) డిపార్ట్‌మెంట్ Dt. 17.05.2022 (250 (2) పాలసీ (APEX 2022-27) జారీ చేసింది. ప్రపంచ స్థాయి లాజిస్టిక్స్ మరియు ఎగుమతి మౌలిక సదుపాయాలను అభివృద్ధి చేయడం ద్వారా దేశంలో ఎగుమతి కేంద్రం, అధిక నాణ్యత ఉత్పత్తి పోర్ట్‌ఫోలియోను ప్రోత్సహించడం, బలమైన ఎగుమతి ఆధారిత వ్యాపారాలను ప్రారంభించడం మరియు జిల్లాల నుండి పోర్టులకు సమగ్ర ఎగుమతి పర్యావరణ వ్యవస్థలను సృష్టించడం.

19. గనులు మరియు భూగర్భ శాస్త్రం:

ఖనిజాలు ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు ప్రధాన ఆదాయ వనరులలో ఒకటి మరియు రాష్ట్ర ఆర్థిక వృద్ధికి ప్రధాన దోహదకారి. ఆంధ్రప్రదేశ్ అనేక రకాల ఖనిజ సంపదను ముఖ్యంగా పారిశ్రామిక ఖనిజాలను కలిగి ఉన్న ఖనిజ సంపన్న రాష్ట్రం. గనుల రంగం యొక్క సమగ్ర అభివృద్ధికి దారితీసే వృద్ధిని వేగవంతం చేయడానికి ఖనిజ వనరుల జాబితా, చట్టంలోని కీలక అంశాలు, లక్ష్యం మరియు జాతీయ ఖనిజ విధానానికి అనుగుణంగా వ్యూహాలపై రాష్ట్రం దృష్టి సారిస్తోంది. రాష్ట్ర ఖనిజాలు మరియు గనుల రంగం 2021-22లో రాష్ట్ర ఖజానాకు ఖనిజ ఆదాయం రూ.3390.01 కోట్లు మరియు 2022-23 (డిసెంబర్, 2022 వరకు) ఖనిజ ఆదాయం రూ.2094.13 కోట్లు, రాష్ట్రం పారిశ్రామిక ఖనిజాలు, డైమెన్షనల్ స్టోన్‌లను ఉత్పత్తి చేసింది. మరియు రూ.16012.07 కోట్లతో నిర్మాణ సామగ్రి. ఈ ఆర్థిక సంవత్సరంలో వినియోగదారులకు మొత్తం 94,33,054 మెట్రిక్ టన్నుల ఇసుకను సరఫరా చేశారు.

17.5 సవాళ్లు

పేపర్‌లో గుర్తించబడిన రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థను పీడిస్తున్న సవాళ్లు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

1. పారిశ్రామిక రంగంలో తక్కువ వృద్ధి

ఏపీ పారిశ్రామిక రంగంలో వృద్ధి ఊపందుకోవడం కష్టమవుతోంది. 2009 నుండి 2014 వరకు, పారిశ్రామిక వృద్ధి రేట్లు 5.6 శాతంగా ఉన్నాయి, ఇది జాతీయ సగటు కంటే తక్కువ మరియు తమిళనాడు, మహారాష్ట్ర, కర్ణాటక మరియు గుజరాత్ వంటి పీర్ రాష్ట్రాల రెండంకెల వృద్ధి రేటు కంటే చాలా తక్కువగా ఉంది.

2. అభివృద్ధి స్థాయిలో ప్రాంతీయ అసమానతలు

నిరుద్యోగం రేటు (గ్రామీణ 12 మరియు పట్టణ ప్రాంతాలకు 43), శ్రామిక శక్తి భాగస్వామ్య రేటు (గ్రామీణ 477 మరియు పట్టణ ప్రాంతాలకు 368) మరియు శ్రామిక శక్తి భాగస్వామ్య రేటు (399) వంటి పారామితులపై గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాల మధ్య అభివృద్ధి స్థాయిలో అసమానతలు కనిపిస్తున్నాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాలకు మరియు 355 పట్టణ ప్రాంతాలకు).

3. అధిక స్థాయి నిరుద్యోగం / సాధారణం ఉపాధి

ఉపాధి నాణ్యత రాష్ట్రానికి ఆందోళన కలిగిస్తుంది; తక్కువ వేతన రేట్లు, ఉపాధి కాలానుగుణత, ఉద్యోగ అభద్రత, నిరక్షరాస్యత, వృత్తిపరమైన ప్రమాదాలు మొదలైన సమస్యల కొనసాగింపును పరిగణనలోకి తీసుకుంటే. రాష్ట్రంలో దాదాపు 94 శాతం మంది కార్మికులు అసంఘటిత రంగంలో నిమగ్నమై ఉన్నారు, ఇది అనధికారిక ఉపాధి యొక్క అధిక ప్రాబల్యాన్ని సూచిస్తుంది.

4. ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ ఫైనాన్సింగ్ సరిపోదు

నాణ్యమైన మౌలిక సదుపాయాల పరంగా AP ప్రస్తుతం పీర్ రాష్ట్రాల కంటే చాలా వెనుకబడి ఉంది. ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ ఫైనాన్సింగ్ పరంగా, ప్రైవేట్ సెక్టార్‌కు నిధుల యాక్సెస్‌కు సంబంధించి రాష్ట్రం తప్పనిసరిగా ఒక వేదికను రూపొందించాలి. ఈ విషయంలో వినూత్న నిధుల ఎంపికలను కూడా అన్వేషించాలి.

5. కార్మిక శక్తి భాగస్వామ్యంలో లింగ వ్యత్యాసం

స్త్రీ పురుష శ్రామిక శక్తి భాగస్వామ్య రేట్ల మధ్య అంతరాన్ని రాష్ట్రం తప్పనిసరిగా పరిష్కరించాలి. 2014-15లో AP పట్టణ ప్రాంతాల్లో 166 మంది మహిళల భాగస్వామ్య రేటును చూసింది, అదే విభాగంలో పురుషుల భాగస్వామ్య రేటు 567గా ఉంది. ఇది 2014-15లో గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో 375 మహిళా భాగస్వామ్య రేటును చూసింది, అదే వర్గంలో పురుషుల భాగస్వామ్య రేటు 584గా ఉంది.
పేపర్‌లో గుర్తించబడిన రాష్ట్ర పబ్లిక్ ఫైనాన్స్ మేనేజ్‌మెంట్‌ను వేధిస్తున్న సవాళ్లు క్రిందివి:

6. వనరుల సమీకరణలో క్షీణత

2014లో విభజన తర్వాత రాష్ట్ర ఆర్థిక పరిస్థితి దెబ్బతింది, ఆర్థిక కార్యకలాపాల కేంద్రంగా మరియు ప్రభుత్వ ఆర్థిక వనరుగా ఉన్న హైదరాబాద్ ఇప్పుడు అవశేష ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు సహకరించదు. ఇది అవశేష రాష్ట్రంలో తీవ్రమైన ఆర్థిక అసమతుల్యతకు దారితీసింది, ఇది భారీ వ్యయ బాధ్యతతో కూడి ఉంది (APకి 58.3 శాతం జనాభా వాటా ఆధారంగా కేటాయించబడింది). ప్రధానంగా వ్యవసాయాధారిత ఆర్థిక వ్యవస్థగా ఉండటం వల్ల రాష్ట్ర పరిస్థితికి సహాయం చేయదు.

7. అధిక స్థాయి నిబద్ధత వ్యయం

ఈ వ్యయం ప్రధానంగా జీతాలు, పింఛన్లు మరియు వడ్డీ చెల్లింపు పట్ల కట్టుబాట్లను కలిగి ఉంటుంది. రాష్ట్రం అధిక స్థాయి నిబద్ధతతో కూడిన వ్యయం (88 శాతంగా నిర్ణయించబడింది) మరియు దానిపై పరిమిత నియంత్రణను కలిగి ఉంది.

8. ప్రజా రుణ నిర్వహణ

రాష్ట్రం తన వినియోగ వ్యయానికి ఆర్థిక సహాయం చేయడానికి అధిక రేట్లకు రుణాలు తీసుకున్న విధానం మరియు దాని FRBM పరిమితులను ఉల్లంఘించిన విధానంలో పేలవమైన రుణ నిర్వహణ ప్రతిబింబిస్తుంది.

17.6 ముగింపు:

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014 లేదా తెలంగాణ చట్టం ద్వారా పూర్వపు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం తెలంగాణ మరియు అవశేష ఆంధ్రప్రదేశ్ (సీమాంధ్ర) అనే రెండు రాష్ట్రాలుగా విభజించబడింది. ఈ చట్టంలో ఆస్తులు, అప్పుల విభజన, ప్రతిపాదిత కొత్త రాష్ట్రాల సరిహద్దులు, రాష్ట్రం విడిపోయిన తర్వాత రాజధాని నగరం హైదరాబాద్ స్థితి వంటి అంశాలు ఉంటాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ బాగా అభివృద్ధి చెందిన సామాజిక, భౌతిక మరియు పారిశ్రామిక మౌలిక సదుపాయాలతో పాటు మంచి వర్చువల్ కనెక్టివిటీని కలిగి ఉంది. ఇది మంచి శక్తి, విమానాశ్రయం, IT మరియు పోర్ట్ మౌలిక సదుపాయాలను కూడా కలిగి ఉంది. సెక్టార్-నిర్దిష్ట విధానాలను అభివృద్ధి చేసిన రాష్ట్రాలలో ఆంధ్రప్రదేశ్ అగ్రగామిగా ఉంది. పారిశ్రామిక సమూహాలను ఏర్పాటు చేయడం మరియు బయోటెక్ పార్కులు, టెక్స్‌టైల్ పార్కులు మరియు హార్డ్‌వేర్ పార్కులు వంటి మౌలిక సదుపాయాలను అభివృద్ధి చేయడం వివిధ పరిశ్రమలలో పెట్టుబడులను ఆకర్షించడానికి రాష్ట్ర ప్రధాన వ్యూహం. ఆంధ్రప్రదేశ్ దాని సహజమైన బీచ్‌లు, పవిత్రమైన ప్రార్థనా స్థలాలు, పచ్చని అడవులు, కారంగా ఉండే వంటకాలు మరియు ఆతిథ్యం ఇచ్చే వ్యక్తులకు ప్రసిద్ధి చెందింది.

17.7 పదకోశం:

1. A.P.లో తయారీ రంగం: ఆంధ్రప్రదేశ్ ఆర్థిక వ్యవస్థకు తయారీ రంగం కీలకం. ఇది ఉపాధిని అందిస్తుంది మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ మొత్తం GSDPకి గణనీయంగా తోడ్పడుతుంది. రాష్ట్రంలోని కొన్ని ప్రధాన పరిశ్రమలలో ఆటోమొబైల్, ఫార్మాస్యూటికల్స్, టెక్స్‌టైల్స్ మరియు ఫుడ్ ప్రాసెసింగ్ ఉన్నాయి. పారిశ్రామిక పార్కులు మరియు ప్రత్యేక ఆర్థిక మండలాల అభివృద్ధితో సహా పారిశ్రామిక వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి ప్రభుత్వం అనేక కార్యక్రమాలు చేపట్టింది.

2. APలో సేవా రంగం: ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని సేవా రంగంలో రిటైల్, ఫైనాన్స్, రియల్ ఎస్టేట్ మరియు వృత్తిపరమైన సేవలు వంటి పరిశ్రమలు ఉన్నాయి. ఈ రంగాలన్నీ రాష్ట్ర జీడీపీకి గణనీయంగా తోడ్పడుతున్నాయి. ఈ రంగం పట్టణీకరణ, పెరుగుతున్న ఆదాయ స్థాయిలు మరియు ప్రభుత్వ కార్యక్రమాల వల్ల గణనీయమైన వృద్ధిని సాధించింది.

3. APలో IT & ITES: విశాఖపట్నం మరియు విజయవాడలలో ప్రధాన IT పార్కులను అభివృద్ధి చేయడంతో, IT రంగంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ గణనీయమైన వృద్ధిని సాధించింది. దేశీయ మరియు అంతర్జాతీయ ఐటీ సంస్థల నుంచి పెట్టుబడులను ఆకర్షిస్తూ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అనుకూలమైన విధానాలను

అవలంబించింది. ఇది ఉద్యోగ కల్పన మరియు ఆర్థిక వృద్ధికి దారితీసింది, భారతదేశ IT పరిశ్రమకు రాష్ట్రం యొక్క సహకారాన్ని బలోపేతం చేసింది.

4. APలో చేపల పెంపకం: భారతదేశంలో చేపలు మరియు రొయ్యల ఉత్పత్తిలో ఆంధ్రప్రదేశ్ అగ్రగామిగా ఉంది, దేశ మత్స్య ఎగుమతులకు గణనీయంగా తోడ్పడుతోంది. మత్స్య రంగం రాష్ట్రంలో పెద్ద సంఖ్యలో ప్రజలకు ఉపాధిని కల్పిస్తుంది మరియు రాష్ట్ర GDPకి గణనీయమైన విలువను జోడిస్తుంది.

5. APలో విద్యుత్ రంగం: ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఆర్థిక కార్యకలాపాలకు మద్దతు ఇవ్వడంలో విద్యుత్ రంగం కీలక పాత్ర పోషిస్తుంది. పునరుత్పాదక శక్తి, ముఖ్యంగా సౌర మరియు పవన విద్యుత్‌లో రాష్ట్రం గణనీయమైన పెట్టుబడులు పెట్టింది. ఇది రాష్ట్ర ఇంధన అవసరాలను తీర్చడమే కాకుండా పెట్టుబడులను ఆకర్షిస్తుంది, పారిశ్రామిక వృద్ధిని ప్రోత్సహిస్తుంది మరియు ఉపాధి అవకాశాలను సృష్టిస్తుంది.

17.8 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు:

దీర్ఘ సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014లోని ముఖ్యమైన అంశాలను క్లుప్తంగా విశ్లేషించండి
2. A.P. ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క ప్రాథమిక లక్షణాలు ఏమిటి
3. కొత్తగా ఏర్పడిన ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అభివృద్ధి సవాళ్లు ఏమిటి

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ జనాభా లక్షణాలు
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ భౌగోళిక లక్షణాలు
3. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో వాణిజ్యం మరియు వాణిజ్యం
4. పారిశ్రామిక కారిడార్లు
5. గ్లోబల్ ఇన్వెస్టర్స్ సమ్మిట్, 2023

17.9 సూచనలు:

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సామాజిక ఆర్థిక సర్వే నివేదిక, 2023
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎకానమీ, తెలుగు అకాడమీ, 2023
3. మహేంద్ర దేవ్, "ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మానవాభివృద్ధి", CESS, హైదరాబాద్, 2009
4. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014
5. తెలుగు అకాడమీ, A.P. పోటీ పరీక్షలకు ఆర్థిక వ్యవస్థ, 2023

- డా.బాబు రావు

పాఠం -18

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పరిశ్రమ మరియు వాణిజ్యానికి సవాళ్లు

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత విద్యార్థి ఈ క్రింది వాటిని ప్రదర్శించగలడు:

- ✓ ఆర్థికాభివృద్ధిలో పారిశ్రామికాభి వృద్ధి పాత్ర
- ✓ పారిశ్రామిక రంగ సమస్యలు
- ✓ ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ధోరణులు
- ✓ ఆంధ్రప్రదేశ్ పారిశ్రామిక అభివృద్ధి వ్యూహం

నిర్మాణం

18.1 పరిచయం

18.2 ఆర్థికాభివృద్ధిలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి పాత్ర

18.3 ఒక క్లిష్టమైన అంచనా

18.4 విభజన 2014కి ముందు ప్రణాళికా కాలంలో రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక వృద్ధి పోకడలు

18.5 జిల్లాల పారిశ్రామిక కేంద్రాలు

18.6 పారిశ్రామిక అభివృద్ధి విధానం 2020-23

18.7 YSR AP వన్- పరిశ్రమలకు వన్ స్టాప్ వనరు మరియు మద్దతు కేంద్రం

18.8 సింగిల్ డెస్క్ పోర్టల్

18.9 నేషనల్ సింగిల్ విండో సిస్టమ్ (NSWS)తో ఏకీకరణ

18.10 స్విస్ ఛాలెంజ్ విధానం

18.11 వాణిజ్యం మరియు ఎగుమతులు

18.12 ముగింపు

18.13 పదకోశం

18.14 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

18.15 సూచనలు

18.1 పరిచయం:

అక్షర క్రమంలో అగ్రగామిగా ఉన్న ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సహజ వనరులు కూడా పుష్కలంగా ఉన్నాయి. రాష్ట్రంలోని వాతావరణ పరిస్థితులు పరిశ్రమల స్థాపనకు అనుకూలంగా ఉన్నాయని విశ్లేషకులు భావిస్తున్నారు. ఈ రాష్ట్రం 974 కిలోమీటర్ల తీరప్రాంతాన్ని కలిగి ఉంది. భౌగోళిక ప్రయోజనాలతో పాటు,

రాష్ట్రంలో తగినంత రవాణా మరియు కమ్యూనికేషన్ సౌకర్యాలు, సమాచార సాంకేతిక రంగాలలో నిపుణులైన మానవ వనరులు, ఆశాజనక మార్కెట్లు మొదలైన అనేక అవకాశాలు ఉన్నాయి.

ఖనిజ సంపద లభ్యతలో రాష్ట్రం భారతదేశంలో ఆరవ స్థానంలో ఉంది. ఆస్బెస్టాస్‌లో మొదటి స్థానం, సున్నపురాయిలో రెండవ స్థానం మరియు బాక్సైట్ ఖనిజానికి ప్రపంచంలో గుర్తింపు పొందింది. దేశంలోని మొత్తం సున్నపురాయిలో 86% మన రాష్ట్రంలోనే లభ్యమవుతోంది. రాష్ట్రంలో లభించే ఎర్రచందనం చెక్క ప్రపంచ ప్రసిద్ధి చెందింది. మన దేశంలోనే ఎక్కువ విదేశీ మారకద్రవ్యాన్ని పొందే ఉన్నాత శ్రేణి అభ్రాకామ్ రాష్ట్రంలోని నెల్లూరు జిల్లాలో అందుబాటులో ఉంది. అభ్రహం లభ్యతలో మన రాష్ట్రం రెండో స్థానంలో ఉంది. అదే విధంగా దేశంలో 20 శాతం మాంగనీస్ నిక్షేపాలు మన రాష్ట్రంలోనే ఉన్నాయి. దేశంలోనే తొలి బంగారు గని మన రాష్ట్రంలోనే కనిపించడం విశేషం. కృష్ణా-గోదావరి బేసిన్‌లో చమురు నిక్షేపాలున్నాయి. వాటిని వెలికి తీసేందుకు ప్రయత్నాలు జరుగుతున్నాయి.

గోదావరి, కృష్ణా డెల్టా ప్రాంతాల తీరంలో సహజవాయువు, కోస్తా లోపల పెట్రోలు లాభసాటిగా లభిస్తున్న సంగతి తెలిసిందే. టెక్నాలజీ పరంగా మన రాష్ట్రంలో మంచి వాతావరణం ఉంది. స్టేట్ బోర్డ్ ఆఫ్ టెక్నికల్ ఎడ్యుకేషన్ 1981లో స్థాపించబడింది. రాష్ట్ర కేంద్ర ప్రభుత్వంలో అనేక రక్షణ పరిశోధన కేంద్రాలు ఉన్నాయి. అంతేకాకుండా, రాష్ట్రంలో సాంకేతిక విద్యను పూర్తి చేసిన వేలాది మంది శాస్త్రవేత్తలు, ఇంజనీర్లు మరియు ఇతర సాంకేతిక నిపుణులు దేశ మరియు విదేశాలలోని పరిశోధనా సంస్థల్లో ఉన్నత స్థాయిలో పనిచేస్తున్నారు. అంటే మన రాష్ట్రంలో సాంకేతిక నైపుణ్యాలకు కొదవలేదు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పరిశ్రమలు మరియు మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధికి పెట్టుబడి పరంగా అనేక సంస్థలను ఏర్పాటు చేసింది. అనేక జాతీయం చేయబడిన మరియు వాణిజ్య బ్యాంకులు వ్యవస్థాపకులు మరియు ఔత్సాహిక పారిశ్రామికవేత్తలకు రుణాలను అందిస్తాయి.

18.2 ఆర్థికాభివృద్ధిలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి పాత్ర:

అభివృద్ధి చెందిన దేశాల ఆర్థిక చరిత్ర ఒక దేశం యొక్క వేగవంతమైన ఆర్థిక వృద్ధికి పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ముందస్తు అవసరం అని చెబుతుంది. ఒక దేశం యొక్క ఆర్థిక వ్యవస్థలో పారిశ్రామికీకరణ యొక్క ప్రభావాలు అనేక మరియు విభిన్నమైనవి. ప్రధాన ప్రభావాలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

(1) తలసరి ఆదాయంలో పెరుగుదల: ప్రజల ఆదాయాలలో వేగవంతమైన పెరుగుదలకు పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ఒక దృఢమైన ఆధారాన్ని అందించగలగడం మొదటి మరియు ప్రధానమైన ప్రభావం. చాలా అభివృద్ధి చెందిన దేశాల ఆర్థిక చరిత్ర పారిశ్రామికీకరణ పురోగతి జాతీయ మరియు తలసరి ఆదాయంలో పెరుగుదలతో కూడుకున్నదని సూచిస్తుంది. అయినప్పటికీ, చిన్న పరిశ్రమ-ఆధారిత దేశాల ప్రవర్తన భిన్నంగా ఉంటుంది, ఎందుకంటే వాటిలో ప్రాథమిక ఉత్పత్తి వాటా (GNP శాతంగా) మరింత నెమ్మదిగా పడిపోతుంది మరియు పరిశ్రమల వాటా కూడా నెమ్మదిగా పెరుగుతుంది.

(2) సామాజిక వాతావరణంలో మార్పులు: సామాజిక కోణం నుండి చూస్తే, పారిశ్రామికీకరణ యొక్క మరొక ముఖ్యమైన ప్రభావం ఏమిటంటే ప్రజల సామాజిక దృక్పథం తీవ్రమైన మార్పులకు లోనవుతుంది. పెద్ద

సంఖ్యలో గ్రామస్తులు పరిశ్రమలలో పనిచేయడానికి నగరాలకు వెళ్లడం వల్ల సాంప్రదాయ పల్లె జీవితం దాని మతపరమైన బంధాలతో పూర్తిగా రూపాంతరం చెందింది. కొత్త వ్యవస్థాపక తరగతి పుడుతుంది, మూలధన నిర్మాణం పెరుగుతుంది, సాంకేతిక ఆవిష్కరణలు జరుగుతాయి మరియు కొత్త నైపుణ్యాలు ఉద్భవించాయి. ఈ పరిణామాలన్నీ సామాజిక సంబంధాలపై చాలా ప్రభావాన్ని చూపుతాయి మరియు ఈ మార్పు వాస్తవానికి కొత్త, ఆధునిక మరియు శక్తివంతమైన సమాజానికి నాంది.

(3) వ్యవసాయ ఉత్పాదకత మరియు వ్యవసాయ సంస్కరణలు: అభివృద్ధి చెందని దేశంలో, మూలధన పెట్టుబడి మరియు ఆధునిక పద్ధతులను ఉపయోగించడం కోసం వ్యవసాయ ఉత్పాదకత తక్కువగా ఉంటుంది. ఈ ఆర్థిక వ్యవస్థలు ఎక్కువగా జనాభాతో కూడి ఉన్నాయి మరియు వ్యవసాయ రంగంలో ఉన్న అనేక లోపాలతో ముందంజలో ఉన్నాయి, ఉదాహరణకు సబ్-డివిజన్ మరియు భూ-హోల్డింగ్‌ల విభజన, రైతుల సాంప్రదాయ దృక్పథం మరియు వాడుకలో లేని సాగు పద్ధతులు మొదలైనవి. వేగవంతమైన ఆర్థిక అభివృద్ధికి ఇది చాలా అవసరం. పారిశ్రామిక రంగం వాటా పెరగాలి, వ్యవసాయ రంగం క్షీణించాలి. కేవలం ఉద్దేశపూర్వక పారిశ్రామిక విధానం మాత్రమే సాధ్యమవుతుంది.

(4) వ్యవసాయ రంగంలో ఉపాధికి మూలం: అధిక జనాభా కలిగిన అభివృద్ధి చెందని దేశాల్లో, గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని లక్షలాది మంది ప్రజలు నిరుద్యోగులు లేదా నిరుద్యోగులుగా ఉన్నారు. అంతేకాకుండా, వారు ఉపాంత ఉత్పత్తి సున్నా లేదా అతితక్కువగా ఉన్న మారువేషంలో ఉన్న నిరుద్యోగ బాధితులు. ఈ మిగులు శ్రామిక శక్తిని వ్యవసాయం నుండి పరిశ్రమకు బదిలీ చేయవచ్చు, వ్యవసాయ మొత్తం ఉత్పత్తిలో కొద్దిగా లేదా నష్టం లేకుండా చేయవచ్చు. అందువల్ల, అటువంటి పేద ఆర్థిక వ్యవస్థలకు పారిశ్రామికీకరణ తప్ప మరో ప్రత్యామ్నాయం లేదు.

(5) మెరుగైన వాణిజ్య నిబంధనలు: అభివృద్ధి చెందని దేశాలు ప్రాథమికంగా ప్రాణధార వస్తువుల ఎగుమతిదారులు మరియు తయారు చేసిన వస్తువుల దిగుమతిదారులు. అభివృద్ధి చెందిన దేశాలు అనుసరించిన రక్షణ విధానం వల్ల వారి ప్రాథమిక ఉత్పత్తుల ధరలు తగ్గడం లేదా స్థిరంగా ఉండడం మరియు తయారు చేసిన ఉత్పత్తుల ధరలు పెరగడం వంటివి జరిగాయి. ఇది వ్యాపారానికి అననుకూలమైన నిబంధనలను మరియు వేగవంతమైన ఆర్థిక అభివృద్ధికి, పారిశ్రామికీకరణ అవసరమని, ముఖ్యంగా దిగుమతి ప్రత్యామ్నాయాలు మరియు ఎగుమతి ఆధారిత పరిశ్రమలను ప్రోత్సహించడానికి, వారి ప్రాథమిక ఉత్పత్తుల ధరలను నియంత్రించడానికి మరియు వారి వాణిజ్య నిబంధనలను అనుకూలంగా మార్చడానికి వీలు కల్పించింది.

(6) మానసిక ప్రోత్సాహం: అభివృద్ధి చెందని దేశాలలో, సాధారణంగా ప్రజలు చదువుకోనివారు, ఆచారాలు మరియు సాంప్రదాయకంగా కనిపిస్తారు. ముఖ్యంగా ఉత్పత్తి మరియు వినియోగ రంగంలో హేతుబద్ధీకరణ మరియు ఆధునికీకరణ నేపథ్యంలో వారు వాడుకలో లేని దృక్పథాన్ని కలిగి ఉన్నారు. అందువల్ల వారికి కొత్త సాంకేతికత, విభిన్న నైపుణ్యాలు, పెద్ద సంస్థలు మరియు పెద్ద నగరాలను ఉపయోగించి పారిశ్రామికీకరణ అవసరం. తద్వారా పారిశ్రామికీకరణ వల్ల దేశ ప్రజలకు పట్టణీకరణ, ఉపాధి అవకాశాలు, అదనపు ఆదాయాలు లభిస్తాయి.

(7) పెరుగుతున్న రాబడులు మరియు ఆర్థిక వ్యవస్థ స్థాయి: పారిశ్రామిక అభివృద్ధి చెందని ఆర్థిక వ్యవస్థను పెరాబడులు మరియు స్కేల్ ఆర్థిక వ్యవస్థను పెంచుతుంది. పరిశ్రమలతో పోల్చి పోలిస్తే వ్యవసాయం ఈ లక్ష్యాలను సాధించలేదు. "ఈ ఆర్థిక వ్యవస్థలు శిక్షణ, ఉత్తేజపరిచే కమ్యూనికేషన్, పరిశ్రమలో పరస్పర చర్య, ఉత్పత్తి మరియు వినియోగంలో ప్రదర్శన ప్రభావాలు మొదలైన వాటిలో నివసిస్తాయి.

(8) ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణాత్మక మార్పులు: పారిశ్రామికీకరణ ద్వారా ప్రేరేపించబడిన ఆర్థిక వ్యవస్థలో అత్యంత ముఖ్యమైన నిర్మాణాత్మక మార్పు వృత్తి పరమైన నమూనాలో ఉంది. అభివృద్ధి చెందని మరియు చాలా అభివృద్ధి చెందుతున్న దేశాలు వ్యవసాయ రంగంపై వారి జనాభా అధికంగా ఆధారపడటం ద్వారా వర్గీకరించబడ్డాయి. ఈ రంగంలో ఆదాయాలు తక్కువగా ఉన్నందున, ఈ దేశాల ఆర్థిక వ్యవస్థలు స్తబ్దుగా మరియు వెనుకబడి ఉన్నాయి. పారిశ్రామిక రంగంలో గణనీయమైన ఉపాధి అవకాశాలను తెరవడం ద్వారా పారిశ్రామికీకరణ వృత్తిపరమైన పంపిణీలో గణనీయమైన మార్పును తీసుకువస్తుంది. అందువల్ల పారిశ్రామికీకరణ దానితో పాటు బలమైన శక్తులను మరియు చైతన్యాన్ని తెస్తుంది, ఇది దేశాలకు స్తబ్దత యొక్క సంకెళ్లను బద్దలు కొట్టడంలో సహాయపడుతుంది.

(9) జీవన ప్రమాణాన్ని పెంచుతుంది: పారిశ్రామిక అభివృద్ధి కారణంగా పెరుగుతున్న జాతీయాదాయం మరియు తలసరి ఆదాయం వివిధ రకాల పారిశ్రామిక వస్తువులతో తయారు చేయబడిన పెద్ద పరిమాణంలో వస్తువుల కోసం పెరుగుతున్న డిమాండ్లతో ముడిపడి ఉంది. ప్రజలు పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ఫలాలను పట్టణ కేంద్రాలలో వినియోగానికి అందుబాటులో ఉండే వివిధ రకాల వస్తువులు మరియు సేవల రూపంలో అనుభవిస్తున్నారు. ఇవి ప్రదర్శన ప్రభావం ద్వారా గ్రామీణ రంగాన్ని కూడా ప్రభావితం చేస్తాయి. అందువలన, పారిశ్రామిక అభివృద్ధి పట్టణ మరియు గ్రామీణ ప్రజల జీవన ప్రమాణాలను పెంచుతుంది.

(10) ఆర్థిక వ్యవస్థను బలోపేతం చేయడం: పారిశ్రామిక అభివృద్ధి దేశం యొక్క మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థను బలపరుస్తుంది. కారణాలు వెతకడానికి ఎంతో దూరంలో లేదు. మొదట, ఇది ఆర్థిక వ్యవస్థకు క్రియాశీలక విషయాలను అందిస్తుంది. రెండవది, ఇది మౌలిక సదుపాయాలను నిర్మించడానికి వివిధ రకాలైన అనేక వస్తువులను ఉత్పత్తి చేయడానికి ఒక దేశాన్ని అనుమతిస్తుంది. మూడవదిగా, పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ఆర్థిక కార్యకలాపాల వైవిధ్యం ద్వారా వ్యవస్థకు స్థితిస్థాపకతను అందిస్తుంది. నాల్గవది, అదనపు గ్రామీణ శ్రమను గ్రహించడం ద్వారా వ్యవసాయ స్థాయిని పైకి లాగవచ్చు మరియు విస్తరణకు ఆధునిక ఇన్‌పుట్‌లను సరఫరా చేయడం ద్వారా, ఐదవది, ఉక్కు, యంత్రాల తయారీ మొదలైన భారీ పరిశ్రమల అభివృద్ధి ద్వారా, ఒక దేశం యొక్క మూలధన స్టాక్. విస్తరిస్తుంది, మరింత ఉత్పత్తి చేయడానికి వీలు కల్పిస్తుంది. చివరగా, పారిశ్రామిక అభివృద్ధి సాధ్యమయ్యే విభిన్న ఆర్థిక నిర్మాణం, దేశ రక్షణ మరియు భద్రతకు అవసరమైన అంశాలను కూడా అందిస్తుంది.

పారిశ్రామిక అభివృద్ధి సామాజిక పరివర్తన, వ్యవసాయ అభివృద్ధి, జాతీయ ఆదాయం మరియు తలసరి ఆదాయాల పెరుగుదల, మరింత ఉపాధి, ఆర్థిక వ్యవస్థలో నిర్మాణాత్మక మార్పులు, మెరుగైన వాణిజ్య నిబంధనలు, సామాజిక సమానత్వం, మరింత సమానమైన ఆదాయ పంపిణీ, బలోపేతం

అవుతుందని పై అధ్యయనం నుండి మేము నిర్ధారించాము. ఆర్థిక వ్యవస్థ, జీవన ప్రమాణాల పెరుగుదల, సమతుల్య ప్రాంతీయ అభివృద్ధి మరియు అన్నింటికంటే, దేశంలో సర్వతోముఖ శ్రేయస్సును తెస్తుంది.

18.3 ఒక క్లిష్టమైన అంచనా:

ఆర్థికాభివృద్ధిలో పారిశ్రామికీకరణ పైన పేర్కొన్న సహకారం ఉన్నప్పటికీ, అది రాత్రికి రాత్రే దేశంలో సర్వతోముఖ శ్రేయస్సును తీసుకువస్తుందని భావించడం తప్పు. వాస్తవానికి, అభివృద్ధి చెందని దేశాలు తమ ఆర్థిక అభివృద్ధి ప్రారంభ దశలో అనుసరించిన పారిశ్రామికీకరణ విధానం ఆశించిన ఆర్థిక మరియు సామాజిక ప్రయోజనాలను తీసుకురాలేదు. ఆదాయం మరియు సంపద అసమానతలను, ప్రాంతీయ అసమతుల్యతలను మరియు నిరుద్యోగాన్ని తగ్గించడంలో ఇది పూర్తిగా విఫలమైంది. పారిశ్రామిక అభివృద్ధిపై విమర్శలకు ప్రధాన స్తంభాలు క్రింది విధంగా ఉన్నాయి:

(1) స్లో గ్రోత్: నెమ్మదిగా వృద్ధి చెందన దేశాల అనుభవం వారి మొత్తం వృద్ధి రేటుపై చాలా తక్కువ ప్రభావం చూపే విధంగా పారిశ్రామిక వృద్ధి చాలా తక్కువగా ఉందని వెల్లడిస్తోంది. ఫలితంగా వేగంగా పెరుగుతున్న జనాభా నేపథ్యంలో జాతీయాదాయ వృద్ధి చాలా స్వల్పంగానే ఉంది. చిన్న పారిశ్రామిక వృద్ధితో, గ్రామీణ రంగం నుండి అదనపు శ్రమను గ్రహించే రేటు కూడా చాలా తక్కువగా ఉంది. అందువల్ల, కొంత పారిశ్రామిక వృద్ధి ఉన్నప్పటికీ, అభివృద్ధి చెందని దేశాల ఆర్థిక దృశ్యం మెరుగ్గా మారలేదు.

(2) ఖరీదైన పారిశ్రామిక వృద్ధి: పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి వ్యతిరేకంగా మరొక ప్రధాన విమర్శ ఏమిటంటే, అభివృద్ధి చెందని దేశాలలో పారిశ్రామిక వృద్ధి చాలా ఖర్చుతో కూడుకున్నది. ఇది అభివృద్ధి చెందని దేశాలు భరించలేని మూలధన-ఇంటెన్సివ్ మరియు దిగుమతి-ఇంటెన్సివ్. విదేశీ కరెన్సీ కోసం చెల్లించడానికి చిన్న దేశీయ కరెన్సీతో, ఉత్పత్తిదారులు ఇంట్లో కొనుగోలు చేయడం కంటే మూలధన వస్తువులు మరియు అనేక ఇన్‌పుట్‌లను దిగుమతి చేసుకోవడం చౌకగా ఉంటుంది.

(3) అసమాన మరియు అన్యాయమైన పారిశ్రామిక వృద్ధి: పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి వ్యతిరేకంగా మరొక విమర్శ ఏమిటంటే, కొన్ని ప్రాంతాలు, రంగాలు మరియు వ్యక్తుల సమూహాలలో పెరుగుదల అసమానంగా మరియు అన్యాయంగా ఉంది. ఈ దేశాలలో చాలా ప్రాంతాలు పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి సమానంగా అనుకూలంగా లేవు. వాస్తవానికి, పారిశ్రామిక ఆధారిత వృద్ధి యొక్క తర్కం, అధిక ఆదాయ మార్కెట్లు, అంతర్గత సౌకర్యాలు మొదలైనవి అవసరం, ఇది ఇప్పటికే అభివృద్ధి చెందిన మరియు పాక్షిక-అభివృద్ధి చెందిన ప్రాంతాలలో ఆర్థిక కార్యకలాపాల కేంద్రీకరణకు దారితీసింది. దీనికి విరుద్ధంగా, తక్కువ అభివృద్ధి చెందిన రంగాలు యథావిధిగా ఉన్నాయి. ఇది అంతర్గత ప్రాంతాలు అసమానతలను పెంచింది.

(4) ఇతర సమస్యలు: పైన పేర్కొన్న వాటితో పాటు, పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ఇతర అనేక సమస్యలను సృష్టించింది, (i) పారిశ్రామిక అనారోగ్యం, (ii) పారిశ్రామిక రంగాలలో మురికివాడల సమస్య, (iii) గ్రామీణ స్తబ్దత, (iv) పుట్టగొడుగుల్లా పెరుగుతున్న పట్టణ దిగువ తరగతి, (v) ప్రభుత్వ బ్యూరోక్రసీలలో సంస్థాగత శక్తి వైఫల్యాలు, (vi) ఎగ్జిక్యూటివ్ అధిక జనాభా మరియు శ్రామిక శక్తి పెరుగుదల రేటు, సరికాని మొదలైనవి.

ఇందులో ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సహజ వనరులను ఎక్కువగా వినియోగించుకునే దిశలో రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక రంగాన్ని విస్తరించేందుకు అనేక అధ్యయనాలు నిర్వహించింది మరియు రాష్ట్ర ప్రజలలో పారిశ్రామిక స్పృహ మరియు సంస్కృతిని పెంపొందించే వ్యూహాలను అమలు చేస్తోంది. పారిశ్రామికంగా వెనుకబడిన ప్రాంతాలకు ప్రత్యేక ప్రాధాన్యతనిస్తూ, వివిధ ప్రాంతాల సమతుల్య అభివృద్ధికి దోహదపడేలా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పారిశ్రామిక విధానంలో అత్యంత ప్రాధాన్యతనిస్తోంది. అంతేకాకుండా అనేక కొత్త పథకాలను రూపొందించి అమలు చేస్తున్నారు. అటువంటి కార్యక్రమాలలో కొన్ని క్రింది పేజీలలో చర్చించబడ్డాయి.

18.4 విభజన 2014కి ముందు ప్రణాళికా కాలంలో రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక వృద్ధి పోకడలు

విద్యుదుత్పత్తిని పెంచడానికి మరియు రాష్ట్రంలోని విస్తారమైన సహజ వనరులను గరిష్టంగా ఉపయోగించుకోవడానికి మంచి సంఖ్యలో పారిశ్రామిక కేంద్రాలను స్థాపించడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పారిశ్రామిక విధానంలో అత్యంత ప్రాధాన్యత ఇస్తోంది. అదేవిధంగా మన రాష్ట్రంలో వేగవంతమైన అభివృద్ధికి తోడ్పడేందుకు నిర్దిష్ట కార్యక్రమాలను గుర్తించడం. మొత్తంమీద, మన రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక పునాదిని విస్తృతం చేయడానికి రాష్ట్ర ప్రభుత్వం అనేక ప్రోత్సాహక పథకాలను అమలు చేస్తుంది. ఈ నేపథ్యంలో రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి తీరును పరిశీలిద్దాం.

ప్రధానంగా వ్యవసాయాధారిత రాష్ట్రమైన ఆంధ్రప్రదేశ్ పారిశ్రామికంగా అభివృద్ధి చెంది సమైక్యంగా ఎదగాలంటే ప్రణాళికాబద్ధంగా కార్యక్రమం జరగాలి. మొదటి రెండు పంచవర్ష ప్రణాళికల్లో పారిశ్రామికీకరణ జరగనప్పటికీ, 1960-70 దశాబ్దంలో అది కొంత పుంజుకుంది మరియు నాల్గవ ప్రణాళిక కాలం నాటికి, మన రాష్ట్రం కూడా పారిశ్రామిక రంగంలో అభివృద్ధి పథంలో నడవడం ప్రారంభించింది. ఫైనాన్షియల్ కార్పొరేషన్ మరియు ఆంధ్రప్రదేశ్ మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి సంస్థ, ఆంధ్రప్రదేశ్ పారిశ్రామిక అభివృద్ధి సంస్థ, చిన్న తరహా పరిశ్రమల అభివృద్ధి సంస్థ, ఆంధ్రప్రదేశ్ మొదలైన పారిశ్రామిక ప్రోత్సాహక సంస్థల ప్రయత్నాలు ఈ దిశలో చాలా చురుకుగా ఉన్నాయి. స్వాతంత్ర్యం వచ్చేనాటికి రాష్ట్రంలో కేవలం 32 భారీ, మధ్యతరహా పరిశ్రమలు మాత్రమే పనిచేస్తున్నాయి. మొదటి ప్రణాళిక కాలంలో మన రాష్ట్రానికి కేటాయించిన రూ.9678 కోట్లలో పారిశ్రామిక రంగానికి కేవలం 1.5 శాతం మాత్రమే కేటాయించారు. ఈ ప్రణాళిక కాలంలో రాష్ట్రంలో 13 పరిశ్రమలు ఏర్పాటయ్యాయి. వీటిలో ఐదు ఇంజనీరింగ్ పరిశ్రమలు, నాలుగు వస్త్ర పరిశ్రమలు, ఒక రసాయన పరిశ్రమ మరియు మూడు వ్యవసాయ ఆధారిత పరిశ్రమలు ఉన్నాయి. ప్రణాళిక ముగిసే సమయానికి, రాష్ట్రంలో 48 భారీ మరియు మధ్యతరహా పరిశ్రమలు పనిచేస్తున్నాయి. 1957 వరకు రాష్ట్రంలో 1229 చిన్న తరహా పరిశ్రమల్లో 13,519 మంది కార్మికులు ఉన్నారు. 1956లో జాతీయ పారిశ్రామిక విధానం ప్రవేశపెట్టినప్పటికీ రాష్ట్రంపై ప్రభావం చూపలేదు. 1995 వరకు రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక వేగాన్ని పెంపొందించడంపై పెద్దగా శ్రద్ధ చూపలేదు. 1995 తర్వాత, ప్రభుత్వాలు ఈ దిశలో ప్రత్యేకించి సాఫ్ట్‌వేర్ పరిశ్రమలో కొన్ని ప్రత్యేక కార్యక్రమాలను ప్రారంభించాయి. అయితే, పారిశ్రామికీకరణ హైదరాబాద్ నగరానికి మాత్రమే కేంద్రీకృతమై ఉంది మరియు రాష్ట్రంలోని మిగిలిన ప్రాంతాలకు పెద్దగా ప్రయోజనం లేదు. 2014లో విభజన తర్వాత పరిస్థితి మరింత దిగజారింది.

ప్రస్తుత ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం పారిశ్రామికీకరణకు, యువతకు ఉద్యోగాల కల్పనకు కట్టుబడి ఉంది. ప్రధానంగా వ్యవసాయాధారితమైనప్పటికీ, పెట్టుబడికి అనుకూలమైన పర్యావరణ వ్యవస్థను సృష్టించడం ద్వారా పారిశ్రామికీకరణను వేగవంతం చేసేందుకు ప్రభుత్వం ఇటీవల రాష్ట్రంలో నిర్మాణాత్మక సంస్కరణలను చేపట్టింది. దాని పారిశ్రామిక విధానం (2020-23) ద్వారా రాష్ట్రం వ్యవసాయ మరియు ఆహార ప్రాసెసింగ్, బయోటెక్నాలజీ, బల్క్ డ్రగ్స్ మరియు ఫార్మాస్యూటికల్స్, IT మరియు ITeS. వస్త్ర, స్వయం ప్రేరేపిత మరియు ఆటో కాంపోనెంట్స్ మరియు పర్యాటక వంటి విభిన్న రంగాలను అభివృద్ధి చేసేందుకు వివిధ కార్యక్రమాలను ఏర్పాటు చేయాలని కూడా పాలసీ నిర్ణయించింది.

రాష్ట్ర విభజన తర్వాత, రాష్ట్ర సూక్ష్మ చిన్న మరియు మధ్యతరహా సంస్థ (MSME) ప్రొఫైల్ క్యాపిటల్ ఇంటెన్సివ్ పరిశ్రమ వైపు గణనీయంగా మారింది. MSME రంగాన్ని అభివృద్ధి చేయడానికి ప్రభుత్వం పోటీతత్వ MSMEలను కేంద్ర ఇతివృత్తంగా గుర్తించింది. GSDPలో దాదాపు 11% వాటాను కలిగి ఉన్న రాష్ట్రంలో ఉత్పాదక రంగంలో పారిశ్రామికవేత్తలకు అవకాశాలు మరియు ఉపాధిని సృష్టించడం ప్రధాన దృష్టి. MSMEలను ప్రపంచ విలువతో ప్రధాన భాగం చేస్తోంది మరియు బ్రాండ్ ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క ఫ్లాగ్ బేరర్‌గా అవ్వండి. వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి మరియు ఉపాధి అవకాశాలను మెరుగుపరచడానికి వైజాగ్ చెన్నై ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్ (VCIC) మరియు చెన్నై - బెంగళూరు ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్‌లను ఆచరణీయమైన ఎంపికలుగా మార్చడం ద్వారా విలువ సృష్టి మరియు మెరుగుదల అవకాశాలను సరిగ్గా గుర్తించడం ద్వారా తయారీ రంగంపై దృష్టి పెట్టాలని ప్రభుత్వం యోచిస్తోంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌కు ప్రత్యేక కేటగిరీ హుడా (SCS)పై భారత ప్రభుత్వంతో అవిశ్రాంతంగా కొనసాగాలని ప్రభుత్వం నిశ్చయించుకుంది, ఎందుకంటే ఇది మెరుగైన పారిశ్రామిక ప్రోత్సాహకాలను ఆకర్షించడమే కాకుండా అదనపు ఉపాధి అవకాశాలను కూడా సృష్టిస్తుంది.

18.5 జిల్లాల పారిశ్రామిక కేంద్రాలు:

పరిశ్రమల స్థాపనలో పారిశ్రామికవేత్తలకు సహాయం చేయడానికి జిల్లాలో నోడల్ ఏజెన్సీలుగా పనిచేయడానికి జిల్లా పరిశ్రమల కేంద్రాలు స్థాపించబడ్డాయి. ఈ కేంద్రాలు ఒకే విండోలో పరిశ్రమల స్థాపనకు అవసరమైన అన్ని అనుమతులు అందిస్తాయి. జిల్లా పరిశ్రమల కేంద్రాలు సూక్ష్మ చిన్న మరియు మధ్యతరహా సంస్థల అభివృద్ధి (MSMED) చట్టం అమలు చేసే ఏజెన్సీలు. అవసరమైన ఋణ సౌకర్యాల ఏర్పాటులో వివిధ ఆర్థిక సంస్థలతో సమర్థవంతమైన అనుసంధానాన్ని కొనసాగించడంతోపాటు, జిల్లాల పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి సంబంధించిన సమాచారం ఈ కేంద్రాలలో నిర్వహించబడుతుంది. మైక్రో ఎంటర్‌ప్రైజెస్ యొక్క మునుపటి క్లెయిమ్‌తో పోలిస్తే అన్ని MSME క్లెయిమ్‌లు ఇప్పుడు జిల్లా స్థాయిలో మంజూరు చేయబడ్డాయి.

18.6 పారిశ్రామిక అభివృద్ధి విధానం 2020-23:

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం AP ఇండస్ట్రియల్ డెవలప్‌మెంట్ పాలసీ (IDP) 2020-2023ని ప్రవేశపెట్టింది, ఇది ఆర్థిక వృద్ధిని పెంచడానికి 10 ప్రధాన్యత రంగాల ఏరియాలను గుర్తిస్తుంది, తయారీకి

అధిక ప్రాధాన్యత కలిగిన రంగం పెద్ద ఎత్తున ఉపాధిని అందిస్తుంది. ప్రణాళికాబద్ధమైన పారిశ్రామిక అభివృద్ధిని నిర్ధారించడానికి మరియు పర్యావరణంపై కనీస ప్రభావంతో రాష్ట్రంలో పరిశ్రమల స్థాపన మరియు నిర్వహణ కోసం ప్రమాద రహిత, పెట్టుబడి-స్నేహపూర్వక వాతావరణాన్ని అందించడానికి పారిశ్రామిక జోనింగ్ కీలకమైన ఫోకస్ ఏరియాగా ప్రభుత్వం గుర్తించింది. పెట్టుబడులను రిస్క్ చేయడం కొత్త పారిశ్రామిక విధానానికి మూలస్తంభం.

18.7 YSR AP వన్- పరిశ్రమలకు వన్ స్టాప్ వనరు మరియు మద్దతు కేంద్రం:

ప్రభుత్వం 'YSR AP One - బహుముఖ వ్యాపార ఎనేబుల్‌మెంట్ సెంటర్‌ను స్థాపించింది, ఇది పరిశ్రమలకు ఒకే వనరు మరియు మద్దతు కేంద్రంగా పనిచేస్తుంది. పారిశ్రామిక యూనిట్ల పూర్వ స్థాపన మరియు సెటప్ సమయంలో "YSR AP One" హ్యాండ్‌హోల్డింగ్ మద్దతు (పెట్టుబడిదారులకు) అందిస్తుంది. కొత్త విధానం ప్రకారం, ఉపాధి కల్పనతో అనుసంధానించబడిన మధ్యస్థ, భారీ మరియు మెగా పరిశ్రమల కోసం రాష్ట్ర వస్తువులు మరియు సేవల పన్ను (స్థిర మూలధన పెట్టుబడికి పరిమితం) యొక్క ఐదు సంవత్సరాల రీఫండ్ కాబోయే పెట్టుబడిదారు పొందే ప్రధాన ప్రోత్సాహకం. భూమి కేటాయింపు కోసం ప్రస్తుత లీజు మరియు కొనుగోలు నమూనాలు కలిపి లీజు లేదా కొనుగోలు నమూనాతో భర్తీ చేయబడుతున్నాయి. ఇక్కడ వ్యవస్థాపకుడు 10 సంవత్సరాల పాటు యూనిట్‌ని విజయవంతంగా నడిపిన తర్వాత భూమిని కొనుగోలు చేయవచ్చు.

ఫుడ్ ప్రాసెసింగ్, ఫార్మాస్యూటికల్స్ మరియు బయోటెక్నాలజీ, టెక్స్‌టైల్స్ ఎలక్ట్రానిక్స్, ఫుట్‌వేర్ మరియు లెదర్, టాయ్స్ అండ్ ఫర్నిచర్, పెట్రోకెమికల్స్, ఏరోస్పేస్ మరియు డిఫెన్స్, ఆటోమొబైల్స్ మరియు కాంపోనెంట్స్, మెషినరీ, ఖచ్చితత్వ ఆధారిత పరిశ్రమలు కొత్త పారిశ్రామిక వ్యవస్థ యొక్క థ్రస్ట్ ప్రాంతాలు. ఇ-గవర్నెన్స్ ద్వారా సులభతరం చేయడంలో భాగంగా, దరఖాస్తుల ఆన్‌లైన్ సమర్పణ ద్వారా పారిశ్రామిక ప్రోత్సాహకాల శాఖపై సంబంధిత పరిశ్రమల పరిమితులు ప్రాసెస్ చేయబడతాయి. భారీ ఉపాధి అవకాశాలు మరియు ఉత్పత్తి సామర్థ్యాల పెంపుదలతో సూక్ష్మ, చిన్న మరియు మధ్య తరహా పరిశ్రమల స్థాపనకు ప్రత్యేక ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది.

ఈజ్ ఆఫ్ డూయింగ్ బిజినెస్ మరియు సింగిల్ విండో మెకానిజం అనేది భారత ప్రభుత్వం యొక్క నేషనల్ ఇ-గవర్నెన్స్ ప్లాన్ యొక్క e-biz ప్రాజెక్ట్ కింద ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం యొక్క మరొక ప్రధాన కార్యక్రమం. సింగిల్ విండో క్లియరెన్స్ విధానాన్ని తీసుకురావడంలో దేశంలోనే చొరవ చూపుతున్న ఏకైక రాష్ట్రం ఆంధ్రప్రదేశ్. ఇది పెట్టుబడిదారులు మరియు వ్యవస్థాపకులకు సమర్థవంతమైన, అనుకూలమైన, పారదర్శక మరియు సమీకృత ఎలక్ట్రానిక్ సేవలను అందిస్తుంది. భారీ ఉపాధి అవకాశాలు మరియు ఉత్పత్తి సామర్థ్యాల మెరుగుదలతో MSMEల స్థాపనకు ప్రత్యేక ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడింది.

పెట్టుబడిదారులకు ఇబ్బంది లేని వాతావరణాన్ని సృష్టించేందుకు, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఏక గవాక్ష చట్టాన్ని సమర్థవంతంగా అమలు చేస్తోంది మరియు వివిధ పారిశ్రామిక అనుమతులను కాలపరిమితిలో ఏర్పాటు చేస్తోంది. సింగిల్ డెస్క్ పోర్టల్ (SDP) ద్వారా సింగిల్ డెస్క్ పాలసీ 21 పని దినాలలో పరిశ్రమను స్థాపించడానికి అవసరమైన అన్ని అనుమతులను అందించే పర్యావరణ వ్యవస్థను రూపొందించడం

లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. పెట్టుబడులను ఆకర్షించడానికి "ఈజ్ ఆఫ్ డూయింగ్ బిజినెస్" వ్యూహం ప్రధాన దృష్టి.

1. 2020 21 సంవత్సరానికి, భారత ప్రభుత్వం విడుదల చేసిన బిజినెస్ రిఫార్మ్ యాక్షన్ ప్లాన్ (BRAP) కింద వ్యాపారాన్ని సులభతరం చేయడంలో DPIIT ఆంధ్రప్రదేశ్ టాప్ అచీవర్‌గా వర్గీకరించబడింది.
2. ఈ ప్రభుత్వానికి పారిశ్రామిక వృద్ధి కీలక ఎజెండా మరియు రాష్ట్రంలో వ్యాపారాన్ని స్థాపించడానికి పరిశ్రమ మరియు పారిశ్రామిక వాణిజ్యాన్ని ప్రోత్సహించే విభాగం (DPIIT), భారత ప్రభుత్వం యొక్క వ్యాపార సంస్కరణల కార్యాచరణ ప్రణాళిక (BRAP) క్రింద అనేక సంస్కరణలు ప్రవేశపెట్టబడ్డాయి. ఈ ఫ్రేమ్‌వర్క్ ప్రధానంగా ప్రక్రియల సరళీకరణ, ఆన్‌లైన్ ఎనేబుల్మెంట్, సింగిల్ విండో సిస్టమ్ మరియు సేవలను సకాలంలో అందించడంపై దృష్టి పెడుతుంది.
3. 2022 సంవత్సరంలో, వ్యాపార సంస్కరణ కార్యాచరణ ప్రణాళిక- 2022 కింద GoAP మొత్తం 352 సిఫార్సులను (వ్యాపారానికి సంబంధించిన 261 సంస్కరణలు 91 పౌరులకు సంబంధించిన సంస్కరణలు) విజయవంతంగా అమలు చేసింది. ఫీడ్‌బ్యాక్ ఆధారంగా మాత్రమే మూల్యాంకనం 100%.
4. BRAP-2022 కింద సాధించిన విజయాలు, AP పబ్లిక్ సర్వీస్ డెలివరీ గ్యారెంటీ చట్టం కింద నోటిఫై చేయబడిన 73 అదనపు సేవలు. EoDB కింద 5 కొత్త సేవలు AP సింగిల్ డెస్క్ జోడించబడింది.

AP SEVAS పోర్టల్ క్రింద 11 కొత్త సేవలను జోడించింది మరియు 2022-23 సంవత్సరంలో మొత్తం సేవలను 93కి (ఒకే పైకప్పు క్రింద) తీసుకువెళ్లింది.

18.8 సింగిల్ డెస్క్ పోర్టల్:

సింగిల్ డెస్క్ పోర్టల్ (SDP) అన్ని పెట్టుబడిదారుల అవసరాల కోసం ఒక-స్టాప్ షాప్‌గా పనిచేస్తుంది. సమాచారానికి అనుకూలమైన యాక్సెస్ మరియు సకాలంలో నియంత్రణ క్లియరెన్స్‌లను నిర్ధారించడానికి ఇది పెట్టుబడిదారుల-కేంద్రీకృత ఆన్‌లైన్ సిస్టమ్. అప్లికేషన్‌లను ఆన్‌లైన్‌లో ఫైల్ చేయడం మరియు ట్రాకింగ్ చేయడం ద్వారా రెగ్యులేటరీ అధికారులతో భౌతిక పరస్పర చర్య అవసరాన్ని ఇది తొలగిస్తుంది. ఆన్‌లైన్‌లో సకాలంలో ఆమోదాలు పొందడానికి మరియు ఆన్‌లైన్‌లో తుది సంతకం చేసిన ఆమోదం సర్టిఫికేట్‌ను డౌన్‌లోడ్ చేయడానికి ఎలక్ట్రానిక్ చెల్లింపులను ఇది అనుమతిస్తుంది.

ప్రారంభం నుండి, పోర్టల్ అనుమతుల కోసం 78261 కంటే ఎక్కువ దరఖాస్తులను స్వీకరించింది, వాటిలో 75693 ఇప్పటికే ఆమోదించబడ్డాయి. ఏప్రిల్ 2022 నుండి డిసెంబర్ 2022 వరకు, 99.30% దరఖాస్తులు ఆమోదించబడ్డాయి. 421 భారీ మరియు మెగా పరిశ్రమలు వివిధ శాఖల నుండి 718 అనుమతులు/అనుమతుల కోసం రాష్ట్ర నోడల్ ఏజెన్సీకి 2021-22 కోసం తమ ప్రతిపాదనలను సమర్పించాయి. 685 కేసులకు సహానం / ఆమోదాలు ఇవ్వబడ్డాయి. 4711 MSMEలు వివిధ శాఖల నుండి 7421 అనుమతులు/అనుమతుల కోసం జిల్లా స్థాయి నోడల్ ఏజెన్సీకి ప్రతిపాదనలు సమర్పించగా, 7236 కేసులకు అనుమతులు/అనుమతులు మంజూరు చేయబడ్డాయి.

18.9 నేషనల్ సింగిల్ విండో సిస్టమ్ (NSWS)తో ఏకీకరణ:

SDP సేవలతో పాటుగా కంపెనీ రిజిస్ట్రేషన్, టాక్స్ రిజిస్ట్రేషన్, మైనింగ్, ఫుడ్, డ్రగ్, పెట్రోలియం, ఎక్స్ప్లోజివ్స్ మొదలైన కేంద్ర సేవలను యాక్సెస్ చేయడానికి వినియోగదారులను అనుమతించడానికి ఒకే డెస్క్ పోర్టల్ NSWSతో అనుసంధానించబడింది. ఇప్పటివరకు 129 SDP సేవలు NSWSతో అనుసంధానించబడ్డాయి. ఇటీవలి కాలంలో, పెట్టుబడులను ఆకర్షించడానికి ప్రభుత్వం కొత్త విధానాలను అనుసరిస్తోంది, ఇటీవల, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో పెట్టుబడులను ఆకర్షించడానికి రెండు భాగస్వామ్య సదస్సులను నిర్వహించింది. కేంద్ర ప్రభుత్వ వాణిజ్యం మరియు పరిశ్రమల శాఖ మరియు కాన్ఫెడరేషన్ ఆఫ్ ఇండియన్ ఇండస్ట్రీ (CII) సహకారంతో. నిర్వహించారు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ సరస్సుకు సన్‌రైజ్ ఆంధ్రప్రదేశ్ ఇన్వెస్ట్‌మెంట్ కాన్ఫరెన్స్ అని పేరు పెట్టింది.

1వ భాగస్వామ్య సమావేశం:

ఎ) రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 10-12 జనవరి 2016 మధ్య మూడు రోజుల పాటు 1వ భాగస్వామ్య సమావేశాన్ని నిర్వహించింది. బి) రాష్ట్రానికి మొత్తం రూ.4,76,878 కోట్ల పెట్టుబడులకు ఒప్పందాలు కుదిరాయి. సి) ఈ సదస్సులో ప్రభుత్వం అంచనా ప్రకారం రూ. 2 లక్షల కోట్లతో సంతకాలు చేయవచ్చు, కానీ ఊహించని విధంగా రూ. 476 కోట్లతో సంతకాలు చేశారు. డి) ఈ సదస్సు తొలిరోజు రూ. 1.95 లక్షల కోట్ల పెట్టుబడులతో కూడిన 32 భారీ ఒప్పందాలపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సంతకాలు చేసింది. రెండో రోజు రూ.1.92 లక్షల కోట్ల పెట్టుబడులకు సంబంధించి 282 అవగాహన ఒప్పందాలు కుదిరాయి. ఎట్టకేలకు మూడో రోజు రూ.88,850 కోట్ల పెట్టుబడికి 48 ఒప్పందాలు కుదిరాయి. ఇ) ఈ సదస్సులో పెట్టుబడుల ఆకర్షణ ద్వారా రాష్ట్రానికి 10,27,121 కొత్త ఉద్యోగాలు వస్తాయని అంచనా.

రెండవ భాగస్వామ్య సమావేశం:

ఎ) రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 27-28 జనవరి 2017 మధ్య రెండు రోజులపాటు నిర్వహించబడింది. బి). రాష్ట్రానికి మొత్తం రూ.10,64,390 కోట్ల పెట్టుబడులకు ఒప్పందాలు జరిగాయి. సి) ఈ సదస్సులో 666 అవగాహన ఒప్పందాలు జరిగాయి. 50 దేశాల నుంచి ప్రతినిధులు హాజరయ్యారు. డి) ఈ సరస్సులో పెట్టుబడుల ఆకర్షణ ద్వారా రాష్ట్రానికి 22.34 లక్షల కొత్త ఉద్యోగావకాశాలు వస్తాయని అంచనా ఇ) ఈ సదస్సులో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 100 లక్షల కోట్ల పెట్టుబడులను సాధించాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. 2029 నాటికి.

18.10 స్విస్ ఛాలెంజ్ విధానం:

నిర్మాణ రంగంలో విదేశాల నుంచి పెట్టుబడులను ఆకర్షించే విధానంలో భాగంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 'స్విస్ ఛాలెంజ్' విధానాన్ని అవలంబించింది. ప్రభుత్వ రంగ నిర్మాణాలలో మరొక ప్రభుత్వం తరపున టెండర్ కోసం కాంట్రాక్టును ఎంపిక చేసే పద్ధతిని స్విస్ ఛాలెంజ్ సిస్టమ్ అంటారు.

విమర్శ: ఇటీవల, సింగపూర్ కంపెనీకి సమాచారం ఇవ్వకుండా రెవెన్యూ కంపోనెటీని హైకోర్టు తప్పుపట్టింది. ఈ విధానం ప్రకారం అన్ని రెవెన్యూ భాగాలను ప్రకటించాలి.

18.11 వాణిజ్యం మరియు ఎగుమతులు:

భారతదేశంలోని మొదటి ఐదు ఎగుమతి రాష్ట్రాలలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ఒకటి. సముద్ర ఉత్పత్తులు, వ్యవసాయ వస్తువులు మరియు వస్త్రాలు, డ్రగ్స్ మరియు ఫార్మాస్యూటికల్స్, ఆర్గానిక్ మరియు అకర్బన రసాయనాలు, పెట్రోలియం ఉత్పత్తుల ఉత్పత్తి మరియు ఎగుమతిలో ఇది భారతీయ రాష్ట్రాలలో ప్రముఖ స్థానాన్ని ఆక్రమించింది. ప్రపంచ స్థాయి లాజిస్టిక్స్ మరియు ఎగుమతి అవస్థాపన అభివృద్ధి, అధిక నాణ్యత ఉత్పత్తి పోర్ట్‌ఫోలియోను ప్రోత్సహించడం, బలమైన ఎగుమతి ఆధారిత సంస్థలను ప్రారంభించడం ద్వారా దేశంలోనే అగ్రగామి ఎగుమతి కేంద్రంగా ఆంధ్రప్రదేశ్‌ని స్థాపించడానికి AP ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎగుమతి ప్రోత్సాహక విధానాన్ని (APEX 2022-27) జారీ చేసింది. మరియు జిల్లాల నుండి ఓడరేవులకు సమీకృత ఎగుమతి పర్యావరణ వ్యవస్థను సృష్టించడం.

18.12 ముగింపు:

రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి సంబంధించి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం చాలా ఆసక్తిగా ఉందని నిర్ధారించవచ్చు. రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక వృద్ధి సరళిని విశ్లేషించడానికి, రాష్ట్ర గణాంక శాఖ క్రమం తప్పకుండా పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి సూచికను తయారు చేస్తుంది. దీని కోసం 524 పరిశ్రమల మంచి ఉత్పత్తి గణాంకాలను సేకరిస్తుంది. వాటిలో 522 పరిశ్రమలు తయారీ రంగానికి సంబంధించినవి. మిగిలిన 2 మైనింగ్ మరియు విద్యుత్ రంగం. పారిశ్రామిక ఉత్పత్తి సూచిక రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక వృద్ధికి మంచి కొలమానం.

18.13 పదకోశం:

పారిశ్రామిక అభివృద్ధి: ఇది కొత్త సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని ఉపయోగించడం ద్వారా ఆర్థిక వ్యవస్థలో పరిశ్రమలను నిర్మించడం మరియు అభివృద్ధి చేయడం, ఇది ఉద్యోగాలను సులభతరం చేస్తుంది, వేగంగా మరియు మెరుగైనదిగా చేస్తుంది మరియు వ్యాపార ఉత్పత్తిలో పెరుగుదల మరియు లాభాల పెరుగుదలకు దారితీస్తుంది.

పారిశ్రామిక విధానం: ఒక దేశం యొక్క పారిశ్రామిక విధానం (IP) లేదా పారిశ్రామిక వ్యూహం అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క మొత్తం లేదా కొంత భాగం యొక్క అభివృద్ధి మరియు వృద్ధిని ప్రోత్సహించడానికి దాని అధికారిక వ్యూహాత్మక ప్రయత్నం, ఇది తరచుగా తయారీ రంగం యొక్క మొత్తం లేదా కొంత భాగంపై దృష్టి పెడుతుంది.

NSWS: SDP సేవలతో పాటుగా కంపెనీ రిజిస్ట్రేషన్, టాక్స్ రిజిస్ట్రేషన్, మైనింగ్, ఫుడ్, డ్రగ్, పెట్రోలియం, పేలుడు పదార్థాలు మొదలైన కేంద్ర సేవలను యాక్సెస్ చేయడానికి వినియోగదారులను అనుమతించడానికి NSWSతో ఒకే డెస్క్ పోర్టల్ అనుసంధానించబడింది.

స్విస్ ఛాలెంజ్ సిస్టం: ప్రభుత్వ రంగ నిర్మాణాలలో మరొక ప్రభుత్వం తరపున టెండర్ వేయడానికి కాంట్రాక్ట్‌ను ఎంచుకునే పద్ధతిని స్విస్ ఛాలెంజ్ సిస్టమ్ అంటారు.

18.14 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

వ్యాస తరహా ప్రశ్నలు:

1. ఆర్థికాభివృద్ధిలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి పాత్రను విమర్శనాత్మకంగా విశ్లేషించండి
2. 2014 నుండి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో పారిశ్రామిక అభివృద్ధి ధోరణులను అంచనా వేయండి
3. ఆంధ్రప్రదేశ్ పారిశ్రామిక విధానం-2020-23ని క్లుప్తంగా వివరించండి

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. YSR AP వన్- పరిశ్రమలకు వన్ స్టాప్ వనరు మరియు మద్దతు కేంద్రం
2. భాగస్వామ్యం కలుస్తుంది
3. స్విస్ ఛాలెంజ్ అప్రోచ్
4. రాష్ట్రంలో వర్తకం మరియు వాణిజ్యం

18.15 సూచనలు:

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సామాజిక ఆర్థిక సర్వే నివేదిక, 2023
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎకానమీ, తెలుగు అకాడమీ, 2023
3. మహేంద్ర దేవ్, "ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మానవాభివృద్ధి", CESS, హైదరాబాద్, 2009
4. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014
5. అగర్వాల్, R.C, "ఎకనామిక్స్ ఆఫ్ డెవలప్‌మెంట్ అండ్ ప్లానింగ్", లక్ష్మీ నరిన్ అగర్వాల్, ఆగ్రా, 2004

- డా.బాబు రావు

పాఠం -19

ఆంధ్ర ప్రదేశ్‌లో మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధి

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు:

పాఠాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత విద్యార్థి ఈ క్రింది వాటిని ప్రదర్శించగలడు:

- మౌలిక సదుపాయాల అభివృద్ధికి కొత్త కార్యక్రమాలు
- విద్యుత్ మరియు రవాణా రంగాలు
- ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ మరియు ఇ-గవర్నెన్స్
- పట్టణీకరణ మరియు స్మార్ట్ సిటీలు

నిర్మాణం

19.1 పరిచయం

19.2 ఆంధ్రప్రదేశ్ లో విద్యుత్ రంగం

19.3 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో రవాణా రంగం

19.4 ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ మరియు ఇ-గవర్నెన్స్

19.5 పట్టణీకరణ మరియు స్మార్ట్ నగరాలు

19.6 సారాంశం

19.7 పదకోశం

19.8 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

19.9 సూచనలు:

19.1 పరిచయం:

ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ అనేది ఒక, ప్రాంతం లేదా దేశం యొక్క ప్రాథమిక భౌతిక వ్యవస్థలుగా నిర్వచించబడింది ఇది తరచుగా ప్రజా వస్తువులు లేదా ఉత్పత్తి ప్రక్రియల ఉత్పత్తిని కలిగి ఉంటుంది. మౌలిక సదుపాయాలకు ఉదాహరణలు రవాణా వ్యవస్థలు, కమ్యూనికేషన్ నెట్‌వర్క్‌లు, మురుగునీరు, నీరు మరియు పాఠశాల వ్యవస్థలు. అవస్థాపనలో పెట్టుబడులు ఖర్చుతో కూడుకున్నవి మరియు మూలధనంతో కూడుకున్నవి. కానీ ఒక ప్రాంతం యొక్క ఆర్థిక అభివృద్ధికి మరియు శ్రేయస్సుకు చాలా ముఖ్యమైనవి. మౌలిక సదుపాయాల మెరుగుదలకు సంబంధించిన ప్రాజెక్ట్‌లు పబ్లిక్‌గా, ప్రైవేట్‌గా లేదా పబ్లిక్-ప్రైవేట్ భాగస్వామ్యాల ద్వారా నిధులు పొందవచ్చు. ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ అనేది తరచుగా పబ్లిక్ వస్తువులు లేదా ఉత్పత్తికి తమను తాము ఇచ్చే వస్తువుల ఉత్పత్తిని కలిగి ఉంటుంది కాబట్టి, పబ్లిక్ ఫైనాన్సింగ్, నియంత్రణ, పర్యవేక్షణ లేదా అవస్థాపన నియంత్రణ భావన విలక్షణమైనది. ఇది సాధారణంగా

ఒక దగ్గరి నియంత్రణలో ఉన్న, చట్టబద్ధంగా మంజూరు చేయబడిన సంస్థ ద్వారా ప్రత్యక్ష ప్రభుత్వ ఉత్పత్తి లేదా ఉత్పత్తి రూపాన్ని కలిగి ఉంటుంది.

19.2 ఆంధ్రప్రదేశ్ లో విద్యుత్ రంగం:

రాష్ట్ర ఆర్థిక వ్యవస్థ సజావుగా సాగేందుకు అవసరమైన కీలకమైన మౌలిక సదుపాయాల అంశం విద్యుత్ రంగం. అభివృద్ధి మరియు పేదరికం తగ్గింపు కోసం సమర్థవంతమైన, దృఢమైన మరియు ఆర్థికంగా బలమైన విద్యుత్ రంగం అవసరం. విశ్వసనీయమైన, నాణ్యమైన మరియు సరసమైన విద్యుత్ లభ్యత వేగవంతమైన వ్యవసాయం మరియు పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి మరియు మొత్తం ఆర్థిక వ్యవస్థకు సహాయపడుతుంది.

విద్యుత్ ఉత్పత్తి - పంపిణీ

శక్తి వనరులను ఇంధనాలు అంటారు. శక్తి ఇంధనాలు రెండు రకాలు, అవి, 1) వాణిజ్య ఇంధనాలు మరియు 2) వాణిజ్యేతర ఇంధనాలు. వాణిజ్య ఇంధనాలు 1) బొగ్గు, లిగ్నైట్ 2) పెట్రోలియం 3) సహజ వాయువు 4) అణు ఇంధనం మరియు వాణిజ్యేతర ఇంధనాలు 1) సూర్యకాంతి 2) నీరు 3) గ్యాస్ 4) వంట చెరకు 5) జంతువుల వ్యర్థాలు 6) పండ్లు, కూరగాయలు ఉంటాయి.

విద్యుత్ అనేది క్యారియర్ లేదా శక్తి అతి ముఖ్యమైన రూపాలలో ఒకటి. భారత రాజ్యాంగం ప్రకారం, విద్యుత్ ఉత్పత్తి, పంపిణీ, కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర ప్రభుత్వాల సంయుక్త జాబితా క్రింది విధంగా ఉంది.

- భారతదేశంలో మొదటిది బుర్ద్వాన్ మహారాజా సహాయంతో డార్జిలింగ్‌లో 1897లో ఏర్పాటు చేయబడిన చిన్న జలవిద్యుత్ యూనిట్.
- మొదటి థర్మల్ పవర్ యూనిట్ 1899లో కోల్‌కతాలోని ఇమాంబాగ్‌లో స్థాపించబడింది. దీని వ్యవస్థాపకులు కలకత్తా ఎలక్ట్రిక్ సప్లై కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్.
- మొదటి విద్యుత్ చట్టం 1910లో చేయబడింది.
- విద్యుత్ సరఫరా చట్టం 1948లో డా.అంబేద్కర్ హయాంలో ఆమోదించబడింది. విద్యుత్ ఉత్పత్తి మరియు పంపిణీ కోసం రాష్ట్రాలలో విద్యుత్ బోర్డులను ఏర్పాటు చేస్తారు.
- సెంట్రల్ ఎలక్ట్రిసిటీ అథారిటీ (CEA)ని 1975లో ఏర్పాటు చేశారు. నేషనల్ థర్మల్ పవర్ కార్పొరేషన్ (NTPC), నేషనల్ హైడ్రో పవర్ కార్పొరేషన్ (NHPC)లను ఏర్పాటు చేశారు.
- 1926-27లో మద్రాసు స్టేట్ ఎలక్ట్రిసిటీ బోర్డు ఏర్పాటు చేయబడింది. 1953లో ఆంధ్ర రాష్ట్రం ఏర్పడక ముందు మద్రాసు రాష్ట్రంలో భాగమైన ఆంధ్ర, రాయలసీమ ప్రాంతాలకు దీని నుంచి విద్యుత్తు లభించేది.
- నెల్లూరు, విజయవాడ మరియు విశాఖపట్నంలలో థర్మల్ పవర్ స్టేషన్లు పనిచేస్తున్నాయి. ఈ మూడు కేంద్రాల మొత్తం ఉత్పత్తి సామర్థ్యం 24,000 KW.

- ఇది కాకుండా మరో 13 ప్రదేశాలు డీజిల్ పవర్ ప్లాంట్లను నిర్వహిస్తున్నాయి. వాటి మొత్తం ఉత్పత్తి సామర్థ్యం 11,000
- మైసూర్ జోగ్ పవర్ స్టేషన్ నుండి 2,000 KW, మద్రాస్ మెట్టూర్ స్టేషన్ నుండి 3,400 KW, మైసూర్ శివ సముద్రం స్టేషన్ నుండి 700 KW. విద్యుత్ అందుబాటులో ఉంది.

ప్రభుత్వ విద్యుత్ శాఖ కాకుండా ప్రైవేట్ రంగంలో 12 లైసెన్స్ పొందిన విద్యుత్ కంపెనీలు విద్యుత్‌ను సరఫరా చేస్తాయి. 1953-54లో ఆంధ్ర రాష్ట్రంలో విద్యుత్ వినియోగదారుల సంఖ్య 53,839.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర విద్యుత్ బోర్డు (APSEB):

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్టేట్ ఎలక్ట్రిసిటీ బోర్డ్ 1 ఏప్రిల్ 1959న ఉమ్మడి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని హైదరాబాద్ కేంద్రంగా స్థాపించబడింది. 1959-60లో రాష్ట్రంలోని మూడు ప్రైవేట్ రంగ విద్యుత్ ప్లాంట్లు జాతీయం చేయబడ్డాయి. మిగిలినవి దశలవారీగా ప్రభుత్వ ఆధీనంలోకి వచ్చాయి.

విద్యుత్ సంస్కరణలు:

1995లో, విద్యుత్ బోర్డులను నష్టాల నుంచి కాపాడేందుకు రాష్ట్రాలు విద్యుత్ సంస్కరణలు చేపట్టాలని కేంద్రం చేసిన సిఫార్సుకు ప్రతిస్పందిస్తూ ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం హితెంభయ్య కమిటీని నియమించింది. హితెంభయ్య కమిటీ సిఫార్సుల మేరకు రాష్ట్ర ప్రభుత్వం విద్యుత్ సంస్కరణలు చేపట్టింది. 1998లో విద్యుత్ సంస్కరణల చట్టం ఆమోదించబడింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎలక్ట్రిసిటీ రెగ్యులేటరీ కౌన్సిల్ (APERC):

ఈ రెగ్యులేటరీ బోర్డు 31 మార్చి, 1999న ఆంధ్రప్రదేశ్ విద్యుత్ సంస్కరణల చట్టం, 1988 ప్రకారం ఏర్పాటైంది. రాష్ట్రంలో విద్యుత్ రంగం పనితీరును మెరుగుపరిచేందుకు ఇది చర్యలు తీసుకుంటుంది. ప్రధానంగా వినియోగదారుల ప్రయోజనాలను పరిరక్షించడం దీని బాధ్యత. ఇది విద్యుత్ ఛార్జీలను నిర్ణయిస్తుంది. విద్యుత్ సరఫరా క్రమబద్ధీకరణకు తగిన చర్యలు తీసుకోవాలని ఆదేశాలు జారీ చేసింది.

జెన్‌కో మరియు ట్రాన్స్‌కో:

విద్యుత్ సంస్కరణల్లో భాగంగా 1998 డిసెంబర్‌లో ఆంధ్రప్రదేశ్ పవర్ సప్లై కార్పొరేషన్ (APTRANSCO) ఏర్పడింది. ఫిబ్రవరి 1999 నుండి పని చేయడం ప్రారంభించింది. ఉమ్మడి ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో, వారి ప్రధాన కార్యాలయం హైదరాబాద్‌లో ఉంది.

AP Gen Co: విద్యుత్ ఉత్పత్తి నిర్వహణ బాధ్యత, దీని కింద విద్యుత్ ఉత్పత్తి సంస్థలు పనిచేస్తాయి. రాష్ట్రంలో ఇప్పటికే పనిచేస్తున్న ఉత్పత్తి యూనిట్లను ఆధునీకరించడం మరియు కొత్త సంస్థలు/యూనిట్లను ఏర్పాటు చేయడం దీని విధి. రాష్ట్ర విభజన తర్వాత ప్రధాన కార్యాలయం విజయవాడకు మారింది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ పవర్ డెవలప్‌మెంట్ కంపెనీ లిమిటెడ్ (APPDCL): ఇది AP జెన్ కో ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ లీజింగ్ & ఫైనాన్షియల్ సర్వీసెస్ మరియు చెరి 50 శాతం ఈక్విటీతో జాయింట్ వెంచర్.

A.P. ట్రాన్స్ కో: A.P. GEN Co., APPDCL ద్వారా ఉత్పత్తి చేయబడిన విద్యుత్తును వివిధ ప్రాంతాలకు సరఫరా చేయడానికి ఇది బాధ్యత వహిస్తుంది. అంతే కాకుండా సెంట్రల్ ఎలక్ట్రిసిటీ గ్రిడ్ మరియు ప్రైవేట్ కంపెనీల నుంచి విద్యుత్ కొనుగోలు చేసి సరఫరా చేస్తున్న ఏకైక సంస్థ ఈ కంపెనీ. 1999 నుంచి 2005 వరకు ఈ కంపెనీ మాత్రమే విద్యుత్ కొనుగోలు చేసేది. 2005 నుంచి ఆ బాధ్యతను పంపిణీ సంస్థలకు అప్పగించారు. రాష్ట్ర విభజన తర్వాత ప్రధాన కార్యాలయం విజయవాడకు మారింది.

రాష్ట్రంలో పవర్ జనరేషన్ కంపెనీలు, 2021

31 మార్చి 2021 నాటికి రాష్ట్రంలో పనిచేస్తున్న మొత్తం విద్యుత్ ఉత్పత్తి సంస్థల సంఖ్య 20. వీటిలో 2 ప్రభుత్వ సంస్థలు మరియు 18 ప్రైవేట్ సంస్థలు. ప్రభుత్వ సంస్థల కింద 19, ప్రైవేట్ సంస్థల కింద 49, మొత్తం 68 విద్యుత్ సంస్థలు పనిచేస్తున్నాయి.

ప్రభుత్వ సంస్థలు:

1) ఆంధ్రప్రదేశ్ పవర్ జనరేషన్ కంపెనీ లిమిటెడ్ (APGENCO): ఇది ఫిబ్రవరి 1999లో స్థాపించబడింది. ఇందులో 13 యూనిట్లు పనిచేస్తున్నాయి

2) ఆంధ్రప్రదేశ్ పవర్ డెవలప్‌మెంట్ కంపెనీ లిమిటెడ్ (APPDC): ఇది మార్చి 2006లో స్థాపించబడింది. ఇందులో 6 యూనిట్లు పని చేస్తున్నాయి. ప్రభుత్వ సంస్థల క్రింద పనిచేస్తున్న మొత్తం విద్యుత్ యూనిట్లు 19.

ప్రైవేట్ రంగ సంస్థలు:

మొత్తం ప్రైవేట్ సంస్థల సంఖ్య 18. వాటి కింద పనిచేస్తున్న విద్యుత్ యూనిట్ల సంఖ్య 49. విద్యుత్ ఉత్పత్తి యూనిట్ల స్థాపిత సామర్థ్యం, ఉత్పత్తి రాష్ట్రంలో విద్యుత్ ఉత్పత్తి చేసే రెండు ప్రభుత్వ రంగ సంస్థలు ఉన్నాయి. అవి: 1) A.P. జెన్‌కో, 2) A.P. పవర్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్, రెండవది సంయుక్త రంగం క్రిందకు వస్తుంది. ప్రైవేట్ రంగంలో కూడా విద్యుత్ ఉత్పత్తి జరుగుతోంది. కేంద్ర రంగంలో ఉత్పత్తి అయ్యే విద్యుత్‌లో రాష్ట్రానికి కూడా వాటా వస్తుంది.

మొత్తం ఇన్‌స్టాల్ చేయబడిన సామర్థ్యం (30-11-2022)

మొత్తం వ్యవస్థాపించిన శక్తి: 18518,062 MW: వీటిలో AP జెన్‌కో: 5589.03 MW (30.3 శాతం) AP పవర్ లెగ్-6: 1600.00 (8.6 %) 3: 9675.656 (52.2) కేంద్రం నుండి వాటా: 1678.1678. మొత్తం స్థాపిత సామర్థ్యంలో ప్రైవేట్ రంగం వాటా ఎక్కువగా ఉందని ఇది తెలియజేస్తోంది.

మొత్తం ఉత్పత్తి (2022-23, తాత్కాలికం): 47648.34 mU ఇందులో A.P. జెన్‌కో (హైడల్ & థర్మల్) 18710.63 mU (39.3 శాతం) సంప్రదాయేతర విద్యుత్ వనరుల ఉత్పత్తి: పవన 5927,03 mU: 6:3950 mU. ఇతర సాంప్రదాయేతర వనరులు: 585.49 mU (సంప్రదాయేతర వనరుల మొత్తం

ఉత్పత్తి: 11578 mU (24.3 శాతం) ఇతర సంస్థలు: 17358.80 M.U. (36.4 శాతం) సంప్రదాయేతర వనరుల నుండి ఉత్పత్తి ఎక్కువగా ఉంది.

డిమాండ్ మరియు వినియోగం

గరిష్ట డిమాండ్ (8-4-2022): 12,293 MW: కనీస డిమాండ్ మెట్: 12,293 MW గరిష్ట గ్రిడ్ వినియోగం (1-4-2022): 234.15 Mu మొత్తం వినియోగదారులు: 205.77 లక్షలు; వ్యవసాయ సేవలు: 18.87 లక్షలు తలసరి వినియోగం: 1,00 kw. Xy I (2020-21) మొత్తం వినియోగం: 53,541.21 mU; వీటిలో మొత్తం లో-టెన్షన్ వినియోగంలో వివిధ తరగతుల వాటా (శాతంలో) తక్కువ ఉద్రిక్తత వినియోగం: 34,234-21 శాతం); అధిక ఉద్రిక్తత వినియోగం: 19,307.00 m.u. (35.1 శాతం)

గృహ అవసరాలు: 49.1; దేశీయేతర అవసరాలు వాణిజ్య 7.4; పరిశ్రమలు: 3.9; వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ అవసరాలు: 35.8; వ్యవస్థాపన అవసరాలు (వీధి దీపాలు, సాధారణ వినియోగం, తాత్కాలిక వినియోగం: 3.8. గృహావసరాల కోసం వినియోగం మొత్తం వినియోగంలో అతిపెద్దది. ఆ తర్వాత వ్యవసాయం మరియు అనుబంధ అవసరాల కోసం వినియోగం. గృహేతర అవసరాల (వాణిజ్య) వినియోగం మూడవ స్థానంలో ఉంది. అత్యధికంగా జిల్లా 2020-21లో తలసరి వినియోగం: విశాఖపట్నం (1654 కిలోవాట్లు), పశ్చిమగోదావరి (1462 కిలోవాట్లు), శ్రీ పొట్టి శ్రీరాములు నెల్లూరు జిల్లా (1296 కిలోవాట్లు) ద్వితీయ, తృతీయ స్థానాల్లో ఉన్నాయి.

విద్యుత్ రంగ అభివృద్ధికి ప్రభుత్వ పథకాలు:

రాజీవ్ గాంధీ గ్రామీణ విద్యుదీకరణ యోజన (RGGVY)

ఇది దేశంలోని అన్ని గ్రామాలను విద్యుదీకరించే లక్ష్యంతో ఏప్రిల్ 2006లో ప్రారంభించబడిన కేంద్ర పథకం. ఈ కార్యక్రమంలో భాగంగా నిరుపేద కుటుంబాలకు ఉచిత విద్యుత్ కనెక్షన్లు అందజేస్తున్నారు. ఈ పథకాన్ని రూరల్ ఎలక్ట్రిఫికేషన్ కార్పొరేషన్ (REC) అమలు చేస్తోంది. ఈ పథకం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో అమలులోకి వచ్చింది. 1991 జనాభా లెక్కల ప్రకారం, ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని గ్రామాల సంఖ్య 26,586, మరియు 1990 నాటికి 100 శాతం గ్రామాలకు విద్యుద్దీకరణ జరిగింది. 2014లో పథకం ముగిసే సమయానికి, గృహాలకు విద్యుత్ కనెక్షన్లు అందించడంలో కొంత పురోగతి సాధించబడింది.

దీనదయాళ్ ఉపాధ్యాయ్ గ్రామ జ్యోతి యోజన (DDUGJY)

ఇది కేంద్ర పథకం. 3 డిసెంబర్ 2014న ప్రారంభించబడింది. రాజీవ్ గాంధీ గ్రామీణ విద్యుదీకరణ యోజన ఇందులో విలీనం చేయబడింది. ఈ పథకం అమలుకు గ్రామీణ విద్యుదీకరణ కార్పొరేషన్ నోడల్ ఏజెన్సీగా వ్యవహరిస్తుంది. ఈ పథకం రెండు భాగాలను కలిగి ఉంటుంది:

1) గ్రామీణ విద్యుదీకరణ: నివాస ప్రాంతాలు మరియు పేద కుటుంబాల ఇళ్లకు విద్యుత్ కనెక్షన్లను అందించడం; మరియు

2) ఇతర కార్యకలాపాలు: ఎ) వివిధ రకాల వినియోగదారులకు విద్యుత్ సరఫరాను సక్రమంగా అందించడం

2019 నాటికి ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఈ పథకం కింద 1,81,930 కుటుంబాలకు విద్యుత్ కనెక్షన్లు ఇచ్చారు. దీంతో 100 శాతం లక్ష్యం నెరవేరింది. వోల్టేజ్ మార్పిడి కాకుండా, మిగిలిన పని జరుగుతుంది.

గ్రామీణ విద్యుదీకరణ యాప్ (GAPP)

గ్రామీణ విద్యుదీకరణ మరియు గృహ విద్యుత్ కనెక్షన్ ప్రోగ్రామ్ అమలును పర్యవేక్షించడానికి సెంట్రల్ రూరల్ ఎలక్ట్రిఫికేషన్ ఏజెన్సీ 2015 గ్రామీణ విద్యుదీకరణ యాప్ (GARVAPP) విడుదల చేయబడింది. ఇది 2017లో అప్‌గ్రేడ్ చేయబడింది.

ప్రధాన మంత్రి సహజ బిజిలీ హర్ ఘర్ యోజన (PMSBHGY)

ఈ పథకం 25 సెప్టెంబర్ 2017న ప్రారంభించబడింది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో ఇప్పటి వరకు విద్యుత్ లేని అన్ని ఇళ్లకు విద్యుత్ కనెక్షన్లు అందించడం దీని ప్రధాన లక్ష్యం, చేరుకోని గ్రామాలు మరియు ఇళ్లకు సోలార్ విద్యుత్ సరఫరా ఏర్పాట్లు చేయబడుతుంది. పట్టణ ప్రాంతాల్లోని పేదల ఇళ్లకు కూడా ఇది వర్తిస్తుంది.

స్టాడ్ అప్:

ఈ కేంద్ర పథకం 11 అక్టోబర్ 2017న ప్రారంభించబడింది. ఇది గ్రామాలు మరియు పట్టణాలలో విద్యుద్దీకరించబడిన గృహాలకు వర్తిస్తుంది. సౌర విద్యుత్ బ్యాటరీల సబ్సిడీలు దూరప్రాంతాలలోని గృహాలకు అందించబడతాయి. వారి వద్ద 5 ఎల్ఈడీ బల్బులు, ఒక డీసీ ఉన్నాయి. ఫ్యాన్ ఉపయోగించవచ్చు.

హరిత శక్తి:

డిసెంబర్ 3, 2014న ప్రారంభించబడిన ఒక కేంద్ర ప్రభుత్వ పథకం. ఈ పథకంలోని భాగాలు: 1) బలోపేతం (పంపిణీ). పట్టణ ప్రాంతాల్లో విద్యుత్ సబ్-ట్రాన్స్‌మిషన్ మరియు పంపిణీ 2) అర్బన్ డిస్ట్రిబ్యూషన్ ట్రాన్స్‌మిటర్లు, ట్రాన్స్‌మిటర్లు, ఫీడర్‌లు, వినియోగం యొక్క మొదటి దశ ఇన్‌స్టాలేషన్ రోడ్లపై మీటర్లు 3) పంపిణీ రంగంలో ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ పరిచయం 4) భగరు కేబుల్స్ ఏర్పాటు, రెండు రాష్ట్రాలకు స్మార్ట్ మీటరింగ్ సొల్యూషన్, ప్రభుత్వ భవనాలపై నెట్ మీటరింగ్‌తో కూడిన సోలార్ ప్యానెళ్ల ఏర్పాటు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ గ్రామీణ హై వోల్టేజ్ డిస్ట్రిబ్యూషన్ సిస్టమ్ ప్రాజెక్ట్ (APRHVDS):

తక్కువ వోల్టేజ్ నెట్‌వర్క్‌ను అధిక వోల్టేజ్ నెట్‌వర్క్‌తో భర్తీ చేయడం ద్వారా నష్టాలను తగ్గించడం ఈ పథకం యొక్క లక్ష్యం. 100 kVA/ 63 kVA వంటి అధిక సామర్థ్యం గల డిస్ట్రిబ్యూషన్ ట్రాన్స్‌ఫార్మర్‌లను 25 kVA/ 16 kVA వంటి తక్కువ సామర్థ్యం గల డిస్ట్రిబ్యూషన్ ట్రాన్స్‌ఫార్మర్‌లు పెద్ద సంఖ్యలో భర్తీ చేస్తాయి. దీంతో 10 శాతం నష్టాలను తగ్గించుకోవచ్చు. ఈ పథకం 2022-23లో నవంబర్ వరకు 44,055 వ్యవసాయ సేవలకు అమలు చేయబడింది. ఇప్పటి వరకు ఈ పథకం మొత్తం 12,66,685 సర్వీసులకు అమలు చేయబడింది. (ఎక్స్‌టర్నల్లీ ఎయిడెడ్ ప్రాజెక్ట్‌లు) అందరికీ విద్యుత్

కోసం ప్రపంచ బ్యాంకు పథకంలోని సెక్షన్ 247 కింద 69 పనులు మంజూరు చేయబడ్డాయి. 30 పనులు పూర్తయ్యాయి. 29 పనులు పురోగతిలో ఉన్నాయి. విశాఖపట్నం-చెన్నై ఇండస్ట్రియల్ కారిడార్ ప్రాజెక్టులు ఆసియా అభివృద్ధి బ్యాంకుకు 6 ప్యాకేజీల సహాయాన్ని మంజూరు చేసింది. 3 పనులు పూర్తయ్యాయి. 3 పురోగతిలో ఉన్నాయి.

వేగవంతమైన విద్యుత్ అభివృద్ధి మరియు సంస్కరణల కార్యక్రమం (APDRP):

2020-21లో కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రారంభించిన పథకం. ప్రపంచ బ్యాంకు సహాయం చేస్తుంది. ఈ కార్యక్రమం యొక్క లక్ష్యాలు పంపిణీ స్థాయిలో విద్యుత్ సరఫరా యొక్క విశ్వసనీయతను పెంచడం మరియు రాష్ట్ర విద్యుత్ శాఖల వాణిజ్య సాధ్యతకు మద్దతు ఇవ్వడం.

గ్రీన్ ఎనర్జీ నడవ 1 & 2

హరిత శక్తి పథకం అనేది 12వ ప్రణాళికా కాలంలో అదనంగా 32,713 మెగావాట్ల పునరుత్పాదక శక్తి (RE) సామర్థ్యం యొక్క విస్తరణ మరియు ఏకీకరణ కోసం ప్రారంభించబడిన ఒక సమగ్ర పథకం. ఈ పథకానికి KFW (అంతర్జాతీయ సంస్థ) మరియు కేంద్ర పునరుత్పాదక ఇంధన మంత్రిత్వ శాఖ మద్దతు ఇస్తుంది. మొదటి దశలో చేర్చబడిన ఏడు రాష్ట్రాలలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ఒకటి. రెండో దశలో మరో ఏడు రాష్ట్రాలను చేర్చారు. పవన శక్తి మరియు సౌర శక్తి వంటి పునరుత్పాదక ఇంధన వనరుల నుండి ఉత్పత్తి చేయబడిన విద్యుత్‌ను గ్రిడ్ ద్వారా సాంప్రదాయ వనరుల నుండి ఉత్పత్తి చేయబడిన విద్యుత్‌తో సమకాలీకరించడం దీని లక్ష్యం. రాష్ట్రంలో దీని కింద 8 ప్యాకేజీలు మంజూరయ్యాయి.

జాతీయ LED కార్యక్రమం

ఈ కార్యక్రమాన్ని జనవరి 2005లో యూనియన్ ప్రభుత్వం ప్రారంభించింది. ఇది తక్కువ ఖర్చుతో విద్యుత్‌ను పొదుపుగా మరియు సమర్థవంతంగా ఉపయోగించడం కోసం ప్రారంభించబడిన పథకం.

1) అందరికీ అందుబాటులో ఉండే LED పథకం ద్వారా ఉజాలా జ్యోతి జీవస్ (UJALA): ఉన్నత్ జ్యోతి జీవన్ ద్వారా అందరికీ అందుబాటులో ఉండే ఎల్‌ఈడీ (ఉజాలా) కింద దేశంలోని 77 కోట్ల మంది గృహ వినియోగదారుల స్థానంలో ఎల్‌ఈడీ బల్బులు అందుబాటులోకి రానున్నాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో 2.32 కోట్ల ఎల్‌ఈడీల పంపిణీ లక్ష్యం కాగా 2.20 కోట్ల మందికి పంపిణీ చేశారు. దీని వల్ల 1621 మి.యు. విద్యుత్తు ఆదా అవుతుంది. 1131 కోట్లు ఆదా అయ్యాయి. 60W బల్బు స్థానంలో రూ.10 చొప్పున రెండు 7W/ 9W బల్బులు కుటుంబానికి పంపిణీ చేయబడ్డాయి. దీంతో ఒక్కో ఇంటికి ఏడాదికి 73.7 యూనిట్ల విద్యుత్ ఆదా అవుతుంది.

2) స్ట్రీట్ లైటింగ్ ప్రోగ్రామ్ (SLNP): మార్చి 2019 నాటికి, దేశంలో 1.34 కోట్ల సంప్రదాయ వీధి దీపాలను LED దీపాలతో భర్తీ చేయాలని కార్యక్రమం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. ఈ పథకం కింద ఆంధ్రప్రదేశ్ సాధించిన ఫలితాలు ఈ విధంగా ఉన్నాయి. పురపాలక పట్టణాల్లో ఎల్‌ఈడీ వీధి దీపాల ఏర్పాటు: 106 పట్టణాల్లో

6.2 లక్షల సాధారణ వీధి దీపాల స్థానంలో ఎల్ఈడీ లైట్లు అమర్చారు. 133 మిలియన్ యూనిట్ల విద్యుత్ ఆదా శక్తి పొదుపు.

3) గ్రామ పంచాయతీలలో LED వీధి దీపాల ఏర్పాటు: కేంద్ర ప్రభుత్వ ఇంధన సామర్థ్య సేవల సంస్థ (EESL) సహాయంతో రాష్ట్రంలోని 26 జిల్లాల్లోని 13,065 గ్రామ పంచాయతీలలో 30 లక్షల LED వీధి దీపాలను అమర్చే కార్యక్రమం ప్రారంభించబడింది. 279 mU విద్యుత్, డబ్బు ఆదా రూ. 195 కోట్లతో పనులు జరిగాయి. ఒక దీపం 11 యూనిట్ల విద్యుత్తును ఆదా చేస్తుంది.

సెంట్రల్ ఎలక్ట్రిసిటీ సిట్రిక్ యాసిడ్

విద్యుత్ ఆదా చేసే సీలింగ్ ఫ్యాన్ల పంపిణీ

2016లో కేంద్ర ప్రభుత్వ సంస్థ ఎనర్జీ ఎఫిషియెన్సీ సర్వీసెస్ కార్పొరేషన్ (EESL) తొలిసారిగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో ఈ కార్యక్రమాన్ని ప్రారంభించింది. తర్వాత దేశవ్యాప్తంగా అమలులోకి వచ్చింది. ఈ పథకం కింద, సాధారణ ఫ్యాన్ల స్థానంలో ఆసక్తిగల వినియోగదారులకు 5 స్టార్ రేటింగ్ ఉన్న సీలింగ్ ఫ్యాన్లు సరఫరా చేయబడతాయి. ఈ ఫారమ్‌లను ఏకమొత్తంలో రూ.100 లేదా వాయిదాల పద్ధతిలో నెలకు రూ.53కి పంపిణీ చేస్తారు. సాధారణ వ్యవసాయానికి గంటకు 75 వాట్ల విద్యుత్తు వినియోగిస్తుండగా, ఈ పొలంలో కేవలం 50 వాట్ల విద్యుత్తు మాత్రమే వినియోగిస్తుందని, రాష్ట్రంలోని 19 లక్షల వ్యవసాయ క్షేత్రాలకు పంపిణీ చేయాలని లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నారు. 2018 నాటికి, 2.6 లక్షలకు పైగా పంచిపెట్టారు.

AP గ్రీస్ ఎనర్జీ కార్పొరేషన్:

వ్యవసాయ సబ్సిడీ, లిఫ్ట్ ఇరిగేషన్ కు విద్యుత్ సబ్సిడీ, ఆక్వా సాగు రాయితీపై రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఏటా రూ.10 వేల కోట్లు ఖర్చు చేస్తోంది. రైతులకు పగటిపూట 9 గంటల పాటు ఉచిత విద్యుత్ ఇస్తున్నారు. నీటి సరఫరాలో పంపుసెట్ల సంఖ్య పెరగడం, విద్యుత్తు ఖర్చు పెరగడంతో సబ్సిడీ భారం పెరుగుతుంది. సోలార్ పవర్ ద్వారా ఈ భారాన్ని తగ్గించవచ్చని ప్రభుత్వం భావిస్తోంది.

దీర్ఘకాలంలో రైతులకు ఉచిత విద్యుత్ అందించడానికి 8000-10000 మెగావాట్ల సౌర విద్యుత్ స్థాపిత సామర్థ్యాన్ని అందించడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ హరిత శక్తి సంస్థాన్‌ను ఏర్పాటు చేసింది. 6100 మెగావాట్ల సోలార్ పవర్ ట్రాన్స్‌ఫర్ స్కీమ్‌ను సిద్ధం చేసి బదిలీ పనులకు అనుమతి ఇచ్చారు.

పునరుత్పాదక శక్తి

కేంద్ర విధానానికి అనుగుణంగా రాష్ట్ర ప్రభుత్వం పునరుత్పాదక ఇంధన ప్రాజెక్టులకు అధిక ప్రాధాన్యత ఇస్తోంది. రాష్ట్రం 8826,363 మెగావాట్ల సంచిత స్థాపిత సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంది. వీటిలో సోలార్ ప్రాజెక్టులు 4132385 మెగావాట్లు. ప్రాజెక్టుల వాటా 106.598 మెగావాట్లు. భారత ప్రభుత్వ పునరుత్పాదక ఇంధన మంత్రిత్వ శాఖ నుండి ఆ గ్రేడ్ సహాయంతో రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సోలార్ పంపుల కార్యక్రమాన్ని అమలు చేస్తోంది. నీటిపారుదల కోసం 32000 సోలార్ వామ్ సెట్‌లను ఏర్పాటు చేశారు. ఇంటి పైకప్పుపై 120 మెగావాట్ల గ్రిడ్-కనెక్ట్ సౌర శక్తి ఉరాద్ SIV వ్యవస్థాపించబడింది.

19.3 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో రవాణా రంగం

సరుకులు, సేవలు మరియు ప్రజలను ఒక ప్రదేశం నుండి మరొక ప్రదేశానికి తరలించడం ద్వారా రాష్ట్రం లేదా దేశం అభివృద్ధిలో రవాణా ముఖ్యమైన పాత్ర పోషిస్తుంది. రవాణా రంగంలో వాయు రవాణా మరియు లాజిస్టిక్స్, విమానయాన సంస్థలు, సముద్ర, రోడ్డు మరియు రైలు మరియు రవాణా అవస్థాపన వంటి అనేక పరిశ్రమలు ఉంటాయి. ఈ పరిశ్రమలు ఉప పరిశ్రమలు వాయు రవాణా మరియు లాజిస్టిక్స్, ఎయిర్‌లైన్స్, మెరైన్, రైల్‌రోడ్‌లు, ట్రక్కింగ్, విమానాశ్రయ సేవలు, హైవేలు మరియు రైలు ట్రాక్‌లు మరియు సముద్ర నౌకాశ్రయాలు మరియు సేవలుగా విభజించబడ్డాయి.

స్థూలంగా, రవాణా సౌకర్యాలను నాలుగు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు వారు:

1. రోడ్డు రవాణా
2. రైలు రవాణా
3. జల రవాణా
4. వాయు రవాణా

రోడ్డు రవాణా

రాష్ట్రంలోని అన్ని కార్యకలాపాలకు రోడ్డు రవాణా ప్రధాన రవాణా విధానం, భవనాలతో పాటు రోడ్డు & భవనాల (R&B) విభాగం కింది రహదారులను నిర్వహిస్తుంది. రహదారులు ప్రధానంగా మూడు రకాలుగా వర్గీకరించవచ్చు.

1) జాతీయ రహదారులు,
2) రాష్ట్ర రహదారులు, మరియు
3) ప్రధాన జిల్లా రోడ్లు

డిసెంబర్ 2021 నాటికి, రాష్ట్రంలో మొత్తం R&B రోడ్ నెట్‌వర్క్ (జాతీయ రహదారులు మినహా) 46235.10 కి.మీ. ఉన్నాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో 8163.72 కి.మీ పొడవుతో 52 జాతీయ రహదారులు ఉన్నాయి. వీటిలో 2884.34 కి.మీ నాలుగు లేన్లు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ. పెద్ద మొత్తంలో రూ. గత ఏడేళ్లలో జాతీయ రహదారుల పొడవును రెట్టింపు చేసేందుకు రూ.35,000 కోట్లు వెచ్చించారు. రాష్ట్రంలో జాతీయ రహదారి సాంద్రత లక్ష జనాభాకు 16.53 కి.మీ (2011) అయితే అఖిల భారత సగటు 10.89. రాష్ట్రంలో మొత్తం 14,722 కి.మీ రాష్ట్ర రహదారులు ఉన్నాయి. SH 31 (ముద్దనూరు నుండి రేణిగుంట) ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పొడవైన రాష్ట్ర రహదారి. 01.04.2021 నాటికి, రాష్ట్రంలో పంచాయతీరాజ్ ఇంజినీరింగ్ శాఖ పరిధిలోని గ్రామీణ రహదారుల మొత్తం పొడవు 3,962 కి.మీ. m. 5486.07 కి.మీ పంచాయతీరాజ్ రోడ్లు R&B శాఖకు బదిలీ చేయబడ్డాయి, వీటిలో దాదాపు 1800 కి.మీ బిటి లేని రోడ్లు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం రోడ్డు రవాణాను మెరుగుపరచడానికి ఇటీవలి చర్యలు:

(ఎ) AP స్టేట్ రోడ్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్

ఇది రాష్ట్రంలో రోడ్లు మరియు ఇతర అనుబంధ మరియు యాదృచ్ఛిక కార్యకలాపాలను అభివృద్ధి చేయడానికి మరియు నిర్వహించడానికి 1998లో స్థాపించబడింది. ప్రధాన జిల్లా రోడ్లు (MDR) మరియు ఇతర జిల్లా రోడ్లు (ODR)లో రోడ్లు మరియు వంతెనల నిర్మాణం మరియు నిర్వహణ MDRs వింగ్ ద్వారా చేపట్టబడుతుంది. MDR డివిజన్ మొత్తం 32735.10 కి.మీ రహదారులను నిర్వహిస్తుంది. ఇందులో 26634.34 కి.మీ ప్రధాన జిల్లా రహదారులు మరియు 6100.76 కి.మీ జిల్లా ఇతర రహదారులు ఉన్నాయి. గిరిజన (ఎస్టీ) సబ్ ప్లాన్ మరియు ఎస్సీ సబ్ ప్లాన్ కింద - సింగిల్ లేన్ నుండి డబుల్ లేన్ వరకు రోడ్ల విస్తరణ, గిరిజన ప్రాంతాల్లో రోడ్లు & వంతెనల నిర్మాణం మరియు SC కాలనీలలో CC పేవ్‌మెంట్లు వేయడం, SC కాలనీలకు అప్రోచ్ రోడ్ల ఏర్పాటు చేపట్టిన. రోడ్ సేఫ్టీ ఇంజినీరింగ్ స్కీమ్ కింద రోడ్డు భద్రతా చర్యలు, కల్వర్టుల పునర్నిర్మాణం, రోడ్లపై బ్లాక్ స్పాట్‌ల మెరుగుదల మొదలైన పనులు చేపట్టనున్నారు.

(బి) ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎకనామిక్ వాయిస్:

NABARD ప్రారంభమైనప్పటి నుండి, గ్రామీణ మౌలిక సదుపాయాల కోసం నిధులతో, B7లో సుమారు 9300 కి.మీ గ్రామ FPST రోడ్లు రైడింగ్ ఉపరితలం వరకు తీసుకురాబడ్డాయి మరియు సమీపంలోని పట్టణాలు RIDF (రూరల్ ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ ఫండ్) మరియు RIAD (రిమోట్ మరియు ఇంటీరియర్ ఏరియా డెవలప్‌మెంట్) కింద అనుసంధానించబడ్డాయి. లెఫ్ట్ వింగ్ తీవ్రవాద ప్రభావిత ప్రాంతాలకు (RCPLWEA) రోడ్ కనెక్టివిటీ ప్రాజెక్ట్ కింద 46 (30 రోడ్లు + 16 వంతెనలు) 60:40 నిష్పత్తిలో కేంద్ర మరియు రాష్ట్ర నిధులతో రూ.391.03 కోట్లు మంజూరు చేయబడ్డాయి. శ్రీకాకుళం, విజయనగరం, విశాఖపట్నం & తూర్పుగోదావరి అనే నాలుగు జిల్లాలను కవర్ చేస్తుంది. న్యూ డెవలప్‌మెంట్ బ్యాంక్ (ఎన్‌డిబి) ఆర్థిక సహాయంతో, ఆర్ అండ్ బి డిపార్ట్‌మెంట్ రెండు ప్రాజెక్టులను రూ. 3200 ఒక్కొక్కటి (మొత్తం రూ.6,400 కోట్లు) 70:30 షేరింగ్ (NDB షేర్-70 & స్టేట్ షేర్-30%).

1. AP రోడ్లు మరియు వంతెనల పునర్నిర్మాణ ప్రాజెక్ట్ (APRBRP)
2. AP మండల్ కనెక్టివిటీ మరియు రూరల్ కనెక్టివిటీ ఇంప్రూవ్‌మెంట్ ప్రాజెక్ట్ (APMCRCIP)

సేతు భారతం పథకం కింద (4 మార్చి 2016న ప్రారంభించబడింది) అన్ని జాతీయ రహదారులను రైల్వే క్రాసింగ్-రహితంగా చేయడానికి - మన రాష్ట్రానికి 22 RoBలు మంజూరు చేయబడ్డాయి. వీటిలో 16 ROBలు (రోడ్డు V వంతెనలు) నిర్మించబడ్డాయి. 6 పనులు పూర్తయ్యాయి

(సి) A.P. రోడ్ సెక్టార్ ప్రాజెక్ట్:

సాఫీగా ప్రయాణించే లక్ష్యంతో మరియు రవాణా ఖర్చును తగ్గించే లక్ష్యంతో కొన్ని ముఖ్యమైన మరియు అధిక ట్రాఫిక్ రోడ్లను విస్తరించడానికి మరియు బలోపేతం చేయడానికి మరియు నిర్వహించడానికి ఈ ప్రాజెక్ట్ భారత ప్రభుత్వం మరియు ప్రపంచ బ్యాంకుచే ఆమోదించబడింది. ప్రాజెక్ట్

వ్యయం రూ.2245.00 కోట్లు 31.03.2019న ముగిసింది. కర్నూలు జిల్లాలో ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఆఫ్ డ్రైవింగ్ ట్రైనింగ్ & రీసెర్చ్ (ఐడీటీఆర్) ప్రాజెక్టుకు రూ.185 కోటా బడిటీఆర్ ప్రాజెక్టు ఏర్పాటు కోసం రాష్ట్ర ప్రభుత్వం కొత్తకోట గ్రామంలో 33.96 ఎకరాల భూమిని కేటాయించింది. ఈ ప్రాజెక్ట్ M/s అశోక్ లేలాండ్ లిమిటెడ్, చెన్నై సహకారంతో చేపట్టబడింది. భారత ప్రభుత్వ పథకం ఐడీటీఆర్ కింద ప్రకాశం జిల్లా దర్శి సమీపంలో డ్రైవింగ్ శిక్షణా సంస్థను నిర్మిస్తున్నారు. రూ. 18.5 కోట్లలో రూ. 16.5 కోట్లను భారత ప్రభుత్వం నిధులు సమకూరుస్తోంది మరియు రూ.1.5 కోట్లు M/ s మారుతి సుజుకి ఇండియా లిమిటెడ్ ద్వారా ఇన్‌స్టాల్ చేయబడుతోంది. రోడ్డు ప్రమాద మరణాలను వార్షికంగా 15% తగ్గించాలనే లక్ష్యంతో 2015 సంవత్సరంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రోడ్ పాలసీని ప్రకటించారు. 2021 సంవత్సరంలో (జనవరి నుండి నవంబర్ వరకు), ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో 19,223 ప్రమాదాల్లో 7,382 మంది మరణించారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 2021-22లో రోడ్డు భద్రతా నిధికి రివాల్వింగ్ ఫండ్స్‌గా రూ.135 కోట్లు కేటాయించింది. పోలీస్, రవాణా మరియు R & B విభాగాలు రోడ్డు భద్రతా నిధిని ఉపయోగించడం కోసం వివిధ కార్యకలాపాలను అభివృద్ధి చేయడం కోసం చేపట్టబడ్డాయి.

(డి) APSRTC (AP స్టేట్ రోడ్ ట్రాన్స్‌పోర్ట్ కార్పొరేషన్) ప్రభుత్వం స్వాధీనం చేసుకుంది:

కార్పొరేషన్ ప్రారంభంలో 1958లో 5,081 మంది సిబ్బందితో 609 బస్సులు (16 డిపోలు) కలిగి ఉంది. ఇప్పుడు ఇందులో 4 జోన్లు, 12 రీజియన్లు, 129 డిపోలు ఉన్నాయి. డిసెంబర్ 2021 నాటికి మొత్తం 11303 బస్సులు మరియు 50406 మంది ఉద్యోగులు పనిచేస్తున్నారు. 2021-22లో డిసెంబర్ 2021 వరకు కార్పొరేషన్ రూ.1493 కోట్ల వ్యాపార ఆదాయాన్ని ఆర్జించింది. డిసెంబర్ 2020 వరకు రూ.71.45 కోట్లతో పోలిస్తే. 2020-21లో, కార్పొరేషన్ రూ.2748.34 కోట్ల ఆదాయాన్ని కోల్పోయింది. 2021-22లో 2268 (డిసెంబర్, 2021 వరకు). 34 కోట్లు మెల్లగా మెరుగయ్యాయి. APSRTC తన కస్టమర్ల విచారణలు మరియు ఫిర్యాదులను స్వీకరించడానికి మరియు శిక్షణ పొందిన సిబ్బందిని నిమగ్నం చేయడానికి జున్-2016 నుండి 0866-2570005 టోల్ నంబర్‌తో PNBS విజయవాడలో 24x7 సెంట్రల్ కంప్లైంట్ సెల్‌ను ఏర్పాటు చేసింది.

(ఇ) YSR వాహన మిత్ర పథకం

ఆర్థిక సహాయంగా రూ. 10,000/- ఆటో/టాక్సీ/మ్యాక్సీ క్యాబ్ డ్రైవర్లు రోడ్లు కలిగి ఉన్న వారికి బీమా, ఫిట్‌నెస్ సర్టిఫికేట్ మరియు వాహన మరమ్మతులు మొదలైన వాటి కోసం ఈ పథకం కింద రూ. ఆర్థిక సహాయం అందజేస్తారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో రైల్వే సౌకర్యాలు

2014 నుండి గత ఏడేళ్లలో ఆంధ్రప్రదేశ్ రైల్వేలో గణనీయమైన అభివృద్ధిని సాధించింది. రైలు ప్రాజెక్టుల మూలధన పెట్టుబడి రూ. 2021-22తో ముగిసిన ఎనిమిదేళ్లలో 1196 కోట్ల నుంచి ఐదు రెట్లు పెరిగింది.

• 350 KM కొత్త లైన్లు మరియు 437 KM లైన్ల డబ్లింగ్ పూర్తయింది.

- 1774 KM విద్యుద్దీకరించబడ్డాయి.
- 175 మనుషుల లెవెల్ క్రాసింగ్ గేట్లు తొలగించబడ్డాయి.
- సగటు కార్గో ట్రాఫిక్ 66 మిలియన్ టన్నుల నుండి 74 MTS పెరిగింది.
- కోవిడ్-19 సమయంలో దూద్ దురంతో పేరుతో రేణిగుంట నుండి న్యూఢిల్లీకి 73 కోట్ల పాలు.
- దీని కోసం ప్రత్యేక రైళ్లు ప్రారంభించబడ్డాయి. వ్యవసాయ ఉత్పత్తులను ప్రోత్సహించడంలో దక్షిణ భారతదేశంలో మొదటిది మరియు దేశంలో రెండవది అయిన కిసాన్ రైలు 9 సెప్టెంబర్ 2020న అనంతపురం నుండి ప్రారంభించబడింది.

క్రింది రైల్వే లైన్లు పూర్తయ్యాయి

1. నంద్యాల -యర్రగుంట్ల

2 ఓబులవారిపల్లె- మెంకటాచలం

3. రాయదుర్గం- కదిరి దేవరపల్లె

రూ.2289 కోట్ల అంచనా వ్యయంతో నడికుడి-శ్రీకాళహస్తి కొత్త రైల్వే లైన్ (308.7 కి.మీ) పనులు పురోగతిలో ఉన్నాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రం మూడు రైల్వే జోన్లతో అనుసంధానించబడి ఉంది.

1. సికింద్రాబాద్ దక్షిణ మధ్య రైల్వే జోన్ యొక్క ప్రధాన కార్యాలయం
2. భువనేశ్వర్ ప్రధాన కార్యాలయం ఈస్ట్ కోస్ట్ రైల్వే జోన్
3. చెన్నై ప్రధాన కార్యాలయం దక్షిణ రైల్వే జోన్

విభజన తర్వాత ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో కొత్త రైల్వే జోన్ డిమాండ్ పెరిగింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం. 2014 షెడ్యూల్ 13 (ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్)లోని 8వ అంశం ప్రకారం, భారతీయ రైల్వేలు ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో కొత్త రైల్వే జోన్‌ను ఏర్పాటు చేయడాన్ని పరిశీలించాల్సి ఉంది. ఈ హామీని నెరవేర్చేందుకు కేంద్ర ప్రభుత్వం విశాఖపట్నం కేంద్రంగా సౌత్ కోస్ట్ రైల్వే పేరుతో కొత్త రైల్వే డివిజన్‌ను ప్రకటించింది.

కొత్త జోన్‌లో ప్రస్తుతం ఉన్న గుంతకల్, గుంటూరు, విజయవాడ డివిజన్లు ఉంటాయి. వోల్టేర్ యొక్క విభాగం రెండు భాగాలుగా విభజించబడింది. వాల్తేరు డివిజన్‌లోని కొంత భాగాన్ని కొత్త జోన్‌లో విలీనం చేసి పక్కనే ఉన్న విజయవాడ డివిజన్‌లో విలీనం చేస్తారు. దక్షిణ కోస్తా రైల్వే ఆంధ్ర ప్రదేశ్ మరియు తెలంగాణా రాష్ట్రాలలో, కర్ణాటక మరియు తమిళనాడులోని చిన్న భాగాలతో విస్తరించి ఉంది. కానీ ఈ మండలం ఇంకా ప్రారంభం కాలేదు.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో నీటి రవాణా

దేశంలో అంతర్గత జల రవాణా (IWT)ని ప్రోత్సహించడానికి, 12 ఏప్రిల్ 2016 నుండి అమలులోకి వచ్చిన జాతీయ జలమార్గాల చట్టం, 2016 ప్రకారం 111 జలమార్గాలు (ఇప్పటికే ఉన్న 5 మరియు 106 కొత్తవి) జాతీయ జలమార్గాలు (NWs)గా ప్రకటించబడ్డాయి.

1. కృష్ణా నదిపై జాతీయ జలమార్గం 4ను 25/11/2008న ప్రకటించారు. కాకినాడ- పుదుచ్చేరి, కెనాల్, బకింగ్‌హామ్ కెనాల్ గోదావరి నదిపై భద్రాచలం-రాజమండ్రి కాలువను మరియు కృష్ణా నదిపై వజిర-

విజయవాడ 14, (1095 కి.మీ)ను కలుపుతుంది. ఇది ఆంధ్రప్రదేశ్, తమిళనాడు, పుదుచ్చేరి మరియు తెలంగాణలకు వర్తిస్తుంది.

2. NW-79 పెన్నా నదిపై 29 కి.మీ.
3. NW-104 తుంగభద్ర నదిపై A.P. ఇది కర్ణాటక మరియు తెలంగాణలను 230 కి.మీ.తో కలుపుతుంది.

జిల్లాల మధ్య వివిధ ప్రాంతాలను కలుపుతూ గోదావరి, కృష్ణా మరియు పెన్నా నదులపై రాష్ట్ర జలమార్గాలు ఉన్నాయి ఉదా: కాకినాడ కెనాల్, ఏలూరు కెనాల్ మరియు కొమ్మమూరు కెనాల్ పురోగతిలో ఉన్నాయి.

ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని ఓడరేవులు

తూర్పు ద్వీపకల్ప భారతదేశంలో ఒక ప్రధాన (ఆపరేషనల్) మరియు 14 నాన్-మేజర్ (5 ఆపరేషనల్) ఓడరేవులుతో 974 కి.మీల 2వ పొడవైన తీరప్రాంతాన్ని కలిగి ఉంది. ఆరు పోర్టులు PPP అభివృద్ధి విధానంలో ఉన్నాయి. ఈ తీర ప్రాంతం రాష్ట్ర ఆర్థికాభివృద్ధికి తోడ్పడుతుంది. ఏపీని లాజిస్టిక్ హబ్‌గా, ఆగ్నేయాసియాకు గేట్‌వేగా అభివృద్ధి చేయాలని యోచిస్తున్నారు. ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ఆర్థిక వ్యవస్థ కోస్తా జిల్లాల అభివృద్ధిపై ఎక్కువగా ఆధారపడి ఉంది - బ్లూ ఎకానమీ మరియు పోర్ట్ ఆధారిత పారిశ్రామిక సమూహాలను అభివృద్ధి చేయడం ద్వారా దీనిని మరింత మెరుగుపరచవచ్చు. 2035 నాటికి, ఆంధ్రా తీరం US $ 20 బిలియన్ల నీలి ఆర్థిక వ్యవస్థను ఉత్పత్తి చేయగల సామర్థ్యాన్ని కలిగి ఉంది.

ఓడరేవు రంగం యొక్క వేగవంతమైన అభివృద్ధిని మరియు ఓడరేవు ప్రాంతాలలో ఓడరేవు వినియోగం మరియు పారిశ్రామికీకరణకు అనుసంధానించబడిన లోతట్టు మరియు ఆఫ్‌షోర్ ప్రాంతాల మొత్తం అభివృద్ధిని నిర్ధారించడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ మారిటైమ్ బోర్డు స్థాపించబడింది. పోర్ట్ డెవలప్‌మెంట్‌లో ఉన్నాయి - 4 గ్రీన్‌ఫీల్డ్ సీ పోర్ట్‌లు, 4 కోస్టల్ బెర్త్‌లు, ప్రస్తుతం ఉన్న పోర్ట్‌లలో జెర్లింగ్ సామర్థ్యాలను పెంచడం & నివాస సమయాన్ని తగ్గించడం మరియు కాకినాడ సెజ్‌తో పాటు స్మార్ట్ పోర్ట్ సిటీలు మరియు మూడు ప్రధానేతర ఓడరేవులు అభివృద్ధిలో ఉన్నాయి.

1. రామాయపట్నం పోర్టు

ఇది ప్రకాశం జిల్లాలో, NH 5 మరియు రైలు మార్గానికి సమీపంలో ఉంది. రామాయపట్నం పోర్టు అభివృద్ధికి ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం కట్టుబడి ఉంది ప్రభుత్వం రామాయపట్నం పోర్ట్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్‌ను ఏర్పాటు చేసింది. M/s నవయుగ ఇంజనీరింగ్ కంపెనీ లిమిటెడ్ మరియు అరబిందో రియాలిటీ & ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ (ప్రైవేట్ లిమిటెడ్) EPC ప్రాతిపదికన పోర్టు అభివృద్ధికి విజయవంతమైన బిడ్డర్లుగా నిలిచాయి. 30.07.2021 నుండి రూ.3736.14 కోట్లతో 36 నెలల్లో ప్రాజెక్ట్ పూర్తి చేయాలి. 2024-25 నాటికి 24 మిలియన్ టన్నుల ట్రాఫిక్ మరియు ఫేజ్ 1లో 25 మిలియన్ టన్నుల సామర్థ్యంతో ఓడరేవు (బ్యాకప్ 4000 ఎకరాలు) కోసం 803 ఎకరాల భూమిని కేటాయించారు.

2. మచిలీపట్నం ఓడరేవు

మచిలీపట్నం పోర్టు అభివృద్ధి కోసం మచిలీపట్నం పోర్ట్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్ స్థాపించబడింది. మచిలీపట్నంలోని డీప్ వాటర్ పోర్ట్ డెవలప్‌మెంట్ కో. రైట్స్ కన్సల్టెంట్స్ రూపొందించిన డిటైల్డ్ ప్రాజెక్ట్ రిపోర్టును ప్రభుత్వం ఆమోదించింది. 36 నెలల పూర్తి కాలవ్యవధితో మొదటి దశ పనులను చేపట్టేందుకు రూ.5835 కోట్లకు పరిపాలనా అనుమతులు ఇచ్చింది. రూ.5155.73 కోట్ల ప్రాజెక్టు వ్యయంతో పరిపాలనాపరమైన అనుమతిని సవరించారు. ఓడరేవు కోసం 800 ఎకరాల భూమిని కేటాయించారు, ఫేజ్ 1లో 35 మిలియన్ టన్నుల సామర్థ్యంతో 26 మిలియన్ టన్నుల ట్రాఫిక్ అంచనా వేయబడింది.

3. భావనపాడు పోర్టు

శ్రీకాకుళం జిల్లాలో ఉంది. ఇది ఫిషింగ్ హార్బర్. ఓడరేవు అభివృద్ధి కోసం ఏపీ ప్రభుత్వం పోర్ట్ నెవండి మేనా కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్‌ను అభివృద్ధి చేయాలని నిర్ణయించింది. భావనపాడు పోర్టు అభివృద్ధికి రూ.3669.95 కోట్లతో పరిపాలన ఆమోదం లభించింది. ప్రాజెక్ట్ కోసం ప్రాజెక్ట్ మేనేజ్‌మెంట్ కన్సల్టెంట్‌లుగా టాటా కన్సల్టింగ్ ఇంజనీర్‌లను నియమించడం ద్వారా GO.Ms.No.8, Dt.17.08.2021 ప్రకారం ఫేజ్ 1 కోసం మొత్తం రూ.4361.91 కోట్లకు సవరించబడింది. 2024-26 నాటికి 15 మిలియన్ల ట్రాఫిక్ సామర్థ్యంతో 1010 ఎకరాల భూమి (బ్యాకప్ 4000 ఎకరాలు) మరియు ఫేజ్ 1లో 25 మిలియన్ టన్నులు. పశ్చిమగోదావరిలోని నర్సాపూర్, శ్రీకాకుళంలోని మేఘవరం, విశాఖపట్నంలోని నక్కపల్లి, గుంటూరులోని నిజాంపట్నం. ప్రకాశం జిల్లాల్లో ఓడరేవు అభివృద్ధి జరుగుతోంది.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని విమానాశ్రయాలు

రాష్ట్ర ఆర్థికాభివృద్ధిలో పౌర విమానయానం ప్రధాన పాత్ర పోషిస్తుంది. ఈ ప్రాంతంలో ఉపాధి కల్పన మరియు పర్యాటకం పారిశ్రామిక అభివృద్ధికి కారణమవుతుంది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ పౌర విమానయాన విధానం, 2015:

ఆంధ్రప్రదేశ్ పౌర విమానయాన విధానం, 2015 ప్రకారం ప్రభుత్వం ప్రైవేట్ భాగస్వామ్యాన్ని ప్రోత్సహిస్తుంది. ప్రాంతీయ/జాతీయ విమానయాన కార్యకలాపాలు మరియు ఇతర విమానయాన మౌలిక సదుపాయాలకు ఆర్థిక ప్రోత్సాహకాలు అందించడం, వయబిలిటీ గ్యాప్ ఫండింగ్ స్కీమ్ ఆధారంగా ఫైనాన్సింగ్‌లో అంతరాలను తగ్గించడం వంటి వివిధ కార్యక్రమాలను ప్రభుత్వం చేపడుతోంది. రాష్ట్రంలో కొత్త గ్రీన్‌ఫీల్డ్ విమానాశ్రయాలను అభివృద్ధి చేయాలని, ఎయిర్ కనెక్టివిటీని మెరుగుపరచాలని, ఆర్థిక వృద్ధిని పెంచాలని నిర్ణయించారు. ప్రస్తుతం ఉన్న ఎయిర్‌స్ట్రిప్‌లను తక్కువ ఖర్చుతో కూడిన విమానాశ్రయాలుగా అప్‌గ్రేడ్ చేయడానికి ప్రస్తుతం భారతదేశం యొక్క మొత్తం ప్రయాణికుల ట్రాఫిక్‌లో 1.6% రాష్ట్రం నిర్వహిస్తోంది.

ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎయిర్‌పోర్ట్స్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్ (APADCL)

గతంలో భోగాపురం ఇంటర్నేషనల్ ఎయిర్‌పోర్ట్ కార్పొరేషన్ లిమిటెడ్ -BIACL అనేది కంపెనీల చట్టం 2013 ప్రకారం ఏర్పడిన SPV మరియు 100 GoAP యాజమాన్యంలో ఉంది. ఇది 20/5/2015న ఏర్పడింది. దీని పేరు 24/11/2017న మార్చబడింది. APADCL అనేది రాష్ట్రంలో విమానయాన మౌలిక సదుపాయాలను సులభతరం చేయడానికి మరియు మెరుగుపరచడానికి గోరల్ ఏజెన్సీ. ఇది నాలుగు గ్రీన్‌ఫీల్డ్ విమానాశ్రయాలను అభివృద్ధి చేయడానికి ఒక ప్రాజెక్ట్ ప్రతిపాదకుడు.

1. విశాఖపట్నం సమీపంలోని భోగాపురం (విజయనగరం జిల్లా):

ప్రాజెక్టు విస్తీర్ణం దాదాపు 2631.63 ఎకరాలు. ఫేజ్-1 కోసం ప్రాజెక్ట్ అంచనా వ్యయం రూ.230251 కోట్లు. మొదటి దశ కింద సామర్థ్యం - 1 6Mppa మరియు రెండవ దశ 12Mppa మరియు మూడవ దశ 18Mppa.

2. దగదర్తి (నెల్లూరు జిల్లా):

ప్రాజెక్ట్ పరిమాణం 1380 ఎకరాలు, ప్రాజెక్ట్ యొక్క మొత్తం ప్రాజెక్ట్ వ్యయం రూ.1499.17 కోట్లు, దీనిలో GOAP LARSON & TURBO ఖర్చులను కనెక్టివిటీ ఖర్చుతో సహా భరిస్తుంది మరియు ప్రాజెక్ట్ డెవలప్‌మెంట్ CapEx. డెవలపర్.

3. ఓర్వకల్లు (కర్నూలు జిల్లా) వద్ద విమానాశ్రయం:

ఈపీసీ పద్ధతిలో 1032 ఎకరాల్లో ప్రాజెక్టును అభివృద్ధి చేస్తున్నారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ (APADCL)కి బడ్జెట్ కేటాయింపులు మరియు లోన్ గ్యారెంటీ నుండి GOAP పూర్తిగా నిధులు సమకూర్చిన ప్రాజెక్ట్‌కి రూ .180 కోట్లు ఖర్చు చేశారు. విమానాశ్రయం ప్రజల ఉపయోగం కోసం 15/01/2021న DGCA ఏరోడ్రోమ్ లైసెన్స్‌ను పొందింది.

28 మార్చి 2021 నుండి విమానాలను ఆపరేట్ చేయడం ప్రారంభించిన ఎయిర్‌లైన్స్, ఇది దక్షిణ భారతదేశంలోని మొట్టమొదటి విమానాశ్రయంగా ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వంచే పూర్తిగా అభివృద్ధి చేయబడుతుందని పేర్కొంది.

4. కుప్పం (చిత్తూరు డిటి)

కుప్పం విమానాశ్రయం (డొమెస్టిక్ ఎయిర్‌పోర్ట్) భారతదేశంలోని ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని కుప్పంలో నిర్మాణంలో ఉన్న పబ్లిక్ ఎయిర్‌పోర్ట్. గ్రీన్‌ఫీల్డ్ విమానాశ్రయాన్ని ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ కార్పొరేషన్ ఆఫ్ ఆంధ్రప్రదేశ్ లిమిటెడ్ (INCAP) నిర్మిస్తుంది. విమానాశ్రయం ప్రయాణికులు మరియు కార్గో కార్యకలాపాలను నిర్వహించాలి. ప్రాజెక్ట్ స్థలం శాంతిపురం మండలం వద్ద ఉంది, ప్రతిపాదిత ఎనిమిది లేన్ల చెన్నై-బెంగళూరు ఎక్స్‌ప్రెస్‌వే నుండి 25 కిమీ (16 మైళ్ళు) దూరంలో ఉంది మరియు దీని అంచనా వ్యయం రూ. 1,000 ఎకరాల్లో 100 కోట్లు (2023లో రూ. 134 కోట్లు లేదా US$17 మిలియన్లకు సమానం).

తిరుపతి విమానాశ్రయానికి పౌర విమానయాన మంత్రిత్వ శాఖ 2015 అక్టోబర్‌లో అంతర్జాతీయ విమానాశ్రయం హూడా మంజూరు చేసింది. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014 నిబంధనల ప్రకారం విమానాశ్రయ విస్తరణ చేపట్టబడింది. కడప విమానాశ్రయాన్ని 7 జూన్ 2015న ఎయిర్ పెగాసస్ ఎయిర్‌లైన్ బెంగళూరు నుండి కడప మరియు కడప నుండి బెంగళూరుకు షెడ్యూల్ చేసిన విమానంతో ప్రారంభించింది.

19.4 ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ మరియు ఇ-గవర్నెన్స్:

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వానికి రాష్ట్ర సమగ్రాభివృద్ధికి స్పష్టమైన విజన్ ఉంది. ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీని విస్తృతంగా ఉపయోగించడం ద్వారా వేగంగా అభివృద్ధి సాధించడం, రాష్ట్రాన్ని జ్ఞాన సమాజంగా మార్చడం, ఈ సమాచార యుగంలో ఒక లక్షణం, నాయకత్వాన్ని సాధించడానికి సమాచార సాంకేతికత సాధనంగా ఉపయోగించబడుతుందని విజన్-2020 పేర్కొంది. ఈ దృక్పథాన్ని సాధించడానికి, ప్రభుత్వం ఎప్పటికప్పుడు ఐటీ విధానాలు మరియు విధానాలను ప్రవేశపెడుతోంది.

2002 మొదటి I.T. విధానము

అవిభక్త ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం 2002లో తొలిసారిగా ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ పాలసీని ప్రకటించింది. ఈ విధానం యొక్క లక్ష్యాలు:

ఆర్థికాభివృద్ధిని సాధించడానికి సమాచార సాంకేతికతను సాధనంగా ఉపయోగించడం: పెట్టుబడి, ఉపాధి, ఎగుమతులు పెరగడం.

నాణ్యమైన విద్య ద్వారా మానవ వనరుల అభివృద్ధి

ఈ కాలంలోనే హైదరాబాద్‌లో హైటెక్ సిటీ, సైబర్ సిటీల నిర్మాణాలు ప్రారంభమయ్యాయి.

2005-10 కాలానికి మరొక సమాచార సాంకేతిక విధానం ప్రకటించబడింది మరియు బ్రాడ్‌బ్యాండ్ కనెక్టివిటీ, హార్డ్‌వేర్ తయారీ, I.T. ప్రత్యేక ఆర్థిక మండళ్లు, పేదరిక నిర్మూలనకు ప్రాధాన్యం ఇచ్చారు. ఐ.టి. పరిశ్రమ దృష్టిని ఆకర్షించడానికి జాతీయ మరియు అంతర్జాతీయ సెమినార్లు, వర్క్‌షాప్‌లు మరియు ప్రదర్శనలు నిర్వహిస్తారు. వరంగల్, విశాఖపట్నం, తిరుపతి వంటి పట్టణాలు కూడా క్రమంగా ఐటీ హబ్‌లుగా అభివృద్ధి చెందుతాయని గుర్తించారు. 2010-15 కాలానికి కొత్త IT విధానం జులై 1, 2010న ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీలో ప్రకటించబడింది. ఇన్ఫర్మేషన్ అండ్ కమ్యూనికేషన్ టెక్నాలజీ రంగానికి సంబంధించి నాస్కామ్ నిర్దేశించిన జాతీయ లక్ష్యాల ఆధారంగా, ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 2015 నాటికి రాష్ట్రంలో ఈ రంగానికి ఈ క్రింది లక్ష్యాలను సాధించాలని నిర్ణయించింది. 'ఐ.టి. ఎగుమతులు - రూ. 70,000 (US $ 15 బిలియన్లు), అంచనా వార్షిక వృద్ధి రేటు 17%; 1.25 లక్షల కొత్త ప్రత్యేక ఉద్యోగాలు సృష్టించబడతాయి; పరోక్షంగా 5 లక్షల ఉద్యోగాలు రానున్నాయి.

రాష్ట్రంలో ఐ.టి ప్రోత్సాహకాలు

ఈ క్రింది విధంగా కంపెనీల ఏర్పాటుకు వివిధ ప్రోత్సాహకాలను ప్రకటించారు.

- ఆంధ్ర ప్రదేశ్ కాలుష్య నియంత్రణ చట్టం నుండి మినహాయింపు మరియు అన్ని BATI/ BTI యూనిట్లకు ఉత్పత్తి చేసే సెట్లు మినహా విద్యుత్ కోతలు.
- కింది చట్టాల ప్రకారం నిర్వహించిన తనిఖీల నుండి, I.T. పరిశ్రమకు మినహాయింపు.
- ఉదా: ఫ్యాక్టరీల చట్టం 1948, మెటర్నిటీ బెనిఫిట్ యాక్ట్, 1961
- కనీస వేతనాల చట్టం, 1948, ఉపాధి మార్పిడి (ఖాళీల నిషేధం) చట్టం, 1980 మొదలైనవి.
- IT మరియు ITES కంపెనీలు మూడు షిఫ్టులలో పని చేయడానికి, మహిళలు రాత్రి షిఫ్టులలో పనిచేయడానికి సాధారణ సమ్మతి
- ఆంధ్రప్రదేశ్ అత్యవసర సేవల చట్టం ప్రకారం ప్రమాదకరం కాని హార్డ్‌వేర్ తయారీ పరిశ్రమలను గుర్తించేందుకు IT మరియు ITES కంపెనీలు
- 100% స్టాంప్ డ్యూటీ, బదిలీ సుంకం, సేల్/లీజు డీడ్‌లపై మొదటి లావాదేవీలపై చెల్లించిన రిజిస్ట్రేషన్ ఫీజు. ప్రభుత్వ స్థలాల కేటాయింపులకు ఈ మినహాయింపు వర్తించదు. పైన పేర్కొన్న విధంగా రెండవ లావాదేవీలపై చెల్లించిన ఫీజులో 50 శాతం వాపసు.
- పారిశ్రామిక విద్యుత్ వర్గీకరణ యొక్క వర్తింపు
- కంపెనీ వాణిజ్య లావాదేవీలు ప్రారంభించిన తేదీ నుండి 3 సంవత్సరాల పాటు విద్యుత్ బిల్లులపై 25 శాతం రాయితీ లేదా రూ.30 లక్షల వరకు రాయితీ ఏది ముందైతే అది.
- 9 చదరపు మీటర్ల స్థల పరిమితికి లోబడి జాతీయ మరియు అంతర్జాతీయ ప్రదర్శనలలో పాల్గొనడానికి 50 శాతం సబ్సిడీ చెల్లింపు.
- I.T. ఎగుమతిదారుల సంఘాలు, NASSCOM, ITC మొదలైన సంస్థలు IT సంబంధిత పరిశోధనలు, మార్కెట్లు. మొదలైన వాటిలో పాల్గొంటాయి.
- స్టార్టప్ కంపెనీలు, చిన్న మరియు సూక్ష్మ పరిశ్రమలకు ప్రత్యేక ప్రోత్సాహకాలు మరియు SC, ST మరియు మహిళా కార్యకర్తలకు ప్రత్యేక సహాయం ప్రకటించారు.
- రాష్ట్ర విభజన తర్వాత, కొత్త రాష్ట్ర భవిష్యత్తు అవసరాలను దృష్టిలో ఉంచుకుని 2014 ఆగస్టులో కొత్త విధానానికి సంబంధించిన బ్లూ ప్రింట్‌ను ప్రకటించారు.
- □ ఆగస్ట్ 2014లో, కొత్త ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వం సమాచార సాంకేతిక విధానానికి సంబంధించిన బ్లూప్రింట్‌ను రూపొందించింది. దీనికి "ఇమాజినింగ్ ఆంధ్రప్రదేశ్- కోడ్ ఆఫ్ ఇ-గవర్నెన్స్, ఎలక్ట్రానిక్స్ అండ్ ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ" అని పేరు పెట్టారు.

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర IT విధానం 2021 – 2024:

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రాన్ని ప్రాధాన్యతా గమ్యస్థానంగా ప్రమోట్ చేసేందుకు ప్రభుత్వం ఎలక్ట్రానిక్స్ అండ్ ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ ఏజెన్సీ (APEITA)ని బలోపేతం చేసింది. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ (IT) మరియు IT సర్వీసెస్ (ITES) ప్రారంభించింది. ఎలక్ట్రానిక్స్ కూడా ప్రాధాన్యతా రంగంగా గుర్తించబడింది. స్థానికంగా ఉపాధి అవకాశాలు కల్పించవచ్చు. "ITE & C డిపార్ట్‌మెంట్‌ను రెవెన్యూ కేంద్రంగా మార్చడం మరియు IT/ ITES" పెద్ద ఎత్తున స్థానిక ఉపాధిని సృష్టించడం అనేది పాలసీ

యొక్క దృష్టి. ITE & C డిపార్ట్‌మెంట్‌ను ఆదాయ స్వావలంబన విభాగంగా చేయడం పరిశ్రమకు సిద్ధంగా ఉన్న టాలెంట్ పూల్‌ను సృష్టించడం మరియు నైపుణ్యం కలిగిన IT మానవశక్తి కోసం డిమాండ్‌ను సృష్టించడం, కో-వర్కింగ్ స్పేస్ మరియు శాటిలైట్ సెంటర్‌ల సృష్టిని సులభతరం చేయడం.

క్వాంటం కంప్యూటింగ్, ఆర్టిఫిషియల్ ఇంటెలిజెన్స్ (AI) / మెషిన్ లెర్నింగ్ (ML) వంటి అత్యాధునిక మరియు అభివృద్ధి చెందుతున్న సాంకేతికతలను ప్రోత్సహించడం. IT రంగంలో ఫ్రీలాన్సర్‌లకు మద్దతు ఇవ్వడం ద్వారా "గిగ్ ఎకానమీ"కి ప్రోత్సాహాన్ని అందించడం. పెట్టుబడి ప్రతిపాదనలకు వేగవంతమైన ఆమోదం మరియు ప్రారంభించడానికి సమయం తగ్గింపు. ఐటీ రంగంలో 10 పెట్టుబడి ప్రతిపాదనలు వచ్చాయి. 500 కోట్ల పెట్టుబడితో 2 నుండి 5 సంవత్సరాల కాలానికి 20,000 మందికి ఉపాధి అవకాశాలు కల్పించడం. ESDM సెక్టార్ కింద 15 పెట్టుబడి ప్రతిపాదనలు ఉన్నాయి. రాబోయే 3 సంవత్సరాల్లో INR 4,000 కోట్ల పెట్టుబడితో 25,000 ఉద్యోగాలను సృష్టించేందుకు ప్రతిపాదనలు సిద్ధం చేయబడ్డాయి. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం 2 ఏప్రిల్ 2021న విజయవాడలో CXO రౌండ్ టేబుల్‌ని నిర్వహించింది. పరిశ్రమలో చురుకుగా పాల్గొనేవారు, నాయకులు, వ్యవస్థాపకులు, వెంచర్ క్యాపిటల్స్ మరియు ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ ఎలక్ట్రానిక్స్ తయారీ రంగాల నుండి 700 మందికి పైగా హాజరయ్యారు.

IT మౌలిక సదుపాయాలు

విశాఖపట్నం, తిరుపతి, అనంతపురంలో 1000 నుంచి 2000 ఎకరాల్లో కాన్సెప్ట్ సిటీల సృష్టి జరుగుతోంది. విశాఖపట్నంలో 20 ఎకరాల విస్తీర్ణంలో సిగ్నేచర్ ఐటీ టవర్‌ను అభివృద్ధి చేయాలని డిపార్ట్‌మెంట్ ఆఫ్ కమ్యూనికేషన్స్ (ఐటీఈ అండ్ సీ) భావిస్తోంది. విజయవాడలోని సబ్-అర్బన్‌ను గతంలో మేధా టవర్స్‌గా పిలిచేవారు, ప్రస్తుతం ఉన్న సౌకర్యం కోసం 2 లక్షల sft. 2,500 సీట్లను అందించడంతోపాటు మరో 10 లక్షల S.F.Tని విస్తరించడం ద్వారా 15,000 కంటే ఎక్కువ ఉద్యోగాలు సృష్టించబడ్డాయి, EMC 20 కింద భారత ప్రభుత్వం మంజూరు చేసిన మొదటి పథకాన్ని ముఖ్యమంత్రి 23 డిసెంబర్ 2021న YSR EMC, కొప్పర్తిలో 500 ఎకరాలలో ప్రారంభించారు. INR 8,000 కోట్ల పెట్టుబడి సామర్థ్యంతో 25,000 కంటే ఎక్కువ మందికి ఉపాధి అవకాశాలు, ఉన్నతమైన మౌలిక సదుపాయాలను అందించడం జరుగుతోంది.

ఇ-గవర్నెన్స్

ఇ-గవర్నెన్స్ అనేది ప్రభుత్వ పరిపాలనలో సమాచార సాంకేతికతను విస్తృతంగా ఉపయోగించడం ద్వారా అన్ని రకాల పబ్లిక్ అడ్మినిస్ట్రేషన్ సేవలను మెరుగుపరిచే ప్రక్రియ. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో స్మార్ట్ ప్రభుత్వాన్ని ఏర్పాటు చేయడం ప్రధాన లక్ష్యం ఇ-గవర్నెన్స్‌తో ప్రభుత్వ ఐటి విధానంలో ఇది ఒక ప్రముఖ భాగం.

గత నాలుగు దశాబ్దాలుగా గ్లోబల్ ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ ల్యాండ్‌స్కేప్‌లో సాఫ్ట్‌వేర్ పరిశ్రమ ప్రత్యేకమైనది. ఇన్నోవేషన్, అనలిటిక్స్, క్లౌడ్ సర్వీసెస్, సోషల్ అవేర్‌నెస్, "ఇంటర్నెట్ ఆఫ్ థింగ్స్" మొదలైనవి ఇటీవలి కాలంలో ప్రాముఖ్యతను సంతరించుకుంటున్నాయి. పాలనా ప్రక్రియలో

విప్లవాత్మకమైన మార్పులతో కూడిన ఆధునిక సమాచార సాంకేతిక సాధనాలు మరియు నైపుణ్యాలను ఉపయోగించడం ద్వారా మరియు పౌర సేవలను చౌకగా మరియు త్వరగా అందించడం ద్వారా పాలనలో పారదర్శకత మరియు జవాబుదారీతనం పెంచడానికి E- గవర్నెన్స్ సహాయపడుతుంది. అంతేకాకుండా, ఇది ఆర్థిక అభివృద్ధికి మరియు జనాభాను బలోపేతం చేయడానికి కూడా సహాయపడుతుంది.

ఇ-గవర్నెన్స్ యొక్క లక్ష్యాలు

- పాలనలో పారదర్శకత మరియు జవాబుదారీతనం ప్రవేశపెట్టడం.
- ప్రభుత్వ కార్యకలాపాలలో సామర్థ్యం మరియు ఉత్పాదకతను పెంచడం.
- సమాచారాన్ని వ్యాప్తి చేయడం మరియు ప్రజల భాగస్వామ్యాన్ని ప్రోత్సహించడం ద్వారా అభివృద్ధి కార్యక్రమాలపై ప్రజలకు అవగాహన పెంచడం.
- సమాచార హక్కు మరియు సమాచార వ్యాప్తి ద్వారా ప్రజలకు సాధికారత కల్పించడం.
- ప్రభుత్వ విధానాలు, అభివృద్ధి కార్యక్రమాలు, సంక్షేమ పథకాల అమలు, దళారీల ప్రాబల్యం, దోపిడీ, వేధింపులు, నకిలీ పత్రాల సృష్టి మరియు ప్రజా సేవలను అందించడంలో పాలనా వ్యవస్థలో అవినీతి నిర్మూలన.
- పారదర్శక, వేగవంతమైన, చౌక మరియు నాణ్యమైన పౌర సేవలను అందించడం.
- విశ్వసనీయమైన మరియు తగిన సమాచారం ఆధారంగా ప్రభుత్వం యొక్క వివిధ స్థాయిలలో నిర్ణయాలు తీసుకునేలా చేయడం.
- ప్రభుత్వ/ప్రభుత్వ సంస్థల చట్టబద్ధత మరియు విశ్వసనీయతను నెలకొల్పడం,
- ప్రభుత్వ ఆస్తులు, రాబడి మరియు వ్యయంపై సమర్థవంతమైన నియంత్రణను పెంచడం.

19.5 పట్టణీకరణ మరియు స్మార్ట్ నగరాలు:

AP గత దశాబ్దంలో 7% వృద్ధి రేటుతో వేగంగా పట్టణీకరణ చెందుతోంది. 2023లో రాష్ట్ర జనాభాలో దాదాపు 30% మంది ఉన్నారు. పట్టణ జనాభా మరియు ఆర్థిక వృద్ధి మధ్య బలమైన సహసంబంధం ఉంది. ఇది జీవన పరిస్థితులను మెరుగుపరచడం మరియు పట్టణ ప్రాంతాల్లో ఆర్థిక వృద్ధికి సహాయపడే కారకాలపై ఎక్కువ దృష్టిని కోరుతుంది.

APలో పట్టణాభివృద్ధిలో ఉపాధి అవకాశాలు, సరసమైన గృహాలు, నమ్మకమైన మరియు అనుకూలమైన సేవలు, స్వచ్ఛమైన మరియు పచ్చటి వాతావరణం, అలాగే జవాబుదారీ మరియు ఆర్థికంగా బలమైన పట్టణ స్థానిక సంస్థల (ULBలు) నిర్మాణం వంటివి ఉంటాయి. APలో పట్టణాభివృద్ధి యొక్క లక్ష్యాలు పట్టణ నివాసులందరికీ మెరుగైన జీవన నాణ్యత మరియు సామాజిక చేరిక, పారిశ్రామికీకరణ మరియు ఉత్పాదకత మెరుగుదల మరియు స్థిరమైన పట్టణ వృద్ధి ద్వారా నడపబడే అధిక పట్టణీకరణ రేటు. APలో పట్టణ అభివృద్ధి యొక్క లక్ష్యాలు పట్టణ నివాసితులకు మెరుగైన జీవన నాణ్యత మరియు సామాజిక చేరిక, పారిశ్రామికీకరణ మరియు ఉత్పాదకత మెరుగుదల ద్వారా నడపబడే

అధిక పట్టణీకరణ రేటు మరియు సారవంతమైన భూములు మరియు పర్యావరణ సున్నిత ప్రాంతాలను రక్షించే స్థిరమైన పట్టణ వృద్ధిని సాధించడం.

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో పట్టణాభివృద్ధికి సంబంధించిన విజన్ స్టేట్‌మెంట్ 2029 నాటి AP నగరాలు ఉత్పాదక, సమగ్ర, స్థిరమైన, స్మార్ట్ మరియు సుపరిపాలన:

థీమ్	ఇనిషియేటివ్
ఉత్పాదకత	• గ్రోత్-పోల్ & ఇండస్ట్రియల్ నోడ్ వ్యూహాలు • మౌలిక సదుపాయాలు మరియు పారిశ్రామిక పెట్టుబడులలో రాష్ట్ర సమన్వయం • పట్టణ నివాసితులు మరియు వలసదారులకు నైపుణ్య శిక్షణ • పట్టణ ఉన్నత స్థాయి నిరుద్యోగం రేట్లు మరియు రోడ్ నెట్‌వర్క్‌లను మెరుగుపరచడం మరియు విస్తరించడం
సమగ్రత	• నగర అభివృద్ధిలో మురికివాడల ఏకీకరణ • స్మార్ట్ రీజియన్ అథారిటీ • సర్వీస్ డెలివరీలో PPP మోడల్ • నీటి సరఫరా, మురుగునీరు, పారుదల మరియు ఘన వ్యర్థాల సేకరణ వ్యవస్థల కోసం 100% కవరేజీని మెరుగుపరచడం మరియు విస్తరించడం
సస్టైనబిలిటీ	• గ్రోత్-పోల్ స్ట్రాటజీ స్థానం 3 ప్రధాన పట్టణ ప్రాంతాలు తక్కువ-ప్రమాదం ఉన్న ప్రదేశాలలో • ULBల కోసం విపత్తు నిర్వహణ ప్రణాళిక • భూ వినియోగం మరియు పర్యావరణ పరిరక్షణలో రాష్ట్ర స్థాయి సమన్వయం • ఘన వ్యర్థాల నిర్వహణ కోసం వినూత్న పరిష్కారాలు • మురుగునీరు, ఘన వ్యర్థ వ్యవస్థల శుద్ధి స్థాయిని 100% మెరుగుపరచండి మరియు విస్తరించండి • అన్ని తరగతి-I నగరాల కోసం పట్టణ ప్రజా రవాణా వ్యవస్థలను నిర్మించడం
స్మార్ట్	• ఇంటిగ్రేటెడ్ GIS-ఆధారిత అర్బన్ డేటా హబ్ • AP నగరాలకు స్మార్ట్ సిటీ డెవలప్‌మెంట్ ఫ్రేమ్‌వర్క్ • సమాచారం మరియు ప్రభుత్వ సేవలను సమర్ధవంతంగా అందించడానికి ఇన్ఫర్మేషన్ హబ్ / మీ-సేవా కేంద్రాల విస్తరణ
సుపరిపాలన	• ULBలను రాజకీయంగా మరియు ఆర్థికంగా బలోపేతం చేయడం • ఆదాయ ఉత్పత్తి వ్యవస్థల సంస్కరణలు • PPP నమూనాలను ఉపయోగించేందుకు ప్రణాళిక మరియు నిర్వహణ ద్వారా భూమి జాబితాను మెరుగుపరచండి

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్మార్ట్ సిటీలు

అభివృద్ధి చెందిన దేశాలకు ధీటుగా భారత్ తన అభివృద్ధిని వేగవంతం చేస్తోంది. స్మార్ట్ సిటీ మిషన్‌ను అమలు చేయడం ఆ కార్యక్రమాలలో ఒకటి. భారతదేశంలోని ఇంటెలిజెంట్ సిటీ నివాసితులకు అత్యుత్తమ సౌకర్యాలు అందుబాటులో ఉంటాయి. అడ్మినిస్ట్రేటివ్ ప్రభావాన్ని పెంచడానికి స్మార్ట్ సిటీ ఇన్ఫర్మేషన్ మరియు కమ్యూనికేషన్ టెక్నాలజీలను (ICT) ఉపయోగిస్తుంది. ఇది సాధారణ ప్రజలకు సమాచారాన్ని ప్రచురించడానికి మరియు ప్రజా సేవల ప్రమాణాన్ని మెరుగుపరచడానికి ICTని కూడా ఉపయోగిస్తుంది. స్మార్ట్ సిటీ విజయం ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ రంగాల మధ్య పటిష్టమైన మైత్రిని ఏర్పరచగల సామర్థ్యంపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ఇందులో బ్యూరోక్రసీ మరియు నియమాలకు సంబంధించిన అంశాలు ఉంటాయి. డిజిటల్, డేటా ఆధారిత వాతావరణాన్ని ఏర్పాటు చేయడానికి మరియు నిర్వహించడానికి అవసరమైన చాలా పని ప్రభుత్వం వెలుపల జరుగుతుంది.

భారతదేశంలో స్మార్ట్ సిటీ దాని నివాసితులకు సాధ్యమైనంత ఉత్తమమైన సౌకర్యాలను అందిస్తుంది. ఆధునిక సాంకేతిక పరిజ్ఞానాన్ని సద్వినియోగం చేసుకోవడమే స్మార్ట్ సిటీ వెనుక ఉన్న ఆలోచన. నానాటికీ పెరుగుతున్న పట్టణ జనాభా దీని వల్ల ప్రయోజనం పొందుతోంది. ఇందులో మెరుగైన సామాజిక సేవలు, చెత్త సేకరణ మరియు వినియోగ సరఫరా ఉన్నాయి. సాంకేతికత చలనశీలత, పర్యావరణ నిర్వహణ మరియు శాంతిభద్రతలతో పరస్పరం అనుసంధానించబడి ఉంది. భారతదేశంలోని స్మార్ట్ సిటీల జాబితాలోని చాలా స్థానాలు స్థిరమైన జీవనాన్ని ప్రోత్సహించే లక్ష్యంతో ఉన్నాయి. ఇది అందుబాటులో ఉన్న భూమిని తెలివిగా ఉపయోగించుకుంటుంది. భారత ప్రభుత్వం తొలి లక్ష్యం 100 స్మార్ట్ సిటీలు. ఈ ప్రాజెక్ట్ దాదాపు పూర్తయింది. భారతదేశం యొక్క 100 స్మార్ట్ నగరాల ప్రారంభ జాబితా దేశంలోని దాదాపు ప్రతి మూలను కవర్ చేస్తుంది. ఈ ప్రణాళికను అమలు చేయడం రాష్ట్రాలు మరియు కేంద్రపాలిత ప్రాంతాల బాధ్యత.

ఆంధ్రప్రదేశ్ విషయానికి వస్తే, స్మార్ట్ సిటీ మిషన్ కింద నాలుగు స్మార్ట్ సిటీలను గుర్తించారు.

- అమరావతి
- కాకినాడ
- తిరుపతి
- విశాఖపట్నం

నగర నిర్వహణను మెరుగుపరచడం మరియు సందర్శకులు మరియు నివాసితులకు విస్తృతమైన స్మార్ట్ సేవలను అందించడంతోపాటు స్మార్ట్ సిటీ పరివర్తన ప్రక్రియను పెంచడం అనేది చొరవ యొక్క ప్రధాన లక్ష్యాలలో ఒకటి. నగరాలు స్థిరమైన, నివాసయోగ్యమైన కమ్యూనిటీగా ప్రణాళిక చేయబడుతున్నాయి, అది దాని పౌరులకు ఉన్నత జీవన ప్రమాణాలను అందిస్తుంది. ఇన్నోవేషన్ మరియు టెక్నాలజీకి ప్రాధాన్యతనిస్తూ నగరం నాలెడ్జ్ హబ్‌గా మార్చబడుతోంది.

19.6 సారాంశం:

అవస్థాపన అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క రోజువారీ కార్యకలాపాలు సజావుగా సాగడానికి మరియు ప్రజల జీవన ప్రమాణాన్ని పెంచే అన్ని అవసరమైన వ్యవస్థలు మరియు సౌకర్యాలను కలిగి ఉంటుంది. ఇందులో రోడ్లు, నీటి సరఫరా, విద్యుత్ మరియు టెలికమ్యూనికేషన్స్ వంటి ప్రాథమిక సౌకర్యాలు ఉన్నాయి. పబ్లిక్ ఇన్‌ఫ్రాస్ట్రక్చర్ అనేది ప్రభుత్వంచే అభివృద్ధి చేయబడిన, యాజమాన్యం మరియు నిర్వహించబడే మౌలిక సదుపాయాల సౌకర్యాలు, వ్యవస్థలు మరియు నిర్మాణాలను సూచిస్తుంది. ఇది సాధారణ ప్రజలకు ఉపయోగం కోసం తెరిచిన అన్ని మౌలిక సదుపాయాలను కలిగి ఉంటుంది. ముఖ్యంగా వాతావరణ మార్పులను తగ్గించడానికి మరియు స్వీకరించడానికి అవసరమైన భారీ సామాజిక పరివర్తనల వెలుగులో, సమకాలీన మౌలిక సదుపాయాల సంభాషణలు తరచుగా స్థిరమైన అభివృద్ధి మరియు ఆకుపచ్చ మౌలిక సదుపాయాలపై దృష్టి పెడతాయి. ఈ ప్రాముఖ్యతను గుర్తిస్తూ, అంతర్జాతీయ సమాజం సుస్థిర అభివృద్ధి లక్ష్యాలు, ప్రత్యేకించి సస్టైనబుల్ డెవలప్‌మెంట్ గోల్ 9 "పరిశ్రమ, ఆవిష్కరణ మరియు మౌలిక సదుపాయాలు" ద్వారా స్థిరమైన మౌలిక సదుపాయాలపై దృష్టి సారించే విధానాన్ని రూపొందించింది.

19.7 పదకోశం:

1. సొసైటీ ఫర్ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ నెట్‌వర్క్ (SAPNET)

ఉపగ్రహ ఆధారిత కమ్యూనికేషన్లు, టెలిమెడిసిన్, వ్యవసాయ విస్తరణ, ఇ-గవర్నెన్స్, స్వయం సహాయక బృందాలు మరియు మానవ వనరుల అభివృద్ధిని ఉపయోగించి దూర విద్యను ప్రోత్సహించడం. SAPNET ఎలక్ట్రానిక్ విజువల్ మీడియా ఛానెల్‌లను నిర్వహిస్తోంది- MANA TV 2 మరియు AP Prime TV, 4759 ROT రిసీవ్ మాత్రమే టెర్మినల్స్), ఆంధ్రప్రదేశ్ అంతటా.13 శాటిలైట్ ఇంటరాక్టివ్ టెర్మినల్స్ (SIT) ఆంధ్రప్రదేశ్ అంతటా.

2. ప్రగతి

E- ప్రగతి అనేది ఆంధ్ర ప్రదేశ్ పౌరులు మరియు వ్యాపారాలందరికీ ప్రభుత్వం అందించిన డిజిటలైజ్డ్ మరియు సామాజికంగా రూపాంతరం చెందిన సింగిల్ యాక్సెస్ పాయింట్. ఉదాహరణలు క్రింది వాటిని కలిగి ఉంటాయి.

వైఎస్ఆర్ లా నేస్తం జూనియర్ లాయర్లకు మొదటి మూడేళ్లపాటు నెలవారీ స్టైఫండ్ రూ. 5000/- APOLIS ప్రాజెక్ట్- AP పోలీసుల కోసం డిపార్ట్‌మెంటల్ బ్యాక్ ఆఫీస్ కార్యకలాపాలను ఆటోమేట్ చేయడం దూర విద్యా విభాగం - డ్రాప్ అవుట్‌లకు గల కారణాలను తెలుసుకోవడానికి, మొత్తం రాష్ట్రంలోని విద్యా వ్యవస్థ యొక్క బేస్‌లైన్ డేటాను అభివృద్ధి చేయడానికి వివిధ స్థాయిలలో డ్రాప్ అవుట్ సేవలను అందించడం.

3. ఇంటర్నేషనల్ ఇన్స్టిట్యూట్ ఆఫ్ డిజిటల్ టెక్నాలజీస్ (IIDT)

ఏజెన్సీలు/కార్పొరేట్‌ల కోసం విద్యార్థులకు హై-ఎండ్ టెక్నాలజీలలో శిక్షణనిచ్చేందుకు 2017 సంవత్సరంలో స్థాపించబడిన IIDT లక్ష్యం 'డిజిటల్ భవిష్యత్తు కోసం ప్రొఫెషనల్‌లు మరియు వ్యవస్థాపకులను' సిద్ధం చేయడం. IIDT M సెక్యూరిటీ, ఆర్టిఫిషియల్ ఇంటెలిజెన్స్ మరియు డేటా సైన్సెస్‌లో పోస్ట్ గ్రాడ్యుయేట్ ప్రోగ్రామ్‌లను (PGP) నడుపుతోంది. ఇప్పటి వరకు ఆరు బ్యాచ్‌లకు శిక్షణ ఇచ్చారు.

4. స్మార్ట్ సిటీ:

స్మార్ట్ సిటీలు మౌలిక సదుపాయాల యొక్క వివిధ రంగాలలో రూపకల్పన మరియు అమలు యొక్క వినూత్న పద్ధతులను ఉపయోగిస్తాయి మరియు వారి సాంప్రదాయ ప్రత్యర్థుల కంటే సాపేక్ష స్థిరత్వం యొక్క ఉన్నత స్థాయిలో పనిచేసే కమ్యూనిటీలను రూపొందించడానికి ప్రణాళికలు రూపొందిస్తాయి.

5. ఆంధ్రప్రదేశ్ స్టేట్ వైడ్ ఏరియా నెట్‌వర్క్ (APSWAN):

ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర ప్రభుత్వ సెక్రటేరియల్ కార్యాలయాలు, జిల్లా కలెక్టర్ల కార్యాలయాలు 12 M.B.P. S. ఆంధ్రప్రదేశ్ స్టేట్ వైడ్ యా నెట్‌వర్క్ (APSWAN), ఆప్టిక్ పోర్టల్ ద్వారా అనుసంధానం చేయడం ద్వారా ఏర్పాటు చేయబడిన రాష్ట్రవ్యాప్త సమాచార కమ్యూనికేషన్ వ్యవస్థ. ఈ వ్యవస్థ ద్వారా, రాష్ట్ర సచివాలయ కార్యాలయాలకు సెంట్రల్-1, డేటా నికేషన్ 2 వాయిస్ కమ్యూనికేషన్ సౌకర్యాలు ఏర్పాటు చేయబడ్డాయి. కొత్త G20 SWAN పథకం కింద ఏర్పాటు చేయబడింది. ప్రాజెక్ట్ యొక్క బ్రమ్-లైవ్ 2611.2010 నుండి ప్రకటించబడింది.

19.8 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

ఎస్సే తరహా ప్రశ్నలు:

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో విద్యుత్ రంగం స్థితిని విమర్శనాత్మకంగా విశ్లేషించండి
2. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని వివిధ రవాణా సౌకర్యాల గురించి విశ్లేషించండి
3. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో IT విధానాన్ని క్లుప్తంగా వివరించండి

సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు:

1. పవర్ సెక్టార్ అభివృద్ధికి ప్రభుత్వ పథకాలు
2. జాతీయ LED కార్యక్రమం
3. AP గ్రీన్ ఎనర్జీ కార్పొరేషన్
4. APలో రోడ్డు రవాణా
5. ఏపీలో జల రవాణా
6. APలో విమాన రవాణా
7. ఏపీలో పట్టణీకరణ

8. ఏపీలో స్మార్ట్ సిటీలు

19.9 సూచించిన పుస్తకాలు

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సామాజిక ఆర్థిక సర్వే నివేదిక, 2023
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎకానమీ, తెలుగు అకాడమీ, 2023
3. మహేంద్ర దేవ్, "ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మానవాభివృద్ధి", CESS, హైదరాబాద్, 2009
4. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014
5. మిశ్రా మరియు పూరీ,"ఇండియన్ ఎకానమీ", హిమాలయ పబ్లిషర్స్, న్యూఢిల్లీ, 2021

- డా.బాబు రావు

పాఠం - 20

ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉపాధి, నైపుణ్యాభివృద్ధి మరియు సంక్షేమ కార్యక్రమాలు

లక్ష్యములు మరియు ఆశయములు

అధ్యాయాన్ని పూర్తి చేసిన తర్వాత, విద్యార్థి ఈ క్రింది అంశాలను ప్రదర్శించగలడు:

- ✓ ఆంధ్ర ప్రదేశ్ లో నిరుద్యోగం యొక్క స్వభావం ఏమిటి?
- ✓ ఉపాధి కల్పన కోసం ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం యొక్క వివిధ కార్యక్రమాలు ఏమిటి?
- ✓ నైపుణ్యాభివృద్ధి కోసం ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం యొక్క వివిధ కార్యక్రమాలు ఏమిటి?
- ✓ ఇటీవలి కాలంలో ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ప్రవేశపెట్టిన వివిధ సంక్షేమ కార్యక్రమాలు ఏమిటి?

నిర్మాణం

20.1 పరిచయం:

20.2 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉపాధి:

20.3 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉపాధి కల్పన మరియు నైపుణ్యం పెంపుదల కార్యక్రమాలు

20.4 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సంక్షేమ పథకాలు – ఒక చూపులో

20.5 సంగ్రహం

20.6 పదకోశం

20.7 స్వీయ మదింపు ప్రశ్నలు

20.8 సూచించబడిన రీడింగ్‌లు

20.1 పరిచయం:

మహాత్మా గాంధీ (1948) అభివృద్ధి విధానాలు మరియు వ్యూహాల యొక్క మానవతా దృక్పథాన్ని ప్రతిబింబిస్తుంది, దీనిలో అతను బలహీనమైన, పేద మరియు అత్యంత పేద ప్రజల సంక్షేమం గురించి చర్చించాడు మరియు భారతదేశం నిజమైన 'సంక్షేమ రాష్ట్రం'గా ఆవిర్భవించడానికి మార్గాన్ని సూచించాడు. భారత ప్రభుత్వం రాష్ట్ర ప్రభుత్వంతో కలిసి పేదలు మరియు నిరుపేదలు ప్రత్యక్ష ప్రయోజనాలను పొందేందుకు సామాజిక సంక్షేమ పథకాలతో పాటు అనేక ఉపాధి కల్పన పథకాలను అమలు చేస్తుంది. భౌగోళికంగా సుదూర ప్రాంతాలలో నివసిస్తున్న మహిళలు, గిరిజనులు, వెనుకబడిన కులాల ప్రజలు మరియు ఆర్థికంగా బలహీన వర్గాలకు చెందినవారు, గణనీయమైన ఆదాయ వనరులు లేని వారు ప్రధానంగా ఈ పథకాలపై ఆధారపడి జీవిస్తున్నారు. ఈ నేపథ్యంలో ప్రస్తుత అధ్యాయం ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ప్రవేశపెట్టిన ఉపాధి పథకాలు, నైపుణ్యం పెంపుదలకు సంబంధించిన కార్యక్రమాలు మరియు సంక్షేమ పథకాలకు సంబంధించిన వివిధ అంశాలపై వెలుగునిస్తుంది.

20.2 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో ఉపాధి:

ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగంపై నేషనల్ శాంపిల్ సర్వే సర్వే శ్రామిక శక్తి యొక్క వివిధ సూచికల డేటా యొక్క ప్రాథమిక వనరులు. వివిధ ప్రభుత్వ సంస్థలు, విద్యావేత్తలు, పరిశోధకులు మరియు విద్వాంసులు ప్రణాళిక, విధాన రూపకల్పన, నిర్ణయం (తదుపరి గణాంక మరియు ప్రణాళికా వ్యాయామాల కోసం ఇన్‌పుట్‌గా రూపొందించడం మరియు పని చేయడం కోసం జారీ చేయబడిన డేటా. పెద్ద నమూనా పరిమాణంలో ఉన్న కుటుంబాలతో ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగంపై NSS సర్వేలు 27వ రౌండ్ నుండి క్విన్క్వెనియల్‌గా నిర్వహించబడింది. NSSO ద్వారా ఇప్పటివరకు ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగంపై తొమ్మిది సమగ్ర సర్వేలు నిర్వహించబడ్డాయి, తాజాది NSS 68వ రౌండ్‌లో (జులై 2011- జూన్ 2012) నిర్వహించబడింది.

మరింత తరచుగా విరామాలలో లేబర్ ఫోర్స్ డేటా లభ్యత యొక్క ప్రాముఖ్యతను పరిగణనలోకి తీసుకుని, జాతీయ గణాంక కమిటీ (NSC) యొక్క సిఫార్సుల మేరకు గణాంకాలు మరియు కార్యక్రమ అమలు మంత్రిత్వ శాఖ లేబర్ ఫోర్స్ స్టాటిస్టిక్స్ (SCLFS)పై స్టాండింగ్ కమిటీని ఏర్పాటు చేసింది. SCLFS పట్టణ ప్రాంతాలకు త్రైమాసిక అంచనాలతో పాటు గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాలకు ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగ లక్షణాల వార్షిక అంచనాలను రూపొందించడానికి పీరియాడిక్ లేబర్ ఫోర్స్ సర్వే (PLFS) కోసం విచారణ మరియు నమూనా రూపకల్పన షెడ్యూల్‌ను సిఫార్సు చేసింది. మే 2019లో, సేకరించిన డేటా ఆధారంగా మొదటి వార్షిక నివేదిక తయారు చేయబడింది మరియు ఇది జాతీయ మరియు రాష్ట్ర స్థాయిలో ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగం యొక్క వివిధ అంశాలకు సంబంధించిన అంచనాలను అందిస్తుంది. PLFS తాజా నివేదిక 2020-21 సంవత్సరానికి సంబంధించినది.

20.2.1 కార్మిక శక్తి భాగస్వామ్య రేటు:

లేబర్ ఫోర్స్ లేదా మరో మాటలో చెప్పాలంటే, "ఆర్థికంగా చురుకైన జనాభా", ఉత్పత్తి కోసం శ్రమను సరఫరా చేసే లేదా సరఫరా చేయడానికి ప్రయత్నించే జనాభాను సూచిస్తుంది మరియు అందుచేత ఉపాధి మరియు నిరుద్యోగ వ్యక్తులను కలిగి ఉంటుంది. లేబర్ ఫోర్స్ పార్టిసిపేషన్ రేట్ (LFPR) అనేది 100 మంది వ్యక్తులకు కార్మిక శక్తిలో ఉన్న వ్యక్తుల సంఖ్యగా నిర్వచించబడింది.

LFPR= (ఉద్యోగుల సంఖ్య + నిరుద్యోగుల సంఖ్య)/మొత్తం జనాభాx100)

PLFS సర్వే ప్రకారం ఆంధ్ర ప్రదేశ్ రాష్ట్ర జనాభాలో దాదాపు 48.4% మంది (అన్ని వయసుల వారు) శ్రామిక శక్తిలో ఉన్నారు. అయితే, పట్టణ ప్రాంతాలతో (41.9%) పోలిస్తే గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో (51.6%) భాగస్వామ్యం మెరుగ్గా ఉంది. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మొత్తం లేబర్ ఫోర్స్ పార్టిసిపేషన్ రేటు (ఎల్ఎఫ్‌పిఆర్) తక్కువ (భారతదేశం కంటే మెరుగైనప్పటికీ) ప్రధానంగా స్త్రీలకు తక్కువ ఎల్ఎఫ్‌పిఆర్ కారణంగా ఉంది, ఇది 36.1% మాత్రమే. అయితే, ఆల్ ఇండియా (25.1%)తో పోల్చినప్పుడు, AP రాష్ట్రంలో ఆడవారికి LFPR చాలా ఎక్కువగా ఉంది. పురుషులతో పోలిస్తే అన్ని వయసుల వర్గాలలో స్త్రీలకు LFPR గణనీయంగా తక్కువగా ఉంది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని పురుషులతో పోలిస్తే జాబ్ మార్కెట్

స్త్రీలకు చాలా తక్కువ అవకాశాలను అందిస్తున్నప్పటికీ, పట్టణ ప్రాంతాల్లో కూడా పరిస్థితి భయంకరంగా ఉంది.

15-29 సంవత్సరాల వయస్సు గల యువత ఒక చమత్కార చిత్రాన్ని ప్రదర్శిస్తారు. పట్టణ ప్రాంతాల్లో, ముఖ్యంగా 15-29 సంవత్సరాల వయస్సు గల స్త్రీలు తక్కువ శ్రామిక భాగస్వామ్యానికి గల కారణాలు, ఉన్నత స్థాయి విద్యార్హత, పని సమయాలలో సౌలభ్యం లేకపోవడం మరియు వారి గృహాలకు సమీపంలో ఉండే కార్యాలయాల కారణంగా తగిన పని అందుబాటులో లేకపోవడమే కావచ్చు. పట్టణ ప్రాంతాలలో మహిళా శ్రామిక శక్తి భాగస్వామ్యంలో ఈ గణనీయమైన కొరత ఉన్నత విద్యలో పెరుగుతున్న నమోదుగా భావించబడినప్పటికీ, విద్యావంతులైన యువతలో బహిరంగ నిరుద్యోగం పెరగడం, ఉద్యోగ మార్కెట్ సరైన విద్యావంతులైన యువతకు చోటు కల్పించలేదని చూపిస్తుంది.

20.2.2 పని శక్తి భాగస్వామ్య రేటు (WFPR/WPR):

నిర్దిష్ట వ్యవధిలో ఏదైనా ఆర్థిక కార్యకలాపాలలో నిమగ్నమై ఉన్న వ్యక్తులు (అంటే ఉద్యోగంలో ఉన్నవారు) శ్రామిక శక్తిని కలిగి ఉంటారు. WPR అనేది జనాభాలోని వ్యక్తులలో పనిచేసే వ్యక్తుల శాతం. WPR ప్రస్తుత రోజువారీ స్థితిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. ప్రస్తుత రోజువారీ స్థితి ప్రకారం, ఒక వ్యక్తి ఒక రోజులో 4 గంటలు లేదా అంతకంటే ఎక్కువ పని చేసినట్లయితే, ఆ వ్యక్తి మొత్తం రోజంతా పని (ఉద్యోగి)గా పరిగణించబడతారు.

WPR=సంఖ్య. ఉపాధి పొందిన వ్యక్తుల / మొత్తం జనాభా X 100

PLFS సర్వే ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు ఆల్ ఇండియా స్థాయిలో పని భాగస్వామ్య రేట్ల (WPR)లో స్పష్టమైన లింగ భేదాలను వెల్లడించింది. యువకులలో (15-29 సంవత్సరాలు) WPR ఆంధ్రప్రదేశ్ మరియు అఖిల భారత స్థాయిలో తక్కువగా ఉంది మరియు ఇది సాధారణంగా గ్రామీణ మరియు పట్టణ ప్రాంతాలకు వర్తిస్తుంది కానీ పట్టణ స్త్రీల విషయంలో (గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో 32.9%తో పోలిస్తే 17.9%) ఎక్కువగా ఉంటుంది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో సాపేక్షంగా అధిక పనిలో పాల్గొనే స్త్రీలు MGNREGS వంటి జీవనోపాధి మరియు ఉపాధిని కల్పించే పనుల వల్ల కావచ్చు. AP రాష్ట్రానికి ఈ విషయంలో ఒక ఊరట ఏమిటంటే, దేశంలో (27.1%) కంటే గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో అన్ని వయసుల (40.8%) మహిళలకు వర్క్ ఫోర్స్ పార్టిసిపేషన్ (WPR) ఎక్కువగా ఉంది.

20.2.3 నిరుద్యోగిత రేటు:

అతను/ఆమె పని చేయకపోయినా, సాపేక్షంగా కొంత కాలం పనికి అందుబాటులో ఉన్నట్లయితే, ఆ వ్యక్తులు నిరుద్యోగులుగా పరిగణించబడతారు. నిరుద్యోగిత రేటు అనేది శ్రామిక శక్తిలో నిరుద్యోగుల శాతంగా నిర్వచించబడింది. ఇది కార్మిక శక్తి యొక్క ఉపయోగించని భాగాన్ని ఇస్తుంది.

నిరుద్యోగిత రేటు=సంఖ్య. నిరుద్యోగుల / (ఉద్యోగుల సంఖ్య + నిరుద్యోగుల) x 100

భారతదేశం (4.2%)తో పోలిస్తే APలో (4.1%) నిరుద్యోగిత రేటు కొంచెం తక్కువగా ఉంది. 15-29 సంవత్సరాల మధ్య వయస్సు గల వ్యక్తులలో నిరుద్యోగం అత్యధికంగా ఉంది మరియు వయస్సు పెరుగుతున్న కొద్దీ, సమస్య ఆగిపోతుంది. విద్య పట్ల యువతలో ఉన్న మొగ్గు ఒక కారణమని చెప్పవచ్చు. విద్యార్హతలు మరియు వేతనాల అంచనాలకు అనుగుణంగా ఈ వయస్సు-సమూహంలో నిరుద్యోగం యొక్క అధిక స్థాయిలు వారు కోరుకున్న ఉద్యోగం కోసం నిరీక్షిస్తూ నిరుద్యోగులుగా సమయాన్ని వెచ్చిస్తున్నారని ఊహించడం కూడా సహేతుకమైనదిగా అనిపించవచ్చు. చిన్న వయస్సు (15-29 సంవత్సరాలు) తర్వాత గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని స్త్రీలలో నిరుద్యోగం యొక్క సాపేక్షంగా తక్కువ స్థాయిలు వారు తమ కుటుంబ ఆదాయాన్ని పెంపొందించుకోవడానికి తమకు నచ్చిన ఉపాధిని ఎంచుకున్నారు, ప్రాథమిక విద్యను పూర్తి చేసిన తర్వాత, వివాహం మరియు జన్మనిస్తుంది.

20.3 APలో ఉపాధి కల్పన మరియు నైపుణ్యం పెంపుదల కార్యక్రమాలు:

ఈ ఉన్నత స్థితి నేపథ్యంలో, రాష్ట్రంలో ఉపాధి స్థాయిని పెంచేందుకు ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం అనేక కార్యక్రమాలు చేపడుతోంది. అటువంటి కార్యక్రమాలలో కొన్ని క్రింది పేజీలలో సమర్పించబడ్డాయి.

1. ఉపాధి మరియు శిక్షణ:

పరిశ్రమ యొక్క డిమాండ్‌ను తీర్చడానికి ఉపాధి మరియు శిక్షణ విభాగం నైపుణ్యం లేని వారిని నైపుణ్యం కలిగిన శిక్షణ పొందిన వారుగా తీర్చిదిద్దుతుంది. ITIలు మరియు పాలిటెక్నిక్‌ల విద్యార్థులకు వివిధ శిక్షణా కార్యక్రమాల కోసం మరియు పరిశ్రమలో అందుబాటులో ఉన్న సౌకర్యాలను ఉపయోగించడం ద్వారా శిక్షణ కోసం చేరు వారికి శిక్షణ ఇవ్వడం కోసం రాష్ట్ర మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వం అనేక పథకాలు అమలు చేస్తున్నాయి. కింది వాటిలో కొన్ని ముఖ్యమైన పథకాలు ఉన్నాయి.

(ఎ) హస్తకళాకారుల శిక్షణా పథకం:

కార్మికులకు క్రమబద్ధమైన శిక్షణ ఇవ్వడం ద్వారా పారిశ్రామిక ఉత్పత్తిని పరిమాణాత్మకంగా మరియు గుణాత్మకంగా పెంచడానికి పరిశ్రమలలోని మానవశక్తి అవసరాలను తీర్చడానికి వివిధ వృత్తిపరమైన వర్తకంలో నైపుణ్యం కలిగిన కార్మికుల స్థిరమైన ప్రవాహాన్ని నిర్ధారించడం హస్తకళాకారుల శిక్షణా పథకం యొక్క లక్ష్యం. రాష్ట్రంలో 84 ప్రభుత్వ, 433 ప్రైవేట్ ఐటీఐలు పనిచేస్తున్నాయి. ప్రవేశం పొందిన ట్రైనీలకు డైరెక్టర్ జనరల్ ఆఫ్ ట్రైనింగ్ (DGT), న్యూఢిల్లీ నిబంధనలు మరియు సిలబస్ ప్రకారం 80% ప్రాక్టికల్ ట్రైనింగ్ మరియు 20% థియరీతో వివిధ విభాగాలలో సాంకేతిక శిక్షణ ఇవ్వబడుతుంది. ఐటీఐలో 46,927 మంది విద్యార్థులు ప్రవేశం పొందగా వారిలో 16,041 మంది ప్రభుత్వ విద్యాసంస్థలు, 30,886 మంది ప్రైవేట్ విద్యాసంస్థల్లో చేరారు.

(బి) జగనన్న విద్యా దీవెన మరియు వసతి దీవెన:

ITI విద్యార్థులు రాష్ట్ర ప్రభుత్వ పరిధిలోకి వస్తారు. ITI (ప్రభుత్వ మరియు ప్రైవేట్ ITIలు రెండూ) చదువుతున్న SC, ST, BC, మైనారిటీలు, కాపు, EBC మరియు వికలాంగుల వర్గాల విద్యార్థులకు

"జగన్న వసతి దీవెన" పథకం కింద విద్యార్థి తల్లి బ్యాంక్ ఖాతాలో సంవత్సరానికి రూ.10,000 జమ చేయబడుతుంది. 36,083 మంది లబ్ధిదారులకు రూ.36,08,30,000 కోట్లు చెల్లించారు.

(సి) నైపుణ్య కేంద్రాలు:

32 ప్రభుత్వాలలో స్కిల్ హబ్‌లు స్థాపించబడ్డాయి. పరిశ్రమల సహకారంతో ఐటీఐలు. స్కిల్ హబ్ యొక్క లక్ష్యం నిరుద్యోగ యువత మరియు కళాశాల డ్రాప్ అవుట్‌లకు స్థానిక పరిశ్రమ డిమాండ్‌ను తీర్చడానికి మరియు జీవనోపాధిని మెరుగుపరచడం మరియు విద్య మరియు ఉపాధి లేదా వ్యవస్థాపకతకు తిరిగి రావడానికి శిక్షణ ఇవ్వడం. 599 మంది శిక్షకులు శిక్షణ పూర్తి చేసుకోగా 1332 మంది శిక్షణ పొందుతున్నారు.

(డి) కొత్త ప్రభుత్వ స్థాపన మైనారిటీల కోసం ఐటీలు:

ప్రభుత్వం ఆంధ్రప్రదేశ్ యొక్క మైనారిటీల కోసం ఆదోని మరియు రాయచోటిలో మొదటిదశలో రెండు ఐటీల స్థాపనకు రూ. 861.60 లక్షలు రికరింగ్ మరియు నాన్ రికరింగ్ వ్యయాన్ని మంజూరు చేసింది.

(ఇ) అప్రెంటిస్‌షిప్ శిక్షణ పథకం:

స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ మరియు ఎంటర్‌ప్రెన్యూర్‌షిప్ మంత్రిత్వ శాఖ అప్రెంటీస్ చట్టం, 1961 అమలుకు బాధ్యత వహిస్తుంది, ఇది పరిశ్రమలో అప్రెంటిస్‌ల శిక్షణ కార్యక్రమాన్ని నియంత్రించే లక్ష్యంతో రూపొందించబడింది, ఉద్యోగ శిక్షణను అందించడానికి అక్కడ అందుబాటులో ఉన్న సౌకర్యాలను ఉపయోగించడం ద్వారా. ఈ పథకం కింద, అన్ని అప్రెంటిస్‌లకు ప్రతి అప్రెంటిస్‌కు నెలకు గరిష్టంగా రూ.1500/-కి లోబడి నిర్దేశించబడిన పరిమిత వేతనం 25% యజమానులతో పంచుకోబడుతుంది మరియు ప్రాథమిక శిక్షణ ప్రదాతలతో (BTP) ప్రాథమిక శిక్షణ ఖర్చు ఒక వరకు పంచబడుతుంది. ఒక్కో ట్రైనీకి గరిష్టంగా రూ.7500. పోర్టల్‌లో 6553 సంస్థలు నమోదయ్యాయి మరియు 8175 మంది అభ్యర్థులు నమోదు చేసుకున్నారు. 30 ఐటీఐలకు చెందిన 1391 మంది విద్యార్థులు 91 పరిశ్రమల్లో 14 వేర్వేరు సంస్థలలో ఉద్యోగ శిక్షణ పొందారు.

(ఎఫ్) ద్వంద్వ శిక్షణా విధానం:

154 విభిన్న పరిశ్రమ భాగస్వాములు ప్రభుత్వాలతో 81 అవగాహన ఒప్పందాన్ని కుదుర్చుకున్నారు. ITI లలో 18 విభాగాలలో ద్వంద్వ శిక్షణా విధానాన్ని నిర్వహించడం కోసం ITI కోర్సును అభ్యసించే విద్యార్థులు తమ కోర్సు వ్యవధిలో సగం పరిశ్రమలో గడిపారు, ఇది విద్యార్థులకు ఉద్యోగ శిక్షణను పొందేలా చేస్తుంది మరియు వారి ఉపాధిని పెంచుతుంది.

(జి) ఇండస్ట్రియల్ వాల్యూ ఎస్‌హాన్స్‌మెంట్ (స్ట్రైవ్) స్కీమ్ కోసం నైపుణ్యాలను బలోపేతం చేయడం:

ఇది ITIలు మరియు అప్రెంటిస్‌షిప్ ద్వారా అందించబడే నైపుణ్యాల శిక్షణ యొక్క ఔచిత్యాన్ని మరియు సామర్థ్యాన్ని మెరుగుపరిచే లక్ష్యంతో ప్రపంచ బ్యాంక్ సహాయంతో కేంద్రీయ రంగ పథకం. STRIVE అనేది రాష్ట్రం ద్వారా MSDE (స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ అండ్ ఎంట్రప్రెన్యూర్‌షిప్ మంత్రిత్వ శాఖ)

ద్వారా అమలు చేయబడిన ఐదు సంవత్సరాల ప్రాజెక్ట్. ఈ పథకం కింద రాష్ట్రంలో 15 ప్రభావిత ఐటీఐలు ఎంపికయ్యాయి. ఎంపిక చేసిన ITIలలో మౌలిక సదుపాయాలను పెంచడం కోసం గోల్ ద్వారా 1వ దశ కింద రూ. 1550 లక్షలు విడుదలయ్యాయి.

(హెచ్) నేషనల్ కెరీర్ సర్వీస్ (NCS):

ఎంప్లాయ్‌మెంట్ ఎక్స్ఛేంజ్‌లను కెరీర్ సెంటర్‌లుగా మార్చే కేంద్ర ప్రాయోజిత పథకం కింద, గోల్ ఎంప్లాయ్‌మెంట్ ఎక్స్ఛేంజ్‌లను కెరీర్ సెంటర్‌లుగా మార్చడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. కార్మిక మార్కెట్లలో నైపుణ్యాల డిమాండ్‌ను అంచనా వేయడం, వారి వైఖరి మరియు సామర్థ్యానికి అనుగుణంగా యువతకు ఉద్యోగ అవకాశాలపై మార్గనిర్దేశం చేయడం, ఉద్యోగ మేళాల ద్వారా యువత మరియు ఇతర ఉద్యోగార్థులను ఉద్యోగాలతో అనుసంధానించడం దీని లక్ష్యం. ఎంప్లాయ్‌మెంట్ ఎక్స్ఛేంజీలను ఇంటర్‌లింక్ చేసే ప్రయత్నంలో, ఎంప్లాయిమెంట్ ఎక్స్ఛేంజీలలో ఎన్ఎస్‌సి సేవల సౌలభ్యాన్ని మెరుగుపరచడానికి భారత ప్రభుత్వం ప్రాథమిక ఐటి మౌలిక సదుపాయాల కోసం రూ. 152 లక్షల మొత్తాన్ని ఒకేసారి గ్రాంట్‌గా విడుదల చేసింది.

2. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్ర నైపుణ్యాభివృద్ధి సంస్థ:

ఆంధ్రప్రదేశ్ స్టేట్ స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ (APSSDC) స్కిల్-డెవలప్‌మెంట్ & ఎంటర్‌ప్రెన్యూర్‌షిప్‌ను ప్రోత్సహించడానికి లాభాపేక్షలేని పబ్లిక్-ప్రైవేట్ పార్టనర్‌షిప్ (PPP) కార్పొరేషన్‌గా ఏర్పాటు చేయబడింది. రాష్ట్రంలోని అన్ని నైపుణ్యాభివృద్ధి కార్యక్రమాలకు కార్పొరేషన్ ఒకే గొడుగులా పనిచేస్తుంది. APSSDC యొక్క ముఖ్య కార్యకలాపాలు విద్యార్థుల ఉపాధి నైపుణ్యాలను పెంపొందించడం, నిరుద్యోగ యువతకు ప్లేస్‌మెంట్ లింక్డ్ ఇండస్ట్రీ సంబంధిత షార్ట్ టర్మ్ స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ కోర్సులను ఆఫర్ చేయడం మరియు జాబ్ మేళా ద్వారా ఉద్యోగార్థులను యజమానులతో లింక్ చేయడం మొదలైనవి.

APSSDC గత మూడు సంవత్సరాలలో (2019 నుండి) 8.08 లక్షల కంటే ఎక్కువ మంది అభ్యర్థులకు శిక్షణ ఇచ్చింది, దీని కింద 6.45 లక్షల మంది విద్యార్థులు పరిశ్రమ అలైన్డ్ సర్టిఫికేషన్‌ను అందించారు మరియు 1.63 లక్షల మంది నిరుద్యోగ యువత స్థిరమైన ఉపాధితో ఉన్నారు.

స్కిల్ ఇనిషియేటివ్స్ (నైపుణ్య చొరవ)

క్యాస్కేడింగ్ స్కిల్ ఎకోసిస్టమ్ (క్యాస్కేడింగ్ నైపుణ్య పర్యావరణ వ్యవస్థ)

ఉపాధి & శిక్షణ విభాగాలు, సాంకేతిక విద్య, కళాశాల విద్య, సీడాప్ వంటి బహుళ వాటాదారులతో కూడిన సమన్వయ విధానంతో క్యాస్కేడింగ్ స్కిల్ ఎకోసిస్టమ్ మోడల్ ద్వారా నైపుణ్యాభివృద్ధి కార్యక్రమాల యాక్సెస్ మరియు నాణ్యతను మెరుగుపరచడానికి రాష్ట్రం సమగ్ర వ్యూహాన్ని ప్రారంభించింది. NAC మొదలైనవి ప్రస్తుత రాష్ట్ర ప్రభుత్వాన్ని సమర్థవంతంగా ఉపయోగిస్తాయి. ప్రభుత్వం వంటి మౌలిక సదుపాయాలు. ITI, పాలిటెక్నిక్, డిగ్రీ కళాశాలలు, IIITలు, TTDCలు, YTC, మరియు కేంద్ర ప్రభుత్వం. CEMS, MSME, IITTM మొదలైన మౌలిక

సదుపాయాలు. క్యాస్కేడింగ్ స్కిల్ ఎకోసిస్టమ్‌లోని ప్రతి ఇన్‌స్టిట్యూట్ ఒక పరిశ్రమకు మ్యాప్ చేయబడింది.

రూపాంతరం చెందిన నైపుణ్య పర్యావరణ వ్యవస్థ క్రింది వాటిని కలిగి ఉంటుంది:

నైపుణ్య కేంద్రాలు: స్కిల్ హబ్‌లు అనేది స్కూల్ & కాలేజీ డ్రాపౌట్‌లు మరియు ITI & పాలిటెక్నిక్ పాస్ అవుట్‌లకు నేషనల్ స్కిల్ క్వాలిఫికేషన్ ఫ్రేమ్‌వర్క్ (NSQF లెవెల్) 1-4 కోర్సుల నైపుణ్య శిక్షణలను అందించడానికి స్థానిక పరిశ్రమల డిమాండ్‌లను తీర్చే శాసన సభ నియోజకవర్గ యూనిట్. 177 స్కిల్ హబ్‌లు ప్రారంభించబడ్డాయి మరియు 3000 పైగా అభ్యర్థులు శిక్షణలో ఉన్నారు.

నైపుణ్య కళాశాలలు: 26 స్కిల్ కాలేజ్‌లు ఉన్నత స్థాయి విద్యాసంస్థలు, ఇవి అధిక జీతం ప్యాకేజీతో ప్లేస్‌మెంట్‌లను నిర్ధారించడానికి అధునాతన కోర్సులను అందిస్తాయి. 13 నైపుణ్య కళాశాలలు ప్రారంభించబడ్డాయి మరియు 720 మంది అభ్యర్థులు శిక్షణలో ఉన్నారు. అభివృద్ధి చెందుతున్న పారిశ్రామిక పోకడలు మరియు సాంకేతికతలపై దృష్టి సారించి ప్రతి కళాశాల NSQF స్థాయి 5 మరియు అంతకంటే ఎక్కువ కోర్సులలో శిక్షణలను అందిస్తోంది, ఉపాధి కోసం వెతుకుతున్న ఇటీవల ఉత్తీర్ణులైన గ్రాడ్యుయేట్‌లపై కీలక దృష్టి ఉంటుంది.

నైపుణ్యాల విశ్వవిద్యాలయం: నైపుణ్య కళాశాలలు మరియు నైపుణ్య కేంద్రాల పనితీరును పర్యవేక్షించే రాష్ట్ర స్థాయి సంస్థ. అదనంగా, స్కిల్ విశ్వవిద్యాలయం పరిశోధన మరియు నైపుణ్యం కార్యకలాపాలకు వసతి కల్పిస్తుంది. స్కిల్ యూనివర్సిటీ మోడల్‌లో పని చేయాలని APSSDCని ఆదేశించింది. తిరుపతి, కొబ్బాకలో భూమిని గుర్తించి విధివిధానాలను పరిశీలిస్తున్నారు

నైపుణ్యంగా మాట్లాడేవారు: ఇండస్ట్రీ స్పోక్స్ అనేవి తమ ప్రాంగణంలో లేదా ఏదైనా ప్రైవేట్/గవర్నమెంట్‌లో ఉద్యోగ ఆకాంక్షలకు శిక్షణ ఇవ్వగల పరిశ్రమలు. వారి ఇన్-సిటు వనరులు మరియు ఆఫర్ ప్లేస్‌మెంట్‌లను ఉపయోగించడం ద్వారా నిర్మించడం. వీటి ద్వారా, పరిశ్రమలు నైపుణ్యం గల అభ్యర్థులు స్పెషలైజేషన్‌ల సమగ్ర దృక్పథంతో సిద్ధాంతాలను సరిపోల్చడానికి ఆచరణాత్మక జ్ఞానాన్ని పొందవచ్చు. వారు నిర్మించడం, కోర్సు పాఠ్యాంశాలను రూపొందించడం, నిర్వహణ మరియు నియామకాలను అందించడం వంటి అంశాలను కూడా కవర్ చేస్తారు. 33 పరిశ్రమలు APSSDCతో కలిసి పనిచేయడానికి సిద్ధంగా ఉన్నాయి.

నైపుణ్యం అంతర్జాతీయ: ప్రభుత్వం. గుర్తించబడిన ప్రాధాన్య రంగాలలో అంతర్జాతీయ/విదేశీ ప్లేస్‌మెంట్ అవకాశాలను ఉపయోగించుకోవడానికి ఆంధ్రప్రదేశ్ నైపుణ్యాల అభివృద్ధి కార్యక్రమాలను చేపట్టాలని యోచిస్తోంది. అంతర్జాతీయంగా బెంచ్‌మార్క్ చేయబడిన నాణ్యమైన నైపుణ్యాల పర్యావరణ వ్యవస్థను రూపొందించడానికి మరియు ప్రపంచ కెరీర్ అవకాశాలను అందించడానికి, APSSDC ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వంతో భాగస్వామ్యం చేయగల ప్రధాన పరిశ్రమ భాగస్వాములు మరియు అంతర్జాతీయ సంస్థలకు చేరువవుతోంది. మరియు మొత్తం ఫ్రేమ్‌వర్క్‌కు మద్దతు ఇస్తుంది మరియు గ్లోబల్ అవసరాలకు

అనుగుణంగా శిక్షణను ప్లాన్ చేయడానికి నేషనల్ స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ కార్పొరేషన్ - ఇంటర్నేషనల్ (GOI), OMCAP మరియు APNRTSతో కలిసి పని చేస్తుంది. మిడిల్ ఈస్ట్, యూరోపియన్ యూనియన్, ఆస్ట్రేలియా, కెనడా, జపాన్ మరియు USA వంటి ప్రాంతాలపై ప్రత్యేక దృష్టి కేంద్రీకరించబడింది.

విద్యార్థులకు నైపుణ్య శిక్షణ కార్యక్రమాలు:

ఉపాధి నైపుణ్య కేంద్రాలు (ESCలు): ఉపాధి కల్పనా స్థాయిని పెంపొందించటానికి గాను మెరుగుపరచడంపై ప్రభుత్వం దృష్టి సారించి 525 డిగ్రీ కళాశాలల్లో ల్యాబ్‌లు స్థాపించబడ్డాయి. 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరంలో క్యాంపస్ రిక్రూట్‌మెంట్ శిక్షణపై 18,262 మంది అభ్యర్థులు శిక్షణ పొందారు.

ఇంజినీరింగ్ కళాశాల కార్యక్రమాలు: సాంకేతిక విద్యను అభ్యసించే విద్యార్థులకు నైపుణ్య శిక్షణలు అందించాలనే లక్ష్యంతో 102 సిఎం ఎక్సలెన్స్ కేంద్రాలు స్థాపించబడ్డాయి. 2022-23 ఆర్థిక సంవత్సరంలో 14,536 మంది అభ్యర్థులు వివిధ పరిశ్రమల ధృవీకరణ కార్యక్రమాలలో శిక్షణ పొందారు.

దస్సాల్ట్ సిస్టమ్స్: (APSSDC) Andhra Pradesh Southern Power Distribution APSSDC Dassault Systemes సహకారంతో, విద్యార్థులకు ఏరోస్పేస్, ఆటోమోటివ్ మరియు షిప్ బిల్డింగ్ డొమైన్‌ల కోర్సులలో శిక్షణనిచ్చేందుకు 64 3D అనుభవ కేంద్రాలను (1 CO Eat ANUతో సహా) ఏర్పాటు చేసింది.

CSR ద్వారా ల్యాబ్‌లు: పరిశ్రమల నుండి CSR మద్దతుతో 20 ITI కళాశాలల్లో హై-ఎండ్ ల్యాబ్‌లు స్థాపించబడ్డాయి. Hitachi, Schneider, Jaquar మొదలైన కంపెనీలు APSSDCతో కలిసి పనిచేశాయి.

అప్లైడ్ రోబోటిక్ నియంత్రణ (ARC): APSSDC-ECM కన్వర్జెన్స్ సెంటర్‌లచే తీసుకోబడిన చొరవ. APSSDC అనేది యూరోపియన్ సెంటర్ ఫర్ మెకాట్రానిక్స్, జర్మనీ నాలెడ్జ్ పార్టనర్ మరియు IES జర్మనీ/ఇండియా రాష్ట్రవ్యాప్తంగా అమలు చేసే భాగస్వామిగా ఉంది.

నిరుద్యోగ యువత ఎలక్ట్రానిక్స్ సిస్టమ్ డిజైన్ మరియు తయారీ (ESDM) కోసం నైపుణ్య శిక్షణ కార్యక్రమాలు ఎలక్ట్రానిక్ రంగంలో నైపుణ్య శిక్షణలను అందించడానికి ఎలక్ట్రానిక్స్ మరియు ఇన్ఫర్మేషన్ టెక్నాలజీ మంత్రిత్వ శాఖ (MeitY) క్రింద ఉన్న పథకం. ESDM కింద APSSDC రాష్ట్ర అమలు ఏజెన్సీగా నియమించబడింది. జల్ జీవన్ మిషన్ అనేది భారత ప్రభుత్వ చొరవ, ఇది Resident Welfare Society (RWS) డిపార్ట్‌మెంట్ కింద పనిచేస్తున్న ఫ్రంట్‌లైన్ కార్మికులు/ఉద్యోగుల సామర్థ్యాలను పెంపొందించడానికి రూపొందించబడింది. నీటి సరఫరా మరియు పారిశుధ్యం విషయంలో నాణ్యమైన సేవలను నిర్ధారించడం కోసం. APSSDC ఈ శిక్షణల కోసం అమలు చేసే ఏజెన్సీగా నియమించబడింది. శిక్షణ కోసం ఉద్యోగ పాత్రలు అసిస్టెంట్ మేసన్, అసిస్టెంట్ ప్లంబర్ జనరల్, ప్లంబర్ జనరల్, ఫిట్టర్ మరియు ఎలక్ట్రీషియన్.

SANKALP, MSDE, GOI: నైపుణ్యాల సేకరణ మరియు జీవనోపాధి ప్రమోషన్ కోసం నాలెడ్జ్ అవేర్‌నెస్ ప్రాజెక్ట్ శిక్షణ కార్యక్రమాల కోసం పటిష్టమైన పర్యవేక్షణ మరియు మూల్యాంకన వ్యవస్థను ఏర్పాటు చేయడం, వెనుకబడిన వర్గాలకు నైపుణ్య శిక్షణ అవకాశాలను అందించడం మరియు ముఖ్యంగా మేక్ ఇన్ ఇండియా చొరవను భర్తీ చేయడం లక్ష్యంగా పెట్టుకుంది. సంబంధిత రంగాలలో నైపుణ్య అవసరాలను తీర్చడం. AP రాష్ట్రంలో సంకల్ప్ పథకాన్ని అమలు చేయడానికి APSSDC నోడల్ ఏజెన్సీగా నియమించబడింది.

జాతీయ మత్స్య అభివృద్ధి బోర్డు (NFDB): మత్స్యకారుల కమ్యూనిటీని ప్రోత్సహించే లక్ష్యంతో, NFDB, GOI చేపల రైతులు/మత్స్యకారులు/మత్స్యకారుల మహిళల కోసం 3-రోజుల నైపుణ్యాభివృద్ధి కార్యక్రమాన్ని నిర్వహించడానికి APSSDC శిక్షణ లక్ష్యాన్ని జారీ చేసింది.

వెనుకబడిన వారికి శిక్షణలు: స్థిరమైన ఉపాధి ద్వారా వారి జీవన ప్రమాణాలను పెంచే లక్ష్యంతో ఎస్సీ యువతకు డిమాండ్ ఆధారిత నైపుణ్య శిక్షణలు అందించబడ్డాయి.

ఉద్యోగాలు సులభతరం: APSSDC పరిశ్రమలు మరియు అభ్యర్థులు రెండింటినీ ఒకే వేదికపైకి తీసుకురావడం ద్వారా వారి అవసరాలు/కాంక్షల ప్రకారం సరైన అభ్యర్థులు/ఉద్యోగాలను ఎంచుకోవడానికి వీలుగా వివిధ రకాల జాబ్ డ్రైవ్‌లను నిర్వహిస్తుంది.

3. నేషనల్ అకాడమీ ఆఫ్ కన్స్ట్రక్షన్:

నేషనల్ అకాడమీ ఆఫ్ కన్‌స్ట్రక్షన్‌ను 1998లో ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వం ఒక సొసైటీగా స్థాపించింది. ఇది ఆంధ్ర ప్రదేశ్ ప్రభుత్వ కార్యదర్శులు, పరిశోధనా సంస్థల అధిపతులు మరియు విద్యాసంస్థల సభ్యులు మరియు బిల్డర్స్ అసోసియేషన్ ఆఫ్ ఇండియాతో కూడిన బోర్డ్ ఆఫ్ గవర్నర్లచే నిర్వహించబడుతుంది.

4. ప్లేస్‌మెంట్ లింక్డ్ నిరుద్యోగ యువత శిక్షణా కార్యక్రమాలు:

ఈ "ప్లేస్‌మెంట్ లింక్డ్ స్కిల్ డెవలప్‌మెంట్ ట్రైనింగ్" ప్రోగ్రాం యొక్క లక్ష్యం లబ్దిదారులు/అభ్యర్థులకు సాంకేతిక పరిజ్ఞానంపై తగిన పరిజ్ఞానం, సాధనాలు & టాకిల్స్ & ఆధునిక సాంకేతిక అంశాల పద్ధతులకు సంబంధించి వారికి కోర్సు గురించి మంచి జ్ఞానాన్ని అందించడం. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలోని నిరుద్యోగ యువత కోసం ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోని APSSDC మరియు SEGED స్పాన్సర్‌షిప్‌లో వారి జీవనోపాధి మెరుగుదల కోసం ఉపాధి సహాయాన్ని ఎంచుకున్నారు మరియు అందించారు.

5. గుర్తింపు పొందిన పూర్వ అభ్యాస కార్యక్రమం (RPL):

జల్ జీవన్ మిషన్: ఈ కార్యక్రమం యొక్క లక్ష్యం పోటీ ప్రపంచంలోని సరికొత్త నైపుణ్యాలతో కార్మికుల నైపుణ్యాలను పెంపొందించడం మరియు స్పాన్సర్‌షిప్‌లో RWS&S డిపార్ట్‌మెంట్ యొక్క వర్క్ ఫోర్స్ కోసం వారి పని గంటలను ఆప్టిమైజ్ చేయడం ద్వారా కొత్త పద్ధతులు & పద్ధతులను నిర్వహించడానికి వారిని APSSDC ద్వారా సిద్ధం చేయడం..

20.4 ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో సంక్షేమ పథకాలు – ఒక చూపులో:

సంక్షేమం అనేది ఆహార స్టాంపులు, ఆరోగ్య సంరక్షణ సహాయం మరియు నిరుద్యోగ భృతి వంటి పథకాలతో సహా నిరుపేద వ్యక్తులు మరియు కుటుంబాల కోసం ప్రభుత్వాలు స్పాన్సర్ చేసే సహాయ కార్యక్రమాలను సూచిస్తుంది. ఈ సంక్షేమ పథకాలకు సాధారణంగా పన్నుల ద్వారా నిధులు సమకూరుతాయి. దీని ప్రకారం, సంక్షేమం అనేది తమను తాము పోషించుకోలేని వ్యక్తులు లేదా సామాజిక సమూహాలకు ఆర్థిక లేదా ఇతర సహాయాన్ని అందించే ప్రభుత్వ కార్యక్రమాల పరిధిని సూచిస్తుంది. ప్రయోజనాల కోసం అర్హత కుటుంబ పరిమాణం మరియు ఆదాయ స్థాయిలతో సహా అనేక అంశాలపై ఆధారపడి ఉంటుంది. సంక్షేమ కార్యక్రమాలకు సాధారణంగా పన్ను చెల్లింపుదారులు నిధులు సమకూరుస్తారు మరియు ప్రజలు తమ జీవితంలోని కఠినమైన కాలాల్లో ఆర్థిక ఒత్తిడిని అధిగమించేందుకు వీలు కల్పిస్తారు. ఎక్కువగా, సంక్షేమాన్ని ఉపయోగించే వ్యక్తులు రెండు వారాలు లేదా నెలవారీ చెల్లింపును పొందుతారు. సంక్షేమం యొక్క లక్ష్యాలు పని, విద్యను ప్రోత్సహించడం లేదా మెరుగైన జీవన ప్రమాణాన్ని అందించడం. ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ సంక్షేమ పథకాలు వ్యక్తుల జీవితాలను మెరుగుపరచడమే లక్ష్యంగా ఉన్నాయి. ఇది అధిక-నాణ్యత విద్య మరియు ఆరోగ్య సంరక్షణను అందించడం, వ్యవసాయ మరియు అనుబంధ ఉత్పత్తులను పెంచడం మరియు ఎలక్ట్రానిక్స్ మరియు ఐటిని అభివృద్ధి చేయడం ద్వారా చేయబడుతుంది. నేటి కథనంలో, వైయస్ఆర్ కాంగ్రెస్ పార్టీ నవరత్నాలలో, ముఖ్యంగా 2020-2021 బడ్జెట్‌లో వాగ్దానం చేసిన ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వ పథకాల జాబితాను చర్చిస్తాము.

వైఎస్ఆర్ అమ్మ ఒడి పథకం:

- ఈ పథకం విద్యను లక్ష్యంగా చేసుకుంది, ఎందుకంటే ఇది పేద ప్రజలకు ఆర్థికంగా సహాయం చేయడమే కాకుండా తల్లిదండ్రులు తమ పిల్లలను పాఠశాలకు పంపేలా ప్రోత్సహిస్తుంది. ఏపీ ముఖ్యమంత్రి రాష్ట్ర ప్రజలకు అమ్మ ఒడిని ప్రకటించారు.
- పథకంలో మెరుగుదల ప్రతి సంవత్సరం పెరుగుతున్న లబ్ధిదారుల సంఖ్యను చూడవచ్చు. ప్రభుత్వం ప్రకారం, అమ్మ ఒడి పథకం ఫలితంగా 300,000 మందికి పైగా కొత్త విద్యార్థులు పాఠశాలల్లో చేరారు.
- ఈ పథకం విద్యార్థులకు ఆర్థికంగా సహాయపడుతుంది. గ్రహీతలు సంవత్సరానికి రూ.15,000. 1వ తరగతి నుండి 12వ తరగతి వరకు ఉన్న పిల్లలు అందరూ ఈ పథకం ద్వారా అందించే సహాయానికి అర్హులు. నగదు దరఖాస్తుదారుడి తల్లి బ్యాంకు ఖాతాలో జమ చేయబడుతుంది. తెల్ల రేషన్ కార్డు ఉన్నవారు మాత్రమే దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు. ఈ బోనస్‌కు 75% హాజరు అవసరం.

వైఎస్ఆర్ బియ్యం కార్డు:

1. బిపిఎల్ కేటగిరీ సభ్యులకు ధాన్యాలు అందించే బియ్యం కార్డు కార్యక్రమం అమలు ముగిసింది.

2. ఆర్థికంగా వెనుకబడిన వర్గం కిందకు వచ్చే దరఖాస్తుదారులు కూడా ఈ చొరవలో పాల్గొనడానికి అవకాశం ఇవ్వబడుతుంది.
3. ఈ కార్యక్రమానికి అర్హులైన వారికి బియ్యం కిలో రూ. 2 లకు రాష్ట్రంలోని ఏదైనా నమోదిత రేషన్ దుకాణం నుండి సేకరించవచ్చు.
4. అవసరమైన వారికి ఆహార భద్రతను అందించడానికి ఈ ప్రణాళిక అమలు చేయబడింది.

వైఎస్ఆర్ జగనన్న విద్యా దీవెన పథకం:

- అమ్మ ఒడి పథకం మాదిరిగానే, వైఎస్ఆర్ జగనన్న విద్యా దీవెన పథకం విద్యను ప్రోత్సహించడంపై నిర్మించబడింది.
- ఇది సమాజంలోని ఆర్థికంగా వెనుకబడిన వర్గాల విద్యార్థుల కోసం కూడా ఉద్దేశించబడింది.
- వారి కుటుంబ వార్షిక ఆదాయం రూ. 2.5 లక్షలు కంటే తక్కువ లేదా దానికి సమానం అయితే, పాల్గొనేవారి పూర్తి ట్యూషన్ ఫీజును ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం తిరిగి చెల్లిస్తుందని ప్రణాళిక నిర్దేశిస్తుంది.
- పథకం యొక్క లబ్ధిదారులు వారి కుటుంబ వార్షిక ఆదాయం రూ. 2.5 లక్షలు కంటే తక్కువగా లేదా సమానంగా ఉంటే ఆంధ్రప్రదేశ్ అధికారుల నుండి పూర్తి ట్యూషన్ ఫీజు రీయింబర్స్‌మెంట్ పొందుతారు. ప్రోగ్రామ్ వివరణలో పేర్కొన్న విధంగా.

వైఎస్ఆర్ ఆరోగ్య ఆసరా పథకం

- YSR ఆరోగ్య ఆసరా పథకం ఆరోగ్య రంగానికి సంబంధించినది. వైయస్ఆర్ ఆరోగ్య ఆసరా పథకం ద్వారా సంరక్షణ పొందడం ఆర్థికంగా బలహీన వర్గాల్లో ఉన్నవారికి ఖరీదైనది.
- ముఖ్యమంత్రి ముందుకు వచ్చి కార్యరూపం దాల్చిన కొత్త కార్యక్రమం కారణంగా రోగులు ఆసుపత్రిని విడిచిపెట్టినప్పుడు నగదు స్టైఫండ్ పొందవచ్చు.
- లబ్ధిదారుడి చికిత్సానంతర ఖర్చులను కవర్ చేసే ఉద్దేశ్యంతో, నగదు 5000 రూపాయల చెల్లింపు వారి బ్యాంక్ ఖాతాలోకి బదిలీ చేయబడుతుంది.
- లబ్ధిదారులు తదుపరి వైద్య పరీక్షలకు మరియు అవసరమైన మందుల కొనుగోలుకు డబ్బును ఉపయోగించవచ్చు.
- ఈ ప్రాజెక్ట్ విజయవంతంగా పూర్తయితే దాదాపు 4.5 లక్షల మంది దరఖాస్తుదారులకు ప్రయోజనకరంగా ఉంటుందని రాష్ట్ర పరిపాలన దృష్టికి తీసుకురాబడింది.

వైఎస్ఆర్ నవశకం పథకం:

- ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో ముఖ్యంగా గ్రామీణ ప్రాంతాల ప్రజల కోసం సంక్షేమ పథకం ప్రారంభించబడింది. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లో నివసించే ప్రజలకు సామాజిక మరియు ఆర్థిక సంక్షేమ పథకాల నుండి లబ్ది పొందే అవకాశం ఎప్పుడూ ఉండదని రాష్ట్ర ప్రభుత్వం గ్రహించింది.

- ప్రజలకు సరైన వాస్తవాలు లేనందున ఇది జరుగుతుంది. వైఎస్ఆర్ నవశకం పథకం అమల్లోకి వస్తే అది ఆగిపోతుంది.
- ఈ ప్రాజెక్ట్ కింద, పన్నెండు విభిన్న ప్రణాళికలు తయారు చేయబడ్డాయి. గ్రామీణ ప్రాంతాల్లోని వాలంటీర్లు ప్రజల గురించి సమాచారాన్ని తెలుసుకుని, డబ్బు పొందవలసిన వ్యక్తుల జాబితాను తయారు చేస్తారు. జాబితా పూర్తయిన తర్వాత, రాష్ట్రం దరఖాస్తుదారులకు పథకం కోసం కొత్త కార్డులను ఇస్తుంది. ఇది సహాయం పొందిన వ్యక్తుల సమాచారాన్ని ట్రాక్ చేయడానికి ప్రభుత్వానికి సహాయపడుతుంది.

వైఎస్ఆర్ వసతి దీవెన పథకం:

- ఆంధ్రప్రదేశ్ హాస్టల్ పిల్లల కోసం మరో విద్యా సంక్షేమ పథకాన్ని ఏర్పాటు చేసింది.
- వసతి దీవెన కింద, రాష్ట్రం గ్రహీతలకు సంవత్సరానికి 20,000 రూపాయిలు అందిస్తోంది .
- ఈ డబ్బు హాస్టల్ ఫీజు మరియు ఇతర ఖర్చులు చెల్లించడానికి ఉపయోగించవచ్చు. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం రూ. ఈ ప్రాజెక్టుకు 2300 కోట్లు కేటాయించింది. అవార్డు దరఖాస్తుదారు తల్లికి అందుతుంది.

వైఎస్ఆర్ లా నేస్తం పథకం

- డిసెంబర్ జాతీయ న్యాయవాదుల దినోత్సవం. 2019లో ముఖ్యమంత్రి నేస్తం చట్టాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.
- ఈ ప్రోగ్రామ్ యువ న్యాయవాదులు మరియు న్యాయవాదులను లక్ష్యంగా చేసుకుంటుంది. ప్రణాళికలో పాల్గొనేవారికి రూ. 5000. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ కార్యక్రమానికి నిధులు ఇస్తుంది.
- నెలవారీ సాయం అందిస్తామని ముఖ్యమంత్రి చెప్పారు. బార్ కౌన్సిల్-నమోదిత అభ్యర్థులు మాత్రమే దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు. దరఖాస్తుదారు వాహనం కలిగి ఉంటే, వారు ఈ ప్రయోజనం పొందలేరు.

వైఎస్ఆర్ మత్స్యకార భరోసా నేస్తం:

- ముఖ్యమంత్రి ద్వారా అక్టోబర్ 2019లో కొత్త ఫిషింగ్ స్ట్రాటజీని ప్రవేశపెట్టారు. ఆంధ్రప్రదేశ్ మత్స్య శాఖ ఈ పథకానికి బాధ్యత వహిస్తుంది.
- వైఎస్ఆర్ మత్స్యకార భరోసా నేస్తం కింద నమోదైన మత్స్యకారులకు రూ. సంవత్సరానికి రూ.10,000 అందిస్తాయి.
- వారి బ్యాంకు ఖాతాలలో జమ చేయబడతాయి. చేపల వేట లేని సమయంలో రూ. 4000 జోడించబడింది. మత్స్యకారుల ఇంధనంపై రాష్ట్రం 50% సబ్సిడీ ఇస్తుంది.
- ఈ కార్యక్రమం ఎలాంటి ఇబ్బంది లేకుండా నిర్వహించేందుకు రాష్ట్ర ముఖ్యమంత్రి ఇప్పటికే రూ. అందుబాటులో ఉన్న రాష్ట్ర ఆర్థిక నిధి నుండి 720 కోట్లు.

క్రీడా ప్రోత్సాహక పథకం:

- డాకారులను ప్రోత్సహించేందుకు ఆంధ్రప్రదేశ్ ముఖ్యమంత్రి క్రీడా ప్రోత్సాహక పథకాన్ని ఆదేశించారు. ఈ విధానం అమలులోకి వచ్చినప్పుడు జాతీయ పతకాలు సాధించిన ప్రతిభావంతులైన క్రీడాకారులు గ్రాంట్లను పొందుతారు.

- ప్రయోజనాలు నిజమైన క్రీడాస్ఫూర్తిని ప్రోత్సహిస్తాయి. ప్రత్యక్ష ప్రయోజన బదిలీ ద్వారా డబ్బు జమ చేయబడుతుంది.
- ప్రథమ, ద్వితీయ మరియు తృతీయ స్థానాల సీనియర్ అథ్లెట్లు విజేతలకు రూ. 5 లక్షలు, రూ. 4 లక్షలు, మరియు రూ. 3 లక్షలు. జూనియర్ అథ్లెట్లు విజేతలకు, 75,000 మరియు 50,000 పొందుతారు.

వైఎస్ఆర్ నేతన్న నేస్తం పథకం:

- రాష్ట్ర చేనేత కార్మికుల ఆర్థిక పరిస్థితిని మెరుగుపరిచే ప్రయత్నంలో ముఖ్యమంత్రి నేతన్న నేస్తం పథకాన్ని ప్రవేశపెట్టారు.
- ఈ పథకం చేనేత నేత సంఘంలో సభ్యులుగా ఉన్న వారికి మాత్రమే పరిమితం చేయబడింది.
- కార్యక్రమ మార్గదర్శకాలలో, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ధ్రువీకరించబడిన నేత కార్మికులకు రూ. 24,000 గ్రాంటును అందచేస్తుందని పేరుకొన్నది.
- నిధులు ఖాతాలో జమ చేయబడతాయి. అదనంగా, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం ఈ పథకం కింద వారి పని కోసం మగ్గాలు వంటి అంశాలను అందించడం వంటి అనేక ఇతర ప్రయోజనాలకు సహాయం చేస్తుంది.

YSR పెన్షన్ కానుక పథకం:

- పేద మరియు బలహీనంగా ఉన్న అభ్యర్థులకు ఆర్థిక స్థిరత్వం చాలా కీలకం. ఈ వాక్యంలో ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం కానుక పెన్షన్ పథకాన్ని ప్రవేశపెట్టింది.
- 60 ఏళ్లు మరియు అంతకంటే ఎక్కువ వయస్సు ఉన్న వారి కోసం పెన్షన్ కార్యక్రమం ప్రవేశపెట్టబడింది. అభ్యర్థులు తప్పనిసరిగా దారిద్ర్యరేఖకు దిగువన (బీపీఎల్) సర్టిఫికెట్లు కలిగి ఉండాలి.
- గతంలో, ప్లాన్ పాల్గొనేవారికి నెలవారీ స్టైఫండ్‌గా రూ. 2,250. ఆ తర్వాత ఆ మొత్తాన్ని రూ. 3000 వరకు పెంచడమైనది.
- పారదర్శకతను నిర్ధారించడానికి, చెల్లింపు దరఖాస్తుదారు యొక్క బ్యాంక్ ఖాతాలో వేయబడుతుంది. వికలాంగులు కూడా ఈ సహాయం కోసం తక్షణమే దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు.

వైఎస్ఆర్ ఆరోగ్యశ్రీ పథకం:

- ఆరోగ్యశ్రీ పథకం తక్కువ మరియు మధ్య-ఆదాయ కుటుంబాలకు అందుబాటులో ఉంది, వారు దాని ప్రయోజనాల కోసం దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు. ఈ పథకం భారతదేశంలో కేంద్ర ప్రభుత్వం ప్రారంభించిన హెల్త్ కార్డ్‌ను పోలి ఉంటుంది.
- ఈ కార్యక్రమం అభ్యర్థులకు ఉచిత వైద్య సంరక్షణ అందించడానికి రూపొందించబడింది.
- ఇది నమోదు చేసుకున్న కుటుంబ సభ్యులకు ఉచిత వైద్య సంరక్షణను అందించే బీమా పాలసీ. ఏటా, లబ్ధిదారుడు పాలసీ పునరుద్ధరణ కోసం అభ్యర్థనను సమర్పించాలి.

- ఎంపిక చేయబడిన దరఖాస్తుదారులు సభ్యత్వ కార్డును పొందుతారు. వారు ఈ గుర్తింపు కార్డును ప్రభుత్వ ఆసుపత్రులలో అందించి ఉచిత సంరక్షణ పొందవచ్చు.

వైఎస్ఆర్ కాపు నేస్తం పథకం:

- వెనుకబడిన ప్రాంతాల మహిళలకు సాధికారత కల్పించేందుకు అవసరమైన చర్యలు తీసుకుంటామని ప్రధాన మంత్రి ప్రకటించారు.
- ఈ కార్యక్రమం తెలగ, కాపు, ఒంటరి మరియు బలిజ వర్గాల మహిళలను లక్ష్యంగా చేసుకుంది. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం బహుమతిగా రూ. ఎంపికైన గ్రహీతలకు 15,000 అందిస్తుంది.
- ఈ స్టైఫండ్ సంబంధిత లబ్ధిదారుని బ్యాంక్ ఖాతాలో ఏటా జమ చేయబడుతుంది.
- స్త్రీలు చిన్న వ్యాపారాలను స్థాపించడానికి మరియు ఆర్థిక స్వాతంత్ర్యం సాధించడానికి ఎంచుకుంటే డబ్బు ఉపయోగకరంగా ఉంటుంది.
- ఈ సహాయ కార్యక్రమం యొక్క ప్రయోజనాలకు అర్హత పొందాలంటే, మహిళా అభ్యర్థులు తప్పనిసరిగా కనీసం 45 సంవత్సరాలు మరియు 60 సంవత్సరాల కంటే తక్కువ వయస్సు కలిగి ఉండాలి.

వైఎస్ఆర్ వాహన మిత్ర పథకం:

- అక్టోబర్ 2019లో, వాహన మిత్ర పథకం ప్రవేశపెట్టబడింది.
- రాష్ట్రంలోని ఆటో డ్రైవర్ల ప్రయోజనం కోసం ఒక నిర్దిష్ట ఆర్థిక సహాయ కార్యక్రమం అభివృద్ధి చేయబడింది, అందుకే ఈ పథకం పేరు వాహన్.
- నామోదు చేసుకున్నా మరియు లైసెన్స్ పొందిన డ్రైవర్లకు రూ. రాష్ట్ర ప్రభుత్వం నుండి రూ 10,000 అందుతాయి.
- ప్రతి సంవత్సరం, అదే మొత్తం లబ్ధిదారుడి ఖాతాలో జమ చేయబడుతుంది.
- వాహన నిర్వహణ మరియు మరమ్మతుల కోసం డ్రైవర్లు ఈ డబ్బును ఉపయోగించవచ్చు. ఈ అవార్డు ఆటోమొబైల్ బీమా ప్రీమియంలను కవర్ చేయడానికి కూడా ఉపయోగించవచ్చు. ఇది అవసరమైన ఆటోమొబైల్ డ్రైవర్ల ఆర్థిక ఇబ్బందులను తగ్గిస్తుంది.

వైఎస్ఆర్ విద్యా పురస్కార్ పథకం:

- ఆంధ్రప్రదేశ్ ప్రభుత్వం విద్యార్థులను ప్రోత్సహిస్తుంది మరియు ఈ పథకం రాష్ట్ర విద్యార్థుల సంక్షేమం కోసం కూడా ఉద్దేశించబడింది.
- ఒక ప్రాజెక్ట్ YSR విద్యా పురస్కారం. ఈ కార్యక్రమం 10వ తరగతి చివరి పరీక్షకు హాజరైన విద్యార్థుల కోసం ఉద్దేశించబడింది. మైనారిటీ వర్గాలు (ST, OBC, SC) అవార్డు కోసం దరఖాస్తు చేసుకోవచ్చు. BPL మరియు EWS విద్యార్థులకు ప్రాధాన్యత ఇవ్వబడుతుంది
- గురించి మరింత తెలుసుకోవడానికి ఇక్కడ క్లిక్ చేయండి

వైఎస్ఆర్ కంటి వెలుగు పథకం:

- సీఎం బడ్జెట్ లో ఈ ప్రాజెక్ట్ కోసం 560 కోట్లు కేటాయించారు. కంటి సంరక్షణను మెరుగుపరచడానికి రాష్ట్రం అసాధారణమైన ప్రయత్నాన్ని ప్రారంభించింది. కంటి వెలుగు ఎగ్జిక్యూషన్ అద్భుతంగా ఉంది. ఇది బహుళ దశ ప్రణాళిక.
- మొదటగా, ఈ పథకం కింద పాఠశాల విద్యార్థులకు ఉచిత కంటి పరీక్షలు జరిగాయి.
- కంటి పరీక్షలతో పాటు, కార్యక్రమం ఉచిత కళ్లద్దాలు మరియు కంటి ఆపరేషన్లను అందిస్తుంది.

వైఎస్ఆర్ ఆదర్శం పథకం:

- రాష్ట్రంలోని నిరుద్యోగ యువతకు సహాయం చేసేందుకు ముఖ్యమంత్రి వైఎస్ఆర్ ఆదర్శాన్ని అమలు చేశారు
- ఈ ప్లాన్ కింద రాష్ట్రం వాహన కొనుగోళ్లకు సబ్సిడీ ఇస్తుంది.
- ఈ పథకం కింద 6000 ట్రక్కులు పంపిణీ చేయబడ్డాయని, రాష్ట్ర అధికారులు తెలిపారు. BPL మరియు ఇతర వెనుకబడిన తరగతులు ప్రభుత్వ-సబ్సిడీ వాహనాలను పొందవచ్చు.
- ఇది రవాణా గుత్తాధిపత్యాన్ని నివారిస్తుంది, సరఫరాను క్రమబద్ధం చేస్తుంది మరియు గ్రహీతల ఆదాయాన్ని పెంచుతుంది. లబ్ధిదారుల బ్యాంకు ఖాతాలకు సబ్సిడీ అందుతుంది.

వైఎస్ఆర్ రైతు భరోసా పథకం:

- YSR రైతు భరోసా పథకం రైతుల ఆర్థిక మరియు సామాజిక స్థిరత్వాన్ని నిర్ధారిస్తుంది. లబ్ధిదారులకు సంవత్సరానికి రూ. 12,500 పొందుకుంటరు.
- రైతులు జీవిత మరియు ప్రమాద బీమాలో 5 లక్షలు కూడా పొందుతారు. బీమా కోసం రాష్ట్రం చెల్లిస్తుంది. రాష్ట్రం గ్రహీతలకు ఉచిత నీరు శక్తి మరియు నీటిపారుదలకి హామీ ఇస్తుంది.
- రైతులను ఆర్థిక నష్టాల నుంచి కాపాడేందుకు రాష్ట్రం కనీస పంట విక్రయ ధరను నిర్ణయిస్తుంది.
- దీనితో పాటు, AP ప్రభుత్వం రైతులకు వడ్డీ లేని రుణాలు మరియు ఉచిత బోర్‌వెల్‌లను కూడా ఇస్తుంది. ప్రతి నియోజకవర్గానికి ఒక శీతల గిడ్డంగిని మరియు ఆహారాన్ని ప్రాసెస్ చేయడానికి స్థలం కూడా ఉంటుంది.

వైఎస్ఆర్ నవోదయం పథకం:

- MSMEలను లక్ష్యంగా చేసుకోవడం కోసం AP రాష్ట్రం కోసం 2019లో ఈ పథకం ప్రారంభించబడింది.
- మైక్రో, స్మాల్ మరియు మీడియం ఎంటర్‌ప్రైజెస్ (MSME)గా వర్గీకరించబడిన వ్యాపారాల యజమానులు తమ కంపెనీల వృద్ధికి మద్దత్తుగా ఒక-పర్యాయ అవార్డు కోసం దరఖాస్తు చేసుకునే అవకాశాన్ని కలిగి ఉంటారు. ప్రాజెక్ట్ యొక్క యాభై శాతం అవార్డు వ్యాపారాన్ని కలిగి ఉన్న

మహిళలకు కేటాయించబడుతుంది. ప్రోగ్రామ్ యొక్క మార్గదర్శకాలలో, ప్రోగ్రామ్ యొక్క ప్రయోజనాలను పొందడానికి వ్యాపార యజమానుల తప్పనిసరిగా GST ధృవీకరణను కలిగి ఉండాలని ఇది పేర్కొంది.

వైఎస్ఆర్ పెళ్లి కానుక పథకం:

- నిరుపేద కుటుంబాలకు చెందిన వధువులు దీని ద్వారా లబ్ధి పొందేలా YSR పెళ్లి కానుక పథకం రూపొందించబడింది.
- BPL మరియు EWS సమూహాల నుండి దరఖాస్తుదారులు ప్రయోజనాలను పొందగలరు. OBC, మైనారిటీ, SC మరియు ST వర్గాల ప్రజలకు కూడా ప్రయోజనాలు తెరవబడతాయి. ఎలాంటి శారీరక వైకల్యం ఉన్న వధువులకు కూడా ఈ ప్లాన్ అందుబాటులో ఉంటుంది.
- డబ్బును స్వీకరించే వ్యక్తులు ఎక్కడైనా పొందవచ్చు. రూ.1.5 లక్షల నుండి ఒక వ్యక్తికి ఎంత డబ్బు వస్తుంది అనేది వారు ఏ వర్గంలోకి వస్తారనే దానిపై ఆధారపడి ఉంటుంది. మీరు అధికారిక వెబ్‌సైట్‌ను తనిఖీ చేయవచ్చు

ఒక తీర్మానం చేయడానికి, రాష్ట్ర ప్రభుత్వం మొత్తం తన పౌరులకు సమర్థవంతమైన పాలన అందించడానికి కట్టుబడి ఉంది. ప్రాథమిక సేవలకు ప్రాప్యత లేదా తమకు తాము గౌరవప్రదంగా జీవించే అవకాశాన్ని ఎవరూ నిరాకరించకూడదు.

20.5 **సారాంశం:**

పేదరికాన్ని తగ్గించడానికి ప్రభుత్వం యొక్క ప్రధాన ప్రతిస్పందన ప్రాథమిక అవసరాలను అందుబాటులో ఉంచడం లేదా ఆ అవసరాల కొనుగోలుకు అవసరమైన పునర్వినియోగపరచదగిన ఆదాయాన్ని మెరుగుపరచడం. ఇది వివిధ రూపాల్లో చాలా దేశాలలో సర్వవ్యాప్తి చెందిన సామాజిక రక్షణ పథకాల రూపాన్ని తీసుకుంటుంది. సామాజిక రక్షణ పథకాలు పేదరిక సమస్యను పరిష్కరించడానికి ప్రపంచ వ్యాప్తంగా ప్రభుత్వాలు ఉపయోగించే ప్రధాన విధాన సాధనం. ఇది మహమ్మారి పూర్వ యుగంలో కూడా కొనసాగుతుంది మరియు భవిష్యత్తులో కూడా దీనిని ఉపయోగించడం కొనసాగుతుంది, ఈ విధానాలు పేదరికాన్ని వర్ణించే విషయాన్ని అంటే ప్రాథమిక వ్యక్తిగత అవసరాలు - ఆహారం, దుస్తులు మరియు ఆశ్రయం తీర్చలేకపోవడం. ఇవి సంపన్నుల నుండి పేదలకు ఆదాయాన్ని పునఃపంపిణీ చేయడాన్ని లక్ష్యంగా పెట్టుకున్నాయి, అయితే పేద ఆర్థిక వ్యవస్థలలో వనరుల పరిమితులు మరియు కార్మిక శక్తి యొక్క ప్రధాన అనధికారికత కారణంగా, పరిమిత వనరుల కేటాయింపు సామర్థ్యాన్ని పెంచాల్సిన అవసరం ఉంది. మరో మాటలో చెప్పాలంటే, సాంఘిక రక్షణ పథకాలు అత్యంత అవసరమైన వారి లబ్ధిదారులను లక్ష్యంగా చేసుకోవాలి మరియు వీలైనంత ఎక్కువ మంది ఉద్దేశించిన లబ్ధిదారులకు ప్రయోజనాలను అందజేయాలని ఆశిద్దాం.

20.6 పదకోశం:

నిరుద్యోగం: నిరుద్యోగం అనేది ఉద్యోగం మరియు చురుకుగా ఉద్యోగం కోసం వెతుకుతున్న వ్యక్తులను సూచించే పదం.

నిరుద్యోగ రేటు: నిరుద్యోగ రేటు, శ్రామిక శక్తిలో నిరుద్యోగుల శాతంగా నిర్వచించబడింది.

LFPR: లేబర్ ఫోర్స్ పార్టిసిపేషన్ రేట్ అనేది ఉద్యోగంలో ఉన్న లేదా చురుకుగా పని కోరుతున్న పని వయస్సు గల వ్యక్తులందరి శాతాన్ని సూచిస్తుంది.

WFPR: భాగస్వామ్య రేటు అనేది ఆర్థిక వ్యవస్థ యొక్క శ్రామిక శక్తి యొక్క క్రియాశీల భాగానికి కొలమానం. ఇది ఉద్యోగంలో ఉన్న లేదా చురుకుగా పని కోసం వెతుకుతున్న వ్యక్తుల సంఖ్యను సూచిస్తుంది.

సంక్షేమం: సంక్షేమం అనేది ఆహార స్టాంపులు, ఆరోగ్య సంరక్షణ సహాయం మరియు నిరుద్యోగ భృతి వంటి పథకాలతో సహా అవసరమైన వ్యక్తులు మరియు కుటుంబాల కోసం ప్రభుత్వాలు స్పాన్సర్ చేసే సహాయ కార్యక్రమాలను సూచిస్తుంది. ఈ సంక్షేమ పథకాలకు సాధారణంగా పన్నుల ద్వారా నిధులు సమకూరుతాయి.

20.7 స్వీయ అంచనా ప్రశ్నలు:

వ్యాసరుప ప్రశ్నలు:

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ రాష్ట్రంలో ప్రారంభించబడిన వివిధ ఉపాధి కల్పనను వివరించండి.
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ లో సంక్షేమ పథకాలపై నోట్ ఇవ్వండి
3. ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో నైపుణ్యం పెంపుదల కార్యక్రమాలను విమర్శనాత్మకంగా పరిశీలించండి.

• **సంక్షిప్త సమాధాన ప్రశ్నలు**

1. వర్క్ ఫోర్స్ పార్టిసిపేషన్ రేట్లు (పని శక్తి భాగస్వామ్య రేటు)
2. లేబర్ ఫోర్స్ పార్టిసిపేషన్ రేట్లు (కార్మిక శక్తి భాగస్వామ్య రేటు)
3. నిరుద్యోగిత రేటు

20.8 రిఫరెన్స్ పుస్తకాలు:

1. ఆంధ్రప్రదేశ్ సామాజిక ఆర్థిక సర్వే నివేదిక, 2023
2. ఆంధ్రప్రదేశ్ ఎకానమీ, తెలుగు అకాడమీ, 2023
3. మహేంద్ర దేవ్, “ఆంధ్రప్రదేశ్‌లో మానవాభివృద్ధి”, CESS, హైదరాబాద్, 2009
4. A.P. పునర్వ్యవస్థీకరణ చట్టం, 2014

- డా.బాబు రావు